

Britské listy
Deník o všem, o čem se v České republice příliš nemluví

Jak Češi
bejví

**Jak Češi bojují.
Výbor z Britských listů**

Nakladatelství Libri a Občanské sdružení Britské listy

© 2003 Občanské sdružení Britské listy: Jan Čulík, Fabiano Golgo, Štěpán Kotrba,
Radek Mokrý, Kathryn Murphy, Jan Paul, Jakub Žytek
Cover, photos © 2003 Občanské sdružení Britské listy: Štěpán Kotrba
© 2003 Libri

ISBN 80-7277-224-4

Obsah

Úvodem 11

Žiju v Čechách (Radek Mokrý)

Práce šlechtí člověka 15

Pitná voda, kohoutek a dojná kráva 19

Jak jsem málem přišel u ČSOB o tisíc korun 21

Případ velmi vlažné spravedlnosti: Lze vyhrát majetkový spor s advokátem? 23

Hrdinové daně neplatí 27

Policie vyšetřuje konkurs Tchemalt Group 31

Pracovní úkol 35

Městečko dojná kráva 39

Malý policejní byznys 44

Odpovědnost Jana Kavana: Pomůže stát, když se v cizině stanete obětí
přepadení? 47

Autobus pitomců na rajčatech 52

Dráhy léta tajily závadnou vodu 56

Golfový obchůdek Ivana Langeru za peníze kampeličkářů 59

Jak jsem zůstal civět na německé ceny 62

Čtyřicítka na krku a syndrom FHP ohrožují českou pravici 65

Po nás ať přijde potopa! (Fabiano Golgo)

Jaké to bylo v *Redhotu*: Svobodu nechtěli ani za nic! 70

Všechno pořádek při starém: Loňské policejní razie neskoncovaly s mužskou
prostitucí v ČR 77

Cizinecká policie, byrokracie a úplatkářství 82

„Rudý Golgo“, Česká republika a Spojené státy 87

O českém biflovacím školství 95

Diskriminace homosexuálů: Můžeme si za to sami 97

Policisté v Karlových Varech: Nó, tady se krade, nó... Ale jen Rusákům
nebo Němcům 102

Policejní korupce v Karlových Varech 106

BL: Konspirační teoretikové nad případem vražedného spiknutí 107

Láska, drogy a pomsta – český scénář podle Columba 111

Špatná Marvanová? 113

O české solidaritě: Po nás ať přijde potopa 117

Jak se Češi topí (Povodně léto 2002)

Pražské metro: Atomový hrobeček Houfka Simpsona (Radek Mokřý, Štěpán Kotrba) 124

Jak jsem pomáhal na Smíchově stavět hráze (Martin Marx) 130

Byl jsem v zakázaném pásmu (Jan Paul) 141

Solenice, neznámá obec pod Orlickou přehradou (Jan Paul, Štěpán Kotrba) 144

Reportáž z Litoměřicka: Smutek osamoceného housera (Jan Paul, Štěpán Kotrba) 146

Text z roku 1997: V Praze je snadné být prorokem (Radek Mokřý) 151

Co chcete vědět o ochranném systému metra a bojíte se zeptat (Štěpán Kotrba) 155

Město Praha zamlžuje příčiny zaplavení metra (Petr Šafránek) 156

Média: Tušení nových souvislostí (Štěpán Kotrba)

Staneme se otrokem svých temných vášní – krutými dobyvateli informačního prostoru? 162

Parlament: Debata ústavních právníků o věcech, kterým nerozumějí, a přesto o nich musejí rozhodovat 175

Média veřejné služby: „Intelektuálové“ hledali smysl své další existence 179

Digitální média veřejné služby – služba veřejnosti 21. století 185

Národní knihovna má problém s chápáním svého poslání v digitální době 187

Občanství vyžaduje aktivní participaci – aneb Nejsme ovce 192

Šábelská iridologie 194

Reforma v půli cesty: Ostuda ministerstva, ostuda vlády 197

„Odborníci“ mají strach z čistě veřejnoprávního multiplexu. Proč asi? 200

Případ Srba (Štěpán Kotrba)

Ministr obrany kvůli Srbovi vyhodil šéfa vojenské rozvědky 204

Spektakulárně parlamentní konec vojenské špionáže v Čechách 206

Pět vloupáček, Kavan, Hubálek a indická větev případu Srba 209

Srba a konec vojenské rozvědky v Čechách 210

Srba přiznal nelegální financování rozvědky 213

Jak Češi bojují – v politice (Štěpán Kotrba)

- Demokracie blbých otázek a ještě blbějších odpovědí 216
- Jak by mohly dopadnout volby: Analýza současné předvolební situace 218
- Co Mohammedu Mekka, to Čechu má být Říp: Na okraj předvolebního stoupání a klesání sociálních demokratů 225
- Začala bitva o Štěpánka 229
- Sněmovna má svého Wagnera, koalice svou povodeň... Budeme mít my novou vládu? 232
- Pohádka o drsném prezidentovi a rozbředlém Špidlovi 236
- Opoziční smlouva o pozice 238
- Kůl v plotě a předseda vlády 239
- Jak sociální demokraté volili nezvolitelného kandidáta na prezidenta 241
- Přesný součet nepřesných čísel 247
- Do první volby prezidenta jde druhá garnitura 251
- Klausova šance: Kdokoliv bude lepším prezidentem než Havel, kdokoliv je lepším politikem než Špidla 255
- Co říká *Zpráva ministerstva vnitra o extremismu* a co už neříkají média 269
- Účel politické propagandy 280

ČRo 6 jako bývalá „Svobodná Evropa“ (Štěpán Kotrba)

- V čem tkví „vyváženost“ Českého rozhlasu? 286
- Kolik peněz si může ještě dovolit Český rozhlas vyhodit „do éteru“ 288
- Vyváženost ČRo 6? aneb Frekvenční analýza jednoho pořadu 293

Od lidí bez kreditu neočekávám nic (Jan Paul)

- Reflex* a *Týden* podporují Jiřího Davida 304
- Globální tupost a Václav Havel jako maskot pravdy a lásky 307
- Sebastião Salgado, obchodník s bolestí 310
- Knížík poškozuj Národní galerii 316
- Deset otázek, na které Art.cz nechce odpovědět 321
- Art.cz potvrdila svoji neserióznost 323
- Korupce: Jak stát ovlivňuje trh s uměním 329
- Oběti alkoholové závislosti mají svůj pomník 333
- David jako rukojmí v efektní prázdnotě 337
- Typický obraz české výtvarné scény aneb etika a právo na počátku 21. století 343
- Kontrola reality? Proboha, ale proč? 346
- Český novinář je dobrá, anebo špatná značka? 350

Jefim Fištejn a Arnošt Lustig radí: „Přestaňte se přejídat!“ 357

Ještě jednou k integritě osobnosti 358

Ještě jednou k otázce morálky v umění 360

Paměť v ohrožení (Jakub Žytek)

I skladník ve šroubárně může si přečísti 366

LN: „Přišel Brzezinski a položil si věci na stůl...“ 369

Mnémosyné 378

Mušle vylovené z oceánu času (Kathryn Murphy)

Komenský a jeho *Labyrint*: Proměna renesančního člověka v osobnost baroka 384

Chce ministr kultury Pavel Dostál zlikvidovat současnou českou literaturu? 389

Nestrašte Vieweghem, Kathryn! (Pavel Dostál) 391

České postoje: Hus i Švejk jako obrana proti útlaku 393

Mušle vylovené z oceánu času 400

Média, společnost, politika: Pohled odjinud (Jan Čulík)

Česká společnost: Kdy se zbavíme švejkoviny? 408

Novinářská práce jako manifestační přihlášení se k většinovému davu 413

Zpravodajství České televize televizním koncesionářům: „Vy nám budete platit a my vám budeme zkreslovat informace.“ 417

Občanská společnost je strukturována neprodyšnými hranicemi 426

Novinář nikdy nepodlézá mocným 429

Chlapi sobě 431

Má občan v demokracii také nějaké povinnosti? 434

O mentalitě svlačce 437

Co má Pražské jaro společného s Wernerem Heisenbergem? 442

O náboženském vytržení za stalinismus a o monolitním pohledu na svět 447

Milan Bouška: „Propustili mě z ČT, protože ve mně viděli cizorodý element.“ 449

Má Česká republika takového prezidenta, jakého si zaslouží? 457

Proč se nepíše o tom, že je Klaus symbolem divokého kapitalismu devadesátých let? 459

Co může znamenat odvolání Vladimíra Železného 461

První kruh pekla: O vzdělaných lidech, kteří „nerozliší Strausse“ 463

Jana Bobošíková: „V této společnosti začíná převládat atmosféra strachu.“ 466

Irena Válková: „Chtějí mě zastrašit, protože hovořím o monopolizaci českého tisku.“ **473**

Stane se ČRo 6 stejně promarněnou šancí, jakou bylo Rádio Svobodná Evropa? **481**

Jak Jan Urban ve veřejnoprávním rozhlase šíří propagandu ve prospěch Bushovy vlády **484**

MFD: Dlouhonohá „dokonale opálená“ blondýna a PR pro krachujícího Fischera **496**

Několik pohledů na kinematografii (Jan Čulík)

Co je podstatou dobrého filmu? Zápisník ze dvou filmových přehlídek **504**

Hradištské úvahy nad dědictvím šedesátých let **514**

Amadeus: The Director's Cut **520**

Bowling for Columbine – dobrá ukázka investigativní práce **522**

Nuda v Brně je vynikající film **529**

Tichý Američan: Úspěch jako Kainovo znamení **531**

Letní filmová škola: Remundová velmi příjemně překvapila **536**

Natáčejí teď čeští dokumentaristé hlavně filmy „o samorostech“? **539**

Lesní chodci a Nevěrné hry **543**

Filmovka 2003 vs. 2002 **548**

Co Češi píší (Jan Čulík)

Nevěrná Klára Michala Viewegha: Už absolutní rutina **554**

Viewegh: Literatura, nebo politický pamflet? **557**

Případ Pavel Kohout – historie o tom, jak vás vyplivne stádo **562**

Britský novinář John Simpson: Symbol buržoazní nezávislosti, kritičnosti a slušnosti **574**

Básník a voják **587**

Vstupujeme do časů, kdy se bude říkat: „Je to sice Čech, ale je to slušný člověk.“ **590**

Byla éra stalinismu dobou „naivní bezstarostnosti“? **601**

Sex uprostřed výkalů: Poněkud křečovitá parodie od Jana Křesadla **611**

Milan Kundera a jeho *Nevědomost*: Láska a odpor k vlastnímu hnízdu **618**

Co číst a k čemu to vést **628**

Lidství na skřipci **638**

O tom, jak život uplývá mezi prsty **640**

Objektivní pohled objektivem (Štěpán Kotrba)

Namísto úvodníku upozornění moralistům i fotografovaným **646**

Torzo múz a moji rádcové z Českého rozhlasu **647**

Lid z Lidového domu a rozmanitost tváří **648**

Klausův CEP na Evropskou unii **649**

„Intelektuálové“ a přímá volba prezidenta **650**

Správní řád **651**

Dávali věci *do pořádku* **652**

Kterak politici ze všech stran lezli na kopec **653**

Radost z volebních vítězství a proher **655**

Koalování s koalicí **660**

Uspořádávání uspořádání **663**

Představení **664**

„Tisíciletá“ voda **665**

Volební podzim **670**

Mediální setkání v Českém Krumlově **671**

Hledá se prezident. Zn.: Musí být sebevrah **672**

Poznámky 677

O autorech 680

Rejstřík 681

Úvodem

Předkládáme české veřejnosti čtvrtý knižní výbor z internetových *Britských listů*. Vybrali jsme pro něj články publikované přibližně během posledního roku. Tři předchozí výbory z *Britských listů* (...*jak Češi myslí*, 1999, ...*jak Češi jednají*, 2000 a *V hlavních zprávách: Televize*, 2001) jsou vyprodány.

Kulturněpolitický deník *Britské listy* vychází už sedmý rok. Jeho zakladatelem a šéfredaktorem je Jan Čulík, novinář a vysokoškolský pedagog. *Britské listy* se systematicky zaměřují „na témata, o nichž se v České republice nemluví“. Jejich šéfredaktor pracuje více než čtvrt století ve Velké Británii, zároveň však často pobývá v ČR.

Britské listy mají celou řadu spolupracovníků v ČR; jejich hlavním pražským redaktorem a koordinátorem je Štěpán Kotrba, tajemnicí redakce je Markéta Sulovská, o technické zabezpečení se stará Dominik Pantůček.

Pro tuto knihu jsme vybrali ve třinácti kapitolách širokou škálu témat. Radek Mokry ve svých reportážích svědčí o tom, jaký je dnešní život v České republice pro obyčejné lidi. Fabiano Golgo, brazilský novinář, který žije v ČR, napsal své analýzy života v Česku z mezinárodní perspektivy. Sérií článků se vracíme k loňským povodním. Publikujeme mj. i exkluzivní rozhovor o situaci v pražském metru.

Britské listy se vždy zabývaly analýzou českých sdělovacích prostředků. Tentokrát píšeme o médiích i jinak: Štěpán Kotrba předvídá příchod digitální éry a uvažuje o tom, jaký bude nový elektronický svět.

Prostor věnujeme analýze české politické scény a české společnosti obecně. Opravdu si všímáme toho, *jak Češi bojují* – společně, proti sobě a za nejrůznější cíle.

Malíř a kritik Jan Paul, který píše pro *Britské listy* o české výtvarné scéně, nabízí v knize několik pohledů na současný stav českého výtvarného umění. Kathryn Murphy, absolventka glasgowské bohemistiky, a Jakub Žytek, student z Karlovy univerzity v Praze, napsali několik zajímavých článků na kulturněhistorická témata.

V závěrečných oddílech výboru publikujeme texty Jana Čulíka, v nichž se zabývá českou politikou, situací ve sdělovacích prostředcích a celou řadou nejnovějších – zejména českých – filmových a literárních děl.

Chceme poděkovat všem spolupracovníkům a autorům *Britských listů*, nejen těm, jejichž příspěvky byly zařazeny do tohoto svazku, že svou nezištnou prací přispívají už více než sedm let ke kultivaci české veřejné debaty.

Radek
Mokrý

Žiju v Čechách

Práce šlechtí člověka

Tak, jak mizejí peníze z poslední výplaty, člověku dochází betonová pravda: Peníze dojdou a další nebudou.

Léta praktického českého kapitalismu a směšné sociální zabezpečení vnímavého jedince vycvičily. Shánět práci je třeba, dokud funguje telefon. Žádné komplikace, žádnou kariéru. Prostě práci. Otvírám domovskou stránku Centrum.cz a do okénka vyhledávače píšu „brigády“. Prakticky ihned nacházím agenturu Credit. Mají na výběr robotu od stěhování archivu, přes balení čokoládových tyčinek až po ostrahu objektů. Za hodinku takové činnosti nabízejí od 45 do 50 korun hrubého. Rukama se mi dělat nechce, volím ostrahu objektů za padesát na hodinu a vyrazím na agenturu. Peníze prý dostanu do dvou týdnů. Paráda.

Po vystání zástupu práce chtivých studentů namíchaných s mírně zchátralými nestudenty to jde rychle. Podepisujeme smlouvu na měsíc a vyrazím. Směr bezpečnostní agentura Securitas. Pevně rozhodnutý neuhnout ze svého záměru ani o milimetr.

Teprve když mne navlékají do nechutné umělohmotné uniformy, dochází mi, že jsem to asi trochu přehnal. Od dob mého dědečka, co si k penzi přivydělával ve vrátnici hokejkárny, se leccos změnilo. Jenom vstávání v půl šesté ráno, tedy uprostřed noci, zůstalo stejné.

Ježišmarjá, co...

...vám to dali? To bylo první, co jsem slyšel na strážním stanovišti Hornbach, Černý most. Mám totiž sako a bílou košili. V prodejně stavebnin mezi prkny a cementem na tom něco bude.

„Sundejte to a budete dělat v civilu detektiva,“ s těmi slovy mě poslal velitel objektu směrem k hypermarketu Albert.

Detektiv krouží s nákupním vozíkem a sleduje vytipované osoby. Počká, až zaplatí zboží u pokladny, a pak je požádá o kontrolu zboží podle účtenky. Případného delikventa zadrží do příchodu policie a učiní zápis do knihy záchytů. Ale má to mouchy.

„Kolega tady chytil Ukrajince s nějakýma flaškama,“ vypráví skladník. „Hned před krámem ho zkopali. „Marodí do dneška a dává výpověď,“ dodává a tváří se významně.

Když se dozvídám, že firma postiženému tuhle veselou historku odmítla uznat jako pracovní úraz, dochází mi moje role. Bude bezpodmínečně nutné zůstat naživu.

Zlodějna v supermarketu se proměnila v organizované nájezdy. Zloději kradou organizovaně. Zboží si mezi sebou prohazují a v prodejně mají vytipovaná místa, kde ho přestěhují z košíku za kalhoty nebo do rukávů. Nebo nappou dětský kočárek a ještě lépe dětský batůžek.

Když jsou odhaleni, zřekují dítě, slušně se omluví a táhnou k další stanici metra. K dalšímu supermarketu.

Prodáváci jsou k nim celkem lhostejní. Berou totiž tak směšné výplaty, že si většinu zboží stejně nemůžou koupit. Běžně si odnášejí kolem pěti tisíc měsíčně. To znamená základní plat. Ve smlouvě naslibované prémie několik měsíců neviděli. Neplní se obrat a zloději v supermarketu nakradou měsíčně zboží zhruba za milion. Proávčů je tak málo, že sotva stíhají vlastní práci a nemohou ještě suplovat hlídání psa.

Kdyby více četli noviny, zjistili by, že v totéž období se jejich mateřský koncern Ahold v ekonomických rubrikách pochlubil. Supermarkety Albert v české kotlince zvedly za rok 2001 obrat téměř o 20 procent.

Potíže s nohama

Pracuje se běžně až čtrnáct hodin. To znamená kromě dvou zákonných půlhodin na jídlo nepřetržitě stát a pobíhat. Potíže přicházejí třetí den. Bolí chodidla a lýtky mají takovou „divnou“ konzistenci. Tvrdnou. Podle dlouhodobých strážných si nohy zvyknou asi za měsíc. Zvyknou si natolik, že běžný hlídač dělá cyklus denní/noční nebo naopak. Za hodinu je málo peněz, a tak v práci často téměř bydlí.

Den potom, co jsem do skladu vrátil oblek s bílou košilí a nafasoval svetr a bundu, jedu pro totéž znovu.

Další štací je totiž luxusní obchod s konfekcí Max Mara u Dětského domu. Před uvedením na stanoviště se zkušeného zaměstnance ptám, co se tam dělá. Odpověď: „Stojíš tam jako kokot.“

A má pravdu. Stojím hned vedle dámských plášťů, jeden bratru za 80 tisíc korun. Odcházejícím zákaznicím otvírám dveře. Většinou pocházejí ze společenských vrstev, o kterých se říká, že jsou tak vysoko, že ani nesmrdí. Nebo se snaží oblékat, aby tak vypadaly. Ale jinak jsou to hodný holky. Zákaznice i prodáváčky.

Aranžérka celé odpoledne rovná pět kabelek a pár drobností do tří regálků. Je zády ke mně, často se ohýbá, tvoří. Mám zábavu. Po několika hodinách je spokojena. Ale marná sláva. Vytvořená silueta kosočtverce se nedá přehlédnout. Má dokonce správný tvar. Kouzlo nechtěného?

Konec kariéry

Zrovna v pátek a v supermarketu Albert na mě přišla střevní chřipka. Možná, že se o to postaral spíše jogurt s třešňovou marmeládou. Ale opravdu kvalitní. Ráno v šest hodin je mi jasné, že sobotní šichtu nezvládnou. Detektiv, co každé dvě hodiny běhá do místnosti s nakrápělým záchodovým prkýnkem, není žádný detektiv.

Volám na firmu. Neuznávají. Nemají náhradu. Že budu nemocný, mám vědět a hlásit 24 hodin předem. Logicky jsem usoudil, že tady se naše cesty rozcházejí. A opravdu, marně mávám papírem od doktora. Nával nových a ke všemu ochotných pracovníků většinou z Ostravska umožňuje firmě okamžitě sehnat náhradu.

Prodávčem zeleniny

Delvita se tváří přátelsky. Brigáda se jmenuje doplňování zboží. Je to v úseku zeleniny, dělám, co mi řeknou, takže nosím bedny. Pohoda, konečně jasně definovaná práce za 45 hrubého na hodinu. Lidé se vrhají na okurky za dvacku jako kobylky.

Pak mi zazvonil můj obnošený mobilní telefon. Všechny prodavačky široko daleko začaly unisono kdákat: „Tisíc korun pokuty, tisíc korun pokuty...”

A vážně, docela obtížně jsem vysvětlil, že o tomhle ustanovení nemám ani potuchy. Časem zjišťuji, že se v provozovně nalézá několik cedulek. Na každé je namalovaná tisícovka a doprovodný text definuje zákaz. Tak třeba vstup do úseku lahůdek je pro člověka od zeleniny také za litr. Výplata zaměstnance přitom nepřevyšuje osm tisíc čistého.

Perte se, roboti

Přijít je nutné o půl hodiny dřív. Agentura neriskuje. Zná nespolehlivost svých klientů a posílá až o třetinu více lidí. Práci dostanou ti dříve přichozí. Často vedení obchodu usoudí, že brigádníkům šichtu zkrátí. Denní výdělek se tak scvrkává třeba na dvě stě korun. Ale jinak opravdu až orwellovská pohoda.

Potkávám skladníka. Zasmušile studuje výplatní pásku. Sebrali jim prémii. Důvod? Menší než předpokládaný obrát. „Kolik tam máš?“ ptám se bez obalu. Odpověď zní: osm a půl tisíce. Manželku má na mateřské dovolené za sedmáct stovek. Kdyby nedělal i přesčas včetně sobot a nedělí, neměli by po zaplacení složenek na víc než na brambory.

Teď už vím, proč má průměrný prodavač v supermarketu kyselé obličej. Málo bere a poslouchá jako hodinky. Není divu. Organizování v odborech zaměstnavatel zakazuje. Prý to mají přímo ve smlouvě. Kopii mi sice nikdo nedal, ale když si v zákulisí rovnám lístky z divadla do kapsy, hodím pokusný balonek. „Nemáte někdo nějaké lístky z kina? Odbory je ženě v práci proplatí...” Trefa. Okamžitě se odvracejí a dívají se jinam.

Kam nechodit

Mezi brigádníky kolují informace zejména o tom, kam nikdy nechodit. Momentálně je v klatbě Tesco na pražské Národní třídě. Problémem je tam údajně i cesta na záchod. Asi se to rozkřiklo, protože Rádio City náhle začalo vysílat slušnou reklamní masáž: „Supermarket Tesco přijme větší počet zaměstnanců i brigádníky.“ Lalala, pokračuje veselá popová melodie ze stropních tlampačů.

Zákoník práce ukládá zaměstnavateli umožnit každému zaměstnanci po čtyřech hodinách práce půlhodinovou přestávku. To ovšem znamená evidenci. Nejlépe v kanceláři vedoucího směny na druhé straně prodejní haly. Zápis do sešitu, cesta nazpět, pak do sklepní denní místnosti.

Ve dveřích automaticky do úst vkládám cigaretu. První po čtyřech hodinách. Současně s vařením kávy ohřívám jídlo v mikrovlnné troubě. Pak vzniká dilema – kafe, cigareta a jídlo současně? Nebo nejdřív kávu, ještě jednu cigaretu a pak jídlo? To ale nestihnou obligátní cigáro po jídle. A čeká mě sto padesát metrů chůze do kanceláře bdělých vedoucích pracovníků...

Kolik za to

Pro každého platí měsíční nezdanitelné minimum 3 170 korun. Co je navíc, podléhá 15% zdanění. Zdravotní a sociální pojištění se neplatí. Za měsíc poďradné roboty od rána do večera si odnáším kolem sedmi tisíc korun.

Svět je sice různovější, protože hlady nezemřu. Ale některé cenovky v obchodech mě uvádějí do vytržení.

Možná polovina populace žije právě takhle. Mám toho za měsíc plné zuby. Oni tak stráví valnou část života. Každý, kdo bere alespoň dvacet tisíc měsíčně, je pro ně třídní nepřítel a vyžírka, co v tom umí chodit.

V agentuře teď nabízejí brigády pouze v Delvítě a Tesku. Zájem poněkud ochladl. Žádný problém, hned v dalších dveřích sídlí konkurenční agentura Jobcentrum Strahov. Opět podepisuji smlouvu a odcházím tentokrát dělat telemarketing. Třiapadesát korun za hodinu telefonování v centru města, káva zdarma, příchod, kdy potřebuji...

Metařinu nabízejí v agentuře o dům dále. Za hodinu je šedesát a výplata hned druhý den. Něco mi říká, že pravicové strany letošní volby nemůžou vyhrát. Kolik bere měsíčně takový odborový předák? V duchu se vidím na barikádě s červeným praporkem. Určitě to vynese větší peníze než takzvaná poctivá práce.

21. 2. 2002

Pitná voda, kohoutek a dojná kráva

Jen pár stovek metrů za červeně přeškrtnými silničními cedulemi s nápisem Hlavní město Praha přejedete kouzelnou podzemní hranici. Na jedné straně totiž stojí tisíc litrů pitné vody 15 korun a 60 haléřů. Na druhé straně je táž voda za 22,30 Kč. Tu levnější prodávají Pražské vodovody a kanalizace (PVK). Tu dražší prodává Provak Vrchlabí.

Obě společnosti ovládá francouzské Vivendi.

Těch pár korun

Zdá se 22,30 Kč/m³ málo? Ano, v porovnání s ostatními životními náklady skoro nic. Ale stokrát nic někdy umoří osla. A jako osel si koncový uživatel, jak se občan hezký nazývá, nemůže nepřipadat.

Spotřeba vody je v této části okresu tak vysoká (380 000 m³) a vzdálenost od Prahy tak malá (sídlíště Bohnice přes řeku a letohrádek Hvězda na dohled), že cena nemůže být tak vysoká.

Celých dvanáct let od revoluce poslouchají spotřebitelé stejnou písničku. „Bolševik zanedbal údržbu, musíme to opravit. Sorry.“ Dvanáct roků?

Kouzelný zisk

Provak prostě už hotový výrobek nakupuje u PVK. Tu vodu jim takzvaně předávají, proto se jmenuje voda předaná. A 1 000 litrů takové vody nakupuje Provak za 9,07 Kč/m³. Voda cestuje několik stovek metrů k předávacímu místu. A pak se zázračně zhodnotí.

Zatímco ji PVK filtruje, dezinfikuje, usazuje a čerpá, vejde se s cenou do celé desetikoruny A Provak? Navýšení, čili zisk, činí hezkých 262 procent.

Pro porovnání – podobné navýšení platíme za jídlo v restauraci. Už za bolševika platilo, že když hospodský nakoupil suroviny do kuchyně, všechno sečetl a vynásobil dvěma, tak spolehlivě vyšel včetně zisku. Dnes je hospodský zisk sice o pár desítek procent vyšší, ale když jedna restaurace podraží, jdu jinam. V případě dodávek vody se ovšem jedná o takzvaný přirozený monopol. A proto je cena vody regulovaná ministerstvem financí.

Překvapený Beroun

Starostovi Jiřímu Besserovi se před časem nezdála ani cena vody předané od PVK. Z loňských 8,70 vyrostla na letošních 9,09 koruny. Lépe řečeno, cena se nezdála podnikům v okolí. Postupně cenovou šarádu rozmotali. V účetnictví roku 1998 narazili na chybnou kalkulaci. Voda k nim totiž přichází dvěma potrubími a trasa měří 23 kilometrů. K nim oběma ale současně neteče. „Tehdy někdo ty kilometry jednoduše vynásobil dvěma a začal účtovat režijní poplatky za 46 kilometrů. Nikdo z cenového dozoru na ministerstvu si toho nevšiml,“ shrnuje Besser.

Tlak na kasičku domácností je tam poměrně vysoký. Kubík vody je přijde na více než 28 korun. To je u státem usměrňované ceny zisk 308 % i pro místní vodárenskou společnost VAK Beroun.

Ovládá ji Anglian Water, partner Vivendi.

Jak se to mohlo stát?

Jednoduše. *Zákon o vodovodech a kanalizacích* číslo 274/2001 stanovuje, že cenu navrhuje provozovatel, schvaluje vlastník vodovodu a kontroluje obecní nebo městské zastupitelstvo. Jenže když je vlastníkem obec, schvaluje cenu pro místní spotřebitele vlastník vodovodu sám sobě. Provozovatel je v nájmu, který odevzdává majiteli, tedy do obecních kasiček. Je v zájmu majitele, aby nájemce vydělával. Občané platí. Penězovod funguje na principu *perpetuum mobile*. Ministerstvo financí je daleko.

Zisk se podle *Zákona o vodovodech a kanalizacích* nemůže vyrábět přírůžkou. Co za 9,07 nakoupím, musím za 9,07 prodat.

Důležité je procento z režie. Tedy z toho, kolik nájemce stojí údržba sítě, výměna ventilů, evidence, účetnictví, platy zaměstnanců, prostě oprávněné náklady. A ty má kontrolovat ministerstvo financí.

Původně taková úprava měla motivovat k obnově sítí zanedbaných za minulého režimu. Ovšem za dvanáct let po revoluci už by to snad mělo být hotové. V dnešní praxi to znamená, že je pro společnost výhodnější poslat s jedním papírem auto s řidičem než poslat jej poštou. Poštovní známka totiž znamená náklad 5,60 Kč, ale automobil s řidičem 560 korun.

18. 3. 2002

Jak jsem málem přišel u ČSOB o tisíc korun

Jednoho dne jsem se naštvál a po šesti letech opustil Českou spořitelnu. Stal jsem se klientem ČSOB. Zřízení účtu trvalo půl hodiny a po dvou týdnech došlo i na platební kartu. Ve stejné době se na účtu objevilo i 2 170 korun.

V pátek v 11.50 v Praze u pobočky v Thámově ulici přistupuji k bankomatu. Chlápík přede mnou opouští skleněné předsálí pobočky s kyselým výrazem. Na obrazovce bankomatu ještě stihnu zaznamenat: „Omlouváme se za způsobené problémy.“ Uvidíme. Zadávám úkol. Je pátek a chci tisícovku. Zadávám výběr. Výsledek? „Omlouváme se za způsobené problémy.“ Peníze nemám. Slečna v pořadí za mnou ovšem peníze dostává. A s ní tři další lidé. Stavím se proto znovu k mašině.

Nemám lítr

Bankomat mi oznamuje, že můj zůstatek je 1 170 korun. Vytřeštěně zírám a stejně vytřeštěně dostávám tisícovku. Zůstatek na účtu – 170 korun. Tisícovka chybí.

Zřízenec pobočky mi klepe na rameno. Je poledne a začíná hodinová pauza. Posílám ho do háje a ptám se: Kde jsou moje peníze? Neví, on jenom hlídá. Trvám si na svém, chci peníze. Jejich pauza mne nezajímá.

Přichází manažer. Vede mne k zadní straně bankomatu. Je u něj technik. Doplnňuje bankovky. Společně procházíme papírovou pásku. Podle záznamů by na účtu mělo být 1170 Kč. Není. Ale prý bude, až si to servery mezi sebou přeberou. Technikovi věřím, ale ruku na srdce, kolik podobných sladkých řečí už jsem od roku 1989 slyšel? Vagony.

Zelená linka

Volám o pomoc 0800 110 800. Dívčí hlásek se ptá, jak mi může pomoci. Jakmile jí problém vysvětlím, sladce mi oznámí, že velmi lituje, ale nemůže mi pomoci. Snad kdybych chtěl nějaký produkt. Už jen slovo „produkt“ mne uvádí do varu. Ještěže nepoužila další mé oblíbené výrazy – „pozice“ a „manažer“.

„Mohla byste mne alespoň přepojit na moji pobočku?“

„Lituji, ale to není možné.“

„Dobře, nemám u sebe číslo. Můžete mi říct alespoň telefon pobočky na Vítězném náměstí?“

„Lituji, ale to není možné. Přeji vám hezký den.“

Docela nechápu, proč mám použít mnou placenou linku. Za služby už přece platím.

Černý pátek?

Je stále pátek, půl druhé odpoledne a bankomaty stále hlásí 170 korun.

Prakticky u všech je fronta. A prakticky u všech je problém se vstupem do místnosti s bankomatem. A prakticky u všech se člověk k účtu nedostane na první zasunutí platební karty. Nevadí, alespoň jsem si poklábosil s dalšími postiženými. Komunikace s bankomaty ČSOB selhává. Za pouhou hodinu a půl potkávám sedm lidí s vyšší hladinou adrenalinu v krvi.

Volám na Vítězné náměstí. Už potřetí v krátké době někomu vysvětluji svůj problém. Jakmile řeknu číslo svého účtu, dozvídám se zůstatek 1 170. Fajn. Později se ukázalo, že nelhali. Ale čtyřicet hodin jsem nemohl ke zbytku peněz. Zábavné odpoledne.

Chtěl jsem si jenom vybrat peníze, dojít na oběd, přečíst noviny, vyzvednout dítě ze školy a doprovodit ho na hodinu hudební výchovy. A tu samozřejmě zaplatit. Namísto naplánované pohody jen hromada stresu.

A tak to jde den za dnem více jak deset let. Nikdy nevíte, kdy a jaká pohroma přiletí. Promiňte, ale já takhle stát nenávidím...

22. 3. 2002

Případ velmi vlažné spravedlnosti: Lze vyhrát majetkový spor s advokátem?

Já nevím, kde ten spis je, takové věci má na starosti vedoucí kanceláře,“ tvrdí Martina Škodová, jinak vysoká a téměř blondatá předsedkyně senátu Obvodního soudu pro Prahu 1. Je předposlední březnové a páteční dopoledne roku 2002. Vedoucí kanceláře slečna Somrová má dovolenou a já se mám dostavit v pondělí tamtéž. V pondělí tedy opět klepu na dveře kanceláře číslo 132. Slečna Somrová má ovšem stále dovolenou. Tentokrát do středy. Tak to jde pořád dokola. Somrová zásadně odkazuje na Škodovou. Škodová naopak radí vyhledat Somrovou. Od kdy? Od února roku 2001. Ale nepředbíhejme.

Co hledám?

Na podzim roku 1990 se paní Ilona Mánková rozhodla požádat o navrácení části domu v Praze-Braníku, číslo popisné 592. Komunisté ho sebrali jejímu dědečkovi Jaroslavu Melezínkovi. Téměř polovina činžovního domu jí mohla zajistit slušné živobytí. A tak se mladá a optimistická žena pustila do práce. Bylo jí 25 let.

Nejprve si našla vlastního právníka, doktora Michala Pauleho. Pro jistotu, protože nárok měla i část příbuzných, které kromě tety pořádně neznala. Právníkovi přinesla výpis z katastru nemovitostí a výpisy z pozemkové knihy. Podepsala plnou moc a čekala na věci příští.

Nedělo se nic

Doktor Paule nic nepodal, restituční nárok neuplatnil. Stal se z něho obžalovaný a prohrál. Má zaplatit škodu 716 200 Kč a náklady řízení. Takže návrh dalších šedesát tisíc korun. Připomeňme, že dnešní hodnota podílu na domě je desetinásobná. Soud uznal škodu pouze v tabulkových cenách roku 1991.

Rozsudek se po odvolání k městskému soudu v roce 1999 vrátil 12. prosince 2000 Obvodnímu soudu na Praze 1 na Ovocném trhu a ten měl na jeho stejnopis vyznačit doložku o nabytí právní moci. To je vlastně takové trochu méně obyčejné razítko.

Jeho další cesta měla vést k novému, již třetímu právnímu zástupci paní Mánkové JUDr. Stanislavu Balíkovi do Pařížské ulice kvůli vymáhání škody. Paní Mikšová, jeho asistentka, občas do asi kilometr vzdáleného soudu na Ovocném trhu zavolá. Telefon zvedne slečna Somrová. Nebo předsedkyně Škodová.

Co po mně chcete?

„Já tu záležitost považoval za drobnou právní pomoc,“ tvrdí mi dodnes JUDr. Michal Paule. Paní Mánkové prý jenom vysvětlil restituční problém, poradil a hotovo. Až následně po vypršení všech lhůt pro navrácení majetku s úžasem zjistil, že mu ve spise leží plná moc k zastupování klientky.

Dostala se tam tajemnou souhrou náhod. Tím se hájil i u soudu. A proč ho tedy zažalovala o náhradu škody? To je jasné, chce ho oholit. Však víte, co lidi dokážou, jakmile jde o majetek.

Ano, ano, ženy bývají zlé a hrabivé. Zvláště když se nacházejí v druhé polovině rizikového těhotenství. Právě tehdy pašují dokumenty do spisů jako na běžícím pásu.

Patnáct milionů korun

Osmého dubna roku 1992 se vrátila z porodnice a k miminku dostala dárek. Dozvěděla se, že dům byl vrácen. Někomu jinému. A kvůli opomenutí právního zástupce její nárok propadl. Nemovitost má v současné době hodnotu 15 milionů korun. Její podíl měl být $\frac{5}{12}$. To je sedm milionů korun českých. Úřednické tabulky říkají sedm set tisíc plus úroky.

Pan doktor vás zavolá

„Pravidelně, pokud vůbec na někoho, jsem narážela na sekretářku,“ popisuje tehdejší jednání pana doktora práv jeho klientka. Sekretářku měl určitě dovednou. „Pan doktor vás zavolá, zavolá za hodinu, zavolá za deset minut, pan doktor je na svačině, pan doktor je na obědě,“ zaznívalo na druhém konci drátu. Zmíněnou a panem doktorem popíranou plnou moc podepsala před ním. „Seděli jsme proti sobě u stolu. Já ji podepsala a doktor Paule si plnou moc vzal a založil,“ trvá na svém paní Mánková.

Její tvrzení postupně potvrdily soudy nižší i vyšší instance, a dokonce i šetření Advokátní komory. Sám JUDr. Michal Paule se nakonec přiznal.

Děti máme dvě, je nám 34 let

Píše se rok 2000, druhá dcera půjde pomalu do školy a Iloně je 34 let. Léta běží. Její druhý právník JUDr. Havelka v průběhu sporu náhle umírá. Z podílu na domě po svém dědečkovi stále neviděla ani korunu.

Případ převzal v pořadí již třetí vážený a funkce v advokátní komoře zaneprázdněný JUDr. Stanislav Balík. „Předpokládám, že bude možné se s protistranou dohodnout na vyrovnání,“ poznamenává k případu. Pokud ne, nezbude než vymáhat škodu standardní cestou.

Neustále tam volám

Tvrdí asistentka doktora Balíka paní Mikšová. A kam tak usilovně rok a půl telefonuje? Na ani ne kilometr vzdálený Obvodní soud pro Prahu 1 na Ovocném trhu číslo popisné 7. Shání soudní razítko, potřebné k vymáhání škody. Jak často? Pan doktor je na advokátní komoře, na služební cestě, pan doktor je na obědě, pan doktor vám zavolá..., ale to už přece odněkud známe.

Někde něco smrdí

Na Ovocném trhu v kanceláři číslo 132 se občas dějí podivné věci. V roce 1999, když spatřil světlo světa první rozsudek, objevilo se ve spise odvolání doktora Pauleho. Po lhůtě a bez udání důvodu.

Bez udání důvodu odvolání a bez udání důvodu proč po lhůtě. Objevil to místopředseda soudu Jaromír Jirsa. Poté, co jsem ho mystifikoval a představil se už tehdy jako manžel Ilony Máňkové. Pravidelně, týden co týden, jsem mu telefonoval a přátelsky si s ním povykládal. Nic víc.

Ovšem spis řádně odešel k městskému odvolacímu soudu. Přestože tehdejší soudkyně JUDr. Martina Škodová, která ho měla odeslat, byla dlouhodobě nemocná.

Udělej si sám

Je konec března roku 2002. Iloně bude letos 37 let, stále neviděla ani pětikorunu. Nic nezanedbala. Udělala jenom tu pitomost, že důvěřovala právu a právníkům. A jejich věrným služebníci – asistentkám a sekretářkám.

Asi týden zase dělám zlého muže. Strídavě se usmívám nebo šklebím a buším na různé ctihodné dveře.

Doktor Balík mi měl zavolat v úterý, pak ve středu a najedou po Velikonocích. Je na advokátní komoře, na služební cestě, má volno.

Ve čtvrtek 28. března 2002 v půl čtvrté odpoledne vcházejí R. M. (37) s I. M. (36), tedy my dva, bez velkého ohlašování do kanceláře doktora Balíka. Nehodláme se mazat s kdekou krávou. Alespoň se tak snažíme tvářit.

V 15.55 máme v ruce rok a půl usilovně hledané stejnopisy a jdeme si pro razítko na Ovocný trh. Je 16.10. Na soudu mají jenom do čtyř. Volám jeho místopředsedovi Jaromíru Jirsovi. Na rozdíl od soudců je ještě v práci. „Zítra, maximálně v úterý po Velikonocích bude v kanceláři číslo 132 všechno připravené,“ říká Jirsa, jinak i tiskový mluvčí soudu. „Mám teď spis u sebe a jenom tam něco doznačím,“ dodává.

Balíku, Balíku

„Co asi tak vymůžeš?“ táhne mi hlavou. Na případ Ilony Máňkové jsem se ho ptal už před rokem. Bylo to asi takhle:

„Nemůžu vám bez její plné moci nic říct, pane redaktore,“ logicky odpovídá Balík. Týden čekám, pak volám.

„Celý týden usilovně sháním paní Mánkovou, aby mi povolila s vámi o případu hovořit, neustále jí volám i na mobilní telefon,“ snaží se Balík.

Můžeš to klidně zabalit, Balíku. Buď lžeš ty, nebo tvoji podřízení tobě. Já s tou holkou totiž i díky tomuhle případu chodím. Docela jsme se sblížili. Ten mobilní telefon, na který celá právní kancelář usilovně volá, totiž velmi často leží i na mé straně postele, pane doktore.

Hodně doktorů

Čtyři doktoři práv, dva soudci, jeden místopředseda soudu a všichni usilovně pracují. Pracují dvanáct let. Z jedné mladé holky se mezitím stala zralá ženská. Léta, kdy mohla díky majetku po dědečkovi dětem a sama sobě vylepšit život, pomalu ubíhají.

Bere málo peněz. Jejich kdysi slavný podnik zprivatizoval vyhlášený mladý tune-lář, syn normalizačního komunisty, napojeného na dnešní ministerstvo zemědělství. Část lidí vyházel, ostatním sebral prémie.

Ráno do školy, pak do práce. Z práce pro děti, pak domů nebo někam, kam peníze dovolí, ale nikoliv před půl šestou večer. Dříve se to těžko stíhá. Od toho jsou přece právníci.

Milý právní systéme, jak ti máme pomoci? Už vím.

Dlažební kostkou.

2. 4. 2002

Hrdinové daně neplatí

Daně letos živnostníci platili až do druhého dubna. Kdo poctivě pracoval, mohl se za odměnu postavit do fronty u okénka na finančním úřadě. Na místě s nápisem Pokladna pak absolvovat rituál odevzdávání části výdělku vrchnosti. Metoda je to lidsky srozumitelná. Podáte do okénka bankovky a výměnou dostanete kvitanci. Vy platíte – oni berou, od toho je to berně. Kdo nezaplatí, dostane penále. Desetinu procenta denně.

Proč tolik?

Sto miliard korun daňových nedoplatků eviduje ministerstvo financí jenom ke konci roku 2001. A to nedoplatků z daní přiznaných, ale nezaplacených. Celkem 50,3 % ze stomiliardové sekery činí právě nedoplatky daní přímých.

Hladový a údajně sociálně štedrý stát vytrvale hledá metodu, jak všechny poctivě a po právu zdanit. Nejlepší klotové mozky dnem i nocí bádají nad co možná nejlepší metodikou výběru.

Stále nic. Vlastně ano – už dva roky po sobě tempo růstu nedoplatků klesá. Horěčka stoupá pomaleji, pane doktore. Otevřete okno, třeba to zastavíme.

Bernák na háku

Co vlastně mohou jednotliví správcové daní zpoza okének a kamrlíků finančních úřadů objevit? Jen to, co vyčtou z kávové sedliny svých hrnečků. Stát pak dodatečné finance získá tím, že trochu víc utáhne šroubek těm spořádanějším a poslušnějším. Nevěříte?

Čtyři dny před prvním jarním dnem roku 1997 vznikla tesařská živnost pana Hrdiny. 21. prosince 1998 se dokonce přihlásil jako plátc DPH u Finančního úřadu pro Prahu 5. Zřídil si i požadovaný běžný účet.

Kolik si ovšem v roce 1998 vydělal, se nedozvíme. Účetnictví za rok 1998 údajně ztratil. Co na to bernák? Nic.

Léta běží

Za rok 1999 se finanční úřad pro Prahu 5 přiznání dočkal v červnu. Ale už příští hromádka faktur z roku 2000 skončila v odpadkovém koši.

„Těm kurvám ani korunu,“ vzkazuje pan Hrdina bernímu úřadu mezi jednotlivými šfouchy kulečnickovým tágem a sypaním mincí do hracího automatu.

Fakturuje ovšem ostošest. Jen v roce 2000 minimálně za 360 146,10 Kč. Následuje kolonka „Převzal v hotovosti“ a podpis. Ten desetník je tutovka.

Jen za polovinu roku 2001 tesarstvím o jedné osobě proteklo dalších 416 000 korun. Ovšem z berního úřadu tyhle informace nepocházejí.

Nemít nepřítele

Hlavní zásadou úspěšného delikventa by mělo být slušné chování. Zdravit na chodbě sousedy, platit nájem a podíly obchodním partnerům, manželce přispívat na domácnost a doma dětem nevybírat kasičky. Minimálně.

Když se dluhy vyšplhaly nad únosnou mez a panu Hrdinovi se pořád nedařilo vydělávat a pořád říkal „fakt nemám ani korunu“, kdosi zalovil ve zmuchlaných papírech preventivně vytažených z popelnice.

Ježišimarjá...

Bernák má hezkou, novotou zářící budovu. Musí tu být radost pracovat. Je 30. května 2001. Ve výtahu se mnou jedou i mladé, novotou zářící úřednice.

„Šárka si ho nakonec nevezme,“ povídá ta menší bez papírů.

„A tak se těšila, až odsud vypadne,“ vzdychla do toho a do podlahy výtahu ta větší s papírama v deskách.

Holkám se tu evidentně nelíbí. Copak? Ale to už s mikrofonem v kapse hledám paní Holubovou, správkyni daně pana Hrdiny.

„Ježišimarjá, co po mně chcete, já jsem tady tři měsíce,“ dala by se shrnout odpověď paní Holubové a pak mne s kolegyní vyprovodily z kanceláře. A dobře udělaly. Od takových informací je tu přece ředitel finančního úřadu.

Virtuální Roubíček

„Pan ředitel je bohužel na školení mimo Prahu,“ vysvětluje energická paní Straková, jinak asistentka Jiřího Roubíčka, ředitele Finančního úřadu pro Prahu 5. „Pokud máte nějaké zajímavé údaje, použijte podatelnu v přízemí.“ Loučí se s tím, že rozhovor s panem ředitelem o metodice práce správců daní dohodne co nejdříve.

Pan ředitel ovšem není ani 20. června, ani 16. srpna 2001. Do konce roku se ho už nepodařilo zastihnout.

Ale panu Hrdinovi se daří. Společnost AZ Bau mu 29. srpna na ruku vyplácí přes 110 tisíc korun za práci na opravě památkově chráněné budovy Hergetovy cihelny na Vltavském nábřeží. Spolu s platbami v hotovosti z 15. ledna a 2. února to dělá přes 200 tisíc korun od jediné firmy, a to jsme v polovině roku.

Stále mimo budovu

Pro média je pan Roubíček nezvěstný i v únoru, březnu a dubnu roku 2002. Zajímalo mne, jak jejich úřad postupuje. Jak pracuje kontrolní oddělení? Navštěvují podnikatele osobně? Jdou podle údajů na fakturách? Kontrolují účetnictví?

Od konce loňského května, kdy dostali kopie faktur a potřebné kontakty, nikdo z tesařsko-stavařského tandemu dodavatel-odběratel o žádném bernáku ani neslyšel.

Za rok panu Hrdinovi přišly jenom dva doporučené dopisy, které si pochopitelně nevyzvedl. Proč taky. Třeba by se při pohledu na razítko finančního úřadu rozklepal strachy a dobrovolně se přiznal.

Nejlepší v republice

„Co to povídáte, úřad pana Roubíčka patří mezi nejlepší v republice,“ nevěří Lubomír Janoušek, zástupce ředitele pražského finančního ředitelství. „To prostě není možné,“ zdráhá se stále uvěřit faktu, že od roku 1997 nějaký daňový subjekt dodnes podal jedno jediné daňové přiznání a příslušný bernák si toho ani nevšiml.

Poplatník prý musí počítat s tím, že ho příslušný finanční úřad osloví, aby daňové přiznání podal. Nereagovat na výzvy finančního úřadu by mělo mít za následek problémy. Úřad potom může stanovit daňovou povinnost z moci úřední podle druhu a rozsahu jeho činnosti.

Pokud někdo provozuje činnost a nepřiznává z ní daně, dopouští se trestného činu. Trestní oznámení podává finanční úřad. Tolik teorie finančního ředitelství.

Kdo to má prošetřit?

Může se toho ujmout přímo oddělení vyměřovací nebo kontrolní. Výsledek je stejný, tvrdí Janoušek. Ale jak ta kontrola probíhá v terénu? Vyrazí někdo k dodavatelům a odběratelům prací a prověří obchodní vazby? Janoušek tvrdí, že ano. Zejména pokud úřad dostane informace od třetí osoby. Navenek se nemusí díť vůbec nic, protože kontrola nemusí začínat u toho, kdo daňové přiznání nepodal. Může začít u těch, kteří mu platí, tedy vystavují faktury.

Promlčení doba je tříletá. Daňový podvod je tím dražší, čím později se něj přijde. V žádném případě se nemůže stát, že by se někdo na úřadě snažil zamést takové zanedbané kauzy pod koberec. Kostlivce ve skříni lze zdědit, správci daní se však střídají a pak se na ně přijde.

Ukecaný Miloš

„Od roku 1997? Takovému řediteli bych vzkázal, že by neměl být ředitelem finančního úřadu, pane redaktore,“ kýval se přede mnou premiér Miloš Zeman před budo-

vou televize Prima krátce po jedné *Nedělní partii* v srpnu 2001. „A jak víte, já nejsem proti jakýmkoliv personálním změnám,“ dodal ještě na odchodu k vládní limuzíně. Pak se otočil a zamával na taktéž odcházejícího předsedu senátu Petra Pitharta. „Ahoj, Petře, a pozdravuj Cyrila.“ A jsou pryč. Kolem přejela tramvaj s daňovými poplatníky. Nemávají.

Ještě jeden pokus

„Jediné, co vám o průběhu této kontroly můžu říct, je to, že probíhá podle zákona 337/92 o správě daní a poplatků,“ prozrazuje první dubnový týden Martina Zborníková, zástupkyně ředitele Roubíčka. Finanční úřad prostě nic říkat nesmí, pokud možno ani obecné pracovní postupy.

„Zavolejte si těm společnostem sám,“ pokračuje zástupkyně. No proč ne, když tím zhatím práci kontrolorů Finančního úřadu...

„Ne, tady nikdo zaplatpánbůh nebyl. A cože by měli chtít? Já mám všechno v pořádku,“ odpovídá majitel jedné stavební firmy v ulici Tunelářů na Zbraslavi.

Okamžitě však telefonoval panu Hrdinovi. Od něj totiž vede stopa k dalším pěti stavebním firmám a k celému systému.

Kdyby se pan Roubíček někdy cestou ze školení prošel Týnskou uličkou, zjistil by, že je opravená. Kým?

16. 4. 2002

Policie vyšetřuje konkurs Tchecomalt Group

Skupina Tchecomalt vznikla v roce 1995. Jde o podniky sdružené kolem Obchodních skladoven a podniků Zemědělského zásobování a nákupu. Celková tržní hodnota skupiny se ještě minulý rok pohybovala kolem tří miliard korun. Mluvíme v minulém čase, protože současná cena by byla zřejmě výrazně nižší. A proč? Konal se dosti podivný konkurs.

Osudný konkurs

Vznik skupiny financovala Investiční a poštovní banka. Poskytovala peníze na nákup podílů v dceřiných společnostech. IPB byla ovšem za poněkud dramatických okolností převzata ČSOB a ta s ní měla převzít i financování Tchecomalt Group (TG). S jejím majoritním vlastníkem, tedy nizozemskou Lento investment, se dohodla na další spolupráci. Jinými slovy, měla zájem na dokončení restrukturalizace tak, aby se vložené peníze samozřejmě také vrátily.

V červnu roku 2000 ale banka zastavila provozní financování mateřské společnosti s tím, že peníze budou dostávat pouze dceřiné podniky. Alespoň do té doby, než provede analýzu celé skupiny. Po převzetí IPB se totiž nepovedlo najít potřebné podklady ani analýzy.

Po dohodě s majoritním Lentem svolala Obchodní banka valnou hromadu. Pro jistotu chtěli v dozorčí radě vyměnit osoby svázané s bývalou IPB. Představenstvo ovšem nečekalo a podalo na Krajský obchodní soud v Brně na svůj vlastní podnik návrh na konkurs, o kterém věřitele ani akcionáře neinformovalo. Soudkyně Ludmila Hanzlíková návrh na konkurs z 22. srpna 2000 posoudila a již 13. září prohlásila za platný.

Nebyl důvod

To je alespoň názor Víta Krejčířika z ČSOB a zároveň předsedy věřitelského výboru. Banka do konkursu své pohledávky pochopitelně přihlásila. A se svými 94 % vlastněných pohledávek (2,3 miliardy Kč) má ve výboru věřitelů nejsilnější hlasovací práva. Konkurs se však podle jejich představ rozhodně nevyvíjel.

„Dle přihlášených pohledávek měl Tchecomalt kromě závazku vůči ČSOB (který nebyl splatný a stal se splatným až díky prohlášení konkursu) pouhých 300 tisíc

korun závazků mimo skupinu TG. Ostatní závazky jsou buď vůči společností ve skupině Tchemomalt Group, nebo vůči zaměstnancům,“ dodává Krejčířík. Na firemních účtech měla přitom společnost kolem 40 milionů korun.

Dodejme, že ještě 30. června 2000 tam mělo být ještě kolem 100 milionů Kč.

Podle data na razítku soudu došel 14. září na KOS Brno dopis odeslaný z Prahy dva dny předtím. „ČSOB obnoví možnost čerpání úvěrů, pokud dojde k dohodě se zástupci dlužníka. Za této situace již nebudou splněny podmínky pro prohlášení konkursu...“ Podepsáni člen představenstva Jan Lamser a ředitel řízení skupiny Marek Ditz.

Pozdě. 13. září vydala samosoudkyně JUDr. Ludmila Hanzlíková usnesení č. j. 26 K 48/2000–28. Konkurs začal.

Krátký proces

Konkursním správcem TG byl jmenován JUDr. Miloš Hoff. Propustil většinu méně poslušných zaměstnanců a svolal valné hromady ovládaných společností. Po pouhých dvou týdnech odstoupil ze zdravotních důvodů. Psala se polovina října roku 2000 a nahradil ho nový správce Pavel Tomčala.

O tři týdny později spadla do konkursu i dceřiná společnost Tchemomaltu jménem Potravinářský holding. Poslala ho tam opět Ludmila Hanzlíková. A opět na návrh původního představenstva z dob IPB. Dluhy měl pouze k ČSOB (600 mil. Kč) a ke svému jedinému akcionáři Tchemomalt Group. Správcem byl jmenován opět Pavel Tomčala.

Dalším podnikem, který se již dříve za podobných podmínek ocitl v konkursu, byla Moravská sladovna Kroměříž. Správcem byl v tomto konkursu stejnou soudkyní jmenován Jiří Funk.

Není to poprvé

Skalní příznivci teorií spiknutí si mohou pomalu a zlehka mnout ruce. Zapátrali jsme totiž v elektronickém archivu *MF Dnes* a poctivě musíme přiznat, že to nedalo velkou práci najít článek z 2. prosince 1999.

Trojice Funk, Tomčala, Hanzlíková totiž spolupracovali již na konkursu společnosti ČKD Blansko v letech 1997 až 1999. Konkursní správce Jiří Funk tehdy prodával majetek podniku bez souhlasu soudu a nevýhodně pro věřitele. Předsedou dozorčí rady ČKD Blansko byl tehdy jakýsi Pavel Tomčala. Soudkyni Hanzlíkovou tehdy z případu odvolal Vrchní soud v Olomouci pro podjatost. Jiří Funk odstoupil po dvou letech v podniku ze zdravotních důvodů. Předtím ovšem přesně 27. září prodal majetek ČKD v areálu strojírný v Miroslavi, přestože mu to obchodní soud o měsíc dříve zakázal.

Nikdo to nechce?

Standardním úkolem všech konkursních správců je majetek úpadce shromáždit, výhodně pronajmout zájemcům a posléze prodat ve veřejné soutěži. Jejich odměna pak může být více než slušná. Někdy i 30 % výnosu. (V případě konkursů na Tchemalt group a Potravinářský holding je to přes 20 mil. Kč.)

Věřitelský výbor obdržel loni v červenci stanovisko společnosti Friedrich Weisheimer, jednoho ze zájemců o koupi majetkových podílů Tchemalt Group. O akcie sice zájem mají, ale odstupují ze soutěže. Důvodem je její neprůhlednost. Postupně odstoupili další kolegové z oboru potravinářství a sladovnictví. Například Stama Ireks, Getreide a Setuza.

Zároveň bylo některými již poškozenými stranami podáno na odpovědné osoby několik trestních oznámení na Krajský úřad vyšetřování v Brně (odloženo), stížnosti k Vrchnímu soudu v Olomouci i na ministerstvo spravedlnosti.

Další kolo

Loni v září požádal Pavel Tomčala soud o zproštění funkce konkursního správce v TG. Na zálohách mu krajský obchodní soud povolil vyčerpat jako odměnu za výkon funkce přes tři miliony korun.

Nutno podotknout, že o jeho odvolání usilovali již téměř rok jak věřitelé, tak zejména věřitelský výbor, a svou rezignací Tomčala *de facto* zabránil jak krajskému, tak eventuálně vrchnímu soudu v posouzení jeho pochybení.

Počátkem října ho nahradila PhDr. Iva Šmídová, a než mohla začít pracovat, musela se prokousat spisem o 2 000 stranách.

Pavel Tomčala zatím k případu uvedl: „Funkce konkursního správce jsem se ujal 31. října 2000. Ale už den předtím poslala ČSOB Krajskému soudu v Brně stížnost na moji podjatost. Banka navíc ve stížnosti soudí, že nemám na funkci dostatek zkušeností. O pár řádků dále nelogicky dodávají, že nemohu konkurs zajistit. Proč neložicky? Nemám prý čas na zodpovědné rozhodování, protože dělám na dalších třiceti případech. Jsem tedy velmi nezkušený a zároveň přepracovaný správce. Naštěstí v případě TG bývalý správce. Na vlastní žádost jsem v září roku 2001 odstoupil.“

Ohledně ochoty ČSOB převzít po IPB financování Tchemalt Group napsala banka původnímu představenstvu zhruba toto: „Jsme ochotni jednat o financování...“ A pak s nimi jednali tři měsíce bez jakéhokoliv výsledku. Ten dopis mám. Financovat a jednat o financování je podstatný rozdíl...

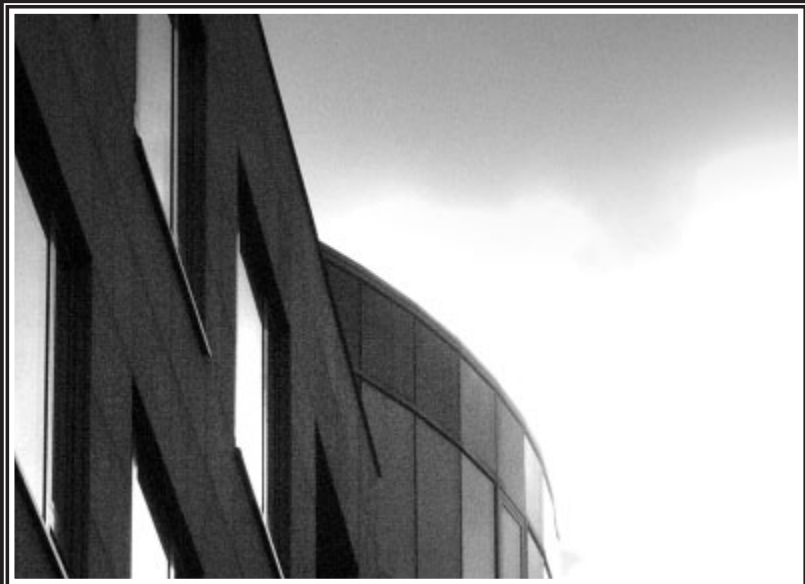
Poznámka autora

Tento článek jsem psal původně v listopadu 2001 pro týdeník *Profit*. Jeho šéfredaktor Ivan Jemelka text přijal, honorář vyplatil, ale zcela bez varování otiskl jiný text¹,

pod kterým jsem byl uveden jako spoluautor. Podle některých informací měl totiž po určitou dobu týdeník *Profit* skrytě vlastnit velmi dobře známý Libor Procházka z IPB. Zcela určitě však měl vliv na to, kdo bude nebo nebude jeho šéfredaktorem. Obsah textu tomu nasvědčuje.

To ovšem neznamená, že je Jemelkův text nepodložený blábol a že v ČSOB sedí jen a pouze parta neposkrvněných a čistokrevných andělů.

19. 4. 2002

Pracovní úkol

Houpu se na židli, před sebou atrium. Nebo spíš světlík. Za světlíkem je další okno a za ním zuří porada vedení. Je ráno a kormidelníci našeho deníku se zase snaží vyucut si z prstů, o čem by ty zítřejší noviny měly být.

Fernet s energetickým drinkem Divoký kůň dobře konají svou práci a následky včerejší kalby mizí v novém krásném červnovém dopoledni. Sekretářku snad konečně sklátila padoucnice, takže tu není a neotravuje s tím idiotským Country rádiem. Ale za světlíkem se sakra něco děje.

„Hele, Vildo, pojď se podívat, dneska jsou nějaký živí.“ Kolega, specialista na kriminalistiku a soudní procesy s poberty všeho druhu, odloží noviny a chvilku zírá.

Zástupkyně vedoucí redaktorky alias Tlusté prasátko se svým o 20 gramů hubenějším a 20 centimetrů menším životním druhem Možíšem se záznamem v Cibulkových seznamech dlouho a důrazně hovoří. Gestikuluje. Prasátko pak ukazuje prstem... na naši šéfovou!

Vildovi nejdřív upadne popel z cigarety. Pak rozvážně pronese proroctví: „Ty vole, to nevypadá dobře. Zase je napadla nějaká kravina.“

„Chlapci moji milí,

mám pro vás úkol,“ švitoří svojí poločeštinou naše oblíbená hysterka Stelinka po návratu z té divné planety za světlíkem.

A průser to je. Máme jít s Vildou na Václavák, obejít taxikáře a zeptat se jich, proč kradou. Nejlepší by bylo rovnou zjistit, kolik jim to hodí za den a proč se nebojí kontrol z magistrátu. Je půl jedenáctý a do odpolední porady máme odevzdat vyčerpávající materiál včetně ankety provedené mezi nasraným obyvatelstvem.

Teď – v roce 1996 – krátce potom, co si pár drožkářů navzájem podpálilo auta a připravuje se bitva o lukrativní štafily s Thorgesem, máme vzít diktafony a strkat je těm magorům pod nos. Na Václaváku. Do prdele.

Navíc se všude šušká, že příbuzní primátora mají podíl v taxikářské firmě.

Nejdřív do kantýny

Neboť nikdo nikdy neví, jestli se nestane zázrak. Někdy je lepší nechat pracovní úkol uležet, protože ty popletené řídicí hlavy jsou schopné cobydup původní úkol zrušit

a zadat nový. Než obyčejný redaktor dopapá sekanou a vysaje lahváče, mohou kolem něj nepozorovaně prosvištět dva i tři navzájem si odporující povely.

Ale dneska ne. Už cestou k umakartovým stolkům nám bere naději kolega Románek. Není nám jasné, kde to cestou z tiskovky městského úřadu zjistil, ale věc je vážná. Vedení totiž mělo včera sezení.

„Možíš s Prasátkem se na něm včera ožrali a cestou v taxíku rejpli do řidiče,“ tvrdí Románek. Ve finále mu prý při placení řekli, že je zlodějskej dobytek a že si to s ním jako novináři deníku *Práce* vyřídí (mimoходом, taxík šel na účet redakce).

„Drožkář se nasral a Prasátku nafackoval. Tak si tu prácičku užijte,“ uzavírá Jidáš Románek a frčí i s aktovkou sepisovat aktuality z radnice.

Později vyšlo najevo, že velmi podstatnou část obsahu jeho kufříku vždy tvořil výtisk bible, nůž a chleba s paštikou. Chápu.

Myslet politicky,

jednat prakticky a s důrazem na společnou národní identitu. Zvlášť ve městě plném odporně zazobaných cizinců, kterým přece trochu pustit žilou není zločinem.

Blížíme se k řadě vozů seřazených do podkovy. Řada chlápků v nich čeká na zákazníka a občas od heroinistů znuděně vykoupí nějakou tu drobnost. Dětem pro radost, pro manželku nebo jen tak.

Krokem zevlounů se žurnalisté blíží, pomalu, aby bylo jasné, o co jde.

„Dobrý den, víte, my jsme novináři,“ začíná první.

„A právě u nás skončila porada vedení,“ doplňuje druhý.

„No a dostali jsme takový nablblý úkol. Máme se vás zeptat...“

„...jestli náhodou neokrádáte zákazníky.“

„A kdybyste nám řekli o kolik, bylo by to úplně super.“

Ti dobří mužové ani okem nemrkli. Tak teda oni o nikom takovém zrovna nevědí, ale občas se nějaký nepoctivý trouba mezi nimi objeví, ale hned si mezi sebou udělají pořádek sami. Protože nemají zájem, aby se o nich venku vyprávělo něco špatného. Sem tam někdo sice trochu zašvindluje, ale tady ne, tady je klid. Ale támhle ti u nádraží a hlavně ta šlechta na letišti dělá bordel. Ty jim napočítaj klidně pětikilo za pár stovek metrů. No jo, je to tak. Hahaha, odkad jste kluci? Z *Práce*?

A ještě anketka

Není třeba zbytečného stresu. Napíšeme ji pěkně v klidu u pivínka a knedlíků. Nejlépe se zelím a dobrou desítkou. Hned za autobusovým nádražím Florenc je takový šikovný pajzlík.

Je jen několik lidských typů, a tedy jen několik možných odpovědí. Všechny už jsme stokrát slyšeli. Stačí přivřít oči a vybavit si tváře. Mladé, staré, ženské, mužské

i chytré a hloupé nebo bohaté či chudé. Každý typ používá ustálená souvětí, demonstruje své sociální postavení a společenské postoje. Jinými slovy než důchodce odpoví holka z ekonomky.

Anketu píšeme rovnou na pocintaném stole do bloků. Jde to jako po másle.

„Kolik jich máš?“ ptá se první.

„Tři. Úředníci 35 let, zámečníka 48 let a nezaměstnaného 28 roků,“ referuje druhý.

„Fajn, to by stačilo. Poslouchej: studentka 20 let, podnikatel 32, důchodkyně 68.“

„To by mě zajímalo...“

„Ještě pivínko?“

„Jo, dvě..., co ti řekla ta babča?“

„Že taxikama nejezdí, protože má malej důchod.“

Pro sichr chceme každý přidat ještě po jednom kusu do našeho průzkumu veřejného mínění.

„Hele, Vildo, a na co jsme jich to vlastně ptali?“

„No, na taxikáře.“

„Ale jak na taxikáře, jakou jsme jim položili otázku?“

„Tak to jsme si, vole, zapomněli říct.“

První bylo vejce

Mimoděk jsme tehdy vyřešili letitý filozofický problém, zda byla na světě první slepice, nebo vejce. Zdá se, že kauzalita v našem světě neplatí absolutně, neboť pak by nebylo možné tvořit odpovědi ještě před položením otázky. Proč by to tedy mělo platit pro slepice?

Z archivu ČTK pak k tématu Stelinka vytáhla a oprášila lehkou statistiku a nějaký ten *background*. Materiál to byl jak víno. Den uběhl, stránky byly plné aktualit z daleka i blízka, bylo vyděláno. Noviny stejně koupila Stehlíkova Poldovka, aby mohla tlačit vládu k trpělivosti, Komerční banku k úvěrům a dělníky z továrny k obdivu ke chleboďarci. Tak co.

Čím tupější bylo vedení listu, tím lépe se majitelem ovládalo.

Vejce fór Ever

Těm vajíčkům jsme stejně neunikli. Šéfová šla odpoledne nakupovat na tržiště a zdálo se jí nějaké menší a dražší než před týdnem. Buď dorazila jiná zásilka, nebo to bylo tou vodkou v jejím editorském šuplíku.

Každopádně když po ní Prasátko druhý den ráno na poradě chtělo téma dne, polekaně sebou cukla, a protože věděla kulový, vyhrkla: „Vejce.“ A my pak celý den mapovali cenu vajec od Aše až po Jeseníky.

Ještě k Poldovce

Nakonec ji kromě Stehlíka stáhly ke dnu fikané úvěry Komerční banky. Vždycky dostali jen tolik peněz, aby mohli rozjet výrobu. To znamená, aby mohli do pecí nacpat dříví, škrtnout sirkou a vyrobit ocel.

Nikdy ne tolik, aby se mohl plynule rozjet cyklus výroba–provoz–zásoby.

Radiožurnál

Kdybych vyměnil osoby a datum, mohl by se tak jmenovat celý text. Tamější situace je navlas totožná.

3. 5. 2002

Městečko dojná kráva

Letošní vyúčtování dodávek tepla a teplé vody v Roztokách u Prahy kandiduje na nejmazanější účetní doklady v republice. Gigajoule dodané energie stojí podle doručených vyúčtování pouhou jednu jedinou korunu. O několik čísel popisných dále stojí gigajoule 4,05 Kč. Od stejného výrobce a od stejného správce majetků nově vzniklých společenství vlastníků. V městečku na dohled od Pražského hradu platí úplně jiná metrická soustava s jednotkou gigajoker. Plochá historka okresního formátu? Tragédie. Co na to obyvatelstvo? Nadává. Ale neví si rady. Dobře jim tak.

Díl první: Stará parta připravuje hřiště

Tesáme korýtko

Jak se to mohlo stát? Dodávky tepelné energie do roku 1999 obstarávala centrální kotelna, jež pamatovala socialismus. Přestože byla v provozu hodně přes 20 let, nezažila ani kolaudaci. Teplá voda tekla rezavá a radiátory hřály, jak místní prozřetelnost dopustila. Radnice pod vedením starosty Martina Štifera a vedoucího Odboru správy městského majetku Romana Dědiče se stárnoucího dárečku elegantně zbavila. Zastupitelé přitakali. Za symbolickou korunu ji převedli na společnost Komterm. Ta údajně do vytopny na zemní plyn investovala deset milionů korun. Investici logicky umožňuje ve dvousložkových cenách tepla a teplé vody. Ale po svém.

Komterm Komtermu vlkem

Rekonstrukce byla financována leasingovou půjčkou se splatností dvanáct let; leasingový koeficient je 1,48. Velmi fešácký koeficient. Hned pochopíte.

Nemovitost, tedy budova kotelny, rozvody tepla, kotle a další využívaná zařízení, která byla součástí kupní smlouvy mezi městem a Komtermem, jsou nadále majetkem Komtermu. Po zaplacení leasingu se Komterm stane majitelem veškerých zařízení a začne shromažďovat prostředky do fondu oprav.

Leasingová společnost Komterm financovala výrobce tepla Komterm. Z každé stovky dostane 148 korun. To znamená pětimilionový vývar, který se ještě odečte z daňového základu (podrobnosti viz článek „Komterm po dvou letech“²⁾).

Mediální masáž

Nejdříve bylo nutné zažehnat nebezpečí vzniku malých blokových kotelen na zemní plyn. Do každé poštovní schránky každého městského bytu proto dorazil materiál o výhodách centrálního zdroje tepla. Napsal ho Jaroslav Huk, předseda redakční rady místního měsíčníku *Odras*, jinak analytik společnosti STEM.

Sliboval 250 korun za GJ a nulové počáteční investice. Blokové kotelny by naopak znamenaly počáteční investici od každé domácnosti předem. Jasná volba. Vyhrál Komterm. Varovné hlasy zapadly, většinové obyvatelstvo si samo odhlasovalo průvan v peněženkách. Dobře jim tak.

Z obecního soukromé

Byty napojené na teplárnu spravovala Správa obecního majetku (SPROM) pod vedením ředitele Miloslava Pejřila. Radnice ale byty mezitím odprodala nájemníkům a správu asi 360 roztockých domácností převzala nová společnost jménem SPROM – sdružení. Založili ho dva živnostníci. Bývalý ředitel původního SPROMu Miloslav Pejřil a Pavla Sadovská. Adresa zůstala stejná: Havlíčkova 713, hned vpravo naproti skromné vilce bývalého ministra financí Svobody a důchodkyně Barbory Snopkové, postavené za provizi od šikuly Baraka Aalona.

O místní trh správců nemovitostí nemusel SPROM s nikým soutěžit. Z jedné domácnosti dostávají měsíčně 158 korun správcovského poplatku. Podle hrubého odhadu to dělá měsíčně čistých 56 000 korun. Změna proběhla potichu, v názvu přibyla pomlčka a slovíčko sdružení. A začali hospodařit. Přesně v duchu osy radnice–SPROM–Komterm. My bereme, vy dáváte.

Cenový maglajz

Koncem letošního března dorazilo do schránek novopečených členů roztockých společenství vlastníků vyúčtování roku 2001. V Masarykově ulici si u čísel popisných 963, 964, 720, 721 přečetli toto:

„TEPLO (k patě domu č. p. 720–721, 963–4)

Spotřeba – 338 299,45 GJ

Jednotková cena – 1,00 Kč/GJ

Celkem – 338 299,45 Kč

TEPLÁ VODA (celý dům č. p. 720–721, 963–4)

Spotřeba – 119 879,06 GJ

Jednotková cena – 1,00 Kč/GJ

Celkem – 119 879,06 Kč“

Na konci téže ulice si obyvatelé tří paneláků vyzvedli jiné vydání stejného výpočtu. Uvádíme příklad jednoho z nich:

„TEPLO (k patě domu č. p. 882)

Spotřeba – 80 870,22 GJ

Jednotková cena – 4,05 Kč/GJ

Celkem – 327 524,40 Kč

TEPLÁ VODA (celý dům č. p. 882)

Spotřeba – 89 080,10 GJ

Jednotková cena – 1,00 Kč/GJ

Celkem – 89 080,10 Kč“

Bystřejší čtenáři už určitě pochopili, že tu chybí celkové množství tepla dodaného k patě domu, cena za GJ a u teplé vody údaje také chybějí.

Co na to *Energetický zákon* číslo 458/2000 a maximální ceny energií vyhlášené Energetickým regulačním úřadem?

Díl druhý: Klepneme je přes prsty

Hovory s blbcem?

„To nesmíte tak brát,“ odpověděl Marcel Oujezdský z Komtermu na otázku, kolik stojí jeden GJ z jejich plynové kotelny v Roztokách u Prahy. „My máme smlouvu s městem a to nám povolilo umořovat 10 milionovou investici v pevné složce a...“

„Dobrá, kolik tedy splácím – dejme tomu – já za svých 56 metrů čtverečních v pevné a kolik mě stojí GJ v pohyblivé složce?“

„Vždyť říkám, že to nesmíte tak brát. To vám řeknou na správě nemovitostí.“

Majitelé SPROMu ovšem nechápou. Pavla Sadovská ani Miloslav Pejřil údaje neposkytnou. Smlouvu s kalkulací, technickými a obchodními podmínkami se společností Komterm nedají a basta. Že jsou správci soukromého majetku, jim ještě nedošlo. *Energetický zákon*, co to je?

Pravidla hry

V praxi platí, že na cenu toho, co je dopraveno k patě domů, dohlíží Energetický regulační úřad (ERÚ). Správnost vyúčtování všeho od paty domů k bytům do konce roku 2001 má na starosti Ministerstvo průmyslu a obchodu (MPO), přesněji odbor energetiky a teplárenství v Praze, pracoviště Na Františku 32. (Od počátku letošního roku jejich funkci přebírá Ministerstvo pro místní rozvoj.)

Úředníci na papír *Made in SPROM* nejdříve nevěřičně zírali, pak se kolem něj seběhli, až si zastínili fotočlánek na kalkulačce. Pak se začali chechtat. Za čtrnáct dní přišel dopis:

„Po prostudování materiálu s razítkem SPROM ROZTOKY konstatujeme následující: Uvedená jednotková cena 1 Kč, případně 4,05 Kč/GJ je neskutečná a zavádějící. Pravděpodobně je to pouze matematický mezivýsledek související se způsobem výpočtu. Ten v předloženém materiálu není ani uveden, což je pro spotřebitele vzhledem k celkové nejasnosti přehledu podmínka nutná.

Z uvedeného plyne, že předložený materiál neodpovídá požadavkům vyhlášky číslo 245/1995 Sb., ve znění vyhlášky číslo 85/1998 na vyúčtování nákladů za vytápění a dodávku teplé užitkové vody a je pouze jakýmsi přehledem.“

Podepsán Tomáš Klíma, ředitel odboru.

V důsledku vzniklého tlaku se SPROM odhodlal zametat. Těm, kdo se bránili, do schránek rychle dopravil jiné vyúčtování. Upravil v něm čísla. Peníze nikoliv. Ale musel uvést ceny a spotřebu, a s tím už můžeme na ERÚ U Sovových mlýnů 9, Praha 1.

Energetický regulační úřad

Pan Josef Hůrka ze sekce regulace je zkušený bytový družstevník. Nad vyúčtováním si povzdychl. „Nechápu, proč používají tenhle výpočetní program, člověk z toho houby pozná. Tak co tam máte.“ Máme tam za rok 2001 tohle:

„TEPLO (k patě domu č. p. 720–721, 963–4)

Spotřeba – 1 030,59 GJ

Jednotková cena – 328,19 Kč/GJ

Celkem – 338 299,64 Kč

TEPLÁ VODA (celý dům č. p. 720–721, 963–4)

Spotřeba – 308,90 GJ

Jednotková cena – 388,07 Kč/GJ

Celkem – 119 879,99 Kč

TUV celkem – 824 m³“

Aby mohl ERÚ zkontrolovat jím povolené meziroční navýšení cen, dostal k posouzení i rok 2000.

„TEPLO (k patě domu č. p. 720–721, 963–4)

Spotřeba – 901,57 GJ

Jednotková cena – 297,42 Kč/GJ

Celkem – 268 145,40 Kč

TEPLÁ VODA (celý dům č. p. 720–721, 963–4)

Spotřeba – 525,01 GJ

Jednotková cena – 266,30 Kč/GJ

Celkem – 139 808,86 Kč

TUV celkem – 915,93 m³“

Pochybnosti se potvrzují

„Kde máte výměník,“ byla první logická otázka. Výměník tepla je v domě a ohřívá teplou užitkovou vodu pomocí tzv. dvoutrubkového systému. Tudíž cena za jeden GJ teplé vody (388 Kč/GJ) nemůže převyšovat cenu za jeden GJ pro vytápění (328 Kč/GJ). To vylučuje správnost i druhého zdánlivě správného vyúčtování.

Další hořký bonbonek přišel vzápětí. Na ohřev 1 000 litrů teplé vody stanovuje norma spotřebu 0,3 GJ.

Hned po prvním zběžném přepočtu ve sklepní jednací místnosti ERÚ vyšla spotřeba za rok 2000 celých 0,98 GJ/1 000 litrů. Trojnásobek normy.

O rok později se poměr změnil na přijatelnějších 0,37 GJ/1 000 litrů. Znamená to, že v domě je neměřený odběr. Nebo byl.

Díl třetí: Zatím ho nemáme

Správce provázaný s výborem společenství může v krajním případě členy společenství vlastníků o byty dokonce připravit.

Zatím je v městečku Roztoky jisté jen to, že správci s vlastníky podezřele nekomunikují. Údaje potřebné k třetímu dílu má získat ERÚ, pokud se společností Komterm zavede správní řízení.

Někdo tady nemilosrdně a drze holí obyvatelstvo. Kdo mlčí a jenom platí, ten si neváží svých vydělaných peněz. Vzpomeňte si na ně třeba ráno, až zazvoní budík a budete radostně s úsměvem vstávat do práce.

Roztoky u Prahy jsou jen jedním malým příkladem z desítek dalších měst a městeček v České republice.

21. 5. 2002

Malý policejní byznys

Kdo to prásknul?

Je těsně před letní sezonou a sluníčko pere do pražské Královské cesty na plný výkon. Asi před měsícem mne napadlo znovu si po deseti letech oživit reflexy pouličního prodavače. Jako na zavalanou počátkem června kamarádovi malířovi vypadl na dva týdny prodavač. Za pouhý první týden pobytu na Karlově mostě jsem barvou pleti k nerozeznání od Jihoevropana.

Pro mne perfektní a stále ještě slušně placená dovolená a vzpomínky na dobu, kdy se tu počátkem devadesátých let lehce vydělával desetinásobek průměrné celostátní mzdy, mohlo se tu dělat úplně všechno a všem bylo o deset let méně. Jéje, a těch lahví. Desítky jich po dopití skončily na říčním dně. Ovšem nebylo cílem je házet tak, aby se rozbily, cílem bylo zamotat hlavy a vzbudit závist u budoucích archeologů.

Některé tam leží dokonce plné. (Druhý a třetí mostní oblouk od staroměstského břehu, směrem po proudu, tedy vpravo.)

Někteří zůstali

„No ne, co to vidím, zase na ulici?“ žene se ke mně podsaditý chlápek, jinak pochůzkový a pohříchu nelegální prodavač turistických suvenýrů ze Staroměstského náměstí a starých zámeckých schodů. Postupně probereme tržby, turisty, počasí, konkurenci, kurs eura, kapsáře, úředníky úplatné, úředníky méně úplatné a nakonec neúplatné a samozřejmě policisty a počasí. Porovnáváme pouliční situaci „teď“ a „tehdy“.

Výsledek?

Větší nuda, žádné honičky policistů a nelegálů, méně opilců, více narkomanů, ale přesto větší pořádek. Naprosto všichni se zklidnili a zprofesionalizovali. Koneckonců ulice je jenom jedna a živí všechny.

„Vy legálové se máte,“ pokračuje bývalý truhlář v debatě, přerušené příšedší kontrolou. Ukazují doklad o zaplacení pronajaté plochy a příkazní smlouvu k prodeji. Součástí povolení je i fotodokumentace prodávaného zboží. Od té doby, co se o zdejší pravidla prodeje stará Sdružení výtvarníků Karlova mostu, je tu svatý klid na práci.

Více v Evropě?

„Třeba my na Staromáku musíme pravidelně platit policajtům pokuty,“ navazuje přetrženou nit nelegál.

„Pokuty? Nechci být škodolibej, ale to snad dělají správně? Vy přece neplatíte za pronajatý metry.“

„Ale oni své vlastní pokutový bločky zase vykupují nazpátek za třetinovou cenu, ty chytřej.“

Výkup za takovou cenu je velmi nevýhodný, protože čím více laciných recyklovaných bločků policisté získají, tím větší apetit k pokutování mají. Padesát procent by se dalo prý akceptovat.

„Jsou nenažraní a přehánějí to,“ komentoval jejich chování zdroj, který za žádnou cenu nechce být jmenován.

Co na to mluvčí?

„Zatím o tom nevíme,“ tvrdí poněkud překvapeně policejní mluvčí Ivana Zelenáková. Ale jestli někoho z policistů chytí a usvědčí, bude stíhán za trestný čin zneužívání pravomoci veřejného činitele. Věc by pak podle mluvčí šetřila inspekce ministerstva vnitra. Tolik Ivana Zelenáková.

Dříve mívali mnozí policisté zásoby nikde neevidovaných dokladů o zaplacení pokuty. Po několika aférách s nimi však policie zpřísnila jejich evidenci a „černé“ bločky jsou méně dostupné. Přímé vydírání se bojí praktikovat, proto volí jinou taktiku.

V žoldu města

Sotva si stačím dobalit cigaretu z javanského tabáku, zubí se na mne hlídka městské policie. Jeden ze strážníků se chechtá a říká mi ahoj. Kdo to sakra je? No jasně, tenhle chlápek se mnou dělal na průzkumech trhu pro konkurenci Českého telecomu.

„No, nezírej na tu uniformu. Jako strážník mám 12 000 hrubého a potřebuju vedlejší příjem,“ vysvětluje. Nevyšlo mu studium sociální patologie, a tak si pro další příjímáčky vyrábí potřebnou praxi v terénu.

Asi to bude běžná praxe, protože letos v únoru jsem na narazil na dalšího policejního brigádníka. Prodával se mnou zeleninu v supermarketu Delvita. S tím rozdílem, že tenkrát to byl policista státní a byl po rozvodovém řízení.

Neměli by dostávat víc peněz? Pochodovat po ulici v uniformě se silonovou kravatou a potýkat se denně s hromadou psychopatů a lupičů všech barev a národností? Za tak málo peněz? Kolik bere strážník Policie České republiky? I kdyby měl 16 000 Kč hrubého, zbude mu po všech srážkách asi 12 000 korun.

Něco tu nefunguje

Jakmile hlídka odejde, přichází dotaz. „Prosím tě, ty máš známý policajty?“ ptá se s nadějí v hlase majitel nedaleké umělecké živnosti. Je to v Praze legálně žijící cizinec (taky Slovan) a nedávno mu utekl český prodavač i s tržbou. Celkem si ten výtečník kromě tržby vypůjčil nějaké peníze i od několika českých stánkařů od Karlova mostu až po Václavské náměstí a zdrhnul.

„Nemohli by nám ho po zatčení na chvílku půjčit? Teda jestli ho najdou,“ zajímá se. A pak dodá něco dávno tušeného: „Víš, když totiž přijde nahlásit trestný čin cizinec a zrovna naší národnosti, tak se na to většinou vykašlou.“

Poté, co zjistí, že to byla hlídka městské policie, zájem opadá. V její kompetenci takové případy nejsou.

Relax v přírodě?

Po několika dnech uprostřed města není vůbec špatné vyrazit do přírody. Co takhle se podívat do skalnatého chráněného území kolem Únětického potoka? Jen tak se courat lesem, zapálit si *jointa*, prostě se flákat někde, kde je ticho, a chvíli nepřemýšlet nad zítřejší tržbou a složenkami typu vodné/stočné. Pošklebovat se veverkám a udělat něco pro zdraví... Kdopak by mi mohl přenechat nějaké podkritické množství materiálu..., a hele, jako na zavalanou..., támhle se blíží známá postavička.

„Slyšel jsem, že máš známý policajty,“ ta věta mi už začíná lézt na nervy. Na druhou stranu ze dozvídám, že i policisté trávu běžně nakupují.

Po šichtě sundají uniformu a pověsí ji do plechové skříňky na služebně. Spolu s ní tam nechají i buzeraci nadřízených, rozviklané kancelářské židličky, sepisování hlášení, vyplňování přibližných formulářů a televizní pohádky Standy Grosse.

V posledních letech si dokonce překvapivě mnoho policistů do práce za vlastní peníze pořídilo počítač. Mnohdy na splátky. Než by se dočkali služebního, utopili by se totiž v hromadách papíru.

„Taky jsme si toho všimli,“ potvrdil zjevnou disproporci mezi utracenými prostředky a vybavením služeben zdroj z bývalého SPOKu (Služby pro odhalování korupce a závažné hospodářské kriminality – přejmenováno na pro mne nezapamatovatelný název).

Kam vlastně všechny ty peníze z ministerstva vnitra jdou?

26. 6. 2002

Odpovědnost Jana Kavana: Pomůže stát, když se v cizině stanete obětí přepadení?

Podívejme se na osud české turistky, které se taková příhoda stala přesně před rokem v Mexiku a v době, kdy byla od české ambasády tisíc pět set kilometrů. Jak to dopadlo? Přesně podle předpisů. Nepomohlo ani to, že případ v té době v reálném čase sledoval Radiožurnál.

Hurá do světa

Lucie Masopustová si našetřila nějaké peníze a vyrazila na nový kontinent. Do Mexika a potom ještě do Belize. Projela Mexiko křížem krážem a celkem bez nehody. Pak se ubytovala v městečku Palenque a místním autobusem jela ještě s osmi turisty na výlet.

Ovšem cestou nazpět autobus drcnul o nastražené kameny a z džungle vystoupili tři chlapíci s dlouhými puškami. Indiánští zapatisté. Podle materiálů českého ministerstva zahraničí tam od roku 1994 nejsou. Ale jsou.

„Nejdřív to zvenku namířili na řidiče a ten zastavil,“ vzpomíná Lucie Masopustová. Pak vlezli dovnitř. Lidem sebrali batohy, peněženky, některé nechali i zout, aby se podívali, jestli nemají peníze za fuseklí, a jiným pro změnu sebrali, co jim viselo na krku. Ten, kdo měl pěkné boty, je tam musel nechat také.

„Přišla jsem o letenku, cestovní pas, platební kartu, o cestovní šeky a ještě o nějakou hotovost,“ uzavírá výčet ztrát česká občanka.

Místní lidé překvapení nebyli. Někteří se totiž začali hemžit a ukrývat své věci hned, jakmile sebou autobus škulb.

Dostavte se osobně

Stalo se to patnáct set kilometrů od hlavního města Mexika, a tedy i od české ambasády. Nakonec se postižená dovolala konzulce Ditě Kubíkové – prosila o zaslání náhradních dokladů buď poštou, nebo poslem z velvyslanectví. Neměla totiž u sebe peníze na cestu. První telefonní kartu jí sežralo zjišťování mexických meziměstských předvoleb. Tvůrce internetových stránek ambasády, dobře zaplacený z českých daní, totiž nedomyslel, že volat se dá i odjinud než z Prahy. O další peníze ji připravil záznamník. Byl totiž pátek, a to je u českých úřadů, rozesetých po světě, veliký problém.

Už byla skoro u poloostrova Yucatan, proto raději počkala do pondělka, až otevřou ambasádu. Poprosila je, jestli by jí ten pas mohli nějak doručit na místo.

Její totožnost mohlo potvrdit několik lidí. Jeden přímo v místě a k tomu s diplomatickým pasem. Cestou totiž potkala několik Čechů. Mezi nimi byl i zaměstnanec ministerstva zahraničí, který se krátce předtím na ambasádě ženil a mohl potvrdit její totožnost.

„Paní Kubíková mi slíbila, že zavolá ministerstvo zahraničních věcí a pokusí se to nějak zařídit,“ pokračuje ve vyprávění Lucie. A čekala a čekala.

Kolem bláto, telefonní budka, poštovní úřad, ubytovna s hospodou a skrovná zásoba vypůjčených penízků.

Druhá fronta

Mezitím přátelé v Praze zareagovali na mailové volání o pomoc a pokoušeli se obměkčit místní úředníky. Volali na ministerstvo zahraničních věcí, jestli už telefonovala Dita Kubíková, aby mohli potvrdit Luciinu totožnost jaksi z druhé strany. Nebo říci jejím rodičům, ať donesou nějaké doklady. Nechtěli je ale plašit předčasně.

Zvedla to jakási snad paní Bosková, otázce porozuměla a řekla, ať zavolají za deset minut. Pan Zajíc, který by to mohl zařídit, je sice vedle, ale právě telefonuje. Ovšem když kamarád v Praze přesně za osm minut zavolal znovu, dozvěděl se, že pan Zajíc právě odešel. Tak to šlo dál a dál.

Kamarád hbitě pochopil úřednickou mentalitu a poslal zprávu: „Vykašli se na ně, nečekej a jeď.“ Do Mexico City musela sama, protože cesta přes celý kontinent je drahá a doprovodu nezbylo na jízdenku.

Když Lucie ještě před setkáním znovu telefonovala na velvyslanectví a ptala na cestu, dozvěděla se, že má jet taxíkem. Ani na internetových stránkách ambasády totiž není hromadná doprava v Mexico City popsána.

Jakmile dorazila a předala požadované kopie ztracených dokumentů, chtěla přespát na ambasádě. Ani ne pětadvacetiletá holka měla sama v nebezpečném městě strach. Spacák měla vlastní. Kubíková nepovolila, to by pak prý chtěli všichni.

„Prosila jsem ji, jestli by mi aspoň nedala nějakou mapku města nebo španělský slovník, který mi také ukradli,“ vypráví dále cestovatelka.

Nedostala ani houby s octem.

Co to je za lidi?

Co myslíte, projevila jí konzulka Kubíková na konzulátě alespoň účast nebo udělala kafe?

„Ne, ne, ještě mi vyprávěla, ať si dám pozor, že se tam právě ztratily dvě Němky. Myslím si, že jediný úřad v centrální Americe, který mi mohl v tomto směru po-

mocht, pro mě mohl udělat víc. Já jsem jenom přijela na ambasádu, vyzvedla jsem si ten pas, podepsala jsem nutné dokumenty a odešla jsem.“ Tečka.

Snad nám takové chování vysvětlí mluvčí ministerstva zahraničí Aleš Pospíšil: „Konzularisté se musejí řídit příslušnými zákony. Především zákonem o cestovních dokladech a zákonem o Policii České republiky.“

Znění těchto zákonů je bohužel velice neúprosné a vyplývá z něj, že občan České republiky žádající o vydání cestovního průkazu na ambasádě se k jeho převzetí musí dostavit osobně a v žádném případě není možné zasílat tento doklad žadateli poštou nebo prostřednictvím třetí osoby.

„Já vnímám (*sic!*), že to je pravidlo kruté,“ uronil nakonec profesionální slzičku mluvčí tehdy Kavanova úřadu.

Je tak kruté, že bychom mohli pár drahých úředníků v zahraničí ušetřit. Práci na jejich trvalé dovolené zvládne v klidu automat a pikolíky na poklonkování si příslušný státní papaláš může přivést s sebou z domova.

Haló, tady Praha

Zavoláme si do Mexika, co vy na to? Pořád mi nedá spát, jestli Kubíková splnila svůj slib, že zavolá do Prahy na ministerstvo a pokusí se zařídit výjimku, zatímco Lucie na verdikt počká v Palenque. Takže tú, tú tú...

„Bueno,“ hlásí se dívčí hlásek.

„Dobrý den. Radek Mokřý, volám z Prahy.“

„Dobrý den,“ odpovídá hlásek.

„Sháním paní Kubíkovou.“

„Momentík, předám.“

„Ano, dobrý den. Dita Kubíková, konzulka.“

Vysvětluji celou štrapáci mezi Palenque, Prahou a Mexico City. Konzulka si vzpomíná a...

„Pane Mokřý, já...“

„Počkejte, já se chci jenom zeptat na toto..., vy jste Lucii říkala, že budete volat někam na ministerstvo zahraničí...“

„Ano.“

Mohl bych se vás zeptat, jestli jste to udělala, nebo ne?

„Můžu se zeptat, proč se na to ptáte?“

Protože právě vyrábím pořad do Radiožurnálu...

„Ano.“

„...a budu o tom i psát.“

„Doporučuji, abyste to vyřídil přímo s konzulárkou, protože jsou přímo zodpovědný orgán, který tedy s vámi může v tomto smyslu komunikovat.“

„Dobře.“

„Ano.“

„Takže radši jezdit jen tam, kde je hromadná doprava bezpečná, že?“ (pokus o vtip).

„Takže mějte se zatím. Na shledanou.“

„Na shledanou.“

Tak trochu lžou

Ale jinak jsou to slušní lidé. Dita Kubíková, česká konzulka v Mexiku, jenom nechala českou občanku ve štychu. Kdyby Lucie dala na její slovo, mohla v té díře sedět dál a spotřebovat i poslední peníze na cestu pro doklady.

Co dodat? Jen to, že ti, kdo tvořili příslušné předpisy, asi neměli u hlavy pušku, po obou stranách silnice džungli a určitě měli i boty.

Lucie si po návratu začala dopisovat s úřady a posléze dostala dopis i od samotného pana Kavana. Bohužel z něj vyzvěděla, že pan ministr je zcela mimo. Jinak by na konkrétní dotazy, třeba proč nejsou na internetových stránkách místně použitelná telefonní čísla, nemohl odpovědět něco jako: „Promiňte, dneska to nejede, zachovejte nám přízeň.“

„INFORMACE K VYDÁVÁNÍ CESTOVNÍCH DOKLADŮ

Otázky spojené s vydáváním cestovních průkazů jsou řešeny v zákoně č. 329/1999 Sb., o cestovních dokladech a o změně zákona č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů, interně pak v Oběžníku KO MZV o cestovních dokladech ze 17. 6. 1998.

V § 18 zákona č. 283/1999 Sb. se praví, že: „Osoby oprávněné k podání žádosti podle tohoto zákona (tj. žádosti o vydání cestovního dokladu) se mohou dát zastupovat na základě plné moci při řízení o vydání cestovního dokladu nebo provedení změn údajů v cestovním dokladu *s výjimkou převzetí cestovního dokladu.*“ Z toho vyplývá, že k převzetí jakéhokoliv cestovního dokladu, a tedy i cestovního průkazu, se musí žadatel dostavit osobně.

Článek 9 Oběžníku KO MZV o cestovních dokladech v bodě 1 hovoří o tom, že při přijetí žádosti o vystavení cestovního průkazu pracovník zastupitelského úřadu kontroluje zejména a) *zda žádost podává oprávněná osoba*, přičemž ověří totožnost a státní občanství ČR budoucího držitele cestovního průkazu (oprávněnou osobou je dle článku 6 zmíněného oběžníku občan starší 15 let nebo zákonný zástupce občana mladšího 15 let či občana zbaveného způsobilosti k právním úkonům).

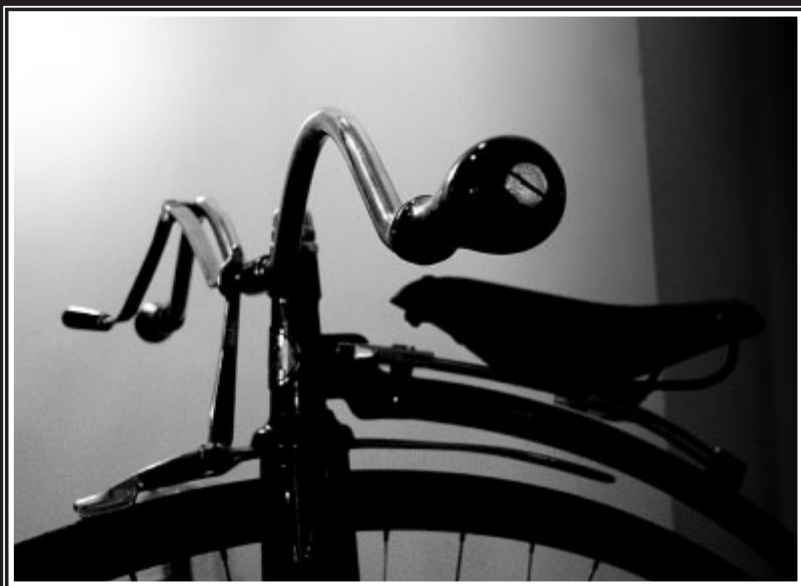
Z výše uvedeného lze dovodit, že občan ČR žádající o vydání cestovního průkazu na ZÚ ČR v zahraničí *se k jeho převzetí musí dostavit osobně* a v žádném případě

není možné zasílat tento doklad žadateli poštou nebo prostřednictvím třetí osoby.

Podotýkáme, že k vydávání cestovních průkazů jsou oprávněny nejen všechny řádné zastupitelské úřady ČR v zahraničí (velvyslanectví, pobočky velvyslanectví, generální konzuláty a konzuláty), ale i konzuláty honorární, jejichž síť se trvale rozšiřuje.

Tiskový odbor Ministerstvo zahraničí ČR“

18. 7. 2002

Autobus pitomců na rajčatech

„Ondřeji, přestaň se flákat a koukej vydělat nějaký prachy, tady máš inzerát, už jsem ti to dohodla a frč, sakra, čekáme rodinu.“ S těmi slovy vyprovodila těhotná Jana Š. svého partnera a budoucího tatíka.

„Hele, a nebude to nějaká bouda?“ ošíval se rodilý Žižkovák.

Marně, bylo mu sbaleno.

„Hledám čtyři šikovné lidi na sklizeň rajčat u města Foggia v jihovýchodní Itálii. V případě zájmu volejte: Tomáš 0728 930 531.“ Tak vypadal jeden z mnoha inzerátů v červencové *Annonci*. Zájem byl asi obrovský, protože v devět ráno 21. července 2002 se v Praze-Florenci sešlo 48 Čechů, Moravanů, Slezanů, Slováků a dva Pražáci. Čekal je tu nablýskaný autobus značky Volvo přepravní společnosti původem z obce Sedmihorky.

Tak jedem

Novopečení brigádníci nejdřív člověku jménem Tomáš věnovali 6 500 korun na cestovné. Na oplátku dostali čestné prohlášení, že si zaplatili cestu tam a zpět. Jeden z Pražanů, tedy Ondřej M., to dokonce ukecal na čtyři tisíce, že zbytek doplatí ze mzdy. Všechno běželo jako po másle. Brigádníci nasedli do autobusu, doprovod do nového Fordu Transit stříbrné barvy, a jelo se.

„Ten Transit jsme naposledy viděli v Českých Budějovicích, pak nám ohlásili, že mají poruchu a dojedou nás cestou,“ vzpomíná Ondřej na okamžik, kdy poprvé zapochoyboval. Sakra, nové auto a má poruchu?

Po zhruba 24 hodinách dorazili na hranice okresu Foggia. K autobusu se připojil starší mercedes vínové barvy se slovenskou poznávací značkou. Prý se tomu typu u nás říká lidově piáno. Slováci ověšení zlatem, co z něj vystoupili, ovšem lidově nevypadali.

Čekání na rajčata

Slovák nastoupil k řidiči a vedl ho dál. Vedl ho klikatou trasou, nahoru, dolů, doprava, doleva asi tři čtvrtě hodiny. Pak zastavili uprostřed polí, široko daleko nic kromě nedalekého statku a olivových stromků v oraništi. U těch si měli postavit stany. Stromky vrhaly příjemný stín, chládek asi tak 35 stupňů Celsia.

Slovák se prohlásil za organizátora. „S problémy se obračejte na mne,“ řekl poté, co brigádníkům zakázal chodit do statku a k moři. Prý nechtějí mít zbytečné problémy s místními úřady, všechno je sice v pořádku, ale jeden nikdy neví. A navíc k moři je stejně zavezou sami, stačí se domluvit.

„Teď tu budeme tak dva tři dny tábořit, než rajčata dozrají a Italové otevřou fabriku na kečup,“ upřesňovali podmínky organizátoři.

„Prosím vás, a kde je záchod?“ nedal pokoj nejodvážnější pracant.

„Jo, a kde je voda,“ přidal se další. Dav začínal šumět, bylo jich padesát. Organizátoři jen tři.

Klid, klid, klid, záchod je sice, pravda, „tam“ ukázal do polí dobrodinec-organizátor, ale vodu přivezou v cisterně co nevidět. A přivezli. Cisterna tažená traktorem dorazila za dvě hodiny.

Ondřej M. se otázal, jestli je to voda pitná, nebo užitková. Prý obojí.

Pokus o vzpouru

„To mě nasralo,“ vzpomíná Ondřej. Pražákům už bylo jasné, že je to bouda. Rajčat tam bylo asi půl hektaru, na tom nemohlo makat padesát lidí dva měsíce. Rajčata na kečup se navíc sklízí tak, že se vytrhne celá rostlina a plody se sklepe do kontejneru.

Venkovanům, a zejména obyvatelům Severomoravského kraje, to kupodivu ještě nedokapalo. Ondřej proto oslovil organizátora:

„Hele, já nemám čas na zbytečný diskuse, nebo abych tady dva měsíce makal a vy jste zmizeli i s prachama, mně se to celý nelíbí. A vůbec, cos to povídal – pět euro za přepravku s 250 kilama rajčat? Říkali jste nedávno, že to bude devět, tak jak to je?“

„Pozri, nerob problémy, dohodneme sa. Ty si zarobíš, ja si zarobím, všetko bude v poriadku.“

„Jo, a kdy budou ty prachy? Já ti věřím, ale chápej, mám doma těhotnou ženu a potřebuju prachy.“

V organizátorovi se prý hnulo svědomí a zarazil se. Ne na dlouho, asi na půl vteřiny. Znovu všechny ujistil, že „všetko bude“, s kumpány nasedl do auta a odjel.

Jdeme do statku!

Jedna holka uměla trochu italsky, a padesát – teď už dost našnuplých – brigádníků přes zákaz odhodlaně vyrazilo vpřed.

Vylezl Ital. Proč prý je jich tolik, co se děje? Tolik lidí nechtěl. Objevil se znovu i Slovák. Ten zase ujišťoval, že pak se půjde jinam. Práce je dost.

Brigádníci se vrátili k olivovým stromkům. Partička z Mladé Boleslavi ubalila několik *jointů*, Pražáci začali balit věci.

„Sereme na to,“ dohodli se a vyrazili po skupinkách stopem do města Foggia. Asi dvacet nepoučitelných naivků zůstalo. „Co se s nima stalo, nevím, možná tam makají nebo sedí dodnes,“ chechtá se Ondřej, teď už doma v Praze.

Nejvíce ho prý dojímalí lidi z okolí Ostravy. Jejich bezbrannost, třeba neschopnost samostatně použít směnárnu, byla skoro dojemná.

Cesta domů

V Itálii se snad za vlaky neplatí, alespoň po našich Pražanech lístky nikdo nechtěl. Pobyli na plážích u Neapole, v supermarketech si nakradli jídlo na cestu. Ve vlaku zaspali a probudili se až v Římě. V depu.

Přestoupili na spoj do Boloně a jeli dál. „Tam mi kolega ukradl baťoh,“ pokračuje Ondřej M. Místní policajti mu na to řekli něco ve smyslu – to máš ale blbý – a vypustili ho ze stanice.

Ve vlaku pak zatáhnul záclonky a usnul. Probudil se v Rakousku a vzápětí byl z vlaku i vyhozen. V Rakousku na rozdíl od Itálie jízdenky chtějí a dojemné historky na jejich průvodčí nezabírají. Nečastěji jimi používané slovo bylo *raus*.

Slovenský anděl

Kde se vzala, tu se vzala, objevila se. Cestou na stop Ondřej potkal příjemnou mladou Slovenku. Vyslechla jeho příběh, dala mu najíst a deset euro na cestu. Před rokem se jí stalo úplně totéž co jemu, ale v Řecku. Dokonce i ten mercedes byl stejného typu a měl stejnou barvu – vínovou.

Makala tam tehdy dva měsíce, jen aby si vydělala na cestu nazpět. Vypadá to, že takhle parta pracuje v několika zemích

Blížilo se auto. Dodávka. Mělo pražskou espézetku.

„Jedete do Prahy?“

„Ne, na Žižkov.“

Ale cestou se žižkovský obchodník stavěl v Břeclavi nakupovat meruňkovici. Sám košťovat nemohl, takže kvalitu produkce musel testovat Ondřej M. A testoval ji řádně. Rovnou z hadičky.

Žádné další komplikace už nebyly.

Suma sumárum

Za čtyři tisíce to byla hezká dovolená s dobrodružstvím. Od kolegů z Mladé Boleslavi dorazilo pár esemesek. Dělají v Řecku. Načerno, ale na sebe.

A Tomáš? Ještě několik dní do telefonu všem pražským přátelům tvrdil, že všichni už pracují a všechno šlape, on je teď v Brně. Organizuje další autobus, tentokrát prý ze Slovenska.

Pronájem autobusu Volvo ze Sedmihorek mohl stát asi tak 20 tisíc korun, vybral 350 tisíc. Na jednu akci slušný vývar.

Ale co ti Slováci v Itálii? A v Řecku?

5. 8. 2002

Dráhy léta tajily závadnou vodu

Desítky až stovky vodních zdrojů na pozemcích Českých drah nelze používat ani jako užitkovou vodu. Dodnes je však například na okrese Nymburk užívají nájemníci některých drážních bytů a domků a pracovní čtyř Českých drah. Mnozí vůbec nic netuší. Nikdo o ničem nevěděl, dokud koncem 90. let kontrolu vodních zdrojů ze zákona nepřevzaly orgány státní hygieny. Přesněji okresní hygienické stanice.

Dobšice nad Cidlinou

Manželé Bienovi bydlí s dvěma dětmi v drážním domku s malou zahrádkou asi 250 metrů od stejnojmenné stanice a platnou nájemní smlouvu mají od roku 1986. Proměnlivou barvu a chuť vody brali jako fakt a nenapadlo je, že by jim dráhy mohly pronajmout byt se závadnou vodou. Stejnou vodu přece pili i sousedé, tak jaképak starosti. Ale přece jen...

„Asi před třemi roky jsem jednou napouštěla vodu dětem na koupání a zdála se mi opravdu divná,“ uvádí Jaroslava Bienová. Požádala proto Správu dopravní cesty Hradec Králové o rozbor vody ze studny ze domem.

V domněle pitné vodě vesele prosperovaly bakterie koliformní, mezofilní a psychrofilní. Rozbor vypadal spíš jako recept na hodně rafinovaný bakteriální koktejl.

Chceš vodu, tak plať

Dráhy studnu vyčistily, nainstalovaly chloraminové kapátko a rodině pitnou vodu nějaký čas dovážely v cisterně. Bez udání důvodu však dodávku přerušily a paní Bienové poslaly dopis: „Další dodávku pitné vody můžeme zajistit za 4 532,80 korun měsíčně, popř. si ji můžete zajistit sami.“ Pro čtyřčlennou rodinu s celkovým příjmem 9 000 korun čistého slušná rána. Holý nájem přijde na 1 200 korun, elektřina také.

Navíc drážní vodohospodář Krtek určil jako zdroj znečištění psí boudu a okapní rouru ze střechy domku.

Jen sedm metrů od studny je však dosud používaný septik Českých drah. Ústí do něj splašky z několika budov. V 80. letech tady dráhy vyhloubily v zemi díru, do ní spustily tři betonové skruže a bylo hotovo. Přepad septiku dodnes ústí do pole. Rostlinky přece přijmou hnojivo s povděkem. Pozemek, studna i septik jsou majet-

kem dráhy. Bienovi jsou u nich v nájmu a nájemní smlouvu uzavírali v domněnání, že budou mít vodu pitnou.

Když se na místo přijel podívat technik hradecké správy drážních budov Pavel Bíba, zastavil se u septiku.

„Co to je?“ zeptal se vodohospodáře Krtka.

„Nic důležitého, jen bývalý septik, pane Bíba,“ zněla odpověď pana vodohospodáře.

Na kůži se objeví vřídek

Když jste desetiletá holka a na kůži se vám objeví vřídek rostoucí z hodiny na hodinu, jdete za mámou. Když se to stává pravidelně a na intimnějších místech, máte zaděláno na problém v dospělosti a máma nepomůže. A hlavně musíte okamžitě na chirurgii.

„Věrunka Bienová je u nás sledovaná od raného dětství a nikdy žádné problémy s kůží neměla,“ říká dětská lékařka Dagmar Filipová. Až od 16. srpna 2000 byla pravidelným návštěvníkem chirurgické ambulance s hnisavými abscesy na těle. Z hnisu lékaři vykultivovali stafylokoka, tedy jednu z koliformních bakterií. Marně hledali zdroj nákazy. Až je napadla studna.

Jakmile se podařilo bakterii zvládnout, nastoupily další problémy. Konečná diagnóza: atopický ekzém a pyrodermie. Projevila se letitá zátěž dětského organismu kontaminovanou vodou? Lékaři nevědí, ale od té doby, co se malá slečna Bienová vrátila po dvou měsících z ozdravovny a koupe se v donášené vodě, problémy zmizely.

Technický problém

Kde vzít nezávadnou vodu? Podle údajů technika SDC Hradec Králové Pavla Bíby se bakterie ve vodním zdroji spolehlivě zničí automatickým dávkovačem přípravku Savo. Stačí dvě kapky za minutu do studny a je po nich. Ovšem i mrtvé bakterie obsahují toxiny. Zbytkový chlor vodě také nesvědčí. Jeho hladina se musí citlivě řídit. Za poslední dva roky dráhy podnikly na čtyřicet neúspěšných pokusů nainstalovat vyhovující dávkovač. Ten poslední zatím funguje. Bakterie jsou pryč, ale voda nevyhovuje chemicky.

Dráhy uvažovaly i o provedení zkušebního vrtu na čistou vodu. Jenže to by pak chtěli na okrese všichni a to – jak potvrdil Pavel Bíba – je tak drahá záležitost, že musí přijít nařízení shora. Otázka je, jestli časem dráhy za rozbory, dezinfekci a dávkovače neutratí daleko větší peníze.

Dobšice mají prostě smůlu. Jejich podloží tvoří naplaveniny a spodní vody znečistila léta intenzivního hnojení okolních polí. Nájemci na drážních pozemcích mají smůlu dvakrát.

Lokální problémek?

„Jako kompenzace byl nájemníkovi zrušen poplatek za dodávku vody, přestože užívá vodu užitkovou, a manželům Bienovým byl nabídnut náhradní byt kousek dál po trati v Choťovicích. To ale odmítli,“ napsal nám ing. Pohanka, náměstek SDC Hradec Králové.

„V Choťovicích teče taky žlutá voda a nám se tady líbí,“ oponují Bienovi. A mají pravdu.

Nájemnice domku v Choťovicích č. p. 126 si totiž už před dvěma lety postěžovala na chování drážních vodohospodářů a kvalitu vody na Okresní hygienické stanici Nymburk. Ta si tehdejšího vodohospodáře pana Krtka pozvala „na kobereček“ a o dva dny později přikázala Českým drahám předat státní hygieně seznam všech studní na okrese Nymburk.

Osmého prosince 2000 vydala MUDr. Lilian Rumlová z OHS okamžitý zákaz užívání vody ze studny rodiny Bienových. Zakázala vodu používat k pití, vaření, k osobní hygieně a praní prádla. Zákaz se týká i úklidu. To, co lidé léta považovali za pitnou vodu, zakázali hygienici používat i k vytírání podlahy. Dráhy s tímto rozhodnutím měly okamžitě seznámit postižené nájemníky. Jen k Bienům ten papír cestoval několik měsíců.

19. dubna 2001 OHS na žádost Bienových zopakovala odběry a potvrdila svůj rok starý verdikt.

Mlží, dokud to jde

Jenom na okrese Nymburk mají dráhy takových studní několik desítek. „Zodpovědní drážní úředníci jsou většinou arogantní, spolupracují pouze pod nátlakem a většinou do poslední chvíle svalují vinu jenom na uživatele,“ prohlásila do telefonu asistentka OHS Nymburk paní Stárková.

„Je to problém celé oblasti,“ doplňuje ji kolegyně MUDr. Lilian Rumlová. A pokud ve zdroji nejsou bakterie, obsahy síranů železa a dusičnanů přesahují normy někde i čtyřnásobně. K pití to prostě není.

I když podle svého starosty plánují Dobšice od nezávadného zdroje postavit vodovod, dráhy stejně nechtějí investovat do přípojek ke svým pozemkům. A tak se nakonec po velkých tahanicích a vzájemném napadání dráhy praštily znovu přes kapsu a investovaly do plastických cedulek s obrázkem červeně přeškrtnutého kelímku.

Trasa Choťovice–Dobšice–Sány a dál na Velký Osek, tam všude jsou. Vezměte pár kamarádů na výlet, jeďte lokálkou, a kdo první objeví cedulku, vyhrává panáka. Do Poděbrad střízliví nedorazíte.

14. 10. 2002

Golfový obchůdek Ivana Langera za peníze kampeličkářů

My vám dáme peníze dopředu, vy zveleбите majetek „golfové“ společnosti a pak nám prodáte její třetinový podíl. Vyděláme všichni a naši střadatelé dostanou úroky. Střadatelé ale nic nedostali, protože zvelebovaná společnost porušila dohodnuté podmínky a navíc nevrátila ani peníze. Obchod se nepovedl, nebo investora „golfisté“ podvedli?

Koncem května roku 1999 bylo vše jasné. Družstevní holding, dceřiná společnost 1. Družstevní záložny Ostrava, koupí 34 procent akcií společnosti Golf Ageus od jejího dosavadního vlastníka, tedy Olomoucké golfové společnosti. Pro začátek jí holding převedl zálohu 15 milionů korun na zvelebení pozemků budoucího golfového hřiště. Oni se na oplátku zavázali do 30. června 2000 navýšit své základní jmění na sto milionů korun, a to vložením pozemků do základního jmění. Jakmile by se tak stalo, měli se vyrovnat. Pokud ne, měli do posledního července téhož roku vrátit zálohu včetně úroku 18 %.

Závazek za představenstvo Rolf Ageus podepsali podnikatelé František Kalabis, Alexandr Kolář a místopředseda ODS a Parlamentu ČR Ivan Langer.³

Prodělek je taky kšeft

V době, kdy 15 milionů putovalo do Olomouce, měl Golf Ageus pouhý jeden milion korun základního jmění a v dohodnutém termínu ho představenstvo zvýšilo na necelé tři miliony. Pokud by se Družstevní holding stal třetinovým vlastníkem akciovky, prodělal by v té době více než 14 milionů korun. Jeho šéf Vlastimil Šeda proto po několika urgencích, aby provedl slíbený pozemkový vklad, pana Kalabise požádal o vrácení peněz. Když to nepomohlo, podal 31. července 2000 k Okresnímu soudu v Olomouci návrh na vydání platebního rozkazu prostřednictvím právní kanceláře Hartmann, Jelínek, Vališ, Vych a partneři. Tentýž den, co byl na holding prohlášen konkurs.

Právníci nepomohli

JUDr. Jiří Hartmann si zavzpomínal: „My jsme nastoupili v době nucené správy 1. Družstevní záložny Ostrava. Mapovali jsme stav hospodaření včetně dceřiných společností, tedy i v Družstevním holdingu. Pracovalo na tom asi pět našich lidí

a povedlo se jim přesně zjistit, kdo a jaké smlouvy podepsal a jaké následky to mělo.

Po prohlášení konkursu na Družstevní holding si správce přivedl nové lidi a nám řekli: ‚Děkujeme, odejděte.‘ Ale to je celkem běžný postup,“ dodává JUDr. Hartmann s tím, že to je důvod, proč neví, jestli se peníze holdingu vrátily.

Langer: Já nic, já muzikant

„Pokud jsem informován, tak smyslem operace byla investice do výstavby golfového areálu,“ tvrdí tehdejší člen představenstva Ivan Langer o rok později. „Celková částka 15 milionů Kč byla proinvestována do společnosti, která má v tuto chvíli základní jmění kolem 90 milionů korun, a Družstevní holding by měl dostat za své peníze přiměřený počet akcií Golf Ageus, a. s. Tyto akcie má nyní volně k dispozici. Je na jeho uvážení, zda je bude nadále držet a čekat na další zhodnocení těch akcií na základě probíhající výstavby, nebo je může prodat a peníze získat zpět,“ řekl doslova.

Víc k tomu říci nemůže, protože na počátku roku 2001 požádal předsedu představenstva o svolání valné hromady Golf Ageus, a. s., která měla za cíl uvolnit ho z funkce člena představenstva společnosti. „Tato společnost ale nikdy do smluvního vztahu s Družstevním holdingem nevstoupila,“ trvá si na svém pravicový politik. Jeho odpověď trvala přesně minutu a padesát tři vteřiny.

Je to lež jako věž

Podle obchodního rejstříku ovšem jeho členství zaniklo až 21. května 2001 a do smluvního vztahu s holdingem akciovka Golf Ageus vstoupila prostřednictvím svých akcionářů, tedy prostřednictvím společností Olomoucká golfová společnost, s. r. o. a – Ageus, s. r. o.

Existovaly dvě společnosti velmi podobného jména, jedna akciová a jedna s ručením omezeným. Ivan Langer figuroval v kritické době v obou představenstvech. V tom druhém skončil 30. prosince roku 2000. A to je až pět měsíců poté, co nesplnili závazek vůči Družstevnímu holdingu a nevrátili mu ani část ze dlužných 15 milionů korun.

Počkali si na krach

Akciová společnost nakonec základní jmění zvýšila na bezmála 88 milionů korun, ale až koncem února 2001. Plných osm měsíců poté, co už žádné smlouvy o převodu akcií na Družstevní holding neplatily a holding sám skončil v konkursu se ztrátou 1,9 miliard korun.

O rok později byl Golf Ageus přejmenována na Golf Area – ve stejné době, kdy do ní vstoupil další podílník. Je jím pan Vladimír Komár, předseda představenstva

BBG finance, jehož jediným akcionářem je známý MEF Holding Jiřího Šmejce. Olomoucká golfová společnost mu údajně dlužila pět milionů korun, a tak za to dostal podíl v akcióvce a touto pohledávkou navýšili její základní jmění.

Co na to Kalabis?

„Olomoucká golfová společnost usilovala o dodržení smlouvy, byť opožděně o několik dnů,“ napsal nám její jednatel František Kalabis. Zcela pominul, že těch několik dnů trvalo osm měsíců. Zpoždění podle něj způsobily průtahy na obchodním rejstříku. Konkursní správce Družstevního holdingu pak nabízené akcie nepřijal a více než patnáctimilionovou pohledávku prodal. „Golf Ageus byl přejmenován, aby nedocházelo k podobným záměnám jako ve vašem případě,“ uzavírá Kalabis.

Správci konkursních podstat mohou takové pohledávky prodávat i za 30 % původní hodnoty. Příslušenství pohledávky, tedy penále, smluvní úroky atd., se obchoduje zvlášť. A třetina z patnácti je právě pět.

Pokud by byla Komárem vložená pětimilionová pohledávka tohoto původu, někdo by ušetřil celých deset milionů korun. Ale to je zatím čirá spekulace.

Policejní epilóg

Koncem loňského roku někdo severomoravské Službě kriminální policie a vyšetřování podal podnět k prošetření několika moravských golfových obchodů. Podle mluvčí Správy severomoravského kraje Soni Bradáčové si příslušný policejní rada k případu vyžádal doložení „relevantních materiálů“.

„Dosud je však neobdržel, neboť příslušná osoba je z určitých důvodů nemůže doručit,“ dodává.

Žádné další zprávy od policie zatím nedorazily.

Původní majitelé peněz z družstevní záložny-střadatelé si zatím mohou v areálu Pohořany-Véska zahrát golf. Tedy pokud složí vstupní klubový poplatek čtyřicet pět tisíc korun a k tomu každoročně dalších pět tisíc za členství. Manželky mají výraznou slevu.

4. 11. 2002

Jak jsem zůstal civět na německé ceny

Červencové vedro. Oblohu křižují blesky jako z katastrofického filmu. Běžný květnový večer středoevropské postindustriální éry. Pražské autobusové nádraží Florenc postupně opouštějí zapáchající kreatury a zalézají do blíže nespecifikovaných děr. Jeden či dva odstrašující případy nedbají dešťových kapek velikosti fazolových zrn. Potácejí se se svými igelitkami v čerstvých loužích dokolečka dokola.

Ti úspěšnější, respektive jen trochu více umytí jedinci stojí na zastávce číslo 2. Čekají na autobus *via Frankfurt über Nürnberg*. Mají zdarma lekci o tom, jak se vlastně mají skvěle, i když má linka čtyřicet minut zpoždění.

Prolog

Eurolines-Sodeli mají prý poruchu palubního počítače. Uhnali si ji na cestě z domovské Příbrami do Prahy. „Hm, Sodeli, Sodeli, není těch Italů z Příbrami v poslední době nějak mnoho? Švagr poslance Kalouska tam taky podnikal, ten je lidovec...“, ale příjezd dopravního prostředku nedovolí dokončit myšlenku.

Němečtí důchodci-bývalí čeští emigranti, osoby pracující na černo i legálně a řídce se vyskytující výletníci nasedají. Hurá.

Cenový šok začíná

Pak dlouhý spánek, hranice a půl čtvrtá ráno Norimberk. Jdu k telefonní budce ohlásit příjezd. Místní hovor mne stojí tři koruny. Za dalších devět korun stihnu do Čech na mobilní telefon ohlásit, že jsme v pořádku dojezdi.

Ráno pokračování:

Soubor přestupních jízdenek (metro, tramvaj, autobus) na týden mne vyšel na 15 euro (470 Kč). Deset dětských jízdy na týden je za 7,80 euro (245 Kč). Cestou můj zdejší vlastní potomek dodává, že je to *Arschteuer* (*Der Arsch* = prdel, *teuer* = drahý). Nevlastní čechorodý potomek neříká nic. Nemá srovnání.

Konečně jsou koťátka dopravena do školy. Tatík si může zapálit cigáro a vyrazit parkem kolem řeky Pegnitz k domovu. Po půl hodině toho mám dost, protože začíná pršet, a nasedám na tramvaj. Místní obyvatelstvo vypadá trochu zchátraleji než před dvěma lety. I když..., kdo ví, třeba se mi to zdá.

Jenom těch vajglů, papírků, nevysypaných košů a nenatřených kandelábrů je

opravdu trochu více než před zavedením eura a rozhodně víc než kolem roku 1995. Trochu to tady upadá, to je fakt.

Plus mne doráží

Kousek před barákem supermarket Plus. Koupím mlíko, holkám něco na zub, chleba na ráno.

Plnotučné mléko s 3,8 % tuku stojí 0,59 euro (18,50 Kč), vybírám Bioprodukt za 0,79 (24,80 Kč). Něco sladkého..., hele puding v kelímku, ten máme rádi... 0,20 euro (6,30 Kč). Cože? V pražských supermarketech je tentýž za 5,90 až 6,50 Kč. Ostražitě se rozhlédnu.

Hledám vajíčka, a abych mohl čtenářům z lidových vrstev přiblížit velikost jejich českého spotřebního koše, hledám stejně veliká jako ta nejlevnější u nás. Nejsou. Takové přřávé zmetky by si tu nikdo prodávat nedovolil.

Tyčinka Snickers mne vyšla na 15 korun, mrknu na kafe – půl kila kvalitního výrobku stojí kolem stovky korun. Obdobu našich levných semletých a pražených smradlavých bukvic s názvem Standard tady nenacházím.

Kosmetika? Stojím u všeho, co doma známe a co potřebujeme do koupelen. To, co kupuju doma za osmdesát korun, tady vychází na šedesát sedmdesát korun. (Konkrétně produkce Nivea.)

Epilog

Myslel jsem si, že to tu znám, a dvouletou pauzu jsem nepovažoval za důležitou. Ale sakra jsem se zmýlil. České reklamky nám svou vykutáleností cpanou v letáčcích do schránek nakukaly o výhodných cenách hromadu blbostí. Pravda je opačná. Obchodní řetězce dosahují v Čechách obrovských zisků. Směšné mzdy – maximálně 8 000 korun brutto, co platí prodávacům a další obsluze, dusí domácí spotřebu i radost ze života.

Jejich německé odnože platí své zaměstnance a všechno ostatní v eurech, a přesto mají dokonce lepší ceny než v Čechách.

Cestou mímám dopravní značku. Někdo z místních rudochů na ni zezadu nalepil bílou samolepku. Malý černý panáček míří pistolí na hlavu ještě menšího panáčka a pod tím je černě strohými písmeny napsáno: KAPITALISMUS.

Něco na tom bude. Rudě totiž cestou z té německé sámošky vidím. Ale vzteky nad tou naší českou připosranou blbostí... a neschopností se účinně vzbourit.

Poznámka redakce

Podle statistiky Evropské unie činil v roce 2000 průměrný hodinový náklad na pracovní sílu v ČR 3,90 euro a v Německu 26,54 euro.⁴

Radek Mokrý píše dále z Německa:

Půl kila jahod na centrálním rynku za 2,20 euro (69 Kč), o dvě ulice dál 1,75 euro (55 Kč).

Carrefour prodává v ČR přihnilé jahody 30–36 Kč za čtvrt kila.

Jedno vejce velikosti AA a *Boden halten* – od volně pobíhajících slepic 0,15 euro (4,70 Kč) – 0,20 euro (6,30 Kč), v Plus je 10 vajec velikosti A za 0,89 euro (28 Kč).

22. 5. 2003

Čtyřicítka na krku a syndrom FHP ohrožují českou pravici

Když se zhruba čtyřicetiletý chlap ráno probudí a nic ho nebolí, je pravděpodobně mrtvej. A prej jsou to nejlepší léta. Možná ano, ale nejčastěji to tvrdí šedesátníci. Čert jim věř, dědkům skleroticejm. Já vím jedno: Je to všechno kolem dokola také nějaké čím dál stejnější a stejnější.

Standa napovídá

Jednou takhle koupím v bazaru za čtyřicet korun knihu a jdu domů. Byla mi nějaká povědomá. *Příběhy pilota Pirxe* od Stanislava Lema. No jo, tohle jsem už taky čet, ale zapomněl obsah. Nějaký to *dežaví*, teda jako povědomí, že už jsem to jednou znal, by tady bylo, ale... ano, je to téměř přesně čtvrt století. Bylo mi čtrnáct.

Člověk z Marsu

„Sakra, jak ten chlápek umí dobře psát a překladatel taky není špatnej, tohle jsem si tenkrát vychutnat nedokázal,“ obchází mne bledá závist nad povídkou *Ananké* z roku 1971. Na straně 236 vykreslil Lem postavu pilota Pirxe takhle:

„Byl mezi třicítkou a čtyřicítkou, spíš ke čtyřiceti – k hranici stínu, kdy už člověk musí přijímat podmínky nepodepsané smlouvy, předložené bez ptaní. Kdy víš, že to, co platí pro jiné, platí i pro tebe a žádné výjimky neexistují.

Stárnout člověk má, přestože se to přičí jeho povaze. Tělo to dosud dělalo potají, ale už na to nestačí. Je k smíchu, když mladistvý věk ustanovuje jako pravidlo hry vlastní neměnnost. Každý rok si říká: ‚Byl jsem dětinský, nezralý, teď už jsem to skutečně já – a takový už zůstanu.‘“

Ha ha...

Nejdřív údiv

„V objevu nesmyslnosti takového tvrzení tkví zprvu víc údivu než strachu,“ pokračuje autor a přidává: „Je to tak silný pocit rozhořčení..., to utkáni mělo přece vypadat jinak. Po překvapení, hněvu a protestu začne pozvolné vyjednávání se sebou samým, s vlastním tělem. Bez ohledu na to, jak plynule a nepostižitelně stárneme

fyzicky, nejsme nikdy schopni se této kontinuitě přizpůsobit rozumem a duševně pak stárneme ve skocích.

Nastavíme se na třicet pět a potom na čtyřicet let, jako by už v tom věku měl člověk zůstat. Po další revizi musíme znovu prolomit sebeklam, což narazí na tak velký odpor, že odrazem doskočíme příliš daleko a skuhráme jako padesátiletí. Časem to začnem dělat naschvál. Když už musím platit, tak tady máš navíc, potvoro, budu tak starý, že budeš zírat.

Hranice stínu

Na hranici stínu, skoro za ní, právě tak daleko, aby se ještě nic nedělo, a přesto bylo vidět, že neexistují nedotčené šance. Přítomnost už není žádným příslibem, žádnou čekárnou, úvodem, trampolínou velkých nadějí.

Údajný trénink byl neodvolatelnou skutečností, úvod vlastním obsahem, naděje – chimérami. Nezávazné, prozatímní a nahonem spíchnuté jedinou náplní. Co se nesplnilo dosud, to se nesplní,“ píše dále Stanislav Lem. A já?

S nadšením sobě vlastním v obličej: „Hele, co jsem objevil,“ a v ruce rozevřenou knihu vrážím do ložnice. Ženušce své, vrstevnici s krásným očima, zapáleně předčítám lahůdkové pasáže.

Proč se nesměje?

Jachta nebude?

Hej, kámo, takhle to nebylo. Já si to pamatuju. Každý měl rovné šance a všichni jsme věřili, že kdo hodně pracuje, bude za vodou.

Práce přibýlo. To je fakt, teda ne úplně všem. Asi deseti procentům nezbyla žádná. Žádný strachy, brzo jich v tom bude čtvrtina, psali to v novinách.

My průměrní máme štěstí – 186 hodin měsíčně za 16 000 hrubého je 12 000 čistého..., to máme asi 65 korun čisté hodinové mzdy, tedy asi 2,10 euro. Hurá.

Někde jsem četl, že průměrné mzdy nedosáhne šedesát procent obyvatelstva. Dokdy že mám volební právo? Na furt? To je nepravdicové, nepravdicové. Volit by měli jen ti mezi dvacítkou a třicítkou.

Proč? Protože.

Ze těch skvělých 65 korun čistého na hodinu máme bydlet, zplodit, oblékat a křmit svoje mláďata – nové daňové poplatníky, připlácet na školku, na učebnice, na školy a školky v přírodě, platit zdravotní pojištění a „spoluúčastnit se“ na léčích (zaplacením získám výsadu připlácet si dál, to je přece super šance! *Bingo!*), přispívat na vysokou a mladejm pořídít bydlení, postarat se o vlastní rodiče a doufat, že ty hodné dámy a pánové, co jsou tak vysoko, že ani nesmrdí, jim nerozkradou penzijní fondy jako ten nějaký Enron v Americe, zemi snů.

A dvě procenta populace našemu konání láskyplně kynou z oblohy ze soukromých tryskáčů. Mají nás rádi, protože komunistický tanky už nejsou, tudíž znárodnění ani brigáda v dolech už jim nehrozí. Podkuřovat obyvatelstvu není nutné, stačej drobký.

Diagnóza FHP

Tuhle jsem zase v bedně viděl srandovní chlápky. Ten hubenej financ říkal, že když budu nemocnej, tak tři dny nedostanu ani vorla, a když budu doma ošetřovat děti na paragraf, tak taky ani káču? Komu budeš vládnout, mladej kámo? Bez poddanejch to nepude a nějak se nechtěj rodit nový...

Ten starší tlustej byl zase lidovej a říkal, že né, že to tak nenechá. Že to bude jako dřív, ale jen od pondělí do pátku v pracovní dny. Hele, socane, já dělám i v sobotu a v neděli i tramvajáci vozej, v elektrárnách vrněj turbíny, reaktor tam atom štěpí, éro letí, nemá děti, Anička zas na to kouká, její ručka drtí brouka..., bač, bač, ju-charé.

Čtyřicítka na krku a Furt *Holá Prdel.*

Tak to je ten syndrom.

18. 2. 2003

Fabiano
Golgo

Po nás ať přijde potopa!

Jaké to bylo v *Redhotu*: Svobodu nechtěli ani za nic!

Do února loňského roku jsem byl jen zahraničním dopisovatelem listu *Jornal do Brasil* a městským antropologem, který se snažil pracovat na doktorské práci o malem a homogenním národu, národu Čechů, Moravanů a Slezanů.

Den jsem tehdy trávil systematickým a organizovaným způsobem: Dlouze a bohatě jsem brazilsky snídal a četl jsem všechny místní deníky a týdeníky a pak *Britské listy*, *Psa*, *RAM.cz* pro svou pravidelnou měsíční analýzu českých sdělovacích prostředků pro jednu americkou instituci, spojenou s Georgem Sorem.

Zbytek dne jsem pak obvykle strávil tím, že jsem navštěvoval objekty svého výzkumu anebo ony navštěvovaly mne, se zájmem jsem analyzoval jejich příběhy, pozoroval jsem jejich zvyky, pohyby, názory, zboží, které nakupovaly, jak měly zařízený byt, jaké měly rodinné vztahy. A pak jsem se scházel s přáteli, čímž jsem vlastně pokračoval ve své výzkumné práci, protože se nemohu vyhnout tomu, že metodicky pozoruji každého, včetně vlastní rodiny i sebe sama...

Potom jsem analyzoval české televizní stanice (motivy, jazyk, estetiku, ideologii) a usínal jsem při poslechu nahrávek rozhlasových pořadů, které jsem si vybíral pro svou každoměsíční studii, již píše pro Američany.

Posléze došlo k rebelii v České televizi a mně se rázem úplně změnil životní styl.

Protože jsem v televizi byl, seznámil jsem se tam s některými lidmi, kteří mě přivedli do *Lidových novin*, abych do nich napsal o tom, jak Fidel uvěznil Pilipa a Bubeníka. Začal jsem pro ten deník psát komentáře. Dlouho mi to nevydrželo, protože jeden ten komentář analyzoval techniky, jichž využívá každou sobotu Vladimír Železný ve své kazatelně. (To ho vedlo k tomu, že během následujících tří týdnů opakoval mé jméno v pořadu *Volejte řediteli* alespoň dvacetkrát.) Brzo poté mě deník *Super* obvinil, že jsem zloděj. Můj další komentář o Železném, který jsem napsal pro *Lidové noviny*, už byl pro ně příliš razantní, a tak nevyšel.

Ale dalším důsledkem toho článku bylo pozvání, abych se stal šéfredaktorem nového týdeníku jménem *Redhot*.

Dosud jsem analyzoval jen seriózní média a ostatním jsem nevěnoval pozornost. Nic jsem nevěděl o nakladatelství Stratosféra ani o jeho majiteli Antonínu Herbecovi (37).

Avšak hned po jeho telefonátu, kdy mi navrhl, abych se stal u něho šéfredaktorem, jsem se dověděl od reportérů v *Lidových novinách*, že je Herbeck ambiciózní Čech, který emigroval ve věku dvacet jedna let v osmdesátých letech do Spojených států (musel předtím strávit mnoho měsíců v uprchlickém táboře v Jugoslávii). V zemi všech příležitostí strýčka Sama začal jako automechanik, pak pracoval jako taxikář a večer hrál na klavír a na kytaru v newyorských jazzových, bluesových a rockových klubech.

Jednoho dne se rozhodl, že se naučí fotografovat, a tak se dostal do světa magazínů.

V určitou dobu, už začátkem devadesátých let, se dohodl s módním magazínem *Elle*, že bude v České republice vydávat jeho českou verzi. S přítelem Martinem Shennarem (oba si zamerikanizovali jméno, původně se jmenovali Hrbek a Šenar) začali úspěšně podnikat.

Avšak Herbeckova dívka a šéfredaktorka časopisu *Elle* se zamilovala do Shennara, a tak Herbeck odešel a založil si vlastní malé impérium, asi jako pomstu. Nejprve to byl časopis *Esquire*, pak *Cosmopolitan*, *Bazaar*, *Speed*, *Style*, *Cosmo Girl*, *Rolling Stone* (dnes se to jmenuje *Show*) a časopis *Spy*, který hodně vydělává a zaměřuje se na drby o „celebritách“. (Shennar má časopisy *Elle*, *Premiere* a *Quo*.)

Herbeck se rozhodl v roce 2001 začít vydávat „seriózní“ týdeník jménem *Redhot*. Šéfredaktorem tohoto týdeníku měl být šéfredaktor časopisu *Esquire* do té doby, než budu já ochoten převzít tuto odpovědnost (nikdy v životě mě nenapadlo, že bych měl být šéfredaktorem časopisu).

Mým původním cílem bylo prostě dostat se za scénu tohoto malého českého mediálního impéria a využít ho jako součást své analýzy médií. Viděl jsem to také jako významný zdroj pro tu kapitulu své doktorské práce, která se zabývá jednáním Čechů v zaměstnání. Stratosféra má 230 zaměstnanců, takže to byla pro antropologa vynikající příležitost: Celé akvárium lidí, které bylo možno pozorovat a analyzovat! Avšak já jsem se nechtěl stát šéfredaktorem. Jen jsem chtěl mít příležitost tisknout své články a pak mít tu „laboratoř“ pro své studium. Jenže Herbeck mě velmi intenzivně přemlouval, a tak jsem šéfredaktorskou funkci časopisu *Redhot* v létě roku 2001 přijal.

Problém byl v tom, že má představa takovéhoho týdeníku byla naprosto odlišná od toho, co – jak jsem zjistil – *Redhot* skutečně je.

Za prvé jsem měl opravdu závažný problém se jménem tohoto časopisu. Proč *Redhot*? Co to znamená? *Redhot* mi připomíná název jedné rockové skupiny; tak se může jmenovat časopis, věnovaný rockové hudbě. Proč se časopis nejmenoval třeba *Reportér*, *Sedm dní*, *Česko*, *Svět* anebo *Fokus*? Takový název by hned informoval čtenáře, co je časopis zač.

Zadruhé chtěl Herbeck časopis pro mladé zbohatlíky *yuppies*, úspěšné muže ve věku 25–35 let. Já jsem chtěl redigovat to, čemu jsem říkal „týdeník s vlastním názorem“. Chtěl jsem, aby každý článek vyjadřoval konkrétní názor, neboť čtenáři mohou získat základní, hrubé informace z deníku, z Radiožurnálu, z *Týdne*. V našem případě jsme se měli zaměřovat na ty otázky, jimiž se ostatní sdělovací prostředky řádně nezabývají anebo které nebyly analyzovány jinými médii ze všech stran. Lehce se to řekne, ale je nesmírně obtížné to realizovat v praxi.

Byl to pro mě skutečně nový úkol: Jestliže jsem se měl stát šéfem, chtěl jsem vyzkoušet nový koncept pracovních vztahů, na který nejsou lidé v České republice vůbec zvyklí.

Až do mého příchodu vládl v redakci přísný hierarchický systém. Každé rozhodnutí musel schvalovat někdo na vyšším rozhodovacím stupni. *(To jsou absurdně zastaralé pracovní techniky, které jsou terčem kritiky množství západních teoretických i praktických příruček o řízení podniků a pracovních skupin – pozn. JČ.)*

Chtěl jsem, aby lidé v redakci sami dělali vlastní rozhodnutí a aby se na mě obračeli až v konečné fázi pracovního procesu.

A také namísto toho, aby mě prostě informovali, co bude v příštím čísle, jsem po nich chtěl, aby mi řekli, co by oni sami rádi v časopise *Redhot* četli. Namísto aby museli chodit do práce v osm ráno, řekl jsem jim, že mohou chodit do práce, kdy se jim to bude nejlépe hodit. Nikdy jsem nezažil, že by reportéři chodili do práce v osm a pracovali do pěti! Novináři musejí pracovat podle tématu, které zpracovávají, ne jako byrokraté anebo vojáci.

Také jsem způsobil v redakci obrovskou kontroverzi, protože jsem odmítal cenzurovat texty, jež vyjadřovaly určité názory. Stalo se mi poprvé v životě, že jsem byl svědkem toho, jak kolegové novináři obhajují cenzuru! Šli jim na nervy dva naši kolegové, byli to například obránci Vladimíra Železného. Zbytek redakce se mě snažil přesvědčit, abych zcenzuroval jejich texty, které obvykle vyjadřovaly diametrálně odlišný názor od mého názoru. Nikdo nedokázal pochopit, že chci, aby v časopise *Redhot* vycházely nejrozumnější názory. Nechtěl jsem, aby měl časopis barvu, ideologii.

Zvyk je ale železná košile. V redakci se konaly nekonečné schůze, kde se mě kolegové snažili přesvědčit, že správnými hodnotami v životě jsou disciplína, pyramidová hierarchie a diktatura šéfredaktora! A jakmile by takový tvrdý režim byl zaveden, okamžitě by ho sabotovali. Nikdo nechtěl svobodu, protože to znamenalo víc odpovědnosti.

Bylo naprosto nemožné přesvědčit je, aby rozhodovali sami za sebe a byli za svou práci sami zodpovědní. Namísto toho, aby mí spolupracovníci byli rádi, že nemusejí chodit do práce od osmi do pěti, vznikly dvě kategorie lidí: Jedni odmítali pracovat

tak, jak by se jim to osobně hodilo, a tvrdošíjně dál chodili do práce v osm a odcházeli v pět, a druzí začali využívat mého liberalismu a trávili polovinu dne pitkami po hospodách!

Mnohokrát jsem je na schůzích žádal, aby přinášeli nápady. Jednou mi bylo řečeno, že nejsou placeni od toho, aby měli nápady, jsou placeni od toho, aby psali to, co se jim nařídí. Uvědomil jsem si, proč to měli komunisté tak lehké. Není divu, že slovo robot pochází z češtiny. A o jejich byrokratické mentalitě se ani nebudu zmiňovat...

Znovu a znovu jsem měnil pracovní tým, přiváděl jsem nové lidi, snažil jsem se, aby to fungovalo. Ne. Nešlo to. Pak jsem se uvědomil, že je to jasné: Alespoň oněch šestatřicet Čechů, s nimiž jsem pracoval, mělo tyto společné rysy:

1. nechťejí sami o ničem rozhodovat;
2. nikdo nechce mít za nic odpovědnost;
3. jediným cílem jejich práce je lézt do zadku šéfovi, aby nepřišli o zaměstnání;
4. pracují pouze pod tlakem, vřdycky až na poslední chvíli, a svou práci dělají co nejpozhodovějším a nejpragmatictějšíм způsobem;
5. nikdo se nesmí odvážit dělat nic jinak, takový člověk je sabotér a stane se okamžitým terčem hněvu všech zaměstnanců, kteří se budou zoufale snažit přesvědčit šéfa, aby se takového člověka zbavil.

Tohle se dělo tolikrát, že jsem neměl jinou možnost než dospět k závěru, že se jedná o základní charakteristický rys.

Samozřejmě jsem o tomto všem slyšel a četl už dříve, ale domníval jsem se, že je to přehnané, protože o Čechách se takto vyjadřovali Američané, a ti podle mého vlastního názoru pracují až příliš mnoho.

Avšak ne. Je to všechno pravda. Každý den jsem byl ve společnosti velmi příjemných, poslušných, zajímavých kolegů. Velmi jsem se s nimi spřátelil, avšak to neznamenal, že by mě nepodváděli odpolednem stráveným pitím po hospodách anebo mi nelhali, že budou celý den pracovat na určitém pátrání. A pak je jiný přítel viděl u bazénu v Podolí!

Vzhledem k tomu, že pocházím z Latinské Ameriky, jsem ve Spojených státech neustále slyšel vtipy – s nimiž jsem víc než souhlasil – že má prý moje rasa (*sic!*) odpor k práci. Při seriózních diskusích jsem slyšel – a taky jsem s tím souhlasil – že jednou z příčin může být horko. V některých chvílích jsem argumentoval, že je možné, že tmavé rasy jsou přirozeně méně organizované, méně odpovědné a že je práce zajímavá méně než bělochy a Asiaty. Pohlížel jsem na vlastní národ, na naše předky Indiány, na romskou kulturu, na Afriku a na Indii, a zdálo se mi to logické.

Bělošští Češi – nebo alespoň vzorek pětatřiceti Čechů (šestatřicátý byl Rom a ten se choval úplně stejně) pocházející z nejrůznějšího zázemí – mi dokázali, že je moje teorie chybná...

Poznámka Štěpána Kotrby

To, co říká Fabiano Golgo, je pouze půl pravdy, a to ještě ta půle, která schematicky obhájuje teze, jež život usvědčil ze lži.

Měl jsem možnost spolupracovat velmi úzce po tři týdny s redakcí *Redhotu* a provádět tak vlastní „antropologický výzkum“ s cílem, který vytýčil Fabiano Golgo a pro který si mne na sklonku roku najal: Za co nejkratší dobu zlepšit grafickou tvář časopisu. A já jsem si po krátké analýze redakčního procesu vytýčil ještě jeden: Racionalizovat chod redakce i třeba proti vůli šéfredaktora...

A zde se musím zastat řady lidí, kteří tvoří „tvrdé jádro redakce“ a bez nichž si nedovedu představit výrobu. Ti lidé přinášeli nápady ještě dávno před působením Fabiana Golga, přinášeli je i Fabianovi, ale nedokázali je s dostatečnou razancí (sebevědomím) obhájit. Byli totiž jen zaměstnanci – závislí na mzdě a jejím pravidelném přísunu... Narcistní a egocentrický vydavatel si z nich i jejich tvořivosti dělal hadr na podlahu, nedokázal využít lidského kapitálu, který si platil – a tento stav nedokázal změnit ani Fabiano.

Fenomén ošklivého playboye v rudém ferrari

Jedna kontroverzní teze na úvod. Člověk, který si změnil své jméno, aby znělo „víc americky“, a trvá na změně i po návratu z emigrace, o sobě a své psychice říká víc, než si myslí, i než by sám chtěl. Antonín Herbeck ve svých rádoby non-PR piárech sám sebe definuje jako člověka, který je tvrdý, ale spravedlivý. Možná, ale cit pro publicistický, kontroverzní týdeník (jakým chtěl *Redhot* za panování Fabiana Golga být) neměl a nikdy mít nebude. Stejně jako primitiv nikdy nemůže být intelektuálem, ani povrchní byznysman s povahou pirany nemůže mít cit pro principy novinářiny. On nechtěl znát pravdu, on chtěl prožívat „permanentní (finanční i erotický) orgasmus“ ve svém červeném ferrari. Člověk stojící na pomezí *modelingu* a softerotických médií nemůže s úspěchem ovlivňovat ani určovat politiku profesionální publicistické redakce. Profesionální publicistika se nemůže prezentovat na pozadí nahých zadků a drahých parfémů či aut. A za platy uklízeček nemůže sehnat nikdy kvalitní, hrdé autory ani editory a chtít po nich kvalitní práci. A tak Fabiano Golgo uklízel Augiášův chlév, aniž věděl, co dělá...

Fenomén brazilského antropologa mezi českými Indiány

Přesto ve své redakci měl řadu schopných, ale (nízkým platem a neschopností prosadit racionalitu) znechucených lidí. Mohli mu být oporou, kdyby býval on byl oním beranidlem. Autoritou, která by učila druhé jinému chápání poctivosti novinářiny i života... Kdyby chtěl, nebo kdyby uměl. Umět řídit, umět vést, umět nadchnout – to není odcizená a neúčastná antropologie, to je zaujatá, místy manipulativní, ale ne-

smírně lidská psychologie, tvořená na bázi teorie vcítění a modifikovaná huizingovskou teorií her (Johan Huizinga, *Homo ludens aneb o původu kultury ve hře*) a schainovskou psychologií organizace (Edgar Schein, *Psychologie organizace*). Je to o odpovědnosti a hravé manipulaci, je to o lidskosti a zároveň tvrdosti.

Fenomén svobodných otroků jednadvacátého století

Ale antropolog, který bohatě snídá, nestíhal termín pravidelné porady v 11 hodin, ale ptal se svých spolupracovníků v 11.32: „Tak kdy uděláme tu poradu?“ A oni na něj a jeho rozhodnutí: „Poradááá!“ přitom už všichni čekali půl hodiny... Umět pracovat, mít cit pro témata, atraktivnost a neotřelost jejich zpracování – to není ještě schopnost řídit nespočet kolektivů lidí. Fabiano Golgo umí perfektně to první, neumí a nikdy nebude umět to druhé. Protože nechce. Protože je stále duší antropolog, a nikoliv manažer. Protože rád lidi pozoruje sám nepozorován, nerad ale zaujímá dominantní postavení – nerad přikazuje, vede, určuje směr. Protože neříká vždy a za všech okolností krutou pravdu, a to ani nejbližším spolupracovníkům. Protože se bojí zodpovědnosti – a to i za sebe sama. Protože má sociální citění. Protože je mu líto vyhodit neschopného, ale invalidního spolupracovníka. Protože nechce zakázat lživý propagandistický článek (přes jeho zjevné faktické rozpory), neboť ho zajímá, jaká bude jeho rezonance v českých dušičkách... Protože není ochoten stíhat v redakci vliv PR vztahů, neboť je mu to v podstatě jedno. Protože si povrchního a hloupého *yuppíka* neváží, i když díky jeho penězům dělá pro něho práci.

Protože sedět na dvou židlích nelze... Ani jako antropolog na výzkumné výpravě do Čech.

Fenomén cizího prvku aneb kládou v oku svém

Přišel jsem, viděl jsem, odešel jsem. Tak by se dala nejvýstižněji nazvat moje role „grafického poradce“, kterou Fabiano zahájil na redakční poradě oslavným monologem na mou osobu (nekonzultovaným), za který jsem se červenal. Nejsem spasitel, a ani jsem jím nechtěl být. Chtěl jsem pomoci příteli dělat lepší časopis, za který by se nemusel stydět... Vše chce ale své – není možno dělat kvalitní noviny bez zázemí rešeršů, překladů, fotoreportéra, digitální mobility a časové i režijní flexibility. To vše stojí peníze a ty redakce neměla... Problém rychlého připojení k internetu či problém technického zázemí měla redakce *Redhotu* desetkrát větší, nežli má redakce *BL*... Řekl jsem, co se mi v grafice *Redhotu* nelíbí a co považuji za nevkusné, plagiátorské či neprofesionální. Zabýval jsem se nonverbálními sděleními, ve která se vždy transformuje grafika tiskoviny. Vysvětloval jsem, interpretoval, pokoušel jsem se odhalit to, co dělá *corporate identity* tím, co dokáže zvednout náklad, kvalitu i respekt. Nechtěl jsme vytvořit „za bukem“ svou koncepci a pak ji nutit druhým jako kánon.

Mluvil jsem s lidmi, chtěl jsem je přimět k tomu, aby oni sami (pod nenápadným a téměř nezmatelným dozorem) vytvořili *svůj* časopis, chtěl jsem, aby to vše byla *jejich* práce, *jejich* nápady.

Musel jsem ale překonávat nedůvěru v cíl toho snažení, ve smysl změn, v odůvodněnost nasazení jejich i svého, které nikdo nezaplatí. Nezaplatí, protože primitivům stačí primitivní řešení. Více práce za méně peněz... Proč? Přesto – na rozdíl od Fabiana – se mi řada věcí za ty tři týdny povedla. Povedla se mi díky drzosti, se kterou jsem ignoroval přání vydavatele a někdy i šéfredaktora. Jsem rád, že několik lidí našlo cestu ke smyslu své práce. Podařilo se udělat několik témat jinak, než bylo zvykem, podařilo se, že redakce se přestávala stydět za svou práci.

Nepodařilo se mi ale vydržet a realizovat celou přeměnu – odešel jsem po první třetině. Příčinou neúspěchu bylo, že jsme se nedohodli na mých finančních požadavcích (a pravděpodobně totéž platí i v případě Fabiana...). Nejsem totiž zvyklý odvádět kvalifikovanou práci za plat uklízečky, a tak jsem po zralé úvaze zavřel dveře do Herbeckova impéria sám a zvenčí... Antonín Herbeck dostal ode mne proti mé vůli sponzorský dar v podobě šestnácti hodin denně po tři týdny mé práce.

Nic není černé a bílé, stejně jako nic není rudé a horké

V redakci *Redhotu* jsem našel i lidi, kterých jsem si nevážil – jejich jedinou kvalifikací byla jejich sprostá drzost, ideologická zaslepenost a bigotnost. Nalezl jsem zde i lidi, kterých si budu i nadále vážit přes rozdílnost našich názorů. Nalezl jsem zde „boží“ lidičky, ke kterým mne pojilo po několik desítek dnů pouto spikleneckých sympatií k jejich snahám i přesvědčení. Nalezl jsem zde i lidi bez tváře i názoru. Všude jsou lemplové a všude obětavci. Stejně jako kdekoli jinde, i v redakci *Redhotu* byli lidé neprofesionální, neschopní, stejně jako lidé zapálení pro svou práci.

Musejí ale z něčeho žít, a tak se jsou nuceni všichni přizpůsobit podmínkám, které si neurčují a které neurčil, nedokázal ale ani pochopit a nedokázal změnit ani brazilský antropolog. A je smutné, že on sám nedokázal analyzovat svou roli v oné donkichotské hře na „kvalitní publicistický týdeník s názorem“ uprostřed Herbeckova impéria. Pozměnil bych proto nejraději i titulke článku Fabiana Golga. Nazval bych jej: „*Svobodu v otroctví získat nelze*“.

3. 1. 2002

Všechno pořád při starém: Loňské policejní razie neskoncovaly s mužskou prostitucí v ČR

Pražská homoprostituční scéna je tak známá, že se o ni zmiňuje každý mezinárodní turistický průvodce pro *gaye*. Poptávka vzrostla natolik, že už se prostitucí neživí jen nešťastníci z Hlavního nádraží, ale i mnoho univerzitních studentů (se zákazníky si dávají schůzky v kavárně pražského hotelu Intercontinental anebo prostřednictvím internetu). Většina lidí neví, že je Česká republika všeobecně považována za jeden z nejpopulárnějších cílů pro homosexuální pedofily na celém světě. ČR je také mezi *gayi* mezinárodně proslulá svou mužskou prostitucí. To všechno může být nebezpečné i pro heterosexuální populaci, neboť pokud provozují homosexuální prostituci heterosexuální mladí muži, může se do celkové populace začít šířit AIDS.

Loni provedly speciální jednotky Policie ČR razie proti některým těmto místům a některé osoby byly uvězněny. Neuplynul ani rok a mužská prostituce pokračuje v Praze se stejnou intenzitou jako dříve.

Tehdy zasáhly desítky policistů v černých uniformách proti klubu jménem Pinochchio (pročpak se tak asi jmenoval?), který se nachází ve středu města na rohu ulic Seifertova a Příběnická. Akce vypadala pompézně: Několik hodin muselo téměř sto zákazníků (většinou Němci a Britové), chlapci k použití a zaměstnanci klubu ležet tváří k zemi na podlaze. Tak čekali po jednom na výsledky a na vyfotografování (museli uvést své jméno a co v klubu dělali). Téhož večera došlo také k razím na několika dalších místech, známých mužskou prostitucí.

Jeden německý občan byl uvězněn (pravděpodobně byly uvězněny i další osoby, avšak já jsem se dověděl pouze o tomto jednotlivém případě) za to, že měl ve svém domácím počítači množství fotografií chlapců, většinou nezletilých. Tento muž už byl propuštěn a minulý týden jsem se dověděl, že je na dovolené v Thajsku – v dalším pedofilském nebi!

Když jsem se v roce 1997 usadil v Praze, musel jsem zaměstnávat tlumočníka. Zanedlouho jsem zjistil, že využívá své jazykové kvalifikace jako tlumočník také pro jednoho Němce, který ho posléze seznámil s několika svými známými-turisty, aby si přivydělal, a tak můj tlumočník vypomáhal při vyjednávání o sexu s českými chlapci, kteří navštěvovali tzv. L Club v Lublaňské ulici u náměstí I. P. Pavlova v Praze 2. Začalo mě to zajímat a chtěl jsem se dovědět víc.

Abych to zkrátil, zjistil jsem, že existuje obrovské množství chlapců, jejichž rodiče je vyhodili z domu, kteří (byli většinou mimopražští) přišli do hlavního města a hledali tam práci ve snaze přežít. (*Tentýž velký problém mimochodem existuje s mladými lidmi obojího pohlaví, vyhozenými z domova, ve Velké Británii – a výrazně přispívá k četnosti bezdomovců v Londýně – pozn. JČ.*)

A tak začíná cyklus, který se téměř beze změny opakuje u všech z nich: Přijedou vlakem na Hlavní nádraží. Vydají se kolem centra Prahy, mezitím se setmí a oni si uvědomí, že nemají kde spát. Tak se vrátí na Hlavní nádraží, kde je teplo a spousta míst, na nichž se dá spát. Často se tam pak s nimi dávají do řeči někteří z tamějších mnoha mužů, kteří se tam snaží prodávat pervitin (lidově známý jako piko) a verbují nové prostitutky.

Během prvních dvou dnů se obvykle o prostituci nehovoří. První dvě dávky pervitinu dostanou chlapci zadarmo – dárce jim slibují, že to chlapcům pomůže zbavit se únavy a získat novou energii. Chlapci jsou vyčerpaní, nemají kde spát a většina z nich nabídku přijme. Pak už je jen otázkou několika hodin, než chlapci začnou pociťovat silnou fyzickou touhu po další dávce. Tehdy je jim řečeno, že dávka stojí asi tisíc korun – což je pro mladého bezdomovce nepředstavitelná částka.

Ale existuje magické řešení – hodinou s německým, britským anebo americkým homosexuálem může chlapec vydělat 2 000–5 000 korun! A to je spousta peněz! (U českých zákazníků klesá cena na 500–1 000 Kč.)

Slyšel jsem od mnoha těchto chlapců, s nimiž jsem dělal pohovory a které jsem po určitou dobu sledoval, že je láká možnost vydělat si za dvě hodiny víc, než kolik jejich rodiče vydělají za celý měsíc, i když je spojena s pocitem odporu, že musejí být v posteli s mužem.

Většina z těchto chlapců si ale neuvědomuje, že nebudou mít volně k dispozici všechny tyto peníze, neboť si za ně budou muset kupovat další dávky pervitinu a zbytek utratí za zábavu (brzo zjistí, že na stejné lodi je asi dvě stě dalších mladíků) – totiž házením peněz do hracích automatů na Hlavním nádraží.

Většina těchto chlapců také nemůže najít normální byt ani pokoj, protože nemají občanský průkaz – utekli totiž z dětského domova, kde skončili poté, co spáchali drobné trestné činy, anebo poté, co je tam poslali jejich rodiče. A bez občanky si nemohou pronajmout nic.

Avšak průmyslové odvětví homosexuální prostituce se o ně postará: Podniky jako Pinocchio, Escape, Drake's a Villa Mansland jim mnohdy poskytnou ubytování v nějaké místnosti spolu s několika dalšími chlapci. Tuto realitu líčil film *Mandragera* z roku 1997, který natočil v ČR polský režisér Wiktor Grodecki.

A protože se tohoto druhu „podnikání“ účastní velké množství mladých mužů, někdy trvá několik dní, než mají zákazníka. Na první pohled velká částka peněz za

jedinou hodinu v posteli s obyčejně o mnoho starším mužem nakonec nevede k tak velkému bohatství.

Ale jak se dostat z toho kruhu ven? Mnohým se to podaří, jiným nikoliv.

Celá řada důvodů počínaje tím, že chlapci nemají kam jít, nemají žádnou budoucnost, nemají perspektivu, nemají vzdělání a jsou nezralí, vede k tomu, že v této situaci zůstávají léta, až ztratí přitažlivý fyzický vzhled a už nejsou pro zákazníky zajímaví.

Po dobu pěti let jsem sledoval vývoj sedmnácti těchto mladých mužů, s nimiž jsem se seznámil v roce 1997. Šest ze začarovaného kruhu uniklo, čtyři se oženili. Jedenáct dál dělá stále totéž, sedm z nich je dosud silně závislých na pervitinu.

Existuje také jiný zajímavý jev: Vojáci, kteří se dávají na prostituci, aby si přivydělali k absurdně nízké měsíční apanáži. V létě v parku na Letné a během celého roku na Hlavním nádraží je dost často k vidění, jak odchází voják se starším mužem. Viděl jsem to tam mnohdy denně.

Pak došlo k policejním razím a já jsem se domníval, že podniky jako Pinocchio budou zlikvidovány. Pak jsem si ale uvědomil, že se to asi dá jen velmi obtížně dokázat, neboť majitelé podniku Pinocchio oficiálně provozují jen bar pro *gay*. Nikdo nemůže prokázat, že ona stovka „umělců“, které mají na svých internetových stránkách, skutečně prodává své tělo. A jsou opatrní a nepouštějí dovnitř nezletilé chlapce. Ti musejí sedět ve Fantově Kavárně na Hlavním nádraží a čekat na zákazníky tam. Majitelé podniku Pinocchio vlastní také podnik Escape.

Pro informaci o tom, co se děje v podniku Escape, se podívejme na stránky průvodce pro homosexuály:⁵

„Escape

V Jame 8, 110 00 Praha 1, Nove Mesto

Phone: (0)602 403 744 (mobile)

(Metro Muzeum)

Gay, Bar, Restaurant, Rent Boys, Shows

Reopened. *Basically it's a male escort club dressed up as a gay nightclub, not a club for cruising, as all the guys under the age of 25 here are looking for money. Stage, booths for sitting. Continuous strip shows and erotic shows from 22:00. In early 2001 there where several police raids here. If you want to meet gay Czechs others than prostitutes you'll not find them here...*

Daily from 7 p.m. Restaurant, Shows from 10 pm, open until 5 a.m.

Entrance Fee: 50 Kc (Fridays & Saturdays)

Minimum consumption: 10% service charge is added to total bill

Escape

V Jámě 8, 110 00 Praha 1, Nové Město

Telefon: (0)602 403 744 (mobil)

stanice metra Muzeum

Homosexuální bar, restaurace, chlapci k pronajmutí, erotická produkce

Znovu otevřeno. V podstatě je to mužský klub pro prostitutky, který předstírá, že je to noční klub pro gaye, není to klub pro volné navazování známostí, neboť všichni zdejší muži pod 25 chtějí peníze. Jeviště, boxy na sezení. Neustálé striptýzy a od 22 hodin erotická produkce. Začátkem roku 2001 tu došlo k několika policejním razířím. Chcete-li se seznámit s jinými českými gayi než s prostituty, tady je nenajdete...

Denně od 19 hodin. Restaurace, představení od 22 hodin, otevřeno do 5 hodin.

Vstupné: 50 Kč (pátek a sobota)

Minimální spotřeba: K účtu se připočítává desetiprocentní přírážka za obsluhu."

Tentýž trik – totiž užívání pouze chlapců starších osmnácti let – využívá například Villa Mansland ve Štěpničné ulici 9, kterou vlastní Němec Harry Niessner. Bydlí v ní mnoho chlapců, každý večer se tu konají striptýzová představení, masáže a všechno ostatní. Villa Mansland je penzion pro starší gaye ze zahraničí. Mohou si vybrat chlapce a odvést si je nahoru. Majitel prý dostává z poplatků za služby určité procento.

Ale je obtížné to všechno dokázat. Chlapci hovoří volně se mnou, nikoliv však s policií.

V Praze je asi čtyřicet různých podniků pro gaye. Většinou jsou to jen bary, dvě kina a podniky, kde se tančí a kde se *gayové* setkávají s jinými *gayi*. Většina z nich nikdy nebyla v homosexuálním bordelu a mnoho ani neví, že něco takového existuje. To je proto, že mladá generace *gayů* vyrostla pod daleko menším společenským tlakem a existují pro ni normální místa, kde se scházejí (v Praze dokonce i za komunismu existovaly podniky U Petra Voka nebo Na Bělidle, které se tolerovaly, protože mezi hosty často bývali i... komunističtí papaláši). Avšak starší generace vyrostla v daleko restriktivnější společnosti a tito lidé většinou museli celý život předstírat, že jsou heterosexuálové. Nyní když mají peníze, vyhledávají to, co v minulosti tolik chtěli, ale nemohli si to dovolit.

A vyjede-li si takový člověk do cizí země, poskytuje mu to také výhodu anonymity. A český, thajský, marocký, brazilský, kubánský a ruský ráj homosexuální prostitutky má rovněž tak nízké valutové kursy, že je to ještě lákavější.

Mužskou homosexuální prostituci nenajdeme jenom v Praze. I na hlavním nádraží v Brně a v Olomouci existují příslušná místa.

Možná proti tomu policie skutečně nemůže nijak zasáhnout, protože je obtížné dokázat, co se děje, a protože zákony nejsou v této věci jasné. Pokud je vám osmnáct (věkem souhlasu je patnáct, ale omezení platí v případech sexu s dospělými a pro peníze), těžko se proti tomu dá něco dělat. Asi je obtížné, aby se vydal heterosexuální vyšetřovatel v přestrojení do Willy Mansland nebo do podniku Escape a získal pro soudní proces potřebné důkazy.

A kde je Interpol? Němec, uvězněný v ČR za to, že sbíral a rozšiřoval po internetu pedofilní fotografie, je o rok později už propuštěn a už je v Thajsku!

Samotná prostituce není podle mého názoru skutečným zlem. Existovala vždycky a asi bude existovat i nadále. Domnívám se, že osoba, která chce vykonávat prostituci, by měla mít právo to dělat, protože se jedná o její tělo. A zákazník si má právo rozhodnout, jakým způsobem sex získá. Avšak stíhání by měli být ostatní „obchodníci“ kolem nich – pasáci, zprostředkovatelé, majitelé penzionů, barů a bordelů, osoby, které dodávají drogy. A sexuálním turistům by se mělo dát hned jasně najevo, že nejsou vítáni, prostřednictvím přísnějších zákonů proti pedofilii.

Otázkou zůstává, zda byla zmíněná akce jen snahou vypadat dobře před Evropskou unií, anebo bude místní policie proti pedofilii i nadále bojovat. Bude stíhat skutečné pachatele, anebo ještě více poznamená už tak zničené životy chlapců? Zайдěte si do Fantovy kavárny nebo na plavecký stadion v Podolí. Uvidíte, že i po razii obchod mezi prostitutky a jejich zákazníky čile kvete.

6. 3. 2002

Cizinecká policie, byrokracie a úplatkářství

Vždycky se vyskytne nějaká překážka – z technických důvodů – která způsobuje, že my cizinci prostě musíme nesčetněkrát chodit na cizineckou policii znovu a znovu s novými dokumenty, o nichž nám při předchozích návštěvách nebylo řečeno, že je jich zapotřebí, anebo s novými razítky a dalším množstvím papírů. A probůh, jen ať se nestane, že by člověk přišel k jinému úředníkovi, protože v takovém případě se vás zcela jistě zeptá, proč jste si přinesl všechny ty papíry (o něž požádal jeho kolega či kolegyně), a řekne vám, že přece potřebujete úplně jiné dokumenty. Jádrem problému je to, že předpisy jsou zmatené a složité. Je tomu tak záměrně proto, aby nám ztěžovali život, anebo proto, že chtějí, abychom se vzdali a nabídli jim úplatek?

Pro cizince, kteří žijí v ČR, je nesmírně obtížné vycházet s byrokracií, která má právo určovat, zda smějí či nesmějí v zemi pobývat. To ovšem není jen typicky český rys – většina zemí se chová velmi selektivně ohledně toho, koho do země vpustí.

Brazílie – země, odkud pocházím – je dobrým příkladem složité byrokracie a neospravedlnitelného omezování všech těch osob, které se chtějí těšit z našeho tropického počasí trochu déle. Mnoho Čechů a Slováků si stěžuje na podivný brazilský předpis, v jehož důsledku nesmí nikdo v zemi pobývat déle než šest měsíců, pokud se v Brazílii neožení anebo nemá s občanem Brazílie dítě. Po onom půlroce – rozhodli brazilští zákonodárci – musí cizinec zůstat alespoň půl roku v zahraničí, než může zase přijet. To například znamenalo, že režisér Orson Welles nikdy nedokončil film, který začal v Brazílii natáčet (do půl roku ho nedodělal).

Poslední dobou si stěžuje mnoho mých přátel, kteří se rozhodli opálit se (a nechat se okrást:)) v Copacabaně, že zdejší brazilské velvyslanectví požaduje příliš mnoho dokumentů a nutí je, aby chodili na velvyslanectví znovu a znovu, což jim trvá daleko déle než případné období, které chtějí strávit v Brazílii.

Zeptal jsem se na brazilském velvyslanectví v Praze, proč tomu tak je – a dověděl jsem se, že je to neoficiální pomsta za způsob, jímž se zachází s Brazilci na cizinecké policii a na českých velvyslanectvích po celém světě.

Samozřejmě je to naprostá pitomost, protože čeští občané, kteří se snaží cestovat do Brazílie, nemají s českou cizineckou policií vůbec nic společného a – to je horší – lidé na velvyslanectvích a v české cizinecké policii vůbec ani netuší, že by měla tato neoficiální „pomsta“ probíhat.

Na svou obranu mě požádal jeden pracovník brazilského velvyslanectví, abych se zeptal jakéhokoliv Čecha na to, co si myslí o tom, jak české instituce zacházejí s cizinci.

Záleží to na tom, s kým mluvíte. Já mám výhodu v tom, že zkoumám širokou škálu subjektů ze všech věkových kategorií a z různých zázemí. A vím, co si myslí o cizincích (nikoliv o Ukrajincích, Vietnamcích či občanech ze zemí bývalého socialistického bloku, na něž mají Češi osobitý názor).

Je možné je víceméně rozdělit do skupin (každá generalizace ovšem musí uznat, že z ní existují i výjimky).

1. Mladá generace Čechů z městských oblastí příchod cizinců vítá, zachází s nimi dobře a snaží se poučit o jejich kultuře.

2. Lidé středního věku, kteří jsou na tom hospodářsky dobře (střední či vyšší střední vrstvy, nebo třídy B a C), s cizinci též sympatizují. Pouze je drobně kritizují.

3. Starší, dobře vzdělaní Češi také nemají s většinou cizinců z rozvinutých zemí velké problémy.

4. Na druhé straně existují i mladší nezaměstnaní lidé a lidé z malých měst a vesnic, kteří mají dojem, že cizinci odčerpávají zdroje této země, byty i pracovní příležitosti. Totéž je slyšet od lidí staršího a středního věku bez dobrého vzdělání a se špatným zaměstnáním.

Jediná představa, která je společná většině Čechů, je přesvědčení, že cizinci mají spoustu peněz anebo alespoň vedou daleko více privilegovaný život než oni. A většina Čechů taky nechápe, proč by se rozhodl cizinec z civilizované země strávit život tady (pokud to nejsou dočasní přistěhovalci, které sem přivedly multinacionální společnosti).

Jedním společným tématem pro mě a mé přátele jsou potíže, které jsou spojeny s tím, že musím opakovaně žádat o vízum. A i když jsou to lidé, kteří mě mají rádi, často ke svému překvapení vidím, že se tomu téměř usmívají, a slýchávám řeči jako: „No, to je to nejmenší, že musíš platit za to, že tady chceš bydlet,“ anebo: „My musíme přespávat před americkým velvyslanectvím, jestliže chceme vízum!“

Jinou podobnou reakcí (jen pro ilustraci) je reakce jedné Češky, která pracuje jako úřednice v americkém Rádiu Svobodná Evropa/Svoboda (REF/RL). Rozčílila se, když jsem si stěžoval, že má Česká televize absurdní zvyk vysílat *Euronews* (anglicky a francouzsky), aniž by přitom respektovala půlhodinový formát zpravodajských bloků této stanice, což znamená, že zprávy *Euronews* začínají o celé hodině a třicet minut po celé hodině. ČT 2 začíná vysílat *Euronews* kolem dvanácté, ale každý den končí v jinou dobu, například ve 12.35, ve 12.45 nebo v 13.05. Večer začíná ČT přebírat *Euronews* uprostřed sportovního zpravodajství v 19.15. A tak se diváci dívají na zajímavou reportáž a ČT ji náhle uprostřed usekne! Ani nepočká, aby skončila

aspoň ta reportáž. Je to opravdu obtížné zajistit v programovém schématu pravidelnou dobu vysílání *Euronews* 12.00–12.30?

Moje známá na to reagovala zvýšeným hlasem a začala protestovat, že „ČT je pro nás, ne pro cizince“! Za prvé jí vůbec nedošlo, že se zprávy *Euronews* vysílají pro Čechy, kteří mluví cizími jazyky anebo se učí anglicky či francouzsky. A z tohoto důvodu se v ČR na *Euronews* v ČT dívá spousta Čechů. Já se dívám na *Euronews* na satelitu... (A rád platím měsíční koncesionářský poplatek za rozhlas a televizi.) Asi té paní, co pracuje v RFE/RL, jdou opravdu na nervy všichni cizinci, s nimiž se, chudák, musí stýkat každý den...

Takže je docela dobře možné, že policisté na cizinecké policii svým byrokratickým chováním vůči cizincům jen plně vyjadřují všeobecné české postoje. Je tomu skutečně tak?

Jiný můj známý ze stanice RFE/RL Dušan, jenž zařizuje víza tamějších novinářů, mi v roce 1998 sdělil absurdní skutečnost: Mnoho z novinářů, kteří vysílají rozhlasem do zemí, jako je Bělorusko anebo Irák, museli cizinecké policii předložit dokument potvrzující, že nemají ve své rodné zemi problémy s policií. A cizinecká policie opakovala, že tento požadavek prostě *nemůže zrušit*, přestože jí bylo nesčetněkrát vysvětlováno, že osoba, která vysílá jiným než oficiálním hlasem do diktatury, *samo-zřejmě* má problémy s policií ve své rodné zemi. Ale ne – cizinecká policie trvá na tom, že se dotyčný nešťastník musí jít zeptat Lukašenka či Saddáma Husajna, jestli je jeho policejní záznam v pořádku!

Sám jsem musel na cizineckou policii pořád chodit, protože mi dělali problémy s mým dlouhým jménem (mám pět příjmení jako většina Jihoameričanů). Brazílské úřady jim musely nesčetněkrát dokazovat, že to jsem skutečně já. Jednou mi řekl, abych se vydal do Brazílie pro novou verzi dokumentu, který byl jen dva měsíce starý! Jestliže jsem měl „dokázat“, že jsem to skutečně já, proč by měl být nějaký rozdíl v tom, jestliže je kus papíru o dva měsíce mladší? Že bych se jaksi později proměnil v někoho jiného?

Že by se z nás těmito byrokratickými průtahy skutečně snažili tahat úplatky? Vzhledem k tomu, že jedinými mými známými, kteří si nestěžují na problémy s vízem, jsou ti, kteří přiznávají, že mají u cizinecké policie „svého člověka“, jsem začal mít dost velké podezření.

Zejména když jsem si uvědomil, že se v ústředí cizinecké policie v Olšanské ulici děje podivná věc: Onen strojek na čísla, jaký mají ve většině bank, je už dlouhé měsíce rozbitý a nikdo ho neopravil, takže jen čekáme, až bude nějaký policista volný.

Řeknu to jasněji: Kdyby byly k dispozici lístky s čísly, museli byste jít do té kanceláře, která je podle vašeho čísla zrovna volná, nikoliv do kanceláře, kterou si vyberete. Třeba byste se tedy chtěli na základě úplatku dohodnout s nějakým policistou,

pracujícím v konkrétní kanceláři. Ovšem pokud vám kancelář náhodně určí systém lístků s čísly, pak podplácet nemůžete.

A tak jsem začal mít opravdu velké podezření, když jsem tam byl teď dvakrát a viděl jsem, že před třemi dveřmi je velký shluk lidí a u jiných nečeká nikdo anebo jen jedna dvě osoby.

Zkoumal jsem to podrobněji a zjistil, že v jedněch z „nejpopulárnějších“ dveří byl ruský mluvící muž a celá skupina jiných lidí. Tento muž vydával nějaké instrukce, sbíral dokumenty žadatelů a nejméně jednou šel do policejní kanceláře za dveřmi spolu s cizincem-žadatelem. Možná že to byl jen nějaký tlumočník.

Pak jsem se rozhodl sledovat, co se tam děje, během delší doby: Strávil jsem tam dvě dopoledne a jedno odpoledne. Přesně tentýž muž tam přichází velmi brzo s nějakou ženou, oba zůstávají venku. Někdy tato žena promlouvá k žadatelům v ruštině. Velmi často s nimi někam na patnáct minut zmizí a pak se vrací.

Zvlášť jsem si povšiml velkého muže oblečeného v černém, který se vrátil druhý den poté, co se s ženou předchozího dne zjevně setkal. Neměl v ruce žádné papíry, žádnou tašku. Šla s ním ke dveřím úřadovny a její partner s ním začal mluvit. Asi za hodinu vešli do jedné z kanceláří (do té, před níž ten muž jiného dne stál). Opět byly k dispozici jiné dveře, před nimiž nikdo nečekal, ale on raději čekal před jinými dveřmi. Z kanceláře pak s výrazem uspokojení vyšel velký muž v černém, podal muži před dveřmi ruku a odešel.

Co by to mohlo znamenat? Možná nic. Nebo hodně.

Doporučuji, aby úřady zkoumaly okolí cizinecké policie a sledovaly některé lidi.

A rád bych věděl, proč se strojek na čekací čísla rozbil už před mnoha měsíci a nic se s tím nedělá. Je to nedostatek peněz? Je to nezáměr? Rozbíjejí se takové strojky často? Zdá se, že v bankách fungují dobře a dlouho. Na cizinecké policii se strojek kupodivu rozbil hned asi za dva měsíce.

Každý ví, že lidé mají sklony ke korupci. Ta existuje všude, není to nic typicky českého. Jako cizinec v této věci riskuji už jen tím, že tohle všechno píšu, protože někdo vysoce postavený v cizinecké policii by se mohl rozhodnout ztížit či znemožnit mi tady život.

Jde ale o princip. Možná tímto psaním také ztížím život zoufalým cizincům, kteří si nemohou své problémy vyřešit nijak jinak. Ale mám dojem, že většina lidí, jež se uchyluje k protizákonnému řešení své situace, by asi v této zemi neměla být.

Stejně jako většina Čechů ani já nemám rád, když vidím na Václavském náměstí v kasinech a v místech, kde stojí prostitutky, mafiánské typy. Dodnes nechápu, jak je možné, že všichni vědí, že skupiny mužů, kteří stojí u obchodního domu Krone na rohu Jindřišské a Václaváku, otevřeně vyměňují cizí měnu bez oficiálního povolení. Není to porušení zákona? Jak lehce získali tito lidé svá víza?

Je mi líto Ukrajinců, kteří přicházejí do ČR, aby si tady vydělávali na živobytí, protože jim jejich vláda znemožnila přežít ve vlastní zemi. Chápu, že asi nemají jinou možnost než zde zůstat ilegálně anebo dávat úplatky.

Donedávna jsem měl uklízečku, která mluvila anglicky, německy, česky a rusky a měla diplom z psychologie! Jednomu mému příteli uklízí byt ukrajinský zubař! Má uklízečka mi sdělila, že do doby ještě asi před dvěma lety stačilo vycestovat z České republiky, vrátit se tentýž den a dělat to – pokud si to dobře pamatuji – každé tři měsíce. (Zákon se v roce 2000 změnil.) Ale když chtěla, aby ji vpustili zpět do ČR, musela pasové kontrole na hranicích přivést z Německa nějaké zboží. Nic drahého – bonbony, alkohol a hygienické předměty. Když to srovnávala s tím, co slyšela od kolegů, říkala, že má velké štěstí.

Všechny tyto imigrační procedury by měly být absolutně jasné a přesně definované a nesmí existovat prostor k tomu, aby je zaměstnanci policie zneužívali.

Například ve Spojených státech jsem věděl přesně, co musím udělat, mám-li mít možnost tam žít (žil jsem tam téměř deset let). Ano, byli tvrdí, ptali se na spoustu věcí, neočekávaně mě navštívili, ale jasně mi řekli, jaká je celá procedura a jaké dokumenty potřebuji. A nechtěli skoro žádná razítka!

Mé další kafkovské setkání s cizineckou policií bude příští rok (pokud mě nevyhostí za tento článek), a tak mohu po určitou dobu klidně spát.

Možná že do té doby spraví ten strojek na čísla.

7. 3. 2002

„Rudý Golgo“, Česká republika a Spojené státy

Přes celé politické spektrum došli během devadesátých let tvůrci amerického veřejného mínění k bezprecedentní shodě nejen ohledně toho, že je důležitá role podnikání v americkém životě, ale i ohledně toho, co je smysl života. Drtivá většina Američanů se přizpůsobila víře ve volný trh. Od laureátů Nobelovy ceny za ekonomiku přes paleokonzervativce až po Nové demokraty přijali v devadesátých letech američtí vedoucí představitelé názor, že trhy jsou populární systém a že je to daleko demokratičtější forma organizace než (demokraticky zvolené) vlády.

Od okamžiku, kdy jsem začal v redakčních komentářích, psaných pro *Redhot* a v článcích pro *Britské listy* vznášet otázky, týkající se (pokrytecké) zahraniční politiky Spojených států, se najednou hodně lidí rozhodlo, že jsem komunista. Začal jsem dostávat útočné e-maily i dopisy a i do tváře mi lidi začali tvrdit, že jsem komouš!

Bylo to pozoruhodné poučení: Uvědomil jsem si, jak nezralé a zjednodušené jsou zde v České republice pro mnoho lidí kategorie, na nichž si budují svůj názor na život. Rovnice byla primitivní: Jestliže nepodporuji George Bushe, znamená to, že podporuji teroristy (viz známé české rčení: „Ti, kdo nejsou s námi, jsou proti nám!“). Bylo to stejně zjednodušující, jako bylo zjednodušující populistické heslo – o němž se také ukázalo, že je falešné – Václava Klause před volbami v roce 1998: „Buď s ODS, nebo doleva“. Nakonec jsme dostali obojí...

Po celé Evropě bylo zcela běžné číst a slyšet názory, které hodnotily útoky na Spojené státy jako politováníhodný důsledek postojů strýčka Sama vůči izraelsko-palestinskému konfliktu, jako důsledek toho, že se v Severní Americe sice vytrubuje, že se demokracie rovná Bohu, ale demokracii přitom nesmějí mít Střední ani Jižní Amerika, kde vládly vojenské diktatury (podporované CIA) atd. Příkladů je tolik, až se mi zdálo podivné, že údajně tak dobře vzdělaní, téměř encyklopedičtí Češi o těch věcech vůbec nehovoří.

Avšak od taxikářů a po hospodách jsem se dověděl, že průměrný Čech má úplně jiný názor, a ten se velmi blíží mému názoru a zároveň názoru Francouzů nebo britského *Guardianu*, zatímco český tisk a česká vláda hrály na notu Tonyho Blaira (rozdíl ovšem je v tom, že Blair pravděpodobně *dobře ví*, co je pravda).

Zdálo se mi to docela absurdní, protože poslední, co jsem si kdy v životě představoval, bylo, že mě začnou označovat za Antiameričana nebo za komunistu. Ko-

neckonců jsem si nedal pokoj, než jsem se mohl v devatenácti letech přestěhovat do New Yorku, byl jsem hluboce přesvědčen, že na rozdíl od vlastní země tam naleznu civilizaci. A částečně jsem ji skutečně našel. Až na to, že po mnoha letech jsem si uvědomil, že v každém rohu amerického života i ve všech amerických vztazích je páteř a ta se jmenuje byznys. A jak je to se vším, co je monotónní, mnoha lidem se to zdálo být omezující a škodlivé.

Avšak Američané jsou tak příjemní, hovorní, praktičtí a umějí řešit problémy, že je člověk nemůže nemít rád. Na druhé straně neuplatňuji totéž vůči vládám. Stejně jako Miloš Zeman nezastupuje Čechy, když navrhuje své řešení palestinského problému, je obdobně Bílý dům mašinerií zájmů, které koordinuje ona mocichtivá kategorie lidí, politiků a kariéristů – to pro mě není charakteristickým rysem průměrného Američana.

Problém je, že Američané jsou natolik zvyklí na to, že vláda udělá, co jim slíbí, že jí důvěřují i v okamžicích, kdy začne šířit tvrdou propagandu, jako tomu bylo od 11. září.

Samozřejmě že Bush a jeho společníci se nemuseli moc snažit, aby přesvědčili svůj národ, o čemkoliv chtěli, protože každý národ, který se stane terčem brutálního útoku, se v důsledku instinktu pro přežití sjednotí. Dočasná slepota americké populace po tragédii z 11. září byla zcela přirozená.

Alespoň v současnosti už zpravodajské pořady amerických stanic začínají vznášet kritické otázky ohledně lidských práv a další problémy ohledně celé „války proti terorismu“. A Američané se také probudili a zjistili, že bombardování není nejlepším řešením proti terorismu, stejně jako jím není autoritářský stát Velkého bratra. Avšak pořád si neuvědomují, že každá další bomba nebo verbální útok ze Západu je novým semenem terorismu. Nemluvě o naprostém pokrytectví v izraelském konfliktu.

Američané mají koneckonců dobré úmysly. Většina lidí u moci, ať je to kdekoli na světě, nemá nikdy zájem o nic jiného než své vlastní zájmy...

Miluji supermarkety, od útlého dětství jsem jejich ustavičným a frivolním zákazníkem a nedovedu si představit supervládu, která by dokázala řídit celou společnost. Avšak zastávám názor, že lidi jsou důležitější než zisky. Říkám tomu kapitalismus s lidskou tváří.

Jako Brazilec vím velmi dobře, co dokáže způsobit darwinovský kapitalismus: Silní přežijí a mají se dobře, ostatní lidé zůstávají ve středověku a žijí jako podlidi. A – přirozeně – protože lidé na spodních příčkách společenského žebříčku nemají co ztratit, snaží se získat silou to, co mají úspěšní. Vyrosl jsem mezi sto miliony zdeprimovaných, ubohých lidí. Na změnu Brazílie je už příliš pozdě, ale Česká republika je malou zemí s homogenní kulturou, a kdyby tady existovalo povědomí komunity namísto představy, že „nejlepší zvítězí“ (důležitou otázkou je taky: „nejlepší v čem“?

Někteří sice dosáhli úspěchu poctivým podnikáním, ale obrovské množství lidí, kteří tady praktikují takzvaný mafiánský kapitalismus, je děsivé!), mohla by mít tato země lepší šanci.

Jestliže se mocní neangažují při vzdělávání a přípravě pro život pro méně úspěšné lidi, pak ti, kteří jsou úspěšní, budou brzo bojovat proti vlastním příbuzným. A země nebude vůči vnějšímu světu vystupovat jako jeden celek. Země jako Francie patří mezi deset nejúspěšnějších světových ekonomik *navzdory tomu* – anebo právě proto, že pomáhá neúspěšným.

Samozřejmě je nejprve nutno bohatství vytvořit, pokud ho chcete přerozdělovat, takže nemá smysl uměle importovat švédský systém anebo rozdělovat peníze tak, jak to populisticky slibuje ČSSD.

Severní Amerika byla pro mě velkým poučením. Poučil jsem se, co je na tržních silách dobré a co špatné, takže nepropadám onomu společnému rysu zdejších donedávna indoktrinovaných společností. Nevidím svět jako černobílý. Ani jako rudý...

Devadesátá léta, která jsem prožil v Americe, byla érou mnoha spektakulárních avantgard, hlučných a silně viditelných kultur mladých lidí, hlučných a viditelných bělošských primitivů v odpoledních televizních *talk shows*, důrazného multikulturalismu, extrémní posedlosti potřebou být fit, byla to doba extrémního držení diet a extrémních investic.

Ale zároveň – jak byli Američané fascinováni nekonečnou mnohostí internetu a oslavovali svou etnickou rozrůzněnost – byli obětí intelektuálního konsensu, který byl stejně svazující jako někdy v padesátých letech.

Přes celé politické spektrum dospěli tvůrci amerického veřejného mínění v devadesátých letech k bezprecedentnímu souhlasu nejen ohledně role podnikání v americkém životě, ale i ohledně všeobecného smyslu života. Kristus, podnikání, spotřeba a vůle být dobrý – to jsou čtyři přikázání v zemi strýčka Sama. A drtivá většina Američanů se přizpůsobila volnotržní víře.

Členství v odborech pokleslo v soukromém sektoru po mnoha letech útoků na odborové organizace a deindustrializace ve Spojených státech pod 10 % a zdálo se, že odborové hnutí úplně zmizí. Opozice přestávala fungovat jako opozice, ale trh byl nyní v bezpečí, údajně nekonečný výběr zboží měl nahradit nedostatek výběru při volbách.

Tento stav amerického národního konsensu byl charakterizován různými jmény. V mezinárodních kruzích dostala tato velká dohoda jméno „washingtonský konsensus“, jiní jej zjednodušili na „tržní konsensus“. Zatímco si kdysi „lidé mysleli“, že existují i jiné způsoby, jak zorganizovat lidské záležitosti, než jen podle zásad volného trhu, přestala tato volba téměř úplně existovat. Takže není tak obtížné pochopit jednohlasnost, již národ promluvil po 11. září.

Této intelektuální jednodlotosti ohledně podstaty a účelu ekonomiky i veškerého života a technologického pokroku posledních let se říká „nová ekonomika“. Je to téměř vzduchotěsný konsensus – jistota, že ať se stane cokoli, ať je v Bílém domě kdokoli, intervencionistická vláda se tam nevrátí – to umožnilo bezprecedentní přesunutí bohatství směrem nahoru, jak jsme byli svědky v Clintonových letech; to umožnilo obrovskou prosperitu trhů se zlatem a proměnilo to svět v tak bezpečné místo pro miliardáře...

Počkat – zpět: žádné vládní zásahy?

Tohle všechno šlo vnívat poté, co George Bush rozhodl po útocích z 11. září zlikvidovat finanční rezervy, které ve prospěch amerických zájmů nashromáždil Bill Clinton. Zdá se, že ve Spojených státech byl zaveden čistý socialismus – vláda začala dotovat prodělečné podniky, aby nezkrachovaly. A nyní dochází k nejnovější manipulaci trhu s ocelí – americká vláda zavedla vysoká dovozní cla na dovoz tohoto zboží.

(Co se týče školství, byl jsem si jist, že je Amerika socialistická už v devadesátých letech, protože všem mým spolužákům platila za univerzitní studium rozsáhlá síť vládních či církevních stipendií a půjček. Většina mých kolegů-studentů kromě toho také dostávala měsíčně hodně stovek dolarů, aby nemuseli pracovat. Jeden z těchto mých spolužáků Timothy Hall žije v Praze a provádí mezi Čechy antropologický výzkum. Je mu třicet, ale americká vláda ho stále dotuje, aby mohl studovat...)

Ústřední premisou „tržního populismu“ je přesvědčení, že kromě toho, že jsou trhy prostředkem výměny, jsou také nástrojem tvorby souhlasu. Svými mechanismy poptávky a nabídky a zjišťováním požadavků veřejnosti prostřednictvím marketingových průzkumů, supermarketů a internetu dokáží trhy vyjádřit vůli lidu artikulovaněji a smysluplněji, než to dokáží pouhé volby.

Samotnou svou podstatou poskytují trhy demokratickou legitimitu, trhy likvidují pompéznost a aroganci, trhy vyhledávají a hájí zájmy obyčejných lidí, trhy nám poskytují, co opravdu chceme. Takže kdo by se staral o politiku?

TV Nova, Železný, Klaus, ti to všechno vědí. Politik si může dělat, co se mu zachce – pokud nejsou jeho skandály jednoduché a není možné o nich informovat jedinou rychlou větou v *Televizních novinách*, masy to nepochopí a bude jim to jedno.

Mnoho jednotlivých součástí tržně populistického konsensu je součástí amerického kulturně ekonomického zázemí už léta. Hollywood a Madison Avenue vždycky trvaly na tom, že je jejich úkolem prostě odrážet přání veřejnosti a že filmy i kampaně jsou úspěšné nebo neúspěšné podle toho, jak přesně odpovídají veřejnému vkusu. Obdobným způsobem argumentují mluvčí pro newyorskou burzu už pěkně dlouho, že ceny akcií odrážejí lidové nadšení, že je obchodování veřejnosti s akciemi základním rysem demokracie. A už od dob Williama Randolpha Hearsta si tiskoví

magnáti představují, že jsou obránci obyčejného člověka. Železný se tohle všechno od Ronalda Laudera naučil dobře...

Avšak v devadesátých letech se tyto myšlenky spojily v novou ortodoxii, která zastínila všechny alternativní způsoby, jak rozumět demokracii, historii a ostatnímu světu.

Kamkoliv člověk v devadesátých letech pohlédl, tam podnikatelé ovládli ideologický prostor, který kdysi zaplňovali obyčejní lidé. Najednou podnikatelé kritizovali aroganci elit, nadávali na příliš velké výsady tradičních bohatých vrstev, tvrdili, že všemu rozumějí, a vedli neúprosnou, idealistickou válku proti principu hierarchie, kdekoliv ho našli. Jejich základní víra byla prostá: Trh a lidé – jako základní principy života společnosti – jsou v podstatě totéž.

Jeden novinář to v roce 1998 nazval výrazem „Trh, to jsme my!“ („*The Market’s Us*“) podle známého amerického supermarketového hračkařství Toys’R’Us). A tak bylo možno v devadesátých letech pochopit newyorskou burzu, dlouho považovanou za místo pro bohaté, jako dům obyčejných lidí, právě proto bylo možno prezentovat každý druh specializovaného, skupinového marketingu (*niche marketing*) jako výraz revolučního pokroku – jako osvobození občanů, osvobození té vrstvy společnosti, na niž byl konkrétní marketing zaměřen.

A jak se teoreticky smísili vedoucí podnikatelé s lidem, zjistili, že jim tržní populismus poskytuje mocné zbraně proti jejich tradičním nepřítelům ve vládě i v odborech.

Vzhledem k tomu, že se nyní začalo věřit, že trhy vyjadřují vůli lidu, bylo možné téměř každou kritiku podnikání odmítnout jako „elitářství“, které je důsledkem pohrdání obyčejným občanem. Slyšeli jste snad něco jiného v sobotním pořadu *Volejte řediteli?*

Podle tržního populismu nejsou elitami ti, kdo jsou bohatí. Ne, elitáři jsou lidé na druhé straně rovnice – intelektuálové a keynesovci, kteří jsou přesvědčeni, že lze společnost organizovat i jinak než ortodoxně tržním způsobem.

Vzhledem k tomu, že všechno, co dělá trh – bez ohledu na to, jak iracionální, náhodné či škodlivé to může být – je Vůle lidu, tak každý projekt, jehož cílem je fungovat mimo vliv trhu anebo každé úsilí zvládnout jeho případné škodlivé dopady, je nutně nebezpečně umělým, neživotným schématem, je to arogance falešné odbornosti.

Historicky byl přirozeně populismus rebelií proti podnikatelskému pořádku, byl to politický jazyk, rezervovaný z definice pro lidi, kteří nebyli bohatí ani mocní. Byl to pojem, který byl spojován s odborovým či dělnickým hnutím a s rozhněvanými zemědělci. Avšak v roce 1968 na vrcholu hnutí, protestujícího proti válce ve Vietnamu, změnil tento základní rys americké demokracie svou podstatu. Třídní boj jaksi

změnil svou polaritu. Teď to byl konflikt, v němž vlastenecká, manuálně pracující „mlčenlivá většina“ (spolu se zaměstnavateli) stála v protikladu vůči nové elitě, vůči „liberálnímu *establishmentu*“ se svými rozmazlenými dětmi, pálicími americkou vlajku. Tato nová vládnoucí třída, nejednotná směsice liberálních novinářů, univerzitních pracovníků, zaměstnanců liberálních nadací, liberálních politiků a stínových mocenských struktur v Hollywoodu se stala „tvůrci revoluce“, hlasem protestu.

Až donedávna byla americká politika stále obětí kulturních kontroverzí, zděděných z konce šedesátých let. Pravicoví populisté neustále připomínali „normálním Američanům“, jak odporný svět vytvořil „*establishment*“ – svět, kde rouhačští intelektuálové na každém kroku porušují zásady amerického způsobu života, svět, kde existuje pouliční zločinnost a nepředstavitelná kulturní degenerace, kde chybí respekt vůči mužům v uniformě, kde se světští humanisté spikli ve snaze ochromit a zlikvidovat rodinné hodnoty a cizincům odevzdat Panamský průplav, objevili se soudci, kteří tolerují zločinnost, a politikové, kteří nejsou schopni postavit se proti komunismu.

Záporná reakce proti liberální revoluci jim přinesla Ronalda Reagana a jeho omezování vládní moci a také politiku rasismu a předsudků, které začali prosazovat Newt Gingrich a Jesse Helms.

Tato třídní válka pracovala pro republikány, pokud byla omezena na kulturní otázky; když však začalo jít o ekonomiku, celá záležitost ztratila stabilitu.

Tržní populismus neprosazovala ani tak nějaká politická strana jako samotní podnikatelé – prostřednictvím teorie managementu, investiční literatury a prostřednictvím reklamy. A toto úsilí posloužilo potřebám podnikatelské komunity vlastníků daleko lépe než násilný politický populismus pravicové vzpoury.

Pravicový populismus sedmdesátých a osmdesátých let si vymyslel, že existuje „spiknutí liberální elity“, která chce provádět „sociální inženýrství“ – že je to klika odborníků, kteří si myslí, že vědí sami nejlíp, co je pro občany nejsprávnější: jako integrace černošských dětí do bělošských škol. Tržní populismus změnil celý náhled na situaci. Nyní už nebylo zločinem intelektuální elity, že se snaží národu definovat etické hodnoty, ale to, že zasahuje do hospodářských záležitostí. Ti zatracení elitáři byli dál obviňováni, že si myslí, že rozumějí všemu lépe než obyčejní lidé, ale nyní se projevovala jejich arogance jejich úsilím zvýšit minimální mzdu, regulovat, dohlížet, přerozdělovat a zdaňovat.

Mezi tržním populismem a předchozí pravicovou politickou rebelií proti levicovému liberálům je však rozdíl. Zatímco pravicová politická rebelie se hrdě pyšnila svým antiintelektualismem, tržní populismus se stal módní záležitostí.

V polovině devadesátých let zůstal populismus na vrcholu moci jako jediná ideologie. Kritici, do té doby flirtující s levicovými názory, analytici z Wall Street

a skoro všichni ostatní – jak se zdálo – propadli kouzlu trhů. Trhy sloužily nejrůznějšímu vkusu, trhy dokázaly ztrapnit všechny snoby, trhy dovolily, aby kvalitní umění zvítězilo nad špatným uměním, trhy vítězily nad člověkem, trhy odstraňovaly diskriminaci, v důsledku existence trhů všichni rychle bohatli.

Ve správných rukou dokázal tržní populismus vysvětlit skoro každý sociální jev. „Tygří ekonomiky“ v Asii se rozložily, vysvětlili nám populisté, protože se spoléhaly na odbornost elit, a nikoliv na nekonečnou moudrost lidu. Z téhož důvodu stagnovaly i ekonomiky západní Evropy, protože se arogantní aristokraté, o nichž každý plnokrevný Američan dobře ví, že ovládají evropské země, dál tvrdošíjně přidržovali teorii o sociálním státu.

A americký kapitálový trh NASDAQ porušoval svými úspěchy všechny rekordy, protože obyčejnému občanu bylo konečně dovoleno, aby se podílel na investicích.

A ještě důležitější bylo, že se ukázalo, že tržní populismus dokáže překvapivě dobře hájit každé průmyslové odvětví, které se dostalo do hospodářských potíží. Bylo možno použít argumentace, která umlčela všechny kritiky, vyvíjet deregulační iniciativy, snižovat daně. Vůle spotřebitelů byla kolektivním produktem občanů, vyjadřujícím všechno.

Kdo vytváří tuto kulturu, jejímž motorem je spotřebitelství, než 270 milionů Američanů? ptal se list *New York Times*.

Na stránce redakčních komentářů listu *Wall Street Journal*, kde se důsledně chápe chování trhů jako jasný výraz vůle lidu, byl člověk svědkem toho, jak se užívá tržního populismu k obraně reklamního průmyslu, k obraně automobilového průmyslu, na podporu požadavků, aby bylo dovoleno softwarovému průmyslu začít dovážet více zahraničních pracovníků, ke chvále akcií jako té pravé měny pro občany a – to bylo nejpозoruhodnější – na obranu podniku Microsoft před lidmi, kteří chtěli omezit jeho monopol. Vzhledem k tomu, že velikost podniku Microsoft (stejně jako bohatství jeho vlastníka) byla jen odrazem lásky lidu k tomuto podniku, byly jakékoliv pokusy podnikat proti Microsoftu antimonopolní opatření svou podstatou nelegitimní. Byl to trik, jehož se pokusili zneužít elitářští politikové, napsal jednou *Wall Street Journal*, „aby tím podpořili zájmy hrstky lidí na úkor většiny“.

I poté, co byl oznámen verdikt ve věci podniku Microsoft, psal list *Wall Street Journal* dál, že firma Microsoft „měla argumentovat, že má monopol, protože naši zákazníci chtějí, abychom měli monopol“.

A když začal Al Gore znepokojovat muže s velkou mocí tím, že útočil na velké podnikatelské podniky, list *Wall Street Journal* reagoval opravdu přímo a otevřeně: „George Bush by měl říci Američanům: Kdykoli můj soupeř útočí na ‚velké korporace‘, útočí na vás a na mne.“

Tržní populismus někdy vypadá opravdu absurdně. „Nová ekonomika“ vychva-

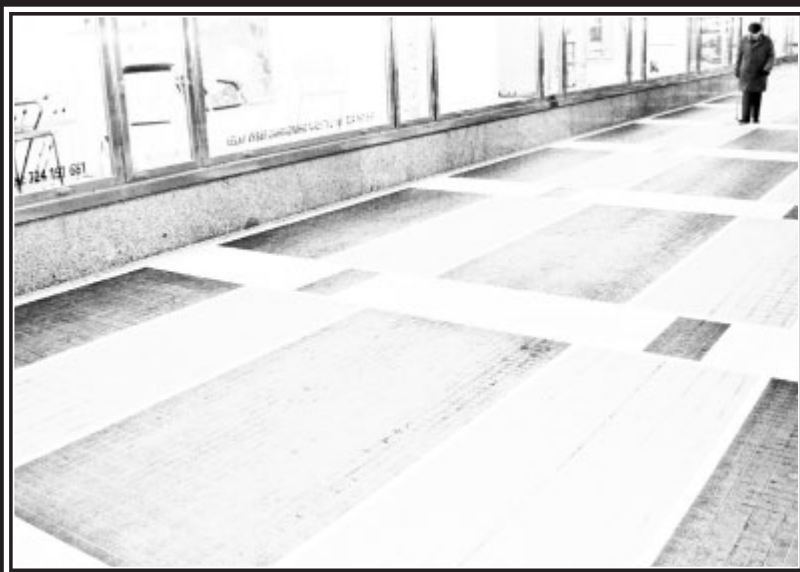
luje bohaté a zapomíná na ostatní s tak razantní rozhodností, jakou jsme neviděli od dvacátých let.

Tržní populismus je v mnoha ohledech nejotevřenější apologií hospodářské nerovnosti od dob sociálního darwinismu.

Avšak nelze pochybovat o intenzitě stoupců této pravé víry. Jen o několik odstavců níže – poté, co *Wall Street Journal* identifikoval „vás a mne“ s „velkými korporacemi“ – tento deník argumentoval, že „díky demokracii trhu“ a širokému vlastnictví akcií „jsou nyní Spojené státy blíže Marxovu ideálu než jakákoliv jiná společnost v historii“.

Od 11. září, odkdy se datuje Bushova intervencionistická horečka, tomu docela věřím.

8. 3. 2002

O českém biflovacím školství

České školství je zastaralé, jeho produktem je stádo namísto samostatně kriticky uvažujících občanů. České školství špatně připravuje mladou generaci pro moderní svět práce. Nedávno se při maturitní zkoušce zkoušející studenta ptal, kolik stránek má určitá kniha! Před nedávnem jsem se účastnil jedné hodiny literatury. Učitelka tam z paměti vykládala, v kterém roce ta či ona kniha vyšla. Jak je asi důležitá informace, kdy přesně spatřila nějaká kniha světlo světa? Jistě, je důležité tu knihu umístit v čase, aby byl jasný kontext, kdy byla napsána – avšak učení „literatury“ jako telefonní seznam jmen a dat? To je jen pochybné, vzdálené vyučování „o literární historii“ – není to ani literární historie samotná.

Nejvyšší schopností člověka je účelné, disciplinované využívání inteligence. Právě náš mozek z nás dělá lidské bytosti. Jen protože máme nezávislou mysl, jsme schopni přežít.

Ve starověkých Athénách byly školy soukromými podniky, rodiče měli možnost si vybrat mezi učiteli podle ceny, kterou si mohli dovolit. Tato athénská školská kultura vedla k vzniku první skutečně lidské civilizace – viz její literatura, věda, umění a filozofie, které stále s potěšením studujeme až do dneška.

Ve Spartě bylo jiné školství: Tady vládl ve třídě Velký bratr. Školy byly vlastně svého druhu vojenskými tábory: Jejich účelem bylo vyprodukovat bojovníky, automaty, lidi, kteří byli schopni plnit rozkazy a sloužit státu jako jednotné stádo.

V Athénách rozhodovali o všech aspektech výuky dětí přímo rodiče; ve Spartě o výuce dětí rozhodoval stát.

V současnosti nestudujeme žádnou spartánskou literaturu, vědu, umění ani filozofii. Z jednoduchého důvodu: Ona žádná nevznikla.

Vznikla jen kultura autoritářské vlády a zbožňování státu. Militaristická Sparta nakonec zlikvidovala demokratické Athény. Platón pak pochválil brutální výkonnost spartánského systému, který dokázal vytvořit stádo bez jediné samostatné myšlenky. Platón v podstatě napodobil spartánský model ve své *Republice* a dospěl k závěru, že „rodičovské výchově se nedá důvěřovat. Blaho státu vyžaduje, aby bylo plození, vychovávaní a vyučování dětí pod veřejnou kontrolou.“

Poučení ze Sparty a od Platóna bedlivě zaznamenali všichni autoritáři a kolektivisté téměř ve všech stoletích. Ze spartánských metod se poučily státní školy

v Prusku, v nacistickém Německu, v sovětském Rusku, v revoluční Francii a také náboženské školy anglických anglikánů, německých luteránů a francouzsko-španělských jezuitů. Jezuité se snažili vychovat mladé lidi, kteří by byli slepě poslušní papeži. Jejich doktrína byla známá: „Dejte mi dítě do věku sedmi let a já vám pak ukáži muže...“

V současném českém školství se vyžaduje memorování zbytečných fakt. Žádní Athéňané nevzniknou, jen Sparťané, kteří budou pořád vyhledávat příručky, jak se co má dělat podle předpisu.

Fascinuje mě, že se nad tím nikdo v České republice nepozastavuje. Nikdo neřekne nahlas: Ano, v našich školách se jen memoruje, to není skutečné studium. Proč o tom všichni mlčí?

Jestliže téměř všichni dobře vědí, že systém je archaický a že se jedná o diktaturu učitelů (hlavně diktaturu maturit, které memorování nesmyslných dat namísto porozumění látce přímo vyžadují) – proč lidé tuto špatnou praxi přijímají? Že by to bylo proto, že se ve škole naučili pasivitě?

4. 6. 2002

Diskriminace homosexuálů: Můžeme si za to sami

Daniela Pilařová se zmínila⁶ o rasismu – když psala o neochotě křesťanských demokratů přijmout to, čemu se vulgárně říká „homosexuální partnerství“. Vyvolalo to celou řadu argumentů na diskusních fórech i interně mezi členy redakce *Britských listů*. Jak je veřejně známo, jsem členem té společenské skupiny, která by měla mít prospěch z registrovaného partnerství. Jenže zastávám názory, které se velmi silně odlišují od drtivé většiny *gayů* (budu v tomto článku psát jen o mužích-homosexuálech, neboť nejsem lesbička a skoro žádné neznám). Chápu, proč lidé tak málo rozumějí homosexualitě. A proč existuje takový odpor ohledně možnosti, že by i nám mohla být zpřístupněna „posvátná“ instituce manželství. Je to částečně naše vlastní vina.

Za prvé mi dovolte, abych trochu vysvětlil, co je to homosexualita. Nemám na mysli vědecké ani technické vysvětlení, jak se to projevuje, neboť to ví každý. Ale chci se zmínit o mýtech ohledně toho, že si homosexuálové svou homosexualitu „sami zvolili“, anebo ohledně klasifikace, že je to „orientace“.

Poznal jsem v životě stovky homosexuálů a s většinou z nich jsem hovořil o kořenech jejich homosexuality. Ještě jsem nenašel jediného homosexuála, který by byl rád, že je homosexuál. A proto mi vadí moderní užívání výrazu „sexuální orientace“. Jestliže člověk není masochista a nepožaduje dobrovolně, aby ho jiní považovali za duševně chorého, perverzníka nebo hříšníka, proč by si proboha „volil“ homosexualitu?

Jste-li příslušníkem jiné rasy a lidé vás diskriminují, máte doma rodinu, která vás podpoří, protože příslušníci vaší rodiny jsou jako vy (i byli-li jste adoptováni, vaši adoptivní rodiče vás nebudou považovat za méněcenného). Jestliže jste tlustý a ve škole si z vás dělají legraci, i v tomto případě vás nebudou diskriminovat vaši rodiče. Stejně to bude, budete-li mít jakýkoliv jiný handicap.

U homosexuálů je tomu jinak. Jste-li homosexuál, je potíž v tom, že vaši rodiče nejsou jako vy a mívají stejné názory jako většina společnosti. (Mimochodem to taky znamená, že obava z toho, že kdyby dva homosexuální partneři vychovávali děti, vedlo by je to k homosexualitě, je lichá, neboť *gayové* mají heterosexuální rodiče, sourozence, spolužáky, celou společnost, a přesto se sami nemohou „stát“ heterosexuály...)

Takže proč proboha by si někdo z vlastní vůle zvolil diskriminaci od spolužáků, rodiny, společnosti?

Samozřejmě ani moji rodiče, ani mí další příbuzní proti mé homosexualitě nikdy nic otevřeně neřekli. Ale než si uvědomili, že jsem homosexuál, jejich výroky na adresu homosexuálů, které člověk vidí na homosexuálních demonstracích, kde vystupují *gayové* v podivných kostýmech a plní očekávané stereotypy, nebývaly zrovna lichotivé.

Problém je, že já taky mám pocit, že ti muži v dámských botách s vysokými podpatky, v těsných kalhotách, v parukách a nalíčení nejsou zrovna „normální“.

Netvrdím, že nemají právo na existenci. Ale prostě vypadají divně, odlišně od nás ostatních.

Nepřijímám onen druh diskriminace, který je založen na knihách pohádek (jako je například bible), neboť jsem vyrostl v hluboce křesťanské zemi a vím dobře, že náboženství je jen mocenská struktura – jako skoro každý podnik, vytvořený muži. K biblí jsem ztratil respekt už dávno, když jsem zjistil, že je to kniha plná rozporů, krveprolévání a mstivých útoků od Pánaboha, který mimo jiné nechá pro sebe samého obětovat i vlastního syna! Vraždní homosexuálů podporuje bible v *Třetí knize Mojžíšově* 20:13 („Kdyby muž spal s mužem jako s ženou, oba se dopustili ohavnosti; musejí zemřít, jejich krev *padni* na ně.“) Složili to židovští chrámoví kněží a radovali se z toho jako z božského zjevení. Fundamentalisté užívají odsouzení homosexuality od apoštola Pavla v *Prvním listě Korintským* (6:9) a argumentují, že Pavel předpověděl AIDS jako boží trest za „nečestné vášně“, viz *Dopis Římanům* (1:27).

Odmítání homosexuality, které je založeno na náboženské víře a na morálních názorech, jež spojují plození dětí s péčí o ně a s vytvářením rodiny, je jen pro lidi s omezenou myslí. Znamená to tedy, že neplodné manželské dvojice by taky neměly mít právo vstoupit do manželství? To by také mělo být založeno na hluboce zakořeněných představách o mužích a ženách, o sexu a o rodině. Tyto primitivní předsudky, posvěcené náboženstvím a historií, prostě nepřijímám. Avšak akceptuji, že někteří lidé mají pocit, že se homosexuálové vůči heterosexuálním hodnotám chovají agresivně a že homosexuální sňatek zvráceným a nevážným způsobem napodobuje heterosexuální instituci. Takovéto argumenty chápu. Neznamená to, že s nimi souhlasím, ale vím, odkud tyto předsudky pocházejí.

Položit rovnítko mezi heterosexuální a homosexualitu tam, kde jde o rodinu a o vytváření rodiny, je sociální experimentaci v bezprecedentním měřítku. Ti, kdo požadují takové změny, očekávají od občanů, aby ignorovali silně zakořeněné názory na význam manželství.

Z mého hlediska je úsilí napodobovat heterosexuální instituce či role jen kapituluací vůči externím normám ohledně toho, jak se chovat jako člověk.

Je historickou ironií, že hlavní proud dnešního hnutí homosexuálů se soustřeďuje více na podporování tradičních, patriarchálních institucí, jako jsou manželství, rodina a monogamní vztahy, než na zpochybňování legitimacy těchto institucí. Jsme lidmi, kteří intenzivně usilují o právo vstupovat do manželského svazku: Požadujeme právo adoptovat děti, vychovávat je a plodit je; vstupujeme do energické debaty o sexuálních hodnotách a o etice.

Gayové musejí odmítnout nesmyslnou představu, že je „heterosexismus“ utlačuje, že jde o odpornou ideologii, která zotročuje homosexuály tím, že trvá na předpokladu, podle něhož je heterosexuality ústředním pilířem lidské kultury. Lidské biologii není možno uniknout, jakkoliv si mohou někteří akademici ve slonovinové věži představovat, že je lidská sexualita „sociální konstrukcí“, kterou lze měnit podle toho, jak se komu zachce.

Homosexuálové byli vždy menšinou, raritou, bylo jich vždy méně než 10 % ve společnosti. Heterosexuální „zaujatost“ není ničím, co by bylo společnosti násilně vnucováno, je to prostě normální chování většiny lidí. Homosexuálové nejsou utlačováni. Z hospodářského, politického a kulturního hlediska mají daleko větší vliv než stejný počet heterosexuálů, o čemž vzniká bezpočet konspiračních teorií. Ve společnosti existuje odpor jen vůči určitému charakteristickému druhu homosexuálů, který se zdá *negayům* agresivní. Vadí-li homosexuálním aktivistům nepřátelský postoj většinové společnosti, měli by se chovat tak, aby byli méně napadnutelní.

Mnoho homosexuálů si myslí, že jsme se rozhodli „zkusit si homosexualitu a že se nám to líbí“, a tak jsme se rozhodli stát homosexuály. Tak tomu ale není. Všichni ti, kdo o své sexualitě hovoří upřímně, vypovídají stejně. Ve věku, kdy se kluci začínají zamilovávat do holek, jsme se my začali zamilovávat do kluků. Je to naprosto spontánní, nedá se s tím nic dělat. Se sexem to nemá vůbec nic společného. Homosexuální sex je něco, co většina z nás objeví až mnohem, mnohem později.

Avšak ani v době, kdy jsme vůbec nevěděli, jaké to přesně je být v posteli s jiným mužem, jsme se nemohli vyhnout oněm chemickým reakcím, jimž říkáme láska.

Mám-li to říci drsně a otevřeně, když jsem nakonec skončil ve věku dvaadvaceti let s jiným mužem v posteli, dospěl jsem k závěru, že je to celé nějaký boží (přeneseně, neboť jsem ateista) vtip nebo trest, neboť jsem z toho neměl žádné potěšení. Avšak nemohl jsem si pomoci: Zamiloval jsem se vždycky jen do osob svého vlastního pohlaví. Nezáleželo to vůbec na mé vůli a o sexu to nebylo.

Když jsem byl v pubertě, snažil jsem se – jako to činí většina homosexuálů – to „napravit“. Věděl jsem z každodenního normálního styku se společností, že být homosexuálem znamená být méněcenným, prašivým. Dokonce i já sám jsem zastával tento názor, protože jsem znal stereotypní obrazy homosexuálů z televize, tu přehnanou gestikulaci a ženská gesta.

Absolutně jsem se nechtěl stát homosexuálem. Nechápal jsem, co mám s těmito lidmi společného, kromě toho, že jsem se proti své vůli opakovaně zamilovával pouze do mužů.

Takže jsem se snažil během svého dospívání chodit se všemi těmi dívkami, které mě chtěly, snažil jsem se zjistit, jestli bych se do nich nezamiloval. I když jsem neměl fyzický kontakt s muži, neustále jsem se zamilovával právě do nich. Nebyla to volba, byla to má přirozenost. Prohraný boj.

Mohl jsem se oženit a žít ve lži, ale v tom mi zabránily mé principy. Namísto toho jsem asi ve věku osmnácti let začal otevřeně hovořit o tom, že se zamilovávám do mužů, a díky svým rodičům jsem se za to nemusel stydět. Můj otec řekl, že se nejedná o nic, co by bylo spojeno jen se soudobou společností, neboť to existovalo ve všech společnostech ve světové historii. Také podotkl, že některé společnosti před judeo-křesťanským diktátem, jako například staré Řecko, považovaly homosexualitu za přirozenou věc.

Přesto bylo pro mě obtížné identifikovat se s debatami v homosexuální společnosti. Avšak pak jsem zjistil, že existuje množství jiných *gayů*, o jejichž existenci jsem vůbec nevěděl, protože se chovali jako já. Po pár letech jsem dospěl k názoru, že většina homosexuálů se nechová podle známého homosexuálního stereotypu.

Uvědomil jsem si také, že někteří homosexuálové se podle homosexuálního stereotypu chovají nikoliv proto, že by to vyhovovalo jejich přirozenosti, ale proto, že chtějí být součástí nějaké skupiny – rodiny, která vám dává pocit, že někam patříte, že jste normální. A tak napodobují určité vlastnosti, aby se mohli zařadit.

Není to vina sdělovacích prostředků, že se po světě šíří stereotypní obrazy homosexuálů. Je to vina nás samých – homosexuálů. Ne všech z nás, ale mnoha z nás.

Velmi málo homosexuálů se rodí s touhou stát se ženou. V České republice, kde je tlak na homosexuály daleko menší než jinde, je dokonce jasnější, jak obtížné je rozeznat homosexuály od heterosexuálů, soudíme-li podle jejich chování. A kdyby lidi věděli, kolik jejich milovaných herců, zpěváků nebo moderátorů televizního zpravodajství či reportérů je homosexuálních...

Nejde jen o to, že tito lidé musejí hrát postavy, které nepatří do homosexuálního ghetta, ale také o to, že v Praze dlouhá desetiletí prostě neexistovala živá homosexuální kultura, a tak – bez tlaku ostře definované homosexuální skupiny – se tito lidé chovali normálně a přirozeně.

Homosexualita nevzniká volbou. Není to nemoc. Je to normální jev, který se vyskytoval ve všech společnostech. Potíž je, že ti, kteří znají homosexuály jen ze stereotypních, vykřičených televizních obrazů, se právem obávají, že i otázka registrovaného partnerství se stane stejným „cirkusem“.

Někteří argumentují, že my homosexuálové máme právo platit menší daně,

protože taky žijeme – jako ženatí muži a vdané ženy – ve společné domácnosti. Anebo že bez registrovaného partnerství nebude mít můj partner právo navštívit mě v nemocnici či získat informace o mém zdravotním stavu. Není tomu tak. Cituji právníka Jaroslava Štemberka:

„Majetková práva lze řešit smlouvami a závětí. Pokud jde o právo na informace z nemocnice, to lze také řešit prohlášením, že si pacient přeje, aby veškeré informace o jeho zdravotním stavu byly podávány jeho partnerovi, přičemž jeden stejnopis bude přiložen k osobním dokladům pro případ, že by se do nemocnice dostal pacient v bezvědomí, a druhý stejnopis bude mít partner.“

Nejsem proti právnímu partnerství mezi homosexuály. Pokud by bylo legalizováno, vstoupil bych se Zdeňkem do stavu manželského. Ale chápu, proč se lidé proti tomu stavějí, a to nikoliv jen z náboženských důvodů. Myslím si, že kdyby se mnozí z nás přestali chovat jako karikatury, našli bychom více sympatií.

8. 7. 2002

Policisté v Karlových Varech: Nó, tady se krade, nó... Ale jen Rusákům nebo Němcům

Seděl jsem v sobotu na lavičce a čekal jsem zde, na filmovém festivalu v Karlových Varech, na další filmové představení, když jsem uviděl těhotnou Rumunku, které jsem si už několikrát povšiml ve středu Prahy. Zaujala mě – byl jsem překvapen, co dělá zrovna v Karlových Varech. Za posledních několik týdnů jsem ji viděl asi pětkrát a povšiml jsem si jí jen proto, že chodí velmi rychle navzdory zjevně velmi pokročilému těhotenství. Víím, že to je Rumunka, protože jsem poznal její jazyk, který patří mezi románské jazyky stejně jako můj rodný jazyk. Začal jsem ji a čtyři muže – její kolegy, taky Rumuny – sledovat. Dlouho mi netrvalo zjistit, že to, co ji do Varů přivedlo, nebyl zájem o filmy.

Přišly jim naproti dvě jiné ženy, obě byly oblečeny jako typické turistky – fotoaparát, květovaná blůza, jedna z nich měla čepici a velkou tašku od firmy Gucci. Tyto dvě ženy velmi rychlým pohybem předaly těhotné ženě světle hnědou náprsní tašku, kterou Rumunka prostrčila kapsou v šatech až do svého spodního prádla, soudě podle toho, jak hluboko do té kapsy strčila ruku. Kapsa má asi díru.

Pak šla ale k parku nedaleko Divadla Husovka a tam (pozoroval jsem ji po celou dobu otvorem v křoví, které obklopuje ten parčík) si zase strčila téměř polovinu paže do kapsy, trochu roztáhla nohy a náprsní taška byla venku, předala ji jednomu svému mužskému společníku, který z ní rychle vyňal peníze a náprsní tašku hodil do křoví.

Všiml jsem si, že za malým mostem stojí policejní automobil, tak jsem se k němu rozběhl. Téměř v tutéž chvíli vyšli směrem k automobilu z restaurace Švejk dva policisté. Zastavil jsem je a řekl: „Podívejte se, tamhle je skupina lidí, kteří právě zahodili do křoví náprsní tašku, již dostali od dvou žen poté, co z ní vyndali peníze.“

Jeden policista, který si ještě čistil zuby párátkem, se nevzrušeně podíval přes most, kde už šla tato skupina osob směrem k hotelu Pupp, a řekl mi: „Nó, tady se krade, nó...“

Reagoval jsem tak, že jsem řekl, že tam alespoň musejí zajít a ukázat, že o tom vědí. Druhý policista už nasedal do auta a hlasem plným nezájmu ospravedlnil svou nečinnost: „Ale okrádají Rusáky nebo Němce.“ A pak oba prostě odjeli.

Šel jsem směrem k hotelu Thermal, kde jsem si všiml dvou dívek, které daly skupině tu náprsní tašku. Šel jsem chvíli za nimi, ale po chvíli ke mně zezadu přišel

muž a řekl mi česky s cizím přízvukem: „Na co čumíš, cucáku?“ Když jsem se ohlédl směrem, kde předtím stály ženy, byly teď pryč.

O dvě hodiny později jsem viděl další dvojici policistů. Přistoupil jsem k nim, a aniž bych jim řekl o své předchozí zkušenosti s jejich kolegy, informoval jsem je o tom, co jsem viděl. Jeden z nich mě okamžitě požádal, abych se s nimi vydal po městě ty ženy hledat. Po cestě mi řekli, jak je obtížné s takovýmito případy něco dělat, protože bez stížnosti přímo od osoby, která byla okradena, nemohou učinit nic, ledaže by oni sami byli svědky té krádeže. A že většina turistů si nejde stěžovat na policii, protože si myslí, že to nemá význam, neboť nemluví česky, musejí brzo odjet anebo si nemyslí, že policie zloděje najde. A také že i když kapsáře chytí, ti mají u sebe jen peníze, protože náprsní tašky s dokumenty jsou už někde vyhozeny.

Asi za deset minut jsem ony dvě ženy nalezl ve společnosti třetí, těhotné ženy, šesti mužů a jedné starší ženy. Jeden z policistů mi řekl, že je bude sledovat. A to také asi dvě hodiny činil.

Chodil za nimi opravdu blízko, aby si ho povšimli. Později jsem se ho zeptal, proč. Odpověděl mi, že tito lidé chodí ve skupinách v určité vzdálenosti od sebe, takže by bylo pošetilé si myslet, že by je mohl přistihnout při činu jen tím, že za nimi jde. Druzí by si ho totiž povšimli a varovali by je. Řekl, že to ví ze svých předchozích zkušeností. Ale že pokud za nimi policista chodí v těsné blízkosti, varuje je tím, že policie ví, co se děje.

Chodil jsem taky asi hodinu po ulicích, sledoval jsem ze vzdálenosti, co dělal policista i ženy. Ale pak jsem to vzdal a šel jsem na film do kina Čas.

V neděli odpoledne jsem si povšiml jedné z obou dívek, byla oblečena jako turistka. Tentokrát ji doprovázela starší žena, taky pravděpodobně Rumunka. Policisté nebyli přítomni.

Asi o minutu později jsem je viděl, jak se blíží ke stánku s novinami na konci kolonády, kde stál hlouček lidí – vybírali si pohlednice. Žena s velkou taškou přistoupila velmi blízko k peněžence, kterou si jedna paní držela za zády. Starší žena už tam měla ruku (asi na zipu, ale neviděl jsem to jasně).

Okamžitě jsem portugalsky vykřikl (bylo to impulzivní): „*Cuidado, senhora, ladrão!*“

V tu chvíli přišli směrem ke mně tři muži, paní (posléze jsem zjistil, že to byla Němka) rychle strhla peněženku směrem ke břichu a dvě ženy spolu s muži šly směrem ke mně a všichni mi něco agresivně říkali. Nerozuměl jsem tomu, asi to bylo česky, ale adrenalin mi zabránil, abych jim porozuměl. Kolem chodila spousta lidí, ale kromě dvou mladých lidí, kteří se zvědavě zastavili, šli ostatní nevzrušeně dál.

Uvědomil jsem si, že už do mě jeden Rumun strká, a tak jsem zaútočil a strčil do něho opačným směrem. O mnoho starší muž mi potom řekl, že si to se mnou

vyřídí, a tak jsem začal – rozčileně a se zuřivým výrazem ve tváři – na ně hovořit portugalsky (tentokrát úmyslně, aby nevěděli, odkud jsem, a aby je to odstrašilo a nechali mě být).

Pak mě chytla za paži starší ze žen a řekla mi u ucha anglicky: „Dáme vám sto dolarů a vy budete zticha, ano?“ Odstrčil jsem ji (později jsem si všiml, že česká pětisetkoruna, kterou jsem měl v kapse, mi odtamtud zmizela). Řekl jsem něco, co si nepamatuji, a těhotná žena jim začala říkat něco rumunsky, což je přimělo, že okamžitě odešli.

Uvědnomil jsem si po několika vteřinách, že to bylo proto, že z druhé strany začali přicházet ze vzdálenosti asi padesáti metrů dva policisté. Řekl jsem jim, co se stalo, a oni mně přislíbili, že se pokusí s tím něco udělat.

Ale policie toho asi příliš nezmůže. Pražská policie čte *Britské listy*, vzhledem k tomu, že nedávno zatelefonovala mému bývalému asistentovi a překladateli ohledně mého článku o mužské prostituci. Chtěli od něho podrobnější informace a ukázali mu *printout* mého článku, zveřejněného v *BL*. On jim informace poskytl a policie konstatovala, že hodlá ukončit orgii gigolů a prodejců drog, spojených se světem mužské prostituce. Byl jsem rád, když jsem se dověděl, že se pražská policie snaží alespoň něco v té věci udělat. Možná že by měla mít pražská policie víc policistů na Václavském náměstí v Praze, kde jsem si jednou povšiml této těhotné ženy (jindy jsem ji viděl u Hlavního nádraží). A pražská policie by taky měla něco udělat s tím, že se na Václavském náměstí u koně otevřeně prodává pervitin a heroin. Byl jsem toho svědkem skoro pokaždé, když jsem na tom místě měl s někým schůzku. Vídám tam u koně buď muže ve věku 45–50 let, vysokého, vlasy „pepř a sůl“, měří asi 170 cm, většinou má na sobě velmi barevné kalhoty (směsice purpurových žlutých, růžových a světle zelených tvarů, z měkké látky, jsou velmi volné jako ty, které nosí lidé, co chodí cvičit do tělocvičny) anebo 25–30letý dlouhovlasatý mladík, velmi hubený a se zelenýma očima, který před zraky všech lidí prodává drogy chlapcům a dívkám, z nichž mnozí tráví většinu dne tím, že sedí před McDonaldem u vchodu do stanice metra Muzeum.

Dověděl jsem se od některých mužských prostitutů na hlavním nádraží, že policie tam občas někoho chytí, nikdy ale prodavače drog: Zatýkají osoby, které kouří marihuanu anebo užívají pervitin. Vědí to z vlastní zkušenosti, protože byli zadrženi, když si balili jointa, anebo prohledáni a bylo u nich nalezeno piko (pervitin). Do vězení nejdou: Jsou jen odvezeni na policejní stanici, asi aby je zastrašili.

Avšak zastrašování uživatelů drog nic neřeší: Vždycky se vyskytnou noví a další. Je nutno zaútočit na zdroj drog.

Sledoval jsem třikrát muže v barevných kalhotách na Václavském náměstí. Vstoupil vždy do obchodu s erotickými videokazetami na pravé straně hlavního nádraží,

kteřý je součástí téže budovy. Tam si asi skladuje větší množství drog (aby u něho policie větší množství drogy nenašla). Policie by měla zjistit, jestli se tohoto porno obchodu nevyužívá jako skladiště pro drogy, které se pak prodávají.

Ohledně rumunských „turistů“ by měla zasáhnout cizinecká policie. Avšak asi jí to neumožňují zákony, neboť v letech 1999 a 2000 se policie snažila Rumuny a Bulhary, kteří celý den seděli na lavičkách před pražským Hlavním nádražím, neustále zastrášovat. A tak tam zástupci obou národů druhý den seděli zase.

Ze své zkušenosti v Karlových Varech vidím, že různí policisté přistupují ke své práci různě. Někteří z nich mi prostě sdělí: „No, ono se tu krade,“ a nehnou prstem. Zejména proto, že oběťmi jsou Rusové, které místní lidé v Karlových Varech upřímně nenávidí – stejně jako je nenávidí mnoho Čechů obecně – anebo Němci, které také lidi nemají moc rádi.

A potom existuje povědomí, že oběťmi krádeží jsou buď bohatí mafiáni (Rusové), anebo bohatí Němci, což podle určité zvrácené logiky znamená, že takové lidi je možno okrádat. V důsledku takového neustálé drobné zločinnosti má pak Česká republika v zahraničí špatnou pověst.

Ale jak mi řekla jedna moje známá, která pracuje ve Svobodné Evropě: „Nejlepší by bylo, kdyby tady vůbec žádní turisté nebyli, abych se mohla projít po Karlově městě!“ Když jsem argumentoval, že turisté přinášejí pražské ekonomice peníze, odpověděla, že většinu obchodů a restaurací v turistickém středu města stejně vlastní Rusové a Jugoslávci, kteří tam jen propírají špinavé peníze a pravděpodobně neplatí daně, protože mají své firmy registrovány v daňových rájích. Nejhorší je, že musím přiznat, že má asi pravdu.

9. 7. 2002

Policejní korupce v Karlových Varech

Stalo se kolem 19. hodiny na parkovišti hotelu Thermal. Sešel jsem dolů z tiskového střediska a viděl jsem, jak se na parkovišti hotelu snaží jeden Němec přesvědčit dva policisty, aby mu pomohli. Říkal jim anglicky: „Nemůžete jen tak odejít, potřebuji pomoc.“ Jeden z policistů opakoval: „Obráťte se na naše kolegy támhle,“ a ukazoval na otevřené parkoviště, kde žádní jiní policisté nebyli. Němec opakoval, že potřebuje pomoc, že v tu chvíli někdo možná má klíče od jeho automobilu a možná ten automobil najde, že je potřebuje alespoň jako svědky, kteří budou při tom, když se on pokusí vyřešit svůj problém se klíči. „Nemáme čas,“ řekli policisté, Němce ignorovali a odešli k svému policejnímu autu se státní poznávací značkou KVJ 80 52.

Poté, co nasedli do auta, jsem se na Němce obrátil se slovy: „Jsem novinář, co se tu děje?“ Pak jeden policista, který seděl za volantem, otevřel dveře a řekl: „Abyste věděl, co se tu děje. Tento člověk ztratil klíče a takový problém není v naší kompetenci,“ a rychle odjel, nehodlal se ani se mnou, ani s Němcem vůbec bavit.

Němec zkontroloval můj novinářský průkaz a rozhodl se mi vyprávět celý svůj příběh. Ke svému automobilu přišel asi v 17.30 a uvědomil si, že nemá v kapse klíče od auta. Okamžitě se vydal po hlavní ulici v Karlových Varech hledat policii. Prošel celou cestu od hotelů Pupp a Thermal a zase zpátky, ale neviděl vůbec žádného. Domníval se, že je možná přehlédl kvůli takové spoustě lidí, a byl nervózní, protože nevěřil, že na hlavní ulici nebudou vůbec žádní policisté. Odebral se tedy do informačního střediska filmového festivalu a tam někdo, kdo slyšel jeho příběh, zavolal z mobilu policii. Přišli tito dva policisté a vzali ho ven na parkoviště. Zavolali někoho z mobilu a pak Němce informovali, že ho to bude stát tři sta euro. Muž řekl, že má při sobě jen sto, a tak se s ním policisté přestali bavit a odcházeli směrem ke svému policejnímu autu – a v tu chvíli jsem se objevil já a byl jsem od té doby svědkem situace.

Vydali jsme se s Němcem směrem ke kinu Čas a našli jsme tam jiného policistu, kupodivu byl sám. Řekl jsem mu, co se přihodilo, a on odpověděl, že není náplní jeho práce řešit problémy turistů, kteří ztratí klíče, že ať si najde zámečníka, ale dřív než druhý den ráno to asi nebude. A odešel. Zeptal jsem se policisty, jak se jmenuje, ale ignoroval mě.

9. 7. 2002

BL: Konspirační teoretikové nad případem vražedného spiknutí

„Kolegové v redakci BL zastávají názor“ (já ne), „že se takovou hloupostí vůbec nemáme zabývat a nemáme dělat pochybné reportérce ani pochybnému listu reklamu.“⁷

Cože? Takže zpráva, že měla být reportérka zavražděna, nemá být hlavní zprávou dne? To že je prostě jen reklama?

Ano, jestliže bude zjištěno, že to byl jen trik, mělo by to být dodatečně odhaleno. A i já chápu, že okamžitě poté, co byl tento celý případ zveřejněn, se začalo hodně lidí ptát, zda je takováto „televizní detektivka“ vůbec realistická. Avšak zamyslíte-li se nad tím vším podrobněji, uvědomíte si, že by šlo o ještě fantastičtější zápletku, kdyby došlo k dohodě mezi reportérkou a policisty, kteří by obvinili (a dokonce vzali do vazby) čtyři bohaté a relativně důležité lidi – jen proto, aby paní Slonková a její deník získaly velkou reklamu. Takový přístup je přece naivní, protože na podobném spiknutí by se muselo podílet příliš mnoho lidí, což prostě není realistické.

„To nemají vedoucí vydání českých televizí vůbec soudnost, že něco tak komickeho zcela vážně zařazují do vysílání?“ píše Čulík. „Ať si tu hru hrají ti, kteří tomu věří, pro seriózní publicistiku to může být zajímavé až od soudního jednání. Teprve tam se můžeme něco dovědět. Vzetí do vazby není podstatné – kolik lidí takhle posloužilo a pak byli tiše propuštěni,“ dodává Karel Mašita. „S ním se shodují i další spolupracovníci BL,“ konstatuje Čulík.

Já ne! Já jsem více šokován reakcí BL než existencí takového vražedného spiknutí. Samozřejmě by měly být vznášeny otázky ohledně pochybných, matoucích detailů. Ale napsat, že by se celá věc neměla brát vážně anebo že by měla být brát vážně a mělo by se o ní psát teprve, až bude před soudem..., doufám, že je to vtip.

Karel Srba je veřejně známá osoba, důvěrně spojená s nejvyššími kruhy české vlády, a je pošpiněná už předchozími korupčními skandály. Takže samozřejmě že policie musí publikovat co největší množství informací o tom, co ví a co je vedlo k závěru, že bývalý blízký Kavanův spolupracovník se pokusil o vraždu.

Argumentovat, že by měl být chráněn až do té doby, až bude postaven před soud, je absurdní: Sdělovací prostředky musejí společnost informovat i o vyšetřování a předběžných podezřelých.

Samozřejmě jakmile přestane být podezřelý podezřelým, jakmile ho policejní vyšetřování či soud zproští viny, tatáž média musejí zajistit, aby se i to lidé dozvěděli.

Samozřejmě by vyvolalo palcové titulky i to, kdyby se ukázalo, že Karel Srba není vůbec vinen. Novinář by si neměl jako hlavní klást otázku, že by mohla být Srbova pověst poškozena, kdyby se psalo o tom, že se účastnil vražedného spiknutí. A ještě méně to platí v případě někoho, o němž je známo, že se jménem české vlády podílel na notorických skandálech.

Cožpak neměla MFD zveřejnit ony informace o Českém domě v Moskvě, protože Srba ještě nebyl odsouzen? To je nesmysl. Jediným důvodem, proč novinář nemá informovat o něčem, co je ve veřejném zájmu, je, pokud hrozí nebezpečí, že by to ohrozilo společnost anebo nějaký lidský život.

A pokud bude někdo argumentovat, že policie dělá chyby – někdy i schválně – chci mu připomenout, že spoustu chyb dělají i soudy.

Je naivní považovat někoho za vinného pouze proto, že byl odsouzen u soudu. Soudnictví je omylné a soudci často docházejí k chybným závěrům.

Právníkům i soudcům často jde daleko více o literu zákona než o skutečnou pravdu. Všechno závisí na dosažitelnosti příslušných důkazů. Stejně jako není demokracie dokonalým systémem, není dokonalé ani soudnictví.

Avšak pokud my novináři budeme čekat, až soudy rozhodnou o určité věci, a teprve pak z ní uděláme zprávu, často budeme vinni tím, že jsme utajili chyby a zločiny politiků, policistů i jiných občanů – prostě proto, že je nebylo možné dokázat přesvědčivými důkazy anebo důkazy byly v důsledku právních triků vyhozeny.

A pozor, tisk nepíše o Srbovi jako o vinném člověku. Píše o něm jen jako o podezřelém.

Teoreticky to zní velmi dobře – člověk není považován za vinného, dokud není dokázán opak, ale v praxi nemůžeme oficiálním rozhodnutím důvěřovat – ať už jsou to rozhodnutí policie či soudců.

Povinností novináře je shromáždit nezávisle všechny dosažitelné informace a záležitost analyzovat. Zjistit, o čem se mlčí, jaké existují skryté zájmy a jaké jsou mezi skrývanými fakty vztahy.

Zde v České republice existuje přijímaná tradice, že novinářovým úkolem je jen shromažďovat fakta. Avšak tak tomu není: Novinář musí analyzovat každý fakt, každou skutečnost, každý detail. Jeho úkolem není jen informovat, ale i odhalovat, analyzovat. Jinak jsou noviny nutně sterilní.

Američané za tím určitě nebyli! Tato konspirační teorie mě překvapila:

Jmenování Jana Kavana do OSN nelibě nesou Spojené státy + Spojené státy mají v české politice mnoho stoupenců = Václav Havel + nedávný útok na Kavana v bulvárním časopise Týden + Václav Moravec se snažil přesvědčit premiéra, aby vláda nechala odvolat Kavana z VS OSN.

Ze prvé Američané jsou inteligentnější, i za vlády kovboje Bushe.

Ti, kteří přišli s touto konspirační teorií, by si měli uvědomit: Jestliže nemá Kavan žádné spojení s tímto vražedným spiknutím, proč by na tom mělo záležet? Kdyby chtěli se Američané Kavana zbavit, museli by najít nějakou přímou špínu na něho.

To, že se Havel, *Týden* a Moravec a mnoho dalších lidí postavilo proti Kavanovi, je důsledkem skutečnosti, že jsou legitimním způsobem znechuceni mnoha nejasnými body v Kavanově životopise.

Ani protikavanovské spiknutí nezní realisticky, protože by se na něm muselo podílet příliš mnoho lidí.

Proto je jisté, že se někdo pokusil připravit spiknutí na usmrcení Slonkové. Možná to byl Srba. Možná ne. Ale je nepravděpodobné, že by se na tomto spiknutí podílela sama tato novinářka. Je ovšem možné, že sami policejní vyšetřovatelé mají skrytou agendu.

Je možné, že policie či někdo na ministerstvu vnitra chtěl Srbu na něco „dostat“. Je možné že mohli zaplatit údajnému najatému vrahovi, aby to předstíral. Avšak ve chvíli, kdy ti tři, kteří se na spiknutí podíleli (Eva Tomšovicová, podnikatelé Petr Volf a Michal Novotný), přiznali, že se na něm podíleli... Ano, je pravda, že přiznání pod policejním tlakem nelze brát vážně – a soudnictví vám také dovoluje přiznání odvolat a argumentovat, že k němu došlo pod nátlakem.

Avšak zdá se, že oni se přiznali, protože se prostě lehce vzdali. Bylo proti nim příliš mnoho důkazů, než aby to mohli popřít.

Nemyslím si, že to celé může být spiknutí na podporu reklamy pro *MFD*. To by znamenalo, že by se přípravy musela účastnit policie, a o čtyřech lidech by muselo být prokázáno, že jsou vinni. Gross by musel chtít pošpinit Kavana. Že by mu nevadilo, že tím zároveň pošpiní ČSSD? Zdá se mi, že Srba byl zatčen, protože proti němu jsou přesvědčivé důkazy.

A že si nenašli pořádného vraha z Ruska? No, byli z Vimperku, ne z Prahy či z Varrů, tak ho třeba najít neuměli. Je uvěřitelné, že ti, kdo chtěli zabít Slonkovou, si mysleli, že to feták Karel Rziepel bude schopen udělat. Zní to sice jako komedie, ale Češi nebývají zrovna experty na fyzickou agresi a na chladnokrevné vraždy.

V rozhovoru, který Karel Rziepel poskytl *Lidovým novinám*, tvrdí, že mu Michal Novotný nabídl sto tisíc Kč jako zálohu a dalších sto tisíc po vykonání vraždy.

Jenže v následující větě Rziepel hovoří o tom, že mu pak Novotný dal dva tisíce korun na cestu do Prahy. Pak ho Rziepel požádal o peníze na pistoli, a tak mu Novotný prý poslal dalších čtyři a půl tisíce.

Jestliže Rziepel předem dostal onu zálohu sto tisíc korun, jak je možné, že pak potřeboval ony dva tisíce a pak znovu čtyři tisíce pět set?

Zdají se to být jen drobnosti, avšak slečna Marplová ví, že jestliže někdo lže i o maličkostech, je pochybná celá záležitost.

Podivná je i Rziepelova odpověď na otázku Petra Koláře z *Lidových novin*: „Kdy a proč jste kontaktoval policii?“ – „Buď hned ten večer nebo druhý den.“

Celé se to stalo méně než před dvěma týdny. Jak to, že si Rziepel nepamatuje, kdy se spojil s policií?

Je možné, že se před veřejností skrývají určité podrobnosti. Avšak je také pravda, že Srba udělal zřejmě něco nekalého – proč by měl doma třicet milionů korun? Pro to musí zůstat ve vazbě, aby nemohl při vyšetřování ovlivňovat svědky.

A sdělovací prostředky musejí fakta kolem případu zveřejňovat, analyzovat je, a pokud se zjistí, že Srba je nevinen, anebo něco jiného, odlišného od původního zdání, je nutno zveřejnit i to.

Společnost potřebuje rovnováhu moci mezi výkonnou, legislativní a soudní částí vlády – a sdělovacími prostředky. Sdělovací prostředky musejí na všechna odvětví moci dohlížet a odhalovat jejich chyby a poklesky. Sdělovací prostředky by neměly nikoho obviňovat, ale jestliže poukážou na podezřelou osobu a mají k tomu dobré důvody, dělají jen svou práci.

25. 7. 2002

Láska, drogy a pomsta – český scénář podle Columba

Velmi dobrý zdroj z Pražského hradu mi sdělil, že to, že Václav Havel neočekávaně vyjádřil názor, že by měl Kavan rezignovat na některé své funkce, učinil prý proto, že český prezident získal určité výlučné informace o celém případu Srba-Slonková. Havel se dověděl o bezostyšné korupční síti, která fungovala přímo Kavanovi pod nosem. Prezident se domnívá, že o její existenci Kavan musel vědět.

Bývalý ministr zahraničních věcí Jan Kavan prý udržoval kontakty s Karlem Srbou i poté, co přišel Srba o svou funkci v kauze Český dům. Na Hrad se dostaly informace, že se Kavan a Srba po této aféře setkali nejméně dvakrát, a to naposledy v květnu.

Také se šíří nepotvrzené informace, že se prý někdo z Pražského hradu spojil s nejvyššími činiteli u OSN, aby tam vysvětlil Havlův názor na celou záležitost.

Co se týče fetáka Karla Jánského/Rziepela, jiný zdroj z Pražského hradu sdělil našemu společnému americkému příteli, že některé podrobnosti o jeho životopise vrhají dosti jiné světlo na to, co v této věci bylo dosud publikováno.

Jánského prý jednou chytli v Praze, když se snažil koupit si za Laternou Magikou heroin. Nebyl poslán do vězení, ale bylo mu nabídnuto, aby začal pracovat jako uda-vač pro policii a aby ji informoval o nezákonném prodeji drog. Nové přízvisko prý přijal právě kvůli této spolupráci.

Na Hradě také koluje verze, že se policie neúspěšně snažila dostat Novotného už asi rok. Policii se začalo dařit, teprve když zjistila, že s Novotným má styky Karel Srba. Policie vyšetřovala Srbu už od aféry s Českým domem v Moskvě, ale nemohla proti němu zasáhnout, protože byl v rozvědce a měl status špiona.

I když je policie součástí státního aparátu, její jednotliví pracovníci projevují své osobní politické preference. Právě proto byl Srba vůbec vyšetřován – údajně proti vůli ministerstva vnitra a bez vědomí Stanislava Grosse.

Podle tohoto zdroje měly být styky Novotného s Jánským/Rziepelem spojeny s narkotiky. Údajně prý pochází část Novotného bohatství z prodeje narkotik, tvrdí se na Pražském hradě. Policie plánovala chytit Novotného prostřednictvím Rziepela – a právě Rziepel se spojil s Novotným, nikoliv obráceně. Všechno to bylo součástí pastí. Podle tohoto zdroje jednal Novotný se Srbou prostřednictvím Tomšovicové.

Policie měla štěstí, že když se Tomšovicová vrátila z Chorvatska, kam Srbu do-

provázela, ukázalo se, že ji Srba odmítl. Odmítnutá milenka se prý rozhodla Srbovi pomstít. Proto se rozhodla obvinít ho a zlikvidovat. Proč by jinak tak lehce vydávala jiným informace o jménech firem, lidí a množství peněz, které Srbovým jménem shromáždila? I kdyby se skutečně podílela na přípravě nějakého pokusu o vraždu, neměla důvod jej přidat na seznam všech těch korupčních aktivit.

K obvinění proti Srbovi ji údajně vedla jednak pomsta za to, že ji Srba odmítl, a také obava, že by prý skutečně Slonková a ostatní mohli přijít o život. Už předtím prošla krizí vlastního svědomí, když řekla Hrubému, že ho bude odposlouchávat skrytý telefon.

Svědectví o korupci nedělají na českou společnost žádný dojem, plánovaná vražda ale ano. Je možné, že policie záměrně spojila případ Novotný s případem Srba. Dodali si k tomu zřejmě loajální udavačku, a tak to celé vzniklo.

Je fakt, že Srba napsal na článek Slonkové, který měl doma, slovo „zlikvidovat“. To nepopírá ani jeho obhájce, který však argumentuje, že ji chtěl Srba zlikvidovat novinářsky a chtěl o ní napsat knihu.

Srba by měl pravděpodobně k dispozici daleko lepší a efektivnější způsoby, jak někoho usmrtit, vzhledem k tomu, že byl členem vojenské rozvědky. Pravděpodobně by se nebyl obrátil na jakéhosi narkomana z Vimperka. Usmrtit Slonkovou zřejmě neplánoval, není však vyloučeno, že o tom mohl uvažovat do budoucnosti. Tomšovicová o tom věděla a využila této informace ve svém hněvu proti Srbovi. Této informace pak zneužila policie, která chtěla Srbu stejně chytit. Skutečnou pravdu o celé věci se ale asi nikdy nedovíme.

29. 7. 2002

(O případu Srba viz v této knize také texty Štěpána Kotrby, str. 203–213.)

Špatná Marvanová?

Hana Marvanová byla jediným členem Unie svobody, která měla slušnost nezradit program, na jehož základě byla zvolena.

Zacházení, jakého se dostává Haně Marvanové od sdělovacích prostředků, od její strany a od podstatné části veřejného mínění, ukazuje výmluvně vliv čtyř desetiletí paternalistické vlády a čtyř století nadvlády cizích mocností v České republice. Český národ se už nesmírně dlouho (od dětství) učí, že ti, kdo jsou u moci (ať to jsou rodiče, učitelé, posléze šéf či vláda) mají právo rozhodovat o všem. V důsledku toho pak mnoho lidí vůbec není schopno činit jakákoliv rozhodnutí, všichni spoléhají na nadřízeného či na předpisy.

Velmi často se státní úředník schovává za (vlastní interpretaci) předpisů, které pocházejí z vyšších vrstev hierarchie, aby se nemusel snažit nalézt lepší řešení. Málokdy nalezneme v ČR lidi, schopné vyřešit neočekávanou situaci – v takových okamžicích si většinou nad věcí všichni umyjí ruce a přenechají problém kolegovi. Až problém nakonec skončí na stole u nadřízeného, který bohužel „není zrovna přítomen“.

Jestliže vyřešit určitý problém není součástí vaší práce (anebo to součástí vaší práce je, ale nikdo to nemůže dokázat a šéf „není přítomen“), proč si unavovat mozek úsilím o něčem samostatně rozhodnout?

Je to důsledek školství, které nutí děti, aby memorovaly fakta, namísto aby rozvíjelo jejich tvůrčí schopnosti, důsledek existence rodičů, vynucujících si disciplínu, která však není založena na systému pravidel, odpovídajících etickému a praktickému způsobu chování, ale na potřebě rodičů nebýt vyrušováni. Tak často to, co dítě nesmí dělat, dělají rodiče, takže z toho v dítěti vzniká dojem, že člověk má v životě povinnost poslouchat a plnit předpisy nikoliv proto, že jsou správné a rozumné, ale prostě proto, že o tom, že „ty budeš poslouchat“, rozhodl někdo silnější.

Je velmi nebezpečné domnívat se, že nejdůležitější věcí v životě je soubor předpisů či pravidel, i když jste s nimi v jiné situaci a za jiných okolností souhlasili, protože to znamená, že se vzdáte etiky, pravdy a poctivosti. Proč? Protože každé rozhodnutí musí být založeno na nejlepším úsudku, týkajícím se každé dané jednotlivé věci samostatně. Člověk by takováto rozhodnutí měl činit s pevnou páteří a s touhou jednat k všeobecnému prospěchu. To, že je někdo součástí nějakého týmu, neznamená, že má člověk povinnost slepě jednat ve prospěch toho týmu. Tento druh chování

je charakteristický pro vojáky, stoupence náboženských sekt, sportovní fanoušky a členy mafií. Ti, kdo samostatně přemýšlejí a kdo usilují o to nejprospěšnější, se snaží jednat podle svých zásad.

Tak jako v nedávném případě Jana Kasla se i nyní všichni soustřeďují na to, že se „špatná“ Hana Marvanová zachovala jako rebel. Hovoří se o loajalitě, a nikoliv o tom, že člověk má právo dodržovat své principy.

Hana Marvanová – stejně jako celá Unie svobody – kandidovala ve volbách s tím, že se staví proti vyšším daním. A když vrátíme trochu zpět do minulosti, Čtyřkoalice (později Koalice) vznikla jako reakce na opoziční smlouvu. Co bylo špatného na opoziční smlouvě? Že to byla oportunistická dohoda, kdy se ODS vzdala velké části svých pravicových ideálů (*sic!*) za klíčová křesla v mocenské struktuře České republiky – dostala funkci šéfa Senátu, ovládla RRTV, začala mít vliv na Českou televizi, na Národní galerii... Špatné na opoziční smlouvě bylo to, že ČSSD a ODS před jejím uzavřením kandidovaly ve volbách na základě údajně neslučitelných a absolutně protikladných ideologií. Každá z obou těchto stran se nabízely jako absolutní protilátka vůči druhé straně, ale nakonec utvořily alianci. Problémem s opoziční smlouvou bylo přesně to, že účastnické strany se vzdaly svých základních příslibů voličům za určitou míru moci.

Co dělá Unie svobody, když hlasuje pro zvýšení daní (a pro absurdní zdanění „bohatých“)? Hlasuje přesně opačně ve srovnání s tím, co slibovala voličům během volební kampaně. To tedy znamená, že Unie svobody svým voličům lhala – ti se domnívali, že hlasují pro liberální stranu pravého středu, jejímž oficiálním programem byl příslib nezvyšovat daně tak selektivním způsobem, jak to nyní činí socialistická vláda Vladimíra Špidly.

Hana Marvanová byla jediným členem Unie svobody, která měla slušnost nezradit program, na jehož základě byla zvolena.

Problém je, že mnoho lidí si myslí, že slepá poslušnost a mafiánská loajalita vůči určitému týmu jsou důležitější než zásady.

Členové Unie svobody opakovali v médiích o minulém víkendu, že dohoda je dohoda. Ale jestliže je dohoda dohoda, proč je dohoda Unie svobody s ČSSD a KDU–ČSL, v jejímž rámci se stala US členem vládní koalice, důležitější než dohoda, kterou Unie svobody uzavřela se svými voliči?

Kolikrát jsme slyšeli, jak Unie svobody opakuje, že kandiduje na základě svého programu a že vstoupí do koaliční vlády pouze pod tou podmínkou, že její posvátný liberální program nebude rozmělněn?

Unie svobody se však nyní zachovala – s výjimkou Marvanové – úplně stejně jako ODS během předchozího volebního období – odhodila ideologii i svůj politický program výměnou za ministerstva a za moc.

Unie svobody přišla o poslední známky důvěryhodnosti – o *image* poctivé verze ODS. Nechala se zkorumpovat touhou po moci – stejně jako každá jiná strana.

Pro Marvanovou je velmi obtížné, že ji jaksi mnoho lidí nenávidí. I když má hodně sympatizantů, stále ještě zároveň vyvolává u mnoha lidí silné reakce. U některých to hraničí téměř s fyzickým odporem. Slyšel jsem o minulém víkendu od kolegů novinářů, že možná Marvanová udělala nyní něco, co lze interpretovat v dobrém světle, ale že jí „prostě“ nevěří a nemohou ji podpořit, protože ji nemají rádi. Je to většinou iracionální averze.

Mám ale podezření, že mnoho lidí reaguje tak vášnivě a emocionálně proti Marvanové zřejmě proto, že Marvanová porušila určitá mlčky dodržovaná tabu v české společnosti. Marvanová odmítá chovat se tak, jak se od ní očekává. I jako žena se v osobním životě chová tak, jak se v této společnosti tradičně chovají jen muži (volně – má svůj život pod vlastní kontrolou, má různé partnery, nemá rodinu). Marvanová vytváří dojem, že je jiná (a to je považováno v místní kultuře za neodpuštělné). Lidé na ni reagují emocionálně a záporně myslím právě proto, že porušuje společenská tabu.

I tímto svým posledním „přečinem“ se Marvanová dotkla dalšího citlivého bodu tím, že hraje osobu, která údajně vystupuje na základě svých principů. Říkám „hraje“, protože jen velmi málo lidí věří, že by za jejím činem nebyla žádná politická motivace, že se Marvanová rozhodla skočit z Titaniku, jímž je US-DEU a že ji zachrání oni skutečně pravicoví voliči, jímž se dostane informace, že Marvanová „opravdu věří v pravicové hodnoty“. Samozřejmě že si Marvanová – je právnička a politička – vypočítala, že její čin bude pro ni výhodný. Avšak ať už je to upřímné nebo ne, nicméně se Marvanová odvážíla postavit se proti typickému, pragmatickému, oportunistickému postoji českých občanů – tím, že se postavila za své principy.

Marvanová na sebe přijala hlavní roli ve hře, kde dává hrdinka přednost tomu, aby byla potrestána, než aby se zpronevěřila svým zásadám. Až na to, že takovíto lidé nejsou v této společnosti zrovna populární. Česká společnost vůbec nemá moc ráda hrdiny. Protože Češi se dokáží bystře dívat (mají dlouholetou zkušenost s pokrytectvím mocných) a vždycky vidí za hrdinou lidskou bytost. Vždycky si povšimnou chyb, které zlikvidují auru hrdinské nadlidskosti.

Mnoha lidem se také vůbec nelíbí, když se Havel nebo někteří „intelektuálové“ pokoušejí hrát role, v nichž odváží lidé riskují své bezpečí jménem nějakého subjektivního principu. Česká společnost má vždycky tendenci popřít legitimitu takového hrdiny s poukazem na to, že určitě má ve skříni nějakého kostlivce a neseriózní úmysly. A hlubší analýza většinou odhalí, že hrdina opravdu měl nějaké skryté motivy. Marvanová nyní znovu platí cenu za to, že se postavila do role „hrdiny“.

Je ale důležité se zmínit o tom, jak absurdním projevem neúcty k demokracii se

provinil Vladimír Špidla. Jak je možné, že vůbec mohl uvažovat o tom, že by měl demokraticky zvolený poslanec přijít o svůj mandát jen proto, že hlasoval určitým způsobem?! Je neuvěřitelné, že Špidla otevřeně projevil neúctu vůči české ústavě, která jasně praví, že poslanci musejí mít vždy právo hlasovat podle svého svědomí. Politický dokument, podepsaný vládními stranami, projevuje neúctu vůči ústavě tím, že očekává, že politické strany mají právo předem rozhodnout, jak jejich poslanci budou hlasovat. Špidla zachází ještě dále a chce disidentku rovnou vyloučit. Je to závan vzduchu z rudých dob, kdy se očekávalo, že každý poslanec bude hlasovat tak, jak si přeje komunistická strana...

16. 9. 2002

*(Jiný názor na jednání Hany Marvanové v této „krizi“
má Štěpán Kotrba, viz str. 233–238.)*

O české solidaritě: Po nás ať přijde potopa

To, že Janu Jařabovi kolemjdoucí vůbec nepomohli, když na něho zaútočili dva mladí muži, kteří se rozhněvali za to, že se v metru postavil na obranu jednoho Afričana, mě vůbec nepřekvapuje.

Téhož dne – stejně jako během mnoha jiných – jsem zažil několik obdobných případů, kdy si Češi zřejmě řekli: „Co je mi do toho?“ – a mělo to podobný dopad.

Byl jsem v Opletalově ulici, když jsem uviděl bílý mercedes, jak vyjíždí z místa, kde parkoval. Řidič mluvil do mobilního telefonu, takže používal k řízení jen jednu ruku a musel svou pozornost rozdělit mezi telefon a úsilí vyvézt automobil z těsného místa – před ním i za ním stála další auta. Vrazil do automobilu Fiat Uno po své pravé straně, což se dalo očekávat, a pravou stranu toho auta silně promáčkl. Řidič mercedesu dál hovořil do mobilu a prostě odjel.

Zapsal jsem si do mobilu státní poznávací značku toho mercedesu a zašel jsem do obchodu přesně proti místu, kde k této nehodě došlo. Chtěl jsem jim číslo dát, aby dávali pozor a předali ho majiteli fiatu, až si pro svůj vůz přijde.

Tři zaměstnanci v obchodě mi řekli, že to celé viděli, kritizovali řidiče mercedesu, a dokonce řekli: „Určitě přece má pojištění, tak nechápeme, proč odjel.“

Avšak poté, co si po dobu několika minut na řidiče v mercedesu zanađávali, mě pak komicky jednohlasně informovali: „Nééé, my s tím přece nemáme vůbec nic společného.“ Starší pokračoval: „No, to bysme museli jít někam na policii, možná ještě jako svědci někam k soudu, a na to já nemám čas.“ (Obchod má otevřeno od 9 do 17 hodin.) Oba mladí muži dodali: „No, a co, když je ten chlap v tom mercedesu mocný? Mohl by nám způsobit problémy.“

Řekl jsem tedy, ať řidiči automobilu Fiat nic neřikají, ale ať mu jen předají mě telefonní číslo, že já sám jsem ochoten vystoupit jako svědek.

Uplynulo několik vteřin, kdy všichni mlčeli, a pak ten starší prostě opakoval: „Ne, s tím my nechceme mít nic společného.“ Ostatní dva se okamžitě otočili a odešli do zadní části obchodu, jako že se vrací k práci, a předpokládali, že odejdu. Naléhal jsem, aby si moje telefonní číslo vzali: Argumentoval jsem, že by byli rádi, kdyby to bylo jejich auto a někdo to udělal pro ně. „Ale ono to nebylo moje auto,“ řekl mi zbývajícím zaměstnanec a požádal mě, abych odešel. Napsal jsem improvizovaný lísteček a nechal jsem ho pro řidiče fiatů za stěračem.

Pak jsem šel do redakce časopisu *Nový Prostor*. Byl jsem v zahraničí, a tak číslo sestavoval vedoucí vydání. Všechno to vypadalo odporně: malé obrázky, špatné stránkování, netvůrčím způsobem připravená grafika. Řekl jsem to grafikovi. Odpověděl mi: „To není moje práce, já jen dávám dohromady, co se mi předloží. Je-li ten obrázek špatný, není to můj problém.“

Argumentoval jsem, že to je jeho problém, protože je součástí pracovního týmu a mělo by být jeho cílem, aby časopis vypadal co nejlépe. Že měl prostě říct tomu člověku, který vybíral fotografie, aby našel lepší a větší fotky. Odpověděl: „Ne, za to já nejsem placen!“ Já: „Samozřejmě že jsi. Dostáváš plat za výrobu časopisu jako všichni z nás a každý detail je odpovědností nás všech.“ Nepomohlo to. Takto jsme hovořili asi půl hodiny, ale mně se ho nepodařilo přesvědčit. Ostatní pracovníci redakce se na mě dívali, co jsem to za blázna, když chci, aby se zajímali o to, aby byl celý časopis dobrý, nejen o své zaměstnání. Zdálo se mi, že jejich jediným cílem je dostat na konci měsíce plat bez ohledu na kvalitu odvedené práce.

Pak jsem jel tramvají domů. Předními dveřmi nastoupila stará paní, která velmi špatně chodila. Řidič ji velmi dobře viděl. Potřebovala ještě asi dvě vteřiny, aby si sedla, ale řidič se s tramvají přesto už rozjel, takže málem upadla. Toho jsem svědkem skoro každý den: Řidiči nemohou pár vteřin počkat, takže staří lidé, matky s kočárky ani invalidé si nemohou sednout, než se tramvaj rozjede. Jako obvykle jsem šel za řidičem a řekl jsem mu, že se zachoval vůči té paní odporně. „To není můj problém. Já musím dojet na konečnou včas.“ (Drobnost: Když jsme dojeli na stanici Výstaviště, stál tam s tramvají bezdůvodně asi dvě minuty, i když nikdo nevystupoval ani nenastupoval. Zřejmě proto, že si předtím nahnal čas a nechtěl dojet do dalších stanic před dobou určenou jízdním řádem. Až na to, že na nábreží Kapitána Jaroše se zase rozjel tak rychle, až opětovně způsobil, že jeden starý pán téměř upadl.)

Když jsem vystupoval, tak pravděpodobně ve vzteku nad tím, že jsem si mu o několik minut předtím stěžoval, zavřel dveře tak rychle, že v nich zůstal můj ruksak. Energicky jsem začal klepat na dveře, takže je napůl otevřel, ale tramvaj dál jela.

Jednou hledala jedna paní na náměstí Republiky zoufale někoho, kdo by jí pomohl. Zeptal jsem se, co se stalo, a ona mi vysvětlila, že jí nějaká žena ukradla peněženku a že potřebuje najít policejní stanici. Na druhé straně ulice stáli dva policisté, a tak jsme k nim zašli a celé jsme jim to řekli. Francouzka uvedla, že muž, který poblíž prodává párky v rohlíku, to celé viděl. Byla celá otřesená a nepamatovala si, jak ten zloděj vypadal. Šli jsme se tedy zeptat prodavače párků v rohlíku. Řekl nám, co viděl, a když se ho policista zeptal, jak se jmenuje, reagoval: „Ne, ne, ne! Já s tím nemám nic společného!“

Policista na mě pohlédl a pokrčil rameny, jako by chtěl říci: „No, co můžeme dělat?“ Řekl jsem mu, že by měl nařídít tomu muži, aby vystoupil jako svědek, protože

koneckonců celý incident policistům právě popsal: Je to osoba, která má všechny informace, ale nechce pomoci. Policista mi vysvětlil, že na to nemá právo, že mu to zákon nedovoluje a že nebude plýtvat svým časem, protože zloděj se stejně nikdy nenajde.

Snažil jsem se argumentovat, že to mohl být profesionální zloděj, který tady v té oblasti pracuje, a že by policisté měli využít jeho popisu a dávat si na něho případně pozor. Pohlédl zcela skrze mne a Francouzku a odešel. Jeho kolega byl po celou dobu zticha. Prodáváč párků v rohlíku pak dodal: „Vždyť ona je stejně bohatá, jinak by sem nejela.“ To jako dává jiným povolení, aby ji okradli?

Před Vánocemi jsem chtěl, aby časopis, kde pracuji, vyplatil mzdu nikoliv mně, ale ostatním zaměstnancům už před Štědrým dnem – normálně ji měli dostat o týden později. Časopis je financován z grantů, takže peníze během těchto dnů nerostou, prostě jen zůstávají na bankovním účtu. Nešlo o to, že by bývalo třeba předem nalézt nějaké jiné peníze nebo že by dřívějším vyplacením mezd časopis přišel o nějaké úroky. A proč zaměstnanci nemohou dostat mzdu už před Vánocemi, aby měli trochu lepší svátky? Dostalo se mi vysvětlení, že se mzdy vyplácejí každého druhého. Proč by se ale ty mzdy nemohly vyplatit teď, chtěl jsem vědět. „Proč ano?“ Znovu jsem vysvětlil, že by pár dětí mělo lepší Vánoce. „Ne, my děláme výplatu 2. ledna. A nepřesvědčujte nás!“

Tento způsob chování je možný jen proto, že jej společnost jako celek neodsuzuje, protože se tak chová většina lidí. Právě proto neudělali sousedé ani učitelé nic, když donutil třináctiletého Jiřího Szutu jeho nevlastní otec chodit po Telči s nápisem na prsou: „Jsem idiot“, „Jsem zlý“, nebo dokonce „Jsem buzna“.

Proto nikdo nezachránil život Lucinky, kterou umučil k smrti její nevlastní otec (a o devět let později je ještě pořád na svobodě a žije na Moravě s dvěma novými dětmi!). Právě proto se lékaři neodvážili ptát, proč je malá Lucie neustále nemocná, proč má v žaludku výkaly. Právě proto když viděl její bratranec Emil, jak je podrobována systematickému mučení, a i když ho to znechucovalo, neudělal nikdy nic. Když jsem se ho zeptal, proč ne, dověděl jsem se, že jeho otec ani matka to nebyli – byl to tedy „jejich problém“.

Anebo když začal skinhead kopat na zemi jednoho chlapce ve Štěpánské ulici. Viděl jsem to z okna, po celou dobu se na to dívalo asi deset lidí! Prostě celou tu hrůzu sledovali, aniž by cokoli učinili: Jak tomu chlapci skinheadové vymlátili všechny zuby a zlomili mu celou řadu kostí. Nikdo nehnul ani prstem! Ano, lidi byli šokováni, ale zároveň *to chtěli vidět!* Jako by to bylo živé vysílání v televizi Nova anebo pohyblivá stránka v *Blesku*.

Samozřejmě chápu, že se těch skinheadů báli, ale mohli ze svých mobilů zavolat policii. Použil jsem svého hlasu a podivného jazyka, abych skinheadovi v těch úto-

cích zabránil (zaujaly ho výkřiky v neznámé řeči, takže měl zbitý chlapec možnost uniknout).

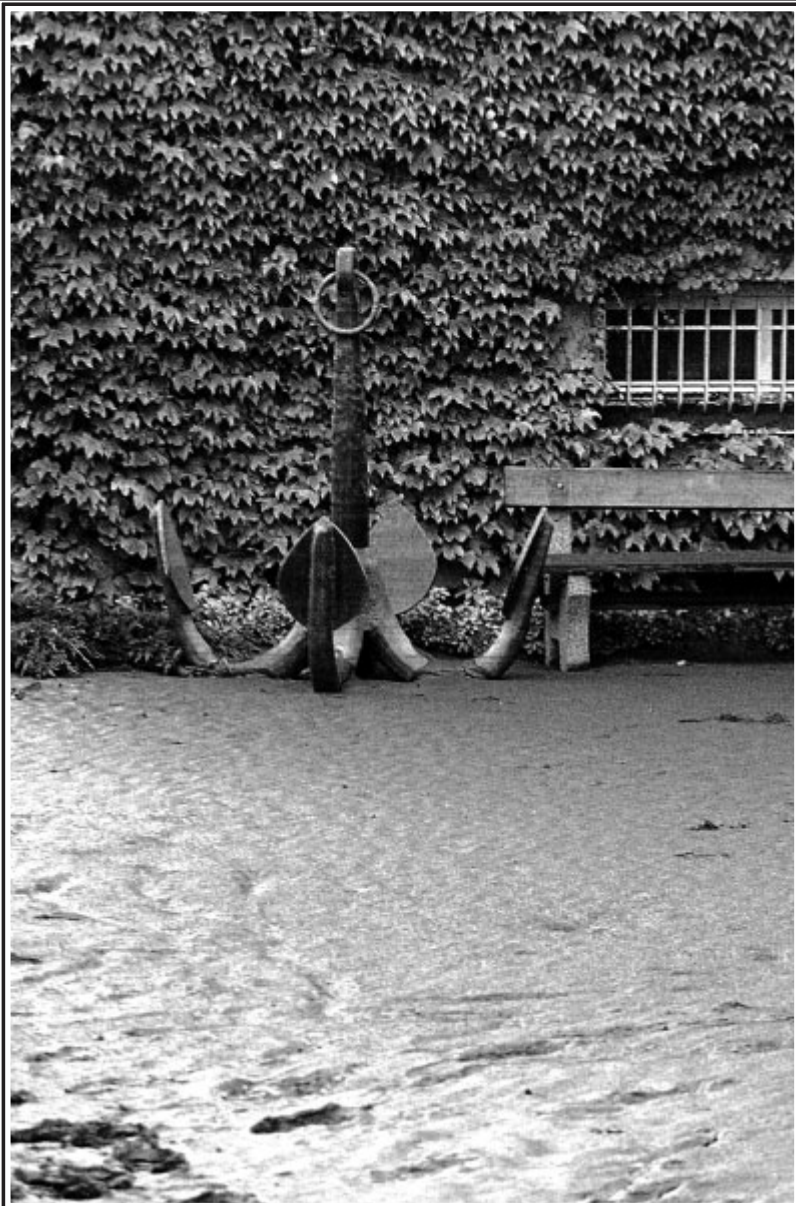
Na Karlově náměstí jsem viděl, jak jeden starý pán upadl a dostal epileptický záchvat. Trvalo mi strašlivě dlouho, než někdo reagoval na mé volání o pomoc, protože jsem měl vybitou telefonní baterii a nemohl jsem zavolat sanitku (nikoliv kvůli epileptickému záchvatu, ten sám za několik minut skončí, ale protože se ten starý pán pádem poranil na hlavě a krvácel). Nakonec mi nabídla svůj telefon jedna dívka, oblečená jako anarchistka.

Je neuvěřitelné, jak hluboce zakořeněné je toto sobecké chování a jak ho tolik lidí přijímá jako normální. Všichni se starají jen o sebe a o své blízké – po nás ať přijde potopa.

14. 3. 2003

(Vyšlo též v Občanských novinách, v příloze Literárních novin.)

Jak se Češi topí

Pražské metro: Atomový hrobeček

Houfka Simpsona

(Radek Mokrý, Štěpán Kotrba)

Co to vydrží a jak to vypadá

Je metro zatopené, protože přišla více než stoletá voda, jak tvrdí třeba ředitel Dopravního podniku Milan Houfek?

— Ne, na tom vůbec nezáleží, rozhodující je pouze to, jestli byl do chodu včas uveden systém tlakové ochrany. Ten musí ochránit podzemí i před tisíciletou vodou. Byl projektovaný, aby vydržel zkázu vltavské kaskády, tedy na hladinu ještě o dvacet nebo čtyřicet metrů nad stav maximální hladiny poslední povodně.

Jak taková tlaková ochrana vypadá?

— Má vydržet i proražení některého tunelu při bombardování a stále chránit zbytek při výronu škodlivin do ovzduší včetně radioaktivity, a jak jsem už řekl, vydržet všechnu vodu z vltavské kaskády. Jsou to vrata, která se ve stanicích vysouvají z podlahy nebo z boku. V bocích tunelů jsou předělová vrata, ta se vyklopí na pantu ze strany do protějšího boku.

Jak se ovládají?

— Z místa ručně klikou i elektricky, potom elektricky z kumbálu u stanice nebo z dispečinku technického centra daného úseku. Navíc jsou ovladatelné i z centrálního dispečinku. Jenže tohle řešení... skýtá... různé finty.

Jaké finty?

— Vrata traťového předělu v tunelu mají signalizaci Otevřeno–Zavřeno pro vlakového dispečera. Vibrace z projíždějících souprav vrata rozechvívají a občas se na dispečinku rozsvítí signál Otevřeno. To bylo takové láskování, protože nikdo nemohl říct, jestli vrata nepřecházejí do průjezdního profilu v tunelu, a vše se muselo kontrolovat na místě a dotáhnout dveře ručním ovládáním. Později se vrata zamykala na zámeček s řetízem. To by nevdalo, ovládací elektromotor má takovou sílu, že by jej urval. Ale později se z elektriky vyndávaly pojistky, aby ovládání nebylo živé. To se dělalo běžně. Vracely se tam jen v době zkoušek a kontrol. Zaplavení metra mohlo tedy způsobit i to, že tam někdo musel běžet a zavírat to manuálně.

Jak dlouho to trvá?

— Úplně ručně asi hodinu a půl. Nasadí se na to klika nebo ráčna. A speciálně u Florence je problém. Kříží se tam trasy B a C a „céčko“ bylo stavěné jinak, nemá tak silnou ochranu a musí se oddělovat zvláštním předělem.

Ten se prý povedlo zavřít, i když voda přitekla i z rozestavěného úseku IVC.

— Tím spíš mne na tomhle maléru překvapilo, že zjevně byli vyplaveni z jednoho místa a měli dost času zbytek zavřít, oddělit jednotlivé úseky. Tak to bylo konstruováno. V tunelech jsou pravidelně rozmístěna čerpadla vody. K tomu tam jsou ještě čerpadla fekálních splašků z hygibuněk s tlakovým uzávěrem.

Jeden z těch fekálních vývodů ústí přímo u předsednictva vlády. Člověk se při zkoušce v té rychlosti může na panelu přehmátnout. Pak to jde ven dost rychle i přes poklop. Je to nejobávanější tlačítko na pultu.

Blaničtí rytíři pod Pavlákem?

Podle některých plánů existuje ještě třetí, technologický tunel.

— Ano, vede mezi dvěma dopravními tunely a prostor každé stanice je vlastně jeho pokračováním. Jsou v něm dílny a hygienická zařízení. Od stanice jej odděluje zeď.

My ale máme na mysli ten strategický trvalý kryt, co jsou v něm trvale uskladněné vojenské zásoby, je tam nemocnice a tak dále.

— Ne nic takového tam není. Jsou tam jen obchozí štolý na větrání, spojky a tak. A při stavbě „Běčka“ se už začínalo šetřit. V 80. letech nikdo nevěřil, že...

Ani na trase C1 a kus na „Áčku“?

— Ale prosím vás, chraň pánbu, abyste si tam šli někdy lehnout. Jsou jenom vyznačené na plánech. V praxi je to obchozí stola, kde mají údržbáři nebo elektrikáři dílny, takové malé cimry. Od prostor kolem se liší jen tím, že mají vykachličkované stěny.

Ne, ne, ne, co já vím, byla tam kompletní nemocnice se třemi chirurgickými sály pro tři sta lidí.

— Ne.

A nebylo to třeba někde jinde?

— Ne.

Tohle mělo být mezi Muzeem a I. P. Pavlova.

— Ne, nebylo, tam jsou jenom přejezdové smyčky. To je nesmysl. O tom šly děsné fámy, protože všichni všude nesměli. Nikdo neznal celek, všude se dávala taková pečítka z plastelíny..., vždyť tu dobu znáte. Podzemní nemocnice existují, ale nejsou na metru. Třeba pod Bulovkou a Thomayerovou nemocnicí.

Nešťastný způsob řízení?

Jak vypadá hierarchie řízení metra?

— Je tam vedoucí služby ochrany metra Jiří Svoboda, má pod sebou ten svůj *abteilung* – hlavního inženýra a vedoucí provozu na jednotlivých tratích. Pro nor-

mální řízení je centrální dispečink ochranného systému. Býval v ulici Na bojišti, teď je někde na Praze 4. Odtud probíhají některé úkony přímo a další přes dispečery na jednotlivých technických centrech.

Kolik těch center je?

— Každá trasa má vlastní, na některých jsou dvě.

Když byl na území hlavního města při povodni úředně vyhlášen stav nouze, komu připadlo velení nad metrem? Nemělo přejít právě na Jiřího Svobodu jako vedoucího ochrany?

— Dříve to měla pod palcem Civilní obrana (CO) a ochranný systém je dodnes řízen vlastně ze dvou míst. V normálním civilním provozu je to součást závodu Metro, v krizovém spadá pod krizové řízení města. V tom prolínání byl asi kámen úrazu. V případě nouzového stavu nastupují v podstatě titíž lidé, jenom nepodléhají Dopravnímu podniku. Dříve podléhali vedení CO, nyní je přebírá městský krizový štáb. Tomu šéfuje primátor Prahy.

Aha, takže stejná parta vlastně navlékne jiné dresy?

— No, jistě. A jestli třeba primátor na ně naléhal, aby metro jezdilo dál, určitě si nikdo z nich nedovolil se vzepřít a ukončit provoz, i když s tím vnitřně nesouhlasil.

Kdo a co přikázal, je v záznamech

Je složité ukončit provoz a aktivovat ochranný systém?

— Jak kdy. Vedení ochrany musí vědět, kde a které prostředky tlakové ochrany jsou v údržbě, kde se opravuje elektromotor, co lze spustit centrálně, kam se musí dojit. O tom existuje evidence a jsou předepsána náhradní opatření.

Musejí tedy existovat příslušná denní hlášení.

— Je to v dispečerských příkazech. Každé zařízení jde do opravy v linii dispečerského příkazu. Tyto opravy jdou do souhrnného hlášení, která pak vydává vlakový dispečink. Tam jsou uvedeny jednotlivé služby, co kdo a kde opravuje a v jakém stavu zařízení je. V rámci řídicího pavouka metra ho mají všichni k dispozici.

Vypadá to i dnes jako velká umaštěná kniha, kam se píše denní hlášení? Třeba ventil V141 teče, předal-převzal, služba proběhla v pořádku?

— Tyhle knihy se na jednotlivých úsecích psaly vždycky a pochybuju, že by se to změnilo. Dispečerské příkazy ale chodily nejdřív telefonickou konferencí, pak se to faxovalo, dneska chodí asi e-mailem. Příkazy telefonem šly vždycky přes nahrávané linky. Nahrávání bylo na dispečincích, dneska je řízeno elektronicky přes telefonní ústředny.

Je předepsán harmonogram povinných zkoušek technických částí systému?

— Samozřejmě. Jsou řízeny centrálně. Vezměte si, že by jedna parta zkoušela traťový uzávěr a jiná parta tudy vezla na drezíně něco do opravy. Dvě noční směny

v týdnu, úterý a čtvrtek, byly určené na takové věci. Dělal se i cvičné poplachy, ale po částech, nikdy se cvičně neaktivovalo všechno najednou.

Proč ne?

— Nedostatek personálu. Druhý den by nejezdilo metro, protože by všichni šli spát. Museli by se toho účastnit i lidé z denních směn a my jsme museli dodržovat fond pracovní doby. Generálka celku nikdy neproběhla.

Co tlakové plynové zkoušky?

— Dělal se pravidelně. Úsek metra se uzavře, natlakuje vzduchem a pak se měří, za jak dlouho přetlak klesne.

Kolik času uběhne od vydání centrálního příkazu po splnění na všech pracovištích?

— To je hned. Obsluha přijme od dispečera hovor, vezme klíč, odemkne ovládací pultu, přehodí jeden knipr a může řídit cokoli a okamžitě to zabouchnout. Ale jen v případě, že je ukončený vlakový provoz. Pokud ne, záleží na situaci. Vlakový dispečer vydá příkaz k ukončení provozu, vlaky jedou do depa. Jen v případě války do nejbližší stanice, kde slouží jako ty vaše báje nemocnice. Proto jsou ve starých soupravách sedačky podél vagonů jako postele.

Existují příslušné časové normy?

— Určitě. U příkazů je to otázka minut. Samotné zpohotovění trvá šest hodin. Velká voda k nám teď tekla čtyřicet hodin. Času bylo dost.

Proč voda prorazila těsnění kolem kabelů? Po stranách atomových vrat a traťových předělů je kabelová část a právě tudy se dovnitř valila voda. Vodorovně pod tlakem, dokonce i mezerami ve vratech. Někdo to odfláknul už při stavbě?

— Kabely mají průchodky s několikacentimetrovým těsněním. Ten tlak to nemohlo vydržet.

Tak moment, v tunelu to vydrželo. Vždyť to stavěl totalitní režim.

— Jistěže si to pamatuju. Taký jsem instruoval celou rodinu, aby se do metra nikdy schovávat nechodili. Průchodky ve stanicích nebylo jak vyzkoušet. Při nafukování stanice takový tlak nelze nasimulovat a vodou by se zařízení znehodnotilo.

Udržoval se jen mírný přetlak kvůli průlinové vodě. Tak, aby nekapalo dovnitř, ale bublalo to ven. V noci z úterý 13. na středu 14. srpna by přetlak stejně nepomohl. S určitými netěsnostmi se počítalo a pamatovalo se na ně instalováním dostatečně výkonných čerpadel.

Mimochodem byl zatopen i nepříliš známý tunel přechodu pro pěší pod Smíchovským nádražím. Předěl do stanice prý netěsnil ani po ručním dotažení.

— Když do jeho dráhy pronikne nečistota, přirozeně, že se hermeticky neuzavře. Kdy a kdo ho čistil, musí být v knize hlášení. Má číslované stránky. Ukažte mi ten nákres..., no jo, vypadá to, že se jim povedlo zavřít až předěl za Smíchovským nádražím. Je ovládaný z dalšího technologického centra dál po trati.

Mohly by se po vyčerpání vody části tunelů zřítit, jako se to stalo domům v Karlíně?

— Nemyslím. Funguje to naopak. Tunely jsou citlivější na tlak zevnitř ven. Na tlak z okolí jsou kruhové profily stavěné a drží je pohromadě. Prostor za nimi se vyplňuje betonovou injektáží. Selže spíš něco jiného, vrty a čerpací stanice nahoru do kanalizace. Nejistý bude stav technického centra na Klárově pro A 1. Je to bývalý kryt postavený za ministra obrany Čepičky v padesátých letech a kdo ví, jaký je stav zdiva.

A rozvody vysokého napětí?

— Může být snížena izolační schopnost kabelů. Pak hrozí zkrat, požár, výbuch plynů.

Jak dlouhý plamen vyrobí zkrat na 22 kilovoltech?

— No, tak to se udělá ohnivá koule a rozprskne se jako převrhlý tyglík v ocelárně, pokud možno průvanem do obličejce toho člověka, co otevřel dveře do kabelového prostoru. Vždycky jsme se toho báli.

Dost jsem se nasmál, když právě takové vyražené protipožární dveře ukazovali na stanici Palmovka. Mluvíci dopravního podniku Michaela Kuchařová o nich tvrdila, že jsou tlakové a tudy prý vnikla voda do stanice. Houby s octem. Chladnokrevně lžou a matou lidi. Vedení podniku snad kalkuluje s tím, že veřejnost každé tlustší dveře bude považovat za tlakové. Tohle byly normální protipožární dveře zasazené v příčce na půl cihly uvnitř stanice. Natočil jsem si to doma na video a pouštěl záběr po záběru.

Udivující rozsah zatopení

— Udivující je množství zaplavených úseků. Předěly právě tohle měly eliminovat. Připadá mi nelogické, aby jich tolik čistě technicky selhalo. Mezi Florencí, Karlovým náměstím a Andělem jich muselo zůstat otevřených několik. Pravděpodobně s tím dlouho otáleli a čekali na příkaz, až bylo pozdě. Doufám, že se přesně zjistí, na čím příkaz se čekalo.

Policie potopové události právě vyšetřuje. Například v chemických to funguje tak, že policie přijde a zabaví knihy hlášení a záznamy s průběhem tlaků a teplot před havárií. Myslíte, že tak postupuje i teď?

— Doufám, že ano a včetně serverů Dopravního podniku. Vnitro a vojenská rozvědka měly v metru vždycky svoje lidi. Myslím ale, že na údržbu policie nikoho nenachytá. Lidé z ochrany a údržby na ní demonstrovali svoji nepostradatelnost.

Zejména po roce 1989 rádi ukazovali, jak a proč se s čím hejbá.

Bylo dost náhradních dílů?

— Ano, i když se některé dovážely donedávna z Ruska. Vrata vyráběli v Maďarsku.

Jednou k nám přišel vedoucí inženýr projektu ruského metra na exkurzi. Na dispečinku zíral na takovou hroznou zapomenutou rozvodnou škatuli s velkou šalt-pákou a povídá: „*Da, éto jáščik dlja upravljenia Metró.*“ Jásal a oni tam v tom měli schovaný takový různý věci, co nesměly bejt.

Vyhnutí se lustracím

I po revoluci zůstalo na svých místech vedení. Slyšeli jsme, že se jeho členové elegantně vyhnuli lustracím.

— Dopravní podniky byly koncern a Elektrické dráhy, Autobusy a Metro byly jeho samostatné podniky. Ředitelé podniků podléhali lustračnímu zákonu. Pro mnohé to bylo nepříjemné. Najednou přišla organizační změna, Metro atd. se stalo závodem a oni spadli organizačně níže na místa, kde lustrák nebyl nutný.

Vždycky tam působilo hodně lampasáků. Někteří tu práci dostali po odchodu do civilu, těžko se rozlišovalo, kdo je kdo.

Byli tam lidé vyloženě z politických represivních složek, nebo pracovali spíše pro bezpečnostní a krizové složky?

— Na právním oddělení Dopravního podniku působil nějaký pan Formánek. Najednou se stal šéfem Bezpečnostní a informační služby. Pak se zjistilo, že je plukovník Státní bezpečnosti, a musel odejít. Současný šéf ochrany Jiří Svoboda je taky lampion. Rovněj chlap. Měl přezdívku „medomaz“. Říkalo se, že přišel od vojenské kontrarozvědky. Hlavní inženýr ochranného systému v roce 1989 byl podšéf partajní organizace, a dokonce to málem dotáhl na partajního šéfa celých Dopravních podniků.

23. 8. 2002

Jak jsem pomáhal na Smíchově stavět hráze (Martin Marx)

Ve středu 15. srpna jsem se na několik hodin stal dobrovolníkem a pomáhal jsem stavět hráze na levém břehu Vltavy, konkrétně na Smíchově. Tento text shrnuje moje dojmy a neklade si za cíl nic jiného než popsat jeden miniaturní úsek boje s povodní v průběhu několika málo hodin.

Když jste se chtěli na Praze 5 stát dobrovolníkem, museli jste jít na místní úřad a hlásit se v šestém patře. Ve středu ráno výtah ještě jezdil. První, co jsem viděl, když jsem z něj vystoupil, byl pánský záchod s nápisem UDRŽUJTE POŘÁDEK. Napadlo mě, jestli je určen dobrovolníkům, nebo úředníkům. Byl vytištěn na počítači, ale nevypadal přilepený halabala narychlo.

Vedle záchodu posedávali kolem popelníku převážně lidé kolem dvaceti v zabláčených šatech, někteří měli zuté boty i ponožky. Ukázali mi na dveře do velké zasedačky, kde bylo podobných lidí odhadem šedesát. Četli noviny, sledovali televizi.

Někteří byli, jako já, ještě v čistém. Nasměrovali mě ke stolku, u kterého seděli tři úřednice.

„Chtěl bych být nějak užitečný, neumím nic, ale můžu to dělat celý den,“ řekl jsem jim.

Smály se tomu, zeptaly se mě na jméno a číslo mobilu, výměnou jsem dostal na vestu proužek papíru s nápisem MČ P5 a s kulatým razítkem. Bez něj by mě policie nepustila do uzavřených oblastí. Ptám se, co teď bude.

„Čekejte, někdo přijde.“

Jdu k popelníku a zapaluji si cigaretu, když přichází chlapík a že potřebuje deset lidí pod Palackého most na opravu hráze, ať vyrazí ti, co si už odpočinuli. Ihned se hlásím.

„Můžeš mi připálit?“ klepe mi někdo na rameno. Dávám mu celou svoji cigaretu, nevím, jestli to ocenil, všichni ti zabláčení vypadají jako bezdomovci, ale taky to klidně můžou být inženýři, dojde mi, až když už odcházím.

Pod Palackého mostem je nábreží hodně nízko. Voda se tam přelívá přes nízkou hráz z pytlů, je jí tam asi po kolena a další neustále přitéká.

Nákladák s pískem je už na místě a taky asi dalších dvacet lidí, kteří přišli těsně před námi. Přestože jsme v uzavřeném pásmu, cedulky jako já mají jen někteří.

Na mnohých je vidět, že se tu pohybuji už dlouho. Auto vyklápí písek a dodávka

priváží pytle. Na jedné straně dva muži stavějí červenou nasýpačku na písek. Zdá se mi nepraktická, písek se do ní musí házet vysoko a vyžaduje speciální pytle, dva spojené válce, které se uzavírají všitým provazem.

Odněkud se objevují lopaty. Beru si jednu z nich, někdo se přes mě snaží poslat dál prázdné obyčejné pytle, které se plní rovnou lopatou, stojím přímo na hromadě písku, na jejím okraji házím pytle kamsi za sebe, několik rukou je ihned rozebírá a nastavuje našim lopatám.

Těch je tam odhadem sedm, každou už někdo drží a plní nastavované pytle, posílají se směrem k propouštějící hrázi, kde udělali ostatní řetěz, snad jen jeho první tři články jsou na suchu, ostatní už ve vodě. Nikdo nikomu neříká, co má dělat, kam má jít, všechno se děje samo.

Plním pytle asi do poloviny. „Dávejte míň,“ volá někdo z řetězu, ale nevím, na koho to je, dál plním pytle do poloviny.

Volání se brzy opakuje: „Dávejte míň, jsou moc těžký!“

„Kolik lopat?“ ptám se, ani nevím koho.

„Pět,“ odpovídá mi nevím kdo.

„Dávejte pět lopat, chtějí pět lopat do jednoho pytle,“ říkám všem s lopatami.

„Pět lopat,“ posílá to někdo dál. Směřem k řece se vedle hromady písku rychleji než předtím vrší hromada těch pět lopatových pytlů.

„Zpomalte, nestíháme podávat, pojdte někdo sem,“ volají ze řetězu. Píchnu lopatu do písku, rozhlídnou se a hledám, kde je řetěz nejřidší. Asi uprostřed. Povodeň je v Praze už druhý den a já se jí poprvé brodím, vodu sotva po kolena, zatím to moc nestudí, stoupám si do řetězu a hned dostávám pytel.

PROBOHA, JE NEUVĚŘITELNĚ TĚŽKÝ!

Už když písek přivezli, byl dost mokrá, a než dorazil ke mně, ne každý ho dokázal udržet nad vodou, a tak se dál nacucává a těžkne, pod prvním nápořem té váhy se i mně vysmekne a něco vody do něj přidám.

Snažím se rychle ho podat dál, protože ten chudák přede mnou už balancuje nad vodou s dalším. A další přestávám počítat snad u sedmi.

Vidím, že lidí je tu čím dál tím víc. Odhaduji minimálně padesát, moji lopatu už má někdo jiný. Řetěz je tak dvacetičlenný, asi deset lidí rovná pytle na hráz nebo seká keře, mezi kterými teče voda z řeky ven, aby se hráz mohla prodloužit až k pilíři mostu.

„Čuráci zasraný.“

Kdo to říká, proč? Zvedám hlavu a poprvé vidím, že z horního nábreží nás pozoruje snad stovka lidí. „Do prdele.“

To jsem byl já. Není čas si je moc prohlížet, pytle jdou jeden za druhým. A další a další.

Najednou pauza. Přijela červená toyota *pick-up*. Nějaká diskuse kolem ní. Narovnávat si záda a jdu si to poslechnout.

Pytle se teď naloží na ni a zajede se přímo k hrázi. To bude určitě rychlejší. Lezu na korbu a tahám jeden za druhým spolu se dvěma dalšími lidmi. Jsou to ty nejplynější, jinak by se snad přes vodu ani nedostaly. Nabrali jsme celou hromadu.

Hroutím se na kabinu, řidič startuje, pak se auto pomalu noří do vody. Talibanský tank, bleskne mi hlavou. Jsme u hráze a podáváme náklad stavěčům, zbývá snad pět pytlů, když se mi zatočí hlava a podlomí kolena.

Zkousím zhluboka dýchat. Musím si sednout na kabinu. Nechávám vyložení zbytku na ostatních. Uvědomuji si, že dýchám jak lokomotiva.

„Ježíšmarjá, já vydržím úplný hovno, vždyť tu nejsem ani hodinu, kurva,“ říkám si a snažím se soustředit, abych zastavil točení hlavy, ale šílený pocit trapnosti a studu mi v tom moc nepomáhá.

Auto se hnulo a vrací se zpátky, křečovitě se držím nějakého výstupku na kabině, na suchu pak lezu pomalu dolů, poodcházím stranou a sedám si na zábradlí.

Umiňuji si, že už v životě nebudu kouřit, a snažím se odhadnout, jak dlouho to trvalo, než jsem se složil, ale ani když to hodně nafouknu, mi nevychází víc než hodina, a to mi tedy nepřidává. Svět se naštěstí pomalu přestává točit, studený vzduch mě vrací zpátky, nějaká holka drží lopatu a kouká na mě: „Dobrý?“ Mávám rukou, že dobrý, proboha, jak asi vypadám? A kdyby nebylo dobrý, dorazila by mě tou lopatou?

Přijíždí dodávka. Bílá. Moc si jí nevšímám, dokud nevidím v rukou některých lidí, kteří přerušili práci, hrnky s kafem. Jdu tam a prosím si hodně cukru, a když vidím, že mají i vaničky se smetanou, dávám si taky tu. Pijeme kafe. Nikdo z těch, co nepřestali pytlovat a podávat, nám nic nevyčítá. Asi že jsme dobrovolníci a každý prostě dělá, kolik může.

Uklidňuji se a konečně si prohlížím ten dav, který si prohlíží nás. Nad námi je asi ještě volná zóna nebo policie nefunguje, nevím. Jsou tam dámy v kostýmkách, asi tu někde pracují, jsou tam mladíci, kteří by mohli být tady dole.

Vzpomenu si, jak mi bylo před chvilkou špatně, a nadhodím: „Co tu hráz postavit z nich?“

Má to úspěch, kdekdo tu představu rozvíjí dál, později to zopakuju několikrát na různých místech a zabere to pokaždý.

Ještě později zjistím, že nejrozšířenějším žertíkem mezi stavěči hrází na smíchovské straně jsou varianty na větu: „Slečno, podržte mi pytel.“

A když si odskočíte ulevit, najde se minimálně jeden hlas, který vás bude kárat: „Nezvyšuj hladinu!“

Přemýšlím o čumilech, jestli mi vadí, a docházím k závěru, že ne, spíš je nechápu.

Dokázal bych tam takhle stát a dívat se ne na řeku – to bych bral, je to démonický pohled – ale na nás?

Myslím že ne. Pár si nás fotí nebo natáčí, vrtím hlavou, šklebím se na ně a do výrazu tváře se pokouším nacpat pohrdání, abych jim zkazil záběr, jinak mně to je celkem opravdu jedno. Zajímá mě jiná věc.

„Co tady vlastně chráníme, znáte to tu někdo, co je tam za tím rohem?“

Pod pilířem mostu cesta trochu zahýbá a nevidím, kam voda přes nedokončenou hráz teče.

„To je fakt, doufám že si tu nehoníme péra kvůli dvaceti metrům silnice,“ přidává se kluk, oblečený v pršiplášti, přestože se začíná dělat teplo. Vousatý chlapík v montérkách nás ujišťuje: „Jo, sou tam baráky, bydlí tam muj brácha.“ Přikyvujeme, jako že dobrý.

Chystal jsem se vrátit k nějaké práci, když mi najednou došlo, že voda teď neteče k těm neviditelným barákům, ale přitéká od nich. Někde tam po proudu je buď navigace ještě nižší než tady, nebo tam snad vytéká z nějakých kanálů. „Já se na to vyseru.“

Tady to končí, řeka si ukrojila další malý kousek města, nesrovnatelně menší než v Karlíně, v Libni, v Holešovicích nebo v Tróji. Jenže i tady to mrzí, není to povzbudivé. Poprvé mě napadá, jestli to tu vůbec někdo řídí a jestli jsme my tam, kde bychom měli být.

Mládenec v oblečení, které bylo v osmdesátých letech snem každého trampa, mluví přes okénko terénního nissanu s někým, kdo má k řízení tady asi nejblíže. Tlustý muž za jeho volantem je prý místostarosta. Máme jít směrem k Jiráskovu mostu, voda se tam blíží k ulicím, auta s materiálem jsou prý už na cestě.

Vyrazíme v nesourodém hloučku, tady už je všechno opravdu uzavřené, žádní čumilové, nikde nikdo, jen pár policistů. Na rohu Kořenského ulice stojí lešení, ke kterému se pomalu blíží pramínek vody. Naproti nám je roh dětského ostrova, ten je celý pod vodou, Vltava se tam vylévá na nábrežní ulici, zatím pomalu, ale stále stoupá. Kvůli lešení musíme se stavěním hráze začít asi deset metrů od ústí ulice. Místostarosta už tam je, objel to zatím přes Zborovskou, ukazují mu na lešení a říkám: „Ty desky by se mohly hodit.“

„Radši ne, nikam nelezte, mohlo by to spadnout.“

Uznávám, že na tom něco je, tady na Smíchově nejde o život, jestli se nám tu podaří postavit hráz a řeka zároveň nestoupne katastrofálním způsobem, zachráníme jen pár sklepů, stojí to za trochu práce, ale zatím není potřeba riskovat.

Obrovitý nákladák vysypává písek, ale je tu málo pytlů. Ten v trampském oblečení – teď si všímám, že má u boku pěkně obsitou čutoru – velí: „Napřed podklad z písku ode zdi ke zdi.“ Sypeme cestičku na místo, kde bude stát hráz, bez toho by

prý přehrada snadno prosákla. Pak chci jít naplnit první pytel, ale asi čtyřicetiletá dáma mi bere lopatu: „Běžte nosit, tohle já zvládnou.“

Nemám z ní radost, ale nemůžu odmítnout. Dává mi do pytle pět lopat, už to asi zná, a já ho táhnu na hráz. Tady není řetěz, každý dotáhne svůj pytel a usadí ho na místo, je třeba ho položit, roztáhnout do šířky, uplácet a na přečnivající konec látky pečlivě položit další pytel, a tak je vázat jako zedník cihly.

A pořád dokola. Brzy přestávám pytle nosit, vláčím je po zemi a modlím se, aby to vydržely a neprodrěly se. Na svoji kondici už nadávám nahlas. Ona dáma, která mi vzala lopatu, laskavě radí: „Stačí trochu cvičit a bude to dobrý, jen trochu, ale denně.“

Prohlížím si ji. Cítím solárium, posilovnu, je nalíčená, i když na sobě má pracovní hadry, je to jasně dáma.

Tohle je asi jediné místo, kde se můžeme potkat, moje pivní cejcha se nevyskytuje tam co její figura.

Tentokrát se snažím pytel odnést. Byl poslední. Jenže hráz je dost nízká a jen jednořadá, voda už se jí na několika místech dotýká, naštěstí je zatím mělká. Dávám si pauzu na cigáro.

Před zábranou je kanál a zatím do něj voda odtéká. „Měli bysme si připravit velké pytle, a až to ten kanál začne plivat ven, tak ho tím ucpat. Na kanál sou potřeba ty velké.“ Slyšel jsem to večer v televizi, a tak to teď dávám k lepsiému.

Tramp se toho chytá: „Támhle jsou betonový kvádříky, těma ho tam utěsníme.“

Osm nás hned přelézá pytle a brodíme se vodou pod lešení. Berem čtyři kvádry a stavíme je vedle kanálu. Jenže pytle zatím nejsou žádné. Kanál pořád saje, a tak kvádry opíráme o dům. Trčí tam z vody jako prsty, na celý plán se brzo zapomnělo.

Pak se objevily pytle, nevím odkud, někdo je musel přinést pěšky, bohužel víc než polovina z nich je prožraná od myší. Další várka dorazila asi za pět minut, tyhle jsou nové, svázané motouzem, úplně sněhobílé. Nastavuji jeden lopatě: „Pět, dávej jich pět,“ reaguji na šestou lopatu. „Čo si neobedoval?“ a přihazuje mi další dvě.

Vleču se pryč a doufám, že v Bratislavě za mě nějaký Čech prohání Slováky. Tady je písek naštěstí sypký, ne tak mokrá. A tak pořád dokola, když už mi dělá potíže vyvláčet pytel nahoru, bere ho ode mě jeden ze dvou mladíků, kteří už jich takhle zvedli spoustu. Vypadají jako dvojčata, vyholení, oblečení jen do maskáčových kalhot a na obličejích mají dohromady snad dvacet různých cvočků a jiných kovových ozdůbek včetně kovové špičky, která jim trčí z brad. Neúnavně se ohýbají, berou pytle od těch, kteří je nedokážou vytáhnout, a rovnají je na místo.

Padlo rozhodnutí, že už jsme dost vysoko a že uděláme ještě druhou dvoupatrovou řadu pro zpevnění podél té první vyšší. Přímo na zemi se staví snadno, řada se rychle prodlužuje, jenže jsme ji zapomněli podsypat pískem. „Bez toho to prosákne,“

varuje tramp. Rychle rozebíráme už skoro dokončenou linii a lopaty sypou cestičku, pak se znova pouštíme do rovnání. Když je dokončené i druhé zpevňovací patro, přijíždí obcerstvovací dodávka, jako by ji někdo objednal. Hromada písku je pryč, pytle taky, hráz stojí a vodu – je jí za ní asi dvacet čísel – drží. Bez výčitek svědomí jdu a dávám si miskou instantních čínských nudlí. V umělohmotném kelímku je i skládací umělohmotná vidlička, to jsem ještě neviděl, sypu si na nudle všechny tři pytlíčky koření a zalévám horkou vodou z termosu, mám to pěkně ostré. Někdo nad tím vrtí hlavou, ale mně to vyhovuje. Naprostá lahoda!

Kluk s vlasama pod ramena mi vypráví, že je nezaměstnaný, z Kladna. Přijelo jich několik a jsou tu už dvacet hodin. Někdo jiný vypráví, že nejel do práce, a tak ho vyhodili, rovnou po telefonu. Dvacetiletá slečna v montérkách a šátku vypadá jako jeřábice Stáňa. Ukazuje nám snad pěticentimetrové nalakované nehty. Ten mládenec v trampském obleku je evidentně ve svém živlu. Zatímco většina z nás si dává přestávku, on obíhá ostatní ulice. Když se vrátí, hlásí nám, že v ulici Pavla Švandý ze Semčic to sákne. Dojídám a sunu se do vedlejší ulice, musí ležet níž, protože je tam mnohem víc vody a hráz, která tam je postavená, už přetéká. Materiál už tam je a práce mi už přijde jako rutina. Našel jsem si svoje tempo a cítím se dobře. Rychle jsme val o dvě řady zvedli, přidáváme další zpevnění zezadu, utěšňujeme místa, kde voda prosakuje. Když jsme hotovi, nedá mi to a přelézám hráz.

Vodu mám po kolena, brodím se na začátek ulice a pak k Vltavě.

Na ten pohled do smrti nezapomenu. Dětský ostrov je úplně pod vodou, ven trčí stromy a budovy, voda šplouchá přes navigaci, lodní propusti prostě neexistují. K zábradlí jsou přivázané čtyři pramice, jestli voda trochu stoupne, tak je proud přesune na Smíchov.

Jdu vodou směrem k mostu Legii. Nábřeží tam stoupá, brzo jsem na suchu. Ve Vodní ulici je další přehrada z pytlů, sedí na ní dvě holky, opírají se o zeď a sledují vodu, která zatím hráz sotva omočila. Další ulice směrem po proudu je Petřínská, ta už je hodně vysoko, přesto v ní stojí kvalitně postavená hráz úplně na suchu a určitě bude trvat dlouho, než sem může hladina dosáhnout, a kromě toho stojí pěkně na kraji ulice, kdežto v mnohem níž položené Švandovce se začalo stavět pozdě a bylo nutné Vltavě bez boje odevzdat dvacet metrů domů a sklepů.

Lezu do ulice, ve které není vůbec nikdo. Napadá mě, že jsem na úřadě mohl klidně udat falešný jméno, občanku nikdo vidět nechtěl, a teď si tu můžu klidně zarabovat, protože policii jsem viděl jen u vstupu do zakázané zóny a uvnitř zatím ne. Jdu do Zborovské a vracím se dolů směrem ke Švandovce.

Potkávám pár lidí s lopatama, jdou proti mně. „Jak to tam vypadá?“ ptají se. „Tam je to suchý a docela by mě zajímalo, jestli to tu někdo vůbec řídí. Táhle stojí hráz na suchu a ve Švandovce si to vzalo dvacet metrů, než se tam začalo stavět!“

„Jo, tam se to stavělo první, ten tlustej místostarosta řek, že tam bydlí ředitel Wüstenrotu.“

Koukám jak zjara. Může to být pravda?

Než vyrazíte někoho lynčovat, podotýkám, že už jsem během dne slyšel ledacos.

Na Prahu se prý řítí nějaká obrovská loď, v Budějovicích se srazily dva vrtulníky a spadly na obytné domy, kdyby prý praskly Slapy, máme deset minut, na mostu Legii se objevily trhliny a asi nevydrží.

Pokud vím, nic z toho se nestalo, takže kdoví, jak je to s tím ředitelem.

Všichni se vracíme do Švandovky, tam se právě podává káva.

„Tak, co teď?“ obracím se naslepo do davu.

„Máme hlídat hráze a čekat.“

Dobrá, s kafem a cigaretou se mi bude čekat líp.

Jenže to nevydržím dlouho.

Když se objevuje místostarosta, hrnu se k němu.

„Tak máme jít?“

„Klid, hlídejte to tady, odpočiňte si, čekejte, já vám pak řeknu.“

Mám z toho divný pocit, že by tu už na celým Smíchově nebylo co dělat? Když se dívám kolem sebe, je nás tu minimálně třicet jen v téhle ulici, to tu všichni máme hlídat? Vlasatý a fousatý chlapík v červených montérkách vypráví, jak jim v nevím-jaké ulici došly pytle v kritické chvíli a pak se nemohli nikoho dovolat, a jestli by jim nedal číslo na svůj mobil, kdyby se to opakovalo, místostarosta ale odmítá, a když nás znova vyzve ke klidu, odjíždí.

Nechce se mi tu postávat, a tak se rozhodnu jít zpátky do Štefánikovy ulice, kde jsem se ráno hlásil, a zeptat se tam, jestli mě někam nepošlou.

Výtahy už nejezdí, a tak se hrabu do šestého patra pěšky. Mám dojem, že je tam víc lidí než předtím, v tuhle chvíli je jich ale už většina zablácených.

Jdu se zeptat ke stolku zapisovatele, co se teď bude dít.

Přiznám se, že jejich odpověď: „Odpočiňte si, počkejte, někdo přijde a řekne vám,“ mě dost otrávil.

Hroutím se na jednu z mála volných židlí a rozvaluju se po ní jako hroch, čímž chci dát najevo znechucení, ovšem nějaká paní v zástěře si to vyložila jako totální vyčerpání a hned se mi omlouvá, že nemá teplou polívku, protože nejde proud, a může mi dát jen studený párek.

Žvýkám studený párek, jenže silící pocit, že už jsem toho dneska víc snědl a vypil, než udělal, je mi čím dál tím víc protivný.

Ještě jsem měl kus párku nesnědený, když pustili proud.

Ihned se rozběhla televize, takže jsem se k ní přesunul a koukal se, jak se voda valí po Čechách. Jenže to netrvalo ani pět minut a mně se vrátil ten přesně ten stav

mysli, který mě sem přivedl, že se prostě nemůžu koukat na záplavy v televizi. Zvedám se a jdu ven.

Procházím kolem policistů do zakázané oblasti. Směřuju k Vltavě. Brzo narazím na muže a ženu, těžko hádat, v jakém jsou vztahu, věkový poměr se mi nezdá ani jako matka-syn, ani jako manžel-manželka, na zemi mají tři klece a v nich kočky, asi je sem pro ně pustili. Dáváme se s nimi do řeči, ale mluví jen ona. Ano, jsou odsud a přišli pro kočky, ona se mi snaží vysvětlit, jak hrozné je tohle i pro zvířata. Já ke zvířatům nemám moc sentimentální vztah, ale nehodlám o tom s ní diskutovat právě teď, když se k jejich domu blíží voda a oni stojí na ulici a nemají kam jít. Naopak když dojde na slona zastřeleného v zoo, dávám najevo upřímné rozhořčení a myslím to vážně.

Shodujeme se, že slona určitě šlo zachránit a že ředitel zahrady by měl být první, kdo se po povodních odporoučí. Paní dodává, že plakala, když o tom slyšela. Loučím se s nimi a přeju jim štěstí.

Ptám se všech dobrovolníků, na které narazím, co se teď děje, a pořád slyším jen: „Máme čekat.“ Vadí mi to čím dál tím víc, a tak se rozhoduju dostat se na druhý břeh Vltavy někam k Národnímu divadlu, prý tam někde protekla voda. Přes most Legií jezdí tramvaje. Jdu k němu a ptám se policisty, který drží v rukou černobílou pásku, tu spouští na zem vřdycky, když jede tramvaj. „Pěšky by to nešlo?“

„Ne, to bych tu asi nestál, né?“

„Ani na tohle?“ ukazuju svoji dobrovolnickou pásku.

„Ne.“

Je dost podrážděný, ale celkem se mu nedivím, určitě nejsem první ani poslední, koho bude muset ještě dneska poslat někam.

Rozhlédnu se, kde je zastávka tramvaje, a zjišťuju, že to funguje takhle: Přijede tramvaj a před zátarasem zastaví. Než ten můj policista spustí na zem pásku, v tu chvíli se k ní přivalí halda turistů a násilím otevře dveře, v čemž jim nikdo nebrání, a cpou se dovnitř, dokud vystačí kapacita vozu nebo dokud se tramvaj nerozjede.

Já se nacpal hned do té druhé. Uvnitř je to jak v posledním výtahu z hořícího mrakodrapu, nával a horko, s tím rozdílem, že asi třetina lidí cestou fotografuje jak o život.

Jeden objektiv mám u levého ucha, další nad pravým ramenem a přes můj nos si někdo z rohu vozu fotí ty, co fotěj. Napadá mě, že kdybych si u Vltavy otevřel fotolab, mohl bych se příští léto podívat do Egypta, místo abych jel na Lipno.

Vystupuju hned za mostem a jdu mezi starou a novou scénou. Koukám do hluboké uličky za Národním divadlem, pomalu se tam hromadí voda. V průchodu vedle předprodeje vstupenek je policejní zátaras. „Já jsem sice ze Smíchova,“ klepu si na kouzelnou kartičku, „ale tam furt čekaňte, čekaňte, není tady něco potřeba?“

Tenhle policista je přívětivější, ale taky mě nepotěší: „Ne, tam už končej a lidí tam je dost,“ ukazuje mi dolů a já vidím, že ve směru od úplně zatopeného Žofína teče voda k divadlu a u hráze, která jí v tom má zabránit, stojí asi dvě stě lidí.

Přehrada dost prosakuje, je nízká a postavená narychlo. Jenže nikde nevidím ani prázdné pytle, ani hromady písku, jen ty dvě stovky lidí, pozorují řeku a pod nohama jim tečou pramínky. Policista v civilu právě ukazuje průkazku strážníkovi a říká mu: „Už tam nikoho nepopouštějte.“ Dekuju se pryč.

Turisté se pokoušejí obcházet ulice a hledají místo, odkud je vidět na řeku. Vezu se s davem někam k Mánesu, uličkami, kde jsem už dlouho nebyl, všechny průchody k řece jsou uzavřené a nikdo mě tam nepotřebuje.

Prošel jsem až na Palackého náměstí a u Palackého mostu, který je uzavřený, přemlouvám policistu, aby mě pustil zpátky na Smíchov. Používám válečnou lest a namlouvám mu, že jsme vezli auto s materiálem k Národnímu divadlu, to pak pokračovalo jinam a já se mám hlásit ve Štefánkově ulici.

Zabírá to a já jdu po liduprázdném mostě.

Volám manželce, abych jí popsal ten neuvěřitelný pohled. Třicet metrů za pilířem se v hlavním proudu dělají mohutné vlny, navzdory tomu se mi zdá, že voda neburácí tolik, kolik bych čekal.

Na pár vteřinek se zastavuji a zavírám oči. Zkouším pocítit, jestli se most chvěje. Řekl bych, že ne. Postavili ho dobře.

Manželka je doma s dětmi. Hned u domu máme školu, kde se shromažďuje materiální pomoc, vypráví mi, jak se tam šla vyptat, jestli potřebují s něčím pomoci, vzali si její číslo a řekli, že se ozvou, kdyby bylo potřeba. Odpovídám, že tady je to podobné, a jestli brzo nenarazím na smysluplnou práci, pojedu domů.

Znovu pronikám za zátarasy, tady mi lsti není potřeba, stačí moje kartička. U Jiráskova mostu stojí dodávka podobná té, co rozváží občerstvení, a kolem ní hlouček dobrovolníků. Mluví řidič dodávky: „Bude potřeba stavět Na bělidle a vůbec v ulicích tamtím směrem, ale zatím není z čeho, jděte se najíst a oni vás pošlou, až budou pytle.“

„Ale já už byl.“

Řidič na to jen krčí rameny.

„Tak alespoň vytáhneme ten vozík, ať někam neuplave.“

Myslím, že dívku, která to řekla, jsem viděl motat se kolem toho mládence v tramském, který tu teď nikde není. Mluví o přívěsu, který stojí pod mostem u nábreží na jednom z mála suchých ostrůvků.

Skoro ani nestihne domluvit a téměř všichni už se brodí vodou, včetně mě. Než k němu dojdou, už ho táhne pět lidí, je prázdný, lehký a není kolem něj moc místa, abych ho mohl někde chytit, vracím se s prázdnou a stejně tak další tři čtyři lidé.

„Ještě je tam pískovačka,“ volá řidič. Zase je u násypky na písek dost lidí dřív než já, zase se vracím s prázdnou. Pomáhám alespoň připojit vozík za dodávku, nakládáme pískovačku. „Tak já jdu pomalu k tomu Bělidlu.“

Jdu sám a docela se loudám. Zastavuji se u Palackého mostu, abych si prohlédl místo, kde jsem ráno začínal. Hráz na navigaci je úplně přelitá, snažím se odhadnout, jestli náhodou není vyšší hladina na ulici než v řece, to by znamenalo, že řeka začala klesat a že by se brzo mělo uvažovat o stržení téhle hráze, protože pak už bude bránit rychlejšímu odtékání vody do řeky. Naprosto chápu, že takový odhad je k ničemu.

Jdu do Lidické ulice, kde probíhá skoro normální život, obchody mají otevřeno. Lidé nakupují, dokonce venčí psy, jako by dvacet metrů od nich tekla jen obvykle krotká říčka. Když zahnu z Lidické doleva, narazím na zátaras. „Nebyl tu někde ten tlustej místostarosta?“ ptám se strážníka a dovídám se, že ne.

„Víte, já to tu moc neznám a nevím, odkud přesně to sem teče,“ (v ulicích od Lidické proti proudu Vltavy je za zátarasem vidět dost vody, která proniká k Andělu), „jenže mně se zdá, že Vltava přestala stoupat a támhle pod mostem je blbě postavená hráz, a jestli řeka vážně klesá, tak ta hráz teď zadržuje tuhle vodu támhle za váma. Někdo by to možná měl zkontrolovat.“

Policista přikyvuje, jako že by měl, a tak dál dotírám: „Máte nějaký spojení na toho místostarostu?“

Bohužel nemá a mně se tomu nechce věřit! Opravdu se věci mají tak, že kdyby tenhle policista najednou viděl, jak se ulicemi žene vlna, tak ani nemůže zburcovat místní krizový štáb? Nebo už má za tu dobu, co tu stojí, plný zuby dobrovolnických chytrolínů, co se tváří důležitě a chtěli by blokovat služební kanály svým tlacháním? Nevím. A popravdě, ani já nevím, jestli opravdu hráz pomáhá zadržet vodu v ulicích Jindřicha Plachty, Na Bělidle a dalších tím směrem. Nechávám se pustit za zátaras.

Tady pod Lidickou si voda vzala desítky metrů. Jedna hráz v ulici Jindřicha Plachty nevydržela, o dvacet metrů hlouběji se staví v přerušovaném tempu nová, jak se tu objevují další pytle. Má všechny neduhy narychlo stavěných zábran, je nízká a dost propouští. Tahám pytle, dokud jsou, vedle v ulici je to stejné. Když se tady dlouho neobjevuje žádná nová várka pytlů, zato se tu hromadí další pomocníci, tak zvedám kotvy a jdu do Štefánikovy.

Nemám už sílu lézt nahoru do šestého patra, naštěstí je dole jakési informační centrum, za normálních okolností asi slouží ke styku s občany, dneska je až po strop zavalené toaletními papíry a lahvemi Dobré vody. Ženě za přepážkou znovu obšírně vysvětluji svoji utkvělou myšlenku o hrázi, která by se měla brzo strhnout, aby mohla voda odtékat, kladu jí na srdce, aby to vyřídila někomu kompetentnímu, bohužel se mi zdá, že se na to chystá zapomenout, jen co odejdu. Začíná mi to být jedno, rozhoduji se jít domů.

Beru to pěšky na Smíchovské nádraží, cestou nahlížím do příčných ulic, skoro v každé je dost vody, zábrany ji tam drží, každá podle toho, kolik bylo času na její postavení, na každé taky posedává několik stavěčů. Poslední výběžek Vltavy vidím v ošklivé uličce, která vede k železničnímu mostu. Někdo tam prostě na zem vysypal nákladák písku a ten je jen lehce rozhrnutý ode zdi ke zdi.

Za hromadou je asi třicet čísel vody. Zatím to drží. Sedám na autobus a jedu domů. Manželka sleduje televizi, právě tam říkali, že voda ustupuje, manželce se ze školy nikdo neozval. Jdu spát, zítra mi končí dovolená a já musím zase vydělávat na činži.

19. 8. 2002

Byl jsem v zakázaném pásmu (Jan Paul)

Praha 15. 8. 2002, 4 hodiny ráno – Když jsem dnes kolem jedné hodiny ranní vstoupil do míst, která důvěrně znám nejen osobně, ale během posledních dnů i zprostředkovaně skrze média, zmocnil se mě podivný pocit, který jsem byl schopen jen obtížně identifikovat. Ocítl jsem se sám jen se svým synem v zakázaném pásmu, kam v současné době až na výjimky nevstoupí lidská noha. Místa, kde jindy a za jiných okolností korzují davy turistů a vzdáleně sem doléhá hluk velkoměsta, byla zcela pohlcena tichem, vodou a tmou.

Auto jsem zaparkoval bez problémů na Újezdě v ulici Rošických a byl jsem rozhodnut dostat se do míst, která jsou hluboko za policejními zátarasy. Ulice na Újezdě směrem na Malostranské náměstí byla vylidněná a jen místy se v ní trousily hloučky lidí. Bez problémů jsem vstoupil do Karmelitské ulice a hledal místo, kterým bych se mohl dostat k řece. Všude bylo naprosté ticho, postranní uličky mlčky hlídala policie a jediný otevřený podnik byl U malého Glena, před kterým na ulici posedávaly desítky mladých a přopilých lidí.

Do „zakázaného pásma“ jsem vstoupil Harantovou ulicí a nutno říci, že mi k tomu pomohla zcela náhodná nepozornost strážníka. Během chvilky jsem se ocítl za hranicí, která oddělovala svět lidí od mrtvého města. Maltézské náměstí bylo pod vodou, kterou jsme po kolena přebrodivili k vinárně U malířů.

Vybavil jsem si vzpomínky na pondělní noc, kdy se těmito místy prodíraly davy zvědavců a mezi nimi se lidé snažili pytli s pískem ochránit vchody a okna před stoupající Vltavou. Nyní už byla tu a stáli jsme v ní mezi torzy opuštěných a vylidněných domů. Zažívali jsme onen příběh na pokračování, který napsal sám život a jeho nepředvídané okolnosti. Také Saská ulička už byla zcela zatopena, a tak jsme se na Karlův most dostali jindy přecpanou Mosteckou ulicí.

Pod malostranskou mosteckou věží, která majestátně čněla do výšky, bylo také všechno pod vodou. Prožívali jsme skutečně rozechvělé pocity účastníků nějaké virtuální hry nebo *sci-fi* filmu a jen s obtížemi jsme si uvědomovali, že to není sen, ale skutečnost naprosto mimořádná a v rámci našeho krátkého života zřejmě velmi ojedinělá. Myslel jsem na všechny ty lidi, kteří nejsou ve svých bytech, a v tom nesmírném prázdnu a tichu jsem pociťoval přímo existenciální opuštěnost. Uvědomuji si, že zprostředkovat důvěryhodně tento zážitek druhým je velmi obtížné.

Za zatopenými okny domů nesvítilo žádné světlo, prostor za zdmi nebyl definován životem a jen tu a tam vrzaly pod nápořem vody otevřené okenice a vzdáleně byl slyšet hukot řeky. Ve slepém rameni zcela zatopené Čertovky stála temně se lesknoucí voda v přízračném klidu a místa, která jsem v pondělí pod Karlovým mostem ještě procházel, se z hladiny obnažovala jen v úrovni oken prvního patra.

Stále jsem zakoušel jistý pocit vnitřní nevolnosti, neboť bytostně cítíte všechnu tu beznaděj ze zmařené lidské snahy čelit nepřízni osudu. Všechen ten pot dobrovolníků, kteří pečlivě kladli pytle s pískem na zápraží domů, zůstal alespoň v tyto okamžiky pod hladinou. Emocionálně jsme nyní uvnitř samého dění, ke kterému se upíná mediální pozornost celé republiky, jen rozum nechce racionálně propojit nemožné s nevyhnutelným.

Velkopřevorské náměstí a Dražického náměstí jsou pod vodou. Pod vodou je i Míšeňská ulice, kde jsem si ještě minulý týden dával kávu ve zdejší vinotéce. Jaká to nepatřičnost pít kafe tam, kde se pije pouze víno, jaká to nepatřičnost být nyní osobně v těchto místech, která odpoledne spatřil jen prezident Havel a lidé, kteří tu mají co do činění! Zatopena je ulice U lužického semináře, Hroznová a celá Kampa. Bufet U Brunclíka, kde jsem ještě v pondělí fotil postávající prochladlé dobrovolníky, jak si kupují občerstvení, je zatopený až po oblouk dveří stejně jako mediálně známá dvorana čínské restaurace.

Pod vodou nekompromisně zmizela všechna ta civilizační reklamní a kýčovitá lákadla. Ostatní znáte z televize, ale nyní si to my dva zakoušíme zcela sami, nerušeně a pohodlně jako osamělí čumilové, sbírající materiál pro reportáž *Britských listů*. Alespoň zde už nikomu nepřekážíme, když nemůžeme být jinak užiteční.

Nechávám se jako důkaz, že jsem tu byl, fotografovat na konci schodů vedoucích na Kampu a potom procházíme až do půlky Karlova mostu k oné těžké technice, jak o ní hrdě mluvil ministr vnitra. Muž, který stroj obsluhoval, zvedl rameno lžíce nad okraj mostu, jako by tušil, že ho chci fotografovat. Ještě další snímek hasičů, kteří v té depresivní atmosféře slouží až do rána.

Nikdo mě nepráskl, nikdo se nás neptal, kde se tu bereme, byli unavení a lhostejní. Podívali jsme se na Vltavu, která prý již pomalu klesá, a po třech hodinách strávených v místech, kam se v těchto dnech jen málokdo dostane, jsme opouštěli ona tajemná a mystická místa. Zde, v centru starobylé Prahy, skutečně vnímáme její *genium loci*, v této situaci možná ještě intenzivněji než kdykoliv před tím.

To jediné a významné, co jsme tu po celou dobu měli, byla vyprázdněná architektura, kterou paradoxně teprve v odlidštěném měřítku skutečně cítíte. Až se do těchto míst opět vrátí život, bude to zase jako dřív. Všichni budou spokojeni, neboť naleznou svá důvěrná zákoutí a místa vzpomínek. Ujistí se o správnosti věcí, naleznou jistotu do té doby, než zase přijde voda. Kladu si zde v tomto tichu mnoho otázek

a ve svém rouhačství nevím, co je správné. Vím ale, že i přes všechny ty neradostné souvislosti a příčinné důvody svého pobytu zde jsem mnohem bohatší. Ano, i přesto, že můj dům nebyl vytopen a že jsem díky tomu mohl být zde, na tomto místě.

15. 8. 2002

Solenice, neznámá obec pod Orlickou přehradou (Jan Paul, Štěpán Kotrba)

Solenice, 15. 8. 2002, k večeru – Ani katastrofální záplavy sice netrvají věčně, jak podotkl náš kolega, nicméně ještě neskončily. Chápeme, že někteří se při této tematice mohou nudit (Praha je pokrytá a jinam je to z ruky).

O čem jiném probůh než o naději tyto povodně totiž jsou? Pro mnoho lidí v postižených územích je naděje jaksi samozřejmou přítomností a oni se jistě nedají do nového budování svých domovů jenom proto, že jim ji budou jejich „zpravodajci“ osvětově připomínat.

Víra ve vlastní schopnosti je zcela samozřejmá i v takovýchto případech a určitě se nedá garantovat státem ani médii. Přesvědčili jsme se o tom ve čtvrtek odpoledne v obci Solenice.

My všichni, kteří nyní máme mokrou jen hubu od piva, samozřejmě víme nejlépe, co je potřeba – a jen obtížně se vcitujeme do lidí, kterým doma nezůstalo skoro nic. Občané Solenice, kteří to dostali od přehrady z první ruky, určitě nechtějí kapitulovat a rozhodně jenom nečekají, až za ně „jejich“ problémy vyřeší někdo jiný.

Od samého začátku povodně ve své obci totiž museli spoléhat hlavně sami na sebe, a jak jsme se od některých dozvěděli, příliš jim nepomohla místní povodňová komise, ale dokonce ani jejich starostka.

Nejenže byli před nebezpečím varováni pozdě, takže si nestačili uklidit všechny věci do bezpečí, ale napospas je nechal i jejich místní úřad. Mateřskou školu si děti musely vyklízet samy a na evakuaci obyvatel v záplavovém pásmu nikdo prý příliš důsledně netrval.

Některým občanům, kteří potřebovali náhradní ubytování, nebylo vyhověno ani přesto, že se v obci nacházejí bezpečně položené volné byty. Je zřejmé, že až opadnou emoce, na řadě postižených míst vyplave na povrch mnoho pochybení, a to ne proto, že by nebyly zkušenosti, ale proto, že dobrou vůli neměli ti, kteří ji mohli a měli projevit.

Fotogalerie⁸ z obce Solenice mluví sama za sebe. Gigantický kolos stavby druhé pětileté přehrady Orlík musela vypustit v kritickou chvíli tak obrovské množství vody, že se její stopa dramaticky vryla do krajiny jako nikdy předtím. Voda zničila cestu k elektrárně přehrady, zvedala a drtila betonové panely jako sirky, zbořila část mostu a do výše dvou metrů zaplavila okolní domy stojící v cestě.

Když jsme tam ve čtvrtek přijeli, lidé se již snažili odklízet těžce devastované vnitřky budov. Snímky prostoru zdravotního a zubařského střediska jsou skličující, ale jejich soukromý nájemce, asi padesátiletá paní doktorka, má onu naději a je rozhodnuta vše obnovit.

Teprve když člověk vidí bezprostřední následky prudké povodně, je schopen vnímat ničivou sílu přírodního živlu. Pohled na zatopenou Kampu je mrazivý, pohled na bezprostřední následky prudké povodňové vlny je deprimující. Zdejší lidé se na nás dívali překvapeně a posléze se začali i svěřovat se svými problémy. Nad jejich hlavami zde prý létaly pouze vrtulníky a my jsme byli údajně první lidí zvenčí, kteří se sem po vlastních přišli podívat.

Když jsme toto místo opouštěli, uvědomili jsme si plně handicap této malé obce, která leží skryta v údolí mimo civilizaci. Přehrada, jež ční v pozadí vysoko na jejím panoramatu a která je pro zdejší lidi každodenní přítomností, se na okamžik stala jejich neblahým osudem. Architektonicky nevzhledná obec se zástavbou z padesátých let, kdysi určenou převážně pro zaměstnance přehradní nádrže, se nemůže ani na okamžik rovnat skvostné Praze.

Kromě krajiny a řeky tu není nic zajímavého, a přesto zde lidé žijí, pracují a podnikají, jak se dá. A tak bylo snad přímo symbolické, že zatímco na druhé straně za přehradou se po hladině proháněl parník s výletníky a na přilehlých stránkách panuje čilý rekreační ruch, dole pod přehradou v postižené obci Solenice se lidé znovu probouzejí k životu. Mají totiž nepochybně vůli, odhodlanost, nezdolnost víry, a především onu vlastní, nikým nezprostředkovanou naději.

16. 8. 2002

Reportáž z Litoměřicka: Smutek osamocené hrousky (Jan Paul, Štěpán Kotrba)

Litoměřice, Roudnice nad Labem, Chodouny, Terežín – Obrázky z cest po zatopených oblastech jsou stále stejné – všude je vidět spoušť, kterou po sobě zanechala voda. Liší se jen rozsahem, a tedy mírou individuálního neštěstí i globálním územním poškozením infrastruktury.

Tato povodeň je v konečném důsledku především o lidech, o emocích (tvrdí Jan Paul) a o špatném krizovém řízení, neschopnosti plánování a podceňování krizových situací CO, o nepřipravenosti urbanistů i architektů na změny dané terraformními činnostmi člověka a z toho vyplývající změny středoevropského klimatu (tvrdí zase kolega Kotrba).

Já vidím ideály, on strategicky plánovanou výstavbu domů pevnostního charakteru, která bude odolávat živelným pohromám, dokud se člověk nevzpamatuje a svůj osud a své přežití nespojí s přírodou – i za cenu toho, že drasticky přehodnotí svá hodnotová kritéria. Také ideál... Jedno jsme však zažívali společně – snahu být na co nejméně přístupných místech, odkud bychom přivezli pro čtenáře *Britských listů* zajímavé informace. Snahu zprostředkovat vám co nejvěrněji i ty nejnicotnější detaily, které dotvářejí plasticky prožitky, jež nikomu nepřejeme.

Poznali jsme, že dostat se do uzavřené zóny zatopené Malé Strany nebyl až tak velký problém ve srovnání s tím, co jsme museli podstoupit při cestě na Litoměřicko. Dostat se za pásky policistů – pokud možno nepozorovaně – bylo opravdu těžké, pokud člověk nechtěl riskovat ztrátu fotoaparátu anebo zdraví v nejbližší bažině.

Dělo se tak v rozlehlé krajině, která je vymezena vodními plochami a přes níž vedou jednotlivé komunikace. Voda v umělém jezeře (českém Balatonu) opadla a obnažila silnice, které byly navíc na některých místech v dolících jen obtížně průjezdné. Risknout to, přebrodit se k další policejní ostraze, anebo se vrátit a zkusit to jinudy, kde může být situace naprosto stejná? Nakonec se situace vždy vyřešila prostou lidskou domluvou či zákeřnou lstí. Jako ostatně v životě téměř vždy...

První pokus jsme podnikli z teplické dálnice E 55 před Lovosicemi, kde jsme odbočili směrem na Litoměřice a zastavili se před prvním brodem. Rybáři (co si o nich asi myslí v Zálezlicích?) by měli určitě radost, protože z polí se přes silnici valila voda i s tříkilovými kapry. Ti pochodovali prostředkem křížovatky a okolostojící se marně pokoušeli o výlov...

Projeli jsme louži a odbočili na Nové Kopisty směrem ke kruhovému objezdu u Terezína. Na vyplavené a opuštěné usedlosti nebyl vůbec pěkný pohled, a nebýt absurdit, které píše sám život, byla by to cesta vesměs skličující. „Peníze ihned za váš dům“ stálo kupříkladu na jednom utopeném reklamním billboardu, paradoxně v těsné blízkosti vodou poničeného stavení. Stejně absurdně vyzněl i poslední pouťáč o kus dál, jež jsme tu viděli a který autenticky zapadal do zdejšího máchovského kraje. Pomyslně na něm kdosi volal o pomoc: „Hynku, Viléme, Jarmilo!“ snažila se nás oslovit reklama. Oskar tomu na těchto místech a v této situaci dává opravdu smysl, aniž by ale fungoval...

První průnik do Terezína se nepovedl, hoši v uniformách byli ostří, a dokonce za námi vyrazili přes další brod ve svých landroverech.

Novinářské průkazy bez povolení z vyšších míst jsou k ničemu, i když se tam píše, že osoby a organizace nám mají být nápomocny. Jenomže zcela regulérní, i když odvážný Kotrbův požadavek, aby nás tedy naložili do svých džípů a povozili po krajině :))), se u nich neshledal s příliš velkou vstřícností. Je to všechno o lidech a jejich postojích, jenomže ti lidé mají své předpisy. Navíc – v jejich očích jakou že to vykonáváme „činnost“? Jak se odlišujeme od „povodňových cestovních kancelářů“?

Cestou zpět k dálnici se nám otevřel pohled na majestátný vrch Radobýl, odkud běžel Mácha do Litoměřic likvidovat oheň a nakonec prý v důsledku toho zemřel. My jsme bohužel nikomu pomáhat nepřišli a žízeň v parném dni jsme také nemohli ničím pořádným uhasit.

Rozhodli jsme se vrátit na dálnici a přes most v Roudnici nad Labem se pokusit ztéci pevnost Terezín z východní strany. Na cestě zpět jsme v zatopeném poli u silnice zahlédli zcela osamocенého housera (správně husa čínská, jak jsme byli čtenáři upozorněni – to víte, městští novináři nerozeznají husu od kachny :))). Chocholku na hlavě měl zděšením zčepýřenou a stál tam na ostrůvku ze slámy, jenomže jít ho zachránit znamenalo přeplavat kontaminovanou vodou a blátem minimálně tři metry, což by ovšem znamenalo konec cesty.

I kdybychom nakonec tuto myšlenku přijali, co potom s ním? Kdo bude chtít živého housera v mrtvých místech, kde se o něho nemá kdo postarat? Přišlo nám komické dovolávat se pomoci u policie pro jedno opuštěné domácí zvíře a konečné řešení, které se nabízelo, jsme nakonec rezolutně zamítli.

Zanechali jsme housera jeho osudu. Živelná pohroma nepoznamenává jen osudy lidí, ale také zvířat. Ta, která umějí létat, jsou na tom v podobných situacích lépe.

Roudnice nad Labem je mimo jiné známá svojí významnou státní galerií. Ta našťástí stojí vzdálena břehu Labe. Pobřežní části města byly zaplaveny hodně vysoko nad normální stav hladiny (jako ostatně po celém toku Labe i Vltavy) a lesopark za městem byl ještě plný vody.

Nejhůře byla zasažena Havlíčkova ulice přilehlá k toku Labe, přičemž železniční násep u řeky vytvářel jakýsi pomyslný obranný val, jehož mostními oblouky se přes zátarasy s pískem v době kulminace povodně valila do ulice voda.

Teď už tu bylo všude jen bahno a lidé sporadicky vynášeli ze zatopených krámků i bytů nejrůznější nepoužitelné zařízení. Neštěstí sblížuje, a tak tu vedle „bílých“ společně pracovali i Romové. „Z povodňové komise nás sem nepřišel nikdo varovat,“ stěžoval si Michal Luco a ve své garáži nám ukazoval, kam až sahala voda.

Jenomže lidé žijící u vody musejí počítat se vším a barikády mezi mostními oblouky z pískem naplněných pytlů toho byly důkazem. Někdo ten písek musel přivézt. Někdo k tomu musel dát příkaz. Proč? Proč asi? Jaké varování měli „lidé z povodňové komise“ místním občanům ještě dát? Lopata v ruce, pytle a písek na ulici jsou dostatečným varováním...

Viditelně jsme tam překáželi, a tak jsme opět vyrazili směrem k Terezínu. Na křižovatce za mostem stálo policejní auto, ale policisté nás bez větších problémů pustili dál. Všimli jsme si, že uvnitř vozu byla hlídka vybavena kartonem energetických drinků, když jsme ale po cestě zpět uviděli na letišti roudnického aeroklubu vyskládané v krabicích tytéž, naše obavy se rozptýlily. Jen nám energetických policistů bylo líto... Normální denní dávka je pro dospělou osobu několik plechovek, nikoliv dvacet. Následky se musely dostavit neúprosně.

Daleko za Roudnici jsme se ale nedostali, protože v obci Chodouny končila silnice č. 240 ve vodě. Na návsi posedávali lidé na zahrádce místní restaurace a pod návsí se snažili hasiči odčerpávat vodu. Někteří obyvatelé vyměnili svá kola za (v tyto dny) přirozenější dopravní prostředek, člun. Bohužel Terezín jsme měli sice téměř za humny, jenomže naše auto je uzpůsobeno na asfaltovou silnici (pro evropskou civilizaci přijatelnější) a o lodičku jsme škemrat nechtěli.

Poslední výpad do Terezína jsme udělali čelní – po jeho hlavní příjezdové silnici (bývalé E 55) a kupodivu s nedalekou ostrahou nebyl velký problém. Ustupující voda zabarvila okolní krajinu do šedohněda a proti nebi se zrcadlily zbývající vodní plochy jako rybníky, které tu jsou odnepaměti. Všude kolem zničená úroda a naplaveniny slámy, bahna a nejrůznějšího nepořádku.

Zcela pohodlně a nerušeně jsme vjeli do Terezína, kde jsme si na jeho okraji prohlédli zatopený památník. Voda byla už jen v prostoru růžového sadu – u pomníčků a v širokém příkopu před hradbami, který je k tomu koneckonců uzpůsoben. Do vody ponořené náhrobky s vysušenými růžemi, zašpiněnými šedivým kalem, vypadaly truchlivě, ostatně jako celý Terezín, kterým jako by se přehnala fronta. Dostali jsme se tedy nakonec přece jen do cíle naší cesty.

Když jsme vjížděli do města, jakýsi blbeček (jinak se nazvat nedá) před námi vysoko zvířil prach zbytečně rychlou jízdou v prázdné ulici. Sobectví je mezi lidmi

to nejhorší. Hygienické riziko zviřeného kontaminovaného prachu není nezanedbatelné. Spolu s bahnem a naplaveninami se do povodňové vody dostaly i fekálie ze zaplavených kanalizací jímek, chemikálie a nejrůznější toxické látky z technických provozů, ropa a oleje z autoservisů a zaplavených pump... To vše promícháno, naplaveno, na slunci uschlé a koly aut rozprášené vdechují všichni, kteří se musejí – anebo se rozhodnou – stát alespoň na chvíli záchranáři...

Evakuovaný Terezín s poničenými exteriéry působil opravdu depresivně a jen tu a tam se někdo snažil vynášet z přízemí domů zničený nábytek. Při výjezdu z města směrem na Litoměřice jsme potkali jen jeden bagr a jednoho dělníka s lopatou, kteří na tatru nakládali hromady bahna.

Zaznamenáváme, co jsme viděli, neříkáme nic o tom, že se snad jinde nepracuje víc. Režim uzavřených oblastí se řídí jinými pravidly. Důležité je „týlové“ zabezpečení záchranářů i krizových pracovníků, množství techniky, naléhavost potřeb i množství lidí, ochotných a schopných kvalifikovaně pomoci. Laici budou skutečně platní teprve poté, kdy nekrizovější situace pomine.

Nejdůležitější činností těchto dní je obnovení infrastruktury – silnic, energetických center, rozvodů vody, proudu a plynu, zprovoznění čističek, kanalizace, odmoření prostoru a jeho částečná dezinfekce.

Teprve pak je možno zkontrolovat statiku objektů, mostů i silnic a po částech vpouštět do prostoru civilisty. Obecně platí, že přednost mají vždy jaderné, chemické, armádní a infrastrukturní objekty, potravinářská výroba, pak ostatní průmyslové podniky a podnikatelé. Teprve na konci jsou obydlí a majetek civilistů. Toto je krizová realita. Idealistovi se nemusí líbit, argumentovat tragédiemi nejprostších lidí může, ale nezmění ji.

Největší přemlouvací anabáze nastala u policejního zátarasu za onou kruhovou křižovatkou směrem na Litoměřice, které už byly na dohled. Neústupný příslušník v černých brýlích trval na tom, že nás nemůže pustit. Čekali jsme tam dobrou půl hodinu, během které kolem nás projel do Litoměřic vojenský nákladák, na jehož korbě byli civilisté, označení červeným křížem na bílých vestách. Dokonce opačným směrem do Terezína směřovaly i dvě vojenské tatry s pitnou vodou a jedna pravděpodobně s vojáký. V roudnické restauraci jsme sice viděli jen dva :)), ale zdá se, že na některých místech už armáda začíná výrazně pomáhat.

Ostrahu jsme nakonec přemohli malou lstí. Začal jsem spolujezdci nadávat, že zde v tom prachu a bordelu nehodlám strávit celý den a že už chci jet domů. Řidič má vždycky pravdu. Částečně to byla skutečně i pravda, protože vnitřek auta ještě teď smrdí zatuchlou vodou... Muž v černé uniformě zřejmě slyšel na společné sdílený osud s mým kolegou a nakonec nás nechal projet. Po půl kilometru jsme před litoměřickým mostem narazili na další hlídku, s níž už řeč byla.

Během doby, co jsme se pohybovali v této oblasti, jsme několikrát potkali džípy policistů, kteří nás do ní při našem prvním pokusu od Lovosic nepustili. Naštěstí to fungovalo tak, že když už jsme byli uvnitř, problémy nebyly. Lidé „uvnitř“ jsou k sobě tolerantní, kolegiální a srdeční. Vědí, že své osudy sdílejí společně. Bez rozdílu hodností, postavení či majetku se po kolena a někdy i hlouběji boří bahnem, zatuchlou vodou či riskují životy prohledáváním polosесutých objektů. Najednou jsou lidmi. Nedělí je peníze, majetek ani koníčky. Najednou jsou schopni kooperovat, nést odpovědnost i břímě samostatného okamžitého rozhodování.

Oblast je před zloději opravdu bedlivě hlídána a my jsme se tu chovali s pokorou, a ne podezřele. Vstupovat do jednotlivých objektů bychom se neodvážili. Nutno říci, že když jsme „zónu“ opustili, byla to docela úleva. Hlavou člověku probíhaly scény pobytu v „Zóně“ s velkým Z – z Tarkovského filmu *Stalker* – a člověk si mohl uvědomit spolu s hrdiny Strugackého příběhu, jak nicotný je jeho osud v porovnání s osudem planety, kterou obývá...

„Průvodce“ jsme neměli, byli jsme zde sami. Nikdo nám neříkal, co smíme a co ne – jaksí instinktivně jsme se pohybovali v neznámém a nebezpečném terénu co nejobezřetněji.

V případě nouze bychom se mohli spolehnout pouze na sebe, a v tu chvíli se člověk chová zodpovědněji a kritičtěji nežli v „náručí civilizace“, záchranných služeb, opraven, mobilních telefonů či velkoprodejen zbytečností. Jen ta vize věčnosti a nesmrtelnosti, která hnala do neznáma – „Zóny“ – jeho návštěvníky ve filmu *Stalker* (a knize *Piknik u cesty*), byla u nás vystřídána zcela přízemními motivy všech žurnalistů – být „u toho“...⁹

20. 8. 2002

Text z roku 1997: V Praze je snadné být prorokem (Radek Mokřý)

V roce 1997 nepředstavovalo žádné velké riziko blamáže prorokovat minimálně stoletou povodeň v Čechách, a to do pěti let.

V létě 1997, krátce po záplavách na Moravě, mne v deníku *Metro* navštívil RNDr. Zvoníček a přinesl text, který publikujeme níže. Podle jeho instrukcí jsem si s plánem Prahy v ruce udělal naučnou vycházku po Praze. Vyrážel jsem od stanice metra B Palmovka, respektive z jedné restaurace před Libeňským mostem. Tam jsem nahlédl poprvé do poznámek od RNDr. Zvoníčka. Bylo tam napsáno: „*Libeňský most – oblouky, kdo je nechal zastavět...*“

Vycházku jsem dokončil v Modřanech. Druhý den jsem kontaktoval meteorology a dozvěděl se, že voda, která spadla na Moravu, šla přes Čechy a jakýmsi zázrakem ji vzdušné proudy udržely ve vzduchu tak dlouho, aby spadla až za česko-moravským rozvodím.

Prorokovat minimálně stoletou povodeň v Čechách, a to do pěti let, tedy nepředstavovalo žádné velké riziko blamáže.

Text jsem jako tehdejší redaktor deníku *Metro* zpracoval a nabídl šéfredaktorovi jako publicistiku. Za týden mi ji vrátil s omluvným úsměvem: „*Nezlob se, ale finanční odbor magistrátu by tohle čtení nepotěšilo. Město Praha má v deníku akciový podíl. Já nechci přijít o místo.*“

Právě proto jsem si text doktora Zvoníčka uložil do osobního archivu k ostatním podobně mrazivým perličkám.

„Skandál na obzoru: Dejte vodě prostor!“

(RNDr. Jaroslav Zvoníček, Výzkumný ústav vodohospodářský)

S chmurným zadostiučiněním sleduje odborník zprávy o katastrofálních povodních v České republice. Lidské oběti jsou zvláště smutné, protože většina škod a obětí na životech vznikla působením nejstrašnějšího živlu – lidské hlouposti. Povodně samy o sobě jsou přírodními jevy, k nimž bychom měli být přizpůsobeni a na něž bychom měli být připraveni. Teprve chybná aktivita politických orgánů, úřadů územního plánování a stavebních úřadů vytvořila podmínky k tragédiím.

Řada staveb v Praze vyrostla v zátopových územích v rozporu se základními zásadami, jak s povodňovými prostory zacházet. Vezmeme-li to od vrcholných měst-

ských orgánů, tedy od zastupitelstva a magistrátu, vypadá situace takto: První městská reprezentace nového porevolučního režimu vytvořila Komisi pro Vltavu, jež se snažila koordinovat a dávat podněty, mimo jiné i týkající se protipovodňové ochrany. Přes silný odpor mnoha architektů z tehdejšího Útvaru hlavního architekta (nyní Útvar rozvoje města) mu byl zastupitelstvem zadán úkol dát zpracovat tzv. Generel Vltavy a Berounky (rozuměno na území Prahy). Měl to být urbanistický dokument, stanovující pro pražské řeky a jejich zátopová území pravidla zástavby, protože dosavadní způsob zpracovávání podrobnější urbanistické dokumentace zhruba po katastrofách dával pochybné výsledky.

Není totiž možné zpracovávat jednou část levého břehu Vltavy a pak jinou část pravého břehu, protože řeka tvoří celek a každý zásah se projeví i někde jinde proti toku i po něm.

Po dalších komunálních volbách byla ona „vltavská komise“ suchou cestou zlikvidována. Prostě přestala být svolávána. Generel Vltavy a Berounky byl postupnými kroky převeden na architektonickou exhibici ukazující, co všechno by se v zátopovém území ještě dalo nastavit. Zejména kolik desítek mostů by se mohlo nad Vltavou pnout.

Nebyl vznesen ani jeden návrh na likvidaci nevhodných staveb a na uvolnění zátopových prostorů. Také Generel skončil, aniž by byl dotažen, takže pro pořízení konceptu a poté i čistopisu Územního plánu hl. m. Prahy neexistuje žádný komplexní dokument určující, jak nakládat se zátopovým územím pražských řek a potoků. Jinak řečeno, fantazii architektů nic neomezuje a mohou i nadále posouvat hranici zástavby do řeky.

Několik málo úředníků-odborníků se snaží dostát své povinnosti tak, jak ji vidí, a tedy chránit povodňová území. Ale podpory se jim nedostává, protože každý ze zastupitelů doufá, že stoletá voda se za jejich funkční období neobjeví. Cokoli se jim zdá přednější než ochrana proti nějaké povodni, která se už více jak sto let nedostavila a u níž nikdo nemůže zastupitelům garantovat, že se dostaví během jejich funkčního období.

Z podnětu oné uhynulé Komise pro Vltavu byla navržena vyhláška o výstavbě v zátopových územích na základě jednoho dílčího výsledku Generelu Vltavy a Berounky – kategorizace zátopových území od profesora Gabriela z ČVUT. Pražským zastupitelstvem neprošla, místo ní vznikla pouze nezávazná instrukce pro stavební úřady. Asi tušíte, na co je.

Benzinka nad vodárnou? Žádný problém, protože podnik Povodí Vltavy sice chápe své povinnosti, ale je svým postavením akciové společnosti tlačěn k co nejvýhodnějšímu obchodování s vodou, se štěrkopísky a v neposlední řadě k pronajímání pobřežních pozemků. Byl to v jednom konkrétním případě jen Útvar rozvoje města,

jenž byl proti zřízení čerpací stanice pohonných hmot v zátopovém území těsně nad odběrem vody pro Podolskou vodárnu.

Dokonce ani Pražské vodárny nic nenamítaly, přitom si lze těžko představit méně vhodné umístění tohoto zařízení z hlediska ochrany vod. Takže benzinka už stojí. To jen pro ilustraci, jak to v Praze chodí.

A další příklad. V Hodkovičkách poblíž Vltavy a Žatíšského potoka je navrhována nová, u nás největší tramvajová vozovna. Tedy do zátopového území, sice chráněného hrázemi, ale přesto ohrožovaného (*propustné podloží z říčních naplavenin pod hrázemi – pozn. RM*). Za povodně může nastat kolaps pražské dopravy, protože velká část tramvají bude zatopena, jako se to stalo v roce 1997 tramvajím v Ostravě.

Přes námitky ochranářů přírody a krajiny, a dokonce i místních úřadů byla tato stavba dopravními odborníky z Útvaru rozvoje města prosazena do územního plánu s odůvodněním, že nikde jinde není tak velká plocha k dispozici.

Žádná hráz nemůže z technických a finančních důvodů skýtat absolutní ochranu. Varování expertů, že dokonce i území chráněné až do úrovně stoleté vody zůstává zátopovým územím a není možné se v něm chovat, jako by povodňově nebezpečí neexistovalo, bylo ignorováno.

Hráz, která chrání, se stává zdrojem ohrožení – jakmile je přelita či se proboří, vzniká vysoká a rychlá povodňová vlna. Mnohem horší, než by byla ta přirozená. Nádrže nejdříve svým retenčním prostorem chrání a po překročení své kapacity ohrožují. Při množství srážek, které spadly na Moravě ve čtrnácti dnech, by nestačily ani maximální objemy co největších přehradních nádrží.

Vltavská kaskáda, vzniklá téměř úplným zaplavením vltavského údolí, je schopná zadržet jen něco mezi dvaceti až třicetiletou povodní. V Praze by nám celá vltavská kaskáda byla v případě stoleté vody slušně řečeno na nic, povodňová vlna by se dokonce po plochách přehradních nádrží pohybovala rychleji.

Ujišťování vrcholných činitelů Prahy, že protipovodňová ochrana je zajištěna, protože byla uspořádána dvě cvičení a do roku 2005 bude investováno tolik a tolik milionů, je – diplomaticky řečeno – daleko od skutečnosti.

Zastupitelstvo by mělo co nejdříve schválit alespoň vyhlášku o výstavbě v povodňovém území, která určuje, že se v něm stavět nesmí. Požadovat od svého Útvaru rozvoje města dokončení Generelu Vltavy a Berounky a od pracoviště strategického plánu na zmiňovaném Útvaru chtít základní strategické cíle Prahy v ochraně proti povodním. Spěchá to, protože Útvar nyní zpracovává čistopis územního plánu Prahy a nemá – jak už jsem napsal – žádné vodítko, jak se chovat v zátopových územích.

Ubezpečuji, že toho architekti Útvaru patřičně využívají a všechny zdánlivě volné

plochy v zátopových územích pražských řek a potoků zaplňují nově navrhovanou zástavbou.

Možná zástavba v Radotíně, v území na soutoku Vltavy a Berounky, v Hodkovičkách, v Braníku, ve Velké Chuchli, na Smíchově, v Libni, Holešovicích a v Tróji je pastí pro své budoucí uživatele.

Do této pasti je posílá silný tlak investorů, kteří vlastní příbřežní pozemky. Například Pražská paroplavební společnost a České přístavy. Snad jen městská část Modřany je natolik osvěcená, že se snaží vytlačit různá provizorní staveniště na břehu Vltavy a nesouhlasí s tramvajovou vozovnou v Hodkovičkách.

Pro pražské potoky byly dříve v lepším případě určeny zátopové čáry, ale v jejich povodí byla vystavěna celá sídliště a byly zřízeny dešťové kanalizace. Nemáme tedy ani zdání, jak velká jsou zátopová území těchto potoků, což však v umísťování nových staveb v praxi vůbec nebrání. Podle principu předběžné opatrnosti měl odbor územního rozhodování magistrátu v pochybnostech zástavbu blokovat.

Ta stará se zřetelně zátopovým územím vyhýbá, nebo jsou v nich jen některé podružné stavby. Ne že by naši předkové byli tak chytří, ale zapracoval čas a názorně pomocí povodní předvedl, které stavby byly nevhodně umístěny. A protože předkové na rozdíl od nás tradici znali a respektovali, podruhé už tam nic nepostavili.

30. 7. 1997“

17. 8. 2002

Co chcete vědět o ochranném systému metra a bojíte se zeptat (Štěpán Kotrba)

„Před několika měsíci jsem spálil některé své výpočty a záznamy, protože si myslím, že svět dosud není připraven na jejich důsledky a bude mu lépe bez nich.“ (Závěť Alberta Einsteina)

Civilní obrana, která byla za socialismu otravnou a posledních dvanáct let zapomenutou nepříjemností, je náhle populární. Jsme připraveni na válku? „Ano, a celkem dobře, jenže na tu minulou...“, tvrdí cynicky odborníci.

Abychom pochopili, co se vlastně stalo v pražském metru o letošních povodních a proč budeme muset zaplatit miliardy korun za odstranění následků zatopení metra povodňovou vodou, musíme něco vědět. O tom, co vlastně metro umí, co v něm je a k čemu slouží rozsáhlé prostory v jeho podzemí. Kolik může stát systém, který možná dalších padesát let nepoužijeme, a přesto může někdy zachránit statisíce životů. O tom, jak velkou odpovědnost má generální ředitel Dopravního podniku a jeho několik podřízených, jak a kdy se o ni dělí s primátorem Prahy, ministrem obrany a dalšími členy válečné či krizové správy státu. O tom, kolik stojí iluze naší bezpečnosti před následky ozbrojeného konfliktu, živelné pohromy či teroristického útoku a zda odpovídají tyto výdaje z kapes nás všech významu těchto nebezpečí.

Metro přepravuje více než milion cestujících denně. Že může tento páteří prostředek hromadné dopravy sloužit i k jiným účelům, začalo ve sdělovacích prostředcích probleskovat až v souvislosti s letošními povodněmi v Praze. Chodby a tunely metra propojují různé vojenské objekty či objekty civilní ochrany, přiznal až po povodních opatrně a mlhavě náměstek primátora Hejl, aniž by pro jistotu jmenoval kterýkoliv z nich mimo zaplavené technologické centrum 1 na stanici Malostranská, o němž již veřejnost ví, že v něm mohla být utopena celá vláda... Ačkoliv nejstarší objekty podzemního komplexu metra byly stavěny před téměř padesáti lety, všechny dodnes slouží svému účelu, a většina je proto tajná. Ucelený obrázek o „dalších funkcích“ pražského metra však žádný sdělovací prostředek nepřinesl. Pokusili jsme se to trochu napravit, i když i my musíme některé informace pouze naznačovat.

Rozsáhlá analýza o bezpečnostních funkcích systému pražského metra byla publikována v BL dne 19. 9. 2002.¹⁰

Město Praha zamlžuje příčiny zaplavení metra (Petr Šafránek)

Otevřený dopis o příčinách zaplavení metra

„Vážený pan

MUDr. Pavel Bém

primátor hl. m. Prahy

Vážený pane primátore,
jako bývalý člen Zastupitelstva hlavního města Prahy (ZMHP) a bývalý trvale přizvaný účastník jednání Komise Rady hlavního města Prahy (RHMP) pro zjištění příčin zaplavení metra v srpnu 2002 jsem si se zájmem přečetl jak konečnou zprávu komise, tak i záznam z brífinku, na kterém jste společně s některými svými kolegy z RHMP tuto zprávu interpretoval médiím.

S politováním musím konstatovat, že došlo k situaci, kterou jsem předpokládal – experti komise dospěli k poměrně jasným závěrům, které jsou však politickou reprezentací města dezinterpretovány tak, aby byl vytvořen dojem, že k zaplavení metra v takovém rozsahu došlo z ryze objektivních příčin.

To však není pravda a každý, kdo chce, to ze zprávy komise jasně vyčte. Je příznačné, že když na tuto skutečnost upozornil zastupitel MUDr. Marián Hošek, byl jeho názor Vámi zpochybněn na základě jeho profese – když to shrnu, tak jste před novináři prohlásil, že pan Hošek je zubař, tudíž tomu nerozumí. Asi jste si v daný okamžik neuvědomil, že i Vy jste původní profesí lékař, a pokud bych chtěl použít stejně podpásovou argumentaci, mohu celou Vaši interpretaci zpochybnit naprosto stejným způsobem.

Nemám to však zapotřebí, neboť jsem původní profesí technik a závěrečná zpráva komise mi dává dostatek věcných technických argumentů, abych jasně prokázal, že zjištění zejména stavební subkomise RHMP zamlžuje. To je ovšem velmi nebezpečné. RHMP tak činí v krátkozrakém záměru zakrýt lajdáctví při výstavbě a údržbě metra a vůbec si neuvědomuje, že když jasně nepojmenuje příčiny, neumožní jejich odstranění. Se svojí analýzou se na Vás obracím nikoliv proto, že toužím po něčí „hlavě“, ale proto, abych poukázal na možná řešení do budoucna. A to nelze bez jasného pojmenování toho, co se stalo v srpnu 2002.

Možná Vás to překvapí, ale celou obsáhlou zprávu lze v podstatě shrnout do jediné věty:

K zaplavení určitých MENŠÍCH částí metra došlo ze zcela objektivních příčin (nepředpokládaná mohutnost záplav), ovšem k rozšíření vody do tak rozsáhlých prostor, a tudíž i k tak rozsáhlým škodám, došlo v důsledku lajdáctví při výstavbě a údržbě metra, zejména pak okolí tlakových uzávěrů ochranného systému metra (OSM).

Nyní si dovoluji tento svůj názor odůvodnit:

Komise sice dospěla k závěru, že za technického stavu metra v srpnu 2002 nešlo danému rozsahu zaplavení zabránit, to ovšem v žádném případě neznamená, že technický stav metra v srpnu 2002 byl objektivní nutností. Přesný opak je pravda a RHMP to nechce vidět. Bylo prokázáno, že třebaže prvky OSM nebyly původně navrženy za účelem ochrany metra před povodní, mohly tuto funkci bez problémů splnit, *pokud by byly postaveny a udržovány v souladu s projektovou dokumentací*. Vedoucí služby OSM toto ze zveřejněné zprávy velmi dobře pochopil a rezignoval. Je alibistické poukazovat na to, že nebylo dostatek času na zpohotovení OSM. Ukázalo se totiž, že naprostá většina uzávěrů byla uzavřena a hermetizována, voda však protekla kolem nich průchodkami a posunutými prahy mezi kolejnicemi. I kdyby pracovníci OSM měli na zpohotovení systému celý rok, nikdy by nepřišli na to, že v některých průchodkách je menší vrstva tmelu, než předepisoval projekt, a že v betonových prázích mezi kolejnicemi oproti projektu chybí řádně ukotvené armování. Obojí je důsledkem trestuhodného lajdáctví, které je třeba nazvat pravým jménem.

Pokud si takto jasně pojmenujeme situaci ze srpna 2002, nebude ani tak složité hledat řešení:

Když už byl za velké peníze vybudován v metru sovětský OSM, je třeba jej urychleně za podstatně menší peníze zrevidovat, přetěsnit, upravit a doplnit tak, aby mohl účinně zabránit šíření povodně v metru. To opravdu nemusí být až tak finančně ani časově náročné a může to spolehlivě výrazně zmírnit následky jakékoliv další povodně. *Znovu opakuji, že pokud by byl jen důsledně dodržen projekt při výstavbě a údržbě OSM, byly škody v srpnu 2002 výrazně menší.*

Na některá místa je nezbytné doplnit nové traťové předěly. Jako příklad uvedu tubusy z Palmovky směrem východním. Zabránit zaplavení hloubené stanice Palmovka by bylo technicky a finančně velmi náročné, je však třeba zabránit tomu, aby voda z této stanice nerušeně natekla otevřenými tubusy do Českomoravské atd. Je nutné zrevidovat zaslepení různých technologických šachet a prostupů, využívaných při stavbě. Musíme se zřejmě smířit s tím, že bez technicky složitých a finančně neúnosně náročných opatření budou některé části metra při obdobném rozsahu záplav vždy pod vodou. Voda by se však neměla u hloubených stanic dostat do tubusů a u ražených stanic ani do vestibulů. Tam by mělo dojít k zaplavení pouze

eskalátorových tunelů. Stručně řečeno – voda by se nikdy neměla dostat tam, kam nenatekla přímo „horem“. *Zaplavení stanic typu Můstek A i B, Národní třída, Náměstí republiky, Karlovo náměstí, Florenc B, Anděl atd. v srpnu 2002 nebylo objektivní nutností, ale důsledkem lajdáctví při výstavbě a údržbě metra.* Tak si to konečně takto nazvěme a pojďme udělat vše pro to, aby se to neopakovalo. Je nezbytné samozřejmě přijmout i nové havarijní směrnice, které umožní prvky OSM při hrozící povodni cíleně, včas a účinně použít.

Tolik mé náměty, jak v metru přistě zmírnit důsledky rozsahu záplav, které Prahu postihly v srpnu 2002. *Musíme se však ještě zamyslet nad tím, zda je opravdu nezbytné, aby při daných srážkových poměrech nad územím ČR postihly Prahu záplavy tohoto rozsahu.* O tom se zatím taktně mlčí, i když jsme se na tom shodli např. i s předsedou komise ing. Laudátem.

Bylo by nanejvýš žádoucí nechat zpracovat na státní organizaci Povodí Vltavy nezávislou studii o technických možnostech vltavské kaskády při regulaci průtoku Vltavy Prahou. Zejména se jedná o možnost časového posunu kulminace Vltavy oproti objektivně neregulovatelné kulminaci Berounky a Sázavy. Je mi jasné, že na jedné misce vah bude vždy ochrana Prahy a na druhé misce zájem ČEZu na co nejvyšším výkonu vodních elektráren (ten při trvale menším převýšení hladiny nad turbínami klesne) a zájem mnoha subjektů na zisku ze sportovně-rekreačního využití vodních ploch nádrží. Přesto by tato otázka měla být jasně zodpovězena.

Vážený pane primátore, se zájmem nyní očekávám Vaši reakci. Nejsem zubař, tudíž touto cestou „argumentace“ se, prosím, nevydávejte. Můžete samozřejmě využít toho, že nemám v kapse ten správný stranický průkaz a moje argumenty označit za „útok opozice“, byť v mém případě bývalé. Pak bych Vám ovšem rád připomněl, že tatáž opozice řadu let poukazovala na nesrovnalosti v zadávání veřejných zakázek na MHMP. Řadu let za to byla ostouzena a obviňována ze lži. Pak najednou (z mně doposud ne zcela jasných důvodů) nastala politická vůle k provedení externího auditu, a ejhle, opozice měla pravdu. Mimo jiné vyšlo najevo, že všechny interní kontroly a audity jsou systémový nesmysl, neboť každý interní kontrolor vždy zvažuje mezi objektivním zjištěním a svojí židlí. Většina se rozhodne pro tu židli. Proto také interní kontrolori nikdy nic nezjistili a nezjistí, pokud RHMP neprojeví politickou vůli, aby něco zjistili... To jen na okraj, abyste si uvědomil, že i opozice může mít pravdu.

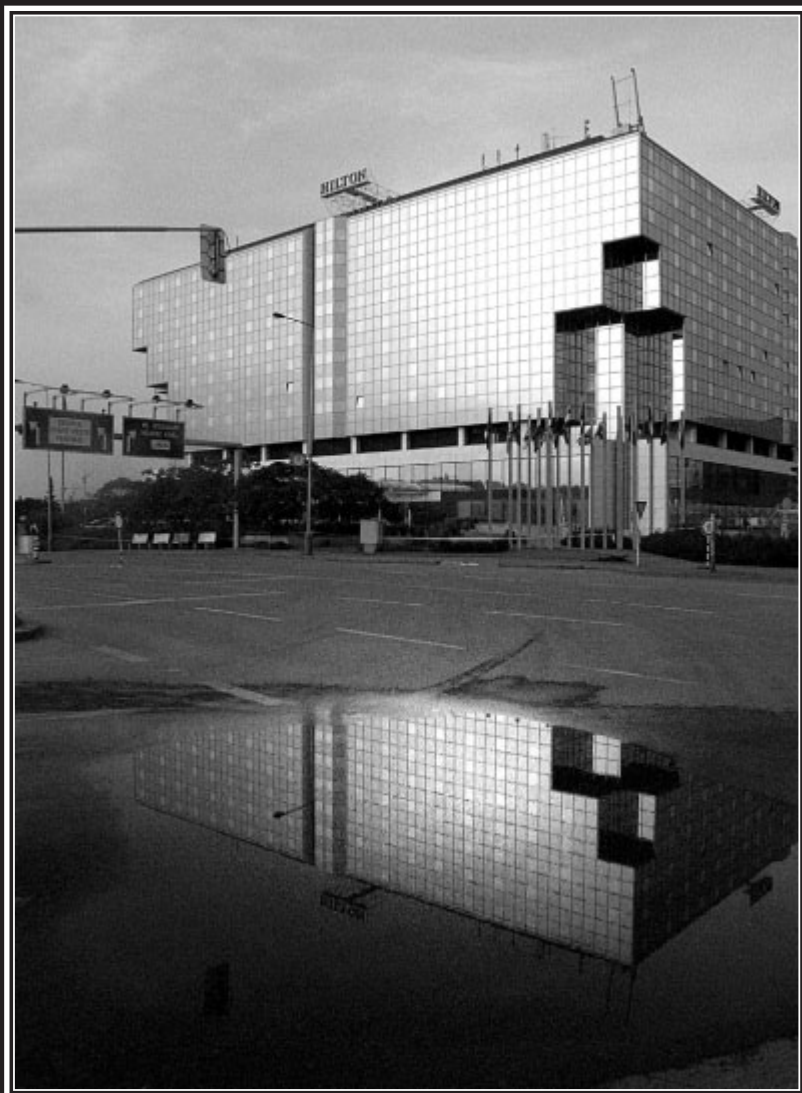
S přátelským pozdravem

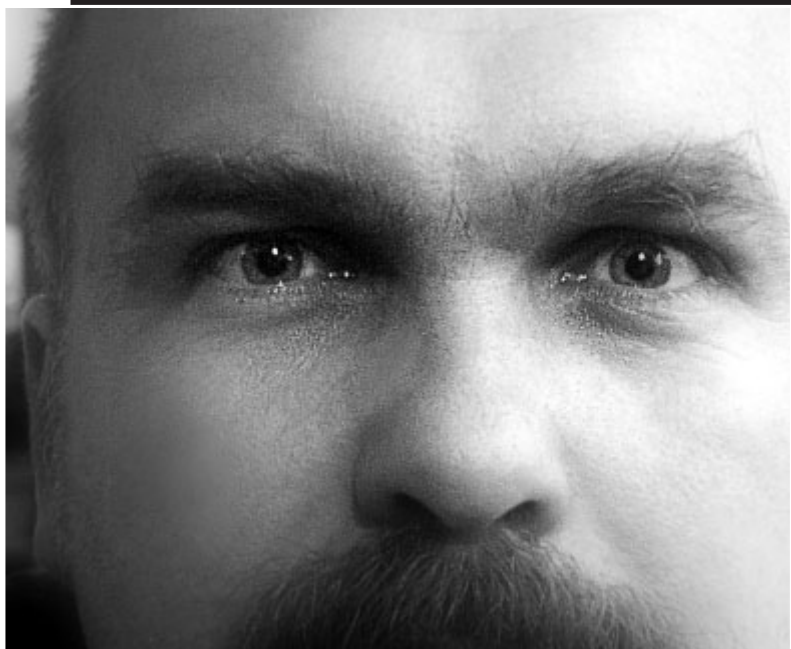
Ing. Petr Šafránek

V Praze 30. května 2003“

2. 6. 2003

(Petr Šafránek je bývalý pražský zastupitel za Unii svobody-DEU.)

Štěpán
Kotrba

Média: Tušení nových souvislostí

Staneme se otrokem svých temných vášní – krutými dobyvateli informačního prostoru?

V únoru 2002 se v budově Typografie v Praze konala environmentální performance Pouštní déšť (Desert Rain). Je to technologicky mimořádně náročný taktický bojový simulátor využitý jako hra. Každá simulační hra má ale přímou souvislost se simulovanou realitou. I tato hra, Desert Rain je postaven na VR simulátoru s využitím SGI MASSIVE-2-VR počítačového systému, známého z armádních laboratoří pro výcvik speciálních výsadkových jednotek pro tzv. městskou válku či pro výcvik řidičů bojových pěchotních vozidel. Impulsem a inspirací pro vznik performance byla skutečná událost, válečný incident v Perském zálivu v roce 1990, kde na trenažérech výškolení američtí vojáci sestřelili z bitevní lodě (na základě počítačem vyhodnocených dat) indické civilní letadlo a způsobili smrt všech 290 cestujících. „Jde o hrozivý příklad toho, jak technické simulátory mohou narušit náš taktilní smysl pro skutečnost, pro vnímání fyzického světa,“ říká Matt Adams, člen britské skupiny Blast Theory, za jejíž spolupráce hra vznikla.

Poté se uskutečnil ve spolupráci s Centrem pro současné umění Praha a agenturou Mamapapa doprovodný diskusní seminář Trenažéry, hry a realita v auditoriu British Councilu v Praze. S diskusním příspěvkem o možných psychosociálních důsledcích rozmachu komunikačních technologií a virtuální reality přišel i Štěpán Kotrba.

Instalace *Desert Rain* nevaruje, že je virtuální realita ošidná, že je násilí nepřijatelné, stejně jako je nepřijatelná totální kontrola a zotročování člověka informačními technologiemi. Instalace zůstává stát na půl cestě. Nedává příležitost k poznání, naopak dějovou dynamikou a tím, že hráč dobrovolně přijímá roli „lovce“, odhaluje *Desert Rain* dráždivou lákavost lovu, i když jím je lov na člověka. Tím, že nás nutí přijmout pravidla lovu a „poznat dosud nepoznané“, odkrývá nejtemnější stránky našeho já, tak potřebné ve výzkumech sociálního chování „univerzálního vojáka pro 21. století“. Neptej se, proč máš lovit, neptej se, koho budeš lovit, jdi a lov. Přijmi logiku lovce, anebo zůstaň potenciální lovnou zvěří... Kdo by odolal?

Pojem „*Revolution in Military Affairs*“ – revoluce ve vojenství – je v armádních kruzích stejně atraktivní jako „globalizace“ v kruzích ekonomických. Znamená propojení simulací a reality, znamená informatizaci válečného plánování i taktických operací. Znamená, že každý pěšák bude v tomto století chodícím rozhraním vojenského strategického a taktického informačního systému.

Pravidla příštích válek nebudou určovat umělci, ale armádní plánovači a vývojáři smrti. Pravidla příštího umění neurčují sami umělci, ale technologické rámce, ve kterých se pohybují, a grantové univerzitní agentury, které nemusejí sdělovat pravé důvody, proč zamýšlejí financovat projekty tzv. „mixed reality“.

Otevíráme Pandorinu skříňku. Skříňku budoucnosti, kterou my všichni, kdož tu jsme, chceme spoluvytvářet a spoluvytváříme. Ať se nám to líbí, nebo ne.

Svět virtuálních potěšení, viny i trestu, svět virtuální trýzně i slasti

Dnešní svět je multimediální, časově diskontinuální, ahistorický, a tudíž – alespoň to tak říkáme – postmoderní. Orientaci v něm ztěžuje nikoliv nedostatek informací, ale jejich přebytek. Již dnes není jedinec za celý svůj život schopen přijmout ani desetinu všech informací, které se mu nabízejí. Stále méně mu v jeho každodenním rozhodování pomáhá vzdělání a racionální systematické poznání definované vzdělávacím procesem, stále více se uplatňují iracionální instinkty a principy *fuzzy logic* – rámcové rozhodování se zpřesňováním v čase. Heuristické modely opustily hranice vědeckých ústavů a zaplavily burzy, investiční instituce i vládní kabinet.

Dnešní člověk má často pocit, že je jen malou, nicotnou součástí soustavy, která se jmenuje civilizace. Má pocit, že je svým okolím beznadějně unášen po cestách, jež mu nejsou vlastní, že dělá věci, které by jinak nedělal, a naopak nedělá něco hrozně důležitého, co mu stále uniká mezi prsty jako písek na poušti. To, co si obyčejný člověk bezprostředně uvědomuje a oč usiluje, je omezeno jeho sociálním „vesmírem“, jeho sférou soukromého života. Ten je definován jako průnik množin zaměstnání, rodiny či přátel, vztahů formálních či méně formálních, přesto však omezených konvencemi.

Dochází k posunu hodnot

Množství podnětů, jež člověk přijímá ze svého okolí a na které musí reagovat, je přímo úměrné jeho sociálnímu kontextu, určuje míru jeho civilizačního zapojení i jeho hodnotu pro společnost.

Vytváření tohoto sociálního rámce jako pasti pro informační, a tím i společenskou izolaci je jedním z prostředků, jímž lze jedince modelovat a přizpůsobovat jeho život umělým schémátům, vydávaným za životní standardy a potřeby, bez kterých se prostě nelze obejít.

Člověk však nevnímá sebe a svůj životní prostor optikou „vnějšího pohledu“, není schopen odstínit vnímání sebe sama a objektivizovat jej, není ani schopen vnímat institucionální rozpory a historické změny. Průběh dějin je mnohem rychlejší, složitější a mnohotvárnější než schopnost jedince jej uchopit, pochopit a ovládnout.

Pocit odcizení světu a jeho stále se měnícím hodnotám – onomu „virtuálnímu vesmíru“ – neschopnost ovládat prostředí, které člověka obklopuje, a sžít se s ním vytváří hluboké jizvy na duši každého. I když jedinec nepropadne panice a ve snaze přetnout magický kruh sebeznání nedestruuje své okolí, spokojen není a být ani nemůže. Cítí to, co nikdy za celou svou historii necítil. Že řád světa kolem něj se mění, jistoty a pohodlí prostředí důvěrně známého ustoupilo temnu a dráždivému magičnu dosud neobjevených možností, oné Pandoriny skříňky nikdy nekončícího objevování, nikde nekončící fantazie. Zásady a způsoby prožívání zastaraly, nové zásady buď nejsou, či svou nejednoznačností a neurčitostí neposkytují dostatečnou morální oporu.

Hodnoty zůstávají, to jen my se měníme, řekl kdosi hlasem starce a pokoušel se ukonejšit davy zneklidněných. Jean Paul Sartre prohlásil, že Marx lidem vzal Boha a nedal jim nic jiného. Dnes již lze říci, že kdyby to nebyl Marx, vzápětí by se našel někdo jiný. Objektivní připravenost světa k tehdejší konceptuální emancipaci nedávala starému řádu možnost přežití. Ale jako všechny dobré myšlenky i myšlenky samosprávné demokracie bylo možno použít i zneužít. Násilí, páchané na jedinci pod záminkou jeho blaha, je dějinným vyústěním procesu emancipace racionality druhu *Homo sapiens* na cestě k vyššímu stupni organizace společnosti. Pocit zvířete v kleci zoologické zahrady je oprávněný, uvědomíme-li si, že hranice imaginace jednoho dne u každého z nás narazí na institucionální omezení či na chaos v informacích, které nás obklopují. Od tohoto okamžiku přestává být jedinec subjektem společnosti a stává se objektem vztahů, ze kterých úniku není.

Hodnoty, na kterých stavěl svou dosavadní životní zkušenost, schémata reakcí a rutiny se jakoby mávnutím proutku proměňují v nepoužitelný balast a slova získávají nový, jiný obsah. Neznamená-li A skutečně A, ale vyjadřuje-li tentýž název B, nevyřešíme tento pojmový a významový zmatek doživotním zakotvením jazykového standardu pojmu A... Jazyk, stejně jako svět kolem nás, se dynamicky proměňuje v čase a my jsme nuceni neustále zpřesňovat své poznání a přitom nové skutečnosti popisovat starým pojmovým aparátem. Jelikož se společenský pohyb zrychlil tak, že výměnu pojmů provádíme i dvakrát či třikrát za život, naše poznání nás zrazuje na každém kroku. Člověk, narozený dejme tomu v roce 1920, poznal zkušenost světa parních strojů, byl svědkem poštovního telegrafu, objevoval spolu s génii 20. století automobily, letadla, vzducholodě. Nechal se fascinovat ponorkami, aby vzápětí poznal jejich děsivou moc potopit na moři nepotopitelné lodě. Zažil války, vraždění milionů lidí ve jménu jakkoliv vznešených či ubohých myšlenek, zažil tragédii „spravedlivých“ masakrů ve Vietnamu či Koreji, byl u toho, když civilizace objevila drogy, zažil sexuální revoluci i vlny pouličního násilí, moderní se nazývala disharmonická rocková hudba i skleněné paláce stále silnějších nadnárodních korporací. Moderní

se nazývaly stále ničivější zbraně i stále nesmyslnější výrobky, moderní byla televize i počítače. Pak se svět přejmenoval a vše moderní bylo rázem postmoderní. Z iluzí se staly deziluze, z okouzlení tíživé mýry, ze zázraků vědy hrozby pro další život lidí i celé planety. Poprvé se člověk dostal na práh globálních důsledků své činnosti, poprvé dokázal ohrozit miliardy let trvající přírodní řád. Poprvé změnila slova své významy v protiklad a *doublespeak*, ona mediální novořeč, získala převahu nad přirozenou strukturou jazyka.

Divíte se stále, že člověk – třeba člověk jako já – tvrdí, že nerozumí pokroku, a přitom se účastní jeho vytváření?

To proto, že pokrok se změnil a přitom ztratil svůj humanistický náboj, to proto, že byl člověk téměř celé století obelháván, to proto, že svět se měnil rychleji, než on sám to stačil pochopit. To proto, že děti už nectily pravidla svých rodičů, protože rodiče se těmto pravidlům sami zpronevěřili. To proto, že rodiče zapomněli svým dětem říci, že vyměnili koexistenci člověka a přírody za pohodlí urbanizace, etická pravidla svého života za blahobyt spotřebitelské společnosti. Rodiče vyměnili život v pravdě (byť sebekrutější) za spokojenost urbanizované zábavy, pseudopravdu, mediálně manipulovanou týmiž průmyslovými giganty, kterým dobrovolně odevzdávali svou práci. To vše se dělo a děje dodnes proto, že technologie se vyvíjely rychleji, než společenské vědy i struktury moci stačily registrovat a uchopit. A dnes se díváme důsledkům globalizace, důsledkům virtuálních burzovních her s pojmy blahobytu a bídy. Nepochopili jsme doposud sami sebe ani své umístění uprostřed světa, jeho výzvy i jeho klamná vábení. Na prahu nového tisíciletí tak musíme vyrovnat dluh, nashromážděný za několik desetiletí. Vymezit nový obsah svých slov, nový význam svých zásad, novou „společenskou smlouvu“, novou definici hodnot, která by ze „starého“ století převzala to dobré a dokázala jednoznačně pojmenovat to špatné. Tím, co potřebujeme, nejsou pouze informace; tím, co potřebujeme, není jenom racionalita a formální struktury či disciplína předpisů a zákazů; tím, bez čeho se neobejdeme, je pochopení sebe sama, definice morálky pro nové tisíciletí, definice návodů pro přežití. Tím, co potřebujeme, je poznání a pochopení všech vztahů ve společenství jedinců druhu *Homo sapiens sapiens*.

Informace jako zprostředkovatel tohoto poznání selhala. Selhal neměnitelný faktor časové souvislosti jako verifikátor příčin a následků, kontinuity historie. Většinu informací dnes nemáme „z první ruky“, „na vlastní oči“ či „na vlastní uši“. Nesáhli jsme si na ně. Princip specializace a zastupitelnosti jsme přejali nejen ve sférách rozhodování, v architektuře *polis*, i své oči a uši jsme předali specializovaným „vykladačům pravdy“. Zbavili jsme se tak sami postupem času vlivu na události, možnosti je přímo ovlivňovat, zbavili jsem se i možnosti přesvědčit se osobně o pravdě všedního dne. Tou byla v první fázi tohoto procesu realita, dnes je to „výpověď o realitě“

– „informace“. Ve snaze mít stále větší množství informací z různých, často od sebe velmi vzdálených lokalit jsme rezignovali na kvalitu. A tak s prchavostí okamžiku-přítomnosti nás zprostředkovatelé „výpovědí o realitě“ zahrnují kusými, z kontextu vytrženými střípky světa a my tento kaleidoskop šalivých preludů považujeme za svět sám. Obraz si utváříme z větší části doplněním chybějícího svou představivostí a tu nám omezuje logická blokáda vzorců reakcí a chování, řinoucí se jako dramatické koncepty z médií. Informace ztratily svůj nosič a staly se průvodcem prchavou realitou přítomnosti. Racionální poznání ztratilo v tomto kontextu svůj význam, ze střepů reality se už původní obraz slepit nedá. A tak se spokojujeme se střepy a přestáváme si uvědomovat, že nám něco chybí. Přestáváme potřebovat pravdu a spokojujeme se s náhražkami pravdy. Namísto pohledu do mikroskopu se díváme ke hvězdám a nasloucháme dvojsmyslným předpovědím novodobých astrologů. Namísto vědecké kritičnosti vracíme se k magičnosti mýtů. Namísto pohledu okolo sebe se díváme do rozzářených propastí televizních obrazovek či se utápíme v šalbě a klamu multimediálních helem a náš svět pohasíná spolu s nočními znělkami či titulkem *Game Over*. Kde zůstává rozum, kde zůstává kritičnost myšlení? Uvězněny v pouťovém kaleidoskopu, uvězněny v neuchopitelnosti mediálního světa.

Postmoderní jedinec je oklikou vtahován do jednoduchého schématu okamžitého života bez historického kontextu a bez spoluúčasti na budoucnosti. Takto zpracovaný jedinec je poté snadno manipulovatelný a je mu v podstatě jedno, kdo pro něj vytváří budoucnost, pokud mu subjektivně současnost – ona pseudorealita – vyhovuje. Bez historické odpovědnosti totiž schází pohnutky k účasti na budoucnosti. Je to jakási analogie podmíněných reflexů, vztažených na celou společnost.

Pokud bychom připustili nikoli nereálnou myšlenku, že všichni vědci budou vytvářet jedinou obrovskou znalostní encyklopedii na internetu, zdá se nám to na první pohled jako fascinující projekt. Pokud k této myšlence přidáme další – že totiž všechny nové poznatky se *on-line* přepíší místo těch, které vlivem poznání platit přestanou, stává se projekt e-encyklopedie téměř dokonalým. Jen do té chvíle, než si uvědomíme, že za pět deset let už nikdo nebude v tom Babylonu informací vědět, kdy byla která informace čím přepsána. A v tom okamžiku musíme připustit i možnost zneužití takovýchto informačních etalonů. Může se stát, že ve strategickém zájmu investora tohoto grandiózního projektu nebude, aby ta která informace byla lidstvu známa. Není nic jednoduššího nežli ji nahradit jinou, jež od té první bude k nerozeznání. Pouze s tím rozdílem, že nebude pravdivá... Možnost obrany před manipulací s informačními etalony prakticky neexistuje, historické bádání se nutně odkáže na týž etalon a verifikace zacyklené virtuální reality už nebude možná. Zdá se vám tato myšlenka přitažená za vlasy? Přitom je absurdní svět virtuálních informačních etalonů již dnes realitou, neboť řadu informací nemáme možnost ověřit

a místo verifikace „věříme autoritám“ či „vykladačům pravdy“. A brzy začneme věřit i tomu, že my stojíme na místě a hýbe se iluze prostoru kolem nás. To je ale stejně zhoubné jako věřit v konečnost vesmíru či placatost Země.

Každý jedinec má svůj strop při chápání souvislostí, následků a příčin. Složitost vztahů a vazeb sama o sobě je navíc komplikována prezentací více či méně zkratkovitou a v cíleném kontextu. Jak by měl informaci zpracovat běžný jedinec, když se o ni přou odborníci? Neschopnost a nemožnost pochopení všech vazeb nutně vede ke klouzání po povrchu. Odtud je již krůček k nezamýšlení se nad celou událostí vůbec. Relativní lhostejnost je daná čtvercem vzdálenosti a času. Zápavy v Číně (mnoho mrtvých) jsou daleko a už je to dávno. Zápavy na Moravě byly ještě dříve, ale Morava je zde, nadosah. Byly způsobeny extrémním výkyvem počasí? Musely mít tyto následky? Dosáhla terraformní činnost lidí stavu, kdy není příroda schopna vodní přívaly pohltit? Je tlak na hustotu osídlení takový, že se musejí urbanizovat rizikové oblasti v nivách řek? Nejsou klimatické zběsilosti způsobeny civilizačními projevy industrializace? Nevymkl se nějaký vojenský program z kontroly? Jedinci není souzeno, aby se do důsledků zorientoval – dílem pro nedostatek konkrétních informací, dílem pro složitost vztahů a dílem pro nedostatek kapacity. Tu mu vytěžují bližší problémy – rodina, práce atd. Koho vlastně zajímá pravda o věcech vzdálených desetitisíce kilometrů?

Instinkty v propasti multimediální virtuality probouzejí naši iracionalitu

Mechanismy, které často fungují bez možnosti rozumového ovlivnění, jsou genetiky zakódované postupy „když A, tak A1“. Jejich fungování se ladilo stovky a tisíce generací v prostředí, které se minimálně měnilo – v přirozeném světě přírody. Tak získávaly instinkty na legitimitě. V posledních letech se dostávají do konfliktu se skutečností stále častěji. Nesoulad s prostředím, kde se instinkty vytvářely a fungovaly, traumatizují jedince až na úrovni podvědomí.

Sociální i smyslové odcizení jedince přispívá k atomizaci společnosti

Jedince je třeba chápat jako nejmenší součást společnosti. Jeho role jako kategorie se stává stále důležitější spolu s tím, jak roste jeho ekonomická nezávislost. Sociologické trendy směřují k větší a větší atomizaci společnosti – takže oborové, kmenové či rodinné prvky příslušnosti hrají stále méně významnou roli.

Atomizace spolu s ekonomickou soběstačností má ovšem velmi negativní důsledky na možný korektiv jednání jedince v rámci jakékoliv society. Fenomén „normality“ – norma určující snesitelnost či přijatelnost chování jedince v komunitě – se mění s každou komunitou, jejímž je jedinec příslušníkem. Hledání „nejmenšího společného jmenovatele“ pro větší komunitu či obecnou komunitu-společnost už

není závislé na křesťanském ani židovském desateru. Pojem obecné morálky musela nahradit soustava pravidel-zákonů, které pouze vymezují problematiku nepřijatelnosti. Negativní vymezení ovšem neurčuje společenský normativ, a tak základní znaky jakéhokoli společenství – shodnost norem – jsou stále volnější, stejně jako vazby mezi jedinci uvnitř společenství jsou též volnější a nezávaznější. Tak se jedinec – přestože je součástí několika societ (práce, rodina, zájmy) – stává stále individualizovanějším, jedinečnějším, ale také osamělejším, odcizenějším. Jedince je přitom třeba chápat v těch nejširších sociálních souvislostech. Zastupuje jak CEO vlivné firmy z oboru IT, tak součást rodiny – manžela v sekundární funkci otce, milence, ale stejně tak sportovního fanouška, motoristu a uživatele mobilního telefonu, to vše najednou. Normativ společnosti mu neumožňuje legalizovat milenku (mnohoženství), ale ani mu nezakazuje pod hrozbou sankce milenku mít a své manželce lhát. Svoboda takto vydobytá ovšem produkuje nebo dává prostor pro vznik sociální schizofrenie. Snaha udržet integritu jedince v jeho sociálních kontaktech vede ke zplštění těchto kontaktů a omezení počtu množin, ve kterých se jedinec pohybuje. Necítí se být součástí velkého množství množin, redukuje četnost vztahů, stává se nezávislým.

Únikem z pasti osamělosti uprostřed davu se stává virtuální komunikace, naprosto anonymní kontakt, který lze kdykoliv ukončit. Umožnění „odlogování“ a „exitu“ tohoto typu komunikace dává východiska pouze zdánlivě. Relativizuje i takový pojem, jako je smrt... *Game over*, publikává na nás virtuální realita herní konzole.

Důsledkem vlivů, vedoucích k atomizaci společnosti, se stává syndrom rozevírání nůžek ve vztazích jedinec–společnost. Tyto vztahy byly v historii vždy v protikladu. Díky pomalejšímu průběhu v čase měli společnost, respektive jedinec možnost přizpůsobit se. Perioda, s jakou v současné době změny probíhají, vytěsňuje mimo hlavní proud stále větší počet „nepřizpůsobivých“ jedinců. Vytváří se tak heterogenní struktura nepřizpůsobivosti a téměř každý jedinec se dostává v některé ze svých společenských rolích do „nepřizpůsobivé“ role.

Brutalita mezilidské komunikace je trýznivým zrcadlem ne-výchovy, absencí intimity fyzických kontaktů, absencí pohlazení, absencí reálného světa

Přirozené lidské potřeby mezilidských vztahů na úrovni intimních kontaktů se setkávají s tlakem uniformní urbanizované postmoderní společnosti.

Definice sociálního postmodernismu jako ztráty historické, kontinuální civilizační zkušenosti na časové ose vede k nemožnosti sdělení mezi generacemi, k předání generační zkušenosti, poselství kontinuity civilizace.

Rovněž mizejí rámce a konvence, ve kterých se mohly přirozeně realizovat. Sym-

bolem postmoderní doby je extrémně individuální jedinec, který okolo sebe vytváří virtuální pocit absolutní soběstačnosti a nezávislosti.

Na straně druhé to jsou podle sociologů potřeby intimních kontaktů – a to v každém období jednotlivcovy života. Hroutící se intimita zpětně podporuje růst individuality a uzavírání se před anonymním nepoznaným a pro jedince nepoznatelným (tedy potenciálně nepřátelským) okolím. Nové trendy komunikace mohou pomoci všude tam, kde intimním kontaktům brání vzdálenost. Nové trendy komunikace ale také mohou zničit ony kontakty tam, kde jim brání pouze naše pasivita. Nemusíme vnímat člověka vedle sebe, když dojde k izolaci našich smyslů ve virtualitě. Jaké budou sociální důsledky takového zpřístupnění širokých možností komunikace nejširším vrstvám?

Budeme hovořit o superčlověku, nebo o trosce?

Bude tento člověk šťastnější či svobodnější? Paradoxně přinese určitou svobodu a nesvobodu zároveň. Absolutní volnost v čase a prostoru (mohu komunikovat odkudkoli a s kýmkoli) na jedné straně. Závislost, spojená s neustálou přítomností možného ICT (*tj. informační a komunikační technologie – pozn. aut.*) kontaktu na straně druhé, vytváří novou situaci. Závislost.

Jedinec se tímto dostává *on-line* do světa komunikací a virtuality. Je permanentně naladěný na příjem informací. Pokud do světa *on-line* vstoupí bez vybudovaných ochranných mechanismů, dostává se do střetu s rizikem. Rizikem závislosti. V prvních fázích přináší vstup zdánlivě mnohé výhody. Již v samotných počátcích si vytváří nové stereotypy, které bez zabudovaných ochranných prvků mohou vést k závislosti. Ta může postupem času přerůst v závislost patologickou s případnou destrukcí jedince. Pomocnou ruku může podat uplatnění mechanismů zajišťujících jedincem definovanou míru soukromí. Máme ale právo bránit jedinci v poznání, i kdyby bylo sebedestruktivní? Kde je pak hranice lidské individuality, kde je hranice lidské svobody?

Pomocnou ruku může podat možnost opustit komunikační svět v zájmu zachování onoho soukromí. Zazvonění telefonu ve chvílkách klidu a soukromí spouští u jedince jednoaktovku se dvěma různými konci. Telefon již vyrušil. Příjemná chvílka poklidného přemýšlení či zasnění se nenávratně ztrácí. Je zpráva důležitá? Jaká je společenská povinnost být v kontaktu? A jak bude vypadat náš svět, jestliže budeme díky virtuálnímu prostoru *on-line* po celý svůj život?

Podobně jako při jiných technologických skocích i zde je třeba určitého času, než se „usadí zvířený prach“, lidé přijmou tento fakt za vlastní a naučí se s ním žít. Zde je možno odkázat na podobnost se vznikem a důsledky automobilismu. Nicméně podobně jako automobilismus přinesl své klady a zápory, přináší je i tato forma

mobilní multimediální komunikace. Již dnes existují lidé, kteří neurotizují sami sebe neustálým čekáním na případný hovor i v místech či situacích, kam by snad ani patřit neměl.

Tato civilizace je schopna vyprodukovat jedince patologicky závislé na čemkoliv. Závislost na komunikaci, závislost na interaktivitě a virtualitě vniká masově a poměrně snadno. Velmi rychle si jedinec zvykne reagovat *on-line* na události a řešit je telefonem stejně, jako si zvykne odmítat problémy reálného světa jednáním a pohybem ve světě virtuálním... Virtuální svět svou imaginativností přinese daleko větší zatížení na korektivy psychiky jedince a vůli k návratu. Ale co když ten svět „reálný“ je daleko méně „krásný“ či daleko méně „vzrušující“ nežli ten, který nás – odcizené sami sobě i svému okolí – dokáže „uspokojit“ svou naprogramovanou slasti? A vývoj stále směřuje k integracím vyššího řádu. Pro prolínání virtuálního a reálného světa to platí dvojnásob. A pak se zeptáme:

Je pravda to, co je realita, anebo to, co nás obklopuje?

Technologie působení médií pracují cíleně podle potřeby s celým spektrem mechanismů od těch nejzákladnějších až po vysoce abstraktní. Využívají nejzákladnějších archetypů a symbolů, významů barev a tvarů. Stejně efektivně aplikuje asociace na vysoce abstraktní bázi. Od primitivního podprahového sdělení až po přímou pobídku k prožitku. Jen pobídka k přemýšlení se jaksí vytrácí...

Nastává konec reálného světa?

Představy v tomto postmoderním světě více než kdy jindy dokáží spoluutvářet budoucnost. Správně vybudovaný a vhodně vedený mediální obraz může vytvořit podmínky pro vznik korelující reality. Takto vytvořená reálná skutečnost by bez této „přípravy“ nikdy nemohla nastat. V současné době tedy nestačí rozhodnutí vládců, kteří realizují své záměry na platformách možného. Je nutné vytvořit ve společnosti vhodná očekávání. To je jedna z úloh médií.

Jakákoliv technologie se dá využít i zneužít

Příklad se nabízí sám: Jestliže firma XY ohlásí veřejně, že připravuje nový typ výrobku či služby, zvednou se hodnoty jejích akcií na burze. Přitom firma ještě nic nevyrobila a ani neprodala. Trh zhodnotil očekávání a důvěru do budoucna. Brání tedy něco podstatného tomu, aby se vytvořila naprosto virtuální firma, ale s naprosto reálnými dopady na ekonomiku? Tímto postupem jsme schopni třeba dohnat konkurenci na nějakém lokálním trhu (místní firma nic dopředu neohlásila) a trh snáze ovládnout. Brání něco tomu, aby se vytvořil jedinečný, ale nereálný výrobek, který by přitom ovlivňoval reálný svět? Multimediální hry se nemusejí omezovat

jen na vojenské či firemní a konkurenční prostředí. V globalizovaném světě se mohou týkat i kreditu a existence států či celých státních útvarů. Existence pravidel, generovaných mamutími konglomeráty korporací v době komunikační globalizace, odsunuje na druhou kolej i řád světa generovaný státními útvary – lidmi v oné imaginární *polis*. Prochází vertikálně i horizontálně napříč celosvětovou populací (každý patříme k spotřebitelům i spoluvůrcům tohoto „nového pořádku“) a naprosto ignoruje jakákoliv pravidla. Pravidla lidskosti, pravidla morálky i spravedlnosti. Pravidla odpovědnosti. Již dnes by nebyl pro významnou firmu problém „zakoupit“ si menší stát – křeslo v OSN není jistě k zahození. A neděje se tak? Víme to určitě, nebo se pouze uklidňujeme?

Praxe potvrzuje „inženýrství budoucnosti“, takže i náš současný reálný svět vděčí za svoji existenci dříve navrženým a realizovaným koncepcím virtuální budoucnosti, vděčí za svou – mnohdy neutěšenou – podobu oddělením, plánujícím naše budoucí potřeby, naše budoucí pocity, náš budoucí svět.

Svět virtuální trýzně i slasti

Dochází k deformaci informace transformací. Vezměme hypotetický příklad, kdy o dané události máme k dispozici všechny informace. Chceme je předat svým „klientům“. Komu vlastně informace zprostředkováváme? Běžný jedinec, který se v problematice neorientuje, potřebuje jinou úroveň výkladu a podle potřeby zaslěcení do pojmů a vztahů mezi nimi. Již zde je možné přizpůsobit výklad terminologie budoucím potřebám. Klienti nejsou schopni (ale ani ochotni) konzumovat celou informační šíři. Prvním krokem při zpracování je tedy odstranění redundance. Přesto zůstává informací příliš a je nutno je ztuhit, převést na jednodušší obecně přijatelné symboly a atributy – tak, aby se daly nejen sdělit, ale i pochopit. Již nyní se skutečnost může více či méně odchylovat od původního obrazu přes veškerou snahu o pravdivost, serióznost a objektivitu. S tímto polotovarem lze pak dále pracovat.

Žádná ze současných mediálních technologií není schopna dodat tak obrovské množství informací v tak krátké době od jejího vzniku jako internet. Snahy o maximalizování jeho vlivu jsou zřejmé. Tím, že technologicky absorboval všechna ostatní média (tisk, rozhlas, televizi), vytvořil jakousi mediální nadmnožinu (přes internet se teoreticky nechá každá informace přečíst, vyslechnout i zhlédnout). V současné době brání jeho hegemonii cena koncových zařízení a s tím související rozšířenost.

Jednotlivec je základní jednotkou davu.

Abychom mohli předvídat chování jedince, musíme znát jeho vzorec chování. Jeho virtuální svět.

Při libovolném zpracovávání informací musí být vždy přítomné časové hledisko minulost–současnost–budoucnost. Jedinec má tendenci přijmout informaci, které

uvěřit chce, či jí uvěřit. Má-li tedy na výběr mezi barvami, sáhne po své oblíbené. Předchozím působením jiných informací je možné oblíbenou barvu u jedince vy-
pěstovat.

Virtuální světy nahrazují skutečnost

Pokud se o někom řekne, že žije ve vlastním světě, má se obvykle za to, že zmíněný jedinec je více či méně odtržen od „reálného“, „skutečného“ světa. Pocit takového vnímání světa je ovšem kolektivním dílem. Člověk, který po ráno do levé tváře nastaví i pravou, žije-li v jiných společenských vztazích, kde platí oko za oko, zub za zub, nutně vytváří svůj vlastní virtuální svět. Je logické, že by to mohlo fungovat i naopak. Nicméně i většina žije ve svém virtuálním světě, který ovšem považuje za reálný. Dotaženo do konečné podoby, každý jedinec si okolo sebe vytváří svůj virtuální svět, který považuje za „reálný“. Genetickou výbavou, výchovou a dalšími vlivy dostává tento svět individuální tvář. Jednotlivé znaky sdílí s dalšími jedinci, a vytváří tak skupiny a společenství, společnou množinu znaků sdíleného virtuálního světa. Utváření virtuálního světa jedince se děje permanentně. Neustále přijímá celé spektrum podnětů a není schopen je třídit na reálné a nereálné. Člověk vnímá zhruba 80 % informací opticky. Oči jsou branou do mozku. Ve zbývajících 20 % hraje svou roli sluch. Obě složky – obraz a zvuk – tedy tvoří drtivou většinu podnětů. Vývojově starší čidla (hmat, čich, chuť) slouží dnes spíše k ověřování. Obraz a zvuk se dají současnými technologiemi přenášet, zpracovávat, digitalizovat a uchovávat. Vliv jednotlivých podnětů se kombinováním nesčítá, ale násobí, působí mnohem věrohodněji – viz marný zápas rozhlasu či němého filmu proti pohodlí televize. Využitím multimediálních prvků dosahujeme tedy řádově vyšší účinnosti působení.

Negativní vliv industriálně generovaného virtuálního světa je patrný zejména u mladší generace, pro které je přirozenější vnímání; učení a vzorce chování si mladí teprve vytvářejí. Model počítačových her podsouvá relativitu smrti do podvědomých návyků. Hrdina nesplní svou misi napoprvé, vyčerpá všechny zdroje a virtuálně zahyne. Nic se však neděje, životů má několik. Přeneseme-li tento model chování do reálného světa, následky mohou být tragické. Jak si má vytvořit jedinec mechanismy rozeznávání „virtuální“ a „reálné“? Ačkoliv v současné době se hry liší od skutečnosti nedokonalostí technologie, určitou fantazijní nadsázkou prostředí, známého ze *sci-fi* či *mystery*, je patrná snaha vizuálně splnit požadavky na reálnost – na skutečnost. Příkladem jsou armádní simulátory či stále se zdokonalující letecké simulátory. Stačí reálnou kabinu pilota oddělit, připojit na mechanický simulátor pohybů a realita s virtualitou se mohou překrývat třeba na devadesát procent. Tam, kde se ale ztratí rozdíl mezi realitou a fantazií, definitivnost a nezměnitelnost smrti, kde vládne polopravda a pseudorealita mediálních manipulací, tam jsou žebříčky

civilizačních hodnot či etika života stejně neuchopitelné, stejně nezřetelné... Pak můžeme stlačit skutečný odpalovací knoflík jaderné smrti v domněnku, že se opět jedná o simulaci.

Stáváme se robinsony ve svém pokoji

Současné technologie dovolují přivést k jedinci převážnou většinu informačních podnětů velmi pohodlným způsobem (ať už se jedná o aktivní či pasivní přístup – tedy studijní či pracovní podklady nebo pouhé sledování televize). Podporují atomizaci společnosti, odcizení jedince. Veškerý kontakt s okolním světem dnes jedinec může realizovat mediálně. Tento obchod, tedy pohodlí získávání informací za fyzický styk se společností, vypadá na první pohled jako výhra, zisk bez rizika. Hlubší sociální dopady *home workingu* popřípadě *home entertainmentu* začínáme pocítovat již dnes. Bez osobnějších vazeb s okolními jedinci nevznikne pocit sounáležitosti.

Obraz běžné vesnice po osmé večer – v hospodě několik zoufalců a šedý svit televizorů v každém domku – to vše bez skutečné budoucnosti. Krajiny i člověka.

Společenský život se omezuje na výjimečné události. Jen tehdy je jedinec ochoten riskovat opuštění pohodlí svého mediálního pelišku. Mediální svět je mnohem zajímavější. Bezděčně posunuje vnímání prahu jedinečnosti, jelikož jedinečné se stává obyčejným. Jak přitáhnout takto otupělého jedince? Ještě větší jedinečností, porušováním zažitých konvencí, šokováním! Hranice nelze posouvat donekonečna. Za čas se šokování stane normou. Jako si ucho zvykne na vyšší hladinu hluku. Při dlouhodobém působení jedinec dočasně ohluchne nebo stačí ještě trochu přidat a dojde k trvalému poškození.

Třidimenzionální iluze je také realita

Otázka, jestli může jedinec přijmout iluzi, vnitřně si ji přetransformovat do svého duchovního prostoru a uvěřit jí, je kladně odpovězena již dávno. Nikdo nezpochybňuje blouznění či fata morgána – stav, kdy jedinec vnímá svou vizi jako realitu. Pravda, jedná se o vypjaté situace. Při nich selhávají smyslové ochranné mechanismy (hmatová, čichová či chuťová verifikace) a cosi nazývané „zdravý rozum“. Ale o čem mluvíme zde a dnes?

Vtažení do „hry“ přes VRML, virtuální přilbu, hmatové rukavice či pohybový simulátor je tak jednou z nebezpečných cest, jak snížit ještě racionální kritičnost člověka uprostřed světa iluzí a klamů. Zvykneme si. Ale za jakou cenu?

Dobývání informačního prostoru

Dnešní cenou, kterou platíme za iluzi pokroku, je instinktivní potřeba po vyčerpávajícím množství informací. Konzumujeme krátkodobě využitelné informace a ztrá-

címe přitom paměť. Množství informací ze včerejška je dnes nahrazeno novými, abychom si už zítra nepamatovali, co jsme se dozvěděli před týdnem a proč jsme se to vlastně chtěli dozvědět... Dobýváme „informační prostor“ bez schopnosti využit jej ke svému prospěchu. Jako za jakoukoliv službu platíme i za informace bez účelu i obsahu cenu – cenu času, peněz, i mozkové kapacity. Stáváme se zajatci virtuálního světa, aniž bychom znali jeho zákonitosti. Nyní máme před sebou další lákadlo – propojujeme své komunikační kanály vzájemně, sdílíme myšlenky druhých a bezcílně se brouzdáme tímto smetištěm, fascinováni novou hračkou.

Virtualizace komunity, sociálních vazeb a společenského styku je tím frustrujícím a *status quo* rozrušujícím elementem současného vývoje, který rozkmitává celý svět a jeho stabilitu. Sdílíme střípky zkušeností, myšlenek a názorů ve virtuálních internetových kavárnách, omezuje šíři své komunikace s okolím na styk s klávesnicí a monitorem. Trávíme svůj život poznáváním nicotností a zapomínáme na své myšlenkové obohacování, na své vzdělávání, na prožívání opravdových potěšení, opravdové slasti.

Vytváření virtuální reality se stává samo o sobě mýtem, který znesnadňuje racionální uchopení a pochopení světa. Technologický pokrok ve zpracování a distribuci informací předběhl kritické myšlení širokých vrstev společnosti a „terminátoři“ se stali pro dvacáté století tímtež, čím bylo „království pekelné“ pro středověk. S malým rozdílem. Že totiž „terminátor“ je mediálním prototypem „univerzálního vojáka 21. století“, který je v současnosti vyvíjen v řadě laboratoří vojenskoprůmyslových firem. Vnímáme tuto děsuplnou vizi s dostatečným pochopením? Nebo se stává postupně kvůli „fantastičnosti“ svého mediálního předobrazu pochopitelnou a přijatelnou i pro chvíli, kdy se objeví na vojenské přehlídce? Bouří se vůbec zbytky našeho já před touto představou? Anebo jsme jí fascinováni a čekáme na příchod Pána Temnot?

Naznačil jsem schizofrenní stav reálného světa ve virtuálním objetí i některé příčiny naší slabosti tváří v tvář nové realitě, neřekl jsem ale, zda vidím řešení, ono světélko ve tmě. Neřekl. Protože nevidím. To je na vás. Na vás, kteří otevíráte Pandorinu skříňku virtuálních slasti.

25. 2. 2002

Parlament: Debata ústavních právníků o věcech, kterým nerozumějí, a přesto o nich musejí rozhodovat

Rozdíl mezi třemi úrovněmi elektronického podpisu (zabezpečení nejen identifikace odesílatele, nezměnitelnosti obsahu dokumentu, ale i prokazatelnost doručení v e-mailové komunikaci) je důvod, proč se digitalizace veřejné správy zpozdí a pravděpodobně se nedotkne trestního řádu. Nedotkne se zřejmě ani občanského soudního řádu. Kolem tohoto problému dlouze kroužila diskuse, i když to nikdo z přítomných právníků-poslanců neřekl takto přímo. Pro zmatek v technických detailech, a tím pádem i pro zmatek v jejich popisu jazykem práva se komunikace s využitím elektronického podpisu nedotkne téměř celého resortu spravedlnosti, který tak dál bude přetížen papírovými agendami. Dál budou chodit lejstra od soudů, dál budou mezi státem a občanem bariéry neochoty, nervozity, hromad spisů a protokolů. Prokazatelnost doručení v zákoně o elektronickém podpisu chybí...

Existuje totiž potřeba dělit elektronickou komunikaci na tři kategorie: e-mail či dokument digitálně nepodepsaný (jemuž v „analogovém“ životě odpovídá korespondenční lístek či dopis – můžete kdykoliv změnit odesílatele i obsah), e-mail či dokument podepsaný (doporučený dopis – nemůžete změnit obsah, ale není nikde stvrzeno, že adresát dokument obdržel) a e-mail či dokument elektronicky podepsaný a doručení předepsaným způsobem (doporučený dopis s doručenkou – je zajištěna identita odesílatele, neměnnost a totožnost dokumentu i prokazatelnost doručení).

Prozatím upravuje používání elektronického podpisu zákon 227/2000 Sb., o elektronickém podpisu a prováděcí nařízení vlády č. 304/2001 Sb. Navrhovaná vládní novela zákonů o trestním řízení soudním (trestní řád) a o správě daní a poplatků měla řešit nejkriklavější nedostatky. Nevyřeší. Debata o aspektech užití či neužití digitálního podpisu, která se konala 27. února 2002 v ústavněprávním výboru Poslanecké sněmovny, kam na své pouti legislativním procesem dorazil vládní návrh na vydání zákona¹¹, kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád) a zákon č. 337/1992 Sb., o správě daní a poplatků, vyzněla dost naprázdno. Řeší se tedy nyní pouze *e-business*, finanční, daňová a trestněprávní agenda *e-governmentu*.

Neřešenými oblastmi tak zůstávají stále agendy občanskoprávní, správní, zdravotní, sociální a další, kde se autenticita vyžaduje a vyžaduje se i kontrola doručení.

Autenticitou se rozumí totožnost odesílatele, stejně jako totožnost zprávy s tou, kterou odesílatel zadal k „přepравě“. Rozumí se tím i nezměněnost zprávy i jejích příloh během elektronické „přepравy“ k adresátovi. U doručení se musí kontrolovat lhůta, stejně jako prokazatelnost.

Příprava dílčí novely všech potřebných zákonů vycházela z cílů a agend státní informační politiky na základě půl roku starého usnesení vlády, která uložila ministru Březinovi ve spolupráci s ministry spravedlnosti, financí a vnitra zpracovat a vládě do 30. 9. 2001 předložit návrh tohoto zákona... Analýza potřeb všech agend příslušných ministerstev ale nebyla součástí zadání. Měla být – mimo jiné – výsledkem.

Předseda vlády v průvodním dopise sněmovně požádal o zkrácení lhůty pro projednávání tohoto návrhu ve výběrech o dvacet dnů, na návrh předsedy klubu pak byla ČSSD tato lhůta zkrácena o čtyřicet dnů. Sněmovna přikázala tento zákon *pouze* ústavně právnímu výboru. Zpravodajem se stal (případlo mi z jeho monologů, že proti své vůli) JUDr. Dalibor Matulka (KSČM). „Dámy a pánové, po slovech pana ministra bude má zpráva obsahovat pouze jednu větu: Jako zpravodaj sněmovny proti vládnímu návrhu dle sněmovního tisku 1225 v prvním čtení nic nemám,“ prohlásil Dalibor Matulka jako zpravodaj na jednání pléna... Prvním čtením¹² prošel zákon 13. 2. 2002. Jednání ústavně právního výboru byl přítomen němě se usmívající, nejistý a zjevně rozpačitý poradce ministra ing. Kodl, který ani jednou nevstoupil do debaty věcným opravením či vysvětlením představ ústavních právníků... Jako host-poradce na ústavně právní výbor přišel „digitální“ poslanec Mlynář (US-DEU) s poměrně rozumnými řešeními, ale ani on se zjevně neorientoval do hloubky v projednávané materii, a neodvažoval se proto opravovat právníky.

Když si zjistil, že oblast *e-businessu* zůstane diskusí v ÚPV „neposkvřněna“, zdál se býti uspokojen. Diskusi řídící poslankyně ČSSD JUDr. Kupčová moderovala debatu právníků pouze po formální stránce.

Nikdo z poslanců si nechtěl přiznat svou neznalost odborné materie, ale nikdo nepřivedl na jednání externí experty k vysvětlení sporných míst či k ujasnění názorů. Nikdo nevyužil ani přítomného ing. Kodla, který je „v civilu“ kryptologem a řadě nedorozumění mohl předejít popularizačním výkladem.

Velmi nespokojeni s výsledkem budou zřejmě nejen dodavatelé informačních systémů, ale i jejich uživatelé. Rozezlena bude celá internetová veřejnost, která očekávala od této vlády realizaci státní informační politiky, a nikoliv výmluvy na legislativní obtíže, zaviněné navíc úředníky téže vlády. Systémové nezvládnutí této novely (schválení jakékoliv předlohy s jakýmikoliv pozměňovacími či doplňovacími návrhy bez přesvědčivého zdůvodnění a schválení jednotlivých návrhů i celku nezávislými odborníky-experty na bezpečnost informačních systémů a informatiku ve státní správě – s dohodou všech klubů na omezení pozměňovacích návrhů od laiků

z pléna) posune kvalifikované využití této aplikační normy v praxi o další měsíce. Anebo způsobí nutnost „technické“ novely...

Přitom je pro všechny internetově gramotné občany tato norma nesmírně důležitá, neboť teprve její oživení spustí celý proces elektronizace styku občana s finančním úřadem či celní správou, a ukáže tak občanovi i politikům praktické uplatnění možností *e-governmentu*... Jen spuštění v rámci *e-governmentu* odůvodní mohutné výdaje posledních let do informatiky ve všech resortech.

Vývoj ve státní správě je ale složitý. Například resort spravedlnosti bojuje s nejzákladnějším vybavením, mnozí soudci nemají ani počítač, ani databázi právních předpisů ASPI. Mnozí navíc nevědí, kde se „ta věc“ zapíná... Ve státních úřadech pracuje naprostá většina úředníků, kteří nedisponují kvalifikací „základní počítačové školy“ – evropsky uznávaného certifikovaného vzdělání ECDL. Mnozí sice umějí jednoduché úkony (vkládání dat do účetních či databázových programů a hledání v nich), odeslání certifikovaného e-mailu s přílohou několika desítkám či tisícům lidí najednou by jim ale činilo nesmírné problémy.

Vedoucí úřadů nezajímá efektivnost práce, úředníci se cítí dostatečně kryti před změnami – ponejvíce vydíráním, kterého se při jednání v tripartitě dopouštějí odbory ROPO. Představa radikální racionalizace práce a úspory až třiceti procent zaměstnanců státu je pro desetitisíce informačně pologramotných či negramotných úředníků otevírající se pekelnou branou nezaměstnanosti.

Jeden z expertů, připravujících reformu veřejné správy, tvrdí, že nejsou a nebudou v nejbližší době lidi: „Potřebovali bychom šedesát procent vyhodit a třicet procent nabrat. Nejde to, protože podobný radikální krok odbory neschválí. Nejde to, protože ti noví lidé ani nejsou. Mladí absolventi škol, ovládající výpočetní techniku, se snaží jít kamkoliv, jen ne do státních služeb. My je totiž nejsme schopni zaplatit...“

S velkou slávou byl před časem zákon o elektronickém podpisu schválen, s velkým humbukem byl popularizován v médiích a ve veřejnosti, v tichu, s omluvami a s výmluvami bude probíhat jeho avizovaná „malá“ novelizace, kterou odborníci předpokládali a již autorský tým (SPIS [*Sdružení pro informační společnost*, www.spis.cz – pozn. aut.], Mlynář, Smejkal) bagatelizoval až do „konsenzuálního“ schválení tohoto nedokonalého zákona sněmovnou... Budou muset následovat další novelizace dalších zákonů, navazujících na tento zákon.

Nevyřešená analýza procesů v aplikaci elektronického podpisu ve státní a veřejné správě, stejně jako ignorování paralelních legislativně normativních procesů v Evropské unii, způsobily v zákoně o elektronickém podpisu ty chyby, o nichž se dozvěděli poslanci ÚPV teprve v průběhu schvalování „aplikační normy“, a to ještě jen v těch oblastech, které projednávali.

Otázkou je, proč odůvodňovacímu projevu mladého ministra pro členy ÚPV

nepředcházela věcná rozprava poslanců s opravdovými odborníky (externími specialisty na informatiku a informační systémy veřejné správy) – lidově řečeno „nalejvárna“. Snad že by ministr nechtěl tak rychle aplikovat *e-government*, jak sám (jako člen „digitální koalice“ SPISu ve složení Mlynář, Gross, Březina, Langer) tvrdí? Anebo se zpoždění, zaviněné neinformovaností poslanců, bude hodit jako alibi pro jinak nijaké výsledky ministra bez portfeje?

Pouze snad elektronický obchod se nyní rozběhne bez problémů. Stát – jako obvykle – přijde zkrátka... Proč? Čtenář a posluchač nechť si udělá obrázek sám. Já si ho udělal.¹³

8. 3. 2002

Média veřejné služby: „Intelektuálové“ hledali smysl své další existence

V Českém Krumlově se konal seminář o budoucí roli médií veřejné služby. Organizátorem setkání mediálních teoretiků i praktiků byla krumlovská agentura Česká média, o které se sice všeobecně tvrdí, že „kope“ za Vladimíra Železného, na jejichž webových stránkách se ale profiluje velmi „veřejnoprávní“ diskuse o médiích a jejich roli ve společnosti, včetně nastavování zrcadla křivé hubě některých ideologů veřejnoprávní manipulace. Spolupořadatelé dvoudenního setkání byly ČT, Nova a Prima. Přítomní se mezi sebou nepoprali, což lze při koncentraci různých názorů označit za malý zázrak.

Nováci, peníze a znojenské okurky

Krizí České televize, označovanou za „zimní revoluci“, na přelomu let 2000 a 2001 odstartovala celostátní diskuse o úloze médií veřejné služby při uchování a rozvíjení, někdy i pitvování demokracie, o způsobech financování médií, společenské kontrole a míře a obsahu státní či „privátní“, někdy též „redakční“ regulace. Na jedné straně stojí zastánci „čisté svobody bez odpovědnosti“, nepřipouštějící si jakékoliv zásahy do subjektivnosti „novinářských svobod“ a stojící pouze každoročně s rukou nataženou „ve jménu demokracie“ před vraty sněmovny. Na druhé straně stojí novo-pečený senátor Železný spolu se „svými Nováky“ a „svými Znojemáky“ (neplést si prosím okurky s lidmi), vyznávající dravčí logiku trhu bez veřejnoprávních převlastků. Závislost na penězích se prolínala celou debatou, neboť její nezanedbatelná část byla věnována tomu, co může společnost čekat za oněch pět miliard, které nás všechny stojí oba programy „veřejnoprávní“ ČT, a za necelé dvě miliardy, jež stojí ČRo, kvalitou své produkce mnohdy Českou televizi převyšující.

Heslo „peníze až v první řadě“ vyznávají všichni, kdož jsou přímo či nepřímo svázáni s médii. Něčím se totiž živit musejí a nejlépe to lze v médiích, která mají z čeho platit. Postarat se „sám o sebe“ či „o přátele, kteří se starají o mne“, se tak stává „morálním“ imperativem doby, jež – vymknuta z kloubů – šílí po závislé nezávislosti a stranické nestrannosti. Zbývá jen založit politickou stranu s názvem Čistí a očištění...

Služba je pokorou podřízenosti a nikoliv panovačnou nadřazeností

Někteří rozumnější začali ale instinktivně odmítat termín „veřejnoprávní média“, implikující v sobě právo veřejnosti na transparentnost, kontrolu veřejnosti, vliv veřejnosti na obsah, a začali prosazovat termín „média veřejné služby“, upomínající sice na jedné straně na služební poměr příslušníků policie či na služby, které nemusejí být zrovna veřejné, na straně druhé ale zase na veřejnost, které by to vše mělo *sloužit*. Anebo na veřejnost, jež něčemu slouží? Problém ovšem zůstal u neuchopitelnosti termínu *veřejnost*. Kdo je veřejnost? Je to ona „novácká“ masa, která je sice podstatou 51% parlamentní demokracie, od níž je odvozena 51% legitimita generálních ředitelů ČT i 100% rozpočtu ČT, ale zároveň je i příčinou křehkých, a ne vždy transparentních povolebních kšeftů, dohod a koalic? Nebo je to „klub angažovaných pravicových nestraníků“ s trockistickými představami o permanentní sametové revoluci a jednotě v mnohosti sevřeného šiku? Vždyť přece nostalgie po Martou Kubišovou zpívané hymně na zaplněném Václavském náměstí skýtala tolik vzpomínek a ta doba byla těhotná existenčním zadostiučněním i společenskými šancemi...

Fenomén Vovka – kapitalismus s kolty nízko u pasu

Arogantní Vladimír Železný přišel pobesedovat pouze na dobu nezbytně nutnou. Během ní dokázal pronést monolog, který měl být původně dialogem s moderátorem, redaktorem *Reflexu*. Podstatou Železného vystoupení byla definice veřejné služby jako zbytkového trhu prostřednictvím negativního vymezení: „Toho, co ještě je ochoten občan solidárně platit, a co nemůže získat jinak.“ (Myšleno prostřednictvím médií komerčních, z reklamy živěných, solidárně tedy zaplacených v ceně výrobků.) Poté udělal generálnímu řediteli Balvínovi přednášku o marnosti a neefektivnosti jeho počínání, zalitoval nepřítomnosti jeho předchůdce Mathého, se kterým prý má už řadu let secvičenou scénku na toto téma, a odjel.

Aroganci nebylo jen to, že z dialogu učinil monolog, ale to, že definoval „herní prostor“, „pravidla hry“ i pro sebe výhodný a logicky předvídatelný výsledek na tomto hřišti s takto postavenými pravidly i hráči.

Aroganci bylo i to, že nepřipustil jiný motiv pro existenci světa nežli peníze a zisk.

Pokroku lidstva dal pouze tržní rozměr, jako by jiný důvod pro existenci společnosti neexistoval. Manipuloval termínem „společnost“, „většina“ či „veřejnost“ jako sociologickými a statistickými veličinami, aniž by jim připustil jiný nežli tržní význam.

Jediný, kdo byl ochoten a schopen postavit se Železného konkurenčnímu modelu, byl ředitel ČT Balvín a jeho poradce, kunsthistorik Nikolaj Savický. Pro Vladimíra

Železného a jeho postmoderní mediálně programovou filosofii je společnost množinou většinově uchopitelných a uspokojitelných zájmů té nejnižší pudové úrovně. Sex, násilí, tabu, sny a tajemství, soukromí bohatých a mocných; tragédie těch, kteří jsou na tom hůře než my a jsou přitom dostatečně a prvoplánově „jiní“. A na závěr ochočená zvířátka jako výsměch všem ekologům i přírodě samotné... Pro Vladimíra Železného je nikoliv vzdělávající se či vzdělaný a svobodný občan, ale zotročený a neinformovaný konzument oním bohem, kterému se bude klanět – ve jménu zisku. Zotročených, a tím i manipulovatelných občanů je totiž i v této společnosti vždy víc... Bezostyšné přiznání k redukci role médií na nosiče reklamy s minimální přidanou hodnotou zanechalo všechny „čisté“ intelektuály v němě rozhořčeném úžasu, z něhož se nevzpamatovali až do konce semináře. Vzdělání, kultivaci společnosti, humanitu a další kategorie nechává mediální čaroděj komerční televize na okraji svého zájmu.

Vše, co zajímá všechny, je pro něj prostředkem k přenosu reklamy na mediích komerčních; vše, co zajímá či by mělo zajímat alespoň někoho a nemá v sobě zakódovanou úspěšnost masové sledovanosti, je doménou televize veřejné služby.

Přitom kritériem úspěchu by měla podle Vladimíra Železného být ochota součtu všech menšinových segmentů společnosti sdílet solidárně povinnost koncesionářské platby (nejen té části, která je předmětem zájmu oné menšiny, ale všech částí – tedy i těch menšin, jejichž zájmy mohou být v přímém protikladu). Ochota platit koncesionářský poplatek je tak odsouzena do panoptika idejí hned vedle Leninova ideálu mladého komunisty či Ježíšova křesťana, který nikdy nezhřeší a je jat nezištnou láskou k bližnímu svému...

Marx a jeho *Kapitál*

Nikdo si nechtěl připustit myšlenku, že brutálně kapitalistická rétorika imunního mediálního mága postavila všechny instinktivní zastánce veřejnoprávnosti či veřejné služby před binární rozhodnutí – není-li to onen Novák a na něj navazující něčí zisk z výrobku, prodaného prostřednictvím masově sledované reklamy (privátní zájem, *soukromé vlastnictví* čili kapitalismus), co je obsahem veřejného zájmu, je druhou stranou oné pomyslné barikády *společenské* (veřejné) *vlastnictví výrobního prostředku* (televize) na základě práva uznávaného celou společností – čili emancipovaný a demokratický socialismus. Přitom minimálně konzervativní apologet Jefim Fištejn musel vědět o pasti, do které se argumentace „ve veřejném zájmu“ dostala. Debata se ale stočila z ideologicky výbušných vod na „náhradní“ vděčné téma – ovlivňování médií politiky, korupce, „svoboda“, „nezávislost“ a „nestrannost“...

Havlova nepolitická politika mesiášské angažovanosti

Peníze, které potřebuje Česká televize na uspokojení potřeb „televizních intelektuálů“ i příznivců jejich „vysokého umění“, jsou paradoxně největší překážkou, jež stojí v cestě ke koncentraci na ta témata, která celá společnost považuje za důležitá a jejichž nenaplnění je důsledkem nízké sledovanosti ČT i ČRo. Kdyby tak šlo umění dělat bez peněz, divadlo bez herců a politika bez politiků, že, pane prezidente...

Investice do demokracie a s ní související veřejné služby je přitom tou nejhorší a nejrizikovější investicí, neboť platit nikdo nechce a konzumovat to nejkvalitnější by chtěl každý. Problémem České televize (nebo – chcete-li – médií veřejné služby) se nestal kupodivu nedostatek peněz (těch je dost), ale tlak části veřejnosti (včetně tlaku politiků) na ukončení stavu, v němž jedna smečka „kamarádů, co spolu mluví“ okupovala monopolním způsobem výrazný mediální prostor, tvořený za peníze všech, a vnucuje společnosti své názory jako jedinou, bohem jí zjevenou pravdu, bez možnosti jim odpovídajícím způsobem čelit.

„Pravicová“ monotónnost zpravodajství i publicistiky, ignorování vývoje politiky v posledních šesti letech, jánabráchismy a vytvářením tzv. „osobností“, politická manipulace, škodící ve jménu prezidentského „vyššího principu mravního“ zahraniční politice České republiky – to jsou ty pravé důvody, pro které mají Česká televize a někdy i Český rozhlas neustálé problémy – a to nejen ve sněmovně.

Pokud si médium veřejné služby myslí, že pro něj nejsou inspirativní, až závazné výsledky voleb, a tím i vůle občanů, pokud si jeho redaktori či spolupracovníci myslí, že *oni* budou tvořit zahraniční či domácí politiku a *oni* budou určovat se samolibostí prokurátorů, soudců i katů v jedné osobě, kdo se prohřešil proti „demokracii“, potud budou mít média veřejné služby v České republice obtížnou pozici.

Protože ono nelze stát mimo parlamentní demokracii a chtít po ní peníze. Ono nelze vzývat nezávislost, když je načase si uvědomit, že není nezávislosti bez odpovědnosti. Ono nelze nadřazovat individuální názory redaktorů nad obecná pravidla dialogu ve slušné společnosti. Ono nelze donekonečna vylučovat část národa ze společnosti jen proto, že má „nevhodné“ názory. Ono se nelze skrývat za kulturu a dělat přitom politiku.

Ono nelze donekonečna zvat „liberální ekonomické experty“ na obrazovku, aby vysvětlovali ve zpravodajství národu, že liberalismus a trh bez přívlastků jsou jedinou cestou ke štěstí... Ono se nelze donekonečna vysmívat parlamentu a obtížnému nalézání shody ve společnosti, která má už léta pevnou sociální i názorovou strukturu. Ono nelze adorovat donekonečna stále tytéž lidi jako národní hrdiny, když o jejich hrdinství pochybují už i malé děti.

Nelze ignorovat realitu politického systému, jehož součástí média veřejné služby jsou, a očekávat přitom, že ten politický systém bude platit houfec kverulantů.

Existuje tedy vůbec nějaké řešení?

Já věřím, že ano. Jeho podstatou budiž několik axiomů:

- Voltairův citát o svobodě slova, zvláště pro ty názory, se kterými nesouhlasíme.

- Zásada OSN o právu na sebeurčení (politické, kulturní, náboženské), územní svrchovanost a celistvost.

- *Všeobecná deklarace lidských odpovědností* (viz BL 29. 4. 2002¹⁴) zaručující trvalou udržitelnost našeho světa (InterAction, Helmut Schmidt).

- Poznání, že dlouhodobé ignorování oprávněných výtek na naši hlavu je možno doplnit i o „důraznější“ upomenutí (mj. i o tom, že na této planetě nejsme jenom my sami – bohatí, zdraví a spokojení obyvatelé severní polokoule a euroatlantické civilizace v ní –, ale že životní prostor s námi sdílí řada lidí, opomíjených tržními mechanismy a postižených sociálním, kulturním či náboženským vyloučením. Zoufalost vede k privatizaci násilí. Násilí vede k jeho eskalaci. Na konci řetězce nemůže být nikdy demokracie, ale pouze tyranie.

- Moudrost a zodpovědnost všech, kteří spravují veřejné statky (včetně televize). Podstatou veřejné služby není to, že budou druhí sloužit mně, ale to, že já budu sloužit jim. Co ví kterákoliv katolická řádová sestra, měla by vědět i kterákoliv ateistická redaktorka veřejnoprávní ČT. Pokud nevěří v cíl cesty, nemá smyslu po cestě jít. Oddanost cíli znamená polovinu úspěchu na cestě k němu. Přechod redaktora do sféry komerčních médií, businessu nebo do PR by měl být jednou provždy diskvalifikujícím elementem pro jeho „veřejnoprávnost“.

- Uvědomění si faktu, že veřejná služba ze své definice vylučuje zisk – a tedy i principy kapitalistické ekonomiky. Nebojme se pojmu „solidarita“. A nebojme se snad ani pojmu „celospolečenské vlastnictví výrobních prostředků“. Rozdělování veřejných statků (ať už se jedná o vzdělání, zdraví či kulturu) není věcí tržního mechanismu, ale řídí se jinými principy.

Hybridnost chování je nepřijatelná stejně v televizi veřejné služby jako v kostele. Odpustky byly temnou skvrnou v dějinách církve, stejně jako je reklama temnou skvrnou na veřejnoprávnosti ČT. Pokud bude vytvořen finanční model, odvozený od solidární platby v plném rozsahu oprávněných potřeb při transparentnosti užití těchto prostředků, bude ČT osvobozena hned několikrát:

- Bude odpovědná ze svého hospodaření i činnosti přímo těm, kteří rozdělují veřejné statky proto, že jsme jim k tomu my všichni dali mandát (poslancům -> občanům). Doposud jsme nedokázali vytvořit nic lepšího nežli parlamentní demokracii založenou na systému politických stran. Stavět parlament do podoby autokratické je falešné, lživé a nebezpečné. Uvolňuje to ruce populistickým hazardérům a tržním anarchistům.

- Nebude soutěžit na hřišti, kde převahu musejí mít principy jiné (tržní), a nebude ji to demoralizovat. Peplemetry byly vytvořeny nikoliv proto, abychom měřili efektivitu veřejné služby (netržního mechanismu), ale proto, abychom mohli co nejspravedlivěji určit cenu reklamy. Institucím veřejné služby by mělo být zapovězeno získávání prostředků podpory služeb a výrobků – individuálního zájmu diváka, mělo by jim být přikázáno *informovat* o objektivních kvalitách výrobků a služeb v rámci bezplatné a veřejné služby spotřebitelům. Objektivní testy by měly neobjektivní reklamě nastavit zrcadlo. Týká se to i sportovní reklamy, sponzoringu a dalších forem spoluúčasti privátních firem na veřejném sektoru.

- Partnerství veřejného a soukromého sektoru lze uskutečňovat pouze za podmínek plného respektování veřejné dostupnosti bez dodatečného ekonomického zhodnocení takto vzniklé služby. Co občan jednou zaplatí formou daní (i částečně), mělo by mu být dostupné, aniž by dále platil za další užití. Je nesmyslné chtít peníze na záchranu a doplnění státní knihovny, aniž bychom měli veřejné knihovny v každé obci.

Princip veřejně dostupných knihoven, které zakládala na neziskovém principu Marie Terezie, je inspirativním modelem i pro řešení audiovizuálního archivu na počátku nového století. Je také inspirativním pro podporu tvorby i „konzumace“ hodnotné kultury. Dovedu si živě představit, že Česká televize zřídí vlastní nekomerční půjčovnu videokazet či DVD, využívající filmový či televizní archiv v rámci projektu integrace knihoven, škol a zájmové činnosti *Otevřená škola*. Zároveň bude na tomto místě – škole – garantovat činnost školního časopisu či školního rozhlasu... V každém městě by tak mohlo vzniknout „veřejnoprávní“ multimediální studio (3CCD DV, MD, PC střih a efekty), a to nejen pro mládež, ale i na podporu místní kultury. Domnívám se, že takto uchopená veřejnoprávnost by nesla své ovoce téměř okamžitě a po desítky let, aniž by kolidovala s posláním média veřejné služby. Nebyl by ani takový nedostatek profesionálních redaktorů, střihačů či kameramanů. Nebyl by tak zoufalý nedostatek komunálního zpravodajství a publicistiky. Produkční „centrum“ by nebylo odcizeno od „konzumu“ „periferií“, které ovšem jsou v prostém součtu desetkrát významnější... I pro osud České televize.

13. 11. 2002

Digitální média veřejné služby – služba veřejnosti 21. století

Přepis příspěvku, předneseného na semináři o médiích veřejné služby v Českém Krumlově.

Stojíme na prahu společnosti, kterou si teoretici zvykli nazývat kvartérní společností, protože už to není společnost služeb – společnost, ve které by dominovaly ekonomie služby – je to společnost, v níž by měly a možná i budou dominovat informace a znalosti, které se stanou produkční silou v této společnosti.

Jaká bude tato společnost? Co přinese, jaké šance dá, jaká rizika v ní hrozí? Ten společenský pohyb (pravděpodobně – a teď se pohybujeme v rovině budoucnosti, v rovině odhadování, v rovině predikce podle nějakých trendů, takže popis není exaktní) si vyžádá rozsáhlou segmentaci. Segmentaci zájmů, segmentaci trhů – vyžádá si globalizaci. Globalizace není jenom ta, které se děší anarchisté, bloudící ulicemi velkoměsta a házející dlažebními kostkami na McDonaldy, je to nejenom globalizace ekonomiky a monopolizující vliv silných a zvyšující se sociální rozdíly mezi chudými a bohatými – ony „nůžky“ rozevírající se výhružně mezi silnými a slabými. Je to i globalizace jazyka a kulturních okruhů do určitých celků, které je možno nazvat kontinentálními.

Je to globalizace kultury, jejích východisek a jejích rizik, kódů, symbolů s nimi souvisejících, globalizace ale i toho, co je společné všem nebo mělo by být společné všem – určitých etických principů, humanity – chcete-li. Je to pojmenování slovy, zakotvenými v evropském, v renesančním pojetí. Ale je to i globalizace toho, co bylo příčinou, že po našich dědech někde v ulicích českých měst i světových měst stříleli četníci, globalizace sociálních standardů. Říkejme tomu odborářské požadavky, i když to je samozřejmě zjednodušení. Je to emancipace tvořivosti, emancipace intelektu a jeho masové rozšíření. Mezi důvody, které umožňují tento společenský pohyb, patří i rozvoj technologií. Technologií, jež jsme si povětšinou zvykli nazývat digitálními. Je to integrace. Integrace jednotlivých technologických celků do sebe.

Ukáží vám věc prostou a dalo by se říci všední – mobilní telefon poslední generace. Je to telefon? Je to rádio, je to televize, je to kongresová knihovna Spojených států, je to *broadcast* kamera, kterou mohu používat kdekoli a kdykoliv a na dálku okamžitě přesouvat informace o dějích tak vzdálených naší konkrétní zkušenosti?

Může být – během několika let. Je to miniaturizace. Je to globalizace těchto technologií a masovost jejich rozšíření a je to samozřejmě i standardizace výměny názorů, výměny kódů mezi námi všemi.

Pak přistupují určité procesy ve výrobě, v produkci informací. Zcela určitě mi přiznáte, že to je decentralizace. Velké molochy typu Česká televize budou nahrazeny malými molochy, produkčními centry a posléze jednotlivci, kteří mají tu vůli a chuť vydržet a dělat tvorbu pro spoustu svých vrstevníků, kolegů, přátel anebo širokou veřejnost. Je to demonopolizace. Už nikdo nemůže říct, že udržuje technologickou převahu a že neumožní každému z vás v porovnání s historií s minimálními náklady dělat profesionální tvorbu takřka v kuchyni. V dobách těsně po sametové revoluci jsem toto pochopil jako člověk, který vyšel z vysoké školy, setkal se s výpočetní technikou v grafické tvorbě a zjistil, že polovinu z těch šesti let jsem se učil zbytečnosti, jež už nikdy v životě nebudu potřebovat. Takže co nás čeká?

Čeká nás společnost s určitou převahou znalostí, s určitou převahou intelektuálů, nebo nás čeká společnost, kde každý budeme moci zničit výdobytky všech ostatních, anebo k nim přispět? Já se domnívám, že pokud se bavíme o veřejné službě – a tady zněla debata velmi neurčitě – tak se bavíme i o tom, jestli tato demokratizace rozšíření možností produkování kvalitních pořadů (informací) je umožněna všem, nebo jenom někomu. Jestli je uchován monopol určitých produkčních center, nebo jestli je otevřena nabídka. O tom jsem zde bohužel slyšel jen velmi málo.

Digitální technologie zcela určitě převrací trend od všeobecného jednosměrného šíření z produkčního centra k interaktivní výměně. Vidíme to dnes na internetu, kde i velkým zavedeným firmám konkurují malé, takřka domácí. Jenom proto, že mohou, jenom proto, že jim to technologie umožňuje. Etické principy internetu jsou nejlepší pojistkou proti tomu, o čem se zde mluvilo v předchozích blocích – o monopolizaci, o ovlivňování, o strachu o živobytí – pouze si musíme všichni uvědomit, že úzká nabídka, která byla v rukou dnešních mocných, se změnila v rozsáhlou nabídku, jež bude přístupná všem. Tam vidím budoucnost a tam vidím i šanci pro veřejnou službu.

Protože komparativní výhoda, což byla blokáce individuální možnosti prostřednictvím ekonomiky (pomocí ceny zařízení, pomocí ceny přenosových tras), se rapidně mění a možnosti, které stojí před každým z vás, je víc, než byste si byli ochotni připustit: Protože většina z vás stále lpěla na zavedených praktikách, na zavedených mechanismech, na zavedených rolích, a ten svět je pryč.

A většina z vás na to přijde.

Dříve a nebo později. A já myslím, že velmi rychle.

11. 11. 2002

Národní knihovna má problém s chápáním svého poslání v digitální době

Ministerstvo kultury vypsaló už v roce 2000 program vývoje prostředků, které by dovolily zachování a veřejné zpřístupnění informačních zdrojů v elektronické podobě tak, jak tomu bylo doposud u papírových knih a časopisů. Nazvalo svůj program *Zpřístupňování a ochrana knihovních fondů formou digitalizace s využitím mezinárodní sítě internet v souvislosti s vytvářením informační společnosti*. Program vycházel z rozpracování koncepce státní informační politiky. Na základě zadání ministerstva kultury vytvořila Národní knihovna rozsáhlý realizační projekt *WebArchiv* a začala v minulých letech s jeho pilotním testováním.

Problém, jenž se v navrženém řešení skrývá, tkví v právní interpretaci užití elektronického díla, která zoufale potřebuje inovaci nejen autorského zákona, ale zákona o knihovnictví, archivnictví a dalších právních předpisů. Restrikce, jež vnáší – prozatím na smluvní bázi – pro uživatele v tuto chvíli Národní knihovna do použití tohoto archivu, překračují rámec, který by umožnil v budoucnosti její fungování jako instituce veřejně prospěšné univerzální služby, přispívající za peníze poplatníků ke všeobecné vzdělanosti v národním jazyce a chápání NK jako instituce, jejímž úkolem je uchování českého písemnictví a národní kultury. Úředníci opět přetvořili (zpotvořili) úmysly zákonodárců i vlády do podoby, vyhovující více jim než uživatelům-občanům.

Existující právní řád doposud neupravuje poskytování elektronických *on-line* zdrojů archivům ani povinnost jejich vydavatelů poskytovat Národní knihovně obdobu *povinného výtisku*, jako je tomu v případě periodických a neperiodických publikací, a proto tento nedostatek řeší Národní knihovna uzavíráním smluv s jednotlivými vydavateli.

Podstata problému ale spočívá v pochopení inovované role *veřejné* knihovny, sloužící v analogovém světě publikací tištěných či publikací na fyzických nosičích – CD-ROM, DVD doposud občanům k *půjčování* hudebnin, knih či časopisů, aniž by občan musel každou hudebninu knihu či časopis *koupit*. Tomu se samozřejmě tiše brání vydavatelé, které tento „pozůstatek komunismu“ připravuje o zisky.

V případě elektronických dokumentů by měly knihovny působit obdobně – jako *on-line* dostupné služby, umožňující občanovi používat všech na serveru dostupných, sofistikovaných prostředků k prohledávání, vyhledávání, indexaci a třídění

jednou vydaných (*on-line* zveřejněných, veřejně zpřístupněných) informací, a to i v případě, když je původní zdroj na své unikátní adrese nedostupný (ekvivalent z „analogového“ světa tištěných knih: když je kniha vyprodána).

Smlouva podle § 51 občanského zákoníku, na jejímž základě dnes získává Národní knihovna svá *on-line* data od vydavatelů (tuto smlouvu obdržely i *Britské listy*) však *neukládá Národní knihovně povinnost poskytovat jí poskytnutá data veřejně za ekonomicky nediskriminujících podmínek*. Dochází tak (opět jako v minulosti v případě dat katastrálního úřadu) k situaci, že se definují „oprávnění uživatelé“ a používá se termín „omezený přístup“ namísto toho, aby se *rozšiřoval veřejný prostor a zdarma* získaná data byla dána opět *zdarma* k dispozici všem... Náklady na pořízení dat jsou nulové – spočívají pouze v telekomunikačních poplatcích NK. Náklady uschovávání dat (cena výpočetní techniky a mzda pracovníků) tak jako tak hradí stát prostřednictvím rozpočtu NK a grantů v zájmu uchování historické paměti národa a státu, jeho kultury a písemnictví pro budoucí generace i v dnešní virtuální a technologicky tak turbulentní době.

Ve smlouvě jsou pozoruhodné interpretace role Národní knihovny, která se těmito body staví na roveň soukromému subjektu, aniž si je vědoma svého poslání veřejně prospěšné instituce, financované státem:

„Omezený přístup“ znamená možnost nakládat s *elektronickými on-line zdroji* v omezené míře, tj. možnost tyto zdroje pouze číst bez možnosti je jakýmkoliv způsobem *kopírovat*, měnit nebo rozmnožovat.

Poskytovatel prohlašuje, že *elektronické on-line zdroje* užívá, tj. sděluje veřejnosti na svých stránkách prostřednictvím počítačové sítě internet oprávněně.

VI. Přístup k uchovávaným/archivovaným elektronickým on-line zdrojům

1. Právo plného přístupu k uchovávaným/archivovaným elektronickým *on-line* zdrojům, poskytnutým poskytovatelem v souladu s touto smlouvou mají výhradně oprávnění zaměstnanci. Národní knihovna je v této souvislosti povinna na žádost poskytovatele předložit aktuální seznam všech oprávněných zaměstnanců.

2. Národní knihovna je v souladu s touto smlouvou a ustanovením § 38 AutZ oprávněna půjčovat rozmnoženinu elektronického *on-line* zdroje tím, že oprávněným uživatelům umožní k těmto zdrojům omezený přístup, a to i prostřednictvím jiných vybraných knihoven. Aktualizovaný seznam těchto vybraných knihoven je v okamžiku účinnosti smlouvy k dispozici na internetových stránkách projektu *WebArchiv* (<http://webarchiv.nkp.cz>).

3. Národní knihovna bude sledovat využívání archivovaných dokumentů a na žádost vydavatele poskytne statistická data.“

Stál jsem „u kolébky“ tvorby státní informační politiky, a vím proto, jaké motivy v roce 1996 (tehdy vznikly první *drafty* dokumentu, později nazvaného SIP) vedly tím, který koncepci připravoval, k jednotlivým požadavkům na změnu legislativy či na různé státní instituce, tedy i na Národní knihovnu. Zcela určitě to nebyl zájem archivářů či knihovníků o exkluzivitu přístupu k jakýmsi „fondům Z“, ale zájem o co nejúplnější a nejveřejnější zachování elektronického písemnictví, dostupného i tehdy, kdy dnešní největší servery budou exponátem v technickém muzeu, kam budou prarodiče vodit svá vnoučata: „Podívej, Jiříčku,“ zasní se dědeček, „když jsem byl mladý, tak jsem na tomto počítači psal své články v šestsetdvójce. Jó, to se psal rok 1992 a internet byl v plenkách...“ Dosti šprýmů. Situace je vážná.

Považuji za zcela nepřijatelnou lhotežnost ministra kultury v nedostatečném finančním zajištění projektu *WebArchiv* i v nejasném politickém zadání projektu, nedostatečně zdůrazňujícím jeho stimulační charakter pro rozvoj všeobecné počítačové gramotnosti a stírání ekonomických bariér občanů v přístupu k informacím a rozvoji občanské společnosti. Považuji za nepřijatelné i vnímání smyslu tohoto projektu vedením Národní knihovny. Pokud budu moci, budu vyžadovat, aby na smlouvách – stejně jako v případné novele zákona č. 257/2000 Sb. či na jeho základě inovovaném statutu Národní knihovny – byla ustanovení, která budou veřejný prostor vzdělanosti a informovanosti občanů ČR nadále rozšiřovat, nikoliv jej zužovat nesmyslnými restrikcemi či případnými ekonomickými požadavky na uživatele.

Je v existenčním zájmu státu mít gramotné a vzdělané občany a je v existenčním zájmu občanů efektivně využívat informací, které z jejich peněz – daní – stát pořídí či uchovává. A to musí být určujícím rámcem jak pro zákonodárce, tak pro ministra kultury, školství či pro ředitele Národní knihovny. Protože jedni i druzí jsou placeni z peněz daňových poplatníků a jim se zodpovídají.

- Národní knihovna je si vědoma svého poslání systematicky doplňovat, zpracovávat, ochraňovat, trvale uchovávat a rovným způsobem všem bez rozdílu zpřístupňovat veškeré jí dostupné písemné, obrazové a jiné záznamy a další informační zdroje – univerzální knihovní fond dokumentů – vydané v České republice s cílem přispívat tak ke vzdělanosti a informovanosti o všech oborech lidské činnosti, zvláště pak rozvíjet a uchovávat bohatství národního písemnictví, kultury a jazyků, užívaných v minulosti i v současnosti občany České republiky. Národní knihovna je povinna dodržovat zásady otevřenosti a veřejné přístupnosti svých elektronických informačních služeb a datových knihovních fondů.

- Digitalizovat archivní fond periodické literatury do termínu, určeného jí zvláštním předpisem.

- Zpřístupnit veškeré informační zdroje, softwarové třídící a vyhledávací nástroje a soubory instrukcí – získané na základě zákona a s přispěním financí státu – pro-

střednictvím státního rozpočtu, soustavy veřejných rozpočtů či od nich odvozených rozpočtů – veřejně tak, aby byly – pokud je to technologicky možné a pokud jí to limity jejího rozpočtu dovolují – v plném rozsahu ekonomicky nediskriminujícím způsobem pomocí technologií dálkového přístupu (pomocí telekomunikačního zařízení) ve všech jejích pobočkách, ve všech institucích veřejné správy a ve všech státem či institucemi veřejné správy zřízených vzdělávacích a rekvalifikačních institucích pouze na základě registrace uživatele knihovních služeb; a tam, kde je to technicky reálné, aby byly zpřístupněny zdarma prostřednictvím veřejně přístupné datové sítě i bez nutné registrace.

- Chránit bezpečnost jí shromažďovaných a uschovávaných digitálních dat tak, aby zamezila jejich možnému zničení či pozměnění. Je povinna při tom dbát autor-skoprávní ochrany pouze do té míry, do jaké ji chrání při nakládání s knihovními fondy a informacemi na fyzických nosičích.

- Je povinna zveřejňovat svá data pouze ve formátech, jejichž zdrojový kód a syntaxe jsou veřejně přístupné a vyplývají ze mezinárodních standardů a mezinárodních norem ISO, nikoliv tedy ve formátech proprietárních, vázaných na určitou technologii, operační systém či software konkrétního výrobce. V těchto formátech mohou být data zveřejněna pouze jako alternativa nebo v případě, kdy není technicky možná jejich konverze do veřejně přístupného formátu. V takovém případě musí Národní knihovna zabezpečit volnou dostupnost programového vybavení pro čtení tohoto formátu.

- Veškeré registrační a výpůjční poplatky musejí být paušální na dobu nejméně jeden rok a musejí být odvozeny od celkových nákladů a pracnosti pořízení dat. Nesmějí být nesrovnatelné s náklady na výpůjčku dat na fyzických nosičích při odečtení amortizačního poplatku za jejich opotřebení a náklady na nutnou údržbu.

- Pořízení kopie dat či metadat uživatelem služeb na jeho vlastní náklady (spojené s přenosem těchto dat) nesmí být dále Národní knihovnou zpoplatňováno.

Bez těchto nebo podobných vět v zákonech, statutech a vyhláškách se v tomto státě nepodaří nikdy docílit plné počítačové gramotnosti nastupující generace. Nepodaří se ani zachovat osvědčený odkaz Marie Terezie, která svou školskou reformou z roku 1772 stála u zrodu veřejného školství (a většina veřejných knihoven vznikala původně jako školní, paralelně se zakládaly knihovny obecní a většinou až počátkem 20. století transformovaly velké knihovny soukromé či církevní na veřejné), a položila tak základ české vzdělanosti a národního obrození.

Bez těchto či podobných vět se nepodaří nadále zachovat národní kulturu či český jazyk.

Bez odvahy k radikálním krokům nebude v budoucnosti ani veřejný prostor – *public domain* – a zúží se tak prostor pro kvalifikovanou, informovanou mož-

nost občana ovlivňovat věci veřejné – zúží se tak prostor pro demokracii. Pozitivní diskriminace nezpлатněného získávání informací prostřednictvím výpočetní a telekomunikační techniky je jen jednou malou kapkou v moři úkolů na cestě ke kvartérní společnosti, společnosti znalostí, společnosti 21. století. Ale někde se začít musí.

20. 1. 2003

Občanství vyžaduje aktivní participaci – aneb Nejsme ovce

Poražení a zklamaní euroskeptici a euronegativisté tvrdí, z matematického hlediska oprávněně, že 77 % (občanů hlasujících pro EU) z 55 % (voličů, kteří k volbám přišli) je něco přes 42 %. Tedy „matematická“ menšina. Zapomínají ale dodat, že je na každém člověku, jak své občanství pojme. V referendu se přitom skrývá budoucnost.

Ti, kteří na své občanství rezignovali, k rozhodování o EU v pátek a sobotu nepřišli. A nemohu je tedy nazývat opravdovými občany. Vše ostatní je pouze poráženecká demagogie, mající znechutit a otrávit.

Poprvé občané dostali možnost rozhodovat místo politických stran, místo oněch „zkorumpovaných“ a „elitářských“ politiků. Referendum a z něj odvozená podoba spoluúčasti občana na správě věcí veřejných se do budoucna ukazuje být logickým hrobařem klasického zastupitelského-parlamentního systému, logickým konceptem dialogu občana s ostatními občany o věcech společného, veřejného zájmu – vizí e-demokracie. Referendum pak je předstupněm k přímé, participativní demokracii. Doba, kdy občan bude rozhodovat o všech otázkách státu přímo, změni nejen chování politických stran, ale i řadu navazujících institucí.

Stačí k tomu maličkost – přesná a spolehlivá autentizace jedince v informačním systému veřejné správy prostřednictvím analýzy neměnných biometrických dat – například *scanu* reliéfu („otisku“) prstu pomocí technologie *finger print scanning*, *on-line* ověřením spolu s kontrolní analýzou dalších biofaktorů a zadáním PINu. Tato maličkost, využívaná k identifikaci obsluhy počítačů jako zvláštní myš se scannerem „na hřbetě“ je technologicky zvládnutým způsobem jednoznačné identifikace už dnes. Propojíme-li biometrický analyzátor, zadání PINu a *security* protokol přenosu v počítači, PDA, MDA či mobilním telefonu n-té generace, hlasování, stejně jako *on-line* platby či vstup do vyhrazených prostor prostřednictvím této technologie, může být reálné v nejbližších letech, ne-li měsících. Kdyby někdo chtěl...

Cena tohoto „občanského“ telefonu v základní verzi by nepřekročila šest set korun, což je dnes cena za vydání občanského průkazu – kusu papíru. Základní verze by byla dotovaná státem, nadstandard pak za peníze občana. Již dnes vyrábějí ID-telefony jak Motorola, tak například Sagem, pro ostatní výrobce je to jen otázka objednávky a velikosti sérií. Zbývá pouze dořešit technologickou návaznost na straně státu: propojení elektronických registrů občanů, jejich aktivit a jejich ochranu proti

zneužití, zapojení výkonných serverů absorbujících veškeré veřejné státní informace. Nutno je připravit a prosadit komplexní standardizaci v informačních systémech státu, založené na progresivních technologiích s veřejně dostupným kódem (*open source*) tak, aby všechny subjekty měly možnost pro tento systém vyvíjet aplikace a nebyly vydírány licenčními požadavky proprietárního výrobce. Aby formáty dat umožňovaly jejich migraci mezi informačními systémy bez nutnosti složitých konverzí. Tak, aby občan dostal od státu relevantní informace, aby to, co státu dává, mohl kdykoliv i spoluužívat. Aby veřejné (z veřejných prostředků pořízené) bylo opravdu veřejně občanovi dostupné, a to zdarma či za režijní paušální poplatky. Aby své občanství realizoval občan *on-line* a bez nutnosti prosit či uplácet úředníka. Aby stát fungoval tak, jak má. Aby občanství občanovi k něčemu bylo.

Stejně jako se mobilní telefon stane počítačem – přístupovým terminálem k řadě služeb státu i privátního sektoru, stejně tak se stane klíčem k domovním dveřím, automobilu či bezpečnostnímu zámku kufru, médiem, zprostředkujícím nám všem informace pro odpovědné, informované rozhodování o věcech veřejného, ale i soukromého zájmu. Informace se stanou klíčem...

To je základ mé vize druhé části rozvoje informačních systémů veřejné správy (ISVS) na léta 2004–2010 a na ni navazujících změn, které zkvalitní podobu veřejné správy a přiblíží ji občanovi a jeho potřebám. Které učiní občana za jeho peníze – daně – pánem státu, a nikoliv jeho otrokem.

Při realizaci této strategie bude stát samozřejmě potřebovat i silného telekomunikačního operátora, jehož aktivity může v plné míře kontrolovat, a i v těchto úvahách je „klíč“ k některým současným aktivitám státu v telekomunikačním sektoru.

Ten, kdo možnosti e-demokracie využije a poskytne státu své stanovisko k řešeným otázkám, se bude rozhodovat v síťové kooperaci na základě informací, kterému budou jako varianty předestřeny. Politickými stranami, zájmovými organizacemi, odbory, zaměstnavateli, lobbistickými sdruženími. Libovolně – dle jeho volby, *on demand*. Ten, kdo rezignuje, nebude moci svým hlasem ovlivnit nic. Protože „zůstane doma“ – odmítne participovat na výhodách svého občanství. Sám sebe odsoudí do role občana druhé kategorie.

Politické formace-strany se nezmění. Změní se ale radikálně jejich zadání v systému veřejné správy, změní se jejich role z exekutivy chtivé a elitní organizace v mediální společenství. Veřejná správa přejde v manažerskou správu. „Vlastnická práva“ zůstanou i nadále občanovi, neboť stále platí, že všechna moc pochází z lidu... Občanova aktivita jen dostane nové impulsy i možnosti: ptát se a vyžadovat odpověď, vyžadovat odpovědnost od všech manažerů zvolených k řízení části „státu“.

V tomto historicky prvním referendu rozhodli všichni *občané*, a rozhodli 77 procenty – ANO.

16. 6. 2003

Ďábelská iridologie

„ČTK – 20. 6. 2003: Evropská unie zavede do pasů členských zemí, na povolení k pobytu a na víza digitalizované biometrické údaje o nositeli, elektronicky snímatelné. Oznámil to na okraj nynějšího summitu EU v řeckém letovisku Pórtu Karrás jeden vysoký představitel Unie, který nechtěl být jmenován. Návrhy budou předloženy v nejbližších měsících, zatím ale není rozhodnuto, které individualizující charakteristiky člověka to budou, zda otisky prstů, biometrie obličeje či oční duhovky, řekl činitel podle agentury APA.

USA chtějí zavést otisky prstů a další biometrické údaje do svých pasů už od roku 2004. Evropská ochrana dokladů biometrickými prvky má být ale náročnější a není vyloučeno, že americké pasy vydávané pro cesty do EU pak budou muset být přizpůsobeny ujednáním bezpečnostním požadavkům.

Britský návrh je sice nepropracovaný a skrývá finanční i právní problémy, řada členských zemí však o něj projevila zájem. Jiné však jsou ostře proti, například Švédsko.“

Ochrana před ochránci

Ony přísliby již popsány byly. Rizika jsou celkem literárně známá – ať již z Huxleyho knihy *Konec civilizace* či z Orwellova románu *1984* nebo z Bradburyho *451 ° Fahrenheitů*. Riziko biometrického snímání otisků prstů tkví pouze v nezvládnuté bezpečnosti datového skladiště a jeho zneužití „zevnitř“ nejčastěji příslušníky bezpečnostních služeb státu či tajné služby. Ale to se týká všech dat a to má řešit důsledné oddělení identifikačních a autentizačních serverů od oborově (resortně) shromážděných dat při transparentním *firewallu* s nesmazatelně ukládanými logy všech transakcí uživatelů. Dotážete-li se na data, k nimž máte jako státní úředník přístup, systém vám je vydá, ale o transakci napíše identifikační poznámku, trvale ukládanou v podobě, která z fyzikálního principu nepůjde pozměnit nikým. Křížové autorizace navíc zabezpečí data před zneužitím i ztrátou. Vlastní data musejí být oddělena od správy sítě i serveru. Správce serveru či sítě nesmí mít (kvůli kryptografické ochraně) přístup k datům, která spravuje. Data musejí být zálohována s vysokou redundancí. Správce dat nesmí mít přístup k správě serveru ani softwaru. Nesmí mít možnost „shodit“ *firewall*, logující jeho činnost na serveru, a nesmí mít možnost

měnit či mazat zápisy-logy. Software musí projít hloubkovým bezpečnostním auditem a musí být neustále „dynamicky“ testován na základě nejnovějších znalostí o bezpečnostních rizicích. Pak bude systém identifikace osob a informační systém státu „relativně bezpečný“ před zneužitím. Kýmkoliv, včetně samotné vlády nebo správců.

Je zde ale ještě jedno velmi vážné riziko, o kterém se neví a které nikdo ze „zasvěcených“ nechce brát příliš vážně. A to je otázka scanování, uchovávání a vytěžování dat biometrie oční duhovky, respektive *veškerých biometrických údajů s časově proměnnými charakteristikami*. Zatímco pupilky našich prstů jsou neměnné po celý dospělý život a nic o nás – mimo naší totožnosti – neprozrazují, oční duhovka je „zrcadlem“ našeho těla. Jeho „kvality“ – faktického stáří, nemoci – a to i ve skrytém počátečním stadiu, duševní pohody a celkového stavu organismu. Stejným zrcadlem může být náš hlas či jiné biometrické identifikátory.

Čarodějnictví jako věda

Existuje (pseudo)lékařský obor, „seriózní“ lékařskou vědou zavrhováný stejně jako čarodějnictví *woodoo*, jóga, reflexologie, chiropraxe, homeopatie či akupunktura, nicméně na rozdíl od mnoha jmenovaných – ve sféře tajných služeb – velmi vážený. Jmenuje se *iridologie*. Je to soubor experimentálně ověřených a statisticky zdokumentovaných poznatků o všech anomáliích lidské duhovky, jejichž výskyt má statistickou korelaci vyšší než běžnou a souvisí s určitou událostí či faktem v oblasti anamnézy nebo diagnózy sledované osoby. Pro tento obor byl vyvinut mnoha špičkovými pracovišti a firmami soubor technologických zařízení (speciální vysoce rozlišovací digitální kamera se schopností vidět nejen v oblasti přirozeného světla, ale i infračerveného; hardwarový analyzátor či software umožňující porovnání snímků a jejich OCR, optické rozpoznávání; databáze a *workflow* pro velké množství nasbíraných dat; výkonné servery a rozsáhlá datová skladiště).

Data ve větším množství se stále získávají špatně, v současnosti pouze experimentálně u osob s nejvyšší bezpečnostní prověrkou, které jsou zaměstnány při činnostech či v provozech, využívajících biosenzorickou autentizaci této kvality a uchovávajících snímky o vysokém rozlišení. Jde o pracovníky archivů tajných služeb, bank a ceninových tiskáren, operačních středisek armády, vojenských laboratoří, skladů či vývojových pracovišť jaderných, chemických, biologických či *hi-tech* zbraní, o obsluhu „horkých“ částí jaderných provozů, skladů paliva a jejich velínů i centrálních energetických dispečinků.

Tyto údaje dnes nemají praktické využití mimo bezpečnostní systém, jehož jsou součástí. V případě masového nasazení technologie do „občanského“ světa jsou nesmírně zajímavé například pro zaměstnavatele, zdravotní pojišťovnu či nelegální

operace tajné služby. Nevěříte? Vy byste zaměstnávali a draze školili pro klíčový post člověka, o němž byste věděli, že má rakovinu? Vy byste takto zdravotně vydíratelnému pracovníkovi sdělili klíčové tajemství či klíčovou pravomoc? Bezpečnostní úvahy nemají s lidskými právy mnoho společného...

Veřejný prostor – prostor pro demokracii

Zde narážíme – jako už tolikrát v oblasti informačních technologií – na etiku. Jak zabránit potenciálnímu zneužití technologie, která jinak obrovsky šetří náklady státu, postihuje problém nelegální migrace, postihuje volný pohyb půl miliardy lidí po kontinentu, ale zároveň její neexistence umožňuje volný pohyb a vyhýbání se právu zločincům či průtahy v úředním styku občana a státu? A jak zabránit samotnému státu ve zneužití, jestliže má „rozhodující slovo“ i „mocenské páky“ při prosazování stále drakoničtějších opatření vůči individuálním svobodám, posvěcených uměle vyvolanou neurózou „boje proti terorismu“?

Rozvoji technologií se neubráníme a bránit pokroku by bylo nesmyslné. Regulovat neregulované už takovým nesmyslem není, pokud je regulace v zájmu společnosti. Pohyb radioaktivních materiálů se také reguluje a střeží... Omezovat svobodu terorizovat a vydírat zaměstnance nesmyslem není. Bránit jednotlivým politikům, úředníkům i státu jako celku v populistickém zfašizování společnosti prostřednictvím extenzivní interpretace bezpečnosti pro „slušné občany“ rozšířením pravomocí tajné služby a policie nesmyslem není. Je nutností střežit svobody individua bez ohledu na to, která a jak mírumilovná a demokratická vláda je právě u moci. Protože vlády se mohou vyměnit, ale jednou narozený Velký Bratr už zůstane.

Existuje jediná komplexní a vyčerpávající odpověď – ústavně zaručená práva s minimálně kontinentální působností (o důvod víc mít evropskou ústavu a pravomoci mezinárodního soudního dvora) a mezinárodní i státní instituce, které budou tato práva občanů hájit. Rozšiřování veřejného prostoru v legislativě, legislativně technické a technologicko-organizační bariéry zneužití a nedopuštění rozšíření těchto technologií, které uhlídat nelze. Což je i lákadlo, skryté ve využití analýzy pozorování změn oční duhovky v masovém měřítku v oborech pojišťovnictví, v sociální politice a dalších oborech. Důsledné mechanismy kontroly plnění těchto opatření institucí, stojící mimo exekutivu a nemající odvozené pravomoci od exekutivy. Huxleyho *predestinace* by totiž náhle mohla dostat reálný obrys.¹⁵

20. 6. 2003

Reforma v půli cesty: Ostuda ministerstva, ostuda vlády

Stát se nesmí stát dojnou krávou, ale katalyzátorem změn ve vzdělávacím procesu – tak, aby dokázal prosadit sdílení znalostí a vědomostí mezi co nejširším okruhem uživatelů této služby.

To jsem psal před rokem – koncem dubna 2002 – jako odpověď na otázky Martina Grombiříka z portálu Antiindosh. Bohužel od té doby sice státní pokladna zchudla o několik miliard – mimo jiné i za zaplacené licence Microsoftu, ale výsledky dosavadní „spolupráce“ Telecomu s ministerstvem školství nesvědčí o tom, že tato spolupráce je za současného vývoje projektu *Internet do škol* účelná a perspektivní – alespoň pro stát, pro školy a jejich žáky. Pro budoucnost. V první fázi rozvoje projektu *Internet do škol* byl kladen důraz na infrastrukturu (připojení, architektura, hardware), pozornost se už dávno měla a nyní už musí napnout k obsahu.

I proto byla navržena „contentová“ aplikace *Summa středoškolských znalostí* – databáze výukových informací v národním jazyce přístupných prostřednictvím dálkového přístupu, zahrnující učební texty, interaktivní výukové aplikace, pomůcky, sumáře encyklopedického charakteru i publikační a komunikační prostředí pro školy, kolektivy žáků i učitelů i jednotlivce (redakční systémy a diskusní fóra). Tento návrh Telecom vždy ignoroval, na místo toho se realizovaly nesmyslné nákupy softwaru za desítky milionů. Na místo *Summy* pak vznikl komerční portál Zaskolou.cz.

Vím, že není možno „dokořán otevřené“ technologie realizovat „okamžitě“ – jejich koncepční vývoj chce nejen perspektivní návrh, podložený analýzou a standardy, ale i čas na realizaci. Prozatím se ale nic nerealizuje... Nelze ani prosazovat líbivé, ale nerealistické koncepce za halasného křiku spřátelených lobbistických sdružení – jak činí někteří slavní „znalci“ a „odborníci“ spojení s „mediálními hvězdami politického nebe“, jejichž ústavní odpovědnost vzhledem k volebním výsledkům nehrozí – přestože jsou vlády účastni. Nelze proto prosazovat ani striktně „liberální“ koncepci, rozdávající pouze peníze na nejnížší články – přímo do škol – bez možnosti metodické a koncepční kontroly. Nejde totiž pouze o peníze – jde o obsah. Jde o vzdělávání. Nejde pouze o naplnění učeben výpočetní technikou, ale o vybudování jednotného, koncepčně chápaného výukového prostředí, umožňujícího uplatňování přetrvávající zodpovědnosti státu za gramotnost občanů (tedy i informační), za rozvoj kultury a vzdělanosti. Jen tak lze naplnit nejen aktuální úkoly,

kteřé před Českou republiku klade Evropská unie – iniciativa *E-Europe* a *E-Europe+*, ale i budoucí požadavky *knowledge society* – znalostní společnosti. Slabý stát není řešením ani v oblasti *hi-tech*... A *Summa* v českém jazyce by tak mohla být originální „lokální“ *hi-tech* projekt, následováníhodný vzápětí celou Evropou.

Prostředkem zlevnění státních nákupů při zachování mnohosti nabídky a konkurence výrobců i prodejců měla být „státní burza“. Existoval by nabídkový *on-line* katalog a *e-shop* pro všechny instituce, placené ze státních prostředků, ve kterých by státem „certifikované“ firmy, splňující podmínky zákona o zadávání veřejných zakázek, zveřejňovaly své nabídky na základě aktuálních cen trhu, spolu s procentní slevou pro hromadné odběry či slevy pro určité „akce“. Stát by „kumuloval“ objednávky, a dosahoval tak velkoodběratelských cen při zachování maxima servisních výhod a záruk „ověřených“ prodejců. Konečná cena by se ale vypočetla z aktuální ceny a všech slev v době odebrání, nikoliv v době uzavření smlouvy. Ceny by se měnily jednou týdně, vzrůst ceny nad deset procent by podléhal zvýšené pozornosti a zdůvodnění, v opačném případě vyřazení z katalogu. Firmy by měly svůj přístup do systému a mohly by své ceny upravovat samy. Odběratelé by do systému vkládali závazné objednávky i s dobou dodání. Bylo by jasné, kdo, co, kolik a za kolik nakupuje. Prozatím totiž všechny firmy inkasují prémii mezi „pevnou“ cenou v době podání nabídky, dlouhým trváním vyřízení státní zakázky a rozdílem mezi nákupní cenou při aktuálním odběru a dodávkou k zákazníkovi. Cena výpočetní techniky při tak obrovské a zdlouhavé zakázce, jakou je *Internet do škol*, samozřejmě drasticky znevýhodňuje stát a činí celý projekt krajně nedůvěryhodným... Zveřejnění nabídek by stabilizovalo hladinu a přispělo k zlevnění techniky u velkých firem i drobných odběratelů. Najednou odebrané množství v daný týden by určovalo, zda konečná cena bude vyšší, či nižší. Instituce by pak platily směnkou splatnou k určitému datu tak, aby se nemohlo stát, že dodavatele finančně „položí“ v okamžiku, kdy jim ministerstvo financí peníze „nedá“ třeba i půl roku. Firmy by měly jistotu zaplacení, stát by měl jistotu nejnižší možné ceny při zachování kvality služeb a zboží. Korupce by nemohla existovat – z principu veřejné a volně přístupné – tedy i kdykoliv porovnatelné – nabídky. Systém by byl prohledatelný kdykoliv kýmkoliv zpětně. Dodavatelé by museli přestat používat individuální pobídky jako základní nástroj získávání zákazníků ve státní správě – rozhodujícím by byla certifikace dodavatele, kvalita a cena. To všechno už mohlo být a není.

Nyní je nutné vnímat akutní ohrožení veřejnoprávního prostoru komercializací a uvědomit si, že v zájmu zachování ekonomicky nediskriminujícího prostředí pro distanční celoživotní vzdělávání maxima občanů a zachování národní kultury i národního jazyka je nezbytné podporovat (i s využitím fondů EU) veškeré snahy v oblasti zveřejňování informací formou veřejné nabídky, nesvázané autorskými

právy – formou projektů a podpory *public domain*, *open source* (GNU/GPL) a svobodné, demokratické výměny stále většího množství ověřených, užitečných informací prostřednictvím univerzálně přenositelných formátů (XML ap.). Standardizace podle ISO, CC, CEN, ETSI, IDA, IETF, W3C je základ rozvíjení jakéhokoliv systému – GovNet i INDOŠ.

Stát je totiž nezastupitelný v roli největšího producenta těchto informací i největšího zákazníka při jejich vytváření – a to i když je vytvářejí komerční firmy. Je však nutno prosadit takové ekonomické modely, které by nedovolily firmám vydírat stát ani uživatele monopolistickými a nereálnými cenami za aplikace, informace i na ně navazující služby. Konkurenční prostředí musí v tomto víceméně monopolistickém prostředí nahrazovat stát – formou podpory *public domain* a *open source*. Podporou vlastní inteligence, která bude dostávat příležitost už během studia i po jeho absolvování. Pro budoucnost je nepřijatelná podpora monopolu Microsoftu za aktivní účasti ministra české vlády, jezdícího napříč Amerikou za doprovodu manažerů amerických IT firem.

Stát musí zabezpečit i funkce „veřejných knihoven digitálního věku“ – za stejných, či ještě velkorysejších podmínek jako před více než jedním stoletím císařovna Marie Terezie v případě knihoven pro „papírové“ knihy... Internet by měl stále více sloužit celoživotnímu interaktivnímu vzdělávání namísto bezduché a zkomercializované zábavy těch, kteří „na to mají“. Jen tak se staneme součástí vyspělé civilizace. Nyní klepeme na pootevřené dveře. Stojíme na prahu.

Je nutné se aktivně a s plným nasazením bránit komercializaci školství – a to ať formou školného anebo neodpovědným propojováním komerčních služeb se vzděláváním a zužováním veřejného prostoru. Sociální „výdobytky“, mezi něž patří i státem garantované a bezplatné školství, jsou dány historií i budoucností země, jejíž občané vždy v historii byli považováni za vzdělané – humanitně i technicky. Česká republika je zemí, kde negramotnost neexistuje už více než sto let. Měla by být i zemí, kde by neměla existovat ani digitální negramotnost, přežívající i za vlády sociálnědemokratické vlády na počátku století jedenadvacátého.

Stát musí umět nalézt peníze na vzdělání i zefektivnění veřejné správy. A musí je investovat s jasně daným zadáním, ne je nekontrolovatelně utratit. Protože to jsou naše peníze. Protože to je náš stát.

26. 6. 2003

„Odborníci“ mají strach z čistě veřejnoprávního multiplexu. Proč asi?

Zdeněk Duspiva, bývalý člen Rady pro rozhlasové a televizní vysílání a autor řady článků v *Britských listech* o digitalizaci vysílání, hovořil v pořadu Českého rozhlasu 6 *Média v postmoderním světě* o nových podmínkách digitalizace televizního a rozhlasového vysílání v České republice. „Nový trend, podle mého názoru reálný, je, že by nemělo dojít k sto procentně veřejnoprávnímu multiplexu,“ konstatoval Duspiva.

„Dnes máme na základě měření a přípravy Českého telekomunikačního úřadu k dispozici dva celoplošné multiplexy a teoreticky a zčásti technicky je zkoordinována možnost třetího multiplexu,“ řekl Zdeněk Duspiva. Podle něj dnes dochází k zásadním změnám, které negují již připravenou zákonnou normu. Nabízí se otázka nového rozdělení kompetencí při přidělování licencí. „Měly by být přiděleny dva typy licencí: jedna přidělovaná Českým telekomunikačním úřadem k provozování multiplexu, který může šířit jak televizní signály, tak doplňkové telekomunikační služby, druhý typ licence by byl v kompetenci Rady pro rozhlasové a televizní vysílání a byla by to licence programová, která by stanovovala, co mají programy obsahovat...“

Duspiva správně předpokládá striktní oddělení „technické, provozovací“ části od „programové“ u multiplexu „soukromoprávního“, ale v případě veřejnoprávního multiplexu se domnívám, že nemá pravdu. Striktní definice by přispěla k jasnému sdělení, že média veřejné služby jsou a mají i nadále být jiná. Což nevylučuje komerční pronájem části volných kapacit, ale zaručuje kontrolu nad sítí a z toho vyplývající sílu médií veřejné služby – zákonem. Za komerčních podmínek se pak o svou „vlnku“ může ucházet i stát a pro potřeby objektivního informování o svých aktivitách vytvořit médium „státní služby“ – podobné, jako nyní provozuje v Českém rozhlase na stanici ČRo 7 – vysílání pro zahraničí. To je státní rozhlas, služba, která stojí ministerstvo zahraničí šedesát milionů korun.

Tři pilíře stability multimediálního světa

Stabilita programová i mocenská by pak v tomto trojdílném systému byla zachována – systém by nebyl duální, stál by na třech nezávislých nohou: na veřejnoprávním, státním a soukromém vysílání. Nikdo by si nemohl stěžovat a každý by byl uspokojen ve svém informačním „hladu“. Každý by si mohl vybrat z mnoha možností, stylů,

přístupů. Vytvořit si svou programovou skladbu dle svých priorit. A pro potřeby kultury, propagace turistického ruchu či regionů, či pro potřeby výchovy a vzdělávání by byl k dispozici dostatečný počet multimediálních kanálů patřících státu a jeho institucím. Skončila by válka o „veřejnoprávnost“, která je jen pokusem mocensky a finančně ovládat distribuci informací a názorů. Na obou stranách – aby bylo jasno. Poslední zbytky totalitního působení, poslední relikt minulosti.

Čistě veřejnoprávní multiplex by dal vzniknout i tolik potřebné technologicky koordinační, programové a dramaturgické skupině a postupnému propojení až sloučení ČRo a ČT. Omezil by na nejvyšší míru možnost aliancí se soukromými médii, a tím i podlehnutí jejich agresivitě – zneužití prostoru pro veřejnou službu ve prospěch služby soukromé.

Bezbariérový přístup

Pouze silný veřejnoprávní multimediální producent s vlastním vybavením a celoevropskou podporou (inovované EBU a další instituce pro realizaci evropského požadavku zachování evropské produkce a veřejného prostoru) může hrát „tvrdou“ konkurenci globálním provozovatelům „komerční produkce“. Protože jinak vkus bude vždy určovat vždy ten silnější, a veřejný prostor tak postupně zanikne, pohřben pod tunami brazilských telenovel.

Stát, který je prozíravý a znalý technologických i politických trendů, by měl zabezpečit takovou mnohost, jež by zajistila bezbariérový přístup ke komplexnosti informací pro každého svého občana – protože to bude to poslední, co zbude v budoucnosti jako prostor veřejné služby. Pokud bude i nadále hrát druhé housle podle komerčního dirigenta a zaštiťovat se neustále zkušenostmi z minulých bitev, bude to to poslední, co udělá, než za obecného posměchu zkrachuje jako autorita i jako mocenská struktura. Protože v budoucnosti budou informace a znalosti produkčním faktorem-kapitálem. Anebo se takovýto „hloupý“ stát změní z relativní demokracie v *soft* autokracii mediální oligarchie – jak to nazývají ti, kteří se bojí vyslovit výstižnější slovo – diktaturu. Po tom se totiž některým bývalým i současným mediálním revolucionářům a vzbouřencům stýská. Zapomínají, že pro každou „revoluci“ musejí být „objektivní podmínky“, a ne každé dítě revoluce přežije vítězství ve zdraví... Objektivní podmínky ve světě technologického liberalismu a globalizace komunikace neexistují. A revoluce své děti stále požírají.

Demokracie 21. století by měla být nejen světem bez násilí, ale i bez bariér...

7. 7. 2003

Štěpán
Kotrba

Případ Srba

Ministr obrany kvůli Srbovi vyhodil šéfa vojenské rozvědky

Bývalý generální sekretář ministerstva zahraničí Karel Srba byl až do čtvrtka agentem Vojenské zpravodajské služby. Uvedla to televize Nova s odvoláním na nejmenované vysoké armádní činitele. Zpravodajské souvislosti celé kauzy jsme naznačovali už dříve.¹⁶

Podle televize dostal náčelník Vojenské zpravodajské služby (vojenské rozvědky) brigádní generál Andor Šándor loni příkaz, aby Srbu po jeho odchodu z ministerstva zahraničí propustil. Šándor tohoto příkazu neuposlechl, a proto byl podle Novy po částečném prozrazení Srbových zpravodajských aktivit ve sdělovacích prostředcích odvolán ministrem obrany z funkce. Šándor ve stejný den, kdy opustil funkci šéfa vojenské rozvědky, také ukončil svůj pracovní poměr na ministerstvu obrany.

Ministr Tvrdík uvedl oficiálně jako důvod Šándorova odchodu „neshody ohledně budoucnosti zpravodajských služeb v souvislosti s reformou armády“. Zdroje *Britských listů* obeznámené se zákulisím však tvrdí, že jde o něco jiného.

Podle nich pracoval Srba na přípravě některých zbrojních obchodů v Jižní Americe a Švédsku. Jednalo se prý o prodej vojenských transportérů, letounů i o zbrojní program nadzvukových stíhaček. Na ministerstvu obrany prý nastalo po mediálním odhalení Srbova incidentu zděšení a začala rozsáhlá prověrka jeho aktivit u rozvědky s cílem minimalizovat škody ve zpravodajské službě.

Nepřímo to potvrdil později i ministr, když jeho tiskové oddělení vydalo zprávu o ustanovení zvláštní vyšetřovací skupiny. Přípravuje se prý i vyhoštění několika zahraničních diplomatů.

Podle stejného zdroje *Britských listů* však „pokus o vraždu Slonkové“ se Srbou přímo nespojuje, byl propojen médii, které neměly dostatek informací a „vypomohly si oslím můstkem“. Bezradná policie, kterou prý tajné služby neinformují, tápe a hledá v Srbovi i pachatele pokusu o vraždu podnikatele Ivana Lhotského. Někdejší štiřínský ředitel Václav Hrubý řekl, že mu Srbovi lidé v minulosti vyhrožovali fyzickou likvidací.

„Takovou věc, která byla zveřejněna, nemůžeme samozřejmě přejít. Případ může být zájmový, mohou tam být jiné prvky než hrubé násilí,“ naznačují tajemně kriminalisté.

Doufejme, že Srbovi vyšetřovatelé mu „nepřišijí“ třeba i zosnování pokusu o za-

bití francouzského prezidenta Chiraka... :) Pokus o vraždu Slonkové navazuje prý pouze na privátní aktivitu osob ze Srbova okolí, které se zapletly do rozsáhlé sítě „obchodníků s fakturami“. Ti „vyráběli“ za provizi daňově uznatelné náklady firem a obchodovali s nimi. Slonková nedávno přišla na stopu české části této mezinárodní (česko–německo–rakousko–maďarské) sítě.

Oficiálně se doposud tvrdilo, že šlo o vyšetřování izolované skupiny 122 českých podnikatelů, kteří způsobili daňové úniky za více než 220 milionů korun. Oficiální policejní vyšetřování už bylo uzavřeno, v tuto chvíli ale na akci intenzivně pracuje kontrarozvědka.

Ve skutečnosti šlo o miliardy a obchod v mezinárodním měřítku. Podle *Mladé fronty Dnes* organizovala podvody jihočeská firma, která přiznávala minimální příjmy, ale stovkám jiných podnikatelů vystavovala fiktivní faktury na milionové částky za poradenské služby. Podnikatelé jí z toho platili jen malou část, ale svůj daňový základ snižovali o celou fakturovanou částku.

Vnitřní vyšetřování tajných služeb ale prověřuje i další „zpravodajské“ stopy, včetně možné války uvnitř vojenské rozvědky a snahy o odvolání generála Šándora, případně souboje mezi „Kavanovou“ civilní rozvědkou a „Tvrdíkovou“ vojenskou rozvědkou, navazující na povolební rozložení sil uvnitř ČSSD a snahy zbavit se Kavana definitivně. Uvažuje se i o zpravodajské hře inscenované některou velkou tajnou službou ze zahraničí, které se příliš nezamlouvá zahraničněpolitická orientace Kavana na rozvojové země a jeho proarabské názory, pro které se nedávno ocitl v tvrdém konfliktu s premiérem Zemanem. Tomu by nasvědčovaly i otazníky kolem pobytu několika zahraničních diplomatů.

26. 7. 2002

Spektakulárně parlamentní konec vojenské špionáže v Čechách

Jednání Sněmovny včera odpoledne připomínalo některé z absurdních dramat Václava Havla anebo Mňačkovu knihu *Jak chutná moc...* Z koalice se stala na chvíli početně opozice, z vlády se stalo málem bezvládí. Premiér četl program své vlády, většina poslanců včetně koaličních ale hledala po kuloárech novináře, se kterými by se podělila o své názory na letní špionážní aférku. Programové prohlášení koaliční vlády zaniklo ve vřavě, rozdmýchané dozvuky médií proběhlé kauzy Slonková–Srba–Kavan. Kavana se nikdo na nic neptal, o něm už se píše pouze komentáře. Jejich společný jmenovatel nedávno nastínil bývalý ministr Zieleniec. Jak prosté. Všichni popularity chtiví poslanci se museli vyjádřit, i když jejich vyjádření bylo motivováno většinou jen vlastními pocity z přečtených článků v novinách. Hlavně, že se vyjádřili. O informační hodnotě jejich vystoupení škoda mluvit. Špidla mluvil zatím k poloprázdnému sálu.

Sněmovna na návrh místopředsedy ODS Ivana Langera prosadila návrh na vznik zvláštní vyšetřovací komise pro objasnění možné korupce při zadávání veřejných zakázek na ministerstvu zahraničí v posledních šesti letech, činnosti hlavního sekretáře ministerstva zahraničí Karla Srby a podílu vojenské rozvědky na tomto skandálu. Návrh ODS podpořil předseda klubu KSČM Vojtěch Filip.

Proti tomu, aby sněmovna o vytvoření komise jednala, byli sociální demokraté, lidovci a unionisté, ovšem bez Hany Marvanové (US–DEU) a bývalého vysokého činitele obrany, Miroslava Kalouska (KDU–ČSL). Paradoxem je, že se „ti dva“ sešli... Kalousek byl mediálně proslaven nedávno právě díky Haně Marvanové, která jej obviňovala z deliktu, pro jehož vyšetřování nyní svorně hlasovali oba – brání úplatků. Podezření mající své kořeny kdesi v nitru ministerstva obrany a pamatující výměnu Migů 21 za polské vrtulníky, se nepodařilo „věrohodně“ prokázat a Marvanová se musela omluvit a své *faux pas* retušovat dočasnou pokorou.

Nyní se Hana Marvanová i bývalý ekonomický náměstek postavili spolu s ODS a komunisty proti svým klubům i celé vládní koalici, a tak klání skončilo 100:98 ve prospěch opozice.

Vojenská rozvědka se také poprvé dostane i pod trvalou kontrolu poslanců. Sněmovní branně-bezpečnostní výbor v pondělí požádal ministra obrany Jaroslava Tvrdíka (ČSSD), aby pěti jeho členům z ODS, ČSSD a KDU–ČSL umožnil seznamo-

vat se s tajnými informacemi o práci Vojenské zpravodajské služby. Tvrdík se tomu pod dojmy z dnešního pléna sněmovny nebrání.

Poslanci se jej velmi důrazně ptali na pozadí Srbova působení ve vojenské rozvědky. Dosud podléhaly parlamentní kontrole jen civilní kontrarozvědka a její vojenská obdoba. Mimo parlamentní kontrolu tak zůstane teď už pouze civilní rozvědka, jejíž řízení zdědí po Janu Kavanovi (ČSSD) pravděpodobně Vladimír Špidla (ČSSD).

Na základě rozhodnutí výboru by se s tajnými informacemi o VZS měli seznamovat jeho šéf Jan Vidím a členové Jan Klas (oba ODS), Petr Ibl, Miloš Titz (oba ČSSD) a Vlasta Parkanová (KDU–ČSL). Ze stran zastoupených ve sněmovně nebudou v této kontrolní pětce členové Unie svobody–DEU a KSČM.

Vidím byl donedávna šéfem sněmovní komise pro kontrolu vojenské kontrarozvědky, Klas vedl komisi kontrolující civilní kontrarozvědku. Ibl byl náměstek ministra vnitra, Titz je dlouhodobě členem vedení branného výboru. Parkanová byla před čtyřmi roky ministryní spravedlnosti.

Při známé „ukecanosti“ poslanců a již notorických „průvalech“ ze služeb, které kontrolují, se jedná o faktický konec vojenské špionáže v České republice. Mimo Srby (krycí jméno Salima) se do médií už dostala další jména či lokační podrobnosti o několika jiných důstojnících vojenské špionáže, nervozita uvnitř služby narůstá a je jen otázkou času, kdy potenciálním či faktickým vydíráním nebo lanážením ohrožení zpravodajci začnou „práskat“ či rovnou přejdou „pod jinou vlajku“. Informace, které podal na uzavřeném zasedání branné bezpečnostního výboru ministr obrany zevnitř vojenské rozvědky, byly podle poslance Vidíma (ODS) „alarmující a velmi divoké“. Vidím namísto mlčenlivosti byl až moc hovorný... Tvrdík připustil, že službu pravděpodobně opustí několik lidí.

Nedovedu si představit české agenty kterékoliv služby operující mimo území státu, že by riskovali neprofesionalitu některého z byrokratů v kancelářích centrály či poslanců při činnosti, za kterou je v zemích, kde působí, většinou provaz či elektrické křeslo. Pravděpodobnost „přeběhů“ je velká. Problémem je i vzájemná nevraživost všech českých tajných služeb, která je pro jejich operativnost i kvalitu práce smrtelná. Devadesát procent času vyplývají na vzájemné podrazy a lčky. Problémem je i zákonné pověření, které těm „ofenzivním“ znemožňuje podnikat operace na vlastním území, a těm „kontra“ zase znemožňuje operovat v zahraničí. Jejich protivníci se nemusí na podobné protokolární záležitosti ohlížet. Pochybují, že by Usáma bin Ládín zkoumal, odkud startovalo to které letadlo :). Přesto v zájmu úspěšnosti svých misí agenti i kmenoví zaměstnanci denně zákony porušují, což dokazuje nejen případ Srba, ale vyplývá to i z prosté zpravodajské logiky.

Každá služba (tedy i rozvědka) musí mít vnitřní mechanismy na interní bezpečnostní audit, tedy vnitřní kontrarozvědný odbor, stejně tak musí mít i každá služba

možnost vysílat do zájmové oblasti či prostředí nelegály. Těm se může klidně stát, že musejí operovat i tam, kde jim to zákon zakazuje (rozvědce doma, kontrarozvědce v cizině, vojákům v civilu, civilům v armádách – zbrojní kšefty se např. dělají i s civilním sektorem, komunikační sítě pro vojáky stavějí i civilní firmy atd.). Všechny služby nutně musejí operovat i na teritoriích možných protivníků, neutrálu i spojenců – stejně, jako i CIA, BND či MI6 operují na území ČR, přestože oficiálně tvrdí vehementně pravý opak. Každá služba si pro krytí svých agentů musí opatřovat i „satelitní“ krycí firmy, „černé“ peníze na jejich založení či provoz. Stejně tak si musí „nějak“ opatřit prostředky na korumpování úředníků cizích států, kteří „legalizují“ falešnou existenci agentů „nelegálů“ či placení sítě agentů doma i v cizích zemích.

Na mezinárodním trhu se kupují potřebné a prodávají přebytké informace. Zákon neviditelného trhu bez přívlastků platí na trhu s informacemi dvojnásob a globalizace je samozřejmostí. Stejně tak i liberalismus bez hranic. Pracovní příručkou je Machiavelliho *Vladař*.

„Ujedou-li někomu nohy“ a je-li dekonspirován tak spektakulárně, jako se to stalo Karlu Srbovi nyní či rezidentu britské rozvědky Hurranovi (jezdícím po Praze v staříckém černém londýnském taxíku od hospody k hospodě) před časem, není už takovému člověku ani jeho službě nejspíše pomoci. Ve zpravodajské komunitě se stane terčem vtipů a neznámí lidé jej na ulici zastavují slovy: „Nazdar, špione“...

Parlamentní vyšetřování, politické hrátky, personální zemětřesení a „záchrané“ úniky informací z vlastních řad činnost její centrály spolehlivě paralyzují na několik dlouhých let. Srbův případ je toho zářným příkladem. A to právě ve chvíli, kdy se schyluje k největšímu zbrojnímu obchodu v dějinách české armády, stejně jako k největší reorganizaci od dob generála Čepičky. A pokud vím, na zbrojních zakázkách státu a na nákupu stíhaček dělal právě bývalý sekretář Srba. *Elementary, my dear Watson...*

Česká republika pravděpodobně koupí v následujících letech americké stíhačky přesto, že tento nákup bude nejméně výhodný ze všech... Vlastně už byl, přestože cena byla vysoká. Andora Šándora stála křeslo a pár rozvědčků bude dozajista stát existenci či život.

Politika je svinstvo, soudruhu prokurátore..., říká jeden vězeň druhému při společném pobytu na cele.

7. 8. 2002

Pět vloupaček, Kavan, Hubálek a indická větev případu Srba

Chtějte po lidech od policie a BIS inteligenci a předvídavost: Jeden z nejvyšších agentů vojenské rozvědky, pracující do té doby poměrně diskrétně na řadě záležitostí spojených s prodejem zbraní všude možné po světě, je „rozkrý“ kvůli svým trapným vedlejšákům a pseudo-milence, jakási „investigativní“ novinářka má stejné informace jako kriminálka, ba lepší, dokonce snad i lepší nežli kontrarozvědka i rozvědka dohromady. Advokáti, znalci a další osoby spojené s případem jsou profesionálně vykradeni lidmi, kteří mají kopie klíčů a otevření všech dveří i trezoru je pro ně stejně snadné jako rozlousknutí ořechu.

Policii tyto případy manipulace a profesionality zlodějíčků (kteří jdou jak ze seriálu o *Brutální Nikitě* pouze po informacích) neznepokojují a ani advokát obviněného není znepokojen, ale naopak udiven. Nemůže věřit tomu, nač se ho to novináři ptají...

Jen tak mimochodem se proflákne, že psychologem – soudním znalcem, kterého *nestranný* soud připustil jako *nestranného* znalce, je člověk s přímým spojením s opoziční stranou Naděje Moniky Pajerové. Soud to nebere v úvahu, a tak někdo chudáka psychologa také vykrade, a to přes partu od vloupaček, jejíž šifrované mobily fy MATRA odposlouchávají (stejně šifrovanými telefony fy MATRA a originálními policejními kódy) soukromí kameramani bulvárního televizního zpravodajství, kteří své snímky nabízejí nejvíce Železného Nově, jež je ve při s půlkou světa kvůli svému majiteli a řediteli. Novináři jsou zase první, kdo to vědí. A policajti to zase nevědí.

Téměř do stejného místa, odkud museli „v trenýrkách“ utíkat čeští špioni a odkud jejich šéfa s ostudou stáhli nadřízení, letí mladý provokatér soukromým tryskáčem, málem na účet předsedy Valného shromáždění OSN a česká policie ho po přiletu ani nezatkne, ani nevyslechne. Novináři jsou opět první, kteří se k němu dostanou. Kupodivu mají lepší informace než policie. SPOK se sice činí, ale pomalu. Stopy totiž vedou přímo do Sněmovny... Stejně jako v případě Srba.

Čímpak to asi je, páni jamesové bondové? Dejte si suché martini s olivou a vysvětlete mně, ubohému občanovi, kterak je to možné? V tak malé zemi a tolik zpravodajského diletantismu? V tak malé zemi a tolik profesionálů ve světě „žurnalistického zločinu“? To přece není normální, nebo snad proboha ano?

9. 1. 2003

Srba a konec vojenské rozvědky v Čechách

Když jsem napsal už na počátku srpna minulého roku, že Kauza Srba je počátkem konce vojenské rozvědky, ve kterém novináři Slonková a Kubík účinkovali nikoliv jako investigativci, ale jako „užiteční idioti“, označili mne kolegové i ne příliš inteligentní příslušníci zpravodajské komunity za příliš paranoidního. Nedivím se jim. Definice skeptika ale praví, že je jím poučený optimista. Nechal se slyšet nový ředitel této tajné služby Josef Prokš, že kauza Srba sehrála roli účinného katalyzátoru. Vojenská rozvědka bude pohlcena kontrarozvědkou a „neprověřitelní“ důstojníci i agenti budou propuštěni. To je nejpitomější krok, jaký mohlo armádní vedení udělat. Opakuje diletantismus z počátku „porevoluční“ FBIS, kterou najednou opustilo tolik lidí, že pak služba neměla ani dostatek jiných na jejich sledování...

Optimista...

Bývalý velitel české protichemické jednotky v Kuvajtu, dnes šéf-likvidátor vojenské rozvědky Prokš, mluví o „katalyzátoru Srbovi“ v rozhovoru pro *MFD* s tím, že vyšetřování tohoto případu „umožnilo oddělit dobré věci od nakupených průsvihů. Kdekdo si tu například nekontrolovatelně a hlavně protizákonně kopíroval a pro vlastní potřebu schraňoval některé tajné informace“. Lidé, kteří tak činili, podle něj uvádějí, že si chtěli zjednodušit práci. Často to však bylo i proto, aby měli něco v rukou na schopnější kolegy, jimž záviděli rychlý postup v kariéře, podotkl ředitel rozvědky. „Odcházejí všichni, o nichž můžeme i malilinko pochybovat.“ Podle Prokše ale existuje riziko, že se propuštění členové vojenské rozvědky budou mstít a začnou používat tajné informace proti službě nebo proti České republice. „Víme, na jakých operacích pracovali, jaké informace měli. Jestliže nějaká unikne, není těžké zjistit, odkud přišla a proč se objevila,“ řekl k tomu Prokš.

Chov zajců a jejich hon

Nový, nepříliš zkušený ředitel vojenského zpravodajství (vojenské rozvědky) ví opravdu stěží, na čem jeho podřízení pracovali, neboť to mnohdy nevěděli ani oni sami. Věděli jen to, co vědět museli. Prokš ví stěží, kdo se jak jmenuje... Dvanáct let nekontrolovatelné a nekontrolované práce stovek profesionálů ze „staré školy“, dodržující pravidla selektivní informovanosti spolu s hloupostí polistopadového

„disidentského řízení“ vnitra z nejbližší hospody a obrany z nejbližšího kostela dalo vyrůst chobotnici, jejíž chapadla dnes prorůstají celou Evropou a sahají i do zámorí. Elitní důstojníci „kupovali za babku“ staré rozvědčičky předchozího režimu. Rozvědčící prorostli impériem Koženého, který „skoupil“ a „privatizoval“ technickou správu, „nepotřebné“ analytiku i některé operativce (a který své finance získal také díky nim a jim byl i odpovědný a jimi byl i řízený), zpracovávají dodnes řadu informačních služeb v oblasti bankovního poradenství pro většinu českých i zahraničních finančních ústavů a nadnárodních korporací (nadšení kapitalisté Klausovy „čery čistotkavicích peněz“ se nezajímají o původ informací, které jim přináší zisk, profesionální zpravodajci nejsou nenažraní a tudíž jsou vítaní spolupracovníci...), pomáhají tunelovat i vymáhat dluhy. Pomáhají zjišťovat úvěrovou historii i odhalovat tuneláře, kteří nejsou „od nich“ a kazí jim jméno. Umějí to. Umějí analyzovat i drobné útržky informací, umějí vést rozsáhlé soukromé archivy, umějí mít ve své agendě pořádek. Umějí kooperovat. Drží slovo a znají svou cenu. Nepodrážejí se. A své šéfy berou jako neškodné kašpárky, ovládané sněmovnou. Když chtějí, umějí se bránit, když chtějí, umějí i útočit. A nenechají se chytit za ruku.

Etika povolání

Přisahali kdysi věrnost Československé socialistické republiky. Tě byli ochotni obětovat vše, mnohdy i za cenu svého života. Množství „vědeckých“ i „technologických“ úspěchů českých pracovišť mají „na svědomí“ právě oni. Mnohé operace, o nichž se dodnes nemluví, také. Pro příjemce a uživatele zadarmo, neboť to byl mnohdy vedlejší produkt... A mají díky tomu dodnes mnoho věrných poradců a specialistů a vlastní báze kontaktů, které nepředali. Protože rozvědky nebyly tak přebyrokratizované jako kontrarozvědky a u vojáků panoval navíc vždy naprosto jiný pořádek, vycházející z osobních vazeb a nepsaných vztahů. Proto si troufám tvrdit, že to, co ví nový ředitel služby, ví i jeho sekretářka. Možná ta ví i víc.

Ti propouštění i ti už dávno propuštění znají rizika technologicky podmíněné komunikace a umějí je využívat. Jak pro vlastní ochranu (nebavit se do mobilního telefonu s nikým, kdo nemá skončit v nelegální databázi *Topic* v centrále BIS), tak pro něčí dekonspiraci (prostorový či směrový odposlech je rutinní „komerční“ technologií). Nelegální odposlech mobilních telefonů, průniky do počítačových sítí, výpisy z bankovních účtů získané „agentkami“ u bankovní přepážky či ekonomicky analytické informace, které zaplatí banka – nevědouc, komu a k čemu posloužily – to je jen několik možností, jak zjistit, „co se děje“ v zákulisí kapitalistického systému, plného neúplatných politiků a ctnostných podnikatelů.

Kde je dnes Československo, kde je socialismus, na který přísahali mladí ambiciózní chlapi z dobrých rodin a se skvělou jazykovou výbavou? Nenávratnost

historie dala vzniknout současnému stavu. „Zocelení“ životem „s četníkem v patách“, nemajíce už zábrany ani morálku bývalých rozvědčků, začali si exkomunikovaní či zakrtkovaní špioni privatizovat svět okolo sebe. Nepřehlednost Klausova kapitalismu jim k tomu dávala mnoho šancí. Proto většina z nich dnes patří mezi „konzervativní“ „pravicové“ „podnikatele“. Jezdí v BMW a volí ODS. Přátele mají ale v řadách bývalých komunistů, dnes povětšinou nestraníků. Protože v KSČM zůstali většinou pouze ti, kteří nemohli jinam anebo je nikdo nechtěl. Protože úředníky – díky lustračnímu zákonu – nemohli být, *museli* se stát podnikateli. A museli mít i podnikatelská saka i podnikatelské návyky. Ty v důchodcovské KSČM nenašli.

Jejich kolegové je vyškolili, jejich kolegové je vybavili základním kapitálem a zajistili, aby nemohlo v tomto okruhu osob docházet k bratrovražedné konkurenci. Prospěch z privatizace měli všichni – kdyby kvůli ničemu, tak kvůli možnosti získat úvěr, od likvidátora koupit něco lacino, či jen mít zajištěné nájemníky ve správaném domě či odbyt zboží v továrně. Ale většinou se stávali manažery velkých koncernů či „kapitány průmyslu“. No neberte to...

Pokud to neví šéf vojenské rozvědky, tak páni špioni dokáží na osobní bázi skvěle kooperovat bez ohledu na příslušnost k té které službě a ty či ony služební předpisy – v případě spolupráce s bývalými kolegy, nyní civilisty. A tak se přísně tajné údaje, získávané nelegálním špehováním ekonomicky zajímavých jedinců i politiků dostávají k těm, kteří vědí, komu a kdy zatelefonovat.

Anebo také k novinářům, kteří jsou patřičně „zavázaní“. Proč? Někdy jen proto, aby byla legrace, jindy proto, aby měl „investigativec“ sólokapra, někdy jen proto, aby se přes monitor denního tisku určitému člověku poslalo varování, co ho čeká, když nezvedne telefon a nezavolá to správné číslo. Protože jinak se může klidně stát, že *Financial Times* napíše zítra o jeho firmě to, co by si opravdu, ale opravdu nechtěl přecíst... A co bude navíc krutá a kdykoliv u českého, amerického či švýcarského soudu dokladovatelná pravda. Není nad to mít informační převahu...

13. 3. 2003

Srba přiznal nelegální financování rozvědky

Když jsem psal 7. srpna 2002 – tedy více než před rokem – aktuální článek „Spekulárně parlamentní konec vojenské špionáže v Čechách“ a na něj navazující materiály v týdnech následujících, vystavoval jsem se posměchu a obvinění z paranoie... Tvrdit, že činnost českých rozvědek je ještě nyní financována způsoby z nelegálních zdrojů, a to dokonce z nelegálního obchodu se zbraněmi a provozování „krycích firem“, je odvážné, až troufalé.

Pak ale za přísně tajnými mřížemi skončil jeden dělostřelecký důstojník, jehož houfnice se z Balkánu nevrátily v tom počtu, v jakém tam odletěly. Tamilští tygři se také až do příměří se svou vládou ke svému vyzbrojování a vybavování těžkými automobily nikterak nevyjadřovali. K českému soudu by svědčit nešli.

V pondělí přiznal „Salima“, vězněný důstojník vojenské rozvědky Srba, že Český dům měl sloužit jako zdroj příjmů české rozvědky. Řekl to v rozhovoru pro internetové rádio Hortus, které citují *Lidové noviny* a až po nich „odvozená“ ČTK.

„Financování rozvědky bylo vždy dvouzdrojové. Jedno oficiální, to je teď zhruba miliarda,“ uvedl podle listu Srba v rozhovoru pro internetové rádio Hortus. „A pak ta druhá část, šlo v uvozovkách o ‚zdroje rozvědky‘, mezi které měl svého času patřit i Český dům. Rozvědka ho chtěla získat. Vedli by ho nastrčení lidé, ale fakticky by patřil rozvědce,“ citují ze Srbova rozhovoru *Lidové noviny*.

Srba, který pracoval pro vojenskou rozvědku, byl na konci června 2003 odsouzen k osmiletému vězení za přípravu vraždy novinářky Slonkové. O pravděpodobnosti jeho obvinění lze s úspěchem pochybovat, o nemanipulativnosti soudů, které se ho odsouzením a uvězněním pokusily umlčet, se dá s úspěchem pochybovat také. Citron je ale pro mnohé stále asi „věrohodný“ svědek, stejně jako Sabina Slonková je pro mnohé stále ještě „investigativní novinářka“, která nikdy nikomu neskočí na špek...

2. 9. 2003

(O případu Srba píše v této knize také Fabiano Golgo, viz str. 107–112.)

Štěpán
Kotrba

Jak Češi bojují – v politice

Demokracie blbých otázek a ještě blbějších odpovědí

Normalizace se projevuje zglajchšaltováním společenské diskuse stejně jako diskuse mediální. Namísto dialogu a výměny postojů mezi vládnoucími a opozičními politickými skupinami se blížíci „supervolební rok“ projevuje ztrátou nervů i soudnosti. Vláda se rozhodla, že svou předvolební mediální politiku povede jako reklamní kampaň na vložky či práci prášek. „Vypereme vaše myšlení dočista,“ neváhá proto hlásat i doposud ctihodná instituce – Česká akademie věd. Její Sociologický ústav nedávno dostal přírůstek – s příkazem „dobře krmit, venčit a ochočovat“. Centrum pro výzkum veřejného mínění se stalo průzkumnou jednotkou v mediálním boji o českého voliče. Namísto politicky neutrálního mapování postojů české společnosti se ctihodní sociologové zapojili do vládní mašinérie: nejnověji průzkumem na téma *Názory na fungování Evropské unie a na prospěšnost evropské integrace*.

České společnosti nikdo doposud věcně nevysvětlil klady ani zápory, které s sebou přináší pro obyvatele Česka vstup do EU. Společnost je dotazována, co si myslí o... – tezích, které vláda za pomoci některých PR agentur české společnosti sděluje. „Pozitivně je občany vnímáno především *uplatňování zásad demokracie, spolupráce a solidarity*, méně už zásady tolerance a rovnosti.“ Na této větě, citované z oficiální zprávy CVVM, je patrné, jak pomýlená diskuse se s občany za jejich peníze vede. Vláda vypustila kampaňovitě několik hesel o vhodnosti členství v EU pro životní úroveň švédské hospodyně či španělského zemědělce a nyní si zjišťuje pod rouškou průzkumu veřejného mínění, kterak se její „produkt“ – hesla – „ujal“. Agentura zveřejní výsledky, novináři je převezmou, čtenáři se dozvědí procenta souhlasu i nesouhlasu, politici budou komentovat výsledky, nikoliv samotný proces... Za několik týdnů či měsíců se celá akce zopakuje, procenta budou naskakovat. Virtuální kolo evropského štěstí se tak může točit stále – až do chvíle, kdy tam budeme. Pak vyjde pravda najevo, ať již bude jakákoliv. (Podotýkám, že jsem příznivcem vstupu do EU, i když vím, že jednoduché to nebude...)

Ptám se, kterak lze od sebe vědecky oddělovat demokracii od tolerance, rovnosti, spravedlnosti? Dovedete si představit nespravedlivou demokracii? Nebo netolerantní? Lze vůbec měřit demokracii ve společnosti tak pomýlené, že státem a z mých daní placený Úřad stále žaluje (komunistické funkcionáře) tak špatně, že mu jiný úřad jeho žaloby vrací?

Kterak lze oddělovat demokracii od tolerance – jestliže tento stát chce trestat zločiny *verbální* a ty *skutkové* nechává mnohdy bez trestu? Tolerance znamená pochoopení druhých. Znamená úctu ke společně sdíleným hodnotám, které mají univerzální platnost – to proto, aby někdy opět neměly platnost třídně determinovanou...

K představě CVVM o Evropské unii:

„Ve veřejnosti je prý rozšířené přesvědčení, že se v EU prosazuje řada pozitivních hodnot. Asi čtyři pětiny občanů oceňují uplatňování zásad demokracie a spolupráce, 60 % principu solidarity, 55 % tolerance a 48 % spravedlnosti. Kritické hlasy registrujeme zvýšeně v souvislosti s principem tolerance (29 %) a spravedlnosti (34 %). Největší výhrady mají občané vůči míře uplatňování rovnosti (44 %). Česká veřejnost je vysoce (72 %) přesvědčena o správnosti myšlenky evropské integrace obecně. Pochyby („spíše ne“) vyjadřuje 9 % dotázaných, rozhodný nesouhlas pouze 3 %. Většina občanů se současně ztotožňuje s prospěšností společného evropského postupu i v konkrétních oblastech. Největší podporu přitom získává požadavek integrace v obraně (78 %) a v ekologii (76 %). Za žádoucí se rovněž pokládá sjednocení v oblasti kultury (69 %), hospodářství (68 %) a politiky (60 %). Nejčastěji se přitom vyskytly pochyby o potřebnosti ekonomické a politické integrace – ty vznesla asi pětina respondentů. Samotnou rychlost přibližování se ČR k Evropské unii, resp. termín, jenž byl v době dotazování považován za nepravděpodobnější datum vstupu ČR do EU – tedy počátek roku 2003 – považovali občané nejčastěji (42 %) za adekvátní, přiměřený... ...Potvrdil se vliv životní úrovně dotázaného, kdy subjektivně pocíťovaný vyšší životní standard znamená větší podporu evropské integraci a větší spokojenost s jejím průběhem. ...Potvrdila se tendence vstřícnějších postojů těch respondentů, kteří jsou rozhodnuti odevzdat svůj hlas pro vstup ČR do EU. Protiváhou jim je skupina s úmyslem opačným.“

Co věta, to perla...

Může průměrný český občan vědět, jakou rychlostí má jet vlak, o kterém neví, odkud a kam jede a kdy má být u cíle? Vypovídá to více o strojvůdci, nebo o cíli cesty? Přitom 90,6 % respondentů se o jízdě vlakem dozví z médií... Pokud minimálně 73 % z vás odpoví, že nejvíce to vypovídá o cíli cesty, pak se do Evropy nedostaneme, protože demokracie se od inteligence oddělovat nedá a vlak na Wilsonově nádraží nestaví...

Otázky „interpretovala“ sdělovacím prostředkům PhDr. Miluše Rezková a vyšly z dílny CVVM SÚ AV ČR.

27. 11. 2001

Jak by mohly dopadnout volby: Analýza současné předvolební situace

V ČSSD a v ODS převládla pragmatická spolupráce. Analýza volební podpory jednotlivých stran v únoru 2002 docela jasně ukazuje, které strany pravděpodobně budou mít po volbách vliv. Prognózu pravděpodobných výsledků i možnost vzniku koalic můžete ovšem brát stejně tak vážně jako nevázně.

Strany jsou nejen pro straníky, při volbách jsou pro všechny

Voliče středopravého segmentu stále znervózňuje nevyjasněná poloexistence dvou ministran, do kterých mediální scéna vkládala v posledních měsících své nenaplněné touhy: Buď do vznikající Lobkowiczovy Cesty změny nebo do Naděje Moniky Pajerové. Ale pouze 5 % dosavadních nevoličů očekává změnu svého chování, pokud by se objevila nová a navíc volitelná strana. Při setrvačnosti volebních rozhodnutí a racionalitě rozhodování dvou třetin voličů, kteří nakonec přicházejí k urnám, se nedá očekávat větší zisk z propadu těchto dvou stran než 2 %. Očekávaný přínos pro zbylé parlamentní strany je tedy v pásmu jejich vlastních statistických chyb.

Stabilita pravolevé orientace, která se nemění už několik let, nedává stranám možnost ovlivnit voliče prostřednictvím volebního programu: Kdo je stoupencem levice, bude volit levici a jeho rozhodnutí bylo definováno již před nadcházejícími parlamentními volbami, pro pravici platí totéž.

Nechtěl-li tedy měnit voliči své preference, musejí strany měnit své politické priority. Cynik by řekl – musejí se stát populistickými. To nahrává nejšířeji rozkročeným stranám: ODS vpravo a ČSSD vlevo. Majorizace dvou velkých politických bloků přispívá navíc k emocionální čitelnosti politických stran v „bipolárním“ modelu politiky, umožňuje opřít se o „ideologickou“ argumentaci a polarizuje volební kampaň. Ztrátu ve středu politického spektra ponesou pak nejhůře strany, které se stanou tím pádem „málo čitelné“ či „nevýrazné“.

Podle těchto předpokladů mají tedy naději na povolební existenci následující čtyři subjekty:

- středolevá ČSSD se středovou až středopravou rétorikou pro nestraníky a prvovoliče a levicovým, sociálním a nekomunistickým voličským jádrem, s lidmi levicového přesvědčení, pro které bude pojítkem státní sociální politika a podpora;
- středopravá ODS s pravcovou rétorikou a pragmatickými inteligentními, stře-

doškolsky či vysokoškolsky vzdělanými voliči, kteří vědí, že kráva se nejdříve musí krmit a pak teprve dojit;

- křesťansko-sociální a křesťansko-demokratické uskupení KDU–ČSL, pro které bude nejvýraznějším tmelícím prvkem právě křesťanství;

- radikálně socialistická KSČM. V KSČM nenastane posun v rétorice, již dnes se v ní ale omezuje potenciál „ještěřů“ – starších, ultrakonzervativních voličů i členů, jejichž docházka na schůze i možnost ovlivnit kampaň je rok od roku menší.

ČSSD se chová stále pragmatičtěji, provádí rozsáhlé levo-středo-pravé manévry, umožňující jí prosadit ještě před volbami v Poslanecké sněmovně maximum ze svého vlastního programu. Tyto pragmaticko-posunovací kroky po nástupu Vladimíra Špidly k moci už nejsou vnímány členskou základnou či voliči jako nebezpečí. Strana se totiž díky Velké dohodě Špidla–Gross vnitřně sjednotila. Tato jednota byla zjevná i na nedávné programové konferenci ČSSD, kde „reformní levice“ spolu s „mlčícím středem“ ČSSD vytvořila střednědobý program jako podklad volebního programu, aniž by proběhla jakkoliv těsná hlasování.

Většina inteligentních členů ČSSD tuto překvapivou změnu – smír po osmi letech kruté zákopové války mezi „zemanovci“ a „grossovci“ – uvítala s ulehčením a začíná se přeorientovávat na „nový styl komunikace“ s předsedou Špidlou.

Počet „skalních“ příznivců obou dříve zneprátených křídel se stále zmenšuje, nikdo se nikomu za jeho dřívější postoje nemstí, nedochází už k vyřazování menšinových proudů z rozhodování ve straně.

Vnitrostranický život se tak poprvé po osmi letech uklidnil.

Ubývá tím pádem mediálních denunciací, rapidně ubývá i mediálních přestřelek, strana se soustřeďuje na „vnějšího nepřítele“. Zlepšily se vztahy s mnoha novináři a mediální obraz už není tak záporný.

Sociální demokracie se pokouší o vytvoření profesionální armády, o reformu veřejné správy, snaží se realizovat regionálně orientovanou aktivní politiku zaměstnanosti a podporovat průmyslové sektory, které mohou mít naději na rozvoj v globálních souvislostech, vláda vyjednává o vstupu do Evropské unie.

Zbraní na rozjitrění a rozkolísání emocí voličů se ale stala pro ty, kdo chtějí kritizovat Zemana, kombinovaná otázka nacismu, Benešových dekretů, „omluv“ Němcům, atomové svrchovanosti a Temelína a také problémů s neofašismem v Rakousku.

V průzkumech CVVM, které jsou podle mého názoru nejsolidnější a nejvíce se blíží skutečným volebním výsledkům v České republice, už několik měsíců narůstá volební podpora ČSSD, ovšem tato podpora také ze všech politických stran nejvíce kolísá. Ukazuje to na množství váhajících či nerozhodnutých voličů a na malé volební „jádro“.

Pro ČSSD je nejriskantnější nízká volební účast, v níž se nepevnost voličů projeví nejvíce.

ODS přišla kvůli Zemanovi o populistický úvod své „euroskeptické“ kampaně a musí si hledat jiná nosná témata. V otázce „rakouského“ vměšování už stěží kdo premiéra „trumfne“, v otázce evropské zůstává ODS beznadějně sama. Zbývá tlak na „právo a pořádek“, což jsou neuralgická témata, která mohou pomoci ODS v Praze v komunální politice, nikoliv však v potírání ekonomické kriminality, která je celostátní. Ve straně vzniká stále méně skrývaný generační rozpor, daný mocenskými ambicemi „korunních princů“ Jana Zahradila a Ivana Langera. Někteří funkcionáři jsou si navíc vědomi neudržitelnosti izolacionistické politiky ODS posledních let, snaží se zmírnit své ideologické výhrady vůči agresivnímu stylu sociálnědemokratické vlády a usilují o komunikační věcnost a umírněnost.

Koalice, jaké fungují v rámci „velké“ Prahy pod vedením primátora Kasla nebo pod sociálnědemokratickým starostou Výrutem v Praze 10, předjímají možnou podobu budoucího povolebního namlouvání i výsledky, jakých je v politice možno dosáhnout, změní-li se styl soutěžní na styl participační.

Digitální parlamentní koalice (Langer, Mlynář, Březina a Gross), tlačící sněmovnou pod taktovkou SPISu zákon o elektronickém podpisu či další „počítačové“ zákony, se dokáže shodnout i na „tvrdých“ zásadách proti anarchistům či „ekoteroristům“ z občanských iniciativ či na jiných „pragmatických“ legislativních krocích ve sněmovně. Není jí cizí „smluvní opozice“ ani „tichá koalice“, stírá svými pragmatismy ideologickou bariéru dělení politiky na pravicovou a levicovou.

Vše s poukazem na „moderní“ a „manažerský“ přístup k politice, definovaný někde na půl cesty mezi Berlínem a Londýnem. Proti těmto pragmatikům stojí regionální uskupení, která doposud těžila z místní semknutosti.

Se stále klesajícími preferencemi má „většinově“ arogantní, šovinistický styl jen malou naději na úspěch. A tak se v Praze hádá „postkoukalovská“ skupina v čele se starostou ODS v Praze 1 Bürgermeisterem s „primátorskou“ lobby, aby z jejich bojů měly volební prospěch ostatní strany. Je si toho vědom i Václav Klaus, takže musel svou autoritou oba znesvářené tábory násilím před volbami uklidnit.

Válka konzervativců s reformisty v ODS tak připomíná doby nejtěžších bitev zemanovců s grossovci v ČSSD před dvěma a více lety a ochromuje pozice ODS v Praze ve prospěch největšího protivníka – Unie svobody.

Ta se cítí být vítězem budoucích voleb a chce v Praze jít do kampaně sama bez minoritních křesťanů. Ví, že její šance leží jediné v mediální a liberální Praze, kde nevadí legalizace měkkých drog ani politikaření a úskoky a kde nejsou díky mediálním přátelům na překážku politické tance s Hradem.

Občanští demokraté se naučili nespílat sociálním demokratům, vláda i ČSSD se

naučily odlišovat tuneláře od ODS a společně se naučili pragmatickým kompromisům v teritoriálním dělení financí deficitního prorůstového rozpočtu.

Díky pragmatismu majority poslaneckých a funkcionářských struktur ODS i ČSSD slábnou hlasy principiálních kritiků zleva (prohradní křídla: V ČSSD Rychetský, Buzková, Zaorálek, v US Mlynář či Marvanová, Ambrozek v KDU–ČSL) i zprava (Kühnl v US, Kalousek či Tollner v KDU–ČSL, Payne, Koukal či Kondr na pravém křídle ODS, Hofhanzl v neparlamentní SKS).

KDU–ČSL stojí na rozcestí a neví si rady. Někteří političtí analytici počítají stále s existencí Čtyřkoalice a kalkulují s její udržitelností až do voleb. Realita je usvědčující, že tyto prognózy nejsou zrovna přesvědčivé, neboť KDU–ČSL už nějakou dobu ztrácí jen tím, že v koalici s US–DEU zůstává. Tradiční lidovecká politika je politikou menšinového podílu na moci, nikoliv „nesmluvní“ a o to těžší opozice.

Křesťané nemají vybudovaný odborné programové týmy na patřičné úrovni, nahrazují proto poznání ideologickými tezemi Evropské lidové strany a namísto ekumenického porozumění pro všechny, které oslovuje pravda a láska nejen boží, prosazují bojové křížácké výpravy pod heslem z Jiráka: Proti všem.

Nemusejí se přitom bát o hlasy většiny svých oveček, neboť představy ministra Dostála (ČSSD) o „řízení“ církevních záležitostí musejí svým nesnesitelným žárem evokovat peklo.

Křesťanskou politiku poznáte podle nesmiřitelnosti. Z ultrakonzervativní Biskupské konference se klube nesnášenlivý elitářský klub, který by přitom měl soutěžit o atraktivní mladé voliče s diskotékami, hernami a *puby*. Praktický výsledek je vidět i ve volebních průzkumech: Jednomístné preference a pozice ČR jako nejateističtějšího státu postkomunistické Evropy by pro české křesťany v politice měla být varováním. Není. Do sněmovny se stejně dostanou. Bůh buď ale milostiv státu i jeho občanům, kdyby měli opět zasednout jako ministři školství, kultury či obrany.

US–DEU–R je koalice Unie svobody–Demokratické unie bloku se spolkem revolucionářů z občanských iniciativ. Nemám nic proti občanským iniciativám, stejně jako nemám nic proti „soudu posledního odvolání“ E. S. Gardnera. Mohou pomoci tam, kde cokoliv jiného selže.

Nevidím ale programovou čitelnost – ta je podmínkou komunikace v politice – u uskupení, které je rozkročeno od Kühnla přes Mlynáře až po Patočku. Od konzervativce přes reformistického liberála po ekologa, budujícího si politickou kariéru. Jen za vlády OF se dokázali dohodnout pravičák s levičákem na tom jediném tehdy podstatném – že komunisté do vlády nesmějí.

Tito mediální ekvilibristé vděčí za svou úvodní popularitu okolnostem svého vzniku uprostřed zpravodajství TV Nova, kde nechal Jan Vávra vyhlásit nepotvrzenou zprávu o vile Václava Klause ve Švýcarsku. Tato zpráva stvořila spolek spiklen-

ců, propojených vazbou na PR agenturu Tomáše Svobody Knight&Svoboda (odtud zřejmě název Unie svobody). Tomáš Svoboda je bývalý křesťanskodemokratický poslanec, který se do té doby živil mediálním podporováním výrobce stíhaček a farmaceutické lobby.

Nejsnazší cestou k moci byl emocionální apel na neudržitelnou situaci ve stranickém financování, program plný řečí o poctivosti a cti v politikově těle. ODS se však po očištném odchodu do opozice vzpamatovala.

Unie svobody se ale ze začátků poznamenaných očekáváním „nového stylu v politice“ netransformovala ve „ctnostnou“ pravici.

Nevznikla jako programová strana, nevznikla ani jako mocenská síla. S sebou vzala ne ty nejschopnější, ale ty nejambicióznější a nejméně spokojené s funkcemi a postavením. Program nehrál při počáteční marketingově orientované strategii roli. A když ji začal hrát, vznikl liberální slepenec gorbačovské perestrojky kombinované s britskou *New Labour*. Vypadá krásně, ale řešením není. Není totiž ani sociální, ani liberální. Není ani konzervativní, ani reformistický. A volič to zavčas poznal.

A tak i když pro novináře jsou stále čtyřkoaliční politici včetně senátora Fischera nejzajímavějšími objekty zkoumání a někteří sociologové-prognostici ještě stále hovoří o voličském potenciálu Rychlých šípů, volič má dnes už jiné starosti, na které liberální recept nezabírá...

KSČM se mění i věkem svých aktivistů, začínají se objevovat ve větší míře i mladší a střední věkové kategorie. Přírůstek KSČM z řad postpubertálních trockistů, revolučních socialistů či anarchistů jsou menší, než se očekávalo, znejasňují pouze pro starší členy ideologickou „čistotu“ strany a spíše je jen znejistují a provokují odlišnými názory na hodnocení některých historických postav (Marx, Lenin, Trocký, Šverma, Gottwald, Husák, Gorbačov).

Ve skrytu některých větších regionů se tak připravuje „převratový potenciál“ reformisticky uvažujících, převážně ekonomicky produktivních členů i aktivních funkcionářů, podporovaný i některými místopředsedy a odborným zázemím strany či jejího poslaneckého klubu.

Pragmatismus chování KSČM a její tiše prokoaliční potenciál dávají tušit, že se KSČM snaží učinit stranu přijatelnou i pro nečleny či snesitelnou pro případné politické spojence, a zabránit tak odlivu voličů k sociální demokracii i znejasnit komunikační a volební strategie středopravých stran.

Pro KSČM se stává existenční potřebou se alespoň verbálně či programově odlišit od sociálně preferenčních kroků ČSSD a přitom neučinit emocionálně negativní kroky, jež by mohly znemožnit povolební komunikaci, která navzdory „bohuminskému“ usnesení ČSSD probíhá i dnes prakticky na všech úrovních, i když nikoliv oficiálně.

O koaliciích se hovoří před volbami, po volbách se uzavírají

Nenaplnňuje se analytická hrozba, jež předpovídala středopravou vládu, jež by mohla s posílením kumulativního efektu D'Hondtovy metody získat i ústavní většinu. Není totiž s kým ji sestavit. Do sestavování koalice US-DEU/ODS se nepustí ani ten nejdůležitější premiér, neboť by to byla stále ještě vláda menšinová se 73–75 mandáty.

Koalici US-DEU/KDU-ČSL/ODS si dovede představit s trochou fantazie každý novinář či komunální politik, nikoliv však parlamentní matematik nebo politický analytik. Seskupení je totiž tak různorodé a nestabilní, že vypracování volebního programu by trvalo déle než samotná vláda...

Tato koalice by disponovala navíc podle odhadu nynějších výsledků pouze těsnou většinou 105–109 mandátů, což by znamenalo její možné ohrožení téměř kdykoliv. Ústupky, které by každá ze stran musela udělat, by mrzely všechny – podmínkou by bylo zajisté právo veta či parita pro malé strany (takzvaný Luxův paragraf) a ne kandidování Václava Klause na premiéra.

Positivní posun, který se očekával s příchodem „nezávislých kandidátů“, se nedostavil, odstředivé pnutí pravé části US-DEU i KDU-ČSL má větší synergii než vstřícnost vůči mediálně známým představitelům občanských sdružení a iniciativ. Sociální demokraté si ale zvykli za poslední čtyři roky dělat pragmatické kroky mimo chodem, nikoliv ustupovat v programové oblasti.

Současné rozložení sil umožňuje nejširší spektrum povolebního rozhodování, nikoliv ale stabilní dlouhodobě předvídatelné bloky jako na počátku devadesátých let. Současná situace se stabilizovala, nastala éra politické normalizace se všemi pozitivy i negativy, které toto slovo s sebou nese.

Rodinné stříbro je prodáno, v nejlepším případě dobře, v politice se debatuje o globalizaci a o Evropské unii, někdejší poněkud naivní opoziční strana dnes využívá manažerských metod.

Proměnily se ČSSD i doba. Proměnila se i ODS po odchodu do opozice a po skandálech se sponzory. Byly doby, kdy klubko občanskodemokratických poslanců úzkostně sledovalo rozsáhlou sněmovní operaci prohradní části ČSSD, známou jako „parlamentní fáze televizní krize 2000“.

A když vyšel předseda Zeman 12. 1. 2001 z „becherovkové“ schůzky s Václavem Klausem a projevil se do mikrofonu takovým způsobem, že zachránil pro ODS televizní pozici i smluvně-opoziční čest, oddychli si poslanci ODS tak, že to bylo slyšet až na hlavním schodišti.

Jen Petra Buzková a ministr kultury Dostál zamáčkli slzu a konejšili své poražené přátele z Unie svobody...

A tehdy vzniklo až nepolitické spiknutí mezi sociálními a občanskými demokraty, které smazalo všechna předchozí silná slova z obou stran. Po zkušenostech se

stabilní, i když někdy napínavou pozicí menšinové vlády díky *Smlouvě o stabilitě politického prostředí* se ukazuje, že předem sjednané dohody obě strany (i když někdy se skřípěním zubů) dodržují. Obě strany zjistily, že takto dosáhly daleko více, než kdyby se chovaly jinak. Semínko budoucí možné spolupráce bylo zasazeno. A dnes je na každé z nich, aby dokázala obstát před svými voliči.

19. 2. 2002 (zkráceno)

Co Mohamedu Mekka, to Čechu má být Říp

Na okraj předvolebního stoupání a klesání sociálních demokratů

Co Mohamedu Mekka, to Čechu má být Říp. Tímto vlasteneckým heslem je nadepsán štít hospůdky na vrcholku hory, která se stala symbolem slovanského obrození, které se nazývalo až později „české národní“. Uvědomování kulturní i společenské svébytnosti počínaje Dobnerem a Dobrovským pokračovalo Jungmannovým příjezdem do Prahy roku 1815 a bylo už tehdy poznamenáno vlasteneckou lží – *Rukopisy královédvorským a zelenohorským* z druhého desetiletí devatenáctého století.

Od té doby uplynulo mnoho let, vyrostlo několik dalších generací a každá následující si vážíla přesvědčení a ideálů dědů méně a méně... Nic nepomohla Matice česká, založená roku 1830, nic nepomohla hymna Sama Tomášika *Hej Slované!* z roku 1834 či Borovského austroslavistický program. Liberální romantismus Havlíčkův, Riegrův, Palackého či Braunera byl záhy vystřídán proudy sociálními, které spíše než na praotci Čechovi či panslavismu a Velké Rusi stavěly svou identitu na husitství a odkazu Jana Žižky z Trocnova.

Ač sněm království českého odhlasoval rovnoprávnost jazyka českého a německého, ač spolková činnost propojovala úsilí českého měšťanstva, dělnictva i šlechty, vzdemuté emoce a étos oné „národovecké revoluce“ byl pokrevně svázán s rakousko-uherskou monarchií.

S ní se vzepjal k probuzení kultury, ekonomiky i politiky, s posledními pamětníky oné doby upadl do letargického spánku.

Národní hrdost v Česích probouzejí vždy jen pocity ohrožení či útok zvenčí.

Vlastenectví, ona nit *spojující* národ, muselo mít svého nepřitele-utlačovatele, aby mělo nad kým zvítězit. To vědí i dnešní politici. Nevědí to už ale současníci, kterým z romanticko-vlasteneckých idejí zbyla v důsledku okleštěného vzdělání let minulých i současných pouze myšlenková rozervanost a zklamání dvacátého století, případně tragické uvědomění, že je svět rozdělen na chudé a bohaté. A tak češství a český jazyk, česká kultura i česká politika byly vystřídány sociálními zápasy i v první, Masarykově republice: Odehrávaly se politické půtky pravice a levice, nakonec sjednocené bojem proti společnému nepříteli – nacismu.

Co z těchto střípků historie znají ti, kteří nedávno přišli na místo, historicky spojené s romantismem tak nepochopitelným současné pragmatické generaci? Vědí,

kdo byli členové tajného spolku Omladina a za jaké ideály umírali v žalářích? Co z historie znají ti, kteří řečnili o tom, že svou identitu dnes dobrovolně nevydáme jedněm, když ji dnes chceme stejně dobrovolně vydat druhým? Dokáží oni politici-řečníci alespoň citovat *Starý zákon*?

„I vyvedl nás Hospodin z Egypta v ruce silné a v rameni vztaženém, v strachu velikém, a znameních i zázracích. A uvedl nás na toto místo a dal nám zemi tuto oplývající mlékem a strdím.“ (Deut 26:8–9)

Mléko a strdí

Z celé vznešenosti biblického textu zbylo pouze ono „mléko a strdí“, snad jen pro onu archaičnost, dráždící svou abstraktností a neuchopitelností, probouzející temné duchy národní minulosti. Podle historických pramenů řekl Praotec Čech na Řípu stejně něco jiného.

S Řípem lidé spojili i vypravování o mistru Janu Husovi. Prý Hus na Řípu kázal a jeho hlas zněl tak silně, že ho bylo slyšet až na vrchu Sovici daleko za řekou Labem. V době národního obrození přicházeli na Říp vlastenci a buditelé, aby si připomněli slavnou minulost. Byli tu Václav Hanka i Karel Havlíček Borovský.

I dnes je u našich západních sousedů živá etnická diskriminace i čistky. Vrátil jsem se nedávno ze zasedání Matice srbské v Budyšině, neboť jsem chtěl vidět poslední živé vlastence v době globalizace a europeizace.

Našel jsem je jen několik desítek kilometrů za hranicemi v Lužici. Srbský národ prožívá dnes u našich saských sousedů totéž co naši pradědové v předminulém i minulém století. Stejně poněmčování, stejné upírání práv na vlastní jazyk, vzdělanost, kulturu i svébytnost, stejné ústrky. Stejná nadutost. Stejná síla peněz i moci.

Můžeme si nalhávat, že jsme dál v kulturní semknutosti, že jsme dál v písemnictví i vzdělání. Můžeme se utěšovat, že nám se to stát nemůže. Můžeme si myslet, že Čechy patří Čechům... Můžeme bezstarostně parodovat patos svých pradědů a můžeme se vysmívat vlastní minulosti.

Důkazem může být socha svatého Václava na mrtvém koni, pověšeném za nohy ze stropu průchodu paláce Lucerna. Lidi dnes už neinspireje boj za osmihodinovou pracovní dobu, za volební právo žen ani pojem „národ“. Nic než stále komercionalizovanější a primitivnější jazyk už nespojuje obyvatele české kotliny.

Nejsou myšlenky, zbyl jen strach měšťáků o pole, o domy, o pozemky. A až je slavně „vybojují“ nad imaginárním nepřitelem, prodají je na Západ. A politikové jim k tomu budou tleskat.

Co je paradigmatem tohoto století? Globalizace pohlcuje vše, domy či pozemky počínaje, kulturou konče. Vše ve jménu tržní velkosériovosti. A tak mluvíme o eko-

nomice kultury jako o překážce svébytné tvorby – to proto, že nesáhneme do vlastní kapsy pro krejcar na nové Národní divadlo.

Ne na budovu, ale na myšlenku, vtělenou do onoho hesla Národ sobě... Neoslovuje nás ani herectví dnešních „osobností“ – protože cítíme proradnost slov i prodejnost herců této frašky.

Kde zůstala kultura, kde zůstala myšlenka národa a státu?

Masarykovi i Štefánikovi jsme plivli do tváře rozdělením republiky. Padlým ve válkách jsme plivli na hroby popřením jejich idejí, za které položili životy. A politikům dovoluujeme kupčení v chrámu tím, že sami sebe necháváme zneužít k manipulacím s minulostí i přítomností. Vše ve jménu budoucnosti.

Neokoukané ideje nejsou. Na okoukané se díváme v televizi. Nečteme, přestože jsou knihkupectví plná knih. Nescházíme se ve spolicích, protože každý sám a proti druhým se snažíme uspět v kryších závodech za majetkem. Peníze jsou náboženstvím dneška. Peníze a moc, moc a peníze. V českých zemích nastává blábolivé blouznění, plné bázlivosti či bezobsažné nadutosti. Opět se spoléháme na „velmoci“, které snad nedopustí nový Mnichov. Proč by nedopustily?

Evropská unie je civilizačním trendem a nutností. Jaká ale bude, záleží už dnes i na nás. Zda to bude spolek hamižných a sobeckých, nebo počátek nové civilizační kultury. Zda budeme vzpomínat s nostalgií na malé a slabé státečky, nebo budeme právem hrdi na velký, silný a zdravý kontinentální stát.

Výstup na horu Říp jsem absolvoval se sociálními demokraty sice s určitou dávkou skepse, nicméně v očekávání. Domníval jsem se, že svolání tak ojedinělé akce na tak symbolické místo povede u sociálních demokratů k definování moderní podoby národní a státní ideje. Čekal jsem uchopení budoucnosti s patosem minulosti a místo toho jsem byl svědkem frašky. Projev předsedy Vladimíra Špidly se nevěnoval koncepci, strategii, ale pouze operativě – ujištění o neměnnosti poválečného uspořádání reagovalo na hysterii posledních týdnů, nikoliv na naléhavou potřebu budoucích let. Nebylo podepřeno jednoznačnou zahraničně politickou ideou.

Zbytek projevu se věnoval volebnímu programu strany.

O českých národních zájmech byla vyslovena jediná věta ve vazbě na vstup do EU. Navíc chyběli muži, kteří jsou k definici národních zájmů a jejich prosazování nejpovolanější. Chyběla vláda, zastupovali pouze ministři kultury, vnitra a obrany – to ještě nikoliv v roli ministrů, ale pouze regionálních lídrů.

Nepřišel ministr školství, který by měl vnímat historii ještě o něco citlivěji. Více času zabralo sociálním demokratům sešikování a představení kandidátů do voleb nežli zásadní definování českých zájmů a českých priorit před vstupem České republiky do Evropské unie. Namísto velké dechovky s komponovaným programem

se pod plátěnými stany snažilo pár muzikantů s elektrickým pianem. Nikdo z přítomných se neptal, proč nesou sociální demokraté na Říp vlajku Evropské unie namísto historických praporců dělnických spolků. Proč se víc mluví o plném žaludku (sociálním státu) než o plné hlavě (českých zájmech). Proč chybějí čelní představitelé sociální demokracie, proč chybí půlka vlády. Neptali se na nic straníci, neptali se ani novináři. Mítink sociálních demokratů mohl být kdekoliv na kterémkoliv náměstí, na Říp však lezli straníci zbytečně.

Namísto oživení a kontinuity slavné historie odhalilo setkání na Řípu malost a neznalost vlastní minulosti na počátku dvacátého prvního století. Z očekávání zážitku zbyla jen rozsáhlá fotoreportáž, ilustrující tuto neuměle, ale nadšeně zahranou frašku.¹⁷

12. 4. 2002 (zkráceno)

Začala bitva o Štěpánka

Pokud si někdo myslí, že je odborníkem na gordické uzle, může si myslet i to, že zná zákulisí „boje o televizi Nova“. V opačném případě jsme v tom sporu všichni diváci zdlouhavé ruské telenovely. Proč ruské? Proto, že jen v Rusku se stát stává spojencem některých médií. Protože jen tam se vysílá *Dallas* jako vzdělávací a návodný pořad pro celou rodinu. A jen tam to je ochoten i někdo občas přiznat, když s kulomety či tanky obsazuje sídlo mediálního impéria či parlamentu.

Policejní stát

Zdá se, že předchozí česká menšinová vláda jednala na mediálním poli pod dojmem událostí, předznamenávajících „sarajevský atentát“.

Jak jinak vysvětlit stíhání ministra financí, některých podnikatelů, bankéřů či některých agentů BIS, které šlo nakonec do ztracena? Že by stát nebyl schopen opatřit si zpravodajské informace postačující ke spektakulárnímu potrestání? Že by stát nedokázal vyšetřit závažné trestné činy? Znepokojivá zpráva... Miloš Zeman na kterési tiskovce v Lidovém domě přiznal, že jeho vztah k TV Nova a jejím novinářům je ovlivňován manipulativní a denunciační rolí, již sehrála při pokusech ovlivňovat českou politiku. Sympatie, které Zeman projevil po „Sarajevu“ Václavu Klausovi, byly nejen projevem jeho „hulvátství“ vůči novinářům, ale i soucitem s politikem, který nemá možnost bránit se rozzuřenému davu bývalých příznivců a neméně rozzuřených funkcionářů své vlastní strany. Mohl být klidně na jeho místě...

Porod retardovaného dítěte

Neúspěch ODS ve volbách 2002 způsobil Klaus. Miloše Zemana ranili novináři tím, jak bezohledně „investigativně“ pátrali po příčinách pokusu o sebevraždu jeho syna, Václavu Klausovi podlomili kolena někteří jeho nejbližší spolustraníci propojení s ODS placenou PR agenturou.

Klaus i Zeman věděli, že jedině rozbitím mediálního monopolu, rozprášením politicky a zpravodajsky propojených novinářů uniknou permanentní štvanci při ekonomicky nutných záchranných krocích pro stát. Ano, chyby kdysi udělal Klaus, že se nechal přesvědčit v porevolučním zmatku, že „médiá jej milují“. A že trh vše vyřeší. Nebylo tomu tak a Klaus pochopil až v okamžiku svého pádu.

Osamělý bojovník za privatizaci bez skrupulí a za trh bez přívlastků dnes musí vědět to, co vědělo jeho okolí už před mnoha lety. Že mít politickou moc bez ekonomické moci není možné.

Kapitál zná jen výhodnost investic a zisk

Dnešek je opakováním posledního dějství oněch dnů, kdy Jan Ruml prchal Sněmovní ulicí ve strachu, aby nebyl lynčován rozzuřenými tetkami „klausovkami“... Tehdy vzniklo zvláštní tiché spojenectví mezi Klausem a Zemanem, navzájem soupeřícími v české politice, a vznikl i společný nepřítel: prodaný anebo koupený (to nikdy nevíte přesně) novinář či jeho šéf. Problémem byli vlastníci některých médií, jimž nestačilo politiku pozorovat, ale chtěli ji spoluvytvářet v kabalách tichých a nikomu neodpovědných spojenectví.

Vedle generálů má každá armáda důstojníky a praporčíky. Měla i ta, jejímž cílem bylo zvládnout neseriózní novináře. Důstojnickým výločkám dorostl v té pohnuté době i značně krotký Martin Muchka, těm praporčickým Petr Štěpánek či Jana Dědečková. A jejich hlavy chtěli bojovníci v televizní zimě na Kavčích horách LP 2000. Protože nemohli říci: „Dejte nám hlavu nenáviděného premiéra,“ říkali alespoň hlasem exorcistů, že Satanem „demokratické“ telekracie jsou Dědečková či Štěpánek.

R. I. P.

Všichni, proti kterým bojovala „Zemanova parta“, se povolebním obloukem vrátili. Zaorálek, kterého Zeman nemohl vystát, je předsedou parlamentu. Buzková se vrátila též. Koalice se stala partnerem ČSSD. Zeman je na Vysočině a „objímá stromy“. Zemanovi ministři jsou v nejlepším případě poslanci, v nejhorším odešli z politiky docela. Dostál, který vyjednával se vzbouřenci, je „jejich“ milovaným ministrem a může nyní realizovat „jejich“ podobu mediálních zákonů. Miloslav Kučera už mu překážet nebude...

Zeman během své desetileté vlády projevil jednu, zato kardinální neschopnost. Neschopnost v personální práci. Nedokázal rozlišit přátele od nepřátel a vyvodit z toho personální důsledky. Nedokázal odměňovat přátele a ti se o sebe museli začít starat každý sám, a to osamoceně. Nevěřil nikomu a dnes nikdo nevěří jemu. Za poslední léta jeho vlády se levicová strana změnila na stranu státně-byrokratickou. O myšlenky už nikdo nebojuje. Bojuje se o koryta.

Tentýž problém potkal i Klausovu ODS. Ani Klaus neviděl lidi. Ani své lidi. A ani on nehrál týmovou, ale sólovou hru. A proto byli on i jeho věrní poraženi nebo zrazeni.

Nastupující Špidla se od Zemana i Klause liší. Svůj tým buduje s perspektivou stejnou jako kdysi Stanislav Gross. Své věrné odměňuje. Odměňuje i zkratlé pro-

tivníky, neboť není stratégem války, ale míru. Že bude „čistit“ mediální prostor od zbytků „staré armády“, je nasnadě.

„Bitvou o Štěpánka“ v minulých dnech začala další fáze této mediální normalizace. Bude horké mediální léto.

17. 07. 2002 (zkráceno)

Sněmovna má svého Wagnera, koalice svou povodeň... Budeme mít my novou vládu?

Jak jsme předpokládali už při sestavování vlády uprostřed léta, jednotkou pevnosti koalice je jedna marvanová...

Víkendová vládní krize, vyvolaná pátečním nesouhlasem Hany Marvanové s vládními návrhy „povodňových“ změn daní, skončila nakonec jako rekonstrukce vlády. Marvanová už poněkoličkáte odmítla hlasovat společně se svým poslaneckým klubem pro vládní předlohu, přestože na dosaženém kompromisu participovali ve vládě tři ministři US–DEU. Marvanové blahopřál po hlasování ještě ve sněmovně Václav Klaus, spokojeni jsou i komunisté. Otevřela se jim totiž možnost výrazného tlaku na vládu výměnou za podporu pro vládní předlohy. Ministr financí Bohuslav Sobotka se nechal slyšet, že nový návrh „balíčků“ bude muset respektovat nové rozložení parlamentních sil, tedy i nutnost ústupků komunistům. Těsná většina 101 hlasu nevydržela zkoušku ještě dříve, než na stůl přišel návrh státního rozpočtu na příští rok.

Argumentaci Hany Marvanové o dodržování programu, za který byla zvolena, zhodnotil Vladimír Špidla jako „infantilní“, lidovci jako „nezodpovědnou“ a ODS jako „principiální“. Komunisté se tiše usmívají a čekají, jak se situace vyvine dál. Vládě už nabídlí pragmatickou podporu při posílení prorůstové a sociální orientace svých návrhů. Unii svobody však stál postoj její poslankyně křesla tří ministrů a pravděpodobně bude znamenat i rozpad Koalice KDU–ČSL/US–DEU. „Když nebojujete, uděláte kompromis, nemáte porážku, ale možná jste poražen víc, protože obětujete něco důležitého,“ říká sama Marvanová v rozhovoru pro *MFD*. Hodnocení kroku Marvanové médii, občany i politiky osciluje od obdivu k „věrnosti pravicovým myšlenkám“ po odmítnutí, motivované ničujícími důsledky, jaké tento krok měl. Posílil totiž pozice KSČM na levici i ODS na pravici. Vladimír Špidla dal Unii možnost, že pokud přesvědčí Marvanovou do nedělního rána o odchodu ze sněmovny, je možné pokračování trojkoalice. Marvanová odstoupit odmítla, a tím situaci vyhrotila. Další jednání se vedla už jen o charakteru rekonstrukce vlády za situace, kdy US–DEU nebyla schopna dostát svým závazkům a udržet pro koalici křehkou většinu 101 hlasů.

Vývoj situace jsme sledovali podrobně celý víkend.

K přijetí vládních daňových návrhů chyběl jediný hlas. Návrh neprošel hlasem Hany Marvanové. Zákon podpořilo 99 vládních poslanců, proti jich bylo i s Marva-

novou 96 a tři komunisté se hlasování zdrželi. Přítomno bylo 198 poslanců. Kворum pro přijetí návrhu tedy bylo 100. Ihned po hlasování bylo jednání sněmovny přerušeno zhruba na hodinu kvůli poradě poslaneckého klubu ČSSD. Jednat pak začaly i ostatní stranické kluby.

Předseda poslaneckého klubu ODS Vlastimil Tlustý charakterizoval vládní návrh jako „dort pejska a kočičky, ze kterého bude každého bolet břicho“.

Marvanová začala svůj postoj znovu obhajovat tím, že „ctí program, za který byla do sněmovny zvolena“. „Domnívám se, že jsem se žádného jednání, které by poškozovalo naši stranu, nedopustila,“ uvedla Marvanová. Někteří unionisté myslí, že by se měla vzdát svého mandátu sama a dobrovolně. A tak máme již podruhé sněmovnu, ve které se 199 poslanců dohaduje, a jednoho, který je všechny pošle k čertu. Naposledy existoval tento neurotický stav za „vlády“ osamocенého Josefa Wagnera.

„Každý, kdo byl zvolen a dostal tak vysokou důvěru voličů jako právě Hana Marvanová, rozhoduje o svém mandátu sám,“ řekl předseda klubu poslanců US-DEU Kühnl. Ten hlasování Marvanové na rozdíl od předsedy ČSSD Špidly za porušení koaliční dohody nepovažuje, neboť věc, proti níž se Marvanová postavila, není předmětem koaliční dohody.

Pátek 13. 9. 2002, 19.30 Zasedá předsednictvo ČSSD. Jednalo o současném vývoji politické situace do nočních hodin. Jedním z bodů byl i další vývoj koalice. „Pokud se Hana Marvanová vzdá mandátu, lze uvažovat i o dalším setrvání stávající koalice,“ prohlásil Vladimír Špidla. Dovede si ale představit i menšinovou vládu s lidovci. KDU-ČSL již podle svého místopředsedy Milana Šimonovského tuto nabídku dostala a bude se jí vážně zabývat. „Taková vláda by musela získávat podporu pro své návrhy *ad hoc*,“ doplnil předseda ČSSD, když předtím vyloučil jednoznačnou orientaci na tichou podporu komunistů. Rekonstrukci vlády připustil i předseda lidovců Cyril Svoboda.

Pátek 13. 9. 2002, 22.30 Republikový výbor US-DEU vyzval jednomyslně Hanu Marvanovou, aby zvážila svou rezignaci na poslanecký mandát. Termín byl dán do sobotního rána do 9.00, kdy shodou okolností zasedá ÚVV ČSSD, od kterého se očekává zásadní slovo k rekonstrukci vlády. Marvanová řekla, že ji postoj její strany mrzí. „Připouštím, že je to pro mě velké překvapení. Když jsem dnes přicházela do sněmovny, nečekala jsem, že kvůli jednomu hlasování budu vyzvána ke vzdání se poslaneckého mandátu.“

Pátek 13. 9. 2002, 23.30 Hanu Marvanovou „mrzí stanovisko Vladimíra Špidly“ a dala najevo, že „pod ultimativním tlakem se velmi špatně jedná“. Sdělila to telefonicky těsně po ukončení tiskové konference v Lidovém domě. Marvanová nepředpokládá, že by pod tlakem své názory měnila.

Unionistická principiálnost se ve své zničující podobě podepíše na již druhém volebním období a Vladimíru Špidlovi se lze pouze divit, že to netušil dříve, než začal uprostřed léta své koaliční námluvy... Signálů měl dost. I od svého předchůdce Miloše Zemana. Nemusel čekat až na dnešní den, kdy musel ve sněmovně označit postup místopředsdkyně Marvanové za „infantilní“.

Sobota 14. 9. 2002, 12.30 Hana Marvanová, která navzdory nátlaku svých stranických kolegů odmítla opustit sněmovnu, míní zůstat v poslaneckém klubu i v Unii svobody–DEU. Řekla, že odstoupí pouze z funkce místopředsdkyně sněmovny, do níž byla nominována US–DEU. „Beru to tak, že Unie svobody má nyní ve sněmovně devět poslanců, za které může seriózně ručit, že budou dodržovat dohody. Z toho budeme vycházet. Oznámil jsem svým koaličním partnerům, že jsem připraven jednat o dalším postupu,“ prohlásil šéf unionistů Ivan Pilip.

„Byli jsme struční,“ komentoval to Špidla. Vláda bude muset pro své návrhy hledat podporu nejen u komunistů, ale napříč sněmovnou. „Nejsme a nechceme být vydíratelní,“ prohlásila místopředsdkyně strany Marie Součková, známá svým rezervovaným postojem ke KSČM. Součková byla u všech kol letního koaličního vyjednávání a ve straně je považována za nejmocnější ženu. Kontakty s komunisty se však nezamlouvají ani konzervativní části lidovců, jak naznačil už Jan Kasal. Na otázky novinářů Špidla odpovídal vyhýbavě.

V zákulisí se však spekulovalo o to více... Do 19.30 jednali pak ještě v Lidovém domě předsedové všech odborných komisí strany. Celé vedení strany bylo této schůzce přítomno.

Všechno však může být ještě jinak, pokud dojde Vladimír Špidla k jinému kompromisu s Cyrilem Svobodou a Ivanem Pilipem. Ve hře tedy stále zůstává i varianta obměněné trojkoalice. Jednání za zavřenými dveřmi mají proběhnout v neděli. „Už představu mám, ale to je samozřejmě ještě předmětem jednání,“ dodal na závěr Vladimír Špidla.

Neděle 15. 9. 2002, 13.00 Nedlouho po jednání šéfů koaličních stran v Kramářově vile zrušila KDU–ČSL mimořádné zasedání celostátního výboru i celostátní konference strany, které mělo rozhodnout o dalším osudu lidovců ve změněné situaci. Z toho vyplývá, že výsledkem jednání je poměrně málo pravděpodobná a o to více vzrušující varianta pokračování trojkoalice. „Zúčastněné strany mají zájem, aby vládní koalice pokračovala dál, i když za jiných podmínek,“ uvedl místopředseda US–DEU Robert Kolář. Unii svobody zůstane křeslo místopředsedy sněmovny, i když ho obsadí někdo jiný nežli Hana Marvanová.

Další změny v parlamentu na postech předsedů a místopředsedů komisí se neočekávají. Strany vládní koalice si už také ujasnily, že vláda je menšinovou vládou a podle toho musí s nezbytnou mírou pragmatismu postupovat i ve sněmovně

a senátu. Bez ohledu na ideologické překážky pro některé členy koalice se tak do hry dostávají „zleva“ komunisté a na druhé straně i „pravicová“ ODS. Opakované předložení „povodňového balíčku“ daňových a dalších zákonů tak bude reflektovat i toto nové rozložení sil.

Neděle 15. 9. 2002, 18.06 Ve 20.00 zasedne v Lidovém domě předsednictvo ČSSD, které by mělo s konečnou platností schválit vyjednané změny a na zítra jsou plánovány už jen technické aspekty rekonstrukce vlády, spojené se změnami na postech ministrů.

16. 9. 2002 (zkráceno)

Pohádka o drsném prezidentovi a rozbředlém Špidlovi

Žil, byl – tak začínají všechny pohádky. Konec už bývá rozdílný, zvláště jedná-li se o pohádky pro dospělé. Dospělým či dospívajícím se zdál být ještě nedávno premiér Špidla – to když označoval činy poslankyně Marvanové za infantilní a vyvozoval z nich své vize o nové vládě i splnění dávného snu svého předchůdce, koalice dle rakouského modelu složené „na věčné časy“ ze sociálních a křesťanských demokratů. Ještě v pondělí hrozil u prezidenta demisi, ale to už každý věděl, „že to tak nemyslí“. Protože v ten okamžik by umožnil Václavu Havlovi iniciaci dlouhé řady kroků, v nichž by už Špidla nefiguroval. Po úterním večeru o Špidlově dospělosti i zdravém rozumu všichni s úspěchem pochybují.

Vládní krize je, zdá se, zažehnána, aniž to kteréhokoli unionistu stálo křeslo. Zítřka se určitě bude tvrdit, že šlo pouze o „náběh na krizi“, pozitivní se některý z politiků vyjádří, že „o žádnou krizi vlastně nešlo“. Za týden se na tiskové konferenci dozvíme, že „krizi se snažili vyvolat novináři“...

Středa 18. 9. 2002 10.30 Dodatek ke koaliční smlouvě, který má garantovat podporu unionistických poslanců důležitým vládním návrhům v Poslanecké sněmovně, podepíší zástupci všech tří vládních stran, tedy ČSSD, KDU–ČSL a Unie svobody–DEU. Novinářům to řekl předseda ČSSD Vladimír Špidla.

Úřad vlády, středa 18. 9. 2002, 12.30 „Pokud nebudeme schopni splnit to, co jsme slíbili, sami uznáme, že ve vládě nemůžeme zůstat,“ prohlásil Ivan Pilip těsně po podpisu „garančního dodatku“ koaliční smlouvy s tím, že si „vážnost kroků uvědomili všichni členové našeho klubu...“. Dohodu dnes svými podpisy stvrdili předsedové koaličních stran Vladimír Špidla, Cyril Svoboda a Ivan Pilip, místopředsedové Stanislav Gross, Milan Šimonovský a Pavel Pešek i šéfové poslaneckých klubů Milan Urban, Jaromír Tálíř a Karel Kühnl.

Žil byl jeden starý drsný hradní pán, kterému říkali prezident. V podhradí pak mnoho malých, ješitných a sebestředných dětí, kteří si říkali politici. Nejukřivenější z nich si říkali vláda a parlament. Jednoho dne však začala malá Hanka v parlamentu zlobit a všem zkazila hru. Ostatní děti se rozzlobily také, kopaly si do báboviček a křičely na sebe. Drsný prezident si je pozval k sobě, seřval všechny ty malé, zlobivé děti přítomné ve své pracovně a nechal je slíbit, že už se nebudou

chovat jako předtím na pískovišti. Pohrozil jim, že když ještě jednou budou křičet tak, že je bude slyšet až u sousedů za Velkou louží, napláca jim na zadek a dá je do polepšovny. Na jejich místa si vezme jiné, méně zlobivé děti. Pak odjel drsný prezident za Velkou louží a to nejhodnější dítě si vzal s sebou. Zbylé dvě děti se rozhodly se usmířit. Vládiček přišel na skvělý nápad: sepsání dohody. Ivánek k tomu dodal, že on tedy v zásadě uznává, že Vláda má pravdu, kamarádka Hanička už nebude zlobit a bude v důležitých věcech souhlasit vždy s Vládou a jeho kamarády. Kdyby ne, tak Ivánkovy bratry Vláda vyloučí z party. Oni s tím budou souhlasit jako se spravedlivým trestem a budou pak ještě hodnější, aby se parta nerozpadla vůbec. A to slavnostně stvrdí svými podpisy, poplívou na znamení posvátné přísahy a přidají k nejvzácnějším relikviím Špidlova bratrstva.

Realita nebývá tak často podobná pohádkám. V tomto případě by zaplesal i Hans Christian Andersen... Unie svobody nakonec po pondělní audienci u prezidenta Havla souhlasila se svým „podmínečným vyloučením“ z vlády za podmínek, které – budou-li znovu porušeny – stejně už nebudou pro nikoho závazné.

Vladimír Špidla uznal, že ve jménu všeobecného „klidu na práci“ všech obyvatel státu i investorů musí „infantilní“ Hana Marvanová (za poslední dny rychle dospívající) dostat ještě nějakou šanci ku svému dospění, a souhlasil s dodatkem koaliční smlouvy, kterou podepíše ČSSD a US–DEU. Lidovců se prý netýká, ačkoliv KDU–ČSL je též koaličním partnerem.

Absurdně nesmyslný dodatek koaliční smlouvy pod heslem „Hanka už bude příště poslušná“ je zformulován, sepsán, s podmínkami souhlasí jak zástupci US–DEU včetně Hany Marvanové, tak předsednictvo ČSSD, v parlamentu vše dopoledne podepíší a budou se modlit, aby to vydrželo alespoň do návratu prezidenta z USA. Novináři na tiskové konferenci se smáli a nevycházeli z údivu.

Hanka bude „principiálně“ slavná, lidovci vykrouceni z obliga jako vždy, Unie si ulehčeně oddychne a přidrží si svá vládní křesla oběma rukama. Sociální demokraté budou pro tentokrát zase pro smích všem. Přitom za duševně zdravého už nepovažují Vladimíra Špidlu po úterním zasedání předsednictva ani někteří jeho členové, i když pro tu spektakulární hloupost zvedli ruku také. Proč vlastně ne? Zvedli ji všichni. Na tahu je teď přece Hana Marvanová, a tak není kam spěchat.

18. 9. 2002

Opoziční smlouva o pozice

Disciplinární řízení s Hanou Marvanovou, které Vladimír Špidla zavedl ve sněmovně a jemuž se trochu nadneseně nyní říká ve sdělovacích prostředcích „podzimní vládní krize“, přineslo do dějin české politiky jeden důležitý poznatek.

Ti, kteří nejvíce křičeli o nemravnosti opozičních smluv, dokázali, že jsou schopni podepsat stejný dokument, jen se nesmí opoziční smlouvou nazývat. Neboť co je jiného než opoziční smlouva, je-li to závazek podporovat vládu i poté, co na protest z vlády odejdu a z křehce většinového preclíku udělám gumový menšinový rohlík?

Svobodu především preferovala dosavadní *enfant terrible* českého parlamentu Hana Marvanová. Otočila po výtkách svých ministerských spolustraníků o sto osmdesát stupňů?

Závazek nehlasovat proti vládě s jednoznačnou většinou sociálních demokratů a bez práva veta v koaliční smlouvě je totální podřízení Unie svobody Špidlově strategii. Po celé funkční období tak bude moci premiér „tečkovat“, „křížkovat“ a ohvězdičkovat prakticky cokoli. A Ivan Pilip bude sám krotitelem své poslankyň Marvanové. Jak vznešeně morální, jak prosté!

Miloš Zeman i Václav Klaus se musejí smát. Protože došlo na jejich slova o tom, že boj proti opoziční smlouvě je jen bojem o pozice. O koryta. A došlo na jejich varování o svazcích se sarajevskými atentátníky.

Opoziční lavice totiž nevoní nikomu, ani těm, kteří morálky a opoziční smlouvy měli po čtyři roky plná ústa. Špidla však uškodil sám sobě. Z nemilosrdného vládce a čestného politika se stal loutkou v rukou svých koaličně-opozičních partnerů.

20. 9. 2002

(Jiný názor na jednání Hany Marvanové v této „krizi“ má Fabiano Golgo, viz str. 113–116. V září 2003 oznámila Hana Marvanová, že odchází z parlamentu, a rezignovala na svůj poslanecký mandát.)

Kůl v plotě a předseda vlády

Nedávno skončený summit NATO připravil před nejsilnější vládní stranu několik problémů, které si bude muset vyřešit. „NATOidní“ lokajství ministra obrany, který před několika týdny nabídl Američanům umístění raket na českém území, vysvětlila místopředsedkyně ČSSD a ministryně zdravotnictví Součková z pozice členky Bezpečnostní rady státu jako důsledek nedostatečné komunikace a osamocený „odborný“ názor jednoho člena vlády, jež má prý jako celek jiný „politický“ názor...

Co ale říci premiérovi, který svého ministra chtěl evidentně trumfnout? Návrh Vladimíra Špidly na umístění strategického velitelství NATO „Východ“ pro ovládání arzenálů jaderných zbraní (zjemněná vládním *doublespeakem* na „štáb pro boj se zbraněmi hromadného ničení“) na území České republiky jde daleko, předaleko za rámec kompetencí premiéra. Už od samého počátku sestavení koalice s US a KDU–ČSL. Realizace tohoto návrhu by vystavila občany České republiky trvale značnému riziku, se kterým se problematické umístění RFE/RL v centru Prahy nedá srovnávat. Stali bychom se prvním terčem jakéhokoli jaderného konfliktu, což je při vojenské agresivitě současné vlády USA a jejím ekonomickým pákám, požadujícím jednomyslnost rozhodování NATO, neúnosným rizikem.

Jak ukázalo i rozporuplné jednání summitu NATO v Praze, názory na „preventivní války“ o boji „proti terorismu“ se značně liší: Evropa zřetelně a už dlouho dává najevo, že chce jít svou cestou a není to nutně americká cesta. Špidlův servilní návrh tak vychází vstříc nejagresivnějším konzervativcům v USA z řad armádních generálů a představitelům zbrojařských lobby. Proč? Politika morálního hazardu, ve které USA vystavují nebezpečí své evropské spojence jako terč prvního, ne-li preventivního úderu znamená v globálním měřítku krok do dávné minulosti – až do dob kubánské krize. Špidla zaujal roli Castra, i když Chruščovem je někdo jiný...

Vstřícná servilita českého premiéra i ministra obrany znamená překročení mandátu členů vlády. Znamená i naprosté nerespektování vůle voličů, kteří nevolili ČSSD proto, aby měli za domem americké rakety či velitelství NATO. Znamená překročení rámce dlouhodobého i střednědobého programu ČSSD, který je také pro premiéra Špidlu závazný.

Špidlu pronásleduje podmíněnost důvěry vlastního poslaneckého klubu, s nímž komunikuje velmi sporadicky. Tutéž situaci pocituje i ústřední výkonný výbor. Špi-

dla hasí i svými nejbližšími spolupracovníky uměle vyvolanou a bohužel opětovou „bojovou“ rozpolcenost strany kvůli kandidátovi na prezidenta.

Rozpadá se mu i nejasný obrys politiky vládní koalice, kde sociálnědemokratický ministr financí připravuje jiný návrh zákona o nájemném bydlení nežli šéf resortu, v jehož kompetenci problematika nájemného bydlení je.

ČSSD se zdá jednotná v názorech na vlastní program, méně jednotná v otázkách spojení a taktiky k jeho uplatnění, je ale rozpolcená v bezskrupulózním tažení některých členů vlády proti bývalému premiérovi, i když ten nebezpečím pro program strany rozhodně nebyl a není.

Proběhlé referendum to řeklo Špidlovi jasně. Prozatím byl levicí ve své straně tolerován, neboť právě silný sociální aspekt jeho politiky a směr reformní levice se Stanislavem Grosseem ukolébával dlouholetými spory jitřenou ostražitostí levicových členů ČSSD. Po osmi letech zákopové války trvalo období příměří necelé dva roky.

A v této pro něj složité politické situaci provokuje Špidla s *ad hoc* návrhy, které – kdybychom je slyšeli z úst senátora Žantovského – by byly pochopitelným pokračováním politiky, pro niž se ODA dostala na samotný okraj politického spektra. Z úst sociálně demokratického premiéra však znějí jako vyhlášení války celé levici, včetně té ve vlastní straně.

2. 12. 2002

Jak sociální demokraté volili nezvolitelného kandidáta na prezidenta

V sobotu 7. prosince proběhlo zasedání ústředního výkonného výboru ČSSD, kde se měl nejvyšší orgán strany dohodnout mezi sjezdy na taktice ČSSD k prezidentským volbám. Součástí tohoto rozhodování byla i prezentace a definitivní nominace kandidátů.

Má smysl zamyslet se nad tím, co se událo uvnitř a co vlastně očekávaly od tohoto „kruciálního“ jednání jednotlivé vlivové skupiny v ČSSD. Otázka zní: Koho místo Špidly do čela ČSSD? Pokusím se na ni odpovědět.

Největší kus pravdy má nejspíše politolog Michal Klíma z Vysoké školy ekonomické, který komentoval výsledky jednání ČSSD takto: „Bylo by velkým překvapením, kdyby byl prezident zvolen v první volbě. S tím už asi nikdo nemůže vážně počítat. A pak je to absolutně otevřené,“ řekl.

Předsednictvo strany respektovalo výsledky referenda, které ČSSD v říjnu a listopadu uspořádala nejen pro strany, ale i pro veřejnost. Přesvědčivě v něm zvítězil Zeman, do první volby ale nechce, což opakovaně řekl i ústřednímu výboru. Bureš skončil na druhém místě a těsně za ním Motejl, kterého chce nominovat Unie svobody i tehdy, kdyby neprošel sítí sociálních demokratů. Motejl bývá také vnímán jako nejvíce „hradní“ kandidát, což potvrzovalo i to, že uvnitř sociální demokracie pro něj podporu získávali vicepremiér Rychetský, Pavel Dostál či Petra Buzková. Jeho nominaci prosazuje i „klub otevřené demokracie“ v senátu. Podpisovou akci ho podporují i signatáři takzvané Brandýské deklarace¹⁸ některých nevládních organizací s Hanou Marvanovou z US a Cyrilem Svobodou z KDU–ČSL. Tito politici tedy zřejmě činí nezvolitelnými i své oficiálně deklarované kandidáty... Mluví fóra Hana Holcnerová na tiskové konferenci v Brně uvedla, že podpisová akce má čelit důsledkům referenda sociální demokracie, v němž se Motejl umístil až na třetí pozici.

Hloupému napověz

Miloš Zeman přijel na jednání ÚVV autem s majáčkem, jež pro něj poslal některý z ministrů ve chvíli, když zjistil, že na to organizátoři „zapomněli“. Přijel v kostkované košili (pamětníci si jistě vzpomenou na Zemanovo „bojové“ kostkované sako, se kterým vystupoval ve federálním shromáždění těsně po revoluci) a vlněném svetru

s norským vzorem. Ještě chyběla fajfka porcelánka, bačkory a byl z něj typický důchodce... Přijel prostě jiný Zeman, než jakého čekali. Ten tam byl stres z posledních měsíců jeho premiérování, ten tam byl pohublý, unavený obličej. Jeho projev si také nezadal s těmi „federálními“ před deseti lety. Takto komentoval dvěma slovy Zemanův projev bývalý ministr jeho vlády Eduard Zeman: „Akéla promluvil...“

Hlavní teze jeho taktiky se dají shrnout do jedné věty, se kterou však měli jeho příznivci velký problém. Byla totiž nad meze jejich chápání a Zeman ji nijak nevyvětlil. Chytrému napověz... Zeman zopakoval, že jemu nevádí, když sociální demokracie nominuje do prvního kola jiného kandidáta.

„O druhé volbě se zpravidla jedná na základě výsledků první volby,“ prohlásil jako divadelní nápověda v sobotu Zeman. „Je rozumné, aby se už teď neuzavírala nominace pro druhé kolo, protože to dává sociální demokracii šanci v případné druhé volbě vybrat takového kandidáta, který může být úspěšný a může se stát prezidentem,“ tvrdí poslanec Michal Kraus, dlouholetý Zemanův oponent. Jaké jsou vlastně varianty scénářů jednotlivých taktik?

Varianta 1: Motejl

Nominace ombudsmana Motejla Vladimírem Špidlou byla výslednicí dohod Vladimíra Špidly s Václavem Havlem.

Je neoddiskutovatelným faktem, že Motejl byl sociálním demokratům přes svou právní asociálnost (inicioval rozsudek Ústavního soudu proti regulaci nájemného, což je v rozporu s programem ČSSD) vnucen. V ČSSD se jeho podpora omezila na Mladé sociální demokraty a slabou frakci „hradního křídla“. Členové právní komise se vyjadřují stylem „*no comment*“ a sociálně demokratičtí senioři vyrazili spolu s Konfederací politických vězňů do útoku.

Rekapitulace: Pro 1. volbu, při které se budou utvářet a ověřovat různé *ad hoc* koalice, je Motejl nepřijatelný kandidát, který maximálně dále rozmělní v prvním kole hlasy „protizemanovců“ či „protiklausovců“.

Varianta 2: Bureš s Grossem aneb Loutkový prezident

Stanislav Gross postavil jako svého kandidáta bývalého ministra spravedlnosti a musel přitom vědět o jeho členství v KSČ ještě v roce 1989. Burešovo přiznání ke kariérismu, který ho přivedl ke komunistům, mu mnoho popularity nepřidalo, stejně jako jeho současná úřednická apolitičnost.

Zcela jistě mířil k prezentaci kandidáta, který ve výsledku bude vadit nejmenšímu množství poslanců. Zcela určitě měl na mysli i přijatelnost Bureše pro ODS. O Burešově neslanosti-nemastnosti už bylo napsáno dost, jeho rozhovory a přehnaná asertivita, s jakou se prezentoval médiím, vyvolávaly u novinářů pouze úsměšky.

Úvaha o „nulové“ volbě Bureše jako nejmenšího zla pro všechny, kteří nechtějí volit „extrém“ Miloše Zemana na jedné straně či Václava Klause na straně druhé, z něj ale dělá pro určitý pat při vyjednávání vážnou hrozbu pro zemanovské křídlo. Ve vyjednávání o Burešovo zvolení má Gross volnou ruku napříč celým parlamentem.

Tím, komu by ale Bureš musel zůstat trvale vděčný, by byl jeho „duchovní otec“, ministr vnitra. Gross doposud prokázal velkou obratnost při utváření jakýchkoliv *ad hoc* koalic ve sněmovně a je znám jako brilantní vyjednávač, který vždy ví, *komu co za co*. Je pragmatikem, jemuž v racionální dohodě nevadí ideologické bariéry nad věcnými otázkami a nevadí mu, že ho mnozí obviňují z beznázorovosti. Jen díky němu a jeho pragmatické politice se po odchodu Miloše Zemana z čela strany „uklidnila“ situace a osm let trvající zákopová válka v ČSSD skončila příměřím. Stanislav Gross ale umí i strategické tahy a přes názorovou odlišnost dokáže držet své slovo.

Rekapitulace: Tak proč tedy postavil jako svou volbu kandidáta tak zvláště nějakého a tak málo sociálně demokratického?

Varianta 3: Bureš podruhé – aneb Dočasná překážka na jiné cestě

Odpověď může znít, že právě proto.

Miloš Zeman kdysi na tiskovce veřejně řekl, že Grossův čas přijde. V rámci inscenovaného „velkého smíření“ se Zemanem od něj tehdy získal „nepřítel mezi přáteli“ křeslo ministra vnitra a nelze mu upřít to, že je doposud v čele tohoto resortu tím nejúspěšnějším. Jeho policisté ho milují a respekt má přes pár drobných šrámů i v kriminalistické či ve zpravodajské komunitě.

Daleko lépe a jemněji než Zeman dokázal Gross komunikovat se Zemanovým největším protivníkem, vnučkou významného předválečného sociálního demokrata Modráčka Petrou Buzkovou.

Gross dokázal pomocí kompaktního středočeského regionu v zákulisí vždy zajistit, aby se ve chvílích ohrožení této menšiny v politickém grémiu přesunulo rozhodování na předsednictvo, a pokud byla ohrožena menšina i na předsednictvu, pak se rozhodování posunulo na úroveň ústředního výboru nebo se odsunulo na sjezd.

Existuje tedy ještě druhé vysvětlení Grossovy nominace Bureše. Dá se popsat jednou větou: Zeman na Hrad prostřednictvím náhlého uvolnění cesty likvidací kandidáta s velkým potenciálem, ale malým výsledkem v prvním kole. Rozhodne se – ve druhé volbě, druhém či třetím kole. Unavení poslanci i senátoři jsou pro. Komunisté vědí, že neprodělají, ODS ví, že serióznějšího protihráče už mít nebude, dvoutřetinová část sociální demokracie jásá a zbytek si mne oči. Sní, či bdí?

Rekapitulace: Gross si se Zemanem podávají ruce a cesta k premiérské židli po inscenované likvidaci 100+1členné vlády Vladimíra Špidly je otevřená. V případě

potřeby bude odměněna i Hana Marvanová. Třeba křeslem ústavní soudkyně... Z rukou Miloše Zemana by měl dekret zvláštní pikantnost.

Varianta 4: Zeman na Hrad hlavním vchodem

Tato varianta by se dala nazvat též „pokračování opoziční smlouvy pomocí dvou opozičních smluv“. Přidáme-li totiž k základní dohodě ODS a zemanovského křídla ČSSD ještě hlasy komunistů, které jsou vysoce pravděpodobné, pak dospějeme k tomuto výsledku.

Vychází z předpokladu, že sociálním demokratům zachutnala menšinová vláda a ODS si svou opoziční pozici moc nechválí. Oba zájmy padly na Špidlově konstrukci čtyřkoalice ČSSD + KDU–ČSL + US–DEU + Hana Marvanová, jejímž architektem byl Václav Havel. Ten se o stejnou koalici pokoušel už jednou, ale kvůli tvrdohlavosti Jana Rumla neuspěl. Zeman s Klausem se mezitím sešli u becherovky.

Přímočaře uvažující Špidla se lekne Václava Havla, který mu vyhrožuje, že po krachu jeho vlády 100+1 při sestavení rozpočtu ho už nepověří sestavením vlády nové, a Špidla nemá v zásobě jiné východisko. Prohrává a pak už jen řeší operativní problémy, jež před něj postavila čtvrtá koaliční strana... V médiích totiž neobratně deklaroval předem, že „s ODS nikdy“ a „s komunisty ani ve snu“. Uzavřel si tak možnost vyvíjet tlak na koaliční partnery i prezidenta. Báł se riskovat nepřízeň médií, protože chtěl „nastolit nový styl“ politiky.

Do té doby skrytý nesouhlas vyvrcholil po Špidlově prohrané rozpočtové krizi. Namísto odchodu vzpurných unionistů z vlády a sestavení čisté, byť menšinové vlády ČSSD či dvoučlenné koaliční vlády s KDU–ČSL se Špidla orientoval stále na Havlovu vizi s Uníí svobody.

V této situaci získává podporu čtyřiceti pěti až padesáti ze sedmdesáti poslanců sněmovny Miloš Zeman, který své politické postoje nezatíží žádným „nikdy s těmi či oněmi“ a jenž dnes jedná z pozice „pouhého člena strany“ – „důchodce na penzi“. Zeman ví, že cena za 141 hlasů není veliká, a zná operační prostor sněmovní aritmetiky lépe než kdo jiný. Má jej zažitý z nedávné funkce premiéra menšinové vlády, která nemohla vždy říci, jakou cenu za který úspěch zaplatila.

Rekapitulace: Zemanovi spojenci prozatím poměrně suverénně realizují taktiku prvního kola s „cizím“ kandidátem a nechávají na vyjednávací Grossovi, aby přiznal, že dostal po odstoupení neprůchodného kandidáta mat buď před prvním kolem první volby, do kterého by pak sociální demokracie nenavrhla nikoho, anebo po prohraném prvním kole, po němž bude jasné, že Bureše nevolily dvě třetiny sociálnědemokratických kandidátů. V obou případech pak ČSSD zablokuje zvolitelnost jiných, pokud nedospěje k dohodě s Václavem Klausem na straně pravé (pro Špidlu i polovinu ČSSD nepřijatelné) a Vojtěchem Filipem na straně levé.

Varianta 5: Klaus

Pozice Václava Klause je složitá proto, že jeho primární podpora by se teoreticky měla opírat o hlasy pravicové opozice, o které se ale opírat nemůže, neboť ji reprezentuje pouze sama ODS. Unie svobody či „nezávislí“ senátoři (až na Vladimíra Železného) udělají vše pro to, aby Klause vymazali z povrchu zemského.

Opírat se o hlasy komunistů sice lze při „cvičení“ disciplíny vládní koalice 100+1, ale jen stěží by mohla ODS přijmout za funkci prezidenta podporu komunistů. Přes srdce by to nepřenesla většina voličů ODS.

V případě podpory ODS návrhům ČSSD se ale dá čekat výměna na postu předsedy sněmovny. Otázka Marie Součkové ze zasedání výkonného výboru ČSSD by tak našla řešení. Součková se ptala, zda je přijatelné, aby ostatní strany ponechaly ČSSD funkce předsedy sněmovny, předsedy vlády i prezidenta.

Spojením příjemného s užitečným pro všechny odpůrce Lubomíra Zaorálka v ČSSD by se dala realizovat odměna pro Václava Klause. Zároveň by se tím odstranil vnitrostranický „opoziční“ lídr. Toto hlasování pak může být prvním z řady kroků pestrobarevné prezidentovy „opoziční koalice“.

Rekapitulace: To je ale podvarianta scénáře předchozího, nikoliv cesta pro Václava Klause na Hrad...

Varianta 6: Přímá volba prezidenta

Za nejméně pravděpodobnou se dá považovat změna ústavy, umožňující přímou volbu prezidenta.

Hlavním důvodem, proč se nedá předpokládat, že by se poslanci vzdali pravomoci volit hlavu státu, je ale fakt, že kompetence sněmovny v poloprezidentském či prezidentském systému by byly daleko menší, než jsou nyní. Žádný poslanec nebude chtít měnit zaběhané stereotypy zvláště tehdy, když není na obzoru žádný favorit přímé volby.

Nejlákavěji na první pohled vypadá přímá volba prezidenta pro Václava Klause, zvláště po velkém úspěchu ODS v komunálních volbách. Mohl by ale náhle i zcela propadnout, neboť předvolební kampaň pro přímou volbu by se nejvíce odehrávala v médiích, a ta – jak známo – Klausovi nefandí.

Rekapitulace: Prezidentem by se mohl stát i nějaký český Arnold Schwarzenegger či Madonna. A proč vlastně ne?

Přichází čas korunních princů

Většina variant výše nastíněných ukazuje, kdo z hráčů nalezne jaký prospěch ze hry. Zatímco jedni nenajdou žádný a hrají často hry jiných, aniž by věděli proč, druzí hledají pouze prospěch někoho jiného či vyšších principů mravních.

Vítězství vidím však spíš na straně těch, kteří s prospěchem druhých dokázali spojit prospěch vlastní. Vidím nyní pouze dva politiky, kteří v kombinační hře se dvěma sty osmdesáti figurami našli kombinace, jak se stát premiérem a prezidentem. Po deseti letech „otců zakladatelů“ přichází – zdá se mi – tedy čas následníků trůnu...

9. 12. 2002 (zkráceno)

Přesný součet nepřesných čísel

O průzkumech veřejného mínění kolují v politických kuloárech mnohé špatné vtipy i vyložené pomluvy. Jedno všeobecně sdílené podezření politiků i vnímavějších čtenářů různých periodik je ale trvalé – podezření z účelové manipulace „měkkými“ daty a zmatenost při jejich interpretaci. Co vlastně zjišťují ony oblíbené „vědecky“ vypadající tabulky či grafy o popularitě jednotlivých politických stran u voličů? Zjišťují opravdu to, co deklarují (koho byste volil, kdybyste šel příští týden k volbám?), a zjišťují to opravdu „objektivně“? Objektivitou mám na mysli shodu mezi predikovaným a skutečným výsledkem. V tomto případě voleb. Naštěstí vystavují voliči jednou za čtyři roky sociologům maturitní vysvědčení „tvrdými“ výsledky voleb, a tak se můžete přesvědčit, zda mají pravdu ti, co říkají, že není přesnějšího součtu tak nepřesných čísel, anebo ti, kteří své politické kroky řídí slepě podle sociologů.

Přinášíme dnes již unikátní materiál ke studiu historie České republiky: soubor dat všech zveřejněných průzkumů IVVM/CVVM na jedno jediné téma – volební preference českých politických stran – za období posledních deset let, porovnaný s výsledky voleb 1992, 1996, 1998 a 2002. Z přehršle politických stran jsme vybírali pouze ty, které měly v Česku po určitou dobu více než 5 % či přežily v nějaké koalici či pomlčkovém souručenství dodnes.

Dnes již jinde nedostupné údaje – volební preference politických stran – jsme seřadili do přehledné tabulky. U volebních výsledků 1998 jsme pro porovnatelnost připojili k výsledkům US výsledky DEU a sečetli jsme výsledky KDU–ČSL, US–DEU do kolonky, která v tu dobu neexistovala – Koalice celkem. Časový snímek je za léta 1992–2002, a tedy dost dlouhý, aby z něj šly vyvozovat závěry. Politické, žurnalistické i voličské.

Dovolím si jedno odborně urážlivé a laicky drzé tvrzení. Rozdíly dané metodikou by měly při správně zvolených respondentech kopírovat dlouhodobý trend. Jeho výsledkem by měla být po dvanáctileté historii sociologických pracovišť shoda s „tvrdými daty“ v řádech procent, daná statistickou chybou. Nebo alespoň podobnost křivek, které se můžou od volebních výsledků v číselné podobě lišit. Ono je ale všechno jinak. Agentury s největší pravděpodobností mají své vlastní politické sympatie, své „koně“, na které občas trendově sázejí a zpětnou vazbou přes mediální

ohlas svých tiskových zpráv ovlivňují voličovy preference, a tím i výsledky, jež by měly pouze zjišťovat. Volič volí konzervativně, volí podvědomou známost či znalost. Tu mu zprostředkovávají v největším množství média. Agentury zase médiím zprostředkovávají hřiště – „neklid“. Novináři je zpracují se stejnou povrchností jako vše ostatní, okoření svou vlastní nebo vydavatelovou omáčkou a podají čtenáři. Čtenář přečte „zjevenou pravdu“ a „orientuje se“ podle ní. Kruh se tak uzavře. A k tomu slouží v Česku průzkumy veřejného mínění.

Vypracoval jsem za ta léta, co se zabývám analýzou pohybů, motivů a důsledků těchto pohybů na politické scéně České republiky politicko-korekční koeficienty, které jako klouzavé průměry za několik měsíců přičítám či odečítám od jednotlivých výsledků preference politických stran u výsledků jednotlivých agentur (jeden z nich, platný na období po volbách 2002, je součástí tabulky). Z tohoto „korekčního koeficientu“ je patrné, jak moc se liší průzkumy veřejného mínění od opravdového chování voličů. CVVM paradoxně v období před posledními volbami kopírovala dlouhodobé trendy nejlépe u ODS, i když Václav Klaus či Mirek Topolánek mi patrně nebudou věřit... Nejvíce nadhodnocovala Unii svobody, nejvíce dlouhodobě podhodnocovala ČSSD a KSČM. U „skalních“ voličů KDU–ČSL nejde nic účelově rozkmitávat, neboť katolické kostely tu byly několik staletí před CVVM a budou ještě hodně dlouho po CVVM. Osm až deset procent křesťanský voličích občanů je v české společnosti onou pověstnou Luxovou „klidnou silou“.

Srovnání, jež čtenáři nabízím, porovnává data výsledků faktických (absolutní počet voličů a odevzdaných hlasů) s jejich pokřivenými mediálními odrazy (různými čísly, povětšinou procenty). Dlouhodobé trendy nejsou exaktními údaji, ale empiricky získanými grafickými průměty tendencí, které utvářejí přes všechnu mediální masáž stabilní politické prostředí. Své kořeny mají v širší racionalitě odpovědí na celou sérii otázek, mapujících hodnotové žebříčky, sociální tužby a intelektuální očekávání voličů. Jde o hlubinnou stabilitu politické orientace občanů, neboť volby přestaly být už hodně dávno vášnivým, romantickým, emocionálním a iracionálním bojem „proti rudému nebezpečí“. Své využití najdou trendy v dlouhodobějších programově koncepčních úvahách, nikoliv v aktuálním politickém kalkulu.

Zásadní zkrácení totiž vytváří samo číslo, uváděné v procentech, aniž je většinou prostému čtenáři média sdělen základ, od něhož se procento odvíjí. Daleko objektivnějším údajem byl pravděpodobný počet voličů a z něj vypočítaný počet křesel ve sněmovně. Počet oprávněných voličů totiž není při každých volbách konstantní. Údaje se liší i pro různé volební účasti, neboť strany blíže středu politického spektra mají daleko „linější“ a méně motivované voliče než strany „okrajové“, či dokonce extremistické. Laické porovnávání „procent“ a procent, ke kterému čtenář dochází po přečtení několikařádkových tiskových zpráv, převzatých jako „zjevená pravda“

editory většiny deníků i televizního zpravodajství, je tak tou největší manipulací. 100% základ je totiž naprosto rozdílný a výsledky nesrovnatelné...

Druhou manipulací je nezapočítání tzv. lžiskóre – nepravdivé odpovědi respondenta, jenž nechce přiznat, že bude volit určitou stranu, a který řekne tazateli stranu jinou, například méně kontroverzní. Největší rozdíly měla SPR–RŠČ a dnes jsou to komunističtí voliči, kteří v míře větší než malé deklarují svou sympatii k volbě ČSSD, aniž ji potom volí.

Třetí manipulací je nezapočítání koeficientu modifikujícího výsledky na základě nějaké krátkodobé „investigativní“ kampaně. Získat 5 % přízně dá politikům velmi mnoho „práce“...

Čtvrtou manipulací je sama otázka, která navozuje dojem, že je určitý politický vývoj okamžitě nevyhnutelný, tím, že předestírá respondentovi volby jako aktuální „téma dne“. Uzavřená otázka: „Kdyby byly příští týden volby, volil byste kterou z těchto stran?“ je matoucí a zavádějící v upřednostňování krátkodobé paměti voliče před dlouhodobou zkušeností s politikou té které strany. Největší problém se svou identitou mělo kdysi sdružení Levý blok. Voliči si ho pletli a mnozí ani nevěděli, že jeho součástí je i KSČM. Tak lze také někdy klamat veřejnost a „posadit“ politiky a jejich strany na „sestupnou trajektorii“ v poměrně masovém měřítku. Výsledek? Při trvalé jednostranné masáži předčí výsledky mnohdy očekávání, zvláště u takzvaných středových voličů, kteří vynikají názorovou neukotveností a voličskou labilitou.

Pátou manipulací je až trestuhodně nevyvážený vzorek obyvatelstva v souboru respondentů, v němž chodí k volbám snad téměř všichni. Ten se podílí na manipulaci s výsledky asi nejvíce. Protože v listopadu 1998, pět měsíců po volbách do sněmovny, ke kterým přišlo pouze 74 % oprávněných voličů, pouze 17 % respondentů průzkumu IVVM svoji účast ve volbách vyloučilo, a tím se vyloučilo i ze zahrnutí do následujícího „zkoumání“. Zbýlých 779 respondentů odpovídalo na otázku: „Kterou stranu byste volil?“ Ti, kteří nevěděli (19 % nerozhodnutých), pak ještě odpovídalo na druhou otázku: „Která je vám nejsympatičtější?“ Takto sečtená procenta volebních preferencí a stranických sympatií pak dala výsledek, jenž po určité trajektorii navazoval na „tvrďá“ data – volební výsledky těch, kteří k volbám *přišli* a *zvolili* jednu z osmnácti volebních stran. Výsledek seděl skoro na chlup...

V roce 2002 je výsledek daleko markantnější a manipulace naprosto zásadní. Voleb se zúčastnilo pouze 58 % voličů, ale průzkum CVVM stále a naprosto absurdně počítá pouze s 18–20 % nevoličů. Přitom na otázku volební účasti odpovědělo záporně 26 % respondentů a 6 % nevědělo... Při 80% účasti by výsledek stran „středu“ politického spektra byl naprosto jiný – nejsilnější ČSSD by ukázala pravici i krajní levicí své zuby. Sestavení vlády by nebyla trapná fraška a sestavit by se dala i dvoučlenná koalice. Většinová. Podobný výsledek ale vznikl naposledy v roce 1998.

Tehdejší účast 74 % voličů dala možnost k sestavení bezpečné středové vlády. Ne tak v roce 2002. Přes naprosto zcestná východiska výsledky tří povolebních průzkumů z konce minulého roku „logicky“ navazují na výsledky voleb. Neuvěřitelné...

Teprve v únoru 2001 se nástupce po „Institutu“ Elišky Rendlové, agentura CVVM SoÚ AV ČR a agentury soukromé – SofresFactum a STEM, „*v zájmu srovnatelnosti a větší srozumitelnosti jednotlivých výsledků*“ dohodly na terminologickém sjednocení při publikování informací o politických preferencích občanů. Od té doby zní zmatení jazyků alespoň unisono.

STRANICKÉ PREFERENCE = podíl respondentů z celého souboru dotázaných, kteří preferují určitou politickou stranu. Součet 100 % tvoří příznivci jednotlivých stran + lidé, kteří nevědí koho budou volit + lidé, kteří volit nechtějí. Tento údaj budou všechny tři agentury uvádět vždy, aby tak umožnily jednoznačnou srovnatelnost svých výsledků.

CVVM průzkum uvozuje otázkou, kterou stranu by dotázaní volili za předpokladu, že by se příští týden konaly volby do Poslanecké sněmovny.

VOLIČSKÉ PREFERENCE = podíl dotázaných, kteří nevykloučili svou účast ve volbách a preferují určitou politickou stranu. Lidé, kteří svou účast ve volbách vykloučili, nebudou v tomto případě zařazeni do výpočtu.

STRANICKÉ SYMPATIE = podíl osob z celého souboru dotázaných, kteří buď přímo preferují určitou politickou stranu, nebo jí v případě pochybností vyjadřují alespoň sympatie.

VOLEBNÍ PROGNOZA = odhad skutečného výsledku voleb na základě specifického matematického modelu, který může být u různých firem odlišný.

Tyto informace už ale čtenářům nikdo nesdělí, novináři o této dohodě ve valné většině také nevědí, rozdíl mnohdy nechápou, a tak k zmatení pojmů a významu jednotlivých čísel s chutí přispívají novináři „zcivilněním“ jazyka strohé tiskové zprávy.

6. 1. 2003 (zkráceno)¹⁹

Do první volby prezidenta jde druhá garnitura

Média se rozsáhle připravují na významnou událost v historii české ústavnosti – hledání následníka trůnu po prvním českém prezidentovi, spisovateli absurdních dramát Václavu Havlovi. Jeho posledním absurdním dramatem se pravděpodobně stane obřad, ze kterého by měl vzejít jeho nástupce...

O akreditaci na první kolo této taškařice se novináři perou, nicméně událost roku to s největší pravděpodobností nebude. Sice si všichni „zástupci lidu“ pro tuto příležitost obléknou tmavé obleky, ale výsledek počítání do 141 se zdá býti předem znám. Pokud český prezident bude zvolen, zdá se, že to nebude v prvním kole voleb a možná ani ve třetím kole první volby. Reálnou šanci za stávajícího rozložení politických sil má až *třetí kolo druhé volby*. O přímé volbě mimo ODS a US-DEU neuvažuje vážně žádná jiná politická strana.

Volba prezidenta má tři kola. Pokud během nich není hlava státu zvolena, konají se nové volby. V prvním kole volby je zvolen kandidát, který získal nadpoloviční většinu hlasů všech poslanců (101/200) a všech senátorů (41/81). Nestane-li se tak, koná se do čtrnácti dnů druhé kolo. Do něj postupuje kandidát, kterého podpořilo nejvíce poslanců, a kandidát s největší podporou senátorů. Pokud v něm nezíská nikdo nadpoloviční většinu hlasů senátorů (41/81) i poslanců (101/200), koná se kolo třetí. V něm stačí uchazeči získat nadpoloviční většinu hlasů všech přítomných zákonodárců. Při nezvolení začne zcela nová volba, opět maximálně tříkolová. Volby jsou tajné.

Analýza šancí

Do prvního kola první volby, které se uskuteční ve středu 15. 1. 2003, jsou nominováni Václav Klaus (ODS), Miroslav Kříženecký (KSČM), Jaroslav Bureš (ČSSD) a Petr Pithart (Koalice).

Kromě kandidátů parlamentních stran se hovoří i o katolickém duchovním a vysokoškolském učiteli Tomáši Halíkovi. Lobbuje za něj několik lidí, kteří se prý rozhodli prostřednictvím internetu prosazovat Halíka proto, že nejsou s dosavadním děním kolem prezidentských kandidátů spokojeni.

V médiích se v souvislosti se spekulacemi o možných kandidátech na úřad prezidenta objevila i řada dalších jmen, například někdejší ministr zahraničí Jaroslav

Šedivý, nynější velvyslanec ve Švýcarsku, herec a scénárista Zdeněk Svěrák, filozof Erazim Kohák, filozof a sociolog Václav Bělohradský či socioložka Jiřina Šiklová.

Šance na zvolení jednoho z kandidátů předpokládají totiž stranickou disciplínu v příslušné straně a schopnost klubu vyjednávat – nikoliv na základě donucení, ale na základě přesvědčení toho kterého poslance o vhodnosti jednoho z kandidátů strany jiné. Což je větší problém, než jaký většina parlamentních matadorů očekávala. V této sněmovně se takto rozsáhlá podpora hledá velmi těžko.

Politické strany nominovaly s větší či menší mírou drzosti své čelné představitele, jichž se chtějí zbavit a zároveň je odměnit. Jen komunisté navrhli po dlouhém přemýšlení kandidáta podle svého vědomí a svědomí: Navrhli do prvního kola bývalého vojenského prokurátora Miroslava Kříženeckého. Ten se stal po revoluci advokátem, pak členem zastupitelstva města České Budějovice (za ČSSD) a dnes jej veřejnost zná jako obhájce bývalého generálního sekretáře ministerstva zahraničí Karla Srby...

Komunisté ale čekají. Čekají na jediného kandidáta, který je pro ně reálný – na sociálního demokrata Miloše Zemana. Spolu s nimi čeká i přibližně třicet členů klubu ČSSD. Tato skupina je schopna zablokovat první kolo voleb, neboť zbývajících část ČSSD ani kluby Koalice nebudou volit Václava Klause, dalším kandidátům zase budou chybět do 141 hlasů hlasy jiných stran.

Podpořit sociálně demokratického Bureše odmítají jak občanští demokraté, tak i zbylé dvě koaliční strany – unionisté a lidovci. Postoj nejsilnější opoziční strany – ODS – je zcela jasný. Místopředseda strany Miroslav Beneš řekl, že ODS má *svého kandidáta* Václava Klause. US-DEU *svého kandidáta nemá*... Komunistického kandidáta podpoří někteří sociální demokraté „natruc“ svému vedení, neboť vědí, že stejně nemá šanci.

Matematický model je poměrně jednoduchý, patová situace jistá.

Vše změnit může až druhá volba, do níž s největší pravděpodobností nastoupí Miloš Zeman proti Václavu Klausovi. Sociální demokracie se rozhodla svými kandidáty zaplnit veškerá média v množství větším než malém. „My se domníváme, že by se měli anebo mohli zúčastnit samozřejmě občané bez rozdílu stranických sympatií, protože se spolu s námi budou rozhodovat nebo budou vybírat toho, koho ČSSD bude nominovat na prezidenta, to jest na hlavu státu, která reprezentuje všechny občany,“ nechal se slyšet tiskový mluvčí Lidového domu v rozhovoru pro BBC.

Bývalý předseda Miloš Zeman byl jasným favoritem pro „své“ příznivce už od svých spanilých jízd volebním autobusem Zemák v roce 1996.

Zeman „primárky“ formou referenda vyhrál. Místopředseda Stanislav Gross vsadil stejně jako komunisté na osvědčené kádry... Vybral si JUDr. Jaroslava Bureše.

Sociální demokracie počítala se všemi možnými variantami, a tak postavila i kandidáta tzv. „nulové varianty“ – pro případnou volbu „nikoho neohrožujícího“

muže, sociologa Potůčka. V primárním referendu získal nejmenší počet hlasů. Jako prognostik a vedoucí řešitelského týmu studie *Vize rozvoje ČR do roku 2015* to ale mohl předvídat.

Občanští demokraté mají na rozdíl od demokratů sociálních jasno, koho by na prezidentském úřadě rádi viděli. Ambice Václava Klause, „doživotně čestného předsedy ODS“, jsou velké... Rozhodování grémia ODS i sjezdu strany tak bylo jednoduché. Václav Klaus je přesto favoritem prvního kola, neboť klub ODS je v senátu nejsilnějším klubem a expředseda má reálnou šanci získat i nejvíce hlasů ve sněmovní volbě. Bureše jako kandidáta ČSSD totiž nechce volit ani nemalá část sociálních demokratů a bude jen otázka improvizované „aritmetiky šancí“, zda příznivci Zemana z řad poslanců a senátorů ČSSD nedají svůj hlas v anonymní volbě prvního kola právě Václavu Klausovi, aby v kole druhém nastoupil on. ODS veřejně přísahala, že její poslanci ani senátoři nehodlají vyjednávat o svých hlasech s nikým a budou jednotni.

V rozhovoru pro *MTD* řekl Klaus na adresu Václava Havla i svého pojetí prezidentství:

„Trvám na tom, že bych se pokusil tuto funkci zcivilnit, daleko víc ji přiblížit lidem. Byl jsem na koncertu k desátému výročí Akademie věd v Rudolfinu a měl jsem mimořádně hezký akustický zážitek, protože jsem poprvé za třináct let seděl v normální deváté řadě, nikoliv v postranní lóži pro papaláše, jak byste asi řekli vy. A právě tam jsem si připomněl jeden neskutečný zážitek. Tím byl zahajovací koncert Pražského jara a se mnou seděl v čestné lóži tehdejší rakouský kancléř Franz Vranitzky. Do vedlejší přišel prezident Václav Havel. Neuvěřitelnou dobu jeho putování Rudolfinem zněly fanfáry z *Libuše*, bylo to neskutečně přetažené a rakouský kancléř mi pošeptal: ‚To jsem nevěděl, že ještě máte monarchii!‘ Včera jsem si tuhle větu připomněl a řekl jsem si, že by bylo mojí povinností, aby bylo méně prezidentských fanfár.“

Václava Klause znají občané jako dlouholetého předsedu nejméně oblíbené, a přitom nejsilnější vlády ODS, KDU–ČSL a ODA.

Posledním mužem, o němž politici uvažovali alespoň trochu vážně, byl předseda senátu, bývalý předseda vlády Petr Pithart. Jeho šance jsou však malé i přes vyjednávací obratnost a dlouhodobě budovanou pozici neutrálního politika. Někteří opONENTI mu vyčítají vstřícnost ke „vždy křesťanskému“ dialogu se sudetskými Němci a údajně demagogické názory, vyslovené v samizdatovém vydání knihy autora s pseudonymem Podiven (původně spisu *Češi v dějinách nové doby. Pokus o zrcadlo autorů Petra Pitharta, psychiatra a psychoanalytika Petra Příhody a historika Milana Otá-*

hala). Jan Kovanic tuto knihu nazývá „přehled českých dějin z hlediska církve katolické a národa německého“.

Téměř neexistující strana – ODA – poslala do „boje o trůn“ ženu. Senátorka ODA Jaroslava Moserová zřejmě nerozšíří seznam oficiálních kandidátů. Moserová řekla, že o nominaci pro první volbu hlavy státu asi nebude usilovat, otevřenou ale nechává svoji kandidaturu pro případnou opakovanou volbu.

10. 1. 2003 (zkráceno)

Klausova šance: Kdokoliv bude lepším prezidentem než Havel, kdokoliv je lepším politikem než Špidla

Projev Václava Klause před začátkem třetí volby prezidenta napověděl to, co informovaní už věděli dříve – že postoj čestného předsedy k vlastní straně už není svázán každodenní nutností „shánět smečku do houfu“ a Václav Klaus si může dovolit už naplno říkat své názory.

Václav Klaus dnes už není ODS a ODS to ještě nepochopila. Proto ho nominovala a proto ho volila. A proto ho – byť za pomoci několika lidovců, desítky sociálních demokratů a velké části komunistů – zvolila.

Zatímco ale Miloš Zeman byl vůči druhým nevděčným, a tudíž osamělým sólistou vždy a o jeho tragických personálních krocích si média vytvořila nové pověsti české, Klaus odkojený nutností smířovat daleko větší touhy, ambice a ekonomickou dravost členů bývalé vládní koalice, kterou vyvolal počátkem devadesátých let, měl situaci nepoměrně lehčí.

ODS dokázala v posledním měsíci přes všechny rozdílnosti a individuální zájmy o svém kandidátovi nezapochybovat. A výsledek se dostavil. Rozhádaným sociálním demokratům s „odbojným předsedou“ nebyl po chuti Zeman, kterého si přitom nechali vybrat v „referendu“, pak „posvětit“ ústředním výborem, a tak museli prohrát.

Kultivovanost, vyváženost, politická umírněnost, vize státnické reprezentativnosti a rozhledu, dokonalý přednes i osobní noblesa předurčily dojem, jež kandidát Klaus zanechal ve většině volitelů. Budoucnost „s novým Klausem“ mnohým z nich připadla přes všechny výhrady a vzpomínky na minulost snesitelnější než budoucnost „se starým sokolem“.

Na krajní leviči panovala odevzdaná trpělivost tří kol se stále menšími požadavky střídaná s tichým zoufalstvím nad neumětelstvím sociální demokracie, na pravici i středu pak už jen tiché, nedospělé zoufalství havlovských koryfeů, nevědoucí si představit svou politickou existenci „bez Vaška“ a „s druhým Vaškem“. Klausův pragmatismus a vidění světa přes složitosti redukující ekonomické kategorie byl pro ně nestravitelný.

Strana bez programu, program bez strany

Možné motivy svých spolustraníků i výsledky budoucí volby prezidenta prozradil Miloslav Ransdorf už dávno – před více než půl rokem v jednom z rozhovorů

v diskusním klubu pražských sociálních demokratů DAV: „Nevyvede-li komunisty ,z obklíčení‘ levice – sociální demokracie, udělá to pravice“. A měl – ke svému znechucení z této varianty – pravdu.

Prohra ČSSD v prezidentské volbě je prohrou předsedy, protože on reálným vykojením politiky ČSSD doprava vyprázdnil obsah politiky – idejemi definovanou rozdílnost přístupů k zásadním otázkám – daleko lépe, než to učinila kdy předtím takzvaná „opoziční“ smlouva.

Ideje sice zůstaly – ČSSD vytvořila dlouhodobý program – ale stávající vůdčí elity v sociální demokracii se necítí být zavázány jakýmkoliv programem. Sociální demokracie má levicové voliče a levicový program své strany, ale provádí liberálně pravicovou politiku své koaliční vlády, částečně maskovanou některými naivně populistickými kroky ministra práce a sociálních věcí. Poslanci jsou ve jménu stability vládní koalice nuceni ke krokům, jež nejsou schopni programově objasnit ani sobě, natožpak svým voličům.

Scénář první: Válečná koalice

Sociální demokracie má dlouhodobý program, ale nemá k tomuto programu lídry. Má sice lídry, ti ale nemají program a jednají pouze podle krátkodobých zájmů. A proto sociální demokraté museli prohrát. Komunisté jsou „z ohrádky“ venku. Díky pravici. Pravici v sociální demokracii.

ČSSD: otázky k zodpovězení

Před sociální demokracií stojí za tohoto výchozího stavu několik úkolů k řešení. Prvním z nich je sjezd, pro nějž už jsou určeni delegáti a který musí zodpovědět ve všeobecné politické rozpravě pět základních otázek:

- Je ČSSD stranou levicovou, nebo pravicovou?
- Platí ještě program, který ČSSD tři roky připravovala, nebo ne?
- Chce ČSSD provádět politiku lídra levice, to znamená nejsilnější levicové strany s vládním mandátem i vládní odpovědností, nebo chce být „jazýčkem na vahách“ a trpěným, ale trapným pětiprocentním „demokratizačním“ přívažkem pravicových stran?

• Byla politika, kterou dělalo předchozí vedení strany v čele s Milošem Zemanem, opravdu špatnou politikou? Jaké byly její výsledky v ekonomice, sociální oblasti?

• Je politika „post- a antizemanovského“ Vladimíra Špidly tou správnou politikou? Jaké jsou její výsledky? Jak odpovídá schválenému programu, s nímž byla sociální demokracie zvolena, který má realizovat a jímž je voličům odpovědná?

• Jaký je názor delegátů sjezdu, reprezentujících jako nejvyšší orgán strany členy i voliče sociální demokracie, na *budoucnost* sociální demokracie – má ustoupit do

pozadí a nechat se vyprázdnit praktickými kroky vlády a svého předsedy, vedoucími k odchodu voličů směrem komunistickým?

Další otázky si zajisté sociální demokraté najdou také v oblasti promyšlenosti celé koncepce jednotlivých kroků „reformy“ veřejných financí. Otázky by zajisté vyvolala i „dvojitá“ koncepce liberalizace nájemného, kterou prosazují ministr unionista Němec a sociální liberál Sobotka, nad nimiž je nešťastné Sdružení nájemníků sociálně demokratického poslance Křečka a „výkonného nájemníka“ Milana Taraby.

Je to i „krásná smrt“ sociálně militantního ministra Tvrdíka z resortu obrany, kde strachy padají nejenom letadla, ale i ministerské výroky „o postarání se o pozůstalé“ – ještě dříve, než dojde k prvnímu výstřelu. Vojáci jásají, protože optimismu v pouštních lágrech Kuvajtu není na jejich „humanitární misi“ nikdy dost a jistot pro jejich rodiny také ne...

Důstojníci mírových misí rozprodávají nejen naftu, ale už i houfnice přímo z bojových postavení... Stalo se. Přišlo se na to na Balkáně a dotýčný plukovník je nyní vyšetřován. Vyšetřování ovšem stěží budou ti pánové, co prodávali zbraně, vojenskou techniku a součástky Tamilským tygrům za osvobození ilamu a jiným nacionálně osvobozujícím se separatistům v Africe i nečínské Asii.

Co znamená militantní fašismus v ozbrojených složkách, by měli vědět díky expertům rady vlády a génium ze Špidlovy BIS i Grossovi protiextremističtí policisté – místo toho slídí s videokamerami po demonstracích pubertě sotva odrostlých ekologů, antifašistů, levicových úchylkářů všeho druhu, „anarchistů“, a dokonce i vysokoškolských studentů, jdoucích na Hrad podpořit svého děkana, kandidujícího na prezidenta...

Scénář druhý: Velký den páně Grossův

Václav Klaus přiznal v projevu k delegátům sjezdu ODS, že politika menšinové vlády Miloše Zemana měla na politiku ODS katastrofálně zdrcující účinek. Před ODS stojí stejný úkol, jaký stál před Uníí svobody blahé paměti: Jak si uchovat identitu, přitom se podílet na moci a těžit z ní. Opoziční lavice svědíl občanské demokraty stále více a oni vědí, že v Čechách není pro opozici příznivé klima. Stát je stále největším investorem i největším zaměstnavatelem. Proto onen ideologický *run* na „štíhlý stát“ na straně jedné a touha „být u toho“ na straně druhé. Manažerské a bankovní křídlo v ODS i v ČSSD také ví, že sociální politika je vždy bez provize, a to není „to pravé“.

Pragmatickým posunům nenaučil mašinfíru Stanislava Grosse mistr železničář v učilišti, ale sociolog Ota Novotný v době, kdy dělal „poradce“ Miloši Zemanovi, a Stanislav Gross měl za sebou už první politické krůčky v Radě mládeže a Mladých sociálních demokratech. Po „odejití“ poradce Novotného byl sice Miloš Zeman bez

poradce, ale spal o to klidněji. Posun sociální demokracie doprava směrem k pochybnému a pochybenému „středovému voliči“ by býval byl v roce 1994 smrtelnou ranou do zad člověku, který chtěl jít vládě po krku až do Strakovy... Na své heslo si může dnes vzpomenout, ale už jím nikoho nenadchne.

Aby ne – v liberály tolik chtěných „většinových“ volbách musí zvítězit konzervativní pravice ještě po dlouhou dobu, protože hodnotová orientace společnosti je od „sametu“ nastavena na hmotné zajištění rodiny (kdo nekrade, ...), sociální demokraté jsou povětšinou nepodnikaví, hloubaví – tudíž chudobní, osobnosti generují média v téměř shodných vlastnických rukou, „službu vlasti“ za nadšeného jásotu nastupujících voličů likviduje sociální demokracie nyní. Vše veřejné, i instituce a aktivity občanské společnosti podle v médiích převládajícího názoru „od ďábla komunismu jest“, a tak sociálním demokratům přes všechno jejich hloubání o prohraných komunálních a senátních volbách mnoho společenské vážnosti nezbyvá. Ti „lidé práce“ donedávna ještě říkali spolu s tatíčkem Masarykem „... *ale neboj se a nekradou jako jiný, vašnosto...*“

Dnes už to důchodcům, kteří pamatovali první republiku a šlachovitého prezidenta v uniformě a na koni, nikdo neuvěří. Většina sociálních demokratů ve stranických i státních funkcích je vypasena od stresu o židli či tu funkci, od vysedávání po schůzích, od sedadel služebních bavoráků a manželek, jež si povětšinou našly milence. Cestou do Unie se občan ptá: *Vlast? Co to je? To je ten neonacistický plátek, ne?* Smutná odpověď je, že *to taky...*

Co na Stanislavu Grossovi oceňují i protivníci, je fakt, že na rozdíl od „zacementovaných“ sociálně demokratických idealistů se dokázal učit. Vystudoval právnickou fakultu a dnes splétá ty nejdokonalejší legislativní špagátky, kterými chce ovázat slepou a bezbrannou spravedlnost i nic netušící demokracii.

A tak se ve jménu euroatlantické demokracie pozvali na „přátelskou návštěvu“ američtí agenti, kteří nyní chodí na porady k ministrovi vnitra, a on nadšeně naslouchá plánům, kterak mnoho demokracie škodí a na prostý lid musí být přísnost. Přítomnost cizích zpravodajců u přísně tajných jednání sice starší české agenty udivuje a koliduje s trestnými činy dle první hlavy trestního zákona, ale zvykli si a přizpůsobili se. Zvykli si i na to, že informacemi jejich zdrojů občas disponují politici a žvaní o nich v médiích.

Češi si zvykli, že vše podstatné vyžvaní novinářům sami, a tak tajné službě stačí číst pečlivě internet a denní tisk. Podle ředitele specializovaného knihovnicko-informačního ústavu Karlovy univerzity, na jehož půdě provádějí důstojníci BIS a jejich spolupracovníci z řad pedagogů náborové semináře pro studenty, chtěvé práce „ve státních službách“, jsou otevřené zdroje cestou získávání zpravodajských informací z osmdesáti procent. Proč ne, časy se mění... Instalují se kamerové systémy, o jejichž

rozlišení se taktně mlčí, neb by se mohli ochránci lidských práv divit; telekomunikačním operátorům nainstalovali novodobí estébáčci odposlechové kabely o kapacitě, o které se 2. správě StB ani nesnilo; používá se triangulace polohy telefonu do mapy a instalace prostorového odposlechu do operačního systému zájmového mobilu; snížila se úroveň šifrování o dva bity tak, aby každé odposlechové zařízení mohlo dekodovat signál *on-line*. V rámci „boje proti terorismu“ se rozšířila pravomoc policejních složek státu tak, že ani sami policisté netuší, kolik pravomocí už mají. Legislativní smršť je totiž stále v plném proudu...

Informační systém státu (ISVS) měl mít v sobě zakódováno takzvané bezpečné rozhraní, které mělo způsobit technologickou nemožnost propojování systémů a dohledávání osobních údajů bez čtyř klíčových databází, které měly obsahovat jednoznačnou identifikaci osob (evidence obyvatel), sídel (adres), nemovitostí – staveb a pozemků (katastr), ekonomických subjektů (ARES). V jednotlivých informačních systémech měly být nahrazeny tyto údaje číselným ID kódem. Tyto čtyři databáze (jádro informačního systému) měly být propojeny a nepřetržitě monitorovány. Vstup do tohoto „logu“ (informace o dotazech) by osobám s nejvyšším prověřením a jmenovaným prezidentem umožnil inspekci podezřelých dotazů. Inspektoři by ale byli naopak zase monitorováni tehdy, když by chtěli propojit podezřelé dotazy s jinými daty v resortních a jiných databázích. Tak mělo být dosaženo efektivity fungování státní správy, vymahatelnosti nejen daní, ale i práva při zachování logiky odůvodnitelné ochrany soukromí a odolnosti ISVS před zneužitím. Kýmkoliv – včetně politiků či úředníků státu... *Zákonem o ochraně osobních dat* byly informace státu z ochrany vyjmuty – takže inspektoři ÚOOÚ do BIS nemohou, zatímco BIS do ÚOOÚ ano. Na prostý lid musí přece být přísnost.

Rozvědčíci, kteří měli být řízeni Janem Kavanem, byli mezitím řízeni úplně někým jiným a monitorování zevnitř služby, ministr obrany dlouho, předlouho nevěděl, jaké kostlivce skrývají „obraně skříň“, a pak se nestačil divit... Kroky lidí na obraně monitorovali civilní kontrarozvědčíci asi už jen proto, že se většinou jednalo o primitivní rozkrádačky a prodej kradeného civilům, případně pletichy proti veřejné soutěži s dodavateli. A Vladimír Špidla si každé ráno četl svodný monitor BIS. Zabral mu skoro dvě hodiny a nebyl z něj příliš moudrý. Měl totiž pokoru před budoucností a mnoho práce v přemlouvání koaličních partnerů, aby té Hance domluvili...

Po štábním informačním systému a vítězích jeho tendrů už se nikdo neptal, a pokud ano, zeptal se pouze jednou. Po kvalitě dodávaného zboží se nový nadějný ministr s tváří ošlehanou větráky ekonomického oddělení ptal stále méně často. Musel by se zeptat v KDU–ČSL, což mu připadlo příliš privátní.

O to více si začal libovat ve vojačství mediálním a symbolickým. Česká armáda je reformovatelná již více než jedno století jen stěží. Ta se dá pouze zrušit bez náhrady

spolu s ministerstvem. Což věděl už Švejka i jeho autor – protože byli *out*, nevěděl to ale Tvrdík, který je *in*.

Zkušení Grossovi PR specialisté, kteří si své agenturní síť v českých médiích budovali dlouho a důkladně, naučili těžkopádné vojáky svižně postmoderní práci. Většina starých kádřů z armádního PR zmizela či se uklidila na místa méně „bojová“ u dodavatelů či odběratelů armádní technologie a služeb. Na místo nich přišli moderní mladí muži bez zábran. Stanislav Gross převzal mediální záštitu nad svým stranickým kolegou a jeho hvězda začala rychle a nezadržitelně stoupat.

Známosti se zpěváky populární hudby z líně Gott–Janeček mu zajistily křepké a profesionální oslavy všech důležitých akcí, takže i vstup do „západních“ armádních struktur jsme oslavovali s mnoha umělci, odkojenými komunistickým Prago-koncertem. Slavící jsou také práce. Bulvár získal respekt (někdo přece musí dodávat i novinářům *Blesku* pikantní informace či jiné ověřovat, veškerou „robotu“ není možno nechat na amatérských investigativních žurnalistech, ještě by na něco mohli doopravdy přijít a byl by průšvih).

Stabilizované ministerstvo vnitra je ukázkou dokonalého PR ven i dovnitř, ukázkou dokonalé personální i zpravodajské strategie. Je ukázkou dokonalé politiky. Stanislav Gross se naučil tvořivým způsobem pracovat s informacemi. Má v tuto chvíli – jako jediný – dokonale konsolidovaný region, ve kterém přestala deset let trvající zákopová vnitrostranická válka. Řídí mu jej jeho bývalý asistent a pod pečlivým, ale nenápadně taktně přátelským dohledem rozmnožuje personální poklady svého strážce. Naučil se citlivě a přitom tvrdě vyjednávat, ví, jaká výhoda má jakou cenu pro koho. Není nad informační profesionalitu. Kapitálem jsou přece lidé k něčemu použitelní, jak sociální demokraty učí už několik let bývalý poradce bývalého „liberálního“ předsedy KSČM Svobody, liberální reformátor školství Radim Valenčík, toho času existenčně zajištěný díky politikům Unie svobody (Mareš, Matějů) na Vysoké škole bankovní a správní.

Gross má dnes také dokonale funkční a přitom zavázané struktury svého resortu, a tak může používat multiplikačního efektu, klidu i vlivu k získávání dalšího vlivu, další konsolidace resortu, strany i regionu. Pro stranu je nepostradatelný, vždy příjemný, v dobré náladě, odpočatý. ODS „na něj nasadila“ ve středních Čechách hloupého a ve své hlouposti osamělého hejtmana Bendla, a tak najednou i bývalý kuchař Dolejš vypadá při srovnání jako nepochybný vítěz. A i ten na sobě za ta léta zapracoval nadmíru profesionálně. Dospěl. Učil se. A naučené se naučil používat. Unii se Gross nezabývá, neb v polovojskové organizaci vnitra nemá liberalismus bez přívlastků místo a v Unii má o vnitru znalosti pouze bývalý ministr Ruml. A ten nedokázal v době těsně před „Sarajevem“ ani prověřit, komuže patří doopravdy ta švýcarská vila a kdo doopravdy stojí za penězi Lájose Báce či Pepy z Hongkongu.

Díky této informační nedostatečnosti utíkal pak Ruml Sněmovní ulicí jako uličník, málem ukamenovaný tetkami „klausovkami“ před sídlem ODS. Zatímco při prověření informací mohl být on tím vítězem a nemusel přiznat na Hradě trpké ovoce porážky stejně jako před měsícem nenáviděný „Becherovka Zeman“...

Grossova šance je prostá, protože zaznamenal obdivuhodný úspěch: Zajistil politickou rakev na míru dvěma svým největším vnitrostranickým rivalům jedním mistrovským politickým tahem, Špidlou počínaje a Zemanem konče, třetího možného soka Sobotku vmanévroval do sebevražedné polohy cestou reformně finančního selhání, čtvrtého soka Škromacha vehnal do spárů jeho vlastní ctižádosti a beznadějně idealistického souboje s faktickou mocí ve straně. Přitom ukázal laskavou tvář, zavázal si všechny široko daleko a připravil si půdu pro opravdové převzetí moci cestou hladkou a dobře namazanou. Sociální demokraté ho ještě budou prosit, aby potápějící se loď zachránil a vyjednal to, co jedině může vyjednat on. Velkou koalici postzemanovské ČSSD s postklausovskou ODS, v níž bude koaliční dohoda ještě formálnější a „legislativnější“, než byla nebohá opoziční smlouva.

Tomu přeci musí rozumět i Václav Klaus, má-li být prezidentem všech. Velvyslanci zprava i středu, ekonomika pravici, levice záchranu chudobných a nemocných, odboráři paralyzovaní hrůzou a poklesem počtu členů, levice pro většinovou znalost ruštiny, avšak jiného jazyka nikoliv, nepoužitelná v Evropské unii, ač nejvíce proevropská, uzavřená ve středoevropské periferii Prahy a okolí a vázána klidnou silou komunální politiky. Do Bruselu potřebujete MBA, tenhle titul dáváme my, vzkáže vládci titulů těm chytivým. Cesta vede přes poslušnost. Sociální demokracie kvůli neschopné personální politice nevědouc, jak jazykově a odborně vybavené členy s jakou minulostí vlastně přijímá do svých řad, se bude potácet v přeměně z levicové strany na elitářskou státně-byrokratickou partaj s výtahem, do náruče ODS se znovu vrhnou všichni, kdož z ní zděšení z finanční situace v době Sarajeva utekli. Budou to ekonomové a státní byrokraté s tituly MBA a kvalifikací v prestižních mezinárodních i domácích firmách. Takový Telecom či ČEZ budou potřebovat zeštíhlet na racionální velikost právě v okamžiku, kdy evropské instituce i naše bruselské zastoupení bude potřebovat ty pravé manažery...

Vysmívání intelektuálové, kteří nepochopili postmoderní dobu a jejichž moc byla odvozena od lóží, obcí a spolků třetího sektoru, zjistí, že jejich názor je ke koupi, a když neprodají, prodá jiný. Novináři se naučí zdvořilosti spolu s rozmachem internetu a snižujícím se nákladem liberálních tiskovin na českém trhu, ovládaném pouze jediným přeživším distributorem. Nebo se ani novináři nevyhnou tomu, aby začali pracovat na příznivém mediálním obrazu České republiky při vstupu do EU. Anebo se nevyhnou tomu, začít už konečně pracovat. Rukama.

Hezká představa, že?

Scénář třetí: Špidlův jazyček vláčen závažími nalevo i napravo sem a tam do úplného vyvážení

- Spravedlnost neexistuje, stejně jako demokracie. Tím méně sociální.
- V politice nikdy neříkej nikdy.
- Máslo patří na chleba. Chleba nepatří na zem. Určitě ne namazanou stranou.
- Máslo nemá bratra ani sestru. O přátelích nemluvě. Pouze konzumenty.
- Někteří konzumují máslo s chlebem, jiní tvrdí, že na chleba se těžko vydělává.
- Máslo produkuje v neztlučené formě každá kráva. Nevypláčí se tlouci bejka, když je potřeba tlouci mléko.

To jsou prostá venkovská pravidla, jejichž poznání stálo v hlavním městě kultivovaného premiéra sociální demokracie mnoho. Vladimíru Špidlovi se dostalo prakticky zdarma poznání, za něž by v teoretické podobě musel draze platit. Poučil se? Pokud ano a na svět po sobotní prohře nepohlíží s trpkostí, zatemňující rudě mozek ještě více než po zkušenostech z dávné minulosti, zachová kamennou tvář hráče pokeru a laskavého ducha dalajlamova. Sebere se co nejrychleji – snad dokonce dříve, než vy, čtenáři, stačíte přečíst tuto analýzu, a půjde slepovat porculánový hrníček, kterým předtím vzteky mrštil o zem. Odvolá, co slíbil, a slíbí, co odvolal. Do hrníčku pak nabere živou vodu, pokropí jí své naděje a blaničtí rytíři mu pomohou přežít. Zdá se vám to jako pohádka s příliš dobrým koncem?

Realita této varianty možného vývoje bude sice podobná, ale nikoliv tak snivě romantická. Zbabělost a malomyslnost vojáků po porážce je všeobecně sdílenou vlastností a opak se dá pouze trénovat četbou Machiavelliho a praktickými vítězstvími se slabšími partnery, kde rozsudkem pro poraženého je smrt. Pak je smíření variantou nejenže ctnostnou, ale dokonce i z padesáti procent sebezáchovnou. Ústup z prohraného boje do – i nepřipravených – pozic, z nichž lze po obnově sil provést jinou operaci, když ne protiútok, je povinností každého vojáka. Chytrý vojevůdce a dobrý advokát jsou si podobní. Slepený hrníček prosakuje a bývá většinou už jen na ozdobu.

Sociální demokraté stejně jako bolševici chápou upřímnou sebekritiku očistně. Změnu antikomunistického kursu v duchu sociálně demokratického hesla z dlouhodobého programu *Otevřenost novým výzvám* by uvítalo více těch, kteří na schůzi přijdou, než druhou část téhož hesla – „věrnost tradici“, jejíž úskalí znají, a tudíž i vyznávají povětšinou ti, kteří už nemají mnoho sil na schůzi dojít a hlasovat. Veřejná omluva, adresovaná bývalému lídrovi ČSSD, jenž z pětiprocentní strany učinil třicetiprocentní také za cenu mnohých kompromisů i vyložených politických podrazů, je namístě. Pro vyznavače strategického konceptu *global progress* je trochu malé toto hřiště pro deset milionů lidí, kteří málokdy vědí, co chtějí. Jako předseda vlády po zásadní obměně by dostal Vladimír Špidla příležitost s podmínkou. Její

nevyužití by bylo vnímáno jako poslední. Sociální demokracie je stále ještě vítězem voleb, i když to byly volby minulé.

Nevyhoditelnost neschopných či všeho schopných úředníků dosáhla obludných rozměrů, hloupost a lenost řady učitelů též. Drzost farmaceutických koncernů jak-bysmet, sprostota některých lékařů dosáhla už takového rozměru, že jsou dávno za rámcem Hippokratovy přísahy a na pomezí trestního zákona. Na to vše potřebuje vláda širokou pracovitou koalici, v níž ideologie budou hrát svou roli stále méně. Kde i komunisté pochopí, že bez tvrdosti na lenochy spěje tato země do pekla místo do EU. Kde si i občanští demokraté uvědomí, že nejen privatizací bude jejich strana myšlenkově živa za několik let. A kde i oni pochopí, že minimalizaci státu vymyslel Vladimír Iljič Lenin jako koncept pro období, které je ještě daleko před námi – pro období komunismu...

Pokud nechce Vladimír Špidla před budoucností nadále kličkovat jako zajíc, musí mandát sociální demokracie podrobit přímému, čestnému střetu o základní, veřejnou diskusi prověřené ideje na rozumných argumentech postaveného sociálního státu, s nímž ani prezident Klaus, ani rozumní komunisté nebudou mnoho polemizovat. Protože nebude o čem. Bez církevních požadavků, bez náladové Hany Marvanové, bez chaotických a privátního luxusu chtivých ministrů Němce a Mareše a s Vladimírem Mlynářem klidně i v ČSSD. Protože na koncepční informatické rovině se s ním ČSSD vždy bez jakéhokoliv problému dohodla. Program připravený sociální demokracií přijal bez korektur za svůj. O personální spoluodpovědnosti za resort informatiky se zajisté je možno i s ním ještě dohodnout.

Jen musí mít premiér odvalu k dynamické rovnováze politických těles v kývavém pohybu zleva doprava a nesmí vidět příliš rudě, když uvidí komunistu...

Scénář čtvrtý: Špidla, toť muška jenom zlatá

Špidla má totiž šanci se udržet. I za situace, kdy se stane obklíčenou figurou – stejně jako se Miloš Zeman udržel i obklíčen Grossovými lidmi po celé jedno volební období. Obklíčovací strategie je Grossovou spolehlivou zbraní, kdy se politické grémium rozhoduje kolektivně a Gross v něm má většinu. Většinu bude mít nyní Gross i na předsednictvu a těsnou většinu má i na daleko širším ÚVV. Jak se z ČSSD stává strana „bílých límečků“ státního aparátu, vzniká zde i silné manažerské křídlo, které vyniká inteligencí, obratností i politickou nenápadností. Těmto novopečeným členům nejde o ideje, ale o postavení a vliv. O moc. Nepotřebují ideje, protože si je umějí koupit. Umějí zadávat úkoly jiným, a tím je zaměstnávat a vyčerpávat. Umějí propojovat své snahy v skrytých *ad hoc* koalicích napříč politickým spektrem, dosahovat dílčích cílů, čímž si získávají pověst obratných politiků-vyjednávačů.

Varianta Špidly obklíčeného „profesionály“ je ze všech nejrealističtější, nejméně

mediálně konfliktní navenek a přitom nejvíce ohrožující budoucí pozice ČSSD i její schopnost být čitelným, předvídatelným a respektovaným protivníkem. Znamená pokračování zákeřnosti, nerozhodnosti, oportunismu a pravicového klientelismu daleko více než poměrně prostoduše identifikovatelný a personálně úzký okruh „šloufovců“.

Otázkou je, jak se k takovému vývoji postaví sám premiér, který vlastní „křídlo“ (mimo úzký okruh odborníků na sociální politiku z odborné komise) nemá a ani se nesnažil svými výjezdy posilovat či naopak zeslabovat různé tendence v jednotlivých regionech. Delegáti sjezdu jsou jasní, rozložení sil také, o většinu hlasů nerozhodnutých a stěží říditelných delegátů se povede lité vyjednávání až v kuloárech sjezdu.

Trojí tvář ODS

Nejen sociální demokracie, ale i další strany mají své lobby, novopečenou hradní stranu nevyjímaje.

V ODS bují silný regionalismus, podpořený většinovými prvky ve vnitrostranickém systému cesty k moci, a tak se vytvářejí různé prorostlá bratrstva regionálních manažerů, vlivných členů-podnikatelů i úsluh schopných poddaných. Na rozdíl od ČSSD se ODS nedá upřít jedno: lovecký pud smečky v honbě za realizovatelností cílů, loajální ochranu slabších a zranitelných „vyslanců“ do cizích táborů a semknutost proti vnějším nepřátelům. Je vidět, že „Sarajevo“ k něčemu posloužilo. Udělalo – stejně jako na počátku devadesátých let v komunistické straně – ze spolku ambiciózních individualistů pod hrozbou existenčního ohrožení stmelení kolektiv, který dokáže realizovat vytýčený cíl. Problémem zůstává definice cíle, přesahujícího peněženky zúčastněných a horizont jednoho volebního období. ODS schází humanitně orientovaná inteligence, mezioborové přesahy a širší ideové ukotvení – stejně jako rozhled v mezinárodní politice. I proto snad vsadila na nacionalismus a „konzervativní“ hodnoty obrany české státní ideje. Problémem zůstává i maskulinní soupeřivost strany, složené téměř výhradně z „mužů jedné generace“ mezi 35 až 50 lety.

Hlavní lobby v ODS jsou regiony, které určují svou mnohdy zvláště nesourodou politiku centru. A to podle sloganu koho chleba jíš, toho píseň zpívej podléhá těmto dílčím margináliím, a tím rozostřuje své ideové pilíře podle momentálního rozložení sil. ODS dokáže být mnohdy více levicová, než by kdo čekal – někdy dokonce citlivěji levicová, protože realisticky levicová; jindy zase extrémně pravicová se sklonem k policejním praktikám a porušování práv či ekonomické logiky.

Teze o 15% rovné dani nemysleli politici ODS vážně nikdy, přesto se tento ekonomický voluntarismus populisticky zahnízdil bez jakékoliv analýzy dopadů na celý půlrok na ekonomických stránkách médií. Čím „blíže k masám“, tím realističtější

a pragmatictější politiku ODS dělá, a i proto má velký úspěch u cílových skupin maloměst i regionů. I proto vyhrává komunální volby a má většinu regionálních aparátů. Čím dále od konkrétní politiky a abstraktnějších úvah, tím ideologičtější je pohled občanských demokratů a tím viditelnější je jejich lpění na patnáct let starých tezí o minimálním státu, samoregulaci trhu a individuální odpovědnosti. A zde vzniká prostor pro novou „prezidentskou“ politiku ODS, která se může posunout od krajní pravice, a zaplnit tak rozpadlou Unii svobody a klesajícími lidovci uprázdněný střed.

Podstata budoucí role Václava Klause tkví v projevu, který přednesl ještě před třetím kolem volby 28. února 2003. Byl to z celé řady vyjádření k prezidentskému tématu nejlepší projev a předjímal svým charakterem inaugurační projevy dřívějších kandidátů a prezidentů, včetně Masaryka. Ten, kdo chce číst a chápat, pochopí možná, že je rozdíl mezi Klausem-„pravicovým“ politikem a Klausem-„nestranným“ státníkem. A tato změna by mohla paradoxně pomoci i straně jednoho muže – ODS. Protože je to posun k strážlivému komplexnímu vidění věcí. Vidění v souvislostech, vidění oproštěného od politikaření a intrik. Vidění významného politika minulé etapy vývoje České republiky, který se třeba na stáří chce naučit chovat jako významný státník a chce za něj být považován jako prezident budoucí České republiky uprostřed sjednocující se Evropy.

Václav Klaus:

„Před toto vážené shromáždění předstupuji již potřetí. Ve svých dvou minulých vystoupeních jsem deklaroval – doufám – zcela jasně, že se o prezidentskou funkci ucházím se vši vážností, a vysvětlil jsem, jak si představuji její vykonávání. Vyjádřil jsem i to, že jsem si vědom vaší obtížné a zodpovědné úlohy a že netrpělivost není na místě. K tomu nemám co zásadního dodat. Pokusím se proto o něco jiného. Připadám si trochu jako v pohádce. Kdo v ní chce uspět, kdo chce zvítězit, obvykle musí splnit tři úkoly, jejichž obtížnost narůstá. Tak vidím svůj dnešní úkol. Chci se s Vámi podělit o svou vizi předpokladů dobré budoucnosti českého státu, o kterou bych se, budu-li Vámi zvolen, snažil zasazovat. Nikoli vstupováním do pravomocí vlády a parlamentu, ale svými autentickými postoji, svým vlastním jednáním, projevy a argumenty v nich a uvážlivým vstupováním do veřejné diskuse. V naší vlasti, v této přirozené a trvalé základně našich životů, má svůj domov deset milionů občanů odlišných věkových a sociálních skupin, s nejrůznějšími zájmy, pohledy na svět, nadějemi i starostmi. Výhodu máme v tom, že jsme občany svobodnými a že jsme díky tomu suverénními tvůrci jak svých vlastních životů, tak i našich společných osudů. Je to dar, o kterém jsme dlouho snili, dar, který musíme pečlivě střežit, rozvíjet a nedotčený předat dalším generacím.

Budujme stát založený na úctě k lidským právům a jejich dodržování a chtějme od něj, aby naše individuální práva a svobody bránil a garantoval se vší důsledností a účinností. Nejsme organizovaným, jednoduchým kolektivem bezhlavě sloužícím nějaké národní či státní ideji, ale na druhé straně náš stát není jen aritmetickým součtem v něm žijících jednotlivců. Je nezpochybnitelným a svébytným celkem a je na nás, jak s ním budeme zacházet.

Máme na čem stavět. Máme mnoho společného. Máme společné životní zážitky. Máme společný jazyk. Máme společně obývané území i společnou historii. K té se obracíme ve vážných chvílích a hledáme v ní poučení a inspiraci pro časy budoucí. Nepokoušejme se ji však napravovat či odčínovat. Nezatěžujme se také – v podstatě nesebevědomým – hledáním našich²⁰ „přínosů“ evropské a světové civilizaci. Jsou-li, přihlásí se samy. Naši specifčnost nehledáme v silných a patetických slovech, ale v odvážných činech, v kvalitě života samého.

Ač našich 10 milionů znamená jen asi 0,15 % počtu obyvatel naší planety, nejsme „malým národem“. Po světě se směle rozhlížíme a budme mu co nejotevřenější. Berme si od něj to nejlepší, co nabízí, a dávejme mu to nejlepší, co máme. Nepropadejme iluzi, že někdo něco udělá za nás. Spoléhejme především na vlastní síly a schopnosti. I vstupu do Evropské unie využijme k přesnějšímu vymezení naší role v tomto rodícím se velkém evropském celku a k novému pojetí našeho vlastenectví. Nezužme tento zásadní okamžik našich dějin pouze na spor o peníze a na dohadování se o výši těch či oněch dotací. Pokusme se – jako ostatně všichni v integrující se Evropě – definovat své skutečné a oprávněné zájmy a soustředme se na jejich důslednou obhajobu.

Pokrok, kterého jsme za posledních 13 let dosáhli, je – přes všechny známé nedostatky a přes to, že se netýká všech z nás stejnou měrou – nesporný. Pokusme se na něj navázat tím, že budeme dobře hospodařit. I sám stát musí být hospodárný, funkční a pevný. Před několika dny jsme si připomněli 80. výročí tragické smrti Aloise Rašína, jednoho z mužů 28. října, jednoho z těch, kteří se o vznik našeho státu zasloužili nejvíce. Rašín nás nekompromisně nabádal, že „demokracie jest odpovědnost“, že nic není zadarmo, že nesmíme žít na dluh, že se musíme snažit každý sám a ne jen čekat s nataženou rukou. Tehdy to byly nepopulární a nesamozřejmé věty. Stejně nepopulární, ale velice potřebné zůstávají i dnes.

Máme velkou šanci být moderní občanskou společností, nikoli rozhádanou, vzájemně si nepřející komunitou, ostrůvkem národovectví, elitářskou enklávou, či pouhou administrativní jednotkou sjednocující se Evropy. Zapomeňme na naše neproduktivní spory o občanskou společnost, vedené jako souboj pro či proti zastupitelské demokracii. Shodněme se na tom, že tímto slovním obratem myslíme tvůrčí soužití aktivních a sebevědomých občanů, pohybujících se v takovém

právním rámci, který zaručuje dostatečný prostor pro aktivitu státu i nestátních organizací.

Demokracii musíme ctít a pečovat o ni. Ze všech nebezpečí, kterým čelíme, nás může nejvíce ohrozit naše nesvornost. Pěstujme atmosféru čestného soupeření, nikoli nepřátelství, atmosféru vzájemného naslouchání, nikoli předpojatého odsuzování, atmosféru uvědomělého hledání společné odpovědnosti za naši zemi. Při respektu k odlišným zájmům našich spoluobčanů se soustředme na to, co nás spojuje, co zajišťuje stabilitu naší země. Hledejme i to, co naši každodennost překračuje jak ve sféře materiální, tak duchovní.

Před zákonem jsme si rovni. Méně se nám někdy zamlouvá, že nejsme stejní ve vybavenosti pílí, pracovitostí, ambicemi, talentem, odvahou, schopností riskovat, ale ani štěstím. Nemůže to být jinak. Vyvarujme se závisti, která nás potichu a nenápadně zevnitř rozežírá. Pomáhejme si. Individuálně, formou charity a kolektivně, formou sociální politiky. Ani ten nejslabší z nás nesmí mít pocit, že jsme na něj zapomněli. Ale nečinně tak za cenu vymazávání přirozených lidských rozdílů, protože tím bychom umrtvovali všechno živé. Stejně jako dosud nikdo nevynalezl stroj, srovnávající na jednu úroveň naše zdraví, naši krásu, naše IQ, naše výtvarné či hudební schopnosti, stejně tak se nesnažme vytvořit společenský mechanismus, který by nás přitěsňoval podle jedné šablony.

Kladme si vznešené cíle, ale ať jsou to spíše cíle Camusova *Mýtu o Sysifovi*, cíle snad nedosažitelné, ale opravdové, než cíle, které jsou jen „naoko“ a které se vyhlašují jen proto, aby jedni vypadali lépe než druzí. Moralizujme jen tehdy, dosvědčujeme-li to, co hlásáme, svým vlastním konáním.

Nepromarněme dnešní šanci. Překonejme zbytečné animozity našich každodenních politických střetů, tak logické ve vypjatých prvních polistopadových letech, tak nepodstatné ve vztahu k historickým úkolům, které právě řešíme. Spolupracujme v úsilí o lepší příští současných a budoucích generací naší země.

V zemi takovýchto zásad lidského chování a fungování státu bych rád žil. V zemi takovýchto obyčejných ideálů bych rád byl prezidentem. O takovou zemi bych v úřadě prezidenta – spolu s Vámi – s veškerou svou energií, zkušenostmi i schopnostmi usiloval.

Vím, že při své dnešní volbě máte nelehký úkol. Začal jsem zmínkou o pohádce a měl jsem na mysli nesnadné úkoly nápadníků pohádkové Zlatovlásky. Přál bych si, aby v tomto sále – stejně jako ve stejnojmenné pohádce – létala ona pověstná zlatá muška, která by naznačila, koho volit.

Život ale není pohádka. Nechť se projeví vaše suverénní vůle.“²¹

Druhou hlavní lobbistickou strukturou je pražský region. V něm se nejvíce koncentruje svár manažerského a regionálního, zde se nejvíce propojuje klientské prostředí i spojení businessu s politikou v neprůhledný konglomerát zájmů, ve kterém z privátních firemních zdrojů „sprátelených“ manažerů podniků je financován či ovlivňován mediální obraz i samotná politika strany. V Praze je největší převaha nabídky, ale i největší možnost k uplatnění každého, kdo projeví týmového ducha a pragmatickou přizpůsobivost skupinovým zájmům.

Třetí tváří ODS jsou osobnosti, které významně vybočují z šedi sněmovního davu a tvoří snadno zapamatovatelné a charakterní herce „občanské“ politiky. Herecké nadání je vlastní nepříliš milovanému „následniku trůnu“ Langerovi stejně jako „nejznámější sociální demokratce v ODS“ Libuši Benešové. Osobnost byl i Miroslav Macek, sarkasticky, až krutě pravdivý ve svých *inside* analýzách politiky ODS. Ten jediný mohl aspirovat na programového vizionáře podobného postavení ve straně, jaké má například Miloslav Ransdorf u komunistů. Osobnost nikdo neupřel ani současnému primátoru Prahy Bémovi, jehož faktická pozice v regionu je ovšem tragická – je zcela podřízen „staré partě“ Jana Bürgermeistera. Osobní šarm má i „školský“ Walter Bartoš či senátor Pavlata. Bez šancí nejsou ani další ženy – Lucie Talmannová či „mediální“ poslankyně Dostálová, i když oběma chybí výraznější odborné zázemí. Příliš sebestředný Tlustý deformuje občas politiku ODS svým vyhraněným ideologickým přístupem, poslanec Zahradil zase neschopností formulovat syntetičtější vizi zahraniční politiky, usazené nikoliv někde do Atlantického oceánu na bitevní loď, ale doprostřed reálné Evropy se zakotvením v kulturním kontextu Čech.

I pro tento nedostatek výrazných jedinců v centrální politice ODS se nakonec prosadil Topolánek, inteligentní, pragmatický realista. Pokud ovšem nedostojí svým sjezdovým spojeneckým závazkům, může se ocitnout ve vážných problémech. Pokud jim ale dostojí, může se ocitnout ODS v pasti regionálních lobby.

Cestu z tohoto dilematu lze najít ve vítězství Klause, odstranění havlovského vidění světa z hradních nádvoří a odvážně koncipované reprezentaci České republiky. Protože to je jedním z úkolů prezidenta – dát všedním věcem koncepci, všeobecně srozumitelný a akceptovatelný řád, hledat prospěch nejen pro stranické „soudruhy“, ale pro všech deset milionů občanů. Aktivně a vytrvale nalézat důstojný kompromis, tvořící obraz nás samých. Doma i venku. Nic jiného nezbyvá ani „hradní straně“. Nic jiného nezbyvá ani novému prezidentovi. Být jiný, a přitom snad i lepší. Neměl by to být těžký úkol, protože Václav Havel počátku nového století už není Václavem Havlem roku 1989. Stejně jako ješitný ekonom Klaus roku 1989 už není státníkem Klausem roku 2003. Každý má právo se vyvíjet k lepšímu a první kroky prezidenta v nejbližší době ukáží, jakým to bude směrem. Začal dobře.

3. 3. 2003 (zkráceno)

Co říká Zpráva ministerstva vnitra o extremismu a co už neříkají média

Většina textu *Zprávy* se – konečně a správně – věnuje pravicovému extremismu s návazností na neonacistickou ideologii. Věnujme se ale hrubým chybám zprávy, kterou bohužel žádný z připomínkových orgánů a státních organizací nerozporoval. *Zpráva* také stále ještě není přístupná veřejnosti na serveru MV, a tak zveřejňujeme její text (bez záruky) alespoň my.²² Bohužel bez příloh, které ale máme spolu s autorizovaným textem vládního dokumentu k dispozici alespoň v papírové verzi.

Moravo, Moravo, Moravěno bílá...

Z celkem 544 případů, zařazených policií na území České republiky pod neurčitý pojem „extremistický podtext trestné činnosti“, spáchalo nejvíce trestných činů 437 pachatelů zařazených pod vymezení „příznivci pravicového extremismu bez vnějších znaků“, na druhém místě skončilo 64 „otevřených příznivců hnutí skin-heads“. Nejvíce příznivců i trestných činů spojených s propagací hnutí směřujících k potlačení práv a svobod občanů bylo zaregistrováno na severní a jižní Moravě, v místech s největšími „úspěchy“ katolické církve a nejvyšším regionálním volebním výsledkem KDU–ČSL.

Zpráva zdůrazňuje, že v současnosti lze za nejradiálnější a nejnebezpečnější subjekty působící na extremistické scéně České republiky považovat na jedné straně krajně pravicový, neonacisticky zaměřený Národní odpor a na levici Federaci sociálních anarchistů, především Antifašistickou skupinu FSA a skupiny Antifašistické akce – AFA. Není to trochu divné? Na rozmáhající se pravicový, neonacisticky orientovaný extremismus reagovaly v minulosti většinou do té doby bezmocné skupiny levicové mládeže ve velkých městech a jejich sídlištích sebeobranou a příp. i obranou těch, kteří se bránit sami neuměli či se bránit báli: děti ze základních či středních škol, cizinců na vysokoškolských kolejích. Výsledkem činnosti, či spíše nečinnosti státu a jeho policie, kterou svého času ostře kritizoval i premiér, je, že se příčina a její následek setkaly v jedné *Zprávě*, a byly shledány stejně „těžké“, nebezpečné. Za nebezpečnou měla být označena spíše lhostejná či skrytě fandící policie, ještě nyní mnohdy nečinně přihlížející řádění neonacistických bojůvek. Třeba v Brně.

Příznivci „levicového extremismu“ v souhrnu trestné činnosti, uvedené ve třinácté příloze stosedmnáctistránkové *Zprávy*, nebyli zahrnuti žádní. Přesto se radikální

antifašisté, bránící společnost před nárůstem pravicového extremismu, ocitli ve *Zprávě* téměř jako stejně nebezpeční. Není to paradox? *Zpráva* celá se věnuje téměř výhradně pravicovému extremismu, z anarchistických proudů pak pouze v přehledu vyjmenovává různé organizace, o nichž neví víc, než ony o sobě jsou ochotny samy sdělit...

Přitom podle logických závěrů, plynoucích z dokumentu, je nejnormálnějším a vzorovým chováním v české „demokratické“ společnosti tolerantní postoj ke dostatečně pasivní xenofobii a nesnášenlivosti.

Oprávněné důvody obav

Zpráva hýří různými drobnými podivnostmi. Hned v úvodu se konstatuje, že ve *Zprávě* uvedené registrované i neregistrované organizace jsou zde popsány pro jejich vlastní „preventivní“ dobro – protože „příslušné státní orgány“ mají oprávněné důvody domnívat se, že „některými svými aktivitami nebo personálními vazbami vytvářejí podhoubí extremismu, případně jeho kriminálním projevům“.

Brettschneider mezi vámi

Zpráva tedy explicitně připouští „nekriminální projev extremismu“, kterým se ovšem také trvale a za peníze daňových poplatníků zabývá orgán, mající za povinnost stíhat zjevnou a faktickou trestnou činnost, a nikoliv posuzovat stupeň extrémnosti či konformity chování občanů. To náleží politologům, nikoliv policistům. Což je rozpor, mající konotace téměř metternichovské.

Protože já osobně vím a mám zaznamenáno, že příslušníci kriminální policie a protiextremistického útvaru v civilu byli během roku 2002 i 2003 přítomni v davu na ohlášeném mítinku parlamentní strany či demonstraci odborových centrál. Dokumentovali videokamerami a fotoaparáty projev řečníků (z nichž většina měla přitom parlamentní imunitu) a chování pořadatelů-aktivistů a shromážděných občanů, a tak se dopustili nejspíše svou organizovanou, a tudíž vysoce společensky nebezpečnou činností trestného činu překročení pravomoci veřejného činitele jako příslušníci organizované skupiny a ve značném rozsahu – opakovaně. Dopustili se projevu extremismu o to vážnějšího, že dotčení jsou příslušníky ozbrojeného sboru státu ve služebním poměru... Stát musí přijmout odpovědnost za tyto jedince a připustit, že sleduje za pomoci video a audio techniky, dokumentuje, vyhodnocuje a archivuje projevy politické činnosti parlamentních stran a registrovaných odborových centrál, jehož členové vedení jsou poslanci či senátory – dokonce za vládní politickou stranu. Což je delikt dostačující na demisi ministra vnitra i premiéra.

Ústavní rozum vnitra a Strana mírného pokroku v mezích zákona

Z předmluvy ke *Zprávě* i z jejího textu²³ vyplývá také snaha ministerstva vnitra zpřísnit podmínky pro sdružování ve spolcích zpracováním věcného záměru zákona. Což je činnost ve zjevném rozporu s deklarováním demokratičnosti zřízení v České republice.

Policisté politology – aneb Zmatení jazyků veliké

Samotná *Zpráva* začíná pro jistotu vymezením pojmů hned na začátku. Pojmem „extremismus“ jsou podle této definice „vyhraněné ideologické postoje, které vybočují z ústavních, zákonných norem; vyznačují se prvky netolerance a útočí proti základním demokratickým ústavním principům tak, jak jsou definovány v českém ústavním pořádku“.

Myslete si, co chcete, já vás stejně nechám zavřít

Problém je, že se v úvodu mluví nejdříve o extremistických *postojích*, až pak o „*aktivitách*, které působí, ať již přímo, nebo v dlouhodobém důsledku destruktivně na stávající *politicko-ekonomický systém*“. *Zpráva* tedy vychází z vágního pojmu „extremismu jako *podhoubí aktivit* zaměřených proti ústavnímu zřízení a *jím chráněným hodnotám*“.

Za těchto okolností prohlašuji, že jsem extremistou, neboť se domnívám, že hodnoty, které tento stát a jeho zřízení hájí, jsou nepoctivě nabytý majetek, lež a podvod povýšené na politické principy, arogance moci a represe, nekontrolovatelnost státních výdajů a nepostižitelnost korupce, neprůhledné financování všech parlamentních stran, bezdůvodná perzekuce občanů, kteří jsou rozhodnuti domoci se svých ústavou a zákony daných práv i za cenu soudních sporů.

Umožňují svévolný výklad práva i trestnosti vysoce nebezpečných činů. Umožňují soudcům nepřezkoumatelně a nevratně pouštět z vazby zločince a tím znemožňují stíhání vysoce nebezpečných trestných činů a znehodnocují dlouhodobou práci policie. Umožňují některým policistům šikanovat občany za názory zveřejněné v médiích – a to i formou otázek. Umožňují řešení stížností na policisty speciálním inspekčním policejním útvarem s výsledky, které jsou tristní a jež kritizují i mezinárodní instituce. Umožňují beztrestný sadismus k zadrženým, a to i tehdy, když se pak ukáže, že byli zadrženi či obviněni křivě. Umožňují policistům lhat před soudem.

Nepovažuji tyto hodnoty za hodné hájení a tento stát za autoritu, jež by stála nad obecnými principy mravnosti a trvalé udržitelnosti civilizace. Tento stát se více zastává majetku než života. To přiznává i *Zpráva*, jestliže v rozporu s ústavou zavádí termín *politicko-ekonomický systém*. Policie tak nepřímou přiznává ochranu

ekonomických zájmů jedné skupiny obyvatel – *třídní charakter své činnosti*, a to je na pováženou. Protože je to v rozporu s ústavou.

Otázkou pro politiky a jejich teoretickou odnož – politology – zůstává, co je to pokrok. Definovat jej musejí teoretici, prosazovat lidé praxe. A to je věc politiky, politiků, médií, změn názorů společnosti, a nikoliv státně-bezpečnostní represe. Vyjadřování extremistických názorů může být naprosto legitimní cestou k započetí diskuse a iniciaci zcela ústavní společenské změny, která nakonec vynutí legitimní změnu politické reprezentace i zákonů – protože to by veškeré diskuse zaměřené na změny ústavy, přímou volbu prezidenta, změnu role médií ve společnosti nebo institut přímé demokracie byly taktéž protiústavní, a tudíž také zatčení, odsouzení a uvězněníhodné. Ke trestnímu stíhání by samozřejmě musela směřovat i činnost politických stran a občanských iniciativ, zaměřená na rozdělení Československa či vstup České republiky do Evropské unie. Zákony a nařízení, na jejichž formulace neměl nikdo z českých zákonodárců vliv, začnou platit na území České republiky 1. 5. 2004. Ať se to autorům *Zprávy* líbí, nebo ne...

Stejná míra na fašisty i antifašisty

Totalitářské tendence *Zprávy* spojené s právním *marasmem při politologickém výkladu termínu „extremismus“* komentoval pro *Britské listy* Jan Jařab slovy:

„Když se z policistů stanou politologové, je to na pováženou...“ A to hodnotil předseda Rady vlády ČR pro lidská práva *Zprávu* jako vyváženou, což je zajisté loajální stanovisko vládního úředníka. Jejího hlavního architekta – ředitele odboru bezpečnostní politiky na ministerstvu vnitra – Michala Mazela pak Jařab dokonce i chválil jako profesionála na svém místě... Je-li A záporné, tak opak záporného A by měl být kladný. Což není. A v tom tkívá největší slabina *Zprávy*. Protože „vyváženost“ neznamená určité stejná měřítko na fašisty jako na antifašisty.

Charakteristiky extremistických skupin – přinejmenším anarchistů – jsou navlas stejné jako loni a velmi podobné jako předloni. Jmenovitě u ČSAF autor obměnil pouze část „aktivity v roce 2002“.

Z loňské *Zprávy* autor převzal nepravdivou pasáž o počtu členů („více než 30 osob, z toho bylo 10 osob v Praze, jihozápadní, východní a moravský region měl každý do 5 členů a na Slovensku bylo 10 členů“). Skutečnost: Ke konci roku 2002 je ve středních Čechách 15–20 členů ČSAF, na východě a na jihozápadě přibližně deset, moravský region byl oficiálně zrušen a přeměněn na propagační kontakt. Stačilo si přitom přečíst výroční zprávu²⁴ o aktivitách ČSAF..

Zastaralé charakteristiky jsou nejzřetelnější u Organizace revolučních anarchistů – Solidarita. Ta je líčena jako anarchistická organizace kladoucí značný důraz na odbory. To by možná platilo do poloviny roku 2001. Poté se Solidarita značně myš-

lenkově vyvinula a dnes se hlásí ani ne tak k anarchismu, jako spíše k *situacionismu* a *některým proudům marxismu*. Jak píše jeden člen této organizace: „O komunismus se rádi zajímáme, ovšem stejně, jako se zajímáme o další tendence, které bývají označovány za *levý komunismus*, francouzský *neobordigismus*, *situacionismus*, autonomistický marxismus či *anarchokomunismus*.“ Kladení důrazu na odbory je spíše minulostí, v textech na webovém serveru *Alarm* zaznívá vůči odborům silná kritika a v podstatě jejich odmítání (např. v letáku pro pracující ve *Flextronicsu*²⁵ se volá po orgánech pracujících, nezávislých na odborech: „Nevěříme odborům ani politickým stranám,“ píše se v letáku na demonstraci na Ostravsku – ten je ovšem už z letoška. „Odbory i strany se v nich snaží naši nespokojenost rozmělnit nanicovatými požadavky a akcemi a parlamentní politikou, abychom se náhodou nepustili do boje za uspokojení všech svých potřeb a tužeb, které jsou v rozporu se zájmy kapitálu a jeho vládnoucí třídy“ – tvrdí další leták²⁶, ale z letošního června). Obecně jsou odbory přijímány spíše jako pevná součást kapitalistického systému, jež jej pomáhá udržet.

Dosti podivně zpráva mluví o východoevropském anarchistickém bloku, který byl součástí hlavního dne protestů proti NATO. Hovoří o něm pouze jako o návrhu polských anarchistů. Zpráva opomíjí, že tento návrh byl uskutečněn. Opět by stačilo umět číst – „monitorované“ weby jsou otevřeným zdrojem, ať již např. *Alarm*²⁷, portál ČSAF²⁸ nebo přímo prohlášení onoho bloku.

Mylná informace se týká rovněž východoevropského časopisu *Abolishing Borders From Below*, který podle zprávy „vychází v Polsku“²⁹. Vychází v Berlíně, jak o tom svědčí například i poštovní adresa tohoto časopisu. Informace nalezne „virtuální specialista“ MV i v rozhovoru s jeho redaktorem na stránkách ČSAF³⁰.

Ondřej Slačálek, šéfredaktor anarchistického časopisu *A-Kontra*, který se v současnosti prodává nejen v síti anarchistických „dister“³¹, ale jež seženete veřejně dostupný u nezávislých distributorů, v některých knihkupectvích nebo ve stáncích MediaPrint Kapa, našel ve zprávě další množství věcných chyb:

„Dlužno dodat, že pověření policejní ‚expertí‘ si se svou zprávou moc práce nedali. Patrně spoléhali na roztržitost svých čtenářů nebo počítali s tím, že vláda jejich veledůležitý dokument stejně nečte. Policisté zde totiž napáchali pěknou řádku chyb, a to i pokud jde o ověřitelná fakta. Za všechny jmenujme alespoň to, že naše protiextremistické fizlovstvo stále ještě nepochopilo, že *skinheads* je prostě subkultura, zahrnující i apolitické, antirasistické, anarchistické či komunistické *skinheady* a *renees*.

(...)

Zpráva obsahuje rovněž tabulky a grafy, jejichž manipulativnost musí prohlédnout snad každý, kdo si je pozorněji přečte (v jednom grafu se například srovnává počet

anarchoautonomů s počtem všech ‚extremistických‘ trestných činů, ačkoli celá zpráva není schopna uvést jediný (!) závažnější trestný čin, spáchaný během roku 2002 anarchisty nebo autonomy). A zlatým hřebem je tabulka odhadující počty ‚extremistů‘, přesněji řečeno ‚skinheads‘ a ‚anarchoautonomů‘, a také vývoj těchto počtů. Tak například v Praze nás je 1 820, přičemž nás od minulého roku přibýly tři stovky. Ve východních Čechách náš počet protiextremističtí odhadují na rovných 100, což je znatelný úbytek oproti loňským 130 (stejný úbytek o třicet kusů zaznamenaly v tomtéž kraji podle zprávy i počty ‚skinheadů‘, které tak měly klesnout na 400). A šlo by pokračovat...

(...)

Kouzlem nechtěného působí zejména pasáže věnované summitu NATO v Praze. Autoři zprávy musejí přiznat, že anarchisté od začátku roku 2002 jasně říkali, že jejich cílem nebude násilná konfrontace při summitu, ale vyjádření jejich názoru, a že připravovali nenásilné protesty (i když zároveň řekli, že nemohou a nechtějí nikomu v násilí bránit). Následně se ale tváří, jako kdyby celé přípravy akcí proti NATO nebyly ze strany anarchistů ničím jiným než sháněním zahraničních militantů, kteří by mohli bojovat s policií. Ta tomu pochopitelně svou bdělostí zabránila, a tak na konci roku 2002 anarchistické hnutí, zklamané ‚neúspěchem‘ protestů, přešlo k ‚útlumu činnosti‘.

Že se při protestech proti NATO ‚nic nestalo‘, že se anarchistické hnutí spíše vyhýbá efektním akcím v ulicích, aby namísto toho prohlubovalo svou sebeorganizaci a šířilo své myšlenky jinými cestami, to vydávají policisté za svůj úspěch. A zazvonil zvonec a policejní pohádce je konec.“

K poslední Slačákové větě lze pouze dodat, že ministr vnitra byl v předstihu několika týdnů přesně informován o předpokládaném počtu účastníků protestů proti NATO. Fakt, že tyto informace zamlčel – před krizovým štábem, vládou i poslanci parlamentu – nelze vykládat jinak než jako záměrnou, promyšlenou a účelovou lež, mající podpořit schválení téměř tří čtvrtin miliardy na policejní vybavení.

Šmejdi už jsou převážně mimo službu

„Vyváženost“ opravdu neznamená měřit všem stejným metrem. Z toho se poučil i autor *Zprávy* a výsledek je to jediné, co lze opravdu ocenit. Naštěstí se z nerovnice vyváženosti poučili i policisté v „protiextremistickém“ terénu a tam, kde se (byť nedobrovolně) stali součástí veřejného prostoru i oni, k policejní zvůli a násilí už téměř nedochází. Praha byla zprávou hodnocena velmi kladně, což je spíše zásluhou větší logičnosti posuzování „extrémů“ policisty, kteří ve své většině ztratili „hučínovský syndrom“ a nepokoušejí se už o neadekvátní zákroky tam, kde je na

místě tolerance – nutná pro respekt a současně i pro prosazování zásad, platících ve standardní demokracii. Jsou veřejnými osobami a zodpovídají se ze svých činů jako veřejné osoby. Jako reprezentanti státu, který je najal, aby chránili zákon. A tak to má být. Neobjevují se už ani uniformovaní policisté bez identifikace, vybíjející si svou agresivitu v nepřehledném davu.

Škoda je, že se na textu policisté s praxí v oblasti extremismu nepodíleli více, na *Zprávě* je příliš vidět teoreticko-propagandistické úsilí „od zeleného stolu“ ministerstva vnitra. Více než reálné zkušenosti a praxe majora Štěpky a jeho mužů. Snad i proto se „protiextremistický“ kapitán Kopečný k textu nechce moc hlásit a škodolibě odkazuje novináře na jejího hlavního autora – ředitele odboru bezpečnostní politiky MV Michala Mazela...

Pocit nebezpečí na druhé straně už není záminkou k neadekvátní reakci demonstrantů, a tak se – alespoň pražské – demonstrace stávají tím, čím se stát mají – manifestací svobody vyjádřit politický názor, který nemusí ani nutně sdílet většina společnosti. Musí jej však tolerovat. Stejně jako společnost toleruje výsledky voleb, diskriminující přitom pětiprocentní uzavírací klauzulí malé strany a nezávislé osobnosti regionálního významu.

Zpráva správně konstatuje v závěru úvodu, že termín uváděný jako „kriminalita s extremistickým podtextem“ v pojetí *Zprávou* vymezeném je přitom *velmi často důsledkem určité vypjaté situace, v řadě případů i objektivně sporné*, zvláště v pochybnostech, je-li útok motivován skutečně apriorní skupinovou nenávistí, anebo jde-li o vnější projev špatných mezilidských vztahů v konkrétních souvislostech... Tomu se nedá říci jinak než *preventivní alibi*, což je zjevný produkt přípravy páchaní přinejmenším nečestného činu...

Účelový zmatek v číslech a utajená neschopnost

Nekvalitou ovšem hýří *Zpráva* všude tam, kde se jedná o „kvalifikované odhady“ počtu příznivců jednotlivých extremistických skupin. Pokud se počty skinheadů posuzují podle krátkosti vlasů, stačí vyzpovídat holiče. Pokud ovšem má být odhad kvalifikovaný, nelze plést pasivní motivace konzumně kulturní s motivy ideologickými, provázenými organizovaností a aktivitou. Landův koncert klidně půjdu navštívit také, a proto ještě nemusím být neonacistou.

Nárůst pravicových extremistů na 3 350 osob v Praze je nesmysl. Číslo zahrnuje zřejmě všechny národní socialisty, fanklub Smíchovského pivovaru, české nacionalisty, rojalisty, přeživší sympatizanty sudetských Němců, konfliktní návštěvníky fotbalu – vlajkonosé v hlavním městě. Ale fotbaloví *hooligans* nutně nemusejí být neonacisty, jsou pouze netolerantními výtržníky a frustrovanými alkoholiky. Tvrdé jádro *rowdies* jde do několika desítek jedinců, tvrdé jádro neonacistických

aktivistů nepřesahuje v hlavním městě jedno sto osob. Stejně tak je nesmyslem nárůst anarchoautonomů v hlavním městě o 19 % – o tři sta lidí. Na „anarchistické“ demonstrace dnes chodí středoškolští či vysokoškolští studenti nebo absolventi, kteří se s anarchismem přímo neztotožňují. Pouze využívají příležitosti a protestují proti militarismu, za zrušení základní služby, proti válce v Iráku, proti konzumerismu stávajícího systému, proti nedostatku ekologické motivace společnosti, proti zhůvěřilostem dopravního systému v Praze a za realizaci cyklostezek. Či za ochranu lidských nebo zvířecích práv nebo za zachování squatu či mládežnického klubu. Přitom ještě tito lidé nejsou nutně anarchoautonomy...

Bohužel nesmysl je tak markantní, že zavdává příčiny ke spekulacím o zistném motivu – zachování stávající struktury a počtu příslušníků specializovaných útvarů policie. Ještě markantnější nesmysly předestírá *Zpráva* při hodnocení jejich nebezpečnosti. Odhad několika tisíců osob pouze v hlavním městě, podle *Zpráv* „připravených“ páchat trestné činy „s extremistickým podtextem“, je prostě blábol. Zde je vidět kvalita *soft* údajů, vycucaných z prstů agentů BIS, u nichž lze mluvit o neschopnosti křížené s hloupostí a drzostí. Celkový počet aktivních přívrženců anarchistické či anarchofeministické orientace různého „zbarvení“ v České republice nepřesahuje 1 000–1 500 osob, u revolučních socialistů a trockistů jde maximálně o stovku lidí, u mladých komunistů též. U ostatních skupinek o desítky.

Ze *Zpráv* je zřejmé, že kvalita zpravodajských informací BIS je nulová – většina údajů pochází buď z policejních databází (většinou nezákonné „preventivní“ lustrace účastníků shromáždění, popřípadě vyhodnocování účasti prostřednictvím videomonitoru z akcí), případně z monitorování otevřených, převážně internetových zdrojů bez znalosti kulturního kontextu či konkrétního prostředí v dané lokalitě.

Satanisté nejsou nebezpeční, Satan přece neexistuje

Daleko závažnější je absence jakýchkoliv zpráv o čarodějnicích a satanistech v České republice a o aktivistech radikálních, většinou pseudokřesťanských náboženských společnostech a sekt. Velmi populární a aktivní příznivci „ještírků“ a Aštara Šerana – Ivo A. Bendy chybějí ve zprávě úplně. Přitom se nedá říci, že by nebyli aktivní – naopak. Nedá se ani říci, že by nerozšiřovali svou členskou základnu – naopak. Jejich počet se pohybuje v řádu tisíců a některé aktivity jsou ofenzivní a veřejné. Stejně jako aktivity scientologů, o jejichž neblahém psychomanipulativním vlivu na mladé lidi i intenzivním sběru osobních údajů nemůže být těž sporu a o nichž média poměrně často informují.

Diletanti v cyberprostoru

Jako naprostí diletanti se pohybují autoři zprávy v oblasti cyberterorismu a souvi-

sejících „digitálních“ kriminálních aktivit. *Phreaking*, *hacking* či *cracking* jim neříkají vůbec nic. Stejně jako nelegální kopírování audio a video nosičů. Přitom škody působené jen touto činností vydají za jedno středně velké průmyslové odvětví. Policie se přitom zaměřila pouze na extremistickou publikační činnost a ve zprávě přiznává, že na pasivní sledování extremistických stránek vyčlenila *jednoho* „specialistu“ pro celou Českou republiku. O ofenzivních opatřeních ani slovo, o kvalifikaci onoho „specialisty“ raději také ne. Z textu odstavců, věnovaných cyberprostoru a jeho možnostem vyplývá, že znalostí policistů nepřesahují kvalifikační rámec ECDL Start, doplněný o občasnou četbu magazínu *Score*...

Některým činnostem nebezpečným pro stát se zpráva také vůbec nevěnuje. Ať už je to klonování telefonních karet či *scrambling* GSM provozu, případně tzv. „*hate mailing*“. Či adrenalinové závody v protisměru na dálnici nebo na některých rychlostních komunikacích. Či šíření profesionální odposlechové a kryptovací techniky i noktovizorů do podsvětí. Stejně jako šíření myšlenek *survivalu* spolu s intenzivním výcvikem „specnaz“ a nelegálním vyzbrojováním jedinců – třeba s ostřelovačskými puškami s laserovými dálkoměry a noktovizory poslední generace. Prostě nepolitický extremismus či militarizace občanů policii nevádí, neb by se muselo zjistit, že za mnohými aktivitami v této oblasti stojí samotní policisté, zpravodajci či profesionální vojáci. Bývalí či současní... A dělají to ve svém volném čase.

Jediné „extremistické“ aktivity spojené s „novým životním stylem“ vidí zpráva v *darkingu* a *graffiti*, které nazývá „sprejerstvím“. Vysvětlivek netřeba. Darkerské aktivity byly získány z otevřených internetových zdrojů a přečtením *Mladé fronty Dnes*, se sprejerstvím se autor zprávy setkal maximálně tak na svých dveřích, kam mu někdo určitě nebezdůvodně nastříkal obscénní obrázek... Jinak by neřadil „sprejery“ mezi pravicové extremisty.

Hlásí se Radio Jelení, Havlova extremistická rozhlasová stanice

Naprostý civilizační šok mi ovšem způsobila informace, že mezi extremistické činnosti patří podle *Zprávy* internetové vysílání Rádía Jelení³², součásti neziskového multimediálního kulturního projektu FCCA – Nadace a Centra pro současné umění. Rádio Jelení sídlí v prostorách Hradu, v objektu, jež bývalý prezident vyhradil pro neziskové instituce a kulturní aktivity mladých. Sídlí zde i pořadatelé Fóra 2000... Na extremistický seznam se internetové rádio dostalo zřejmě proto, že jsme v období demonstrací proti NATO přijali pozvání Miloše Vojtěchovského k diskusi o nezávislých médiích, propagandě a roli médií ve společnosti... Kritická slova na adresu PR oddělení ministerstva vnitra a Grossovy vlnky zazněla též. I z mých úst. Diskuse se zúčastnil i zástupce Independent Media Center, mezinárodního aktivisticko-žurnalistického projektu, jehož praktiky také nezůstaly bez kritiky.³³

Fakt, že odstavce *Zprávy*, kritizující mezinárodní kulturní projekt na podporu interkulturní tolerance, nebyly ministerstvem kultury rozporovány, považují za důvod k reálné úvaze o naprosté zbytečnosti a postradatelnosti ministerstva v oblasti takzvaného živého umění. Asi budu muset ministrovi Dostálovi navrhnout sebezrušení, pokud se on sám neocitne brzy pro své názory vůči bývalým nacistům na „extremistickém seznamu“ také...

Sudety budou německé. Opět. Rozhodnutím soudu.

Předešlým slovům se nesmějte. Jsou opravdu rozhodnutím soudu. Nevěříte? Ze *Zprávy* vyplývá, že fenoménem roku 2002 se stalo šíření letáků a samolepek „Sudety byly a opět budou německé“. Poprvé se vyskytly v Praze a Karlových Varech na počátku roku 2002. Pak se začaly rozšiřovat všude tam, kde jsou aktivity pravicových extremistů nejsilnější. Text na letáku vychází z požadavků Sudetoněmeckého landsmanschaftu. Podle vyjádření znalců odpovídá rétorice 50. let a propagandě nejagresivnějších sudetoněmeckých skupin. Emblém použitý na samolepce a letácích je odznakem Sudetoněmeckého landsmanschaftu. Heslo patří k mezi oficiální hesla SL z dob 1958–1978.

Policie zadržela a trestně stíhala za rozšiřování těchto letáků dle § 260 odst. 1 tr. zák. Z. H. (* 1977). Případ byl ukončen návrhem na podání obžaloby. Dne 16. ledna 2003 Obvodní soud pro Prahu 1 trestní stíhání zastavil. Stížnost státního zástupce proti tomuto usnesení zamítl Městský soud v Praze dne 14. 3. 2003. V usnesení Obvodního soudu pro Prahu 1 se praví:

„Soud po provedeném vyhodnocení dospěl k závěru, že v případě Sudetoněmeckého landsmanschaftu se nejedná o hnutí směřující k potlačení práv a svobod člověka. Tento závěr opřel o fakt, že se jedná o řádně registrované a ve dvou okolních státech oficiálně uznávané hnutí, jehož požadavky jsou oficiálně prezentovány politickými reprezentacemi těchto států, a že i znalci sami se shodují v tom, že text letáků a použitý symbol je v souladu s programem tohoto hnutí.“

Protože soud neshledal, že by uvedenými letáky byla naplněna skutková podstata žalovaného trestného činu, rozhodl o zastavení trestního stíhání tak, jak je ve výroku tohoto usnesení uvedeno.

V druhém případě policie v Chomutově zadržela pachatele M. H. (*1983) a M. M. (*1978) přímo při vylepování plakátů. Bylo jim sděleno obvinění pro trestný čin hanobení národa, rasy a přesvědčení dle § 198 tr. z. a pro trestný čin potlačování práv a svobod člověka dle § 260/1a, 2, tr. z. Případ byl ukončen policií návrhem na podání obžaloby a 12. 11. 2002 obžalobou podanou okresním státním zastupitelstvím.

Zdá se vám to neuvěřitelné? Mně také. A přitom je to pouze do praxe dovedený právní nihilismus, arogance a neznalost soudců tohoto státu. A *politicko-ekonomický systém* takového státu má být onou modlou „ústavnosti“, kterou budou policisté bránit, i když je v rozporu s *Listinou základních práv a svobod*?

Zazvonil zvonec a policejní pohádce už je opravdu konec. Kdy nastane konec i pro policisty-diletanty?

14. 7. 2003

Účel politické propagandy

„Koupit si *Lidové noviny* mě včera přiměla vynikající fotografie na jejich titulní straně: Je to svatý obrázek tisíciletí. George Bush se tam objímá s Václavem Havlem. Bushův téměř polibek Čechům nepříjemně připomene objímání Leonida Brežněva s Gustávem Husákem – jestlipak právě proto *Lidovky* otiskly tuto fotografii rovnou na titulní straně? – ale snímek je geniální právě proto, že vyvolává i celou řadu dalších nejružnějších konotací. Kompozicí i barevným pojetím stojí nejbliže – středověkým svatým obrazům.

Bush na fotce vůči Havlovi zaujímá postoj přátelského ochránce, Bush je výše, Havel je níže – celá fotka připomíná malby Panny Marie s děťátkem Kristem. Bush je Panna Maria, Havel je dítě Kristus. Výraz obličeje obou tomu odpovídá, je naprosto výmluvný. Středověkým obrazům odpovídá přitom i barevné pojetí: Stejně jako Panna Maria má Bush na fotce tmavomodrý oděv, modrou kravatu, Havel má kolem krku modrou mašli od medaile – modrá byla na obrazech Panny Marie s děťátkem tuším symbolem svatosti.

Velmi trefné je i zlaté pozadí fotografie – tady ho tvoří rozostřená záclona zlaté barvy – do ikony se to však přesně hodí. Vždyť i středověcí světci bývali malováni na zlatém pozadí. Od doby středověké náboženské ikonografie se v moderním světském pojetí politiky takto náboženské kompoziční pojetí nikdy neprojevovalo s tak výraznou silou – snad jedinou výjimkou jsou religiózní motivy v raném socialisticko-realistickém výtvarném umění padesátých let, kdy si nebyli kolaborující umělci v nově vzniklé komunistické totalitě jisti, jakými prostředky mají zobrazovat nové vládcy, a správně vytušili silný náboženský podtext stalinismu.“

Jan Čulík, *Britské listy* 25. 7. 2003³⁴

Mýlí se Jan Paul, který považuje ikonografické taškařice fotografie setkání Bush–Havel za neúmyslné. A sám přichází – nechtěně a nevědomky – na důvod svého omylu. Právě Havlova věta jako vystřižená z normalizačního *Rudého práva* je velmi závažným momentem v dějinách tohoto malého státu. *Špidla je Bushův přítel*, tak si nechtejšte naštvat Američany. Konec zprávy. Americké zprávy.

Jan Paul³⁵ a předtím i Jan Čulík instinktivně správně odhadli, že se liší „americká“ podoba „zpravodajství“ od té české, ale na jednom konkrétním případě nedokázali

chladně analyzovat proč. Chladná analýza totiž vyžaduje nedávat ideologické nálepky funkční ikonografii mediálních pohledů. Svět se nesmí vidět pouze přes deformující prizma „onálepkováním“ podobností se „zavrženímhodným“ *Rudým právem*.

Američané v důsledku své nábožensky horlivé části spoluobčanů mají *megashow* vycházející z křesťanské liturgie daleko více „nastudované“ než my, nejateističtější, nejcygničtější a nejskeptičtější stát Evropy.

Rusové měli nastudovaný stejný způsob chování méně inteligentních a o to více věřících spoluobčanů v době, kdy tito lidé byli v produktivní populaci ve výrazné většině. Ruská podoba znamenala vojenské přehlídky i mávátka prvních májů, „nové tradice“ častušek i svátků. Americká podoba téže propagandistické technologie je odvozena ne od kresleného seriálu *Nu pogodi, zajac*, ale od stovky let bezchybného fungování továrny na masovou kinematografii – Hollywood. Od užití dynamického i statického obrazu v duchu křesťanské sakrální malby. Jde o pedagogické zjednodušení života, politiky a světa i pro prosté a negramotné na binární spor dobra a zla či přátelství a nenávisti, o psychologické použití „barev“ i specifik vizuálního stylu vlastní jednotlivým sociálním a věkovým skupinám. Jsou to selektivní kanály pro selektivní segmenty mediální kultury.

Tragédie tohoto vizuálního kouzelnictví ovšem nastane, když se z hloubi sebestředného Hollywoodu dostatečně přesně neodhadne onen kulturní, inteligenční a názorový segment a jiný, stejně ochotný ke spolupráci není k dispozici. Pak se z brutální a syrové kovbojky stane ekvivalent *Limonádového Joea...* Definice *Lidoých novin* a *Mladé fronty Dnes* v kostce.

Kdybych byl vlastenec, řeknu: Prodali nás. Kdybych byl obchodník, řeknu: Koupili nás. Ocením jednoznačnost gest a začnu se orientovat po americkém obchodním partnerovi. Kdybych byl voják a vojenský nákupčí k tomu, poznal bych, že nemá cenu horovat pro technickou dokonalost Gripenů, když Česká republika stejně koupí konzervované F16 z pouště. Kdybych byl vojenský analytik a zároveň pozemkový spekulant, budu kupovat pozemky vyřazených letišť a pole kolem nich, protože koncepce USS Czech předpokládá americké základny v České republice, navazující průmyslové zóny a americké podniky, zčásti financující tuto přítomnost.

Předpokládá se mohutný nákladní i *charterový* letecký most mezi evropskými základnami a českým týlem. Protože „úkol“ České republiky bude ušetřit Američanům finanční prostředky na provoz jejich vojenské přítomnosti v Evropě. Česká republika má ideální polohu, ideální průmysl, ideální politiky... Ideální pro propojení průmyslu, orientovaného částečně na dodávky pro americkou armádu a subdodávky pro evropské podniky s americkým strategickým kapitálem.

To vše s poskytnutím ochrany filiálkám amerických firem, pracujícím pro vojenský průmysl. Americký stát v evropském státě. Ekonomická závislost na jednom

jediném teritoriu či státu zakládá i koloniální závislost politickou. Stejnou roli bezpečného týlu můžeme plnit v budoucnu i pro izraelské *hi-tech* výroby, stěhované z válkou ohroženého území.

Cena za zradu ideálu evropské sociální demokracie – samostatné, konsolidované a integrované kontinentální velmoci – Evropy? Gulášový sociální stát podle představ nového místodržitele. Socialismus za americké peníze. Jistota neměnnosti politické orientace po další dvě až tři desetiletí – do příští „sametové“ revoluce...

Opravdová moc je daná bezostyšností, fanatismem a brutalitou spojení iracionální víry – náboženství, racionální, ale bezcharakterní politiky, odstrašující a trestající vojenské síly. Bůh Syn, Bůh Otec a Duch Svatý. Síla trojjednosti minulosti, přítomnosti a budoucnosti. Na rozdíl od postmoderního, chaotického světa multikulturních obrázků bez kontextu nastupuje obraznost výrazné ideologické profilace, kontinuity moci a dějin. Kontinuity vlády síly... A tím se liší americká vizualita od té české.

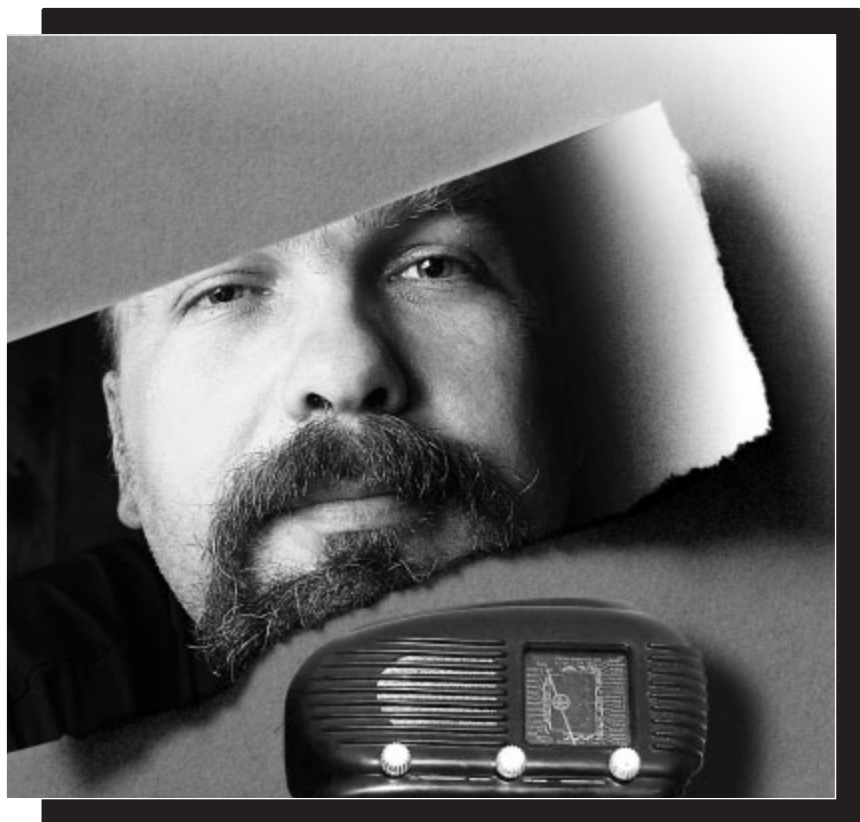
Opravdová moc je naprosto odlišná od našeho chápání bezradně slabých (a od opravdové pomoci pouze odvozených) politických tanečků na udusaném českém dvorečku. Ta opravdová moc oznámila světu, jakého si vybrala pretendenta pro Českou republiku a střední Evropu. A světu nezbylo než daný fakt přijmout.

Český premiér dostal záchranný pás v podobě obnošené livroje po zestárlé intelektuální karikatuře – Václavu Havlovi, povinně se poklonil „padlým hrdinům“ od Zátoky sviní, slíbil věrnost „těm pravým idejím“ a podnikatelé i občané mohou mít už konečně jasno.

Odteď už vědí, kdo je jejich pánem a komu slouží.

29. 7. 2003

Štěpán **Kotrba**

ČRo 6 jako bývalá „Svobodná Evropa“

V čem tkví „vyváženost“ Českého rozhlasu?

Nový šéfredaktor Českého rozhlasu 1–Radiožurnálu Petr Honzejek čelil v *Nedělním rozhovoru*³⁶ serveru *Česká média* ostrým dotazům redaktora Ivana Jemelky ohledně „vyváženosti“ pořadů stanice, která má být médiem veřejné služby a místo toho se stala hlásnou troubou „těch pravých“ názorů.

Ivan Jemelka se dotazoval, zda nový šéfredaktor považuje vysílání Radiožurnálu za „vyvážené“. Argumentoval ovšem stejně „stranicky“, jako by patřil k redaktorům ČRo 1, jež tím chtěl kritizovat: „Dokázal byste rozlišit své podřízené podle toho, *zda mají názory spíše levicové, nebo pravicové?* Mohl byste uvést jména alespoň dvou redaktorů, kteří se podle vás pohybují svými názory v oblasti *velmi blízké voličům ODS?*“ Vzhledem k jeho zkušenostem mediálního profesionála bych očekával sofistikovanější otázku, za kterou by ho sice Mirek Topolánek tak nepochválil, ale jež by celý rozhovor neshodila do podoby ódéasácké agitky...

Ono je totiž nalevo stejně prázdné jako napravo. A hlavně – polemika mezi komentátory neexistuje, všichni hovoří tímtež liberálně pravicovým či křesťanský konzervativním jazykem, zvou si tytéž hosty, kladou jim tytéž otázky – prostě středopravá šed' a vyčpělost disidentských důchodců, která dnešní mladé generaci už téměř nic neříká.

Nechci ani v nejmenším chránit onu jednosměrnou mediální masáž, v níž se postupem času proměnila činnost některých redaktorů a některých stanic ČRo. Protože politické stranictví redakce se nepozná jen v tom, jaké hosty si zvou redaktori na „přátelský“ rozhovor a jaké na „potítko“, pozná se v konfliktnosti témat i otázek, z délky žvanivé odpovědi či naopak useknutých replik politika či hosta, manipulativností otázek anebo jen tím, že „vyprofilovaný“ publicista Ivan Hoffmann je se svými ranními poznámkami osamocen a v tomto typu „profilového“ pořadu nemá prakticky konkurenta.

Potíž je v tom, že metoda „stranických postojů“ se dá v médiu veřejné služby akceptovat pouze do té míry, že v sledovaných časech se střídá matice moderátorů či komentátorů, jejichž profily dohromady dávají parlamentní spektrum včetně krajních hlasů na pravici i na levi. Včetně procentuálního zastoupení jednotlivých proudů. Dostali křesťané deset procent hlasů? Pak nemůže být rozkladu křesťanských témat věnována třetina vysílání... Dostali komunisté tolik, co dostali? Pak

nemohou u projednávání politických témat vytrvale chybět. Má ODS euroskeptický názor? Pak nemohou v éteru znít pouze nadšené repliky na Euroland. Nezažil jsem jediného komentátora, který by si k mikrofonu pozval redaktorku *Haló novin*, ale zažil jsem desítky anoncí na články jednoznačně pravicového *Respektu*.

Nezažil jsem jedinou migraci výrazně levicového komentátora do ČRo, zažil jsem ale pravicové škatule, jež se hýbaly z jedné redakce do druhé. Z novin do rádia, odtud do televize a pak zpět do rádia. Uvedený nešvar se netýká jen Radiožurnálu, ale i frekvence (naštěstí už) bývalé Svobodné Evropy, tedy ČRo 6. Namísto reprogramování neúspěšného formátu zůstalo novému šéfredaktorovi staromilské lpění na tradici a zatuchlost starého archivu. Není zde téměř nikdo, kdo by se snažil modernizovat vysílání a vybalancovat středopravicový fanatismus svých kolegů.

Není to bohužel ani šéfredaktor, který sdílí monotematicnost celé stanice a za její úpadek už nese odpovědnost. Nikdo už například nedokáže zajistit, aby se pořady připravené hosty s jinými politickými postoji (jež proti vůli redakčních kolegů a za velkých vnitroredakčních hádek občas někdo z „odvážných“ odvysílá) objevily i na webových stránkách, a staly se tak součástí veřejně dostupného archivu. Na internetu tak například chybí jméno publicisty Václava Žáka... Na webových stránkách se ČRo 6 prezentuje stále stejnými názory, stále stejnými jmény. Je jich přitom plná redakce. Vysílání na střední vlně stojí Český rozhlas nemalé peníze a se stávající, stejně jako s předešlou dramaturgií, se počet posluchačů nezvýšil. U ČRo 1 ani ČRo 6.

Pravdou zůstává, že se nový šéfredaktor Radiožurnálu v rozhovoru pro *Česká média* ovšem nepředvedl jako reformátor, spíše se prezentoval jako pokračovatel v neslavném díle svého předchůdce – Alexandra Píchy.

	III.–IV.		IV.–I.		I.–II.		II.–III.		III.–IV.	
	Q		Q		Q		Q		Q	
	2001		2002		2002		2002		2002	
	DR	share	DR	share	DR	share	DR	share	DR	share
ČRo 1 – Radiožurnál	1012	12.2	982	12.2	953	12	975	11.7	908	11.2
ČRo 6	52	0.4	55	0.5	54	0.4	41	0.4	33	0.4

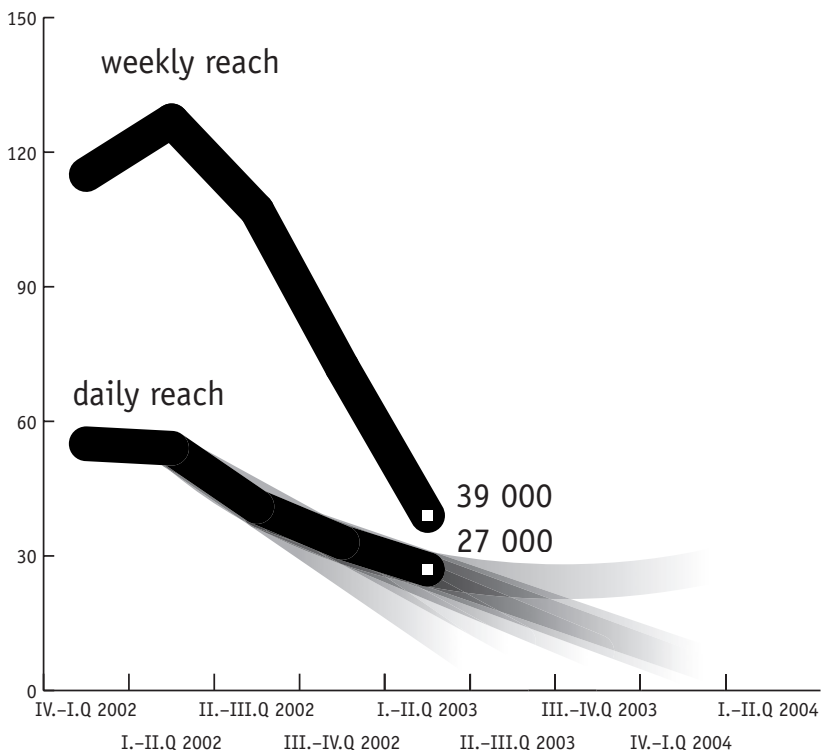
DR = direct reach (přímý dosah), údaje v tisících posluchačů; share (podíl), údaje v procentech. Zdroj: www.radiotv.cz.

Veřejnoprávní kasa není bezedná, zvláště když se na některé pořady a stanice chronicky peněz nedostává. Jedinou záchranou pro publicistiku Českého rozhlasu je otevřít stanice striktně jiným politickým názorům a kontroverzním osobnostem – napravo i nalevo. A nechat je argumentovat, vyhrávat i prohrávat.

17. 6. 2003

Kolik peněz si může ještě dovolit Český rozhlas vyhodit „do éteru“

Český rozhlas 6, pohrobka Pecháčkovy „Svobodné Evropy“, poslouchá stále méně lidí. Oproti stejnému období minulého roku klesla týdenní poslechovost (WR) ze 120 000 posluchačů na 39 000. Údaje, které *Britské listy* očekávaly už před rokem³⁷, definitivně potvrdil průzkum *Mediaprojekt*³⁸, sestavovaný s pomocí 15 000 respondentů. Podle *Mediaprojektu* byla poslechovost celoplošné středovlnné stanice ČRo 6 v prvním a druhém čtvrtletí 2003 pouhých 39 000 posluchačů týdně, ačkoliv před rokem to bylo ještě 129 000 posluchačů týdně. Roční náklady na provoz ČRo 6 jsou přitom obrovské – 60 milionů.

Z tabulky, vytvořené na základě veřejně přístupných dat *Mediaprojektu*, vyplývá dlouhodobý a velmi obtížně odvratitelný pokles poslechovosti stanice. Scénáře vývoje v neoptimističtějším pohledu dávají možnost zastavit pád za půl roku, v nejpesimističtějším pohledu pak ukazují neodvratný konec, spočívající ve vysílání do zdi. Snaha Ivana Šterna je opatrná, nekoncepční a bezradně stojí před nutností hloubkově analyzovat neustále přežívající pravicově konzervativní propagandistický tón stanice, vyvodit personální důsledky a propustit více než polovinu redaktorů. Programové schéma pak drasticky obměnit a nalézt nové cílové skupiny. Stanici je též nutno přejmenovat, aby získala novou, sdělnou identitu. To vše lze. Předpokládá to ale kvalifikovanou rozhodnost vedení ČRo.

Čím více a čím zásadnějších názorových střetů mezi jednotlivými redaktory a autory nastane, tím lépe. Znamená to hledat ve vodách, do nichž se doposud Ivan Štern nikdy „nenamočil“, a nerozpakovat se ani před tématy a lidmi, kteří jsou v „zavedených“ novinách „na indexu“. Znamená to aktivně a iniciativně hledat menšiny. Sexuální, politické, etnické i kulturní. Protože rádio pro minority či rádio pro občanskou společnost je jediným projektem, jenž je kompatibilní jak se středo-vlnnou frekvencí, s veřejnou službou, tak i s požadavkem na rozšíření poslechovosti. Alespoň pro nejbližší dobu.

Lidé se mohou rodit s talentem, ale nerodí se s řemeslnou zručností. Řemeslu se musejí naučit. Musejí mít perspektivu, že když se mu budou učit, své znalosti i své odlišné názory uplatní. Od šéfredaktora to chce schopnost přesvědčit ty inteligentní dosavadní spolupracovníky, že přežijí pouze tehdy, jestliže své vlastní stranictví budou konfrontovat se stranictvím druhých. Že názor redakce neexistuje. Že loajalita má své přesně definované meze.

Pak může vzniknout konflikt, ale tvůrčí prostředí politicky nekorektního rádia, kde nic nebude zakázáno, ale nikdo si také nebude jist svým monopolem. Parlament komentátorů. Vzniknou ostré střety koalice a opozice, vzniknou i *ad hoc* koalice k jednotlivým tématům, rotační princip v moderování diskuse (znalost a akceptace rolí – například role neutrálního moderátora dvou znesvářených stran). Vznikne rozsáhlé společenství spolupracovníků a odborných konzultantů ze všech stran politického spektra. Nic nesmí být tabu. Protože tabu je mýtus uklidňujících lží. Absence tabu je provokující a iritující je i „*mainstream*“. Politicky nekorektní rádio láká i dráždí. Většina občanů nemá profesionální, konzistentní „vědecké“ odpovědi na řadu společenských témat. A přesto na základě takto neúplného informačního a znalostního zázemí realizují svá občanská práva – volí, a tím spoluurčují budoucnost. Cožpak diskuse *pro* jadernou energetiku nebo *proti* ní není ve valné většině stejně iracionální jako spor o existenci či neexistenci boží? Cožpak demagogická debata o okamžiku „počátku lidského života“ ve vztahu k „přerušení těhotenství“

má racionální, vědecké vyústění? Přesto obě tato konfliktní společenská témata ovlivňují vztah společnosti k základním civilizačním hodnotám, obě přispívají k sebeuvědomování občana a obě tvoří polarizaci společenského diskursu. Obě témata (a nejen ona) mají vliv na příští podobu vlády a legislativy v zemi. Mít na ně v redakci „jednotný“ názor znamená přiznat se k cenzuře těch druhých názorů. Otázkou totiž stále zůstává pozice nejvyššího managementu: Jak dlouho chce ředitel Kasík při trendu maximálních úspor platit stávající nedemokratickou „rozvojovou zemi“ ČRo 6?

Samospádem se řídí Český rozhlas už několik let. Mimo vnucených „hejtman-ských rádií“ nezaznamenal Český rozhlas za léta Kasíkovy vlády rozsáhlejší změnu. Sen o rádiu pro mladé se nerealizoval. Matice výměny a sdílení programů se realizovala pouze částečně. Spolupráce mezi jednotlivými stanicemi téměř neexistuje. Každý si žárlivě střeží svůj píseček a neuvědomuje si, že je součástí jednoho velkého celku. A nedávné změny v ČRo 6 nepřinesly prozatím očekávaný výsledek, pouze ztížily a zdrazily případnou revitalizaci poslechovosti. *Britské listy* kritizují propagandističnost vysílání této stanice už dlouho. Nedávná analýza *Britských listů* na téma o nevyváženosti příspěvků Jana Urbana pro ČRo 6³⁹, analýza jejího vysílání, kterou zaplatila před časem Rada ČRo a pak ji nezveřejnila – to vše vytváří nedůvěryhodnou pozici stanice do budoucna.

Manévrovací prostor vedení veřejnoprávního komplexu přitom není veliký, pokles poslechovosti je drastický a zdá se být na první pohled neodvratný. Nejvyšší vedení Českého rozhlasu to musí vědět a je marné před tím z „politických důvodů“ strkat hlavu do písku.

Přitom různé stanice ČRo si vedou i ve velmi tvrdé konkurenci dobře. Vzestup jedné a pokles druhých vypovídá sice nikoliv o abstraktní a ideální „kvalitě“, ale o akceptabilitě vysílání v konkurenčním prostředí. Veřejná služba není bez zpětné vazby, i když tato vazba není tak markantní a ostře „populistická“ jako u komerčních rádií. Experimentální prostor je rozsáhlejší. Ale ne bez hranic. A to je poznat ze statistických čísel.

U jiných – většinou „hejtmanských“ – rádií je jejich nástup na mediální scénu během na dlouhou trať. Bude trvat léta, než si vytvoří svůj okruh komunálních posluchačů a pro některé bude záchranou využívání servisu množiny ostatních programů ČRo. Identifikace s VÚSC – regionem bude u mnoha občanů trvat velmi, velmi dlouho.

Nemám pochyby o objektivitě komplexu čísel *Mediaprojektu*, i když bych nepřečenoval absolutní přesnost počtu posluchačů rádií. Objektívni údaj o prodaném nákladu je přesnější... Čísla poslechovosti ale vyjadřují poměr mezi jednotlivými stanicemi v jednotlivých regionech. Odchylka daná statistickými zákonitostmi může

existovat, nikoli ale řádová. Vzorek je totiž dost obrovský, aby pokryl i regionální odlišnosti – 15 000 respondentů. Pro celoplošné stanice je přesnost v řádech desetin procent.

Gravitace pádu ČRo 6 a marné snahy po záchraně stanice přitom hrozí strhnout s sebou i další veřejnoprávní rádia – investované prostředky ve výši šedesát milionů korun by totiž v případě nereformovatelnosti vysílání této stanice šlo použít na rozvoj životaschopnějších a perspektivnějších segmentů činnosti ČRo. Ale Kasík místo toho škrtí rozpočet plošně, bez ohledu na dopady. Přitom rozhlas veřejné služby dluží veřejnou službu mnohým.

Půl milionu občanů romské národnosti nemá svou vlastní stanici. Další menšiny by uvítaly zajisté alespoň internetové rádio či stránky. Neexistuje jediná veřejno-

Poslechovost českých rozhlasových stanic – pět nejposlouchanějších a stanice ČRo:

Poslechovost	IV.–I. Q 02		I.–II. Q 02		II.–III. Q 02		III.– IV. Q 02		I.–II. Q 03	
	WR	DR	WR	DR	WR	DR	WR	DR	WR	DR
ČRo 1–Radiožurnál	1509	982	1483	953	1516	975	1426	908	1426	1044
Radio Impuls	1718	1032	1708	1014	1705	962	1617	925	1242	864
Frekvence 1	1282	729	1289	735	1316	736	1263	733	1217	841
Evropa 2	888	475	979	517	983	502	929	483	798	524
ČRo 2–Praha	686	452	649	428	580	377	549	366	573	411
ČRo Brno	230	150	233	154	251	166	271	175	272	200
ČRo 3–Vltava	170	80	178	84	144	68	140	70	154	86
ČRo Č. Budějovice	139	106	139	100	131	90	128	87	142	107
ČRo Plzeň	113	78	108	68	116	76	122	87	129	94
ČRo Hr. Králové	90	46	108	62	95	58	77	45	84	54
ČRo Sever	66	33	60	35	71	39	83	48	70	46
ČRo Olomouc	60	32	63	33	64	35	53	34	60	48
ČRo Ostrava	74	34	87	44	80	45	68	44	58	32
ČRo Regina	64	41	52	30	50	28	50	28	49	36
ČRo 6	115	55	127	54	107	41	72	33	39	27
ČRo Pardubice	---	---	---	---	---	---	---	---	10	7
ČRo Region – StČ	---	---	---	---	---	---	---	---	10	5
ČRo Region – Vysočina	---	---	---	---	---	---	9	5	9	7

Zdroj: weekly reach a daily reach – Mediaprojekt
na serveru www.RADIOTV.cz

právní stanice pro mladé, která by mohla působit i na jejich vzdělávání – programy na stanici Praha jsou mimo zorné pole většiny mládeže kvůli hudebnímu profilu této stanice a jiná „školní“ stanice neexistuje...

Příprava na digitalizaci je stále v plenkách, vysílání na internetu nevyužívá těch možností, které mu redakční systém poskytuje – prostě proto, že nejsou peníze na rozsáhlejší pořizování datového archivu a multimediální složky se musejí po čase mazat.

Už jednou pořízený archiv mnoha cenných „svědectví doby“ tak padá do jámy pamětnice. Vedení Českého rozhlasu už dlouho ignoruje vlastní budoucnost – technologický rozvoj, zvláště v oblasti takzvaných nových médií. U většiny pořadů nejsou peníze na pořizování jejich prepisů a vkládání do internetového archivu, i když by nebyl problém dohodnout se na servisu a další spolupráci se subjekty, které se mediálním archivnictvím a monitorem živí. Vše chce ale peníze. Ukazuje se možnost nákupu obecné multimediální encyklopedie a její zveřejnění.

18. 8. 2003

Vyváženost ČRo 6? aneb Frekvenční analýza jednoho pořadu

Radou ČRo objednaná a posléze – po půlročním odkladu – zveřejněná analýza ČRo 6⁴⁰ neposkytuje kompletní pohled na podobu vysílání ve vztahu k jeho politické vyváženosti. Jedním z nástrojů, kterým se dá na základě jednoduché teze zjistit „vyváženost“ jakéhokoli textu, je frekvenční analýza výskytu klíčových slov. V tomto případě jmen politiků. *Britské listy* se pokusily se o takovouto, „letmou“ analýzu samy. Na základě primárních dat o jednom pořadu – *Názory a argumenty*, který se vysílá na ČRo 6 každý den v 18.10 hodin. Data jsme měli k dispozici za dostatečně dlouhé období – jeden rok.

Metodika

Z celkového počtu 557 veřejně činných osob, sledovaných trvale analytiky NEWTON IT, zaznamenala agentura 161 osob v prvním pololetí, 157 osob v druhém pololetí, o nichž se zmiňovali či s nimiž hovořili redaktori pořadu ČRo 6 v období od 1. srpna 2002 do 21. srpna 2003. Přepisy pořadu pocházejí z archivu NEWTON IT, primární data jsou ze stejného zdroje. Tak vznikl první soubor osob, tvořících 100 % zkoumaných výskytů v přispěvcích.

Pro další podrobné zkoumání jsme vypustili osoby z komunální politiky a zahraniční diplomaty – celkem 16 % osob – a ponechali pouze čtyři skupiny českých profesionálních politiků – 139 osob.

Členy a tiskové mluvčí vlády či jednotlivých resortů (vždy v politické barvě ministra konkrétního resortu, neb předpokládáme elementární politickou loajalitu mluvčího k jeho šéfovi); předsedy či funkcionáře parlamentních stran a jejich mluvčí; poslance parlamentu; senátory; pracovníky, spolupracovníky a přátele prezidenta (pod poněkud efemérním označením Hrad). Třídícím elementem pro nás byla příslušnost k politické straně. Hradu Václava Havla jsme vytvořili samostatnou politickou entitu, i když prezident sám ji tvoří z 93 %. Virtuální politické straně Hrad jsme dali reálný počet lidí, kteří za ni většinou hovoří – 10. Vznikla tak entita s 5 % „zastoupením“ v modelu politického etalonu.

Celý datový soubor jsme rozdělili na dvě části, aby bylo možno posuzovat vývoj pořadu. První datový soubor tak tvoří období od 1. 8. 2002, druhý od 1. 2. 2003.

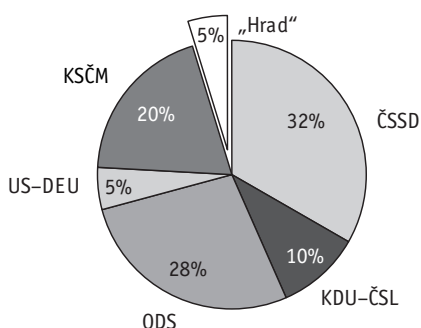
Všechny tyto osoby pro nás tvořily personální model výkonné politiky. Radily,

komentátory, publicisty, plkaly, mediální politology a jiné novináře bez vlivu na realitu jsme neměřili, neboť jejich „onálepkování“ by bylo ryze subjektivní a neonálepkování by vedlo ke stejnému zkreslení, kterého se dopustily agentury pro výzkum veřejného mínění před komunálními volbami a po nich. Nejmocnější stranou v zemi bezmocných se po vzoru Jakešovy KSČ stali nezávislí kandidáti, jejichž závislost se ale projevuje dnes a denně v praxi. S nataženou rukou chodí do parlamentu, zvláště na podzim. Moc jsou peníze a peníze jsou moc.

Proto jsme za kritérium mocenské rovnováhy vzali rozložení politických sil v Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR po posledních volbách. Tato komora totiž rozhoduje o ekonomice země, zde se sbíhají veškeré mocenské ntky, sem chodí na kobereček i premiér. Poslanecká sněmovna řeší rozpočet státu.

Graf 1: Etalon

Poslanecká sněmovna + „Hrad“

Výhrady a omezení

Uvědomujeme si, že metodika průzkumu je nahodilá, uvědomujeme si, že průzkum jednoho pořadu je nereprezentativní pro vysílání celé stanice. Frekvenční analýza postrádá zkoumání kvalitativní – neposuzuje nic víc než frekvenci výskytu jména politika té které strany. Nic neříká o tom, jak je tento politik redaktorem hodnocen. O hodnocení dvou „titánů“ není ve vysílání ČRo 6 pochyb. Václavu Klausovi „pečení holubi do úst“ nelétali a Miloš Zeman „na

růžích ustláno“ neměl. Opoziční smlouva procházela dennodenní zdrcující kritikou – a prochází dodnes. O něčem však analýza přes své nepřesnosti vypovídá. Protože jak tvrdila jedna postarší hollywoodská herečka, *je jedno, jak o vás mluví, hlavně když o vás mluví...* Reklamní kampaně na práci prášky či vložky tyto zákonitosti znají.

Uvědomujeme si zároveň, že komplexní zkoumání celého vysílání – včetně kvalitativního – není v našich personálních ani ekonomických silách a jiná metodika není k dispozici. A i kdyby byla, postrádalo by to logiku. Suplovali bychom činnost Rady ČRo. Protože ona má za úkol kontrolovat dodržování zákona a podávat o tom zprávu – nejen koncesionářům, ale i poslancům. A i o ní či o řediteli Českého rozhlasu a plnění veřejné služby ze zákona rozhoduje v té úplně konečné fázi Poslanecká sněmovna. Rozhoduje o schválení každoroční zprávy i o personálním složení Rady ČRo. A konečně poslední důvod – pořad *Názory a argumenty* je jedním ze stěžejních pořadů ČRo 6, je vlajkovou lodí její „analytické publicistiky“...

Zjištění

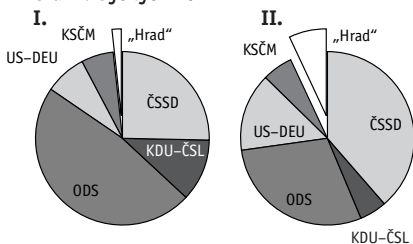
V první etapě hledání logiky v datech jsme rozčlenili celkový výskyt jmen na čtyři skupiny: Výskyt v četnosti 1–4 za půl roku tvoří náhodné zmínky, nevybočující z průměrného „šumu“ a postihující většinou věcnou problematiku spojenou s konkrétním politikem. Pro tuto skupinu „opomíjených, nikoliv odmítaných“ je frekvence natolik malá, že praktický význam postrádá. Ale přesto i v tomto souboru se projevují odchylky od etalonu. V prvním pololetí výrazně převažuje ODS na úkor KSČM a ČSSD. Favorizovaným se dlouhodobě jeví pouze konglomerát stran Čtyřkoalice, zejména Unie svobody–DEU. Oproti první polovině zkoumaného období se převaha výskytu ODS v dalším období zmírnila. Stýskat by si mohli vytrvale pouze komunisté, jejichž lidé a témata mají na ČRo „vstup zakázán“.

Minorizování pozice KSČM na úkor ODS a zejména liberální US–DEU je ve skupině náhodného výskytu 1–4 frekvence za samostatně sledované pololetí pravděpodobně jediný poznatek, vybočující z možné tolerance, dané událostmi všedního dne. Současné je vidět, jak postupně zastiňují jména politiků ČSSD a US–DEU stále slábnoucího koaličního partnera, u něhož se projevuje ve větší míře „demokratický centralismus“ – hovoří pouze někteří z některých. Vzhledem k preferencím US–DEU se frekvence výskytu jeví jako pokus o „záchrannou operaci“.

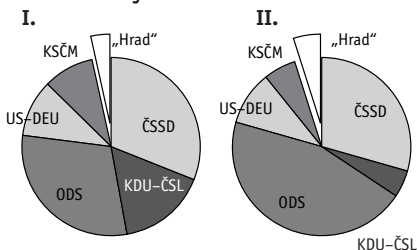
Jelikož v jednom pořadu se o některé osobě hovořilo i vícekrát, liší se údaje „výskyt“ a „osoby“. Celkem bylo zkoumáno v I. pololetí 233 výskytů (13,4 %) 87 osob (54,1 %), v druhém pololetí v této kategorii skončilo 147 výskytů (7,2 %) 76 osob (47,2 %). Tato čísla ukazují, že polovina těch, jejichž jména padla ve vysílání, zazněla v desetině z celkového počtu výskytů. O vyváženosti nemůže být řeč. Pěstují se totiž elity.

Ve druhé skupině skončily výskyt s četností 5–19. Tato skupina obsahuje v I. pololetí 27 osob (16,7 %), ve II. pololetí 37 (23,6 %) nepreferovaných, ale rutinně připouštěných politiků, kteří nevynikají kontroverzností ani jinou mediální proslulostí. Dalo by se říci – průměrný prací prášek. Jiný už je ale výsledek. Do průměru

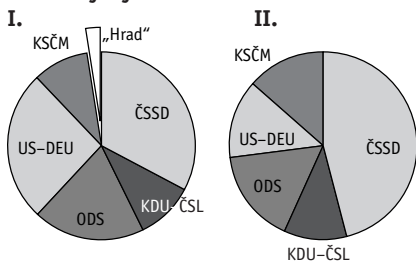
Graf 2. Výskyt 1–4

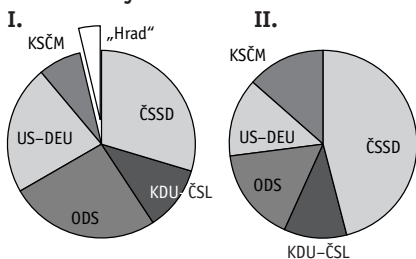
Graf 3. Osoby 1–4

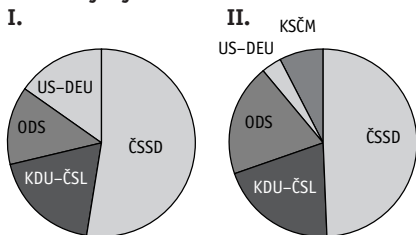
Graf 4. Výskyt 5-19

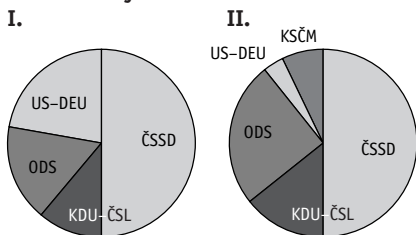
Graf 5. Osoby 5-19

Graf 6. Výskyt 20-99

Graf 7. Osoby 20-99

má daleko. Jazyček vah se vychýlil opět – ale kupodivu na druhou stranu. Jednoznačné preference pro konglomerát US-DEU stále vévodí nevyváženosti, v této kategorii přibyla ale nevyváženost opačná. Frekvence výskytu jmen politiků nejsilnější vládní strany – ČSSD – výrazně převyšuje sílu této strany ve sněmovně na úkor opoziční ODS... Je potěšitelné, že preference věnované frekvenci politiků US-DEU se zmenšily ze 26 % na 14 %, do očekávaných 5 % (etalon, daný 10 poslanci v dvousetčlenném parlamentu) jim hodně zbývá... Nicméně trend je pozitivní a je pozitivní i vůči komunistům.

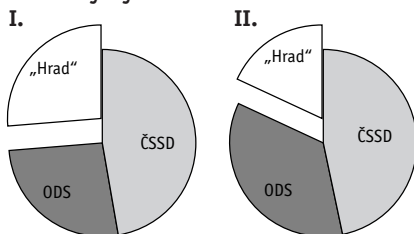
Méně potěšitelný je už výsledek počtu lidí (I. pololetí 27 osob, což tvořilo tehdy 16,8 % ze 161 zmíněných, II. pololetí 37 osob, což je 23,6 % z celkového počtu 157 politiků, o nichž pořad referoval), i když i zde se projevuje příznivý trend demokratizace pořadu. Velmi pozvolna... Stejně pozvolna se prosazují do vysílání jména komunistů, i když i zde je patrný posun k lepšímu příštím...

Polovina sociálních demokratů, to je buď vlhka Lidového domu, či naopak silná zaujatost vůči 9 (14) politikům ČSSD. Naštěstí kvalitativním výzkumem se v této chvíli nezabýváme. Čím menší vzorek osob (v I. pololetí 18, ve II. 30 osob), tím zkrácenější výsledky oproti etalonu. Zde se již projevují naplno osobní preference jednotlivých autorů pořadu. Tady je již markantní orientace na špičky lidovců. A zde se projevují už témata vlády, respektive jednotlivých resortů. Biti jsou

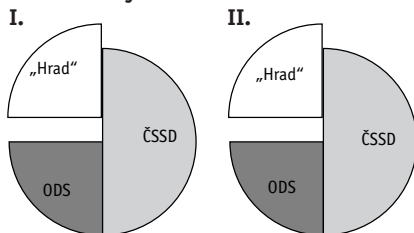
tentokráté komunisté, z nichž se do této kategorie probojoval pouze Miloslav Ransdorf se 20 výskyty a „bůh rudého zla“ Miroslav Grebeníček s 39 výskyty svého jména. A to pouze ve druhé půli období, kdy embargo už částečně povolilo. Paradoxně v této kategorii se borci US–DEU hledají těžko, a tak Petr Mareš – vicepremiér pro vědu, výzkum a „lidské zdroje“ – zůstal osamocen (13,27), a to pouze v druhé půli období. „Mediální mág“ Vladimír Mlynář do této kategorie neprošel (7,5 výskyty)... První polovina období byla věnována zejména Haně Marvanové a Ivanu Pilipovi – rozpadu Koalice, krizi rozpočtového hlasování a neveselým vyhlídkám na budoucnost Unie svobody. Snaha minorizovat opozici je patrná i z malého počtu výskyty i lidí v první půli období.

Poslední je kategorie „titánů“ a do ní se probojovali pouze čtyři politici. Oba prezidenti a oba premiéři. Právě *zajímavost, až umanutost vrcholkem mocenské pyramidy*, „osobnostmi“ vypovídá o schematičnosti a nevěčnosti komentářů, protože ani Miloš Zeman, ani Václav Klaus své strany neřídili do té míry autoritativně a autokraticky, aby si podobnou pozornost zasloužili. Prezident Havel je už důchodce a v ČRo 6 na něj vzpomínají dodnes. Stejně jako na Miloše Zemana, objímajícího dnes celou Vysočinu... Zajímavé je pořadí „osobností“:

Graf 8. Výskyt 100+

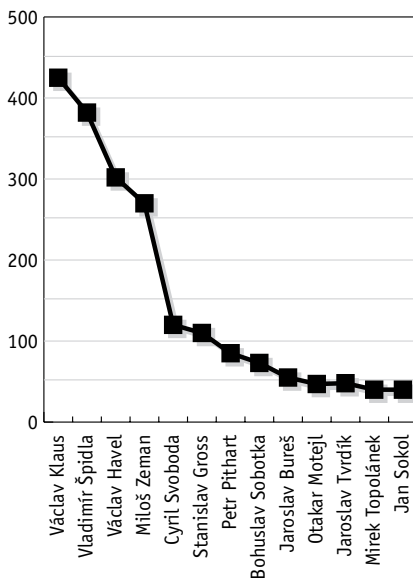
Graf 9. Osoby 100+

pořadí		I. polovina	II. polovina	celkem
1.	Václav Klaus	154	271	425
2.	Vladimír Špidla	158	224	382
3.	Václav Havel	163	139	302
4.	Miloš Zeman	135	135	270
5.	Cyril Svoboda	47	73	120
6.	Stanislav Gross	44	66	110
7.	Petr Pithart	60	25	85
8.	Bohuslav Sobotka	33	40	73
9.	Jaroslav Bureš	46	9	55
10.	Jaroslav Tvrdík	0	48	48

11.	Otakar Motejl	41	6	47
12.	Mirek Topolánek	0	40	40
13.	Jan Sokol	0	40	40

Celý vzorek měl v prvním pololetí 1 741, v druhém pololetí 2 037 citací. Množství lidí s frekvencí 400+ 300+ či 200+ totiž vypovídá o radikálně se zužujícím hrdle, svědčícím o nedemokratičnosti komentátorů či jejich neznalosti politiky. Omílat stále dokola čtyři jména umí každý. Frekvence 100+ by se v období jednoho pololetí neměla prakticky objevit, anebo by měla zůstat maximálně v parametru 100–120. Nikoliv ale 150+ či 200+ za půl roku, což je prakticky denně. Tento počet bych osobně připustil v případě vyhlášení stanného práva či mimořádného stavu. Kolovrátek nikdo nemá rád. Kdysi dávno se vyprávěl vtíp o Husákově, *Rudém právu*, rozhlase, televizi a konzervě, kterou se bojí autor vtípu otevřít. *2,5 % osob obsadilo v uplynulém půlroce 35 % citací ve veřejnoprávním, tedy vyváženém pořadu...* To se dá nazvat pouze okupací mediálního prostoru.

Sumarizace

Tristní situace však nastává, když začneme data sdružovat při použití těch nejobecnějších kritérií – výběr všech výskytů rozdělený na koalici a opozici (bez Hradu). Tehdy nerovnováha vynikne ve všech sledovaných parametrech – u výskytu osob i u četnosti citací.

U jiné sumarizace – poměry zmíněných osob (včetně Hradu) – se ukazuje snaha o instinktivní nápravu do proporcí, daných etalonem. Počet výskytů v této kategorii je však stále nevyvážený ve prospěch US-DEU a ČSSD... V sumarizované podobě vyjde najevo také největší disproporce – trvalá ignorace pořadu vůči KSČM. Ignorance, nikoliv kritičnost k jednotlivým představitelům. Oproti tomu ČSSD je přímo pod drobnohledem. Přitom se nedá říci, že by ČRo 6 sociální demokracii „fandila“. Není to náhodou tedy tak, že jí příliš často „nemůže přijít na jméno“?

Závěr

Nezazlívám současnému vedení stanice či odpovědnému redaktorovi nevyváženost, i když ani výsledky této „letmé“ analýzy nepřipouštějí mnoho odlišných výkladů. A to přesto, že analýza neoplývá výjimečnou přesností – primitivní klíč (příjmení politika) nezahrnuje například množství prostoru, který politik dostal, či kolik mu bylo věnováno komentátorem, členění na přímou řeč či komentář, kvalitativní ukazatele kladného či záporného hodnocení – minimálně třístupňovou, lépe pětistupňovou indexací.

Vedení stanice ani redaktori nemohou za vše. Mohou ale za to, že nepožadují žádné analytické nástroje jako zrcadlo, do něhož se každé ráno podívají. Nevědí o této nutnosti. Nevědí nic o duševní hygieně každodenního pohledu na vlastní podobu.

Problém není jen v šéfredaktorovi stanice či v jeho nepoučitelných autorech, problém tkví v systému, který postrádá jakoukoliv racionální zpětnou vazbu. Neexistuje žádná analytika, jež by byla důsledná, s otevřenou metodikou i výsledky, permanentní a detailní. *Neexistuje totiž žádná analytika.* A tudíž nikdo nemůže nikomu nic vytknout a rozhodovací procesy jsou povětšinou instinktivní. Nebo žádné.

Prvovýstupy jsou vždy problematické. Nikdo netuší, jak zkoumat „vyváženost“. Nikdo netuší, jakou metodu použít, nikdo ani netuší, co se všechno dá v rámci „vyváženosti“ zkoumat.

Frekvenční analýza není jako jazykovědná metoda v mediálních kruzích vůbec známa, přitom dovoluje jak managementu, tak redakci samé učinit si rámcový obrázek dle základní propagandistické teze, pravíci, že opakovaná lež se stává pravdou. V podrobné podobě umožňuje zjistit i to, o čem nechce zkoumaná osoba mluvit – podle rozdílu četnosti slov, slovních spojení či typických obrátů oproti vzorku jinému či průměrné hodnotě za určité období. Podvědomí v tu chvíli pracuje proti nám. Stačí mít dostatečné množství textu.

Frekvenční analýzu používají kryptoanalytici, zpravodajští analytici na dálkový psychoportrét protivníka, literární vědci při zkoumání vývoje jazyka, v modifikované podobě pak biologové a exobiologové, biochemici pro zjišťování výskytu organismů či projevů jejich činnosti, chemici při opakovaných analýzách složitých směsí.

V reklamě ji využívají strategové jako nejjednodušší metodu kontroly rozsáhlých reklamních operací, kde by podrobnější kvalitativní metody byly příliš náročné. Ve Spojených státech se tato metoda používá někdy při interní kontinuální analýze kampaní k volbám. V hudební dramaturgii je běžným nástrojem, dle něhož se zjišťují „hity“ – poslouchanost skladeb. Vyhledávač *Google* ji používá k podrobným výzkumům a nastavování priorit své služby.

Mohl jsem se mýlit a článek, který jste dočetli, může být „celý špatně“. Možná jsem nepostupoval dostatečně „vědecky“, možná jsem zjednodušil až příliš problém „vy-

váženosti“ jen na jednu výšeč – jména politiků. Možná jsem vyšel z nesprávné premisy mocenské pyramidy jako etalonu „vyváženosti“. Možná... možná jsem neměl šfouřit do vosího hnízda. Protože začíná hrozivě bzučet, zvláště ve vyšších patrech.

Zazlívám totiž vedení Českého rozhlasu neprofesionalitu. Zazlívám mu, že nesleduje pořady vlastním analytickým útvarem, podřízeným přímo řediteli (a nikoliv pofidérnímu marketingu, který sice utratí ročně spoustu peněz, ale měřitelné výsledky jeho práce příliš vidět nejsou).

Zazlívám vedení Českého rozhlasu, že nesleduje všechny stanice a všechny pořady. Že nenabaluje na podobné primární kvantitativní analýzy podrobnější metody kvalitativní. Protože by je mohly zajímat i tyto výsledky. Kterak se utrácí peníze a vysílací čas. Dnes si může vedení Českého rozhlasu pouze myslet, že něco ví. To ovšem nic neznamená.⁴¹

*Data: archiv NEWTON IT, analýza: Britské listy
29. 8. 2003 (O ČRo 6/RSE též zde na str. 481–495.)*

Paul

Od lidí bez kreditu neočekávám nic

Reflex a Týden podporují Jiřího Davida

Dva časopisy, *Reflex* a *Týden*, mají v poslední době jedno společné: Propagaci a podporu Jiřího Davida v souvislosti s jeho údajně zmanipulovaným odchodem z Akademie výtvarných umění v Praze, kde působil jako profesor. Nejinak tomu bylo nyní na pozadí teroristických útoků v N.Y., neboť, jak se dovídáme z obou titulů, světe, div se, pohotový vizuální umělec už leccos z toho předpověděl ve svém díle.

V *Reflexu* č. 39/2001 Jiří David v rubrice „Řekl bych“ totiž píše:

„Je 11. 9. 2001, mám ve tři hodiny setkání s galeristou J. Krbůškem a jeho milou ženou u sebe v atelieru. Připravujeme na příští rok výstavu. Z mnoha obrazů mu předkládám právě jeden, který jsem dokončil koncem srpna letošního roku. Je na něm něco jako vysoký monument složený ze dvou pásů kulometných střel, před nimi se krčí očouzený, vyděšený medvídek s konvalinkou v ruce, pod ním hoří dvouhrbý velbloud – a co navíc, ve výšce dvou třetin onoho pásového monumentu, jenž se až příliš nechtěně podobá mrakodrapům, proniká bílý nápis – www.taleban.com, vše je obklopeno šedozeleným mrakem. V ten moment mi na mobil volá jeden z mých bývalých studentů: „Jirko, díváš se?“ „Nevím, na co se mám dívat,“ odpovídám. „V N. Y. padají Twin Towers!“ Řve do telefonu.“

Stejnou historku pohotově přežvykuje i Lenka Lindauerová v *Týdnu* č. 40/2001, když v článku věnovaném tématu reflexe zla v umění s podtitulkem: „Jiří David: Nikdo by mi nevěřil“, píše, cituji: „David v létě namaloval šedesátku obrazů, mezi kterými jsou i apokalyptické vize teroristického atentátu v Americe. Ukazoval je zatím jenom galeristovi.“ „Nechci být považován za konjunkuralistu,“ cituje Lindauerová Davida, „nikdo by mi nevěřil, že jsem to nemaloval později. Tyhle obrazy už nemohu vystavit,“ svěřuje se Jiří David. V *Reflexu* také čtenářům emotivně sděluje: „Před dvěma dny, tedy 17. 9. 2001, jsem obdržel kopii mailu, který mi byl adresován prostřednictvím mého hlavního partnera. Možná si ještě vzpomínáte na neonovou trnovou korunu (*Jak bychom si, Jirko, mohli nevzpomenout! pozn. autora*) nad Rudolfinem, kterou mi tento partner všemožně pomáhal realizovat. A právě onen mail se trnové koruny týkal. Přišel z New Yorku a byl poslán již 7. 9. 2001. A kromě jiného v něm stálo, že s konečnou platností bylo schváleno místo pro tuto trnovou

korunu. To místo bude, stálo v mailu, na prostranství mezi oběma budovami World Trade Center...!“ Také Lindauerová o tom píše v *Týdnu*: „Jeho další příběh zní ještě neskutečněji. Výmluvný symbol křesťanské koruny *Záře*, která letos svítila ze střechy Rudolfiny, měl být vystaven na přelomu listopadu a prosince v New Yorku. Jedna z teoretických možností, o níž se skutečně jednalo, byla i mezi věžemi Světového obchodního centra.“

Příběh Davidovy výjimečnosti je vytvořen, ale ještě je nutné si tuto výjimečnost pojistit, a tak se v závěru svého „Rekl bych“ zamýšlí autor nad rolí umění ve světě: „Neuvěřitelná fotogeničnost tohoto šílenství je neodolatelná. Kdo první z umělců odhodí soucit, kdo první bude parazitovat na této uhrančivě děsivé hořící květině? Bude to nemorální, neetické, nebo jen takový divný? Na bienále (v *albánské Tiraně*, pozn. autora), kam se američtí ani izraelští umělci nemohli dostat, tuto „nabídku“ nikdo, tedy skoro nikdo nezneužil. A má umělec právo komentovat nelitostně to, co se dotýká těch nejniternějších emocí, podstaty svých bližních? Nebude hyenou?“ ptá se umělec, a může být on sám stejnou hyenou, ptám se já, když mediálně parazituje na tomtéž, neboť za asistence dvou kamarádů-publicistů prezentuje své „neuvěřitelné souvislosti“ či „objektivní náhody“, jež půjdou jen stěží doložit?

Kde je ale ona míra bezcenného „prvenství“ mezi umělci, kteří své děsivé vize projektují zcela svobodně jen ve své mysli, a mezi těmi, kteří je nakonec zveřejní? Je hranice onoho hyenismu či konjunkturalismu dána jen rozdílem časového data, který dělí uměleckou vizi od fatální skutečnosti? Ano, Jiří David má „alibi“, pokud mu budeme ovšem věřit: Svou vizi namaloval v srpnu, kdežto útok se odehrál „až“ v září. On to „jen“ publikoval, „jen“ lehce konjunkturálně parazitoval skrze média. Kolik podobných příležitostí mají ale jiní, jejichž mysl je stejně vizionářská a obraznost vývoje světa neméně šokující? V kolika myslích umělců jsou obavy vnitřně projektované do vizuálních představ skryty z pouhého studu a u kolika jen proto, že nemají možnost mediální prezentace? Je jich dost, ale David je „první“, první český umělec, schopný rafinovaně mediálně parazitovat na událostech v USA. Není zřejmě náhodou, že mu to *Reflex* i *Týden* umožňuje.

Nemá smysl se zabývat tím, jestli zmiňovaný obraz (nápadně odfláknutý a velmi rychle provedený) namaloval vizionář David v atelieru hned poté, co se dozvěděl o útoku na N. Y., anebo ho skutečně vytvořil měsíc před tím. To jsou bulvární spekulace. Podstatné je, že prostřednictvím takto prezentované informace si umělec vytvořil mediální prostor k tomu, aby nepřijemnými otázkami, které mají vést „pocitového umělce“ k sebekázni, zrelativizoval každou podobnou uměleckou snahu reflektovat teroristický útok, zatímco on sám zůstává „bez poskvrny“. Uchovává si přece své prvenství, svoji exkluzivitu – on už má „namalováno“, ale současně umělec vybízí: Zvažte dobře míru svého uměleckého parazitování na podobných věcech!

Zvažte míru své odpovědnosti! Jiří David z nás udělal „pasivní blbce“ – chtěl, anebo o tom vůbec neví? Údajně nevystaví svůj „vizionářský“ obraz na výstavě, protože nechce být konjunkturalista, nicméně jej pohotově „vystavil“ v *Týdnu* a v *Reflexu*. On ví moc dobře, že je to totéž, že média a umění se dnes překrývají, že umění a média jedno jsou.

26. 10. 2001

Foto: Dan Paul

Globální tupost a Václav Havel jako maskot pravdy a lásky

Mnohé společnosti skrze reklamu často primitivním způsobem oslovují své potenciaální zákazníky a využívají k tomu úspěšně takzvané „globální tuposti“. Ta se vyznačuje tím, že „globálně tupý konzument“ přijímá reklamní strategii zcela vážně jako součást svého života bez reflexe dalších souvislostí a je pro něho hodnověrnou partnerskou komunikací. V jejím rámci je v této cílové skupině vytvářen virtuální dojem, že nabízený produkt vyplňuje přesně tu životně důležitou část, jež příjemci reklamy chybí. Podobnou strategii ale využívá i většina volebních programů a politické strany se nakonec spokojí „jen“ s mocí stejně tak jako zadavatel reklamy „jen“ se ziskem. Transparent s heslem o spokojeném občanu je poté svinut, aby čekal na své další použití. Konzument je reklamou vedený k tomu, aby si tuto „závislost“ dodatečně vytvořil, manipulaci dobrovolně přijal a sám si ještě utřel nos.

Přijímá ji obvykle nikoliv pro uspokojení nezbytné potřeby, ale pro uspokojení imaginárního pocitu její domnělé užitečnosti. S nadsázkou řečeno, v pojetí takto přijímaného „vztahu“ se i bezdomovec s mobilním telefonem cítí jako šéf velké firmy. V této hře jsou obvykle zneužívány zaběhnuté slovní významy, dosud funkční ve zcela jiné hodnotové tradici.

„Galerii svého umění mám stále u sebe,“ hlásá reklamní slogan známého výrobce mobilních telefonů a zneužívá význam slov galerie a umění. Rozum namítne, že každý přece ví, že do galerie se chodí. Není to tak jisté, protože přihlouplé obrázky vám budou dodány až do vašeho mobilu, jenž se tak stane vaší „jedinou správnou galerií“. To ale není všechno, reklamní kreativci vás ještě přesvědčí, že „umění“, které vám nabízejí, je jen „vaše“ (i když totéž má už v mobilech tisíce lidí), protože galerii svého umění máte přece stále „u sebe“. Zde se hodnotově posouvá i význam slova „svého“, protože máte k dispozici pouze „jejich“ obrázky, tedy ty, které jste „nevytvořili“ vy, ale někdo jiný. Globálně tupý konzument přijímá tuto iluzi, slyší na vyprázdněná slova která nenesou obsah, ale vytvářejí pouze dojem či zdání, že něco *tak je*. Na podobném principu vystupují i média, neboť potřebují být prodejná.

Ve sloganu „galerii svého umění mám stále u sebe“ jsou skryta tři důležitá slova: *svého, mám, u sebe*. Všechny mají jistě ne náhodou přivlastňovací charakter, který působí především v podvědomí těch, kteří na hru o jedinečnosti konzumenta přistoupí: „Ty jsi ten správný kluk, který rozhoduje, ty jsi ta správná holka, jež může

vše ovlivnit.“ Ve skutečnosti je to jen dobře cílený marketing, reklamní strategie, jak v myslích nekritických jedinců vytvořit onen osobní pocit jedinečnosti uživatele.

Přirozené povědomí o sobě ale člověk dosud získával s rozvojem svých zkušeností, a nikoliv skrze reklamu, která je téměř vždy lživá. Člověk byl dosud hodnotově měřitelný a „popsatelný“ v kontextu své vůle a realizovaných schopností, a nikoliv v imaginárních možnostech virtuálního idealizovaného obrazu sebe sama, jež reklama (i volební urna) velmi lacině a účinně zprostředkovává.

Proto osobně očekávám, že v globálním světě nebude mít lidský jedinec prakticky žádný význam, protože nezávislou kreativitu nebude mít kde uplatnit. Nebude po ní poptávka a lidská individualita bude omezena jen na iluzi o ní, na pouhý dojem své vlastní funkčnosti. Ve skutečnosti bude mít konzumní charakter, což je patrné už dnes. Lidské individuality nebude třeba, rozhodovat budou korporace a prominentní týmy. Globálně tupý klient a spotřebitel, fakticky realizovaný jen ve svých spotřebitelských a volebních právech (spotřebitel bez spotřebitelských a voličských práv je k ničemu) a ochraňovaný systémem především v konzumních svobodách, si vystačí jen s iluzí o své vlastní osobnostní důležitosti. Každý odlišný pohled, samostatně čelící samoučelým konvencím, bude vnímán jako faktor, který ohrožuje zaběhnutý systém. Ten takového občana posléze zařadí na seznam extremistických, a tím pro systém (nikoliv pro demokracii) nežádoucích osob.

Ze systému nebude možné v důsledku existenciálních (ekonomických) závislostí vystoupit a významy slov jako „svoboda“, „láska“ a „pravda“ budou sice deklamovány, nicméně jejich obsahy se postupně samy vyprázdní. Bude přijat komunikační model maskotů (Václav Havel jako maskot pravdy a lásky již například funguje) a vzorů. Nejvyšší hodnotou bude spotřebitel ve svobodné možnosti nakupovat. Systém bude chránit jedince nikoliv v možnosti se svobodně projevovat, ale v nutnosti svobodně spotřebovávat. Hysterie strachu a patolízalské příslušnosti, rozdmýchávaná v souvislosti s teroristickým útokem v USA, slouží těmto cílům. Nikoliv vlastní cena života, jak je předstíráno, ale platební schopnost konzumenta je tím, co má jediné v globálním světě smysl. Ochrana života bude ve skutečnosti ochranou spotřebitelských práv, jež jsou skrze život realizována. Teroristé světa sdělili drsné poselství: Nám na tom nezáleží! Anebo: Nám na ničem nezáleží, a zcela paradoxně to byli právě oni, kteří znovu nastolili otázku hodnoty a ceny našich životů, protože jich neváhali úděsným způsobem zmařit pět tisíc.

Když řeknu, že bychom si toho měli vážit (alespoň s ohledem na oběti), vystavuji se „lynčování“ a nepochopení. Vývoj událostí ale ukazuje, že svět již není schopen této reflexe a není k ní ani ochoten: Život (i smrt) nemá ve své tvořivé podstatě žádný smysl, a tedy ani cenu. Stali se z nás sentimentální vyznavači idolů a mstiví oplakávači pěti tisíc beztak již „bezecných“ životů.

Konzument vnitřně přesvědčený o svých neomezených, ve skutečnosti ale nepoužitelných možnostech a zdárně masírovaný reklamou k „tupé“ jedinečnosti je dobře manipulovatelný a globální trh o něho už nyní svádí boj. Autoritou se nestane ten, kdo je schopen myslet, ale kdo bude schopen platit a mlčet. Na něho také líčí prvoplánová reklama vždy v první osobě, neboť globálně tupý konzument je „úspěšný narcis“ a slaboch, do něhož reklamní stratégové úspěšně implantují pocit vlastní výlučnosti. „Vstupte do klubu a můžete využívat exkluzivních služeb v podobě zábavních doplňků pro svůj telefon,“ hlásají reklamní slogany. Ve skutečnosti ale o žádnou výlučnost nejde, protože čím více zájemců a členů společnost Nokia získá, tím lépe. Jde o masovost, stádnost, o globální trh. V globálním trhu se i incident v USA rozmělní na tisíce kousků dobře prodejného sentimentu a z vůdčích osobností světové politiky udělá ve skutečnosti jen kašpary.

Podobným způsobem jako s textem pracuje reklama i s obrazovou složkou. V případě reklamy „galerii svého umění mám stále u sebe“ je na fotografii zobrazen jakýsi indiferentní globální lidský typ, u kterého není poznat, zda je to ještě dívka, anebo je to již chlapec. Bezpohlavnost je v tomto typu reklamy podstatná, neboť ve své globální tuposti jsou si všichni rovni. Typová universalita je dobrá k tomu, aby se v ní každý mohl poznat a mohl se s ní identifikovat. Podstatné je, že postava na obrázku reklamní slogan „o galerii svého umění“ doplňuje, protože figurant je na rameni a na rukách tetován.

Tím, že v prstech samozřejmě drží jen tak mimoděk telefon Nokia, je každému jasné, že má „u sebe“ hned několik galerií „svého umění“ najednou. Respektive jednu na sobě a druhou „při sobě“. Že je ta druhá v mobilním telefonu snáze obměnitelná, je evidentní, a je to také cílová informace.

Reklama míří na nejrůznější skupiny, protože „globální tupost“ nechodí po horách, ale po lidech. U nás stále ještě funguje typ dobře oblečeného a vlasatého usměvavého podnikatele, jenž všechny své úvěry a dluhy určitě splatil. Je prezentovaný na pozadí palmového háje anebo před siluetou „jakoby“ Manhattanu (*sic!*). Co na tom, že tento reklamní virtuální model je ve skutečných souvislostech problémů v české podnikatelské sféře směšný?

Reklamní stratégové pracují s globálními trendy, a tak se od nich reálného portrétu českého, starostmi plešatého podnikatele, určitě nedočkáme. „Máte obchod pod kontrolou,“ hlásá slogan v tomto typu reklamy a nabízí něco, co je ve skutečnosti splněným snem jen omezeného množství „úspěšných“. Této vrstvě zákazníků však Nokia nenabízí jen „galerii svého umění, kterou můžete mít stále u sebe“, ale za členství v klubu zdarma osobní štítek pro svůj „osobní telefon Nokia“. Škoda, že se této příležitosti nedočkala kněžna Hortensie, měla by určitě radost, zatímco Barunka Panklová by si musela vystačit jen se „svou galerií“.

9. 11. 2001

Sebastião Salgado, obchodník s bolestí

Exodus je úspěšné představení s kulisami, protagonisty a diváky, kteří vzrušeně aplaudují. Režisérova cesta je hvězdná, neboť patří mezi *establishment* globální kultury, v níž je adorován a uctíván. Mnohé cesty těch, které fotografuje, končí ale v nedohlednu. „Už jsi viděl tu výstavu fotek?“ zeptala se mě sestrénice a já si uvědomil, že jsem tam ještě nebyl. *Tam* bylo totiž v Mánesu a *tam* probíhala výstava fotografií Sebastiana Salgada s názvem *Exodus*. Bylo mi divné, že sestrénice, jež normálně nejví zájem o nic, mě upomíná na kulturní akci, tak jsem tam koncem října šel.

Když jsem vstoupil do Mánesa, nevěděl jsem, zda sním, či bdím. Dav lidí uprostřed horního sálu, kde nebylo k hnutí, a zástup lidí u pokladny v době, kdy jiné galerie zejí prázdnotou a kdy se při jiných výstavách člověk v sále cítí opuštěný.

Buď je to ta nejlepší výstava všech výstav, co kdy byla v České republice, anebo se přihodilo něco nenormálního. Po několika minutách jsem měl jasno. Na panelu sponzorů se skvělo logo: „Hlavní mediální partner Sebastiana Salgada – Česká televize“. Ano, přání všech vystavujících umělců, reklama v televizi, to je ten kouzelný proutek, jehož mávnutí nažene do galerie tisíce lidí.

Zaplať si a trp!

Co ale vedlo Českou televizi k tak exkluzivní spolupráci? Důvod jsem rychle objevil v katalogové skládáče, kde stojí:

„Sebastião Salgado patří mezi soudobé nejvýznamnější fotografy světa. Věnuje se převážně vlastním dlouhodobým sociálním projektům. Šest let pracoval na dokumentech o dělnících ve 27 zemích světa a jeho poslední projekt *Exodus* zachycuje celosvětovou migraci národů moderní doby ve 40 zemích světa.“

Tak Salgado prý vytvořil ohromnou historickou fresku, jakousi ságu o současných lidských osudech, a proto je tu televize, která přivedla do výstavní síně tolik lidí.

V Mánesu se ale netisnili jenom návštěvníci, byly zde na panelech namačkány fotografie jako sardinky. Neuvěřitelná nadprodukce stále týchž pocitů, stále téhož morálního apelu se vinula po panelech v podobě fotografií a s ní i had lidských těl, vzrušeně hltaající všechny ty detaily, které by mohly být něčím zajímavé.

Velkohubost a teatrálnost, s jakou na mě Salgado v nadprodukci snímků líčil jen několik málo skutečně kvalitních fotografií, jež jsem ale nakonec musel v černobílém labyrintu hledat, mně definitivně vzala chuť věřit podobným gigantickým projektům. Bylo to velkolepé divadlo, které má své kulisy, protagonisty a diváky, kteří vzrušeně aplaudují. S tím podstatným sdělením, které v citlivém člověku rozechvěje jeho lidskost, totiž Salgado ve skutečnosti kupčí.

Mezi líbivostí a uměním

Vzpomněl jsem si na jednu starou a slavnou fotografii Jana Saudka, která se jmenuje *Život*. Je na ní do půl těla odhalená mužská postava v džínách, jak starostlivě drží v náruči křehké a zranitelné tělíčko novorozence. Všechno to, co upovídaně sděluje Salgado ve své historické fresce, je ukryto v této jediné a možná dosud nejlepší fotografii Jana Saudka. Jeho fotografie překračuje rámec vymezeného lidského konání, překračuje literární syžet příběhu o lidských strastech v lidské pouti za štěstím, protože se stala ikonou lidského údělu jako takového. V ní je totiž skryto a vyjádřeno vše lidské i vše podstatné. Je jedno, jaké rasy ty dvě bytosti jsou, je jedno, odkud přicházejí a kam směřují. Salgado zachycuje lidské utrpení na pozadí příběhu, na pozadí předlohy lidského putování krajinou, které může být nekonečné. Saudek ve své jediné fotografii vystihl bytí člověka jako takové, a povýšil tím svoji fotografii na umění. Sebastião Salgado, jehož výstavní scénář čítá dvě stě stran přesného návodu k instalaci, potřeboval pověsit v Mánesu stovky svých fotografií, Saudek tam může pověsit jen tu jedinou a sdělila by totéž a možná mnohem zřetelněji a mnohem účinněji.

Salgadovy fotografie se chtějí veřejnosti formálně líbit a veřejnost je také to, co ho na jeho precizně zprodukováných výstavách zajímá.

Božský krajinář

Nejvýraznějším prvkem Salgadových fotografií jsou interiéry, prostředí, ve kterém lidi na útěku fotografuje. Autor ví, že toto prostředí vytváří *genia loci* jeho snímkům, protože je proměnlivé a pro diváka často exotické. Prostor, v němž se autor pohybuje a ve kterém se Salgadovi obyčejní a trpící hrdinové často ocitají proti své vůli, vytváří spolu s fotografovaným objektem kontrast a napětí. Snímky ale prozrazují až přílišnou snahu vybavit je výtvarně jakýmsi magickým fluidem krajiny „posledního soudu“, a proto působí příliš exaltovaným a efektním dojmem. Významná teoretička v oboru fotografie Anna Fárová v katalogu výstavy píše, že se Salgadovi podařilo povýšit sociální fotografii – respektive zobrazení utrpení a chudoby – do mýtických dimenzí. Nemyslím si, že to je pravda, nemyslím, že ona efektní a technicky vytvářená magičnost Salgadových fotografií má mýtický charakter. Mýtický charakter

fotografie se nerodí v pocitové kalkulaci mezi vybraným záběrem a představou o výsledku. Mýtus jako výraz ideje nezobrazitelné či nepostihnutelné definitivní umělecké pravdy je skryt v typologii zobrazované látky, v jejím charakteru, a umělec ho buď zjeví, anebo nikoliv. To, co přisuzuje Anna Fárová Salgadovi, se ale přihodilo našemu Josefu Sudkovi. Právě v jeho fotografiích obyčejných sklenic s trochou vody a chlebem spatřuji onu nepostizitelnost definitivní pravdy a v cyklu *Z Invalidovny* obraz chudoby, jež je zobrazena v oné mýtické dimenzi.

Je obtížné spekulovat o míře upřímnosti Salgadova přístupu k tématům, která jsou vesměs burcuující a lidsky zneklidňující. Zdá se ale, že víc než o umění jde v jeho případě o fotograficky dokumentovanou didaktickou přednášku. Dobré umění totiž nepotřebuje nic popisovat, nic dodatečně vykládat, jak to činí Salgado na svých výstavách. Brazilský fotograf ale nechce dělat umění a rozhodl se, že návštěvníka povede za ruku. Připojil k fotografiím popisky a vysvětlivky k textům, které jsou součástí výstavy, jež byla rozdělena do pěti kapitol, pojednávajících o naději i bolesti migrujících lidí ze všech koutů světa. Koho zajímá zeměpis a rád se přitom podívá na ilustrace, určitě si přišel na své. To není cynismus ve vztahu k tématu, kterým je lidské utrpení, to je ironická nadsázka vůči snaze autora vmanipulovat veřejnost do pocitu, že odvedl kus práce. Má mě snad samo závažné téma zbavit možnosti kriticky se vyjadřovat ke způsobu prezentace?

Utrpení jako zboží

Po zhlédnutí výstavy jsem si kladl řadu otázek. Proč ta úmorná Salgadova snaha přesvědčit veřejnost, že odvedl kus práce? Proč rozdrobil a rozmělnil téma lidské bolesti v tak okázalou podívanou, že vlastně není v silách běžného návštěvníka ji obsáhnout? Je jeho snaha podrobně zsvětřit veřejnost do svého konceptu opravdu jen cílem jeho vůle ukázat – jak píše – velkolepou ságu velkých změn v lidském společenství na konci minulého století? Volně interpretováno, kritika hovoří v souvislosti s jeho fotografickými projekty o monumentálním průzkumu sociální integrity člověka. Znovu jsem si vybavil fotografii *Život*, s níž Saudek s přehledem hodil rukavici všem nejvýznamnějším fotografům světa. Vzpomněl jsem opět na Josefa Sudka, jak trpělivě poslušen vlastního údělu obsluhuje jednou rukou svůj aparát, aby zvečnil fragment fresky lidského osamění. Vzpomněl jsem si na další vynikající fotografie, kteří vlastně dělali totéž, co ukazuje Sebastião Salgado.

V čem tedy spočívá odlišnost jeho pojetí a přístupu, který tolik zajímá média a skrze ně onu veřejnost, když nabízí něco, co už před ním řeklo mnoho světových fotografů? Je to skutečně jen vlastní tragické téma? Je to jen intenzita jeho talentu, jehož prostřednictvím toto téma vyjadřuje? Nemyslím si to. Co je tedy to, co mne vrhlo v pochybnost při prohlídce jeho výstavy? Proč cítím rozpor mezi značnou

mírou jím prezentovaného soucitu v podobě morálního apelu směrem k veřejnosti a mezi obchodně dokonale zvládnutým způsobem prezentace? Cílem tohoto textu není zlehčení Salgadovy snahy upozornit na problémy světa, zamýšlím se nad rolí a posláním umělce v dnešním světě, nad prostředky, které může anebo nemusí volit. U Salgada je totiž všechno velký byznys. Jeho monstrvystavy s lidskou tematikou a s celou tou reklamní a prezentační parádou kolem jsou ve svém marketingovém a koncepčním perfekcionalismu značně nedůvěryhodné. To, co tento fotograf dělá, umí dobře prodat. Lze namítnout: Co je na tom špatného ve světě, který se řídí tržními principy? Jenomže Sebastião Salgado obchoduje s lidskou duší, s lidskou bolestí. Prostřednictvím své výstavy nám říká: Hleďte, tady je člověk, jenž právě umírá, avšak pokrytecky si právě na smrti tohoto umírajícího založil obchod.

Public Relations, co je víc?

V kapitole *Public Relations* na webových stránkách tohoto fotografa se píše: „Sebastião Salgado je vrcholným představitelem humanisticky orientované fotografie a již mnoho let je na celém světě považován za nejlepšího současného fotografa.“ Tyto anonymní superlativy mají samozřejmě vytvořit *image* jedinečnosti výstavy, a jak už to u podobných akcí bývá, je zdůrazněn i její společenský charakter: „Význam výstavy podtrhuje i skutečnost, že nad ní převzal osobní záštitu primátor hlavního města Prahy Jan Kasl, a Sebastião Salgado, jehož tvorba se vyznačuje hlubokým humanistickým poselstvím, byl také osobně pozván prezidentem Václavem Havlem na konferenci Fórum 2000,“ píše se v *Public Relations* jeho výstavy. „Snahu Asociace fotografů ČR zorganizovat v Praze první Salgadovu výstavu vřele vítám a doporučuji. Šlo by o významný umělecký i humanistický počín nepochybně s velkým diváckým i mediálním ohlasem,“ napsal v doporučení výstavy vedoucí Kabinetu dějin fotografie FAMU prof. PhDr. Vladimír Birgus a váhou své autority otevřel této výstavě dveře. Vše bylo přesně připraveno, jedno navazovalo na druhé a každá formulace i každý krok měly svůj přesně vymezený cíl. Podtrženo a sečteno: Mediální a divácký ohlas Salgadovy výstavy byl obrovský. „Praha se stala prvním městem v bývalém východním bloku, kde byl tento monumentální projekt, představující tři sta velkoformátových fotografií, uveden,“ píše se v *Public Relations* na webových stránkách Sebastiana Salgada. Cíl byl splněn, nejvýznamnější fotograf v Praze zazářil, on i pořadatelé si mohou oddychnout.

Nic není zadarmo

Salgado svůj byznys pojímá globálně, respektive se stal pojmem v globální kultuře, protože ji pomáhá vytvářet tím, že v ní sám sebe zainvestoval. Vydá knihu fotografií a jede na výstavní turné, na kterém sklízí díky skvělému *promotion* ovace. „Jediné,

co mě při volbě mých témat vede, je člověk. Zabývám se hledáním toho, co tvoří ducha a povahu lidí, a fotografie se přitom spíše než čistá vyobrazení stávají základem dialogu," napsal své motto Salgado a zapomněl dodat, že tyto fotografie se staly i základem docela slušného živobytí.

Od roku 1994 disponuje těmito fotografiemi výhradně jeho vlastní agentura Amazonas Images a pro jejich distribuci vytváří striktní pravidla. Například společnost Amadeus, s. r. o., jež byla jedním ze spolupořadatelů a výstavu produkovala, nabízela sice na webových stránkách Sebastião Salgada k publikování jeho fotografie, ale střežila je jako oko v hlavě. Zájemce musel vyplnit takzvaný *Protokol o publikaci fotografií*, jehož kladné vyřízení bylo podmíněno vyplněními údaji například o tom, kde budou fotografie publikovány, v jaké rubrice a kdy. Podmínkou také bylo, že fotografie mohou být použity pouze v souvislosti s oznámením výstavy. Tato záležitost byla docela konspirativní, neboť ve formuláři přímo stálo: „Pro tisk je k dispozici dvanáct fotografií, které si můžete stáhnout z webových stránek. Po obdržení vyplněného protokolu faxem Vám zašleme na Vaši e-mailovou adresu heslo, pod kterým najdete dvanáct fotografií.“ Jenomže bezplatně mohly být použity jen dvě fotografie, zbylých deset se muselo zaplatit!

Za vším hledej Leicu

Platit ale musela Sebastião Salgadovi i společnost Amadeus, s. r. o., a to třicet tisíc euro, což je asi 990 000 korun českých. To není špatné za výstavu, na jejíž náklady včetně zaplacení pronájmu Mánesa musela společnost Amadeus, s. r. o., najít tři miliony korun. Mistr dodal fotografie, přesný scénář, podmínky, obdržel peníze na režii a všechno ostatní včetně poct a mediálních tanečků dostal gratis. Co ale dostala společnost Amadeus, s. r. o., v jejíž režii se uskutečnila produkce výstavy, přestože část peněz zaplatili sponzoři? Že by jí stačil jen dobrý pocit, že u nás umožnili prezentovat projekt monumentálního sociálního průzkumu? Jenže Sebastião Salgado pořizuje své snímky fotoaparátem Leica a tento výrobce fotoaparátů je také jeho životním sponzorem. Není proto vůbec náhodou, že Amadeus, s. r. o., která byla pořadatelem výstavy a měla na svých bedrech i jej produkci, je také výhradním zastupitelem firmy Leica pro Českou republiku a Slovensko a její fotoaparáty u nás prodává. Amadeus, s. r. o., navíc obdržela statut Leica Gallery Prague, což prý se dá podle slov zástupce společnosti považovat za vyznamenání, neboť existuje pouze Leica Gallery N. Y., Leica Gallery Tokyo a Leica Gallery Solms – přímo ve fabrice Leica. Amadeus, s. r. o., je údajně jedinou a také jedinou plánovanou Leica Gallery ve východní Evropě. Jednatelka společnosti Amadeus Jana Bomerová potvrdila, že to byla právě spolupráce s Leicou, jež přivedla jejich firmu k výstavě Sebastiana Salgada. Zdá se tedy, že zájmy jsou propojeny. Žádné prestižní a renomované státní

či nadační galerie Salgadovu monumentální fresku nerepresentují, jak by se k povaze tématu, kterým je utrpení lidí, slušelo. Kurátorkou Salgadových výstav je jeho manželka Lelia Wanick Salgado, a tak jediným hodnověrným garantem Salgadovy výstavy, jenž – zdá se – není spojen se žádnými obchodními zájmy, byla Asociace fotografů České republiky a úvodní slovo Anny Fárové. Záštitu primátora Jana Kasla a jiné společenské tanečky nelze brát vážně. Je otázkou, proč zůstaly stát stranou v případě pořádání výstavy nejvýznamnějšího fotografa světa takové instituce, jako je třeba Národní galerie nebo Galerie hlavního města Prahy.

Věčný poutník Salgado

Fotograf na svých stránkách píše, že po dobu šesti let pracoval ve čtyřiceti zemích světa. Fotografoval uprchlíky na cestách, v utečeneckých táborech či městských *slumech*, kde často končila jejich pouť. Byli vystrašení, nespokojeni se svým údělem a ponížení. K fotografování však prý byli vstřícní, protože zřejmě chtěli ukázat ostatnímu světu svou neutěšenou situaci. Salgado sice ukázal jejich bídu, ale současně je ponížil ještě jednou, protože jejich úděl propojil s marketingově promyšleným světem pop-kultury. Ať jsou jeho důvody zveřejnit lidské utrpení jakkoliv humánní ve své osvětovosti, způsob, jakým ji rozehrál, odporuje etice tohoto humánního záměru. Salgado parazituje na údělu těchto lidí umělecky, ale i společensky, neboť přijímá ceny a doktoráty za službu člověku. Stal se součástí závislé kultury, jejímž hlavním rysem je přetvářka. Ti, kdo viděli velkolepý *Exodus*, jsou možná mým tvrzením pobouřeni, ale já opět vidím Josefa Sudka, jak shrbený vláčí v jedné ruce svoji velkou kameru na své pouti po pražských chodnících. Cesta Sebastiana Salgada je cesta hvězdná, neboť patří mezi *establishment* globální kultury, v níž je adorován a uctíván. Mnohé cesty těch, které fotografuje, končí ale v nedohlednu.

4. 12. 2001 (zkráceno)

Knížák poškozuj e Národní galerii

Pověst a prestiž Národní galerie je poškozována tím, že její ředitel Milan Knížák si prokazatelně vybral nedůvěryhodného mediálního partnera Art.cz a na jeho stránkách dokonce nabízí k prodeji svá vlastní díla. To se dá klasifikovat jako střet zájmů. Ministr Pavel Dostál má nyní exaktní příležitost posuzovat svého chráněnce nikoliv podle toho, zda se někomu líbí či nelíbí, ale podle toho, co dělá.

Nejsme spokojeni s chováním Milana Knížáka, nesouhlasíme s jeho způsobem vedení Národní galerie ani s jeho chováním vůči členům akademické obce Akademie výtvarných umění v Praze. To bylo napsáno v petici několika studentů AVU, kterou před rokem předali ministru kultury Pavlu Dostálovi. Ten prostřednictvím internetových stránek svého resortu ale studentům sdělil, že se s nimi nemá o čem bavit. „Pověst a prestiž Národní galerie neutrpěla,“ tvrdil ministr kultury a svoji odpověď zakončil slovy: „Knížáka musím posuzovat podle jeho práce, nikoli podle toho, zda se někomu líbí, či nikoli.“

Obdobná veřejnost Knížákovu jmenování do čela Národní galerie nepřijala nadšeně, neboť umělec by prý neměl stát v čele takové instituce. Na podobnou otázku odpovídal v červnu tohoto roku Pavel Dostál v rozhovoru pro *Lidové noviny*: „Ať to tedy zargumentuje. Pokud někdo předloží exaktní důkazy, že výkonný umělec v čele Národní galerie škodí, tak se lze tím zabývat. Nic takového se však neděje.“

Podivné spojení

Od března tohoto roku se na pozvánkách Národní galerie objevuje jako mediální partner logo Art.cz. To by nebylo nic neobvyklého, kdyby za pomlčkou nebylo uvedeno, že jde o prodejní internetovou galerii. Už samotný fakt, že nezisková nejvyšší kulturní státní instituce zaměřená na umění spojí své jméno s virtuální komerční galerií, budí značné rozpaky.

„Je to ten nejlepší partner, jakého můžeme mít,“ pochvaloval si dohodu o mediálním partnerství její marketingový ředitel Ondřej Sýkora. „Národní galerie je totiž největší a nejznámější galerií v Česku,“ řekl tehdy zástupce Art.cz v rozhovoru pro *České slovo*.

Je ovšem otázka, jestli tato výhodnost platí i recipročně ve smyslu posilování jména i důvěry Národní galerie v očích veřejnosti. Paní Šťastná z tiskového odboru

Národní galerie na otázku, co je vedlo ke spolupráci s Art.cz, uvedla: „Usoudili jsme, že je to pro nás zajímavé.“

Internetový výtvarný supermarket

Hlavními partnery Art.cz jsou za podpory Inkubátoru „E-konom“ firmy SAS Institut, Dell Computers a Nikon. „Dell Computers podporuje ArtProfi, aby se na příkladu daleko přístupnějším české veřejnosti pokusil ukázat, jak se dá relativně jednoduše rozběhnout podnikání na internetu,“ tvrdil Milan Vašíček, ředitel marketingu firmy Dell v první tiskové zprávě na webu Art.cz. Provozovatelé nenechali také nikoho na pochybách, když na svých stránkách psali: „Naše vize do budoucnosti je taková, že bychom se chtěli stát rozhodujícím hráčem na trhu s českým uměním a individuálním zájemcům i firmám pomoci zprostředkovat prodej unikátních originálů od největších českých mistrů.“

Běžnou frázi, kterou lze na internetu v oblasti výtvarného umění nalézt často, hned na úvodní stránce podporují tvrzením, že – cituji: „Dnes nabízíme 1 635 uměleckých předmětů v celkové hodnotě 59 072 250,- Kč.“

Tato informace je ale pouze efektní masáží pro naivky s cílem je ohromit. Prokoukne ji každý zkušenější návštěvník, neboť nemá naprosto žádnou vypovídací hodnotu. Jde totiž hlavně o to, co se nabízí a v jaké kvalitě se to nabízí.

Art.cz chce prodat cokoliv, kdykoli a komukoliv, neboť prezentuje desítky výtvarníků i výtvarných produktů velmi různých kvalit tak, aby si každý vybral. Mezi „umělecké předměty“ jsou například zahrnuty autorské výrobky z kůže, zrcadla, potištěné textilie, keramika, a dokonce koberce.

Bývalé předlistopadové prodejny Díla by se v konkurenci s Art.cz nemusely za svou nabídku vůbec stydět. Dobré jméno mediálního partnera Národní galerie nezachrání ani někteří známí umělci, jejichž díla internetový výtvarný supermarket nabízí k prodeji.

Škola, nebo byznys?

„Chcete-li skvělé umělecké dílo s velkým investičním potenciálem, vstupte,“ řekl na adresu studentů AVU hlavní „ideolog“ Art.cz Radan Wagner. Studenti zřejmě svolili ke spolupráci v představě, že si přilepší na studia. Investiční potenciál uměleckého díla se ale zhodnocuje jinak než jen samolibou proklamací. O jakém zhodnocení pan Wagner hovořil v případě studentky Nikoly Novákové, jejíž obraz rozměru 250×200 cm byl nabízen za 70 000,- korun? Podobných příkladů je mnoho.

O „dostupných“ prodejních cenách dalších výtvarníků se nemá cenu zmiňovat a za všechny lze uvést příklad JUDr. Vladimíra Franze. V březnu 2001 byly nabízeny jeho *Slunečnice* (210×200 cm) za rovných 180 000,- Kč, a *Pluh I.* (125×285 cm)

dokonce za 240 000,- Kč. Tento autor se prý prodává, jenomže doložit skutečně realizované prodeje je ochoten málokdo, neboť to bývá – jak je zvykem – obchodní tajemství.

Výtvarné umění jako pizza

Provozovatelé internetové galerie Art.cz se snaží vzbudit dojem významného byznysu a v očích internetové veřejnosti chtějí vypadat věrohodně. Neseriózně ale kalkulují s její minimální zkušeností v obchodu s uměním a v nepodloženém zdůrazňování své ojedinělosti v kvalitě autorů i prodávaného umění. Snaží se o sobě vytvořit neodpovídající příznivý mediální obraz:

„Rozpoutali jsme diskusi v médiích,“ píše v úvodníku ze dne 16. 3. 2001 a pokračují: „Podařilo se nám vtisknout www.art.cz punc jedinečnosti. Novinářská obec začíná počítat s www.art.cz jako s něčím, co českému internetu chybělo.“

Mediální partnerství s Národní galerií má v tomto případě vytvořit image serióznosti.

Ohlas v tisku ale ukazuje jen neutěšený stav české výtvarné publicistiky a neschopnost píšících autorů opatřit si dostatek hodnověrných informací o této virtuální galerii. V oblasti prezentace výtvarného umění na internetu je jejich orientace ještě těžší, a tak obvykle jen přetiskují pochvalné údaje, které jim Art.cz poskytne.

V tiskové zprávě ze 13. 12. 2000 líčí zástupci virtuální prodejny všechny nevýhody běžných galerií a mimo jiné píše: „Art.cz nabízí umělecká díla a informace o autorech až do domu 24 hodin denně a 7 dní v týdnu...“ a na stejném místě dodávají: „Art.cz si může dovolit být zároveň výběrovou i obsáhlou, tedy exkluzivní a přitažlivou pro obě strany.“

Je snad ale onou exkluzivitou sama kvalitativně nesourodá nabídka s možností roznášet ji do domů jako pizzu?

Art.cz rafinovaně zneužívá také výhody reálných galerií, když na nich staví své protiargumenty: „Ukazujeme tvorbu ve velké šíři, a nikoliv pouze na základě nárazové a dočasné výstavy. Art.cz je diskrétní, ale její působnost je mezinárodní.“

Světě, div se, jako by dílo mělo být před klientem utajeno a jako by žák základní školy nevěděl, že mezinárodní působnost internetu čtyřiačtyřicet hodin denně a sedm dní v týdnu je jeho základní povahovou vlastností.

Seženeme jakékoliv zboží

Majitelé se tváří, že dělají tvrdý obchod s uměním, Art.cz ale informuje 6. 12. 2001 infotextem o zásadním rozšíření své nabídky: „Jsme v kontaktu se soukromými sběrateli, kteří se zabývají uměním první poloviny 20. stol. Díky tomu se v brzké době obohatí stránky Art.cz o prezentaci těchto děl, která bude průběžně aktualizována.

Díla budou samozřejmě na prodej. Zaručujeme nejvyšší kvalitu prezentovaných děl. Klademe důraz na originalitu a jasný původ, poskytujeme garanci originality,“ píší v mailu.

Nelze však poskytnout garanci originality, lze poskytnout pouze garanci původu, ovšem s tou podmínkou, že bude prokazatelná. V situaci, kdy na českém trhu s uměním je většina znaleckých posudků zmanipulována, je to opravdu problém.

Manažer Ondřej Sýkora ale pokračuje: „V současné době jsme již schopni na zakázku zajistit díla těchto autorů: Emil Filla, Jan Zrzavý, Václav Špála, Alfréd Jussitz, Karel Černý, Kamil Lhoták a Skupina 42, Václav Boštík atd. Tito autoři jsou zastoupeni jak v grafice, tak v malbě. Opravdovou lahůdkou jsou grafické listy Pabla Picassa, Juana Miróa, Andy Warhola, Henryho Moora, Christa a dalších. Pokud máte jakýkoliv dotaz či sháníte jiného autora, neváhejte a kontaktujte nás.“

Způsob nabídky děl, s nimiž se obchoduje fyzicky, protože dosahují statisícových částek, je skutečně kuriózní.

Navíc v umění 1. poloviny 20. století se objevuje na trhu nejvíce falz. Jmenovaní autoři vč. zahraničních patří sice mezi nejvyhledávanější, ale i nejčastěji padělané.

Každý může být v „Národní galerii“

Zástupci Art.cz v souvislosti s výstavami v klasických galeriích psali, že mnozí umělci se odmítají „výzdobných“ a nutně lehce chaotických výstav účastnit. Je snad ale právě jejich „galerie“ ve své prezentaci různých výtvarníků a žánrů jiná?

Nejde v ní o žádný výběr, o žádnou koncepci a kurátor nahodile oslovuje všechny, které jen trochu zná. Ale i na tom Art.cz staví svoji jedinečnost, když uvádí, že příchodem teoretika do galerie vzrostl zájem umělců, neboť ho znají a mají k němu důvěru.

Wagner ve svém textu „Proč internetová galerie“ také všechny váhající hned ubezpečoval, když zcela účelově tvrdil: „Častý výkřik umělců: ‚S tímhle já ve skupině nebudu!‘ nemá ve virtuálních galeriích opodstatnění.“

Stejně je uklidňoval i manažer Ondřej Sýkora, když dodal: „Další výhodou je relativně neomezené pole působnosti, na kterém se vedle sebe objevují osobnosti, jež by spolu v jedné výstavní síni nikdy nebyly.“

Jenže vyprofilované a prestižní galerie mají jasnou představu o autorech i o umění, které chtějí nabízet, a nekoncepíují své prezentace jako pelmel bez ohledu na kvalitu umělců a jejich význam na výtvarné scéně.

Je naivní si myslet, že skutečně renomovaní autoři budou přesvědčeni, že na internetu tyto souvislosti neplatí. Dvorní teoretik Radan Wagner, který je na webu Art.cz téměř jako jediný zastoupen nejlevnějším výtvarným „střelivem“ včetně obrázků à la Jaroslav Róna, však nesdílí toto přesvědčení a potvrzuje to i v odkaze *Spolupráce*.

V něm vybízí, že možnost prodávat své výtvořy na Art.cz má kdokoli, což na celý projekt vrhá to nejhorší světlo.

Wagner v nabídce uvádí: „Podmínkou kvalitního a co nejrychlejšího posouzení Vašich prací, a tím i možné zařazení Vašich výtvořů na našich stránkách, je podmíněno dodáním Vašich materiálů, tzn. katalogu, CD (*sic!*). Máte-li zájem s námi spolupracovat, prosím zašlete vše na mou adresu.“

Jestliže je všem zainteresovaným jedno, že jsou exkluzivně naloženi v hodně zasmrádlém nálevu, pak nabídka „přes ulici“ činí z celého Art.cz jen obyčejný kšeft a z Národní galerie hlupáka, který naletěl.

Blahoslavení, co neznají internet

Nabízí se otázka jak je možné, že Národní galerie se vůbec dohodla na spolupráci s někým tak nedůvěryhodným.

Zlé jazyky tvrdí, že pan ředitel nemá vůbec rád internet a ještě nikdy s ním nepracoval. Je tak naivní, že se nechal přesvědčit od svého nového mediálního partnera, anebo naopak přesně věděl, do čeho jde?

Každopádně jeho rozhodnutí podporuje argumentaci té části odborné veřejnosti, jež tvrdí, že výtvarník by neměl vést podobnou instituci.

Jak vidíme, výkonný umělec se zdá být mnohem snáze korumpovatelný.

Jestliže ministr kultury Pavel Dostál v souvislosti s Knížákem ještě koncem roku 2000 tvrdil, že pověst a prestiž Národní galerie neutrpěla, dnes už to není pravda.

Pověst a prestiž Národní galerie je nyní poškozována tím, že její ředitel Milan Knížák si prokazatelně vybral nedůvěryhodného mediálního partnera a na jeho stránkách dokonce nabízí k prodeji svá vlastní díla. To se dá navíc klasifikovat jako střet zájmů. Pan ministr má nyní exaktní příležitost posuzovat svého chráněnce nikoliv podle toho, zda se někomu líbí či nelíbí, ale podle toho, co dělá.

13. 12. 2001

Deset otázek, na které Art.cz nechce odpovědět

Britské listy zaslaly Art.cz 1. 5. 2002 v zájmu objektivit pro připravovaný text deset otázek, na které dosud nedostaly žádnou odpověď, přestože byl o to Ondřej Sýkora z Art.cz již dvakrát požádán. 27. května 2002 naopak poslal mail s touto otázkou: „Dobrý den, jak to vypadá s článkem o Art.cz? Díky za informaci, Ondřej Sýkora.“ Dostalo se mu této odpovědi: „Stále čekám na Vaše odpovědi, takže bez nich to zatím vypadá nijak. S pozdravem Jan Paul.“ O odpověď na položené otázky jsem žádal znovu minulý měsíc, ale stejně bezvýsledně. Co je důvodem k tomu, že Art.cz nechce využít možnosti se vyjádřit a zarputile tají informace, které by mohly být pro veřejnost velmi zajímavé?

Deset otázek pro Art.cz

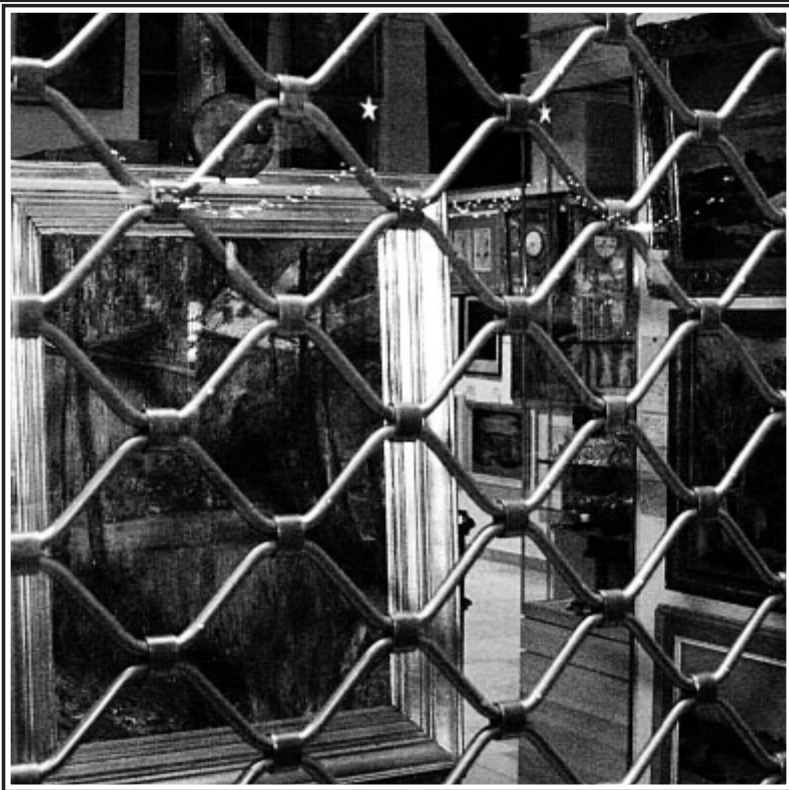
1. Art.cz nabízela před časem dvě sochařské zakázky. Zajímalo by nás, jaký subjekt (kdo) je nabízel a jak, či zda byly realizovány a kým.
2. Jaký finanční obrat v prodeji výtvarných děl Art.cz udělala od svého vzniku a jak tyto prodeje může fakticky doložit (např. sdělení o kupujícím, o autorovi, výše ceny za jaké dílo a potvrzení o prodeji a převzetí)?
3. Zajímaly by nás aukční výsledky Art.cz – to znamená co a za kolik se prodalo (běžně jsou tyto informace dostupné v kamenných aukčních síních).
4. S jakými konkrétními znalci Art.cz spolupracuje v případě výkupu a prodeje děl předních českých i světových výtvarníků volného a užitého umění 20. a 21. století? Píšete přece, že nabízíte odborné expertizy či posouzení pravosti takových děl.
5. Jaká je denní návštěvnost Art.cz a jak ji můžete doložit?
6. Jaká je současná právní subjektivita Art.cz a kdo se podílí či spolupracuje (a jak) na tomto projektu?
7. Úvodní stránky Art.cz zmizelo po naší kritice logo Národní galerie, bylo odstraněno dle vašeho uvážení, anebo z rozhodnutí NG?
8. Zajímala by nás konkrétní obchodní strategie a zásady koncepčního profilování firmy. Uveďte prosím konkrétní kritéria a měřítka, na jejichž základě spolupracujete s umělci, jejichž díla nabízíte k prodeji.
9. S jakými odborníky (teoretiky výtvarného umění, kurátory apod.) ještě Art.cz spolupracuje?

10. Jakou formu spolupráce nabídla Art.cz Radanu Wagnerovi? Například podíl na zisku z prodeje děl, nebo je to jiná forma účasti? Jaká ?

Poznámka BL

Některé otázky mají sice velmi diskrétní charakter, nicméně Art.cz ani to nepovažovala za nutné v odpovědi vyjádřit. Každopádně se domníváme, že například odpovědi na otázky č.1, 3, 4, 5, 8 a 9 by nemusely být nijak utajeny, ba právě naopak...

24. 7. 2002

Art.cz potvrdila svoji neserióznost

Nehodlám stále kultivovat Art.cz svojí kritikou,⁴² která je vedena nikoliv osobní záští či závistí, jak se mi snaží zástupci této firmy podsunout, ale snahou kriticky korigovat přirozenou profilaci vznikajícího obchodu s uměním. Firma Art.cz nevyužila možnost přiblížit čtenářům to, co velkohubě proklamuje. Svůj názor na tuto internetovou „galerii“ jsem nezměnil a poukazuji v textu na neserióznost společnosti, jejímž jediným odborníkem je Radan Wagner. Nechá-li se ale najmout výtvarný teoretik do služeb čistě komerčního podniku, znamená to pro něho v každém případě diskreditaci pro souběžné působení v nekomerční výtvarné sféře. Takový „odborník“ by se všude stal nedůvěryhodným.

Podnětem kritického zájmu (článek publikovaly *Britské listy* a *Redhot*) o tuto společnost bylo především podepsání „mediálního partnerství“ s Národní galerií, které nadále považuji za čin hrubě znehodnocující jméno Národní galerie. Art.cz i Národní galerie reagovaly⁴³ na můj článek z prosince 2001 (viz výše) podrážděně, přičemž nikdo z nich nebyl schopen vyvrátit anebo alespoň korigovat argumenty⁴⁴ *Britských listů*.

Ukázalo se, že firma Art.cz je velmi nejistá, neboť není schopna komunikovat přesvědčivě s veřejností a v podstatě vůbec nechápe citlivost otázek, souvisejících s vlastní sebereflexí. Firma Art.cz se zakonzervovala v uraženém pokrytectví: „Kdo si tento článek pozorně přečte a podívá se na stránky Art.cz – nemůže prostě jednoduše věřit tomu, co pan Paul píše,“ sdělil na diskusi 24. 12. 2001 Ondřej Soukup, manažer Art.cz a jednatel firmy Hydrotherm, s. r. o., jejíž hlavní činností je konzultační a poradenská služba v oboru těžby podzemní vody.

Na pomoc nikdo z odborníků nepřišel

„Svůj názor na nastalou situaci vyjádří několik renomovaných výtvarníků a kunsthistoriků,“ sliboval tehdy manažer Ondřej Sýkora, ovšem ti se vůbec nedostavili. Dovolával se příznivců výtvarného umění: „Díky Vaším nestranným a přímým názorům bude pak více zřejmé, jak se věci skutečně mají.“ Ani o ně se však nemohl opřít, protože diskuse na webu Art.cz jejich stanovisko až na výjimky vůbec nepodpořila. Taktika osobního útoku a diskreditace mé osoby jako závistivého a neúspěšného autora nevyšla.

Naopak třeba výtvarník Jiří David mi ve svém dopise mimo jiné napsal: „Dnes mi volal Petr Pokorný ohledně Art.cz, kde se vede nějaká diskuse nad Tvým článkem v *Redhotu*. Přitom jsem zjistil, že mne bez mého vědomí prezentují na svých stránkách. Což absolutně nechápu, nejen prezentují, ale i prodávají, což je tedy absurdní. Tak jsem jim napsal, ať mne dají pryč.“ Podobně reagovala i Akademie výtvarných umění:

„Vyjádření Akademie výtvarných umění v Praze, 23. 01. 2002 14:10:35.00 CET:

Akademie výtvarných umění v Praze jako veřejná státní instituce neuvažuje o spolupráci se soukromou internetovou galerií Art.cz. K prezentaci a informaci o činnosti zřídila AVU v souladu s vysokoškolským zákonem vlastní stránky. Pokud jde o studenty a pedagogy prezentované na stránkách www.art.cz, jedná se výhradně o jejich soukromou aktivitu. Jarmila Kovandová, Akademie výtvarných umění.“

Kydat hnůj na Knížáka nebudete!

Z toho, jak Art.cz vyhodnotila fakty podloženou kritiku, je zřejmé, že celý projekt je jen nafouknutá bublina. Ve skutečnosti jde o velmi amatérskou práci, což je také patrné na mnoha příkladech z komunikace s veřejností. Ondřej Sýkora 9. 6. 2001 vyzval v souvislosti s chystanou prezentací Milana Knížáka na Art.cz návštěvníky fóra k diskusi na téma, jak se jim Knížákovy práce líbí a jaký mají na něj názor. „Vystavené malby a zejména *Portrét* se mi vůbec nelíbí!“ sdělil například svůj postoj MC.

„Co to je, líbí? Jaká máte kritéria pro výtvarno, pokuste se alespoň o několik stanovení. Jinak se budeme pohybovat ve vědním oboru, zvaném ‚dojmologie‘,“ obořil se na něho kurátor Art.cz zřejmě netuše, že není hloupých odpovědí, ale jen hloupých otázek. „Domnívám se, že kydat hnůj na pana Knížáka je dnes samo o sobě kýčem, laciným žvástem a tendenčním pseudobontonem,“ vzkázal Wagner diskutujícímu, který ironicky argumentoval nedostatkem informací o řediteli Národní galerie.

„Strašně jste mě zklamal,“ vzkázal mimo jiné diskutující Wagnerovi a celý spor pomyslně uzavřel Ondřej Sýkora: „Jsme již respektovaná galerie jak mezi umělci, tak mezi kupci.“

Mezi umělci se ovšem chová Art.cz neseriózně i v prezentaci výtvarníků, z nichž mnozí, které nabízí v tištěné reklamě, nejsou vůbec na internetových stránkách zastoupeni. Jde kupříkladu o Petra Nikla, Richarda Kočího a Jiřího Načeradského. Petra Nikla „vykazovala“ Art.cz téměř od samého počátku, ale nikdy ho ve své galerii v seznamu umělců neměla.

Něco jiného jsou anotace výstav na úvodní straně, které výtvarníci prakticky nemohou nijak ovlivnit. V případě uvedení Jiřího Načeradského mezi výtvarníky

Art.cz se skutečně jedná o pirátskou akci, neboť tento již uznávaný a na uměleckém trhu usazený autor má exkluzivní smlouvu s kamennou galerií Peron, jež ho výhradně zastupuje. Podle slov galeristy Jana Macha z Peronu nebyla s Art.cz v prezentaci Jiřího Načeradského podepsána žádná dohoda.

Uražený chlapec odpověděl jen na sedmou otázku

Respekt Art.cz není samozřejmě potvrzen ani umístěným logem Národní galerie. Zajímavý názor k tomu zazněl rovněž z jejich fóra: „Knížík neměl ani potuchy, o co se jedná, na něj tam tlačili s nějakým papírem, kterým byla internetová *story*, sponzorské přísliby a vysvětlivky, že nikdo nic neztrácí. Art.cz cucá z NG prestiž a NG ztrácí renomé, když se hlásí ke „středoproudé“ komerční galerii, navíc kurátorované společensky nevýznamným R. Wagnerem.“ Nezajímají mě příliš názory z internetových fór, citace uvádím hlavně proto, že názory návštěvníků si Art.cz velmi považuje.

Jako malý kluk si ale musel připadat Ondřej Sýkora v momentě, kdy po zveřejnění kritiky v minulém týdnu opět „na just“ instaloval na web Art.cz velké logo Národní galerie, aby pak do fóra *BL* vítězoslavně napsal: „Logo NG je stále na svém místě, porucha není na našem příjimači!“ Nic na tom ovšem nemění fakt, že 2. 3. 2002 již logo Národní galerie na webu Art.cz nebylo a nebylo tam ani 5. 6. 2002.

Je evidentní, že Art.cz nebo Národní galerie odstraněním loga uznali kritiku z prosince 2001, jakkoliv to Sýkora nechce před čtenáři *BL* připustit. Totéž se týká i nápisu na hlavní stránce, kde se uvádí že, cituji: „V případě Vašeho vážného zájmu můžete vybrané dílo zhlédnout v prostorách naší kanceláře, popřípadě nezávazně zajistíme širší nabídku od Vámi vybraného výtvarníka.“ Lze doložit, že ještě v průběhu publikování naší kritiky tento nápis zde nebyl umístěn.

Samozřejmě máme kritéria, ale neumíme je vysvětlit

Podnikatelská filozofie Art. cz je zřejmá – prodávat umění, avšak vysoké ceny většinou neodpovídají postavení umělce, jsou chaotické a náhodně stanovené. Kritéria pro tvorbu ceny zde neexistují a cenová politika není přes veškerá deklarování žádná: „Jsme na rozdíl od většiny ostatních galerií tolerantní vůči umělcům a cenám, které si sami stanoví. To je každého věc, každý si cení své práce na základě řady často privátních okolností. Jestliže se – v případě, že nadsadí ceny neúměrně vysoko – neprodává, je to jeho problém,“ píše na fóru Radan Wagner.

Takovýto přístup je samozřejmě podvodem na klientech, neboť ceny děl mají být stanoveny podle jasných kritérií pozice autora na české výtvarné scéně. Že tomu tak není, Wagner následně potvrzuje, když říká, že – cituji: „Nesnažíme se nutně vyvolávat v lidech unikátnost vybraného výtvarníka. Naopak: Nabízíme širokou škálu

(samozřejmě v pevně stanovených kvalitativních mantinelech) projevů současného českého výtvarného umění.“ Když jsme se zeptali, jaké že jsou to mantinely, nikdo neodpověděl. Proč také, sami to nevědí.

Pouze hezká slova a mazání medu kolem pusy, to jsou základní pilíře marketingu Art.cz, přičemž způsob „obchodní“ komunikace s potencionálními klienty je až naivní: „Investice tohoto druhu je příjemná pro duši i naše potomky. Sám nakupuji pravidelně,“ píše například značka F. G. (patrně nikoliv Fabiano Golgo) 26. 06. 2001 a Sýkora mu odpovídá: „Rád bych se Vás zeptal, jaký druh umění nakupujete a zdali se Vám něco na Art.cz líbilo tak, že máte pocit, že to musíte vlastnit?“

Jinak se zase ptá pana Sýkory Jiří Neumann: „Tak kdypak jste naposledy něco prodal? Abych byl konkrétní?“ Radan Wagner odpovídá: „Na zájem kupců si nemůžeme vcelku naříkat. Konkrétně – včera jsme prodali, především též, zvláště minulý týden byl úspěšný. Nejde to takto každý den, samozřejmě, ale – jak vidíte – zájem je.“ Každému myslícímu čtenáři je z tohoto rozhovoru zřejmé, že konkrétní příklady pana Wagnera jsou naprosto přesvědčivé.

Každý ať si tu prodává, za kolik chce

Art.cz se velmi bránila označení „supermarket“, přestože často používá stejných reklamních fint: „Vánoční výprodej 20 %!!! Dvacetiprocentní sleva bude poskytnuta při zájmu o koupi jakékoliv fotografie Gábiny Fárové. Ceny na webu jsou původní a sleva se bude počítat z nich.“ Podle vyjádření Radana Wagnera lze mít za to, že její ceny jsou jednoduše původní proto, že si takové sama určila. Přitom byly tak vysoké, že i po takzvané dvacetiprocentní slevě byla její díla stále předražena. Za částku přesahující i 27 000,- Kč nenabízí svá díla k prodeji leckterý renomovanější fotograf. Totéž se týkalo akce „Zoubek za 100 000“, při níž Art.cz inzeroval „mimořádnou příležitost“ koupě plastik Olbrama Zoubka. Zkušení sběratelé výtvarného umění jsou ale schopni sami posoudit „výhodnost“ takové nabídky.

Paradoxní je, že v normálních supermarketech se snaží udržovat alespoň trochu přijatelné ceny, zatímco Art.cz se i cenově chová jako vybraný luxusní obchod a má také luxusní nabídky. Například 2. 11. 2001 publikovala firma Art.cz tuto výzvu: „Sochaři – studenti či profesionálové – zabýváte se figurální plastikou? Tvoříte ženské akty? Máme po Vás zajímavou nabídku. Hledáme vhodnou plastiku ženského aktu v životní či lehce podživotní velikosti. Socha by měla být provedena nejlépe v bronzu. Máte-li zájem o prodej, ozvěte se nám!!! 2. Další nabídka je plastika zhotovená z bronzu či dřeva vhodná do prostoru výklenku s osvětlením shora. Plastika by měla mít tyto atypické rozměry: max. 160 cm výška a max. 40 cm šířka a hloubka. Tato nabídka je termínově omezena, a to do 29. 11. 2001.“ Jak to dopadlo, odmítlí zástupci Art.cz říci, přestože jinak informují o všem, co je může zviditelnit.

Galeristou bez odpovědnosti a rizika

Při každé příležitosti operuje Art.cz mnoha výhodami, které nabízí internetová galerie a internetový prodej výtvarného umění jak pro výtvarníky, tak pro kupujícího. Potíž je v tom, že k provozování galerie na netu není potřeba mnoho sil a především odpovědnosti ani rizika. Jenomže odpovědnost je právě to, čeho si každý zkušený sběratel výtvarného umění cení, neboť míra odpovědnosti obchodníka je hodnota, kterou kupující dostává i s obrazem. Internetová galerie nemá žádnou odpovědnost vůči umělcům, jež prezentuje.

Pokud Art.cz mluví v této souvislosti o zastupování umělců, či dokonce o kmenových autorech, je to jen obchodní finta. Na západ od České republiky totiž podepisují galeristé s umělci exkluzivní smlouvy, na jejichž základě se jim dostane plného servisu – propagace na výstavách, veletrzích s uměním a tak dále včetně ročního či několikaletého paušálu tak, aby umělec byl schopen věnovat se tvorbě bez existenčních starostí! Míra odpovědnosti je v takovémto vztahu zřejmá a je vytvářena hlavně s ohledem na zákazníka, mluvíme-li o obchodu s uměním.

Firmu Art.cz reprezentují tři lidé: obchodní a marketingový manažer Ondřej Sýkora, ekonom Tomáš Lexa a malíř-kunsthistorik Radan Wagner. Podle ARESu má Art.cz pouze jediného vlastníka – podnikatele na živnostenský list – pana Ondřeje Sýkora z Pardubic, přičemž jeho privátní adresa je i sídlem firmy. Nutno říci, že pobočka firmy, která sídlí v Praze na Pankráci, vykazuje skutečně činnost odpovídající podnikatelskému záměru. Nachází se v prostorách společnosti SAS Institute, jež je jedním ze dvou hlavních partnerů Art.cz a kromě *e-intelligence* a *know-how* jí poskytuje i střechu nad hlavou. Právní subjektivita Art.cz je veřejnou obchodní společností s pobočkou v Praze, nicméně v obchodním rejstříku o ní není kupodivu žádná zmínka. Na svých webových stránkách nemá archiv (rubrika *Art-news* zmizela hned po kritice v *Redhotu* a *Britských listech*), takže předchozí články, tiskové zprávy ani jiné informace nejsou dostupné.

Jsmo nejlepší internetová galerie a s nikým se nebudeme bavit!

Britské listy samozřejmě odpověď na deset otázek (viz výše) nedostaly, přestože mnohé z nich mohly čtenářům přiblížit jen to, co už zástupci firmy frázovitě papouškují stále dokola. To na tento podnik jednoho muže nevrhá vůbec pěkné světlo a on sám neochotou odpovědět (proč asi?) otevírá prostor pro zbytečné spekulace.

Vzhledem k neexistenci zveřejněné výroční zprávy, kterou publikuje každá seriózní společnost, nemá nikdo možnost přesvědčit se o věrohodnosti tvrzení, kterými Art.cz neustále masíruje své okolí. Zůstávají tedy jenom prázdná slova jako velmi primitivní způsob komunikace, založený pouze na vyžadování jednostranné důvěry od veřejnosti.

Dokladem toho je i odpověď pana Sýkory na dopis (autor nechce být jmenován), jenž se týkal deseti otázek Art.cz. Mimo jiné se v něm píše: „Na otázky nikoliv *Britských listů*, ale pana Paula jsem odmítl odpovědět a je to mé právo. Již nyní jsme zřejmě galerie s největším obratem (stačí se zeptat výtvarníků, kteří tuto informaci potvrdí) v České republice a není v našem zájmu odpovídat na takovéto diskrétní otázky, když to ze žádného zákona nevyplývá, a tudíž nejsem povinen se nikomu zpovídat ani cokoli komentovat, i když se od pana Paula jako již tradičně jedná o bludy a nesmysly (ovšem to již zkušený návštěvník *BL* ví).“ Pan Sýkora sice nemusí vědět, že jsem redaktorem *Britských listů*, nicméně čtenář (aniž by musel obíhat výtvarníky) si úsudek o ověřitelnosti podobných reklamních blábolů může udělat sám.

Konec dobrý, všechno dobré

Majitel Art.cz v souvislosti s prezentací na veletrhu *Tendence 2001* návštěvníkům své virtuální galerie 14. 9. 2001 do fóra mimo jiné napsal: „Jistě jste zaznamenali, že se Art.cz bude účastnit veletrhu *Tendence 2001* v sekci *Artexpo* (mimořádně budeme tam prodávat grafiky za zcela výjimečné ceny). Tímto Vám nabízíme možnost zúčastnit se tohoto veletrhu s námi. Jak se zúčastnit? To je lehké.

Zanechte na našem fóru slogan či motto, které by dokonale charakterizovalo Art.cz. Každý den vybereme výherce, a pokud se nám některé z vámi zaslaných spojení zalíbí, použijeme ho v naší mediální kampani. „Hurá do hry, hurá na veletrh,“ vyzval emotivně návštěvníky Ondřej Sýkora. „Od pólu k pólu, nás se nezbavíte – Art.cz,“ napsal Pepa, zatímco Helena Caudrová již byla poetičtější: „Art.cz, vybavím si tě hned.“ Nevíme, jaký slogan z těch jediných dvou nakonec zástupci firmy vybrali, nicméně již nyní se mi chce společně s panem Sýkorou zvolat: „Hurá do hry! Hurá na Art.cz!“

30. 7. 2002

Korupce: Jak stát ovlivňuje trh s uměním

Jednou z oblastí, které se začaly v ČR rozvíjet po roce 1989, je i obchod s uměním. Odehrává se skrze nejrůznější galerie, jednotlivé obchodníky s uměním a především na aukcích. Tento trh má svá vlastní specifika a je realizován za určitých podmínek, o nichž laická veřejnost nemusí nic vědět. Zájemci o koupi výtvarných děl ale potřebují znát maximum informací o jednotlivých výtvarných dílech i autorech, neboť takové informace významně ovlivňují jejich rozhodování. Tyto informace se snaží každý seriózní obchodník s uměním podat v dostupné šíři a nezkráceně tak, jak jsou mu známy, podle svého nejlepšího vědomí a svědomí.

Na jejich věrohodnosti se podílejí vzájemně propojené vztahy umělců, galeristů, starožitníků a odborné veřejnosti, která je tvořena různými experty na umění, vědeckými pracovníky v oboru a teoretiky výtvarného umění. Ti všichni se mohou v určování původnosti děl a jejich hodnoty mýlit. Nejde ale o spekulaci, pokud se nesnaží informace zkreslit záměrně, aby ovlivnili rozhodnutí těch, kteří chtějí výtvarné umění kupovat. Důvěryhodnost takových informací je pro zájemce základem a někdy i jediným měřítkem. Patří mezi ně sdělení o autorovi díla, o jeho stáří, o době vzniku, o původu a o uměleckém zhodnocení. K prokázání věrohodnosti těchto úsudků slouží jak neomylné technologické metody, tak i vědomosti a zkušenosti expertů. Jsou to ovšem základní parametry, v nichž se určuje umělecká hodnota díla a následně jeho cena.

Banky štědře rozdávaly

Na trhu s uměním se vyskytují spekulanti, kteří se rekrutují z řad samotných znalců výtvarného umění, starožitníků a galeristů. Nejzávažnější formou podvodu na trhu s uměním je falšování pravosti díla, jeho stáří a autorství. Některé odhady předpokládají, že díla takzvané České moderny, která jsou na našem trhu velmi ceněna, jsou z poloviny padělky. Prokázat, či dokonce dokázat tuto podvodnou činnost je velmi obtížné. Chybí společenská poptávka a obchodníci s uměním nechtějí ohrozit svoji důvěryhodnost. Jejich tolerance k padělkům, o nichž vědí, že přicházejí na trh, je ale zarážející a vše zůstává jen v kuloárech. Po prozrazení sítě podvodníků a odhalení většiny padělků by se totiž zhroutil celý trh s Českou modernou.

Další běžnou praxí je přeceňování výtvarných děl. Poškozuje nejen ty, kteří nad-

hodnocené dílo koupí, ale trh s uměním vůbec. Odstrašujícím příkladem, o němž se opět nemluví, je velké množství nadhodnocených výtvarných děl, na jejichž zástavu poskytly banky po roce 1989 velmi štědré úvěry. V mnoha případech šlo o zcela bezcenné práce té nejhorší kvality. Dnes již poučené banky nechťejí mít ostudu a dodatečně odhalování této činnosti ani nepožadují. Některé se snažily nadhodnocená díla nabídnout pod cenou zpět do prodeje, ale bez velkého úspěchu. Lze důvodně předpokládat, že tyto spekulace přinesly podvodníkům i znalcům značné zisky. Čím výše totiž znalec nadhodnotí dílo, tím vyšší má provizi. Každý, kdo by chtěl k tomuto tématu získat detailní informace, stojí před neprostupnou zdí. Nikdo mu nebude nic chtít říct. Není divu, může se totiž ocitnout na velmi tenkém ledě.

Soudní znalec, kdo je víc?

Soudní znalci výtvarného umění jsou jedněmi z mnoha, kteří mohou působit negativně na trhu s uměním. Jsou to státem institucionalizovaní odborníci, kteří jsou placeni za účelem odborných posudků pro účely soudní. Vrchní soudy je vybavují příslušnými „dekrety“ – kulatými razítky – a pravomocemi posuzovat a rozhodovat v tomto oboru. Bohužel největším problémem je, že činnost těchto znalců není vázána jen na účely soudní a mnoho z nich působí na trhu s uměním zcela volně, v souvislosti s takzvanými právními úkony pro občany. V jejich rámci poskytují soudní znalci odhady cen uměleckých děl tomu, kdo je o to požádá. Přestože soudy jmenováním deklarují způsobilost jednotlivých znalců při rozhodování zcela odborných záležitostí, příslušné soudy nikdy nezkoumaly jejich skutečné kvalifikační předpoklady k vykonávání této činnosti. Posuzování znalecké odbornosti se totiž dělo a děje zcela formálně.

Není proto vůbec náhoda, že mezi 121 znalci vykonávajících znaleckou činnost výtvarného umění mnozí obor vůbec nevystudovali. Mají jiné profese nebo jsou zaměstnáni v soukromých firmách včetně bezpečnostních agentur či realitních kanceláří. Soudní znalectví výtvarného umění vykonávají dokonce dva oční lékaři! MUDr. Vladislav Kruta, pod pořadovým číslem ve výpisu znalců výtvarného umění č. 50, poskytující znalecké služby i v oboru zdravotnictví, a doc. MUDr. Miroslav Novotný, CSc. z Fakultní nemocnice ORL v Brně s pořadovým číslem 74.

Pro některé zájemce bylo kulaté razítko i odměnou za spolupráci s StB. V řadách soudních znalců výtvarného umění se jich podle Cibulkových seznamů vyskytuje 21, s nejrůznějšími pracovními kvalifikacemi. Situace v jiných oborech soudního znalectví nebude pravděpodobně jiná. Přitom je morální kredit základním předpokladem znalecké činnosti.

Nový zákon nepotřebujeme

Většina znalců byla jmenována před rokem 1989 a jen výjimečně se mezi nimi objevují seriózní odborníci. Stát svojí liknavostí nepřímo poškozují nejen jednotlivce, ale trh s výtvarným uměním jako takový. Především tím, že byl po roce 1989 ponechán v platnosti starý nefunkční zákon č. 36/1967 Sb. o znalcích a tlumočnících v podmínkách, kterým nedostačuje. Nedošlo ani k jeho novelizaci, přičemž soudy nepožadují lustrační osvědčení a stále umožňují vykonávat znalectví výtvarného umění lidem, kteří nesplňují odbornou způsobilost. Mnozí z nich jsou navíc bývalými strukturami Československé socialistické republiky. Přitom je paradoxní, že znalce jmenují ti zástupci soudů, kteří sami nejsou v této oblasti žádnými odborníky, schopnými posuzovat tuto znaleckou činnost. Za tímto účelem by měla být ustanovena nezávislá komise, složená ze skutečných expertů, jež by posuzovala jednotlivé žádosti a profesní způsobilost žadatelů na post soudního znalce umění. Aktivita v tomto směru ale nejsou zaznamenány. Přitom na našem území je registrována řada oborových organizací včetně vlivné Asociace starožitníků České republiky. Jejimi čestnými členy v předsednictvu Rudolfské nadace je i Václav Havel, Jan Ruml, Ivo Mathé a Magda Vášáryová.

Prezident této organizace a sám znalec v oboru restaurování porcelánu Richard Šubrt se netají tím, že je třeba oddělit skutečné experty výtvarného umění, kteří by měli spadat pod ministerstvo kultury, od soudních znalců, kteří by měli vykonávat své služby výhradně pro potřeby soudů. Někteří obchodníci s uměním jsou toho názoru, že by bylo nejlepší tento statut úplně zrušit. Pro účely soudní by pak mohli být smluvně najímáni odborníci, kteří pracují v renomovaných kulturních institucích či státních sbírkách.

Vládu prkotiny nezajímají

Osamocený pokus o změnu zákona č. 36/1967 Sb. o znalcích a tlumočnících učinili v únoru 2001 poslanci Cyril Svoboda a Stanislav Křeček, když ve sněmovně předložili návrh na vydání zákona o Komoře soudních znalců České republiky. V důvodové zprávě tohoto návrhu mimo jiné velmi prozřetelně píší: „Absence řádně konstituované a pravomocemi vybavené Komory soudních znalců má v České republice mimo jiné za následek, že v současnosti nikdo aktivně nedohlíží z hlediska odbornosti na výkon znaleckých činností soudními znalci a stávající Komora soudních znalců ČR nemá vzhledem k právní formě své existence pravomoci k tomu, aby působila jako plnohodnotný stavovský a profesní subjekt a aby mohla postihovat vyskytující se nekvalifikovanost a nesprávnosti ve znaleckých činnostech.“

Návrh Cyrila Svobody a Stanislava Křečka byl ale na 34. schůzi parlamentu zamítnut v prvním čtení. Poslanecká sněmovna nicméně přijala usnesení, v němž po-

žádala vládu o vypracování nového návrhu zákona o znalcích a tlumočnících a jeho předložení nejpozději do konce roku 2001. To se nestalo. Starý zákon č. 36/1967 Sb. o soudních znalcích tedy dále platí a dál ve svých důsledcích poškozují trh s uměním. Je otázkou, jaká lobby brání jeho změně či úpravě.

19. 12. 2001

(Psáno pro Redhot a pro Britské listy.)

Oběti alkoholové závislosti mají svůj pomník

Na pražském Újezdě se cosi stalo. V místech, kde dříve byla instalována velká rudá hvězda, vyrostla z trávníku betonová promenáda. To je totiž to, co je z větší vzdálenosti nejméně vidět. Socha samozřejmě nemusí být dominantní vůči svému okolí tak, jako byl třeba Stalinův pomník, pak je ale otázkou, proč autoři „vybetonovali púlkou Petřína“. Snaha architektů Zdeňka Hölzla a Jana Kerela zaujmout pomníkem i v pohledu zdálky je z jejich koncepce patrná.

Jenomže teprve dalekohledem zjistíme, že po betonové ploše znázorňující schody se v horních partiích producují jakési postavy. Ne, žádný začínající sochař si tam své dílko nezapomněl a není to ani taškařice studentů umělecké školy. Bohužel jde o „seriózní“ *Pomník obětem komunismu*, jenž měl být důstojnou připomínkou těm, kteří trpěli. Vyjádření piety by si zasloužilo kvalitnější dílo.

Defilé sochařské průměrnosti aneb Jak se stát milionářem?

Pomník měl být proto nanejvýš reprezentativní v přesvědčivosti důvodu svého vzniku, ale není. V konkursu, kterého se účastnilo 36 zájemců, byl totiž vybrán Olbram Zoubek. Sochař, jehož formální práce zdobí průčelí českých bank a který je k dostání i v té nejprůměrnější galerii, měl v životě jedno velké štěstí: Odlil kdysi posmrtnou masku Jana Palacha a provedl náhrobek Janu Zajícovi.

Zdá se, že tím dostal tento pietní žánr na doživotí. Autorovi, jenž kdysi patřil mezi neoficiální umělce s výrazným humanistickým poselstvím své tvorby, nechci upírat nic ze zásluh, které mu patří, ale svoji tvůrčí snahu posledního desetiletí rozměnil v povrchnosti. Stal se „národním umělcem“, dostal vyznamenání, pocty, z jeho soch se ale vytratilo to podstatné: schopnost oslovit. Zůstala jen „facha“ a průměrné řemeslo.

Z hlíny těžkopádně uplácené a do bronzu odlité figury již nesdělují nic o svém osudu, odnikud nepřicházejí a „nikam“ nesměřují. Přitom postava mukla na pomníku by měla svoji symbolikou vyjadřovat utrpení, vůli a víru, trojí univerzalitu člověka, která se nedá ideologicky nikdy a nikým přivlastnit. Bloudící a tápající Zoubkovy figuríny ale nevyjadřují nic z „věčných“ emocí lidských bytostí.

Pomník obětem komunismu se stal v jiném slova smyslu výrazem uměleckého úpadku kdysi invenčního sochaře, tryznou jednoho uměleckého osudu. Je typické

pro tuto dobu, že za 7,5 milionu korun dostala Praha jen tuny perfektně zpracované betonové hmoty. Paradoxní je, že onen beton – stavební prvek socialismu – je ve své symbolice mnohem přesvědčivější.

Od Augusta Rodina k Peteru Oriěškovi

K osudům pomníků patří jejich „smrtelnost“. Pomníky se stavějí a bourají v dějinné neúprosnosti tak, jak doby přicházejí a odcházejí. Odštěl Stalinova pomníku stál přibližně čtyři miliony korun a život sochaře Karla Švece, jenž měl tu smůlu, že se věnoval tomuto typu tvorby. Zbourali mu kromě jiného i Štefánika a zůstala po něm jediná „neškodná“ plastika jezdce na motocyklu (*Paprsek*, v majetku NG).

Jsou ale pomníky a sochy, které přetrvávají, protože jejich autoři v nich byli schopni vyjádřit cosi nadčasového. Domnívám se, že jednou z podmínek trvalosti sochařského díla je schopnost nést pozitivní poselství o lidském údělu přesně tak, jak se to podařilo například Augustu Rodinovi.

Rodin je po Michelangelovi jedním z největších velikánů moderního sochařství, jenž udivil svět velkorysostí modelované formy a rovněž tématy, neboť obrátil pozornost k žitým bolestem obyčejných lidí. Jeho slavný pomník *Občané z Calais* je nepatetickou oslavou prostého hrdinství pěti mužů, kteří se obětovali k obraně svého města. Je nadčasový ve schopnosti vyjádřit prostou lidskou duši v odporu proti zvůli i v její upřímné heroické snaze vzepřít se svému osudu.

Také české sochařství má tvůrce, v jejichž tvorbě oscilovalo vyjádření lidského údělu v míře vrchovaté. Jedním z nich je Jan Štursa, sochař, který vymodeloval svoji slavnou *Salomé* a pak se zastřelil, když zjistil, že ho nakazila tehdy nevyléčitelnou pohlavní nemocí. Jeho plastika *Raněný* je ze „stejně krve“ jako Rodinovi *Občané z Calais*.

Kolik dynamiky a sochařsky vypjaté formy je skryto v plastice muže, jenž padá skolen k zemi. Jakou hloubku duchovního vzepětí symbolizuje Štursovo slavné dílo a kolik povrchnosti vyjadřuje Zoubkova sedmkrát znásobená stejná figura, jež má – destruována svým vlastním rozpadem – vyjadřovat totéž.

Tam, kde schází tvůrčí invence, objevuje se nápad a rozpadající se figura ničím jiným není. Tato koncepční dramaturgie, hodná maximálně absolventa umělecké školy, má vyjadřovat myšlenku, že člověk je „ničen“, a přesto je schopen povstat. Kde chybí autentický přesvědčivý výraz sochařské formy, nastupuje koncept.

O kolik lépe se ho ale zmocnil třeba Peter Oriěšek ve své plastice *Cesta za světlem* (datum vzniku 1992). I zde použil autor motiv postavy krácející ze schodů, jež se ale rukama ve svém závěru jakoby vzpíná vstříc přicházející naději. Také zde je možno tuto symboliku vykládat jako výraz touhy člověka, jako snahu po změně řádu a stavu běhu věcí. Není bez zajímavosti, že účastníkem výtvarného sympozia

Barok a dnešek v kostele Zvěstování Panny Marie v Litoměřicích, kde Orišek svoji plastiku vystavil, byl právě sochař Olbram Zoubek...

Za hodně peněz co nejmiň muziky

Umělci se vždy vzájemně inspirovali. Po formální stylové stránce není možné je srovnávat, neboť u každého je forma či způsob práce vždy výrazem individuálního přístupu. Snažil jsem se výše zmíněné autory tematicky (skrze vyjádření piety trpícímu člověku) propojit v souvislosti s pomníkem Olbrama Zoubka pro jejich společný zájem o lidské tělo.

Co ale lze posuzovat a o čem lze diskutovat, je míra obsahového sdělení. Mnozí se mě ptali, co je kvalitní umění, když jsem napsal, že Zoubkův pomník není kvalitní. Myslím, že závažnost obsahu je onou důležitou sedmou komnatou tvorby, kterou lze ale objevit jen s jistou dávkou vcítění a především pokory. Vstoupit do ní je pak zážitkem.

Pomník obětem komunismu vyvolá jistě řadu dalších kritických reflexí, a především snad otázek nikoliv po smyslu jeho vzniku, ale především o jeho umělecké schopnosti naplnit zadání. Nevíme zatím, kdo z dalších umělců se konkursu zúčastnil a proč komise rozhodla tak nešťastně.

Před Zoubkovým „srozumitelným“ sochařským rukopisem, jenž se nudně projevil ve zmateně bloudících figurách, se jistě nabízely i další možnosti uměleckého vyjádření. Proč nedostali příležitost třeba mladí umělci, je zřejmé.

Většina odborníků, kterých jsem se na dílo ptal a kteří nechtějí být jmenováni, vyjádřila názor, že je to především obrovský trapas. Je proto výstižné, že z renomovaných kunsthistoriků, jakož ani z vrcholných politiků se slavnosti nezúčastnil nikdo. Není totiž z hlediska uměleckého zážitku o co stát.

Jestliže pomník symbolizuje začátek debolševizace českého národa, jak řekl novinářům předseda Konfederace Stanislav Drobný, je to začátek velmi rozpačitý.

Jenže omlouvat se donekonečna už není možné. Můžeme si tedy namlouvat, že Zoubkův pomník je tím nejhodnotnějším darem obětem komunismu alespoň proto, že je první.

Epilog

Nadčasovým poselstvím uměleckého díla je vyjádření lidské snahy změnit svůj osud. Tato snaha byla společným krédem jak občanů z Calais, kteří zahynuli pro spravedlivou věc, tak i všech obětí komunismu, jejichž úděl byl podobný. Jenomže zatímco Rodin rozehrál ve svém díle přesvědčivou civilní scénu monumentálního „realismu“, ve kterém lidské utrpení lze cítit v každém záhybu „živé“ sochařské hmoty, Zoubkův pomník je strnulým mementem umělecké bezradnosti a výsměchem

těm, jimž byl určen. Jestliže se Rodinův pomník dostal do učebnic dějin umění a občané z Calais jsou na něho právem hrdi, Konfederace politických vězňů může spolu s Pražany jen zaplakat. Škoda, peněz není nikdy nazbyt.

29. 5. 2002

David jako rukojmí v efektní prázdnotě

Jedním z nejfrekventovanějších současných českých výtvarníků na české scéně je Jiří David (1956). V roce 2001 realizoval na střeše pražského Rudolfinu neonovou *Trnovou korunu*, v lednu 2002 vystavil v galerii MXM obrazy pod názvem *Hory*, v březnu 2002 v galerii Václava Špály nabídl veřejnosti koncept *Bez soucitu* a nyní instaloval své *Srdce* na Hradčanech. Jiří David se snaží být u všeho podstatného, co se v České republice a ve světě děje. Reagoval na teroristické útoky v New Yorku v září minulého roku, a zatímco Klaus před volbami „telefonoval“ lidem do soukromí, on rozesílal emailem svůj „antiodeesácký“ obraz *Vstříc novému osudu*. Symbolika tohoto díla byla stejně neurčitá jako odmítaný i uznávaný umělec sám. David vybízí k otázkám o poslání současného umělce, který se s vědomím přílišné společenské odpovědnosti stává víc vězněm tvořivé setrvačnosti než svobodným vizionářem.

Made by Jiří David

Jiří David se jeví jako typ umělce, jenž se proměnlivostí své tvorby snaží neustále přicházet s něčím jiným a tuto taktiku má přesně propracovanou. Díky tomu je schopen střídat pojetí i témata tvorby a svoji práci v odměřeném čase vizuálně i obsahově měnit. Na druhé straně přílišná variabilita může ukazovat na malou soustředěnost, jež se zase může projevovat nepříliš vyváženou uměleckou produkcí. Zdá se mi, že David prochází těmito extrémními póly tu s menšími, tu většími výkyvy v kvalitě přece jen přesvědčivě, i když bohužel s jistou mírou vytěsněné tvůrčí imaginace.

Především není typem pokorného malíře, který v koutě atelieru věří ve spravedlnost dějin umění a v jejich poctivé zhodnocení. Ve správný čas vzal osud umělecké kariéry do svých rukou a přinutil odbornou veřejnost, aby ho respektovala. Do poklidného rybníka českého umění druhé poloviny osmdesátých let totiž vnikl se skupinou Tvrdohlaví, jež nechtěla dodržovat zaběhnutá pravidla.

To se ovšem neodpouští a mnozí kolegové záviděli Davidovi především jeho dominantní postavení v generaci, které si ale – podle mnohých – vykřičel. Není nutné v tomto smyslu Tvrdohlavé jakkoliv mýtizovat, neboť ve stejný okamžik existovalo vedle nich mnoho zajímavých solitérů, jejichž umělecké usilování má v kontextu českého výtvarného umění své místo.

Tvrdohlaví nebyli v osmdesátých letech ani po nich jedinou, dokonce rozrůzněnou kvalitou. Dokázali ovšem zaplnit místa, která byla volná, a jednou z těch prostor byl i umělecký marketing. Jiří David je nepochybně typ umělce, jenž umí svoji práci „prodat“.

Mezi napětím a nudou

Umělecká tvorba však není jen o taktizování, ale i o imaginaci. David sám – ač si to určitě nepřaje – neprokazuje žádnou mimořádnou malířskou schopnost. Velice přesně to ukázala v roce 1999 výstava v MXM pod názvem *Obyčejné dny krásného léta* a v téže galerii i nedávná výstava „s“. V situaci, kdy současná vizualita výtvarného umění dovoluje prakticky všechno, David naopak – věren pravidlu změny – vystavil krajinky malované přímo v plenéru, a obnažil tak své řemeslo. Tam, kde by se v možnosti svobodného tématu dal očekávat spíše umělecky vytříbený spontánní projev, obdarovaný výrazivem silných emocí, nastoupil odosobněný koncept pohledu na krajinu velice mdlé chuti.

Ani v případě druhé výstavy jeho malířství z ničeho nevychází a nikam nesměřuje, neboť Davidovi „zůstaly“ v ploše obrazu jen nesměle promalované a nevýrazně kolorované tvary.

Velmi vzácnou výjimkou byl cyklus *Obyčejné obrazy*, vystavený v roce 1996 v galerii Nová síň. Šlo o práce vzácně intimního charakteru, v nichž autor projevil mimořádnou citlivost. Jeden z nejlepších obrazů této série (*Na okně*, olej na plátně 1995) je imaginativní a subtilní výpověď o křehkosti lidského bytí. Škoda, že David pracuje v sériích, v nichž se pak jen samoučelně snaží zopakovat to, co již jednou řekl. Malba tohoto umělce ale nemá až na výjimky emocionální sdělení. Objevuje se občas jen podle toho, v jakém konceptuálním plánu ji autor použije.

David je především koncepčním autorem, který se v oblasti konceptuálního umění pohybuje přece jen s větší přesvědčivostí a také upřímností. Jeho objekt krajíce křehkého chleba, jenž je zasazen do těžké železné desky, má mnohem více obsahu než bezinvenčně omalované krajinky z *Obyčejných dnů krásného léta*. Jde podle mne o jeden z nejsilnějších artefaktů českého umění konce dvacátého století. Také Davidova záměrně odporná instalace pisoárů pod fotografií mrtvé a ošklivé Marilyn Monroe (znali jsme ji přece tak krásnou!) v galerii Václava Špály v roce 1994 přinesla více hlubšího sdělení o pomíjivosti věcí života než třeba proporcně nezvládnutý a kalkulovaný portrét paní Dagmar Havlové. Hradním portrétistou se však stal diletant Zubov.

David kriticky pozoruje zdejší výtvarnou scénu a dodává na ni to, co se mu hodí a co zde podle něho umělecky absentuje. V rozhovoru pro časopis *Dotyk* č. 5 v souvislosti s výstavním projektem CZ 99 odpovídá na otázku, která se týká nevystavení

vlastních obrazů takto: „Obraz se samozřejmě nedá s českým uměním rozpojit, ale myslím, že to bude zajímavý takhle radikálně vymezený (*rozuměj bez zastoupení malby, pozn. aut.*). O to silnější potom zase může být, když někdo zpětně udělá třeba výstavu „krajinomalby“.“ Tato malá ukázka výborně ilustruje „obchodní chování“ Jiřího Davida na výtvarné scéně. Jestliže v médiích hovořil o potřebě krajinomalby, zval nás vlastně na návštěvu své výstavy do MXM.

Opuštěný bezdomovec ve svém díle

David je nepochybně respektovaným umělcem, i když jeho různorodá a kvalitativně velmi diferencovaná tvorba je v jistém smyslu výrazem osobní nejistoty v pohledu na svět a výtvarné umění vůbec. Autorova umělecká citizadost téměř narcistně promítaná do exhibujícího intelektuálního sebemrskáčství („Nevím, co jsem; nevím, co znamenám; nevím, proč a pro koho dělám; neznám smysl ani důvod původu svých mnohdy recyklovaných prací. Po patnácti letech intenzivní, profesionální práce v oblasti umění někde uprostřed Evropy jsem ztratil jakoukoliv koherentní identitu“) a projevovaná až horečnatým spěchem výstavních aktivit na jedné straně a jeho civilizační skepse („politika, média, násilí“ – cítím se bezmocný“), plynoucí z nemožnosti vlastním uměním „měnit“ svět na straně druhé („můžu se uzavřít do světa obrazů a utěšovat se, že politici odejdou, ale umění zůstává“), jsou pomyslné hranice, v nichž se odehrávají tvůrčí ztráty i zisky tohoto autora.

Na jedné straně tvůrčí rozmach reprezentovaný vůlí sounáležit s citlivými věcmi člověka („chci pochopit svět, v němž žiji“) v podobě umělecky naléhavě vyslovených otázek po smyslu jeho bytí a na straně druhé formalismus mnohých projektů jako exemplární výraz existenciální samoty člověka této doby. Snad nikde jinde než v projektu *Moji rukojmí* (galerie MXM 1998), nezazněl tento druhý rys výrazněji.

Velkoformátové fotografie ukazují na rukou a na nohou spoutané děti, které mají zakryté oči a přes ústa lepící pásky. V těsné blízkosti jsou aranžovány hračky jako atributy dětství. Milena Slavická k výstavě v *Umělci* č. 8/98 napsala: „Postavy nemají tvář, dětský odsouzenec má kápi na hlavě či masku, aby vše bylo anonymní. Je nejasné, zda se jedná o sebenapadení, či o útok zvenčí.“ Podle Slavické byl tragický obsah (patologie prostředí, nuda srdce, ztráta identity) vyjádřen nikoliv skrze drastickou umocňující formu, ale naopak skrze indiferentní estetiku „krásné fotografie“, estetiku blízkou reklamním sloganům „třeba Benettonu“. Kunsthistorička soudí, že teprve skrze „neadekvátní“ spojení obsahu a formy se stává výpověď Jiřího Davida „o rukojmích“ pro citlivého diváka nesnesitelnou v lehkosti luxusní formy, která pohlcuje, banalizuje vážnost citu, utrpení a vše mění v persifláž.

Potíž je, že Davidovy esteticky hezké fotografie spoutaných dětí nevyjadřují obsah, jež tam chce Slavická nalézt, ale že ona persifláž je ve skutečnosti sama bez-

obsažnost povrchní formy, která pouze ukazuje nějaké dítě, v nějaké situaci, nějak oblečené a aranžované. Zásadní problém je, že takové dílo nemůže vyjádřit banalitu (např. „nuda srdce“) jako obsah v případě, kdy je samo obsahově banální, tedy vlastně bezobsažné. Dítě si samo nemůže nasadit kápi, spoutat se, a tím se „samonapadnout“. Není jasné, proč by útok zvenci měl být veden tak nepřesvědčivě formálně. Forma bez obsahu odkazuje zase jen k sobě, tedy k formálnosti. Milena Slavická v případě tohoto konceptu kategorie hodnot převrátila a významy posunula jinam, respektive vůbec nikam.

Nepochopené Davidovy slzy

Pláč je silný emocionální prožitek. V pláči lidská bytost projevuje nejhlubší city a tato okolnost se stala pro změnu základním motivem Davidova konceptu, nazvaného *Bez soucitu* (galerie Václava Špály, únor 2002). David nechal v rozměrných fotografiích (půjčil si je v ČTK) rozplakat ty, kteří ovládají tento svět. George Bush, Tony Blair, Silvio Berlusconi, Ariel Šaron, Jacques Chirac, Václav Havel, Usáma bin Ládín a mnozí další mají od slz zarudlé oči, aby světu ukázali (pomyslně, skrze Davidův koncept) svůj soucit s ním.

Tato persifláž se mistrně mění v utopickou vizi, v níž autor předpokládá, že odpovědní tohoto světa mají svědomí. Navýsost humánní podtext tohoto konceptu je nepřehlédnutelný a zcela zjevně míří kriticky do řad těch, kteří dnes ovlivňují naše životy. Slzy jsou navíc autora, David si je nafotil a elektronickou retuší je vmanipuloval do portrétů státníků i politiků, kteří jinak dávají na odív svoji nepřístupnost, činící z nich muže bez pohnutek.

Jedním z těch, kdo nepochopili tento Davidův koncept, je i Jiří Hůla, jehož recenze (*Atelier* č. 7/2002) má závažné trhliny. Předně přirovnal výstavu *Bez soucitu* ke staršímu projektu (*Skryté podoby*, galerie Rudolfinum 1995), jehož pointou bylo simulované duální spojení jednotlivých polovin tváře světových osobností VIP. Jenomže zatímco v tomto projektu celkem nudná pointa směřuje jen k náhodným výrazům „kompilací tváře“ a nic ještě nevypovídá o našem a ani o „jejich“ světě, koncept výstavy *Bez soucitu* nastavil zrcadlo těm, kteří reprezentují světový vliv a moc.

V Davidově konceptu Hůla tendenčně očekával zástupce ženského pohlaví (Proč? Bude autorovo humánní sdělení více humánnější?) i reprezentanty Japonska, Číny, Afriky, Indie a Jižní Ameriky. Z jakého důvodu Hůla očekával rozmělnění výstavy ve chvíli, kdy si o ní myslel, že je nudná? Proč předpokládal objektivní zastoupení všech mocných, když subjektivní Davidovo sdělení si vystačí být jen s jedním z oněch sedmnácti reprezentantů moci?

Recenzent obvinil Davida neprávem z povrchnosti a uvedl, že výstava není – i když se tak tváří – angažovaným uměním, ale tahem k upoutání pozornosti.

Problém je, že ani na jednom místě v textu Hůla přesvědčivě ve prospěch svého tvrzení neargumentuje. Pointou jeho recenze a vyústěním je totiž v závěru jím vyslovená otázka, zda může strategie založená na manipulaci odhalit přetvářku, pýchu a aroganci moci. Jenomže tato otázka je v rámci Davidova obsahového sdělení sama naprosto formální. Je pochopitelně obtížné, aby umělec odhalil tyto vlastnosti, a to jednoduše proto, že umění tuto „investigativní schopnost“ pravděpodobně ani nemá.

Kritikovi také vadila jednoduchost a dostupnost prostředků, kterých se autor zhostil. „Nejrůznější retuše jsou dneska běžné, krásné ženy a silní mužové z reklam a barevných magazínů budí – přes očividnou krásu a přes očividnou sílu – stále větší nedůvěru a podezření,“ píše Jiří Hůla, jako by nevěděl, že použité umělecké prostředky samy o sobě ještě nic nevypovídají o kvalitě díla. Navíc napadá Davida tam, kde si je autor těchto konotací vědom. Hezké ženy a silní mužové jsou přece manipulovaný mediální mýtus, stejně jako oficiální portréty použitých státníků. Záměr autora, jež Hůla nepochopil, byl ten, že autor manipuloval již manipulované, čímž demýtizoval onu ikonografickou mediální hru a nedůvěru k ní projevil ještě větší nedůvěrou. Použitím neoficiálních soukromých fotografií by David ničeho podobného nedocíлил.

Modré UFO na střeše Rudolfiny

Zdá se, že tvorba Jiřího Davida v posledních letech nevyvolává takový zájem kritiků (pomineme-li média) jako na počátku jeho kariéry, a tak umělec své práce zvěšuje. Česká výtvarná scéna se unavila a přibýlo na ní mnoho nových jmen, jejichž multimedialita je neméně houževnatá jako Davidova. Na dvou vybraných recenzích k výstavám *Moji rukojmí* a *Bez soucitu* lze dobře pozorovat rozdílnost přístupu i chápání toho, o co se umělec snaží. Pостоje k němu lze obecně charakterizovat jako buď krajně odmítavé (David je *gambler* s uměním a pozér), nebo až nekriticky obdivné (David tvořivě znejišťuje vše, co se v „uměleckém provozu“ objevuje). Myslím, že ani jedno není pravda a že je třeba se na tohoto autora dívat poněkud střízlivějším pohledem, v němž je třeba odhalit iluze, které o tomto umělci máme.

Jednou z nich je již překonaná představa, že David je stále vůdčí osobností současného výtvarného umění (v osmdesátých letech představoval velmi odosobněný pohled na svět). Jenomže schopnost pružně reagovat proměnlivostí tvorby a velmi zdařilé *promotion* tuto pozici ještě nezaručuje. Ambice samy o sobě ještě nedokládají nic o názorové přítomnosti a jeho malířské aktivity jsou převážně bezinvenční.

Další iluzí je, že se David stále více vymaňuje z kolektivní proslulosti a prezentuje se jako čitelnější a nezávislejší jedinec (Radan Wagner, *Lidové noviny* 3. 3. 2002). Opak je pravda. Rychlost, s jakou se snaží prezentovat svoji tvorbu na veřejnosti a aktuálně reagovat na jevy ve společnosti, je však na úkor systematictější práce. Pa-

radoxně to zračí právě méně čitelnosti „do široka se rozebíhající tvorby“ a mnohem menší míru nezávislosti.

Každopádně David není jen pouhým glosátorem (což je ve Wagnerově pohledu každý, kdo nedělá „pocitovou“ malbu) a jeho nejsilnější zbraní je konceptuální přístup, jenž pramení z jeho intelektových schopností. Tato tvorba je velmi sofistikovaná, plná skrytých, občas obtížně dešifrovatelných významů, a lze souhlasit s názorem, že autorova „záliba“ v manipulaci a psychologii je zřejmá.

Autor to předvedl ve své instalaci na střeše Rudolfiny, kterou nazval *Záře*. Skrze monumentálně zvětšený křesťanský symbol s jasným významem nás vmanipuloval do přesvědčení, že jde o kritiku konzumní společnosti, pro niž je mýtus spotřeby klíčem k vlastnímu smyslu života. Jenomže světelný objekt zářící nad hlavami Pražanů proti noční obloze se zdál být více něco jako UFO a mysteriózní podívaná než nastavené zrcadlo ikonograficko-spotřebnímu chápání světa.

První a poslední milovník výtvarného umění

Význam tvorby Jiřího Davida je v nejlepších dílech zřetelný především v jistém tónu osobní naléhavosti, s níž se snaží konceptuálními projekty vyslovit ke světu. Autor rozhodně není moralista a jeho hlas je proto sice pochybovačný, ale současně hodně nejistý. Pochybovat o svých pochybách je ale také součástí jeho hry, která činí jeho práci zdánlivě otevřenější a upřímnější.

David je velký mystifikátor a své nedostatky, jimiž je především nedostatek emocí, umí v díle dobře „prodat“ jako zdánlivou neutrální pozici a odstup k dílu. To byl trend postmoderny, „romantičtí“ umělci především první poloviny dvacátého století byli dílem naopak strženi. V bezemoční malbě je to vidět, a proto David rád používá instalace a volí multimediální prostředky, které mu umožňují pozměňovat jazyk a vyhovují jeho naturelu.

Domnívám se, že nejcennější je na Jiřím Davidovi jeho upřímná otevřenost k uměleckým prostředkům a možnostem výtvarného umění jako ke světovému jazyku mezilidské komunikace. Tuto pozici získal již v osmdesátých letech a celá jeho další tvorba tento – pro české umění důležitý – iniciační rys potvrzuje. Jakkoliv jde v jeho případech o obsahově a stylově nesourodé dílo, pro mnohé znamenalo oprávněně svojí možností v interpretační mnohosti vzor a příklad.

Jiří David je sice pevně usazen v kontextu českého výtvarného umění, nicméně stabilní výklad díla se stále brání jistému konjunkturalismu jeho tvorby. Davidův osobní kurátor a popularizátor Martin Dostál promarnil v tomto smyslu, co se dalo, a kamarády vytvářené *Public Relations* či pochlebování v médiích tuto schopnost také nemají. Nebýt snahy manželů Ševčíkových, kteří stáli u zrodu tohoto jména, mnoho bychom o díle Jiřího Davida nevěděli.

12. 12. 2002

Typický obraz české výtvarné scény aneb etika a právo na počátku 21. století

Čeští výtvarní umělci jsou nyní čistě hypoteticky rozděleni na dva tábory. Jedni uznávají legitimitu Nadace Český fond umění, který se v roce 1994 přetransformoval z Českého fondu výtvarných umělců, a druzí ji považují za tunelářskou organizaci. Bývalý Český fond výtvarných umění měl před rokem 1989 monopol na to, co skrze takzvané nákupní komise legálně nabízel občanům ve svých prodejnách Dílo. Prakticky všechny státní a podnikové zakázky byly realizovány výhradně přes ČFVU.

Nerovný boj o galerie

Nadace disponuje několika galeriemi, mezi nimiž nejvěhlasnější je Mánes a galerie Václava Špály. Budovu Mánesa si postavil v roce 1930 stejnojmenný Spolek výtvarných umělců, který rozpustil ÚNV hlavního města Prahy v roce 1956 a veškerý jeho majetek včetně Mánesa převedl na ČFVU. Přestože byl Mánes spolku ukraden, spolek svoji soudní při s Nadací v minulém roce prohrál a odvolal se k Nejvyššímu soudu České republiky. Galerii Václava Špály, kterou má Nadace sama pronajatou od Městské části Praha 1 – OPBH v likvidaci, pronajala v roce 1994 Jaroslavu Krbůškovi.

Jméno a renomé galerie vytváří vždy galerista a jeho výstavní koncepce. Krbůšek již před rokem 1989 vystavoval v kulturním středisku Opatov na Jižním městě řadu významných osobností českého výtvarného umění, kteří měli v oficiálních galeriích buď zákaz, anebo by v nich sami nikdy nevystavovali. Jako kurátor Špálovky pozvedl tuto galerii mezi přední evropské galerie výtvarného umění, avšak protože nebyl dál z objektivních důvodů schopen zajistit sponzorské partnery ani tok peněz, nadace mu neprodloužila smlouvu.

Celá záležitost se odehrává v podstatě v oblasti etiky, což je základním problémem vyrovnání se s dědictvím naší předlistopadové éry. Je zřejmé, že české soudnictví otázky etiky nereflktuje. Není divu – nadále soudí soudci, kteří soudili i před rokem 1989. Problém je, že kritické hlasy se z výtvarné obce na adresu nadace ozývají až nyní. Po celou dobu totiž řada výtvarníků i kvalitních kurátorů s nadací spolupracovala.

K čemu kvalita? Přednost má ten, kdo zaplatí

V lednu 2001 muselo Mánes opustit Sdružení pro výstavní činnost Mánes, jemuž předsedala předsedkyně Asociace českých výtvarných kritiků Vlasta Čiháková-Noshiro. Výstavní program se rozhodla vytvářet Nadace Český fond umění sama tím, že začala Mánes pronajímat těm, kdo si zaplatí. Jedním z takových subjektů je i Art.cz, internetový server, který na konec minulého roku připravil v Mánesu výstavu nazvanou *Typický obraz* s honosným podtitulem *Česká malba na počátku 21. století*. Pikantní je, že kurátor Art.cz a jeden z vystavujících Radan Wagner je současně i členem zmíněného spolku Mánes.

Art.cz nelze upřít profesionalitu, s jakou se výstavy zhostil, včetně velmi kvalitně provedeného a výpravného katalogu, ale to bylo vše. Filozofie výstavy byla totiž postavena na faktu, že zúčastnění namalovali své dílo na jednotný formát, čímž prý vytvořili svůj „typický obraz“. Výstava *Typický obraz* v Mánesu jen předstírá tematický smysl, bylo by vhodnější, aby bylo upřímně řečeno, že jde jenom o výstavu komerční a prodejní,“ řekla k výstavě Vlasta Čiháková-Noshiro, jež před časem koncipovala v Mánesu výstavu pod názvem *Pravděpodobná malba*.

Někteří umělci jako Barbora Šlapetová svoji účast na projektu zrušili, jiní podstoupili zkoušku trpělivosti. Jeden ze dvou vystavených obrazů od každého autora byl určen na prodej, druhý za symbolickou jednu korunu obdržela smluvně Art.cz jako kompenzaci. Někteří to odmítli podepsat s tím, že katalog i výstava je plně hrazena sponzorsky, jiní si kompenzaci se zástupci Art.cz domluvili individuálně. Bylo to uplatnění dvojího metru podle postavení umělce. Paradoxem je, že nekorektní Art.cz by sama měla zaplatit umělcům za účast na projektu, neboť ti kvalitní ji sami vytvářejí potřebnou *image*.

O peníze jde až v první řadě

Jana Machalická z *Lidových novin* mě v roce 2000 poučovala o tom, že pro ně nemožno jako výkonný umělec psát recenze, neboť je to jasný střet zájmů. Jediným zdánlivě seriózním mediálním partnerem výstavy *Typický obraz* byl tento deník, proč asi? Právě *Lidové noviny* kdysi odstartovaly mediální kampaň Art.cz a právě pro *Lidové noviny* píše pravidelné recenze jeden z autorů Art.cz a kurátor v jedné osobě Radan Wagner. Zdá se, že tyto souvislosti strážcům etiky v *Lidovkách* nevadí. Ne náhodou přijal pozvání k účasti na vernisáži Art.cz i ministr kultury Pavel Dostál, nutno ale s povděkem na adresu pana Knížáka říci, že logo Národní galerie se v katalogu výstavy *Typický obraz* neobjevilo.

Proslychá se, že Art.cz má zájem o pronájem Špálovky galerie, což by zřejmě znamenalo jasný signál ke komercializaci umění v této galerii a její úpadek. Tvzení z doby privatizace, že umění si na sebe musí vydělat, je mýtus a laciná rétorika. Ni-

kde na světě se tato schopnost neočekává. Kvalitní umění je umění nezávislé, které vzniká svobodně – mimo tlak ekonomických zájmů. Obchodovatelnost umění není měřítkem jeho kvality, tou je schopnost oslovit, a je zřejmé, že bez mecenášů se umění nikdy neobešlo. Pokud není Nadace Český fond umění schopna podporovat nezávislé umění, postrádá její význam smysl.

Česká výtvarná scéna je zaneřáděna snahou komercializovat české umění, prý aby bylo přístupné veřejnosti. Mnohé subjekty jako Art.cz hrají se svými důvěřivými sponzory falešnou hru o vzájemné výhodnosti. V rámci *greenwashingu* firmy sponzorují „obecně prospěšnou událost“, ačkoliv ta nemá valného významu v kontextu, ve kterém je projekt prezentován. Nejde o sponzoring, ale o firemní spolupráci. Na primárním trhu s uměním se „obchoduje“ s myšlenkami, na sekundárním uměleckém trhu teprve s fyzickými díly. Nelze nadále tolerovat účelové směřování obou významů a kompetentní místa se musejí rozhodnout: Buď chtějí podporovat byznys, anebo umění jako součást kulturnosti národa.

9. 1. 2003

Kontrola reality? Proboha, ale proč?

Ve výstavních prostorách pražského Rudolfinu se konala výstava současné britské fotografie a videa, jejíž vzdálenosti hranic mezi jednotlivými kvalitami byly nezměrné.

Kdo třeba pobyl až do konce v komůrce anonymního umělce nebo umělkyně pod nikem „k r buxey“ v horním sále, stal se svědkem velmi nudné podívané, ve které do obličejů jediné ženy masturbovala skupina mužů mimo záběr kamery svá spermata v takovém množství, až je celý pokryla. Lze opravdu jen těžko domýšlet, o jakou kritiku pornožánru (jak napsal Brett Rogers) se v tomto případě umělec snažil, když „herečka“ – možná sama autorka – si po tomto výkonu obličej utřít stejně musela. Spolknout se to totiž všechno nedalo.

Současné britské umění sice už dlouho diktuje světové „výtvarné“ scéně svůj vliv až šokující přímočarostí, na druhé straně ale pružně vychytává trendy, které zaplnily prostor po odeznění postmodernismu v počátku devadesátých let. Připomeňme v České republice pozdě realizovanou výstavu YBA (Young British Artists) nazvanou *Close Echoes*, která byla přístupna ve výstavních sálech Městské knihovny v Praze a která v naší veřejnosti na rozdíl od té světové nevzbudila žádný mimořádný, ba ani negativní ohlas. Čechům je prostě jedno, co si myslí umělci, myslí-li si vůbec něco, co stojí za pozornost měšťácké přehlíživosti. Ukojen (či ukájen?) zůstal jen náš kulturní *establishment* a umělečtí rozhodčí.

Jestliže ještě postmodernismus byl schopen vytvořit artefakt a pracoval alespoň s nějakým náznakem obsahového archetypu a umělecké nadsázky, pravda – vykrádaje přitom nejrůznější umělecké směry – současným trendem v post-postmoderním období je až téměř infantilní otevřenost, s cílem zaujmout uměním otrávené diváky za každou cenu. Ti pochopitelně dnes už nevědí, co je to umění, a sami umělci se o to ani nesnaží (namnoze to vlastně ani oni sami nevědí). Zůstaly pojmy, obsahy byly většinou vyprázdněny, přímočarost „uměleckého“ konceptu sestává se z brilantně sofistikované tematické hry a propracovaného marketingu.

Projekty *Reality Check* a *Close Echoes* byla nemluvnata z těžké matky, za kterou lze považovat snahu stupňovat napětí mezi divákem a uměleckým produktem měrou vrchovatou. Napětí je výrazem alespoň nějakého vztahu, lhostejnost k dílu definuje umělecké úsilí v jeho nepotřebnosti. Lhostejnost ovšem prosakuje společností rych-

lostí přímo matematickou, a tak množství spermatu na hlavě „oběti“ nevyvolávající vzrušení (tedy jak u koho), ale přirozený odpor působí spíše komicky. Navíc proč by se měl divák trmáčet do galerie a ještě platit za něco, co si může doma sám v klidu vychutnat z médií? Výjimkou takové snahy by snad mohla být jen touha konzumovat uměleckou výpověď, kdyby nějaká byla.

„Kontrola reality“ odpovídala přesně současnému trendu v takzvaném „vizuálním umění“: Trochu softporňa (Michelle Williams a její videosnímek psa olizujícího její tělo) – tu více či méně mutovaného do *hardcore*, eventuálně okořeněného jakoby tématem bourání rasových předsudků (mimořádně video „k r buxey“ nazvané *Negrofilia* působilo pro psychicky a fyzicky zdatné milence zcela přirozeně a samozřejmě), trochu voyerismu a „dokumentarismu“ (Shizuka Yokomizo, Bettina von Zwehl) a hlavně hodně banality (Graham Fagen z Glasgow vystavil komentované a přestetizované fotografie dětských zbraní, jako je třeba prak anebo meč, a Nigel Shafran mimo jiné zase precizní fotografická zátiší s umytým či neumytým nádobím).

Stalo se již dobrým zvykem považovat v současné době za umění i fotografie, kterých mají doma takzvaní amatéři v šuplíku dost a dost. Je to sice vůči překombinovaným a dokonalým fotografiím příjemné osvěžení (Ori Gersht ve fotografiích prázdných a devastovaných školních budov z padesátých let hledá alespoň čistě výtvarné vztahy), avšak většina z toho, co bylo prezentováno v Rudolfinu, nakonec stejně spadla do přeintelektualizované nudné estetiky (např. Luke Gottelier a jeho montáže z vůči sobě nesourodých materiálů). Poetiku „všedních věcí“ ale nebylo možné nalézt ani u parafrázovaných a nejrůznějšími nesmysly přepřákaných miniinteriérů, jež byly „naživo“ aranžovány Keithem Tysonem přímo ve výstavním prostoru. Člověku se chtělo říci: No a co má být?

Jednou ze strategií této výstavy bylo, že se návštěvník díval na fotografie, které vlastně na tomto místě nečekal. V konkrétním případě výstavy *Reality Check* byl pozván na umění a místo toho civěl na triviální fotky, jež při troše námahy vlastně zvládne taky. To se na *Reality Check* týkalo hlavně Phila Collinse z Belfastu a jeho „portrétních“ fotografií, které byly charakteristické tím, že si portrétovaný – ba ani ten, co portrétuje – nic nemyslí a nic necítí. Emocionální a podle mého soudu také velmi často obsahová prázdnota se stala součástí mnoha prezentací děl současného umění. Proč vystavil Collins nic nesděující fotografie pacientů po operaci na nemocničním lůžku, je opravdu záhadou.

Brett Rogers k tomu ale v katalogu výstavy píše: „Zařazením tří snímků lidí nemocných rakovinou se Phil Collins dotýká širších kulturních otázek, a sice kvality spravedlivé společnosti, která se podle něj odráží ve stavu zdravotní péče.“ Ze snímku nic podobného samozřejmě poznat není, pacient, zdá se, má všechno, co by měl

mít, možná jen modré kachličky ze jeho postelí by mohly být žluté. Tady jsme již u samotného názvu výstavy *Kontrola reality* a v širší souvislosti u schopnosti umění (v našem případě fotografie a videa) tlumočit realitu či ji zprostředkovat divákovi. To je ale věčné, nevědné a nevyřešené dilema umění, do jaké míry má vůbec aspirovat na tuto funkci.

Sama fotografie má navíc tu obtíž, že je fotografií, a to, co s ní dokázal udělat třeba Sudek anebo Funke, není vůbec mediálně zajímavé. Tajemství je totiž něco tak neuchopitelně esoterického a dnes už vlastně cizorodého, že již není jazykem, který by tlumočil zázrak umělecké tvorby, nabídku prožitku z díla. Ne, že by tajemství tuto schopnost nemělo anebo že by nebyla po něm poptávka, jen není tak přímočaré, není hned teď a tady, musíme se za ním vydat, něco pro to udělat, což je úsilí, na něž už dnes není čas. Zdánlivou výjimku mohly nabídnout figurální fotografie Lesley Shearer, ponořené do téměř barokního rembrandtovského šerosvitu, ovšem jen v odstupu několika metrů. Při bližším pohledu jste mohli zjistit, že něco podobného u nás dělá komerčně úspěšný a provařený Jadran Šetlík.

Nebylo by ale fér nepřiznat výstavě *Reality Check* i nespornou kvalitu, kterou alespoň podle mne byla videoinstalace tří obřích panelů v Glasgow žijícího Rodericka Buchanana, na nichž autor zobrazil detaily obličejů sportovců ve chvíli, kdy právě podali svůj sportovní výkon anebo se na něj zase připravovali. V této projekci byl vypjatý výkon, kreslíci ve tvářích obyčejných smrtelníků vnitřní drama, přímo heroickou oslavou lidství a bez patosu monumentální apoteózou snahy lidského jedince vzdorovat pomíjivosti. Ostřílený umělec se jistě inspiroval velkými obrazovkami na stadionech, ale tím, že scény přenesl do temné a intimní místnosti výstavní síně, měl divák možnost vychutnat si téměř sochařskou záležitost plnými doušky.

Realita je podle mého soudu umělecky vždy nedosažitelná, a proto také nekontrolovatelná, jak v podtextu metaforicky sliboval ambiciózní výstavní projekt. Vznik moderního umění v minulém století měl pro pohled na svět asi stejný význam jako objevení elektrické energie. I když mělo kdysi výtvarné umění hlavně funkci přiblížit skutečnost (neexistovaly fotografie, film, televize, rozhlas, internet), podávalo světu nejen zprávu o něm, ale vyjadřovalo i lidské tužby a ideje. Umění bylo jazykem stejně svébytným jako psané slovo. Dnešním jazykem jsou informace, na jejichž kvalitě povětšinou nezáleží, a „zbožštěné“ nosiče, které je zprostředkovávají. Informovat o tom, že dosud existuje svět lidí, věcí a zvířat (což koneckonců víme), jak se o to výstava britské fotografie a videa snažila, je pro umění málo.

Řečeno synteticky, moderní umění znamenalo převratnou revoluci ve zpodobení světa, neboť rezignovalo na renesanční snahu vnímat svět jako celek. Tématem se napříště stala individualita lidské duše, čímž se paradoxně umění odtrhlo od svého diváka a stalo se výlučnou záležitostí „osamocených“ jedinců a jejich dobrovolné

účasti a participace. Umění vzkvétalo, zájem o ně však opadal. Je proto základním omylem se domnívat, že smyslem současného umění je oslovit masy (čím také, když téma všeobecně chybí) stejně úspěšně, jako se to daří sportovcům anebo zpěvákům na fotbalových stadionech. Spotřebnost výtvarného umění je falešný mýtus, jemuž se oddávají hlavně ti, kteří nemají co říci.

Jedna z kurátorek Kate Bush v katalogu výstavy mimo jiné uvedla: „Fotografie se vzdala jakýchkoli nároků na to, že by mohla podávat dostatečně odosobněný, pravdivý obraz světa.“ Jenomže pravdivý obraz světa (jakkoli je nemožno jej zprostředkovat) je transkripce, kterou si člověk skrze svoji vůli a poznání vytváří zcela autonomně sám, a proto je jedinou možností umění a umělců naopak velmi osobní pohled na svět, skrze nějž může umělec zprostředkovat druhým lidem cosi, co zveme devalvovanými slovy „umělecká pravda“. Ta je ale jedinou možnou zárukou alespoň nějaké výpovědi. Odosobněné umění (jedno zda obraz či fotografie) anebo vůbec umění bez osobní výpovědi, bez entusiasmu a vnitřního nasazení, je dle mého soudu jen konvenční nepotřebnost.

Nezbývá mi proto než vděčně souhlasit s českým filozofem, prozaikem a dramatikem Ladislavem Klírou (české společnosti vytýkal prostřednost, směle boural veškeré estetické i etické normy a rozbíjel jakékoli konvence), který napsal, že umělec, jenž se snaží ukázat nám realitu, ve skutečnosti ukazuje nám jen svoji blbost. Ta – jak všichni dobře víme – nezná hranic.

16. 6. 2003

Český novinář je dobrá, anebo špatná značka?

K této otázce mě přivedla Zuzana Janečková, která mi svým textem „Český malíř – dobrá, nebo špatná značka“ (*Magazín MF Dnes* č. 28) připomněla lyžaře, jenž si v dobrém úmyslu sjet kopec místo lyží obul dřevěné palubky.

Jistěže neočekávám od autorky oddechového čtení nějakou zvláštní orientaci v tématu, nicméně hloupostí matoucích čtenáře je v něm tolik, že je účelné zareagovat. Zvláště pak tehdy, když vydavatel o sobě v internetové tiráži píše, že, cituji: „*Mladá fronta Dnes* přináší svým čtenářům kvalitní a plnohodnotný obraz o světě, ve kterém žijeme.“

Novinářka Janečková „objevila“ téma, trochu věděla, trochu slyšela, něco si o něm přečetla a pro něco si došla k těm nejpovolanějším, tedy k umělcům samotným. Podle jakého klíče, bůh suď. Možná to myslela i dobře, paradoxní ale je, že těm lepším vykonala medvědí službu, když mezi ně připletla Kristiána Kodeta.

Nesmírnou paušalizaci tendenčního článku ovšem vyvažuje – jak jinak – dramatická linka (viz kritika Jana Čulíka „Dlouhonohá blondýna“, v této knize na str. 496–500), která má zaujmout čtenáře. Jemu autorka na pozadí mělce popsaného obchodu s uměním předhodila oběť: současného českého malíře.

On je podle ní opomíjený neperspektivní chudák, mající hluboko do kapsy (kdyby byl po smrti, měl by to lepší), protože hlavně nemá americkou, tedy světovou zkušenost. Janečková shrnuje: Český malíř je špatná značka. Považuji za prospěšné i bez snahy o polemiku s mizerným textem autorky zmínit některé souvislosti.

Mýtus první: Penízky, hýbejte se

Psychologická hranice pro koupi obrazu u nás je prý podle galeristů padesát tisíc korun. Není to pravda, škoda, že autorka neuvedla, kteří galeristé to tvrdí. Když si Janečková provede analýzu prodeje ze vzorku nejrůznějších typů galerií, pak zjistí, že psychologická hranice v prodeji současného umění (bez rozdílu kvality) neexistuje.

Nemůže existovat, neboť zde nefunguje standardní trh s uměním, s rovnováhou mezi nabídkou a poptávkou. Teprve v ní se precizuje něco jako psychologická hranice (tedy ochota určitého kupce zaplatit za určitého umělce v určitém čase určitou sumu), jež se ovšem variabilně posouvá s hodnotou jednotlivých jmen umělců

a jejich významu v kontextu českého výtvarného umění. U nás je situace naprosto živelná a neodhadnutelná.

Můžeme proto stokrát mluvit o sběratelském zájmu třeba v případě předního umělce Jiřího Sopka, faktem ale je, že například v dnes již neexistující galerii Nový svět visely jeho obrazy nepovšimnuty řadu měsíců, zatímco třeba jeho domovská galerie Gema občas něco prodá. Sopko je samozřejmě dobrý malíř, avšak nedá se říci, že se dobře prodává.

Totéž platí o dalších autorech, které Janečková uvádí jako zajímavé postavy současného českého umění: o M. Knížíkovi, o J. Davidovi, o T. Císařovském či o A. Strížkovi. Stačí se podívat na prodeje jejich děl v aukcích, ale to už je moc pracné.

Naproti tomu třeba Vladimír Kokolia neprodal ani jeden obraz na své letní výstavě v galerii Behémot, ale Česká národní banka investovala nedávno do jeho děl v souvislosti s rekonstrukcí své budovy velmi štědré peníze. Otázka výše odpovídající částky za současného autora je abstraktum. Osobně znám řadu sběratelů výhradně současného umění, kteří jsou ochotni zaplatit za některý obraz přes sto tisíc korun, za jiný ani třicet.

Komická je také informace Janečkové, že v případě Karla Gotta stanovuje pojišťovna hodnotu některých jeho obrazů až na milion korun, a to i přesto, že jsou jeho díla prakticky bezcenná. Chtěl bych vidět podobné instituce, jež po negativní zkušenosti vysokých zástav na bezcenná díla z devadesátých let něco podobného ještě risknou.

Mýtus druhý: Umělec mluví vždycky pravdu

Ve článku Zuzany Janečkové létají statisíce a miliony, první potíž je, že jen naivní novinář píše to, co mu kdo řekne, či v tomto případě lépe řečeno nabulíkuje. Když už si pro srovnání s elitou vybrala mediálně dnes již nezajímavého Kristiana Kodeta (opakuje do omrzení pořád totéž), mohla si některá tvrzení alespoň ověřit.

Kodet autorkou skloňovanou americkou zkušenost podstoupil, nafouknul a přes hloupá média u nás na nějaký čas dobře prodal. V Americe neuspěl, přestože tam řadu let žil, a proto se vrátil. Je asi pro něho lepší být „vidoucím“ mezi slepci než slepým mezi vidoucími.

„Když má Kristián Kodet dobrý den, prodá třeba tři obrazy za několik desítek nebo i stovek tisíc korun,“ píše Janečková, přestože jeho galerie v Soběslavi je tradičně vylidněná a jeho prodeje na aukcích jsou vysloveně náhodné.

Z článku lze také vyvodit, že Janečková spojuje „úspěch“ Kristiana Kodeta s jeho propracovanou medialitou, jenomže dalším umělcem objevujícím se v textu je Milan Knížík, jehož medialita je jistě mnohem větší než Kodetova a který více obrazů z tohoto důvodu stejně neprodává.

Podle mne se prostě Kodet jen trefuje do všeobecného vkusu. To, že podle Janečkové od něho „druhořadí“ kupci kupují jeden obraz za druhým a zdobí jimi svá sídla, je ale jen neověřitelná kuloárová informace, součást Kodetovy trvajících mediálních kampaní. Neznám mezi českými sběrateli nikoho, kdo by koupil jeho obraz.

I kdyby byla pravda, co píše Janečková, že Kristián Kodet je ve skutečnosti jedním z mála českých malířů, který se užívá jen volnou tvorbou – tedy čistým prodejem obrazů – nic to nevypovídá o jeho hodnotě ani o sběratelském zájmu. „Malíři“ na Karlově mostě prodávají denně mnohem víc a za mnohem víc peněz, avšak v kontextu českého výtvarného umění neznamenaají vůbec nic.

Jestliže je podle Janečkové Kodet jedním z mála malířů, kteří se užívají volnou tvorbou, pak je podle Janečkové Tomáš Císařovský „jedním z posledních malířů, které živí jen prodej vlastních obrazů“, a to i přesto, že autor prý musí malovat menší obrazy za menší peníze. Osobně znám ale řadu jiných autorů, jimž stále stačí prodat tři obrazy za nezměněné ceny z devadesátých let, aby z toho mohli rok žít. Jak je to možné?

Poptávka po některých notoricky známých autorech střední generace z konce osmdesátých a začátku devadesátých let prudce poklesla. Významní sběratelé jejich starší obrazy už mají a o jejich novou, často kvalitativně spornou současnou tvorbu nemají zájem. Navíc jejich díla přestaly kupovat instituce a státní galerie.

Na druhou stranu se v komerčně otevřeném prostředí objevili jiní autoři, jako například Michal Singer, jehož prodeje byly v posledních dvou letech velmi vysoké, ale nyní také poklesly zřejmě kvůli jeho nadprodukcí.

Čirým nesmyslem je rovněž tvrzení autorky, že obrazy již zesnulého Václava Boštíka se prodávají za miliony korun. V prestižních světových aukčních přehledech žádná podobná informace není, některé jeho obrazy zůstávají u nás dokonce nevydraženy a není zdroje, který by potvrdil prodej jeho obrazu za tuto částku.

Mýtus třetí: Skvělá devadesátá léta

Naprostou neznalost projevuje Janečková, když píše: „Američané, kteří jezdili do Prahy objevovat nové talenty, si mysleli, že během dlouhého období nesvobody tady mohlo vzniknout něco skutečně zajímavého. Jenže brzy se ukázalo, že nesvoboda umění opravdu nepřála a nic tak neověřitelného nevznikalo.“

Autorka šíří blud, opak je pravda. V době nesvobody vznikla zásadní díla mnoha dnes respektovaných a uznávaných umělců různých generací a různého zaměření. Vznikly zcela autentické a osobité umělecké formy i specifické „národní“ obsahy: Český informel šedesátých let, česká grotesknost let sedmdesátých i originální postmoderní konotace let osmdesátých mluví jasnou řečí.

Mezi tím byly desítky solitérů dnes zvucných jmen se zcela původní tvorbou.

Naopak je zřejmé, že otevření svobodných možností znamenalo v mnoha případech ztrátu tématu, naléhavosti sdělení a nakonec i tvůrčí motivace.

Zájem emigrantů nebyl v počátku devadesátých let nikdy zvlášť významný, jak autorka píše, i oni měli již v podstatě „nakoupeno“ dávno předtím, alespoň ti významní. Dle mého soudu se musí svět umět naučit cenit si v českém umění období právě před rokem 1989 a tomu bychom měli pomoci.

Jak jsem se zmínil, mnohé osobnosti výtvarného umění nemají po roce 1989 co nabídnout a své starší práce ze sedmdesátých a osmdesátých let už nemají ve svých ateliérech. Ti, co je mají, mohou mluvit o štěstí, neboť z obchodního hlediska vlastní velmi výhodné investice potenciálních sběratelů.

Tak, jak se nyní zhodnocuje umění České moderny a již i umění šedesátých let, bude se zhodnocovat umění let sedmdesátých a osmdesátých, předpokládám v horizontu příštích dvaceti let, půjde-li ekonomický vývoj kupředu. Tak, jak se budou usazovat ceny dnešní starší a střední generace, tak se budou vytvářet i odpovídající ceny generace nejmladší i té nastupující.

Troufám si tvrdit, že investiční jistota je dnes v umění do roku 1989, všechno ostatní znamená velké riziko, takže je nutno pečlivě vybírat. Současné umění nemůže mít ustálené ceny, protože z obchodního hlediska nenabízí žádnou jistotu. Navíc celosvětově byla v umění recese celá devadesátá léta a čeští umělci srovnali ceny na západní úroveň jen v ojedinělých případech, což rozhodně neznamenalo trend, jak je možné vyvodit z textu Janečkové.

Jestliže Tomáš Císařovský v textu autorky říká, že si nemůže dovolit zlevnit obrazy, protože by tím poklesla hodnota jeho celého díla, není to pravda. Autor vychází z falešného předpokladu „socialistické“ tvorby ceny umělce, že směnná hodnota jeho děl vzrůstá tak, jak malíř stárne, avšak jeho „objektivní“ obchodovatelná cena ve skutečnosti vzrůstá jen v konkrétní poptávce, v ochotě za dílo zaplatit.

Navíc skutečný sběratel ví, že umělecká hodnota současného díla žijícího autora není vždy vyjádřena jeho cenou, a může být v celém průběhu života umělce dokonce nepovšimnuta. Časový model „spontánního“ růstu ceny díla platí u mrtvého umělce, ovšem za předpokladu, že byl ještě za života dostatečně odborně reflektován, což se v případě Císařovského stalo.

Rovněž je falešné tvrzení autorky, že banky investovaly v devadesátých letech do umění velké peníze a později ztratily kvůli špatné hospodářské situaci zájem. Banky nikdy významně a systematicky do umění po roce 1989 neinvestovaly. Jistou dobou byla výjimkou Komerční banka, tam však začaly rozhodovat o nákupech zaměstnanci jednotlivých poboček a projekt pak skončil odchodem „centrálního“ poradce Jiřího Ševčíka.

Banky nenakupovaly, ale nezkušeně poskytovaly na neseriózní znalecké posudky

a často i bez nich velké úvěry na bezcenná díla. Je to samostatné téma, o kterém banky samozřejmě nechtějí před novináři mluvit.

Mýtus čtvrtý: Turisté a sběratelé

Není třeba si dělat o těch, kteří kupují současné umění, příliš velké iluze. Struktura zájemců je velmi diferencovaná a rozhodně však umění nekupuje ta sociální vrstva, u níž by se to dalo z hlediska předválečné tradice předpokládat: bankéři, státní úředníci, advokáti, lékaři.

Mnozí z nich v důsledku své ekonomické situace. Janečková se zmiňuje o dvou typech zájemců: Ti první umění rozumějí a kupují kvalitní umělce jako investici, ti druhí se v umění nevyznají, kupují nekvalitní „líbivky“ za velké peníze a navíc se často rozhodují pod vlivem společenských časopisů.

Podobné černobílé vidění ale jen málo odpovídá současné situaci. Je třeba si uvědomit, že trh výlučně s kvalitním a odborně „doporučeným“ současným uměním (u nás stále zatím v plenkách) dělají jen jednotlivci, zkušení solitéři, kterých lze v Praze napočítat na prstech jedné ruky. Jsou většinou sami, protože firmy, instituce a společnosti „seriózní“ umění nenakupují, přestože by měli na sebe soustředit hlavní poptávku.

Naopak trh většinou s odborně „nedoporučeným“ uměním vytvářejí skupiny, jejichž členové se rekrutují z mnoha podnikatelských odvětví. Současné umění, pokud ho vůbec kupují, putuje jako dekorace do jejich nově vybudovaných příbytků. Další skupinou jsou davy, takzvaní „pěšáci“, kupující již nikoliv umění, ale jako umění se tváříci pouliční suvenýry. Hledisko kvality zde nehraje žádnou roli.

Největší nákupní *boom* z počátku devadesátých let, na který podle Janečkové umělci vzpomínají se slzou v oku, paradoxně nevytvářeli jen seriózní sběratelé, ale povětšinou a hlavně movití turisté ze Západu, obyčejní občané. To samozřejmě svědčí také o jejich kulturní vyspělosti.

Nedovedu si v současnosti představit solventního Čecha, jak si z dovolené ve Francii přiváží domů obraz za pět tisíc euro. Problém tedy není – jak píše Janečková – pouze v tom, že jsou Češi konzervativnější a mají raději Brožíka než současného umělce, jsou jen v této oblasti méně vzdělaní.

Mýtus pátý: Vivat galeristé!

Tak jako existují rozdíly mezi jednotlivými typy zájemců o umění a mezi umělci samotnými, tak také existují rozdíly mezi jednotlivými galeristy a galeriemi, které současné výtvarné umění nabízejí k prodeji. Mám nyní na mysli seriózní galerie, jež nabízejí ke koupi odborně posvěcené umění. Janečková vcelku dobře vidí rozdíl mezi galeristou na Západě a v České republice, když píše, že pokud se umělec venku

ujme soukromá galerie, má do jisté míry vyhráno. Jeho jedinou povinností je za rok namalovat několik obrazů a o všechno ostatní se postará galerista. Jenomže na Západě veškerou odpovědnost, a tím i rizika za nabízené umění, přebírají galerie právě proto, že nabízejí umělci servis, který českému umělci české galerie nejsou ochotny poskytnout.

Jednou z těch výhod, jež západní galerie nabízejí umělci, je právě různě solventní klientela podle toho, jaký typ umění galerie prodává. Galerie tedy nabízí umělci především tvůrčí svobodu skrze prosperitu, kterou mu smlouva s galerií přináší a zaručuje.

Galerista podstupuje riziko za umělce, avšak současně ho to nutí vytvářet po umělci dynamicky poptávku. Český galerista není ochoten českému umělci podobný servis zajistit, protože vlastně není schopen zajistit klientelu galerie tak, aby umělce uživil z vlastních zdrojů.

Počínání mnohých předních českých soukromých galerií je proto také velmi alibistické. Nejsou schopny vytvářet poptávku po neznámém umělci, o kterém jsou přesvědčeny, že za to stojí. Vyhledávají a přetahují se o umělce, kteří již mají jméno, ale současně nechávají na jejich bedrech náklady i rizika, která by měli převzít sami. Umělec má jedinou výhodu a současně nevýhodu: Může a nemusí fluktuovat od jednoho galeristy ke druhému, když není spokojen. Spokojen ovšem s čím?

Český systém není ani tak pohodlný, jak píše Janečková, jako spíše nedůstojný. Za to, že galerista nabízí umělci často jen prostory k prodeji a snad v některých případech i jméno galerie, obdrží od umělce za výstavu obraz, a to často i tehdy, když se nic neprodá. Je to nepsané pravidlo a pro mnohé galeristy je tato praxe alespoň výhodnou formou sběratelství.

Je to začarovaný kruh: Umělci čekají na solventní galeristy, galeristé zase čekají na své solventní klienty a potencionální klienti zase na svoji solventnost. Každopádně se zdá, že český galerista je ve své podstatě až na výjimky líný, a tak si ani nemůže brát z prodaných obrazů tak vysoká procenta jako galerista na Západě. Vymlouvat se na slabou ekonomiku státu a na nezájem společnosti o umění do nekonečna nelze.

Mýtus poslední: Umělcem je ten, kdo je vidět

Zuzana Janečková končí svůj článek odstavcem, který věnuje nevděčnému údělu umělce v české společnosti. Když pominu fakt, že skupinu Tvrdohlaví považuje za hnutí, stejně nalézám v jejím textu velké množství naivit.

Být totiž začínajícím umělcem není nic příjemného nikde, nikoliv jen v České republice. Ti lidé se dobrovolně rozhodují, a protože ovlivňují svým rozhodnutím svůj osud, zcela logicky přebírají veškerou odpovědnost za související rizika, tedy sami za sebe.

Nevidím důvod, proč by se mělo umělcům žít lépe, pokud se cítí svobodně. Je normální, že ti, co se neprosadí, se musejí uplatnit jinde. Podle Janečkové uspějí jen ti nejtalentovanější a hlavně nejkurážnější. Talent ovšem již není delší dobu ve výtvarném umění závažným předpokladem, a tak díky absenci galerijního trhu s uměním zůstává jen kuráž, jež občas vrhá umělce do potupného mediálního sebeponižování.

Faktem je, že projekce myšlenek umělců či jejich zviditelnění ve společenském povědomí skrze média je celosvětovým trendem. Umělec však při „tvorbě“ svého jména tímto způsobem musí přijmout marketingové zákony reklamy, a tím i případné riziko ztráty své vlastní tvůrčí identity. To je vskutku velmi nevděčná role umělce.

Janečková píše, že uspět ve světě je pro českého umělce problém, uspět ve světě tímto způsobem je v silné konkurenci ještě těžší. Frustrování čeští umělci proto přejímají „světové“ metody šoku a snaží se je aplikovat doma. Celkem bez výsledku.

Nesouhlasím s Janečkovou, že značka „český malíř“ je ve světě špatně prodejná. Český umělec není sklo od Mosera a ani pivo Budvar, stejně jako Amerika není pupkem světa ani středem vesmíru.

Jistěže se v Americe, ale především i v Evropě dělají významné obchody se současným uměním, kde se mnoho Čechů zatím neprosazuje. Módní trendy a poptávka, která nyní směřuje do Asie a Afriky, je jednou věcí, povaha českého umění z hlediska zájmu světa je věcí druhou, ale to už je jiné téma.

Nemyslím si, že by galeristé a kunsthistorici měli mít v rámci prosazení českých výtvarných umělců v cizině nějakou zvláštní a v Německu okoukanou roli bedlivých četníků, kteří mají prověřovat hustým galerijním sítím umělce v jeho schopnostech oslovit mimo hranice své země.

Myslím že by stačilo, kdyby byly peníze ve společnosti rovnoměrně rozprostřeny a věci by fungovaly tak, jak by měly. Možná by i publicisté z *MF Dnes* psali trochu jinak. A tak jestliže Janečková píše, že v cizině nevěří českým kritikům, ale ani českým galeristům, řekl bych, že tam nevěří ani českým novinářům.

2. 9. 2003

Jefim Fištejn a Arnošt Lustig radí: „Přestaňte se přejídat!“

„Představovat Karla Gotta je jako nosit dříví do lesa. Zlatých a Českých slavíků má tolik, že by se vystavení vedle sebe dali měřit na metry. Je v pravém slova smyslu klasikem české kultury.“ Nevím, jaký je „levý smysl“ pro označení „klasik české kultury“, ale takto a ještě i jinak uvozuje svůj rozhovor se známým zpěvákem v PR časopísku *Pohoda pojištěnce* známý „seriózní“ novinář a publicista, někdejší šéfredaktor *Lidových novin* Jefim Fištejn. Vadí vám to? Přečtěte si tiráž jarní reklamní tiskoviny Všeobecné zdravotní pojišťovny distribuované pečlivě do každé domácnosti a užasnete, anebo možná také ne.

Šéfredaktorem je Arnošt Lustig, autor někdejšího skvělého románu *Modlitba pro Kateřinu Horowitzovou*, ale také bývalý šéfredaktor české mutace *Playboye* v devadesátých letech. Co nutí tyto muže jistých kvalitativních záruk devalvovat podobnou promiskuitou svoji pověst? Mají i oni – stejně jako před časem Jiří Suchý, který se trapně prostituoval v reklamě na práci prášek Lanza – tak hluboko do kapsy?

„Mnohdy stačí málo – omezit špatné návyky, věnovat pozornost správné výživě a přestat se přejídat,“ píše v editoriale nepoetickým a srozumitelným jazykem vytříbená „redakce“, jejímž členem je kromě obou zmíněných publicistů a několika odborných lékařů i Radek John. „Hlavně nezapomeňte, Všeobecná zdravotní pojišťovna je tu pro vás,“ radí domácnostem významné mediální osobnosti pod tradičním pořekadlem Či chleba jíš, toho píseň zpívej. „Každý člověk má volbu, a cesta, na kterou pak vykročí, předurčí jeho další osud,“ stojí ještě napsáno v editoriale. Ano, něco pravdy na tom bude.

6. 5. 2003

Ještě jednou k integritě osobnosti

„Pane Paule,

tentokrát jste udeřil hodně hluboko pod pás. Úplně stejně to vůči Fištejnovi nedávno provedl známý zelený bolševik Jakub Patočka. Ale s tímto... (nenapadá mě bohužel slušné pojmenování) byste snad nechtěl být porovnáván.

Dovolte několik dotazů. Věnoval jste už někdy svou ctěnou břitce kritickou pozornost jakékoli podobné reklamní tiskovině, jakou je *Pohoda pojištěnce* (a že jich u nás vychází *neurekom* s obsahem převážně lehce zaměnitelným)? Vyjadřujete se stejně pohrdlivě o nejružnějších josefech nováčích, kteří tyto časopísky tvoří?

Pokud je odpovědí na předchozí dotazy ne, pak se ptám, proč vám v tomto případě vadí Fištejn a Lustig tak, že cítíte potřebu veřejné denunce a povýšeneckého moralizování?

Ano, zajisté to dělají pro peníze. Lustig kromě peněz možná pro zábavu, Fištejn zřejmě z existenčních důvodů. No a co???!! Nehraje si na umění, svědomí národa či strážce veřejného blaha. Dělá PR nebo reklamu a nijak to nemaskuje. Na tom není nic k pohrdání, to je řemeslo jako každé jiné.

Když to převedu do jiné polohy – je to, že jeden obkladač dláždí předsíní v rodinném domku z materiálu za 300 Kč/m² a druhý obkladač dláždí vilu věhlasného designéra třeba carrarským mramorem, důvodem k tomu, abyste nad tím prvním ohrnoval nos a vyřvával do světa: „Podívejte se, jaký je to ubožák!“. Pokud ne, bylo by fajn, kdybyste byl schopen se pánům Fištejnovi a Lustigovi omluvit. V opačném případě padáte na „úroveň“ Jakuba Patočky.“

František Kolařík

Musím ujistit všechny „demokraty“, které nadzvedla má kritika, že předcházející *Monitor* věnovaný aktivitám panů Fištejna a Lustiga, jsem nepsal vůbec s radostí. Je mnohem více pozoruhodnějších věcí, o nichž lze psát, avšak v tomto případě mi nešlo jen o jeden konkrétní příklad. Podobné „melouchy“ vyjadřují totiž jistý obecný rys, který je v naší společnosti po roce 1989 v podstatě novým jevem a je také projevem určité formy úpadku hodnot, jež měly u nás přece jen jistou pozici. Paradoxně nikoliv zášť vedla moji ruku ke kritice, jak mi mnozí podsouvají, ale zbytek úcty, kterou ještě mám pro obě zmíněné osoby.

Dopis pana Kolaříka je typickým představitelem postoje, jenž ve své podstatě uznává profesní i morální nihilismus. Zásadním problémem je, že Jefim Fištejn i Arnošt Lustig nejsou anebo alespoň nebyli „obkladači“ pracující pro kohokoliv za jakýkoliv peníz, ale lidé se svým jasným hodnotovým kontextem a především kreditem, který si v minulosti vydobyli jak svými postoji, tak kvalitou své vlastní profese.

Nedovedu si představit třeba ve své branži uznávaného a renomovaného amerického moderátora Larryho Kinga, kterak by vzal třeba kšeft na moderování nějakého veletržního sympozia. Nedovedu si představit například zpěvačku Ivu Bittovou, že by se nechala fotit pro inzertní noviny a třeba jako Jan Hřebejk (*Avízo* č. 8) jim poskytovala rozhovory. Pan Hřebejk za to má samozřejmě reklamu na svůj film v těchto novinách, to však nic nemění na tom, že kupčí se svým dílem *Pupendo*.

Kolik tvůrčích osobností a umělců se například v době krize v České televizi dovolávalo onoho „svědomí národa“ či „role strážce veřejného blaha“, svobody atd. atd. a kolik tisíc jinak „liberálních“ a loajálních občanů je v tom najednou účelově podporovalo. Kolik z těch osobností jsem předtím i později viděl s těmito hodnotami šmelit. Larry King neudělá nic, co by poškodilo jeho prestiž a renomé jeho pořadu, neudělá to proto, aby jeho slovo mělo váhu.

Podivuji se nad tím, že tento kontext je pro tolik lidí nepochopitelný. Od lidí s kreditem očekávám adekvátní postoje, jejich odpovědnost vůči hodnotám, které reprezentují, neboť vytvářejí v našem prostředí špatné vymahatelnosti práva alespoň nějaké mantinely slušnosti a záruky toho, co se ještě „smí“ a co už ne. Kvalitní novinář a spisovatel se proto nikdy nemůže stát pouhým „obkladačem“ a podobným obchodníkem se svým jménem. Pokud ano, své jméno nutně ztrácí. Svět se samozřejmě nezboří, jen bude zase o trochu chudší.

Od lidí bez kreditu, od těch „nováků“ (všichni Nováci jistě prominou) – jak píše pan Kolařík, nic podobného neočekávám, a proto se jejich aktivitami ani nezabývám. Není k tomu totiž důvod, jsou čitelní, svoji prodejnost mají v programu (nijak se na ně nezlobím) a nemá cenu je jakkoliv „kultivovat“. Ano, udeřil jsem „pod pás“, neboť jsem se snažil vyjevit souvislosti, do kterých se ale pan Fištejn a pan Lustig dostali nikoliv mojí vinou.

To je vše.

7. 5. 2003

Ještě jednou k otázce morálky v umění

Fabiano Golgo se ve svém článku věnovaném úmrtí Leni Riefenstahlové (BL 12. 9. 2003⁴⁵) zabývá otázkou etiky v umění, vlivem morálky autora na kvalitu jeho díla, a ptá se, zda má být umělec posuzován podle toho, v co věří. Jistě, že ne v občanské rovině, v té umělecké ano.

Významný český kubistický malíř Bohumil Kubišta sloužil za první světové války jako důstojník na lodi a pevně věřil, že potopení každé nepřátelské lodi, o jejíž zničení se sám zasloužil, má smysl. Zabíjení alespoň z křesťanského hlediska ale nemá smysl nikdy, nicméně Kubišta vytvořil dílo, ve kterém z jeho důstojnické militantní cti nebylo obsaženo nic, a o to jde.

Riefenstahlová v nacismus s největší pravděpodobností nevěřila celý život, ale přesto svým dílem na rozdíl třeba od Kubišty sloužila moci, byť jen omezenou dobu. Zdá se tedy, že je z morálního hlediska vinna, ovšem především v tom smyslu, že se zpronevěřila tvorbě. Navíc, jak napsal Jan Čulík⁴⁶, její film *Triumf vůle* je velmi dobrý propagandistický film, natočený na svou dobu sice nezvyklými a vynikajícími filmovými prostředky, nicméně dílo nacistické ideologii neprotiřečí, ale naopak monumentalizuje jednoduchou a jednotnou totalitní ideologii.

Naopak Golgem zmiňovaní Raphael a Michelangelo, přestože byli financováni „zvrhlým“, vlivným a bohatým rodem Medici, nevytvořili za tyto peníze jen dílo poplatné moci, ale nadčasově zpodobili člověka v jeho utrpení a lidskosti. Jejich dílo je monumentální v onom všeobecně lidském přesahu, který se osvobodil z pout ideologie a dokázal stát samostatně a svěbytně jako vzkaz budoucím generacím. Navíc je třeba si uvědomit, že renesanční oslava krásy lidského těla souvisela s novou nadějí a s novým pohledem na člověka, s jeho smrtelností. V tom renesanční umělci „protiřečili“ církevní moci a nebyli ideologičtí.

Triumf vůle kultem fyzické krásy naopak oslavoval vyvolený segment, nesmrtelnost árijské rasy, a proto zůstal ideologickým. Riefenstahlové je třeba zcela jistě lidsky odpustit, nicméně je otázka, zda její další práce byla kvalitnější. To by měli posoudit odborníci, já si to nemyslím. Pakliže její další dílo nebylo lepší než to, co vytvořila pro Hitlera, má smůlu. Umělec celý život svádí boj mezi dvěma „já“, „já“ jako tvůrce a „já“ jako člověk-občan, vlastenec atd. atd. To poslední v umělci vždy zneužívala moc. Jen silný umělec si ponechá své tvůrčí „já“ za cenu odmítnutí

své občanské „prospěšnosti“. Mnozí kvůli tomu zemřeli, aniž by „nezávislé“ dílo vůbec dokončili.

Dějiny umění jsou napínavým *thrillerem* lidských osudů, střetem víry a morálky. Umělec, který se vyslovuje ke světu především skrze tvorbu, je funkční a významný ve tvorbě, jako občan je nepodstatný. Umělec s transparentem a s trikolorou na klopě je vždy k smíchu. Podstatné je dílo, které vytvoří, pokud ho vůbec může vytvořit, nikoliv jeho občanská „civilní“ aktivita. Byli umělci, kteří nemohli tvořit, a tak netvořili. Jestliže umělec v něco věří, promítne to nutně do své tvorby v intenzitě své víry. Přesvědčivost díla je totiž postavena na víře umělce, na jeho schopnosti uměleckými prostředky tlumočit své sdělení.

Díváme-li se na *Triumf vůle*, film zcela přesvědčivý v tom, co chtěl sdělit, je zřejmé, že Riefenstahlová nacismus pochopila, a dokonce mu – byť na chvíli – uvěřila. Věděla, že film udělá, protože porozuměla zadání skrze své přesvědčení a z díla je to patrné. Proto je ten film dobově „dobrý“, protože je ideologický, antifašista by ho nikdy nenatočil. Riefenstahlová dala svého génia do služeb zvrácené ideologie, ovšem je paradoxní pro umění, že ona zvrácená moc umožnila vznik díla na tu dobu tak výjimečných kvalit. Kvalita v jistém směru dnes již ve filmu běžných a formálních.

Lyriku filmu, o které se Jan Čulík zmiňuje, považovala autorka – a ne neprávem – za tvůrčí nadstavbu, které Hitler pravděpodobně ani neporozuměl. Ovšem hranice, kde je „ještě“ ve filmu lyrika a kde začíná patos, je velmi nepřehledná. Máme před sebou těžké rozhodnutí, jak přijmout kvalitu filmu *Triumf vůle*, který i dnes po tolika letech mrazí a je strhující podívanou. Co nás na něm ale vlastně uchvacuje? Jsou to jen ty novátorské postupy a práce kamer, anebo je to ona úchvatná „přesvědčivost“ nacistické moci a celé její ideologie vyjádřené skrze tyto kamery?

Může být tedy dílo kvalitní, když zpodobňuje a zosobňuje moc, v jejímž důsledku zahynuly miliony lidí? Zdá se, že ano, ale jen potud, pokud má kvalita sloužit něčí ideologii, z hlediska ideologie a skrze tuto ideologii, které ovšem demokraticky smýšlející člověk nerozumí. Pro něho je to nuda. Kvalita filmu *Triumf vůle* je identická s kvalitou například bývalé sochy J. V. Stalina na Letné. I zde sochař Švec heroizoval kult moci a měl tu smůlu – a možná i štěstí – že jediné neangažované dílo které po něm zbylo, je *Sluneční paprsek* – socha jezdce na motocyklu, vystavená na Zbraslavi. Švec spáchal sebevraždu, protože všechny jeho sochy byly zničeny. Riefenstahlová se rozhodla žít a její film je v archivu, mohla být třeba dobrou herečkou.

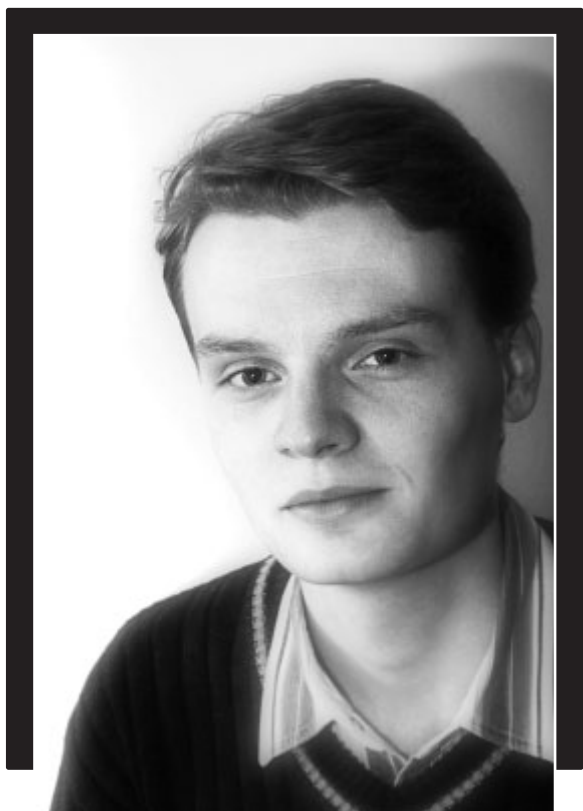
Myslím, že význam díla nelze posuzovat izolovaně jen v jeho formálních a novátorských kvalitách. Dílo vždy k někomu a někam směřuje, cosi vypovídá a cosi chce sdělit. Kvalitu díla proto nelze odhlédnout od jeho funkčnosti, od toho, čemu dílo slouží a jaké myšlenky sděluje. Ideologie velmi dobře věděly, že tvorba je komunikace, skrze níž lze manipulovat veřejnost. Dílo je tedy tak kvalitní, jaké otázky

artikuluje. V rukou umělce se proto v jistý moment může koncentrovat obrovská odpovědnost nejen tvůrčí, ale hlavně občanská.

Osobní tragédie umělce je pak v tom, že občas není schopen se rozhodnout, a to se stalo i Riefenstahlové. Ona se však obhajovala tím, že natočila dokonalý film, čímž navršila míru vlastního utrpení na samotnou hranici snesitelnosti. Natočila špatné dílo, protože sloužilo zvrácené moci, a jeho „nadčasovost“ je izolována jen v jeho historické roli. Nic víc z něho totiž nezbylo, novátorské formální filmařské postupy si přivlastnili a vykradli její kolegové.

23. 9. 2003

Jakub
Žytek

Paměť v ohrožení

I skladník ve šroubárně může si přečísti

Člověk, který je v současnosti znalý latiny a staré řečtiny, ten, kdo se zabývá antickou literaturou, je považován přinejlepším za podivína, za osobu, jež snuje v potměném podkroví za svitu svící své (velkolepé) dílo, kterému nikdo nerozumí a jež nikomu nepřekáží. Řečtinář a latiník je v obecném povědomí skleníkový tvor, vycházející ven jen do univerzitních knihoven a za nákupem potravin. Tajnůstkář, žijící obklopen svým Homérem, Platonem, Catonem a Vergiliem, bytost mrzutá, nemotorná, nepřátelská a ve světě naprosto neuplatnitelná.

Příčina tkví jednak v mizivé znalosti těchto dvou jazyků u dnešních generací (zkuste si sami zjistit, kolik lidí si je vůbec vědomo, že existuje nějaká stará a nová řečtina), jednak v přerušení kontinuity, vazby mezi starověkou kulturou a kulturou soudobou.

Co se týče vyučování latiny na českých gymnáziích či jiných středních školách (řečtiny je tak poskrovnu, že se o ní nezmiňuji), soustřeďuje se hlavně na gramatiku, nikoliv na věc nejpodstatnější, k níž by znalost gramatiky měla vlastně jen vést: na četbu literárních textů, na schopnost je interpretovat, samostatně se nad nimi zamýšlet a dospívat k formulaci vlastního názoru.

Řecké i latinské příběhy jsou přitom plné archetypů lidského chování: hrdinů i zbabělců, vůdců i bezbarvých členů tlup, mudrců i pitomců, žen hrdých, vzdorujících i těch, které se vždy podřizují, křiváků a lidí čestných, pokorných i pyšných, tvůrců i ničitelů. Homérovi hrdinové jsou tak dnešní, ať bohové či lidé; Euripidova *Médeia* silou zabít vlastní děti ochromuje, při Sokratově řeči v Platonově *Obhajobě* leckde mrazí. Plautovy hry jsou legrační, Ciceronovy řeči proti Katilinovi odvážné, Caesarovy *Zápisky* ve své úspornosti pozoruhodné, Ovidiovy milostné verše dokáží inspirovat, Martialovy epigramy rozesmát, Marcus Aurelius přimět k zamyšlení.

Je třeba znovu rehabilitovat znalost latiny a řečtiny jako úžasné možnosti navrátit se ke kořenům evropské civilizace, jako klíče k tomu, co dnes tvoří základní východiska našeho myšlení; je záhodno zvážit, zda má smysl držet se tradičních schémat při překladu hexametru; je nutno pořídit nové překlady starých autorů, čtivé, svěží, srozumitelné.

Jistěže, bude to práce nanejvýš svízelná, lopotná a úmorná, pokud však chceme, aby staré klasiky v překladech někdo četl, musíme to provést. Starověká řecká a la-

tinská literatura je dost cenná na to, abychom ji nepřehlíželi, abychom si ji nenechali proklouznout mezi prsty a nepřišli tak i o to málo, co nám z ní dnes ještě zbývá.
VIVAT, CRESCAT, FLOREAT!

„Hle, však od Tenedu ostrova –
hrůza mě jímá, když říkám ta slova –
hadi z tichých hlubin mořských,
dvojice svinutých těl obrovských,
na hladinu s proudem vyplují
a vedle sebe ke břehu směřují.
Jejich břicha se ve vodách napínají
a hřebeny hadích hlav
sklouzávají po vlnách.
Zbylou částí za sebou
brázdu v moři vyrývají
a nesmírné tělo v oblouku vinou.
Ze zpěněného moře šumění běží,
oba hadi už dosáhli pobřeží;
s očima krví podlitýma,
s očima krví planoucícma,
dva syčící chřtány
olizují jazyky, jež jsou rozeklány.
Krve by se v nás nedořezal,
prcháme pryč a oni bok po boku
k Láokontu, on je jejich cílem –
ale nejdříve tělíčka dvou synů –
plazí se kolem ovinou,
škrtí jeden i druhý,
a jejich pastvou jsou
hryzané, nebohé údy.
Nato jej, otce samotného,
který jim na pomoc šel
a kopí přinášel
v ukrutné spirále svinutého
dvakrát kolem středu těla obtočí,
dvakrát okolo hrdla ho sevrou,
šupinaté hřbety s hlavami
na vysoké šíjí jej rdousí.

On současně napíná ruce,
aby rozerval uzly,
potřísněn hnísem na stuze
a černým jedem,
současně strašlivé výkřiky
vznesou se pod nebem:
takový řev, jako když
z oltáře prchá raněný býk,
který z šíje sekeru sesmýk
vedenou nejistou rukou.
Však dvojčata dračí
sklouznou dolů,
plazí se co síly stačí
ke hradu kruté Minervy,
do nitra svatyně,
tam skryjí se u nohou bohyně,
za kruhem štítu.“

(Vergilius, Aeneis, kniha II., verše 203nn.)
21. 10. 2002

LN: „Přišel Brzezinski a položil si věci na stůl“...

Tato práce si klade za cíl poskytnout – na základě všeobecné srovnávací analýzy – obraz summitu NATO v britských *The Times* a českých *Lidových novinách*. Tyto dva deníky nebyly zvoleny náhodou. Jednak se snaží být zdrojem informací pro podobnou sociální vrstvu, jednak stojí na přibližně téže straně politického spektra. Jejich vzájemné srovnání tak současně ukáže, zda, jak a nakolik se uchopení a zpracování tématu v obou denících liší, nakolik jsou české noviny „světové“, vystaví je srovnání, které je jim jinak – zejména vinou jazykové bariéry – upřeno. Práce je rozdělena do jednotlivých oddílů podle dnů, jež summitu bezprostředně předcházely a v nichž probíhal. Přímych citací z textů je užito pro dokreslení rozebírané skutečnosti.

ÚTERÝ 19. LISTOPADU

The Times

Jediná zmínka o summitu se objevuje v článku, který se zabývá rozpory mezi americkou a německou administrativou, konkrétně mezi prezidentem Bushem a kancléřem Schröderem. Poznámává, že zatímco Bush si najde ve svém třídním programu v Praze čas na separátní jednání s Tonym Blairem, prezidenty Chirakem, Havlem a Necdetem Sezerem, na německého kancléře mu už volno nezbylo. Autor upozorňuje, že jádrem sporu je Schröderova antimilitaristická a antiamerická politika v posledních měsících, již vděčí za své znovuzvolení, a že povolení k přeletu přes německé území pro americké jednotky neučinilo na amerického ministra obrany nijak zvláštní dojem, protože je to povinnost Německa jakožto spojence v NATO.

Lidové noviny

V českém deníku je summitu NATO naproti tomu věnováno několik stran (bohužel jsem neměl možnost porovnat přímo tištěnou podobu novin, všechny články k daným dnům jsem si stahoval z internetu). Titulek úvodní strany oznamuje: „Bush přiletá v čele obrovské delegace.“ V článku se podrobně popisuje složení celé delegace, a to místy až do komických detailů – „Amerického prezidenta doprovází řada agentů FBI, osobních strážců, policistů, lékařů, kuchařů, řidičů či stewardů.“ Dále se zabývá místem, kudy se bude prezidentská kolona přesouvat z letiště, kde bude prezident pravděpodobně nocovat, jaká jsou bezpečnostní opatření v okolí reziden-

ce velvyslance USA atd. Najdeme zde i podivuhodné vyjádření typu „nejslavnější letadlo světa Air Force One“. Já jsem si vždycky myslel, že je to U2...

Jiný tón se vyskytuje v komentáři Petra Fischera „Co když nepřijedou?“ Autor v něm s lehkým odstupem hodnotí manévry české policie, připravující se na zásah proti potencionálním demonstrantům, a klade si otázku, co se stane, pokud se demonstranti prostě nedostaví, pokud se ukáže, že to vše byl jen humbuk. Závěrem pak, jakoby v záblesku kritického hodnocení, poznamenává: „To hlavní přece už víme – vytváření strachu z legitimní kritiky nejsilnější vojenské aliance nám šlo moc pěkně. Proti jakému narušiteli se bude brojit příště?“ Bohužel touto otázkou komentář také končí, ačkoliv právě ona poskytuje možnost mnohem hlubší analýzy celého problému, možnost ptát se po smyslu nového NATO.

LN dále informují o návrhu ministerského předsedy Špidly zřídit v České republice velitelství NATO, o tom, že se Bělorusko přece jen zúčastní summitu, a to na úrovni svého *chargé d'affaires*, i o tom, že v době konání summitu budou z centra Prahy odstraněny veškeré odpadkové koše, a to z bezpečnostních důvodů. „Lidé se bez nich budou muset několik dnů obejít.“ Jak se „budou muset obejít“, to už LN neříkají.

Mimoto přinášejí informace vojenského rázu: „Generálové dostali zašifrované mobily, americké stíhačky už čekají v Čáslavi na rozkaz k letu a Češi nabídnou alianci tři obří letadla,“ zde vcelku podrobně informují o 14 armádních programech, které se Česká republika zaváže splnit. S tím souvisí i článek o dění v Praze, mapující rozsah policejních příprav v ulicích – je však plný klišé a uměle vyvolaného dramatického napětí: „V některých místech – například u Obecního domu – byly policejní hlídky *rozesety jen několik metrů* od sebe. Kolik *mužů zákona* se včera po Praze pohybovalo, nelze podle Terezy Bílkové z tiskového oddělení pražské policie přesně říci.“ Jak je to možné, že nelze přesně říci, kolik je v Praze policistů? Proč se na to LN nezeptaly? Jak to, že to nezjistily, ba dokonce se nad tímto prohlášením ani nepozastavily?

Zajímavý oddíl tvoří informace, které se summitu NATO naprosto netýkají. Jednou z nich je shrnutí prezidentských návštěv z USA v bývalém Československu a v ČR nazvané „Bush slavil revoluci, Clinton hrál v Redutě“. Nevím, je-li účelem této stati vyvolat slavnostní náladu z minulosti či pocit pýchy, ale pochybuji, že to, co Bill Clinton pojezdil U Zlatého tygra v roce 1994 (plzeňské a řízek v bramboráku), má nějakou zásadní souvislost se summitem NATO o osm let později. Obdobné téma „slavnostních menu“ lze objevit v článcích Michaely Kratochvílové. Podle mého názoru bylo autorčiným záměrem informovat čtenáře o okolnostech večere na Hradě (čemuž by nasvědčoval mile aluzivní název článku „Největší hradní slavnost“), ale celá věc se jí poněkud vymkla z rukou a vyústila v dlouhé a podrobné seznamy jed-

notlivých chodů: „Havlovi hosté si budou pochutnávat například na rybí polévce s nádechem šafránu, potochními raky a čerstvou zeleninou. Jako hlavní chod jim budou servírovány perličky se staročeskou hořčičnou omáčkou, francouzskými lusky a bramborovými placičkami (*etc.*).“ Stejného postupu se drží autorka ve svém dalším článku „Nejdřív památky, pak na oběd“, kde nastiňuje program prvních dam jednotlivých států a opět obsáhle referuje o jejich menu: „Hlavním chodem bude filírovaný králíčí hřbet na divoko s restovanými špenátovými listy a štouchanými brambory na slanine. Pro vegetariánky budou připraveny domácí těstoviny *lasagne* s listovým špenátem a rajčaty s tapenádou z oliv a bazalky sypané hoblinami čerstvého parmezánu (*etc.*).“ K čemu to, u všech všudy?

Tatáž autorka je podepsána pod článkem „Lidé NATO“, který pokrývá celé dvě strany a přináší krátké charakteristiky vedoucích představitelů všech delegací, leckdy diskutabilní a podivné, např.: „Itálie. Silvio Berlusconi (66), premiér. Vystudoval práva na univerzitě v Miláně. Postupně se *vypracoval na jednoho z nejúspěšnějších podnikatelů* v zemi. / Norsko. Kjeli Magne Bondevik (55), premiér. Je to *ostrlílený politik, známý jako „muž kompromisů“*. K jeho zájmům patří zahraniční politika (*to by opravdu měla, když je to premiér, pozn. aut.*) a životní prostředí. / Ázerbajdžán. Gejdar Alijev (79), prezident. Ve své zemi je *obviňován z korupce, porušování lidských práv, ale i veleben jako symbol stability*.“

V komentáři listu „Budoucí tvář NATO“ s podtitulem „Rozšiřování aliance významně posiluje celosvětovou stabilitu“ se Petr Buriánek zamýšlí nad měnící se rolí aliance v současném světě. Článek obsahuje řadu tvrzení, která jsou sice pravdivá, o nichž však zároveň lze v určitých situacích s úspěchem pochybovat – Spojené státy NATO potřebují, ale jsou schopny stejně tak obejít se bez něj. Je hezké předpokládat, že se Američané podřídí aliančnímu konsensu, ovšem pravděpodobnější je, že budou jednat na vlastní pěst. („Rozšířením NATO o baltské státy, ale i o všechny další země bývalého komunistického bloku se dále a trvale oslabují nejrůznější mocenské úvahy o sférách vlivu. Členové aliance jsou si rovni. Dánsko i Německo, Česká republika i Spojené státy mají každý jeden hlas.“)

STŘEDA 20. LISTOPADU

The Times

V článku „Smrt novináře vrhá stín na režim v Kyjevě“ se moskevský přispěvatel listu věnuje zmizení ukrajinského novináře pišícího kriticky o režimu a připomíná kauzu ukrajinského prezidenta Kučmy, jemuž bylo řečeno, že je na nadcházejícím summitu NATO *persona non grata*. Zmiňuje se i o neudělení víz pro běloruského prezidenta Lukašenka a odkazuje na širší zpravodajství o summitu na speciální stránce.

Timesy se na ní zabývají otázkou, nakolik je nynější rozšíření aliance politickou

záležitostí (jíž je do značné míry), a analyzují možné problémy z toho plynoucí – obtížně dosažitelný konsensus, propastné mezery v technologické úrovni jednotlivých armád apod. Připomínají ovšem, že dveře aliance zůstávají otevřené i dalším státům, zejména bývalým jugoslávským republikám. Přináší krátký profil Rumunska, které bude přizváno jako nový strategický člen NATO navzdory svému úplatkářství, nedostatečně průhledné státní správě a slabému pokroku na cestě k západní občanské společnosti. Stejně tak se věnují i pobaltským republikám, charakterizují jejich armády i jejich možný příspěvek ke společné obraně NATO, připomínající důsledky, jaké bude toto rozšíření mít pro švédskou a finskou neutralitu. Mimoto otiskují mapu *New-look NATO* s vyznačenými nově přizvanými státy, se stručnou charakteristikou jejich ozbrojených sil a toho, co alianci přinesou.

Lidové noviny

Na úvodní straně najdeme titulěk „Bush je v Praze. Bezpečnostní opatření jsou na maximu.“ Obsahuje popis Bushova příletu do Prahy a cesty na místo ubytování. Silvie Blechová dokazuje, že smysl pro zdůraznění dramatickosti celé situace je jí takřka vrozen: „Na Bushův přílet čekalo na letišti několik desítek novinářů. *Na vlastní kůži* pak zažili, jak to vypadá, když někam cestuje *nejmocnější muž světa*.“ „*V pohotovosti byli přímo na místě i ministr vnitra Stanislav Gross a policejní prezident Jiří Kolář.*“ Úplně je oba vidím. V maskáčích, oděni v neprůstřelné vestě a s pistolí v ruce stojí v pohotovosti přímo na místě, jen tasit.

Kromě toho referují *LN* o chystaných sabotážích na železniční trati před Prahou, které se podařilo úspěšně odhalit, i o českém návrhu pro NATO, jímž jsou specializované armády jednotlivých států (v České republice je to například liberecká protichemická rota). Na článek o protivzdušné obraně z předchozího dne tematicky navazuje článek „Americké stíhačky už krouží nad Českou republikou“, jenž je plný detailních technických informací. Informace o tom, jak je zajišťována bezpečnost prezidenta USA a jeho spolupracovníků, obsahuje článek „S Bushem je v Praze na 500 agentů.“

Co se týče politických informací, přináší *LN* příspěvek prezidenta Havla „Jsme důvěryhodným spojencem“, v němž charakterizuje členství ČR v alianci jako „jeden z nejvýznamnějších úspěchů, kterého Česká republika za uplynulých třináct let dosáhla“. Havlovo jméno se objevuje i v souvislosti s neudělením víza pro běloruského prezidenta Lukašenka – Havel tvrdí, že tento krok není namířen proti Bělorusku, nýbrž je výrazem nesouhlasu s Lukašenkovým autoritativním způsobem vládnutí. *LN* se dále zabývá reformou aliance a ozbrojených sil a geopolitickými důsledky, které bude mít rozšíření pro ČR, jež se ocitne ve „vnitrozemí“ aliance. Připomínají i problém války proti terorismu a citují výrok prezidenta Bushe s vysoce sofistiko-

vaným závěrem: „Teroristé připravují útoky, o tom není pochyb. To je důvod, proč je musíme dostat.“

Do třetího tematického oddílu by bylo možno zahrnout „zprávy z metropole“, v nichž je čtenář informován, že „Na prezidenta čeká vila v Bubenči“ a „Okolí Kongresového centra se změnilo“ (jak je konáním summitu omezeno místní podnikání a informace o uzavírkách ulic a části areálu Hradu). Přípravy policie a chystané akce demonstrantů proti NATO monitoruje stať „Sídlo anarchistů je pro přímým dozorem policie“.

V komentářích LN zaujme příspěvek Miloše Čermáka „Nezapomeňte nakrmit kočku“, v němž si klade otázku, proč lidé opouštějí kvůli summitu Prahu, chovajíce se jako lidé, „kteří důležité návštěvě z ciziny půjčili svůj byt a sami pro jistotu odjeli na chatu“. Skoro jsem se zaradoval, že konečně objevuji vtipný a zajímavý komentář, když tu zjišťuji, že celý článek je jen rozvedením krátkého a výstižného vzkazu z *The Prague Pill*: „Milé NATO! Jídlo je v lednici a čisté povlečení ve skříni. Nepij vodu. Prostituce je legální. Dávej si pozor na anarchisty. Hodně štěstí při tom vašem zasedání! Nashle za dva týdny. Tvoje Praha. PS: Nezapomeň prosím nakrmit kočku.“ Autor během psaní dokazuje, že jazykový projev slušně ovládá, podle mě ale už prostě není originální – jako by psal slohové cvičení na daný titlek. Nezbyvá než udělat reklamu naší automobilce. Škoda.

ČTVRTEK 21. LISTOPADU

The Times

Zpravodajství ze summitu zabírá celou dvojstranu. *Timesy* se nejprve soustřeďují na postoj Ruska, které „nadále nepovažuje rozšiřování NATO za hrozbu, protože aliance podstoupila zásadní transformaci od nástroje studené války k nástroji obrany proti globálnímu terorismu a jiným hrozbám 21. století“. V kratším sloupku na téže straně přináší Adam LeBor informace přímo z Prahy a zprostředkovává rozsáhlé manévry českých bezpečnostních sil: přelety vrtulníků a stíhaček nad městem, uzavření ulic a policejní kontroly „na každém rohu“. Sděluje také, že některá nákupní centra na předměstích Prahy nabízejí velké slevy, aby přitáhla lidi z centra, a že osmapadesát procent Čechů nahlíží na summit NATO jako na jasné ohrožení bezpečnosti.

Další straně vévodí fotografie s usmívajícím se Georgem Bushem jr. a Václavem Havlem, pod níž je uvedeno krátké shrnutí Havlovy dosavadní politické kariéry – ovšem pouze do listopadové revoluce, takže jeho působení ve funkci prezidenta zůstává opominuto. „Dvoudenní setkání světových státníků by mělo být velkolepou labutí písní pro prezidenta Havla.“ „Život pana Havla je analogický s životem jeho země.“ Charakterizují ho jako dramatika, ale bohužel už neříkají, jaké hry vlastně psal.

Timesy rovněž publikují úryvky z prohlášení prezidenta Bushe, ve kterém varoval Saddáma Husajna před „nejpřísnějšími důsledky“, pokud nebude spolupracovat s inspektory OSN. Hodnotí také jeho jednání s prezidentem Turecka, jehož letecké základny mají pro případný útok proti Iráku zásadní význam, a zabývají se postojem Američanů k summitu – představuje pro ně test toho, zda má aliance v dnešním světě ještě oprávněnost; chtějí důkaz, že aliance se skutečně transformuje.

V komentované části přináší *Times* dva příspěvky: „NATO ztratilo nepřítele a hledá svou roli“ a „Za zdí – výjimečná transformace východní Evropy“. V prvním z nich se Peter Riddell zabývá politicko-vojenskými důsledky rozšíření, hlavně rozšiřující se technologickou mezerou mezi Evropou a Spojenými státy. „Volba pro Evropu je jednoduchá... Bude vždy více zapojena v ‚měkké síle‘, v udržování míru a v rozvojové pomoci.“ Ve druhém je summit NATO v Praze zmíněn jako „bod obratu pro organizaci vytvořenou proto, aby bránila západní demokracie před Stalinovým komunismem“ a „symbolické znovupřijetí“ východních zemí. Bez pomoci Západu se ovšem rozdíl mezi ním a Východem nikdy nesežene. Místo konání summitu v Praze, „dějišti úctyhodného pokusu reformovat zdiskreditovaný komunistický systém“, označuje jako „příhodné“ (*fitting*).

Lidové noviny

Nejvýznamnějším tématem titulní strany je večere pořádaná na počest prezidenta Havla na Hradě („Státníci se loučili s Havlem“). Některé citované projevy státníků jsou vskutku úsměvné, například Jacques Chirac řekl: „Jste drahý našemu srdci.“ Zároveň je v článku nastíněn program prezidenta pro tento den. Informují rovněž o prvních demonstracích v Praze: Jednu pořádala KSČM a předseda strany Grebeníček při ní předvedl nepochybnou znalost celé problematiky: „Bush je planetární magor, a takovému magorovi je třeba se postavit. Václav Havel a Tony Blair jsou patolízalové Severoatlantické aliance“ – na druhé se sešlo asi dvě stě anarchistů, kteří před Obecním domem protestovali proti válce. Na tyto články tematicky navazuje rozhovor se spolupracovníkem policie, který pronikl do struktur anarchistů, a reportáž z komunistické demonstrace, doplněná interview s ideologem KSČM Miroslavem Ransdorfem.

V obsáhlém komentáři rozebírá Zbigniew Brzezinski perspektivu nové aliance; ve stejném tónu se nese i komentář Petra Fischera. Stejný autor si všímá mediálního obrazu prezidenta Havla v cizině v příspěvku (s opět lehce aluzivním názvem) „Konec audience: Zahraničí zná Havlova jasnější tvář“. „Havel má ve světě skvělou pověst, kterou si získal především svou disidentskou minulostí a posléze i netradičním způsobem pokládání politických otázek.“ Další komentáře ve svých reakcích kopírují události minulého dne – jeden se věnuje komunistické demonstraci, jiný

hodnotí slova premiéra Špidly, jenž vyhlásil českou podporu útoku proti Iráku, aniž by měl jistou podporu být jen ve vlastní straně („Špidla válečníkem“).

Ani LN se bohužel nevyhnuly články, ve kterých vyjadřuje novinář svůj jásavý údiv a vytržení nad osobami a událostmi, o nichž má referovat. V článku Ladislava Šulce „Havel a Brzezinski promluvili v Sovových mlýnech“ září tyto perly: „Konference pokračovala odpoledne kulatým stolem, kolem kterého seděly *desítky osobností*. Jako *jeden z prvních* přišel Brzezinski a *položil si věci na stůl*... Brzezinski byl *hvězdou odpoledne*. Jeho argumenty byly kvalitní a jasné. *Jen jednou byl poněkud úsečný*. Jeden z tazatelů *zřejmě špatně rozuměl jeho projevu*. Brzezinski mu na jeho otázku *pouze řekl: „Vůbec nevím, co máte na mysli.“ A diskuse pokračovala, jako by nikdy žádná otázka nebyla položena.*“ Proč se dotyčný novinář zkrátka nezeptal znovu?

V podobném duchu se nese i příspěvek „Česko zažívá dosud největší setkání politiků v historii.“ „*Nic podobného Česko dosud nezažilo...* Na summit se dostavili *zástupci tří kontinentů* – Evropy, Ameriky a Asie... „*Není nic v naší historii, co by být jen vzdáleně připomínalo summit, toto setkání nemá obdoby,*“ řekl historik Rudolf Vévoda.“ Opravdu, neuvěřitelné se stalo skutkem, v Praze se potkává celý svět! Je pravda, že summit NATO je setkání velmi významné, proč to ale musíme všude tak okázale zdůrazňovat? Hojíme si tím pošramocené sebevědomí? Největším sebevědomím je přece sebevědomí skromné, nevyzývavé, a proto (a navzdory tomu) silné a jasné.

PÁTEK 22. LISTOPADU

The Times

„Spojenci z Varšavské smlouvy se připojili k novému NATO“ zní titulek na stránce věnované summitu. Pražští dopisovatelé informují o pozvání pro sedm států bývalého sovětského bloku a o snaze Američanů získat souhlas pro svou iráckou kampaň. Zabývají se administrativně-vojenskými reformami organizace a tím, jak se dotknou Británie. Zmiňují se i o prohlášení NATO, že plány na zřízení jednotek rychlé reakce nepodkopávají záměr Evropské unie zřídit vlastní ozbrojené síly. Dále se věnují nadcházející návštěvě prezidenta Bushe v Rusku a jeho setkání s „přítelem Vladimírem“ (*my friend Vladimir*).

V rubrice nazvané „Zápisník summitu“ nalezneme další krátké informace, které pražský dopisovatel řadí za sebe v zajímavých zkratkách, například že české vzdušné síly sice donutily k přistání kazachstánského ministra obrany, ale patnáct bitevníků USA už nebylo s to zastavit opravdu nevítaného hosta, ukrajinského prezidenta Kučmu. Lakonicky hodnotí Bushovo setkání se Schröderem: „Přiblížili se k sobě, potřásli si rukama... a to bylo vše.“ V komentované části se *Timesy* summitu už nevěnují.

Titulek dnes poprvé pojmenovává opravdu něco podstatného, ačkoliv si neodpouští velkolepý styl: „V Praze se psaly dějiny: NATO se rozšiřuje k hranicím Ruska.“ Zevrubně shrnuje události minulého dne, kdy bylo k členství v alianci přizváno sedm zemí střední a východní Evropy, a přináší reakce představitelů těchto států. Summitové zpravodajství dále informuje o takřka nicotném uvolnění napětí mezi prezidentem Bushem a kancléřem Schröderem, o lapsu, jehož se dopustil při zahájení summitu George Robertson, který opomněl zmínit Portugalsko jako členskou zemi, a také o tom, že ukrajinský prezident Kučma přece jen přiletěl do Prahy.

Do „vojenského“ zpravodajství už spíše náleží titulek „Stíhačky donutily přistát kazašského ministra obrany“, což české armádní špičky kvitovaly jako důkaz spolehlivosti letecké ochrany. Velmi podrobně informují *LN* o zřízení sil rychlé reakce a vyjmenovávají všechny závazky, které Česká republika slíbila alianci poskytnout. Jablkem sváru se během jednání stala otázka Iráku, jenž oficiálně nebyl na programu – USA se snažily získat spojence pro svůj postoj, ovšem mezi nimi a Francií (či Německem) zůstaly zřetelné rozpory.

Ze záznamu dění v pražských ulicích, kde měli policisté několikanásobnou početní převahu, a žádná válka se tak nekonala, v jednom místě krásně probleskne způsob myšlení určité skupiny české populace. Jedna z cestujících, kteří vinou průvodu anarchistů dočasně uvízli v zablokovaných tramvajích, volala na policisty: „Hlavně, ať už zmizej, někam je odveďte!“ Explicitněji to už nešlo. Spíše do rubriky společenského časopisu by patřil článek Silvie Blechové „Ženy státníků si zazpívaly a poobědvaly v Lánech“: „Nejznámější tváří a nepřehlédnutelným šarmem vyčnívala ve skupince tří prvních dam a sedmi manželek premiérů choť polského prezidenta Jolanta Kwasniewská.“ Zároveň dokumentuje typický český způsob vyjadřování, jehož ukázkou pronesla Dagmar Havlová: „Tolik prvních dam *náš* lánský zámek nepamatuje,‘ komentovala výjimečnost okamžiku.“

Komentáře *LN* se podobně jako v den předchozí soustřeďují na hlavní události summitu. Ondřej Neff si všímá změny opatrnického českého postoje v mezinárodních otázkách (Špidlovo jednoznačné prohlášení vůči Iráku, jeho návrh na zřízení velitelství NATO v ČR), Pavel Máša rozebírá zásadní přeměnu, kterou podstoupí vojenská struktura aliance, Petr Fischer se pozastavuje nad často nesplněnými podmínkami přijetí u balkánských států, pro které je přijetí do aliance jakousi „cenou útěchy“ za odklad k přistoupení k EU. Značně rozsáhlé jsou citace ze zahraničních novin (*The Guardian*, *Der Spiegel*, *Le Figaro*), jež jdou na dřev mnohdy jasněji než komentáře domácí.

IN SUMMA

Vzájemné srovnání s *The Times* nevyznívá pro *Lidové noviny* leckde nijak špatně, leckde nijak oslnivě. Podobně jako britský deník přináší ten český podrobné informace o summitu, ale občas je hustota detailů tak vysoká, že se celkový obsah sdělení naopak rozměňuje (viz například portréty účastníků summitu). Lze ovšem namítnout, že české noviny jako list pořadatelské země pochopitelně věnují události co nejvíce prostoru. V komentářích je *The Times* jasnější, cílenější, lépe dokáže vyhmátnout podstatu problému, šetří slovy a místem, více se věnuje analytickým úvahám než pouhému komentování, staví proti sobě pro a proti, naplňuje heslo *Non multa, sed multum*.

Lidové noviny naproti tomu jako by přešlapovaly na místě. Tím, co jim znemožňuje se pohnout, jsou bulvární a oslavné tendence, jež do nich pronikají. Místa, která zaplňuje kompletní seznam podávaných chodů či objevná informace typu „položil si věci na stůl“, by se jistě dala využít účelněji. Přitom myslím, že *Lidové noviny* stále ještě mají potenciál stát se vedoucím konzervativně zaměřeným deníkem v České republice, navázat konkrétním způsobem na svou meziválečnou tradici – názvy článků „Poslední hradní slavnost“ či „Konec audience“ počítají se vzdělaným čtenářem, občasné příspěvky Petrušky Šustrové či Jiřího Loewyho ve mně udržují jistotu naději. Hozená rukavice čeká na zvednutí.

13. 12. 2002

Mnémosyné

„Ó, vy psi, z vás každý se domníval, že se už domů
nevrátím z trojské země, že moje jste mrhali jmění,
násilím tady v mém domě jste sváděli služebné ženy,
také manželku mou, ač žil jsem, jste sváděli k sňatku,
hrůzu jste neměli z bohů, co sídlí na širém nebi,
ani že později lidé vás budou stíhati hněvem.
Nyní za to vám všem jsou určena osidla zkázy.
Řekl a bledá hrůza je rázem pojala všechny,
každý se rozhlížel kolem, kam náhlé záhubě ujít.“
(Homér)

Naše paměť se ocitla v bezprostředním ohrožení. Nebezpečí zapomnění den ode dne sílí a znamení jsou neblahá. My, lidé paměti, čelíme neustávajícímu, promyšlenému a nepřetržitému nátlaku. Věže naší tvrze jsou už zbaveny střeš a lučištníků, kteří ji kdysi hájili střelami pravdy, ve zdech jsou trhliny, jimiž hrozí vpád beztvářeho zapomnění, a hradby jsou na některých místech sesuty tak, že už nelze rozlišit, co bylo dříve pouští a co záštitou před ní. Poušť vábí šálivými obrazy krásných barev a lidé zmámeni opouštějí svou poslední pevnost, zřikají se paměti a jsou pohlceni zapomněním. „Nezabývejme se minulostí, hleďme do budoucnosti,“ pravil včera vyvolávač a mnoho lidí vyšlo s ním do pustiny. Zapomnění, popelavé mračno bez tváře, je pozřelo svým vírem, vsrklo je lačnými ústy a letělo dál.

Kdyby ten muž pronesl tutéž větu za časů mého praděda, byl by stižen věčnou hanbou a poslán do zapomnění za trest. Vždyť minulost jim bývala vzorem, byla přítomna při všem, co konali, neboť žili se zřením k ní, pamětlivi odkazu a víry svých otců. Jaký my dnes máme odkaz otců? V co věříme?

Minulost je dnes zdrojem úsměšků, úšklebků, pohrdání. Spisy z dávných dob nejsou čteny, jsou prý příliš složité a dnes už prý stejně nemají co sdělit, posvátná místa už nejsou nedotknutelná, neboť posvátnost je jen pověra, minulost se drolí v prach, který rozfoukává vítr.

Lidé myslí přítomností a hledí přitom k tomu, co teprve nastane, k tomu, co je nejnejistější. Naši předkové tesali do kamene, aby nám o sobě zanechali zprávu, aby

ani po smrti nepodlehli zapomnění, aby je přemohli silou slov – bláhová touha lidí, jen aby se o nich vědělo, řekne kdosi, a naprosto nechápe podstatu hrozby zapomnění, hrozbu pohlcení nicotou, hrozbu ztráty svého lidství. My se své paměti vzdáváme už zaživa a dobrovolně.

Lidé už paměť nechťejí, protože je upomíná, protože jim připomíná, co si nepřejí slyšet, protože je stále nutí myslet. Je-li odstraněna paměť, jsme odříznuti od jedné z největších opor svobodného myšlení – možnosti porovnávat to, co bylo, s tím, co jest, možnosti hájit pravdu a usvědčovat z nepravosti, práva být svobodnými lidmi.

Dnešní doba však po člověku nechce, aby myslel, nýbrž žádá, aby konal co nejrychleji, bez přemýšlení, automaticky. Jsme vplétáni v kolo, které sami roztáčíme, a stáváme se vězni.

Z tvůrců se stali obsluhovači a ovladači. Myšlení překáží. Minulost překáží. Paměť překáží.

Pozvolna nám byl ukrajován volný čas, až nezbyl téměř žádný; celý život se zaplnil činnostmi, jež nás svazují do své sítě, podvazují naši mysl, uvazují naše smysly ke smyšleným obrazům. Minulost je pasé, co bylo, zamlžuje se a rozpívá, události, které nastaly, jsou polozapomenuty a jejich souvislosti se třítští jako led.

Kdo se je pokouší osvětlit a zpřítomnit, není vítán, jeho činnost není žádoucí. Probouzí paměť, a je mu za to spíláno, protože ruší zahánivající klid a zapomnění, které vše stravuje, protože vyčnívá čistotou své řeči a vadí jistotou své pravdy. Zapomnění je nástrojem našeho ztročení.

Před pár lety se před námi otevřel další, umělý a neskutečný svět, jenž se jeví být světem skutečným, ale přesto je jen zdáním, obrazem a vypočtením. A zůstane jím navždy, neboť to, co bylo vytvořeno jen jako nápodoba – byť by byla jakkoliv dokonalá – se nemůže vyrovnat tomu, co bylo stvořeno jako skutečné a pravé, byť by to bylo plné trhlin a děr.

Avšak hranice se stírá a rozlišení splývá a my dlíme zde i tam, avšak tam může být brzy zde a zde může být brzy tam, protože prostor zapomnění, který jsme vytvořili, se rozšiřuje a roste a zachvacuje krajiny paměti a přetváří je v poušť; svou jednoduchostí a bezrozporností udolává složitost a nevysvětlitelnost, svou rychlostí doráží na zdrženlivost, dravostí dotírá na zranitelnost.

Tento svět zapomnění je posledním vývojovým obdobím naší civilizace, jež už neměla kam expandovat, a tak si vytvořila umělý prostor, ve kterém by byla další expanze možná. V krajině zapomnění jsou všechna místa odsvěcena a lze vstoupit kamkoliv, neboť paměť, jež by nás před takovými kroky varovala a odrazovala od nich, je ztracena. A tak i samo slovo posvátnost už pozbylo významu – nyní už není rozdílu, nyní už je jen všednost, nyní všechno splývá. Nic nezůstává skryto ani zakryto, protože pokora zhynula spolu s pamětí.

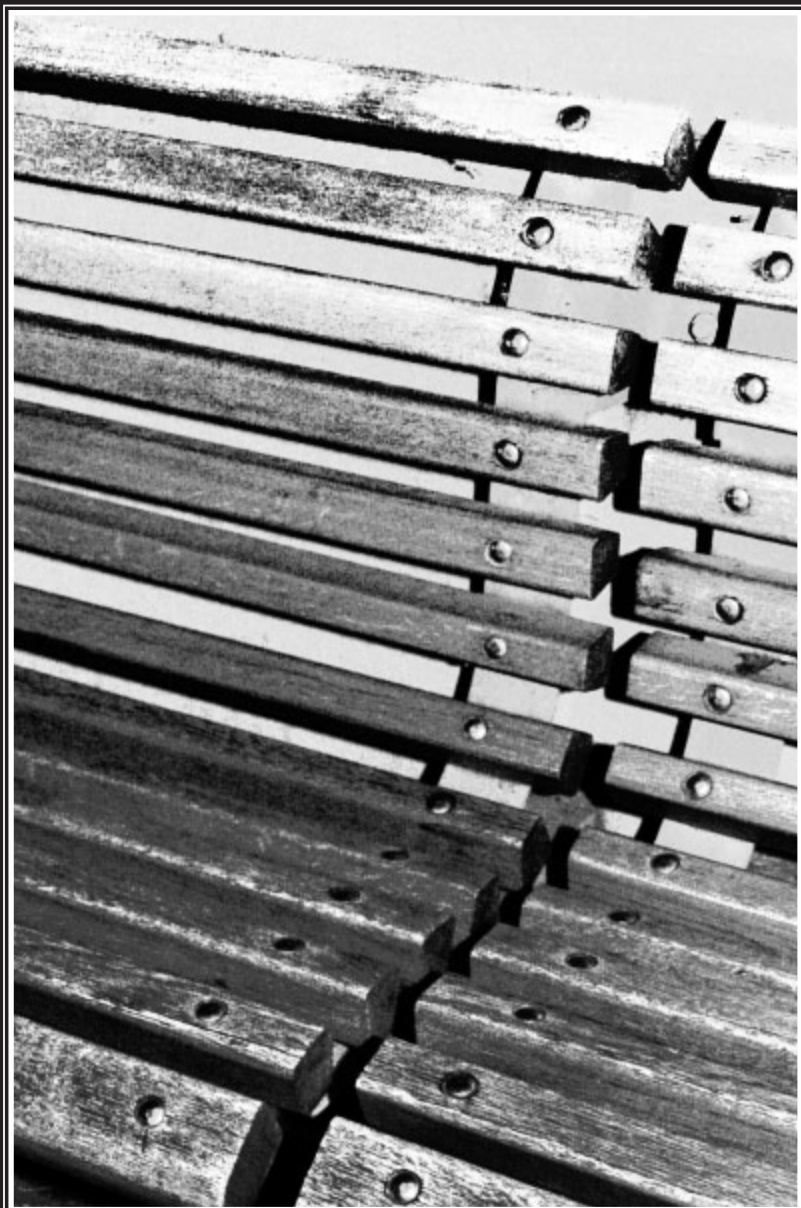
Před čím jsme ještě schopni se kořit, před čím pociťovat bázeň, čemu projevovat úctu? Paměť by nám to mohla povědět, protože tak pravila vždy, paměť, pro niž nové neznamená vždy to lepší, pro kterou minulé a dávné nezůstává opomenuto. Paměť obtěžuje otázkami a znepříjemňuje pohodlí; jednoduché činí složitějším, zploštěnému dává tvar, rozostřenému přesnou podobu.

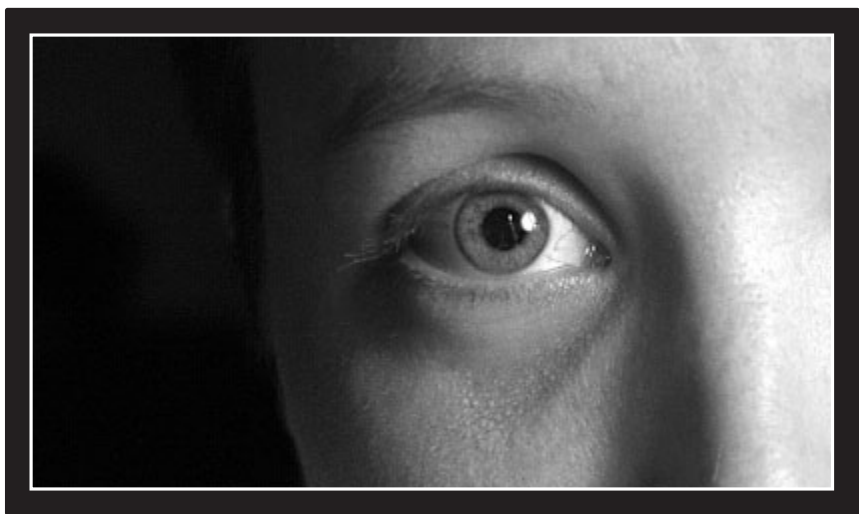
Paměť může být (a bývá) ne zcela přesná, úplná, bez chyb, ale přesto přese všechno má moc odkrývat pravdu, neboť přináší zodpovědnost, a tak nutí lidi přiznat své viny. Udrží ráda, protože říká, kdo jej přestoupil. Tam, kde dosud funguje paměť, by musel být ten, kdo se zbaběle vymlouvá, kdo zamlžuje, kdo zastírá a předstírá, zapomenut a opuštěn.

Tam, kde jsou pamětliví minulých dob, by si čestný muž nikdy nemohl podat ruku s někým, kdo zpupně chválí zlo a ovoce zapomnění, které nabízí, je plné červů. Tam, kde mají na paměti, co bylo, si dovedou vážit svobody svého ducha a bránit se plíživé síle rozplynutí.

Vtiskněme si to, prosím, do paměti, dokud ji ještě máme.

30. 6. 2003

Kathryn
Murphy

Mušle vylovené z oceánu času

Komenský a jeho *Labyrint*: Proměna renesančního člověka v osobnost baroka

Jan Ámos Komenský je postava, která stojí chronologicky na rozhraní mezi renesancí a barokním obdobím. V české literární historii se obvykle uvádí, že ke změně pohledu na svět došlo přibližně v době bitvy na Bílé hoře v roce 1620. Krátce poté v zoufalství, které následovalo po porážce protestantské strany, napsal Komenský *Labyrint světa a ráj srdce*. Takže je tento text z toho důvodu na hranici a najdeme v něm rysy renesanční i charakteristiky barokního přístupu ke světu.

Walter Benjamin napsal: „Renesance zkoumá vesmír; baroko prozkoumává knihovny. Jeho meditace jsou věnovány knihám.“ (Walter Benjamin: *The Origin of German Tragic Drama*, přeložil John Osborne, Londýn, 1977.)

Z toho vyplývá rozdíl mezi dvěma pojetími moudrosti. Na jedné straně jde o zkoumání vesmíru prostřednictvím smyslů; na druhé straně jde o ústup do vlastního nitra, pravá moudrost vzniká v důsledku kontemplace, a dáme-li výhost světu. Obě tyto tendence nalezneme v *Labyrintu světa*.

Nejcharakterističtějším projevem renesančního zkoumání vesmíru byl vědecký pokrok, který učinili v astronomii lidé jako Koperník a Tycho de Brahe. Koperníkovy revoluční objevy skoncovaly s ptolemaiovským geocentrickým vesmírem. Docházelo také k objevům doslovnějšího druhu a obdobná změna perspektivy se ukázala nutná z hlediska života na Zemi vzhledem k zámořským objevům.

To také vyvolalo u vzdělců v renesanci obrovský hlad po „kuriozitách“: Nemírně populární byly cestopisy a objevitelé přiváželi ze zámořských cest artefakty a exotické přírodní exponáty. To povzbuzovalo sběratelskou mánii. *Wunderkammer*, *Kunstkammer*, vznikalo množství královských i soukromých sbírek a kabinetů, zejména v Praze za Rudolfa II. Tyto sbírky nebyly zakládány jenom pro zábavu.

Byly také chápány jako pokus napodobit a uspořádat svět v mikrokosmu, jako pokus ukázat v miniatuře vztahy mezi všemi existujícími věcmi. Podobný impuls najdeme i v *Labyrintu*. V páté kapitole „Poutník se z výsoka na svět dívá“ je poutník odveden na vrcholek věže, odkud shlíží dolů na „město jakési, na pohledění pěkné a stkvělé a široké velice (...) okrouhle vystavené...“ (str. 20, *Labyrint světa a ráj srdce*, Praha, Odeon, 1984). Jeho průvodce Všudybud mu řekne: „...tu máš, poutníče, milý ten svět, na nějž se podívati žádostiv byl. Proto jsem tě nejprve na tuto vysokost uvedl, aby sobě naň z cela nejprv prohleděl a jeho spořádání vyrozuměl...“ (str. 20)

Průvodce vysvětlí, jak je město uspořádáno, kde žijí jednotlivé jeho třídy a jaký význam mají brány. Dojem pořádku a souvislostí je však téměř v témže okamžiku, kdy je vyvolán, podvrácen: „...líbilo mi se to uspořádání pěkné, a počal jsem Pána Boha chváliti, že stavy světa tak ušlechtilé rozdělil. Než to mi se nelíbilo, že jsem ty ulice na mnoha místech jako protřžené viděl, takže leckdes jedna do druhé vbíhala: což mi se snadného zmatení a zblouzení znamením zdálo.“

Už ve chvíli, kdy poutník začne vnímat pořádek na světě, je hned zjevné, že je to vlastně nepořádek. Avšak tato scéna, v níž se poutník dívá shora na svět, projevuje renesanční touhu pochopit ve dvojím smyslu porozumění a obsáhnutí daného jevu. Tento impuls je zároveň syntetický i analytický: Je to úsilí zahrnout celý svět do jediného celku (kulaté město) a zároveň ukázat jeho pořádek i hierarchický systém (různé ulice, čtvrti a brány). A tak má toto město tutéž funkci jako renesanční sbírka nebo kabinet kuriozit: Zahrnuje jinak zcela rozdílné prvky a klasifikuje je.

Dalo by se to nazvat „encyklopedickými ambicemi“ renesance. Encyklopedie je výraz, z něhož etymologicky skutečně vyplývají obojí pojmy porozumění a obsáhnutí daného jevu. Encyklopedie je knižní formou renesanční sbírky. V tomto období byly realizovány obrovské projekty, například La Primaudayova *L'Academie francaise* anebo *The Anatomy of Melancholy* Roberta Burtona.

Komenského vševědné, pansofické plány, jeho obrovská, ambiciózní *De rerum humanorum emendatione consultatio catholica*, jeho práce na českém tezauru, dokonce i jeho učebnice *Orbis Pictus* pro děti, všechna tato díla projevují tuto tendenci.

Encyklopedické úsilí je méně zjevné v *Labyrintu světa*, který není v první řadě knihou, poskytující informace, avšak spíše dílem, jež poskytuje útěchu či alegorické poučení. Přesto však je tato představa zcela zásadní. První kapitola má název „O příčinách v svět putování“. Dovídáme se, že poutník si není jistý, kudy ho povede cesta života, a pak o rozhodnutí, které učinil: „...Až natrápě a navrtě se dosti sám v sobě, na toto jsem přišel, abych nejdříve všecky lidské věci, co jich pod sluncem jest, prohlédl, a teprve jedno s druhým rozumně srovnávaje, jistý sobě stav vyvolil...“ (str. 14).

Alegorie poutnickovy cesty městem je v první řadě vyvolána přesně tímto encyklopedickým impulsem, vyřčeným cílem je podrobně zkoumat všechno, co svět nabízí. Avšak stejně jako pojem sbírky i tato encyklopedie je podvrácena téměř okamžitě, jakmile vznikne – s ozvěnou Kazatele ve výrazu „co jich pod sluncem jest“. Tento verš z Kazatele I.14. je mottem knihy: „Viděl jsem všecky skutky, kteréž se dějí pod sluncem, a všechno jest marnost a trápení ducha.“ Komenský umísťuje barokní pojem marnosti přímo do ohniska renesančního úsilí.

Encyklopedické i sběratelské rysy textu jsou spojeny s myšlenkou mikrokosmu. Pokus zvládnout svět jeho modelováním v miniatuře je charakteristický renesanční

tendence. Představa člověka jako „malého světa, chytře vyrobeného“ (viz báseň anglického barokního básníka Johna Donna „*I am a little world, made cunningly*“) byla všeobecná. Předpokládalo se, že lidské tělo i duše obsahují analogie k celému vesmíru. Teorie mikrokosmu byla založena na přesvědčení, že vesmír je proporcí: že určitý podobný poměr vládne všemu v přírodě, a tedy i v umění. Ve vztahu k *Labyrintu světa* je toto významné ani tak ne kvůli lidskému tělu, ale ve vztahu k alegorii. Alegorie je literární mikrokosmos: Vzájemný vztah jednotlivých částí a vztah jednotlivých částí k celku je v matematickém smyslu obdobný. *Labyrint světa* projevuje své alegorické – a tedy mikrokosmické – rysy nejen tím, že duše v něm hledá Boha, ale také na užší rovině. Občas se dá toto dílo číst jako *roman-à-la-clef*. V jedenácté kapitole „Poutník přišel mezi filozofy“ prochází poutník různými místnostmi a pozoruje činnost různých skupin lidí, kteří představují různé frakce a směry současné a historické filozofie. Neexistují zde žádné explicitní odkazy, jenom různé analogie, a od čtenáře se očekává, že si k objektům Komenského satiry sám dosadí konkrétní jména. Už to, že se Komenský zmiňuje o Kopernikovi (Komenský s ním nesouhlasil) a o rosekruciánech, dokazuje, že byl Komenský dobře seznámen s renesančním světem a aktivně se na něm účastnil.

I když je údajně cílem podvrátit všechny tyto spekulativní filozofie a ukázat jejich marnost, Komenský se baví, a když používá různé filozofické hry a triky, je v tom humor, čímž zachraňuje *Labyrint* před rizikem nudy, která je přímou součástí schematictějších děl, jako je například Bunyanovo dílo *Pilgrim's Progress*. Komenského to přibližuje k takovým satirikům, jakým byl například Jonathan Swift.

Dalším rysem *Labyrintu světa*, který ukazuje, jak vázán byl Komenský na renesanci, je jeho spoléhání se na lidský rozum. V šesté kapitole „Osud rozděluje povolání“ dostane poutník příkaz „*Speculare!*“ Text vysvětluje: „To jest *Dívej se* neb *Zpytuj!*“

Renesance v Evropě byla přechodným obdobím mezi středověkem a dobou osvícenství. Lidský rozum se osvobodil od autority církve a stal se nástrojem chápání. „*Speculare*“ má v sobě nevyhnutelný podtext „spekulace“ a přesně tato spekulativní inteligence, jež se spoléhá na osobní pozorování, je hlavní renesanční charakteristikou u spisovatelů tak rozdílných, jako je Francis Bacon, Thomas Browne, Leonardo da Vinci a Koperník.

Také tady existuje vztah k latinskému slovu *speculum*, zrcadlo, které funguje v *Labyrintu světa* jako metafora samotné mysli. V desáté kapitole „Poutník stav učených prohlédá...“ Komenský postuluje jako jeden ze základních předpokladů vědecké práce „mozek ze rtuti“, protože jinak „student nebude z něho mít zrcadla“ (str. 46). Tento obraz se běžně vyskytoval v renesanci – nalezneme jej například u Bacona:

„Bůh vytvořil mysl člověka jako zrcadlo nebo sklo, které je schopné obrazu univerzálního světa, a radostně přijímá tento odraz tak, jako oko radostně přijímá

světlo.“ (Francis Bacon, *The Advancement of Learning and New Atlantis*, Oxford, Clarendon Press, 1974, str. 7.)

Bacon tady ukazuje nejen, že se v renesanci běžně používala metafora mysli jako zrcadlo, ale také pozitivní, radostný přístup k získávání vzdělání a znalostí o světě. To se nedá říct o Komenského postoji v *Labyrintu světa*, kde je získávání znalostí spojováno s marností a utrpením způsobem, který připomíná stíznosti studentů ve středověkých básních.

Metafora zrcadla je spojena se všeobecným zájmem renesance o symbolické vidění a konkrétní vidění. To se odráží v experimentech s čočkami, jaké například prováděl Leonardo da Vinci, a v takových obrazech, jaké jsme našli ve výše uvedeném citátu z Bacona. U Komenského je tato tendence silně přítomna. Nejzřejměji je to zřejmé na ústředním nástroji této alegorie, totiž na brýlích, které poutníkovi nasadí Mámení a které má na nose schválně nešikovně, aby viděl dvojité.

Zajímavé je, že Kristus v druhé části knihy, v „ráji srdce“, nesejme z poutníkových očí tyto matoucí brýle, ale nahradí je brýlemi novými.

Téma světa, na nějž pohlížíme čočkou, se opakuje: Poutník vidí, jak dialektikové brousí čočky a prodávají je, a v kapitole „Poutník mezi novináře trefil“ nejsou dramaticky odlišné reakce na zprávy důsledkem jejich informačního obsahu, ale důsledkem způsobu, jak se zprávy vnímají. Takže znovu vidíme, jak je Komenského renesančnost dvojznačná: Na jedné straně sice projevuje dobový zájem o čočky a o otázky (dvojiho) vidění, ale nemá Baconovo nadšení. Pro Bacona jsou smysly „reportéry lidské mysli“ (Bacon, str. 7). Pro Komenského jsou tyto zdroje nevyhnutelně zkreslené.

Nejde ale jen o smysly, jimž se nedá v labyrintu světa důvěřovat: Všechno, co je fyzické, je hnusné. Lidé jsou často zobrazováni jako hmyz. Když přijde poutník poprvé na trh, vidí svým dvojitým viděním, že jsou lidé znetvořeni: „...všickni nejen v obličejí, ale i sic na těle rozličně jsou zpotvořeni. Napořád byli trudovatí, prašiví či malomocní; a mimo to některý měl svinský jazyk, jiný psí zuby, jiný volové rohy, jiný osličí uši, jiný baziliškové oči, jiný liščí ocas, jiný vlčí pazoury.“ (str. 24)

Tento odpor, pocíťovaný vůči lidskému tělu, je typicky barokním rysem. Najdeme ho například v poezii Bedřicha Bridela. Tělo je ponižováno. V *Labyrintu* je to zeschematizováno a stává se to přímo alegorickou strukturou díla. Poutník zachrání sám sebe před zoufalstvím a smrtí doslova tím, že se vrátí do sebe, do vlastního srdce. To je z bible: V Kazateli je psáno, že Bůh „umístil do člověka srdce svět“. Šalamoun, jenž je v *Labyrintu* jednou z postav, je patronem poznání, že svět je marnost, které vnímáme celým Komenského textem a jež je dalším základním rysem baroka. Přijímání marnosti světa a odporu vůči tělu, to je dvojitá známka toho, že dává poutník výhodu světu – což tvoří strukturu knihy, jak je okamžitě zjevné i z jejího názvu.

„Ráj srdce“ je v čistě etymologickém smyslu utopie – není to žádné místo. Není v něm prostor a není v něm čas. V labyrintu světa je množství sloves znázorňujících pohyb: „...tu na ryňku světa ze všeho světa jazyků a národů, všelijakého zrostu, pohlaví, stavu, řádu a povolání lidé byli. Na něž nejprv hledě, vidím předivné jich sem tam motání jako při rojení včel a mnohem divněji. Nebo jedni chodili, jiní běhali, jiní jezdili, jiní stáli, jiní seděli, jiní leželi, jiní vstávali, jiní zas léhali, jiní rozličně se vrtěli...“ (str. 23)

V ráji naproti tomu není pohybu a není popisu scén. Labyrint je nevyhnutelně zmatek, a to se projevuje i na lexikální úrovni. Mámení je jedním z průvodců poutníka a slova jako „zmatení“, „zblouzení“ a „vrtět“ jsou naléhavě častá. V „ráji srdce“ je však všechno vyřešeno:

„...spatřím obrázky ty, kteréž jsem prv ošoustané a oblámané viděl, celé již, a patrné, a krásné, nýbrž hýbati se tu před očima máma začínající. Tolikéž ta rozmetaná polámaná kola v jedno se spojila, a z nich ušlechtilý jakýsi nástroj jako hodiny, běh světa a divnou boží správu vyobrazující, se udělal.“ (str. 144)

Opakování výrazu „ušlechtilý“ je důležité. Poprvé ho bylo užito v páté kapitole, kdy poutník začíná chválit boha za uspořádání města, než si všimne, že v něm vládne zmatek. Takže zde vidíme apoteózu původní touhy po pořádku a jasné struktuře, která byla typickým rysem renesance.

Je ironické, že to, jak funguje vesmír, začne být poutníkovi srozumitelné teprve tehdy – ironicky, v obojím smyslu, který jsme zaznamenali výše – když poutník svět odmítl. To přesně odpovídá konfliktu, jak ho identifikoval Benjamin, mezi světskou renesancí a internalizovaným barokem.

To, jak přesně to všechno odpovídá, podporuje potenciální nové čtení textu. Alegorická pouť směřuje pryč od angažmá ve světě k odmítnutí světa. Tyto výrazy však lze nahradit výrazy „renesance“ a „baroko“. Komenský neprojevuje pouze různé rozporné rysy těchto různých postojů. *Labyrint světa a ráj srdce* lze nakonec číst přesně jako alegorii proměny renesančního člověka v osobnost baroka.

21. 12. 2002

Chce ministr kultury Pavel Dostál zlikvidovat současnou českou literaturu?

Po potopě... je nutno sečíst škody. Od té doby, co povodně skončily, je český tisk plný analýz škod i výroků od českých vládních představitelů ohledně toho, co je třeba dělat, aby bylo lze škody napravit. V pátek byla řada na českém ministru kultury Pavlu Dostálovi. Poskytl rozhovor *Lidovým novinám*. Zdá se, že ke dlouhému seznamu škod, způsobených povodněmi, bude nyní nutno připsat i likvidaci českých literárních časopisů a festivalů. Jak známo, vzhledem k tomu, že byl podceněn rozsah záplav, bylo poškozeno mnoho archivů a jiných cenných sbírek.

I když ministerstvo kultury poskytlo určité množství financí na jejich záchranu, odhaduje se, že chybí přibližně šest až sedm milionů korun, které bude muset Dostál nalézt ve vlastním rozpočtu. Proto se rozhodl přestat podporovat „různé festivaly, časopisy a literaturu“.

Dostál bude dál podporovat galerie, muzea a archivy, ale dopustí, aby živá kultura zkolabovala. Nepřeháním. Vládní dotace je pro mnoho časopisů hlavní položkou v jejich rozpočtu. Konkrétní příklad: bez těchto dotací budou moci dva nejlepší české celostátní literární časopisy *Tvar* a *Host* financovat své vydávání pouze do září letošního roku (*Tvar*) a do října (*Host*). Pak už nebude vycházet nic.

Tyto finanční dotace představují pro časopisy rozdíl mezi bytím a nebytím. Je však sporné, zda finanční částky, o něž jde, jsou v Dostálově rozpočtu významné. Typický roční grant pro časopis činí o hodně méně než milion korun, což je strašně málo – méně než 0,1 procento v Dostálově citovaném rozpočtu („...šest, sedm set milionů...“). Tato částka je v každém případě jen odhad: Dosud není jasné, kolik bude stát záchrana povodněmi poškozených památek. Dostál je však připraven pro ni symbolicky obětovat „živou“ kulturu – což je oběť, kterou je o to obtížnější přinést vzhledem k tomu, že škodám v archivech a sbírkách se většinou dalo zabránit.

Zdá se, že Dostálovy výroky jsou projevem jen jeho pocitu, že je třeba vyvolat dojem, že pan ministr *něco dělá* – cokoliv. Nejsou důsledkem rozumné, věcné analýzy, co v současnosti česká kultura potřebuje a co v ní zasluhuje podporu.

Je to samozřejmě otázka priorit. Archivy jsou jistě důležité a měly by být, pokud možno, zachráněny. Avšak co bude znamenat ztráta časopisů, festivalů a literárních dotací pro českou kulturu a literaturu? Když už nic drastičtějšího, bude to znamenat stagnaci a izolaci. Přestanou existovat periodika, kde mohli publikovat začínající

autoři, už nebude možno riskovat vydávání neznámých titulů, budou se tisknout jen etablovaní spisovatelé (vzniká obava, že na knižních pultech nebude k dispozici už vůbec nic jiného než Michal Viewegh).

Přestane-li existovat možnost recenzovat mezinárodní literaturu či publikovat důležité zahraniční texty v překladu, bude to znamenat, že to, co zůstane z domácí literární činnosti, bude od světa izolováno.

Dostál tvrdí, že: „Pokud by se nám nepodařilo tyto věci zachránit, ztrácíme svou minulost.“ Ale zdá se, že k záchraně minulosti má dojít na úkor současnosti české literatury. To se nezdá být nutné. A bez přítomnosti české literatury bude neblahá i její budoucnost.

4. 9. 2002

Nestrašte Vieweghem, Kathryn!

(Reakce ministra kultury Pavla Dostála v Britských listech na výše uvedený článek.)

Všechno je jinak, Kathryn! Samozřejmě, že ministerstvo kultury bude i nadále finančně podporovat vydávání literárních časopisů. Dlužno k tomu ale zároveň dodat, že finanční podpora ministerstva kultury jakékoli umělecké kulturní činnosti je podmíněna nejen ekonomickými možnostmi resortu, ale také způsobem jejího využití. A proto peníze na podporu literatury nemohou směřovat například k financování politické či ekologické publicistiky, byť bych s ní i třeba mnohdy souhlasil.

Ale ono nejde vůbec o můj názor či sympatie. Ministerstvo, které řídím, má ze zákona podporovat kulturu a umění. Nikoli politiku. A tak kupříkladu *Literární noviny* budou propříště dostávat podporu úměrnou jejich podpoře literatury, i kdyby mne Jakub Patočka za to demonizoval ještě daleko více, než to činí dnes. Nemůže být pro mě rozhodující argument, který mi špitl do ucha jeden z lidí kolem *Literárek*. „Vždyť my jsme levicoví,“ pravil mi. Ale to je mně a literatuře opravdu jedno. Není možné si také myslet, že každý, kdo v ČR založí literární časopis, získá automaticky na finanční podporu ze strany státu. (V současné době žádá o podporu čtyřicet titulů.)

Mimochodem, není to ministr kultury, ale literární rada, která rozhoduje o tom, kdo a jak velkou dotaci obdrží. A ta je složena z profesních odborníků, nikoli „nepřejících“ státních úředníků. A byla to v první řadě ona, která se začala zamýšlet nad skutečností, že se některé literární časopisy věnují více politické publicistice než literatuře. Dokonce v období předvolební kampaně se stávaly tiskovým orgánem některých politických stran.

Kathryn Murphy se domnívá, že bez literárních časopisů nebude české literatury. Myslím si pravý opak. Česká literatura bude existovat navzdory literárním časopisům, respektive navzdory jejich některým kritikům. Kathryn Murphy také netuší nic o tom, že stát literaturu nepodporuje pouze prostřednictvím literárních časopisů, ale také prostřednictvím různých grantů a programů, např. Knihovna 21. století (1 242 000,- Kč), podpora vydávání neperiodických publikací (3 542 000,- Kč), periodických publikací a různých akcí (5 100 000,- Kč), vytvoření a vydání díla, překlady české literatury.

Mimochodem, i ono setkání bohemistů, na kterém se diskutovalo o nedosta-
tečném financování literárních časopisů, by se nemohlo konat bez přímé dotace
ministerstva kultury.

A ještě něco ke Kathryn Murphy. Tuší vůbec něco o tom, jak malý je zájem o li-
terární časopisy a jak velká je jejich remitenda? Zřejmě ne. Ta čísla by se jí totiž
nehodila. Tak raději straší Vieweghem. Čímž vlastně jenom potvrzuje, kterak je
v Čechách zločinem mít úspěch.

Samozřejmě, kdo chce psa bít, hůl si najde. Já spíše беру do ruky občas hůl žeb-
ráckou. A tak jsem sehnal pro literární časopisy už přes 2 miliony korun. Naposledy
minulý týden 300 tisíc od pana Michala Horáčka pro časopis *Tvar*. To se nechlubím.
To jenom proto, aby Kathryn Murphy věděla, že možná všechno neví.

Pavel Dostál, 5. 9. 2002

České postoje: Hus i Švejk jako obrana proti útlaku

Není pochyb o tom, že Jan Hus byl a zůstává jednou z nejdůležitějších symbolických postav české historie. Jestliže něco znamená počet soch a náměstí, nesoucích něčí jméno, pak Jan Hus, dominující Staroměstskému náměstí v Praze, historická postava, jejíž jméno nesou ulice skoro v každém městě, zůstává stále ještě nesmírně důležitou přítomností v českém národním vědomí. V říjnu 1968 a pak znovu v listopadu 1990 byly v Československu uspořádány průzkumy veřejného mínění, v nichž byli občané dotazováni, na jaké historické osobnosti pohlížejí Češi s hrdostí. Není náhodou, že obě tato data následovala po dramatických politických změnách, a proto výsledky průzkumu odrážejí vysokou vlnu nacionalismu. V obou případech se vyskytl Hus mezi prvními čtyřmi jmény, v roce 1968 na druhém místě hned za Tomášem Garriguem Masarykem. (Viz Ladislav Holý: *The Little Czech and the Great Czech Nation*, Cambridge, Cambridge University Press, 1994, str. 134.)

Na první pohled je význam Jana Husa naprosto zřejmý a nepotřebuje žádné vysvětlení. Hus stál v čele prvního náboženského hnutí v Evropě, které lze považovat za protestantské, sto let před Martinem Lutherem. Přímou zpochybnil monopol katolické církve a Svaté říše římské a dal své jméno hnutí, jež vyvolalo revoluci. Během husitského období se české země staly také nesmírně významnými pro celou Evropu. Vyvolaly potenciální nepokoje v samém srdci kontinentu a Svaté říše římské, připoutaly pozornost papeže a císaře a vyvolaly náboženské disputace. Když se reformní hnutí proměnilo v násilné a ozbrojené povstání, jeho vojenský úspěch vážně ohrozil stabilitu v Evropě a papež proti husitům vyslal křížácké výpravy. Vojenské úspěchy husitů však byly takové, že byl papež nucen českým zemím poskytnout dosud neslýchané náboženské ústupky, Češi směli praktikovat své náboženství tak, jak oni sami uznali za vhodné, pokud se vzdají expanzivních teritoriálních nároků vůči ostatní Evropě. Situace, kterou vyvolala husitská revoluce, nakonec vedla ke krizi, která přivedla třicetiletou válku s veškerými důsledky, jež ovlivňují nynější strukturu Evropy dodnes.

Husitské hnutí mělo také dalekosáhlé důsledky v samotných českých zemích. Původně se edikt náboženské tolerance zdál být jednoznačným husitským vítězstvím. Jenže jeho důsledkem byla izolace českých zemí od ostatního křesťanského světa a Čechy byly vyloučeny ze vzájemné výměny myšlenek mezi kláštery a univerzita-

mi, které se staly intelektuálním vrcholem pozdního středověku. Rekatolizace, která následovala po porážce protestantských armád v roce 1620, přivodila to, čemu říká česká historiografie „doba temná“, spánek, z něhož muselo být české vlastenectví vzbuzeno až národním obrozením.

Husitské období tak bylo nesmírně důležité nejen pro rozvoj českých zemí, ale i pro evropskou a církevní historii jako celek. Daleko obtížnější je však zhodnotit význam Jana Husa jako jednotlivého člověka. Hus ani sám nepatřil k hnutí, které neslo jeho jméno, a nedá se říci, že by ho úmyslně vyvolal: „Hus si zřejmě plně neuvědomoval důsledky své aktivity,“ píše se v *Dějínách zemí koruny české I.* (Paseka, Praha, 1992, str. 155).

Husitské hnutí vlastně začalo – podle jména a vážně – až po Husově smrti a v jejím důsledku. Když se česká šlechta dověděla o jeho popravě, poslala koncilu do Kostnice protestní dopis s 452 pečeti. Už samotný výraz „husita“ byl původně nadávkou, kterou užívali odpůrci tohoto hnutí. I když husité byli bezpochyby přesvědčeni, že jednají v duchu Jana Husa a jeho jménem, připisovali své motivy nikoliv tomu, co psal Jan Hus, ale tomu, co viděli jako odklon katolické církve od bible. Náboženský a zejména vojenský vývoj husitského hnutí nelze připisovat Janu Husovi. I když byl Hus dosud naživu ve vězení v Kostnici, jeho vlivem mohlo být jen povzbuzování, nikoliv určování směru hnutí. Nebyl ani nejradikálnější osobou svého hnutí, soustřeďoval se na univerzitu a na Betlémskou kapli. Definitivním symbolem husitů a jejich nejzřejmějším odklonem od doktríny katolické církve byl kalich – eucharistie *sub utraque specie*. To však zavedl Jakoubek ze Stříbra roku 1414, Hus toto rozhodnutí sice schválil, avšak neinicioval ho.

To, jak se husité rozdělili na jednotlivé frakce a nakonec začali bojovat i sami mezi sebou, ukazuje, jak nejednotné bylo celé husitské hnutí a že Hus za sebou zanechal spíše duchovní příklad než kodifikovaný systém víry. Jeho přímými a nejdůslednějšími stoupenci byli umírnění husité, kteří se považovali za reformátory v rámci dané katolické církve. Husovo zdůrazňování, že má obyčejný člověk právo na přístup k Slovu Páně i na to, aby si ho sám dle svého rozumu interpretoval, vedlo k sektářství, jež zničilo husitské hnutí jako vojenskou sílu. Čtyři pražské artikuly husitství, schválené v roce 1420, představují nejnížší společný jmenovatel husitské víry, nikoliv program; šlo o to, co byly ochotny všechny husitské skupiny schválit. V roce 1421 už husité bojovali mezi sebou o Prahu a Martina Húsku upálili na hranici.

Navzdory tomu bylo husitské hnutí samotné charakterizováno *kolektivismem*, který podvrací veškeré argumenty ve prospěch významu jednotlivého člověka. I když to komunistická interpretace zveličovala, husitství bezpochyby bylo povstáním prostého lidu, jenž byl inspirován Husovým kázáním v Betlémské kapli – lidu, jemuž Hus dodal odvahy. Husitská revoluce se také často interpretuje jako naciona-

listické povstání, Češi proti Němcům. I když v některých Husových krocích nalezneme určité nacionalistické prvky – například to, že psal a kázal i česky, to, že se podílel na *Dekretu kutnohorském* – nacionalistický obraz se opět přesunuje od jednotlivé vedoucí osobnosti – Husa – na celé kolektivní hnutí. Husité vytvářeli komunitu, dokonce i komuny, viz Tábor. A znovu zde vidíme důraz na kolektiv, nikoliv na jedince.

A pohlédneme-li dále na všeobecně uznávané faktory, které daly vzniknout husitské revoluci, znovu to umenšuje význam jednotlivé osobnosti. Důležité byly zjevně i hospodářské důvody: Česká šlechta záviděla církvi její obrovské světské bohatství i její politický vliv, proto byla více ochotna podporovat reformní úsilí. Národní vědomí také hrálo určitou roli, nedávná vláda Karla IV. zřejmě vyvolala určitou míru českého sebevědomí, a tak došlo k zintenzivnění česko-německého napětí. Zhoršovalo ho i to, že Češi nacházeli u Němců tendence ke kacířství – a tím získávali vlastní sebevědomí v tom smyslu, že oni sami interpretují náboženskou doktrínu správně. Toto vedlo ke sporům na Karlově univerzitě, což nakonec znamenalo vznik první etnické univerzity v Evropě. Neuvěřitelný rozvoj vzdělání v českých zemích během předchozích desetiletí také zvýšil české sebevědomí a ochotu Čechů zpochybňovat způsoby církve; také to připravilo půdu, v níž mohly zakořenit Husovy v podstatě akademické argumenty. Žádné tyto faktory nemohl výrazněji ovlivnit jediný člověk, přesto však všechny do určité míry přispěly ke vzniku husitské revoluce. A co víc – bez určitého konkrétního jednání lidí jiných, než byl Hus, by se události nevyvíjely tak, jak k nim nakonec došlo. Například bez tolerance Václava IV. anebo bez nesmírné nepopularity a nevhodného chování pražského arcibiskupa Zbyňka Zajíce by Husova podpora nikdy nestoupla na takovou míru, aby to nakonec vyvolalo revoluci.

Symbolický význam Husova hrdinství

Jestliže tedy nebyl Jan Hus v přímém smyslu příčiny a důsledku tak důležitý pro české země, jak se to může na první pohled zdát, jen to podtrhuje symbolický rys jeho významu, který trvá až do dneška. Je nutno poukázat na to, že Hus jako historická postava splňuje určité imaginativní tendence českého národního sebeuvědomění. Některé podrobnosti jeho životního příběhu se neustále opakují a citují v následujících historických obdobích a národní hrdinové je často napodobují.

Prvním rysem, jímž je Hus charakterizován, je jeho *intelektualismus*. Hus byl děkanem na Karlově univerzitě, byl to učenec, spisovatel a kazatel. Připisuje se mu – i když to není prokázáno – reforma českého pravopisu, která zavedla diakritiku. Intelektualismus je charakteristický rys, který se u vedoucích českých představitelů objevuje znovu a znovu. Zejména Masaryk byl profesor a filozof, Václav Havel byl

spisovatel, dokonce i svatý Václav byl proslulý svým rozjímáním, Karel IV. byl také známý svou vzdělaností, svou literární činností a důrazem na jazykovou a intelektuální rozrůzněnost ve svém království. Jeho (a Husova) univerzita byla první univerzitou ve střední Evropě. Na seznamu slavných Čechů, které cituje Holý, nalezneme drtivou většinou intelektuály: V roce 1968 považovali Češi za slavné Masaryka, Husa, Karla IV. a Jana Ámose Komenského, v roce 1990 se k této čtveřici připojil Eduard Beneš. Toto je zvlášť pozoruhodné, srovnáme-li to se seznamem typických hrdinů v jiných zemích. Vzdělanost nebývá charakteristickým rysem, jenž je spojován s vojáky, a ani ne nutně s politickými vedoucími představiteli – a právě vojáci a politikové bývají hlavními národními hrdiny v jiných zemích.

Husovými slavnými slovy byl jeho výrok o pravdě: „Hledej pravdy, slyš pravdu, uč se pravdě, miluj pravdu, braň pravdu až do smrti, neboť pravda tě vysvobodí.“ Téměř každá kniha o Husovi užívá tohoto výroku jako epigrafu. Slovo „pravda“ se neustále znovu a znovu objevuje v českých textech a interpretacích historie a je dalším charakteristickým rysem Jana Husa, který je považován za nesmírně důležitý. Samotné motto České republiky zní „Pravda vítězí“ – je to zkrácená verze husitského hesla „*Pravda vítězí nade vším*“.

Na fotografii otisklé na titulní stránce Holého knihy je socha svatého Václava na Václavském náměstí v roce 1989, obklopená demonstranty, kteří nesou transparent, na němž je toto motto napsáno velkými písmeny. Kniha od Alfreda Thomase *The Labyrinth of the Word: Truth and Representation in Czech Literature (Labyrint světa: Pravda a představy v české literatuře)* Mnichov, Oldenbourg, 1995, interpretuje českou literaturu a historii v tom smyslu, že je touto myšlenkou česká literatura a historie hluboce ovlivněna. Thomas poukazuje na to, jak *představa, že pravda vítězí, vytváří dojem, že má nositel této pravdy moc*. Apel národního obrození na nacionalistickou pravdu seberealizace, komunistická víra v dogmatickou historickou pravdu a správnost socialismu a postkomunistická víra, že se sametovou revolucí Česká republika navrátila na pravou cestu demokracie, to všechno projevuje tuto tendenci. Tento pojem pravdy našel svého nejnovějšího zastávce ve Václavu Havlovi. V *Moci bezmocných* Havel definuje tuto moc přesně jako „život v pravdě“. Toto slovo se v české historii znovu a znovu navrácí – česká historie se tak téměř podvědomě modeluje prostřednictvím výroku, jež vyslovil Hus.

Tato „pravda“ je ve skutečnost apel na to, abychom věřili v transcendentno, v *onen svět*. Thomas používá Foucaulta k tomu, aby spojil myšlenku majetnictví pravdy s mocí a česká historie poskytuje velké množství pozoruhodně přesvědčivých příkladů tohoto přístupu – dokonce i na první pohled bezmocní lidé mají moc, jak to popisuje Havel, když se *dají na stranu pravdy*. Husova pravda však není dočasnou a politickou pravdou, není hašteřením na koncilu v Kostnici, je to absolutní, *boží*

pravda, která překračuje hranice času i prostoru a na niž světská moc nemá vliv. Toto je také model nadšeného *buditele*, jenž realizuje „velkou historickou pravdu“ seberealizace národů. Toto je Masarykova rétorika, když debatuje o národním obrození a o projektu československé nezávislosti. (Viz *Jan Hus: naše obrození a naše reformace*, 1910.) Toto je komunistická orientace vůči historii a orientace disidentů vůči lidským právům, toto je pravda reformace i protireformace vůči Bohu.

I v čistě akademickém prostředí Pražského lingvistického kroužku lze zjistit toto zakotvení vlastního „já“ vůči neměnné pravdě. Hlavní poststrukturalistickou kritikou strukturalismu je to, že navzdory strukturalistickému tvrzení, že pojmá text jako uzavřený celek, strukturalismus přesto stále ještě spoléhá na myšlenku transcendentního znaku, záruky významu, vůči němuž musejí být poměřovány všechny ostatní, nedokonalé významy, závislé na kontextu.

(Zjevný naivní idealismus Havlových projevů po pádu komunismu v roce 1989 je zřejmě možné připsat skutečnosti, že poststrukturalismus – jak se vyvinul v západní Evropě, zejména od šedesátých let ve Francii a v Americe – byl v Československu neznámý. Havlovy apely na transcendentní historickou pravdu znějí našim uším anachronisticky právě proto, že jsme byli naučeni, abychom takovým výrazům nedůvěřovali.)

Všechny tyto postoje mají společnou jednu věc: orientaci na něco mimo člověka samotného, na něco, co je trvalejší a „pravdivější“ než okamžitá situace, v níž se zrovna nacházíme. Je významné, že komunisté i disidenti, dále například protestanti i katolíci, jsou všichni schopni odkazovat se k této vyšší autoritě, a to je vždycky označováno za „typicky české“. Přitom však jsou souřadnice této pravdy zcela nedůležité. Jejím podstatou je přesně to, že se tato pravda vymyká času, a tedy *žádné souřadnice nemá*. Jejím významem je stoprocentně to, že lidé věří, že je tato pravda transcendentní.

Tento odkaz, *apel na transcendenci* je to, co umožňuje mučednictví. Husova smrt byla výzvou, provokací vůči koncilu v Kostnici. Koncil Husova smrt skandalizovala a frustrovala tím, že Hus odmítl uznat jeho autoritu. Hus jednal v odlišném kontextu, choval se podle jeho zákonů a očekávání a odmítl vstoupit do jakékoliv interakce s katolickou církví. To církev frustrovalo a vyvolalo to zápal českých husitů, kteří vytvořili příklad, který stále ještě rezonuje staletími. V tomto smyslu není důležité jen to, že se Hus nechal upálit, ale to, *jakým způsobem to učinil*.

Tím, že Hus zemřel klidně, zpíval si přitom a v podstatě šel na smrt z vlastní svobodné vůle poté, co odmítl odvolat, zjevně prokázal existenci transcendentna a učinil lehčím pro ostatní, aby v něj věřili. Jak napsal Jan Patočka při vzniku Charty 77, *na světě existují věci, za něž stojí za to trpět*, a čeští hrdinové během staletí byli ochotni za ně trpět.

Pozoruhodně velký počet významných českých národních hrdinů lze v určitém smyslu považovat za mučedníky. Tomáš Masaryk například byl ochoten riskovat svou pověst a kariéru za pravdu, ať už to bylo tehdy, když odsoudil falešný *Rukopis královédvorský a zelenohorský*, anebo když se angažoval v hilsneriádě. Masarykova syna Jana považují mnozí za mučedníka, ať už ho zavraždili komunisté, anebo ho dohnali k sebevraždě – tím či oním způsobem se pro něho světské okolnosti jeho života staly nesnesitelné. Jan Ámos Komenský také trpěl za svou náboženskou víru. Václav Havel výslovně odmítl přestat mluvit pravdu navzdory utrpení, které mu to nutně muselo způsobit.

Dá se říci, že disidenti a odpůrci všech totalitních a absolutistických režimů, jež kdy existovaly v českých zemích, žili v tomto světle. Toto je pro Čechy *hrdinství*. To občas vede k tomu, že se na piedestalu českých mučedníků scházejí velmi nepravděpodobní společníci. Například kult Julia Fučíka byl zcela specificky modelován na tendenci českých hrdinů k mučednictví. Dokonce i svatý Jan Nepomucký, jehož příběh byl mýtem, vymyšleným proto, aby nahradil v protireformaci Jana Husa jako populárního náboženského hrdinu, byl mučedníkem v konkrétním husovském či havlovském smyslu: v tom smyslu, který zdůrazňuje, že *světská vláda nad člověkem v konečné instanci nemá moc*. Na seznamu slavných Čechů z roku 1990, který cituje Ladislav Holý, snad jen Karla IV. a Ludvíka Svobodu nelze charakterizovat v určitém smyslu jako mučedníky anebo alespoň jako dobrovolné trpitele v Husově smyslu.

Avšak snad nejvýznamnějším a nejvýmluvnějším následovníkem Husova mučednictví za pravdu byl Jan Palach. Například na internetových stránkách Radia Praha se píše toto: „Pro Čechy budou vždycky tři jména symbolizovat pravdu, svobodu a demokracii... Tito tři muži, kteří si navzájem podávají ruce přes pět století, jsou reformátor katolické církve Jan Hus a studenti Jan Opletal a Jan Palach.“⁴⁷

Povšimněte si, prosím, znovu, že Hus symbolizuje *pravdu*. V lednu 1969 se Palach polil benzinem a zapálil se na Václavském náměstí na protest nikoliv jen proti invazi Varšavského paktu do Československa v roce 1968, ale na protest proti aklimatizaci vůči okupaci, která začala pronikat mezi české obyvatelstvo. Palach chtěl přimět českou veřejnost, aby si uvědomila, že žije ve stavu krize. Palach se přímo inspiroval Husem, komunistické úřady se to ovšem snažily potlačit a tvrdily, že se inspiroval buddhismem, a tedy něčím cizím české zkušenosti.

Palach sám posloužil jako vzor tak, jako Hus byl vzorem pro husity. Během tří měsíců po jeho smrti se pokusilo o sebevraždu dalších 26 lidí, z nichž 7 ji dokonalo. Avšak většina Čechů a Slováků ze sebe přirozeně v reakci na Palachův čin neudělala lidské pochodně a ani v dlouhodobé perspektivě nezabránil jeho příklad umrtvující stagnaci během období normalizace. Bylo by tedy absurdní tvrdit, že Husův vzor

mučednictví za pravdu je dominantním českým národním rysem, pokud je vůbec možné o dominantních národních rysech hovořit.

Zjevnou alternativou k postavě mučedníka je Švejk. Na první pohled nenajdeme snad odlišnější obraz. Postava Josefa Švejka je tak naprosto vzdálená trvání na pravdě, sebeobětování a zásadovosti, jak si to jen můžeme představit. Ano, už samy určující rysy Švejkovy postavy jsou v protikladu k takovým představám: Švejk usiluje o vlastní přežití na úkor jakéhokoliv morálního kódu, předstírá poslušnost vůči mocným, ale je loajální jen vůči sobě. Toto je češství *zlatých českých ručiček* a *přízpusobivosti*, schopnosti se adaptovat tak, abychom mohli existovat a přežít za každého režimu.

Postavy Jana Husa a Josefa Švejka jsou tedy naprosto odlišné, vlastně jsou v přímém protikladu. Avšak vznikly v téže situaci a mají stejnou základní orientaci. Hus-mučedník a Švejk-podvraták jsou typickými reakcemi vůči drtivé světské moci. Představují, i když rozdílnými způsoby, strategii, jak se vyrovnat se skutečností, že je člověk bezmocný. Švejkova a Husova symbolická rezonance závisejí na existenci moci, která je jim fundamentálně cizí a je nesrovnatelně silnější, než jsou oni. Česká zkušenost z doby šesti set let, jež nás odděluje od Husa, je množstvím nejrůznějších porob, podrobování se té či oné moci, té či oné ideologii, dalším a dalším skupinám, které tvrdí, že mají exkluzivní právo na pravdu.

Husův význam pro českou historii je tedy větší než pouhý význam vůdčí postavy určitého historického náboženského hnutí. *Hus je symbolem strategie orientace člověka vůči utlačitelské moci*, pro poměry, s nimiž jsou Češi seznámeni více než se situací, ve které by byli svobodni. Takže Husovým trvalým významem v českém kontextu není relativní součet historické příčiny a důsledku. Svým důrazem na pravdu a transcendenci překračuje Hus své specifické historické okolnosti a stává se nadčasovým příkladem.

28. 1. 2003

Mušle vylovené z oceánu času

Karel Čapek, *Letters from England*, trans. Geoffrey Newsome
Claridge Press Ltd, Brinkworth, 2001

Jessie Mothersole, *Czechoslovakia: The Land of An Unconquerable Ideal*
The Bodley Head Ltd, London, 1926

V roce 1924 vydal Karel Čapek *Anglické listy*. Líčily jeho zážitky a zkušenosti z Británie během cesty, kterou podnikl v tom roce. Původně vycházely *Anglické listy* jako články v *Lidových novinách*. V době, kdy psal Čapek své dopisy z Anglie, podnikala jedna britská žena opačnou cestu. Jezdila po Československu, kreslila tam a psala – chtěla o té zemi pak vydat knížku. Kniha Jessie Mothersolové *Czechoslovakia: The Land of an Unconquerable Ideal* (*Československo: Země neporazitelného ideálu*) vyšla v Anglii v roce 1926. Je přirozené, že se obě knihy odlišují, tónem i cílem.

Československo existovalo teprve šest let, když je Mothersolová poprvé navštívila: Mnoho Britů (tehdy jako nyní) o něm vůbec nic nevědělo, a tak se podstatné části její knihy věnují vzdělávání britského čtenáře ohledně české a slovenské historie a kultury. Mothersolová Československo i Čechoslováky miluje a chce, aby čtenář sdílel její nadšení.

Británie, která tehdy ještě stále měla své impérium i svou moc, naproti tomu absolutně nepotřebovala, aby někdo pro československé čtenáře ospravedlňoval její existenci. Tak známá byla myšlenka Anglie (běžná česká představa, že slova „Anglie“ a „Británie“ znamenají totéž, ovlivnila i název Čapkovy knihy), že Čapek mohl začít svou kapitolu o „Prvních dojmech“ srovnáváním svého očekávání se skutečností, srovnáváním klišé a faktů.

Čapek mnoho nejrůznějších klišé potvrzuje: Počasí je tam opravdu tak špatné, Skoti opravdu nosí sukně (i když ne pořád), Angličané jsou gentlemani, skotský přízvuk je nesrozumitelný. Odmítá představu, že všichni Angličané chodí v kostkovaném oděvu, ale potvrzuje, že jsou rezervovaní tak silně, že skoro pořád mlčí, ale zároveň jsou nesmírně zdvořilí; že je jídlo v Anglii odporné, pivo teplé a čaj se nedá pít.

V létě 2001 vyšel v *Mladé frontě Dnes* článek, srovnávající stereotypy o Británii s pravdou – přesně tytéž předsudky přžívají beze změny stále ještě o osmdesát

let později. Je samozřejmě více než pravděpodobné, že Čapek k vytvoření těchto truismů přispěl. Opravdu překvapující však je, že navzdory všem těm rokům, které mezitím uplynuly, určité informace obsažené v obou knihách vyvolávají úsměv autentického poznání, který proniká za přijímané, stereotypní obrazy druhé země. Čapek cestou na ostrov Skye navštívil jeden místní domov a vyslechl tam zpěv ve skotské galštině. Pak „se všichni vezmeme za ruce a zpíváme něco skotsky o rozloučení a o tom, že se znovu setkáme“ (str. 104). Že by to byl první český zážitek ze zpěvu *Auld Lang Syne*? Čapek poznamenává, že si nemyslí, že Shakespeare pil „taninový čaj“ (str. 145), a Londýn je pro něho přelidněným očištěm. Mothersolová je nadšena systémem rychlé, pohodlné a spolehlivé československé železnice – to je něco, s čímž většina obyvatel Británie dokáže sympatizovat ještě o osmdesát let později.

Čapkova poctivost a jeho inteligentní pozorování znamenají, že Británie – zobrazená v jeho knihách – není jen samé teplé pivo a kriket. Všimá si rozporů:

„Kdepak vlastně je pravá Anglie: tam v těch tichých a čistých *cottages* mezi strašně starými stromy a tradicemi, v domovech dokonalých, pokojných a jemných lidí, nebo tady, na těch kalných vlnách, v bušících dokách, v Manchesteru, v Poplar, na glasgowské Broomielaw? Dobrá, přiznám se, že tomu nerozumím; tam v té Anglii je až příliš dokonale a krásně; a tady je až příliš...“ (Karel Čapek, *Anglické listy*, František Borový, Praha, 1934, str. 115)

Na jeho otázku se dodnes stále ještě nedá odpovědět. Jako obvykle, Čapek píše se soucitem. Píše nepřímou – a vznáší závažnou otázku.

Když sleduje život někdo tak bystrý jako Čapek, pak se to, co je známé, může proměnit v něco podivného. Tohle není komická exotika, kterou nachází britský čtenář v jiném českém díle ze dvacátých let, v básni *Edison* od Vítězslava Nezvala, v němž se hovoří o orgiích na královském hradě ve skotském Balmoralu. Ne, Británie se v Čapkových očích stává zvláštním a výstředním místem:

„Milenci se milují v parcích těžce, zahryznutě a beze slova. Pijáci pijí v barech, každý pro sebe. Průměrný člověk jede domů a čte noviny, nekoukaje napravo ani nalevo. Doma má krb, zahrádku a nedotknutelné soukromí rodiny. Mimoto pěstuje sport a víkend.“ (tamtéž, str. 132)

Po takové dlouhé době si čtenář povšimne podrobností, které jsou dnes zvláštní, protože jsou už neznámé. Čapek se v Británii naučil nemít rád britskou neděli, den nudy a nečinnosti. V důsledku sekularizace byla však už někdejší britská neděle vy-

hnána až do nejvzdálenějších výsep země. Dnes by poznal anglickou neděli už asi jen někde na ostrově Lewis na skotském severu. Představy, že většina Angličanů (a prý i Velšanů) nosí plátěné čepice s kšiletem a že prý visí v Edinburku mezi činžáky na šňůrách prádlo, působí dnes velmi nezvykle a staromódně. Mothersolová, celá nadšená a snažící se přesvědčit čtenáře, kolik existuje spojitostí mezi Británií a Československem, nám předkládá množství drobných a zajímavých detailů: Meč, kterým bylo na Staroměstském náměstí v roce 1620 popraveno 27 českých pánů, byl „v nedávné době“ nalezen v Edinburku a odeslán zpět do Prahy; když Palacký studoval na Slovensku, seznámil se tam s jedním irským žokejem, který ho představil britským historikům, a ti pak inspirovali jeho dějepisnou práci. Co dělal irský žokej na Slovensku, nám Mothersolová už neříká, takže zajímavá nit zůstává viset bez kontextu.

Avšak Mothersolová nás vede k tomu, abychom si všimli změn nejen v podrobnostech z historie: Popisuje situaci před érou československých paneláků. V Bratislavě poznamenává:

„Přímo na druhé straně řeky [od hradu] je nádherný park Petržalka, kde si můžete začátkem léta natrhat plné náruče konvalinek a dívat se, jak po stromech skáčou malé zelené žabičky.“ (str. 129)

Srovnejte to s dnešním pohledem na obrovské sídliště, kde nyní žije polovina obyvatel hlavního města Slovenska. Obrazy z Užhorodu evokují zmizelé komunity:

„Povšimli jsme si mnoha židů s dlouhými pejzy, u dveří obchodů a v davech. Názvy ulic jsou napsány maďarsky, rusky, česky a hebrejsky a je slyšet všechny tyto jazyky.“ (str. 187)

Ano, jedním z nejsilnějších pocitů, který tyto dvě knihy vyvolávají, je pocit tragické dramatické ironie. Mothersolová je plně přesvědčena, že se německo-české vztahy budou rozvíjet zdárně („němečtí poslanci brzo přijmou politiku aktivní a nápomocné spolupráce s vládou ..., nemají proti české vládě žádný skutečný pocit křivdy,“ str. 90). Mothersolová zastává názor, že se Češi svým temperamentem pro komunismus nehodí a že „bolševici“ nebudou nikdy v této zemi příliš populární. Každé slovo, které vyřkne Mothersolová o židovských čtvrtích měst, jež navštívila, je pro nás zatíženo obrovskou vahou významu, vzhledem k tomu, že na ně pohlízíme zkreslující čočkou toho, co mělo přijít. Její nadšení pro Československo je dojemné o to více v souvislosti s Čapkovou láskou pro britský charakter. Zemřel o čtrnáct let později – podle lidových představ proto, že mu puklo srdce nad mnichovskou zradou své země.

Ovšem tato historická nostalgie je nebezpečná. Československo, které Mothersolová vidí, je nutně vnímáno subjektivně. Je to většinou venkovská společnost: Mothersolová přijela, aby tu hledala pastorální romanci, a tu také nachází. Avšak to, že pociťujeme nostalgii pro první republiku a máme pochybnou výhodu, že víme, co následovalo, znamená, že jako čtenáři přijímáme její vynechávky i mlčení. Praha, již Čapek srovnává s Londýnem, je kosmopolitní, kontinentální, intelektuální: Je to město, jaké Mothersolová nevidí. Čapek píše o Hyde Parku a o Speakers' Corner. Z povrchního hlediska je to jen další anekdota o milých výstřednostech Angličanů. Jak vždy se však v Čapkově hravém jazyce skrývá něco zoufale vážného. Jeho líčení nejružnějších mluvčích, s nimiž se setkává (včetně jedné ovce) končí:

„Mohl bych na to navázat výtečné úvahy o demokracii, anglické povaze, potřebě víry a jiných věcech; ale raději nechávám celé události její přirozenou krásu.“ (tamtéž, str. 29)

Zábavná epizoda o podivnostech anglických zvyklostí má najednou v pozadí zkušenost země, kde se o pouhých deset let předtím trestala svobodná řeč smrtí. Dokonce ani za první republiky nebyla cenzura v nečinnosti. Například časopis *Revue Devětsilu* často tiskl prázdné stránky s poznámkami jako „Děkujeme vám, pane cenzore“. Svoboda šířit na veřejnosti výstřednosti byla vzácná a záviděníhodná.

Kniha Mothersolové je však mírnou formou propagandy, je to turistický průvodce, který předstírá, že je cestopisnou knihou – jejím luxusním přídatkem jsou autorčiny malby, jimiž ilustruje místní atmosféru. Je nevyhnutelné, že takový text bude ve všech směrech zaujatý, i když předstírá, že je dokumentární pravdou. Mothersolová hrdě cituje, co jí řekla Alice Masaryková: „Líbí se mi, jak tahle kniha bude vypadat. Myslím, že to bude *pravdivá* kniha...“ (str. 112)

To slovo zdůraznila Mothersolová sama, a odkazuje tím k tradici, v jejímž rámci – jak je přesvědčena – sama pracuje v nejslavnější české tradici nositelů *pravdy* od Husa až k samotnému Masarykovi a dál až k dnešku a k Havlovi. To je onen „neporazitelný ideál“, o němž píše Mothersole ve svém podtitulku.

Poněkud znepokojující mlčenlivá místa v knize od Mothersolové nejsou ničím, z čeho by mohl být obviněn Čapek. Když navštívil Imperiální výstavu, píše:

„Čtyři sta milionů barevných lidí je v britské říši; a na výstavě britské říše je z nich vidět jen několik reklamních panáků, pár žlutých nebo hnědých kramářů a několik starých památek. (...) Výstava Britského impéria je ohromná a přeplněná; je tu všecko, i vycpaný lev a vyhynulý emu; schází to jen duch čtyř set milionů lidí...“ (tamtéž, str. 51)

Tak je Čapek svědkem proti lenosti mysli, která odpouští samolibé názory dřívějších dob. Říkáme si: „Oni to přece nevěděli a nemohli to vědět.“ Je zjevné, že to mohli vědět a někteří to věděli.

Pokud jsem citovala v tomto textu daleko více z Čapka než z Mothersolové, je to možná odpustitelná zaujatost: Když čtete Čapka, působí to na vás tak, že chcete citovat celé dlouhé pasáže. Je neférové srovnávat obě knihy z estetického hlediska, neboť ambice Mothersolové byly jiné než literární. Avšak není možné uzavřít tento esej bez několika dalších poznámek o Čapkově stylu. Čapek je fascinován rozrůzněností nejen Británie, ale celého světa, a to se odráží v jeho psaní, jež je expanzivní a asociativní. Často vytváří seznamy toho, co viděl v muzeích, v přístavech, v ulicích, velmi ho baví bizarnosti. Jeho popisy měst jsou nahromaděním dojmů:

„...kdybych ještě půl hodiny kupil slova, nedosáhl bych toho počtu, zmatku a rozsahu, který se jmenuje Liverpool.“ (tamtéž, str. 114)

Ať píše nadšeně nebo s odporem, vždycky píše živě a vždycky ho uchvacuje výmluvný detail: Pohled, dech, ptací let. Viděli jsme, jak jemně píše, když se dotýká vážných věcí: Slova „nabubřelý“ a „bombastický“ se jeho psaní netýkají. Kapitola „V Natural History Museum“, jehož obsah vidí jako „fantastickou hojnost krásných a podivných mušlí, vylovených z oceánu bez času“ (tamtéž, str. 32), patří k nejlepším textům, jaké jsem kdy četla.

V Mothersolové není nic tak stylisticky dobrého, přesto by se však její kniha měla číst. Přisvojme si a obraťme Čapkův krásný obraz. *Československo* od Mothersolové a Čapkovy *Anglické listy* lze považovat za mušle, vylovené z oceánu času. Pocházejí ze světa, který je zároveň podivný i známý. Tím, že si povšimneme rozdílů, pamatujeme na to, co by nemělo být zapomenuto. Tím, že si povšimneme kontinuity, udržujeme to, co bylo ztraceno, živě v současnosti.

9. 5. 2003

Jan Čulík

Média, společnost, politika: Pohled odjinud

Česká společnost: Kdy se zbavíme švejkoviny?

Nejmenované západní výzvědné služby varovaly českou vládu, že by se mohli mezinárodní teroristé pokusit o útok na pražskou budovu amerických vládních rozhlasových stanic Radio Free Europe/Radio Liberty, které se na popud Václava Havla v polovině devadesátých let přestěhovaly z Mnichova do Prahy do budovy bývalého Federálního shromáždění vedle Národního muzea na horním konci Václavského náměstí. Stanice RFE/RL vysílá to, co mnozí považují za americkou vládní propagandu, z Prahy především do zemí bývalého Sovětského svazu a na Blízký východ, a z toho zřejmě někdo v některé západní rozvědce usoudil, že by se budova RFE/RL jako nástroj americké zahraniční politiky mohla stát terčem podobného útoku jako například americká kasárna v Bejrútu v polovině osmdesátých let anebo americké velvyslanectví v hlavní městě Keni Nairobi, kdy do amerického objektu pronikl nákladní automobil, naložený výbušninami, který řídil sebevražedný atentátník.

Rozumné by tedy bývalo bylo okamžitě rozmístit kolem pražské budovy RFE/RL účinné zátarasy, aby případný sebevražedný atentátník nemohl do budovy s automobilem plným výbušnin najet. Rozhodnutí českých úřadů rozmístit před budovou RFE/RL především vojenské obrněné transportéry bylo pošetilé, přehnané a kontroverzní. Vláda má povinnost činit na ochranu občanů rozumná a uvážlivá opatření. Přítomnost vojenské bojové techniky v ulicích měst vždycky vyvolává emoce. Odpovědnost státních činitelů je nepřispívat k obavám obyvatelstva, které jsou v současnosti už tak dost silné, a tedy nevzbuzovat umisťováním obrněných transportérů do pražských ulic hysterii. Píši tento článek ve Velké Británii: i když je jasné, že zejména v důsledku intenzivního aktivismu britského premiéra Tonyho Blaira ve „válce proti terorismu“ jsou britské cíle jako třeba londýnská Dolní sněmovna potenciální hrozbou teroristických útoků zřejmě daleko silněji ohroženy než jakékoliv cíle v České republice, žádné obrněné transportéry do britských ulic kupodivu nevyjely. Česká vláda si v této věci zaslouží ostrou kritiku za opatření, které bylo přehnané, křečovitě a hysterické.

„Lezení kamsi“ se nepovedlo

Zároveň vznikl pozoruhodný paradox. Jak mají české úřady ve zvyku už léta (komunismus nekomunismus), pokusily se zavedením razantních vojenských opatření na

ochranu zahraniční rozhlasové stanice v Praze zavděčit se co nejvíce svým nynějším spojencům – nebo přesněji řečeno těm zahraničním vládám, o nichž si čeští politici v této chvíli zrovna myslí, že je rozumné jim poklonkovat. A tradice poklonování vůči cizím mocnostem je přece v Česku dlouhá a slavná – v kteréžto zemi kdysi postavili v hlavním městě největší pomník Stalinovi z celé východní Evropy?

Avšak toto nynější „lezení kamsi“ se českým politikům jaksi nepovedlo. Tři ze čtyř obrněných transportérů, rozmístěných kolem budovy RFE/RL, jsou v havarijním stavu. Ministr vnitra Stanislav Gross se vyjádřil, že jsou prý transportéry rozmístěny umně a strategicky přesně tak, aby efektivně zabránily případnému nákladnímu autu s výbušninami v útoku na budovu amerického rozhlasu, jenže podrobnější rekonoskace terénu u Národního muzea vyvolává velké pochybnosti o kompetenci těchto jeho tvrzení. Jeden obrněný transportér stojí například v parčíku u muzea. Pořítí se případný útočník s nákladákem výbušnin na budovu RFE/RL skutečně přes tento park? Je nesporné, že hlavním důvodem umístění ozbrojených transportérů do prostoru u amerického rádia byla především touha se před zahraničními spojenci alespoň na oko přetrhnout – nemyslivá ochota úslužně udělat, co jim na očích vidíme. Druhým důležitým důvodem pak byla potřeba zastrašit domácí obyvatelstvo tím, že se vytvoří dojem, že v zemi vznikl mimořádný stav.

Syndrom potěmkinovské vesnice

Celá záležitost má složitý sociální podtext. Pročpak bývají lidé v Čechách vůči mocným zahraničním „spojencům“ skoro vždycky devótnější než kdekoliv jinde a pročpak se přesto úslužná opatření nakonec míjejí účinkem? Česká devótnost je neutralizována českou švejkovinou. Je to dvojí strana téže mince. Český národ se za dlouhá desetiletí útlaku velkou většinou – zdá se – odnaučil normálním postojům hrdého a nezávislého občana, člověka, který si samostatně, otevřeně a vzpřímeně stojí za svými právy, avšak partnerům je přitom zároveň spolehlivým spojencem, plní své sliby a dělá svou práci kvalitně, protože by cítil jako osobní pohanu, kdyby ji vykonával špatně. Aktivní a slušná účast na životě společnosti, ať už je to v politice či v podnikání, je přímou součástí integrity civilizovaného svobodného občana. V Čechách se to ale tak většinou nedělá.

Už dlouho jsme v českém prostředí navyklí na „syndrom potěmkinovské vesnice“: Byli jsme přece skoro vždy zotročení a nadřízenému či mocipánovi bylo přece vždycky třeba lichotit a stavět se vůči němu naoko úslužně a poslušně – ale právě jenom naoko. Nadřízení totiž nebyli skoro nikdy „naši lidé“. Prvotní je u většiny Čechů snad už po několik staletí vůči veřejné sféře pocit odcizení. Proč bych se měl angažovat hrdě a otevřeně v životě své společnosti, proč bych měl dělat svou práci s velkým nasazením, proč bych se měl zasazovat o kultivaci demokracie, proč

bych měl nosit kůži na trh? Veřejná sféra je přece arénou jiných lidí: cizích vládců, hochštaplerů, poslední dobou po pádu komunismu rychlokvašených zbohatlíků a kamarádsky provázaných struktur politiků a lobbistických skupin, jež mezi sebe nikoho nepustí. Já jako obyčejný občan jim přece nemohu konkurovat, jsem malý člověk, na „velké dějiny“ nemám a nikdy nemohu mít vliv.

Nejdůležitějším principem je tedy přežít: ignorovat vnější okolnosti, neangažovat se s osobním nasazením ve své práci (výsledků by stejně zneužil ve svůj prospěch někdo jiný) a starat se jen o své malé, osobní, individuální zájmy. Velký svět není náš: My se musíme realizovat výlučně ve svém soukromém světě.

Švejkovina je otrocká mentalita

Nezdá se vám strašlivé, že vojáky, kteří jsou v příslušné posádce odpovědní za stav obrněných transportérů, které se dostaly do Prahy v tak havarijním stavu a s tak obrovskými potížemi, celá věc nevzrušovala a oni je v tomhle stavu do Prahy klidně poslali? Jak to, že jim bylo jedno, že technika, za niž odpovídají, je v nepoužitelném stavu? Jak to, že těm lidem ani nepřipadlo na mysl, že svým nezájmem a šlendriánem ohrožují bezpečnost vlastního společenství? Jak to, že na to kašlou? Jak to, že to nepovažují za hlubokou urážku své profesionální cti?

Odpověď nutně musí být, že tito lidé žádnou profesionální čest nemají. Dávno rezignovali na to, že by mohli prostředím své společnosti nějak pozitivně ovlivnit. Jsou od něj odcizeni, nezajímají se o svou práci, starají se jen o vlastní individuální zájmy v soukromé sféře, kam malému člověku nepřátelský svět zvnějšku nepronikne. Protože usoudili, že nemohou být ve velkém světě hráčem, hrají vůči tomu světu komedii. Je to švejkovina. Ano, poprvé tento charakteristický postoj zachytil výrazněji – ale jako protest proti zotročování nezávislé lidské osobnosti – Jaroslav Hašek v *Osudech dobrého vojáka Švejka za světové války*.

Švejkovina ovšem není jen typický český postoj. Jak na to poukázal Erazim Kohák v zajímavé knížce *Národ v nás* (68 Publishers, Toronto, 1978), analyzující filozofické zázemí reforem Pražského jara, švejkovský postoj nacházíme často u lidí, kteří byli dlouho zotročeni. Tytéž švejkovské postoje našel Kohák u černochů na americkém Jihu: je to typická otrocká mentalita. Je to začarovaný kruh: Odebere-li mi utlačitel nadlouho svobodu a pocit vlastní lidské důstojnosti, jež nutně pramení z aktivní účasti na správě věcí veřejných, vznikne u mě v důsledku dlouholeté poroby podmíněný reflex naučené bezmocnosti. I když pak nabudu svobody, vnitřně svobodným se ještě dlouho nestanu. I dál se budu v důsledku dlouhodobě vypěstovaných podmíněných reflexů chovat vůči světu úhybně a nepřátelsky a budu se mu svým chováním dál vysmívat – bude to pro mě pořád cizí svět. I nadále bude jediným směřodatným motivem mého jednání můj vlastní prospěch. Proto v ČR dnes nee-

xistují nezávislí intelektuálové, jen úzce provázané lobbistické skupiny, prosazující své vlastní zájmy pod rouškou předstírání, že jim jde o dobro společnosti.

Haškova *Dobrého vojáka Švejka* lze interpretovat jako děsivou satiru, vášnivý protest proti degradaci lidské osobnosti až na úroveň primitivního, vegetativního přežívání. Je to reakce na útlak v armádě během první světové války, jehož jiným důsledkem byl po válce například vznik dadaismu. Jako dadaisté i Hašek byl zážitky první světové války hluboce šokován. Hašek Švejkem argumentoval, že se hrůzy první světové války rovnaly absolutnímu rozkladu veškerých hodnot, spojených s předválečnou civilizací. Po zážitku těchto válečných hrůz mohl člověk už vždy jen reagovat obranou jen toho nejzákladnějšího, tedy jen vegetativní existence.

Paradoxním důsledkem takového pokusu o záchranu lidské existence před útlakem ovšem je, že člověk lidskost právě ztratí – dobrovolně degraduje sám sebe na úroveň jednoduchého organismu, jehož účelem bytí je jen ochrana jeho základních biologických funkcí. Jako by podmínky pro život všestranně svobodných lidí, plně realizujících své lidství, byly dány až metafyzicky: Budeš, človče, svobodný jen tehdy, pokud budeš ochoten za svou svobodu obětovat všechno, i svůj život.

Švejk reaguje právě opačně: Obětuje všechno za možnost zachování života na té nejprimitivnější vegetativní úrovni, a tak se tedy nutně proměňuje v jednoduchý biologický organismus – s ostrážitým a nepřátelským postojem vůči světu. A tento „švejkovský“ přístup k životu přešel Čechům víceméně do krve. „Mlč a trp, i kdyby ti učitel nebo kdokoliv v úřadě křivdil, protože budeš-li své právo hájit, ještě si ho rozhněváš a bude se ti mstít,“ – to je podle sociologa Emanuela Chalupného typická zásada chování, kterou rodiče v Čechách od malička vštěpují dětem. Je děsivé, že Chalupný toto napsal ve svém díle *Národní povaha československá* už v roce 1930, tedy dávno před komunismem. Povšiml si, že Češi projevují mentalitu svačce, a mají švejkovskou touhu po přežití bez ohledu na to, co za to musejí zaplatit. Josef Jedlička ve své moudré knížce *České typy* (Praha 1992) charakterizuje švejkovství takto:

„Švejk je především člověk, který chce žít a přežít. Příkladá samé biologické hodnotě života takovou cenu, že nemůže být pochyb o jeho absolutní skepsi vzhledem k nadosobním životním hodnotám. Švejk si ničeho neváží kromě holého života, nejvýš snad ještě toho, co dělá život pohodlnějším, příjemnějším a bezpečnějším. Není mu proto zatěžko platit za přežití jakoukoliv cenu. Technika švejkovství pak spočívá v tom, že se svět demaskuje jako lež, přetvářka, absolutní šaškárna. V tom je nesporná manipulace a voluntaristický rys celé koncepce. Protože jsme byli často ponižováni a odstrkováni a vždycky jsme se museli protloukat mezi silnějšími a tvrdšími, jsme ochotni na tuto švejkovskou nadsázku přistoupit. Švejkovství hlava nehlava strhává všechno do bláta, všemu se vysmívá, všechno snižuje, vším pohrdá

a všechno lidské snažení pokládá za „nadstavbu“ nad jediným skutečným a pravým životním smyslem, jímž je holá existence sama o sobě a sama pro sebe.“

Je to dostatečně přesvědčivé vysvětlení, proč je českým vojákům jedno, že jsou jejich obrněné transportéry v havarijním stavu? Důležitější než společenské hodnoty a profesionální čest v zaměstnání je pro ně přece odjezd na chatu – pokud možno v pátek co nejdříve po poledni – a pak relaxace na vlastní zahrádce.

Je to jasné: Ten, kdo není ochoten hájit lidské a etické hodnoty, hodnoty svého společenství až s nasazením vlastního života – mezi ně patří i obrana vlastního národa, zvlášť je-li to mým profesionálním posláním (!) – je předurčen k otroctví, protože se na světě vždycky najde někdo, kdo bude ochoten za své ideály obětovat život, a tomu se člověk, jenž si chce zachovat život za každou cenu, bude muset podřídít.

Zase paradox: Čím více jsme ochotni riskovat a angažovat se v životě za hodnoty, které činí lidský život důstojným, tím jsme svobodnější. Nechválím atentátníky z 11. září: Krutě usmrtili ve jménu své věci obrovské množství lidí. Avšak extrémní příklady nám umožňují věci vidět jasně. Pohlédneme, s jakou hrůzou pohlíží západní společnost na tyto atentátníky právě proto, že za svou ideu obětovali život. Stali se tím absolutně svobodnými: Nikdo na světě je za jejich čin nemůže potrestat. Obětovali svůj život ideálu a zasáhli na světě s téměř až nadpřirozeně ničivou, nezládnutelnou silou. Cestou ke svobodě je nutno ztratit strach ze smrti, a tedy (redukujeme to do každodenních poměrů) i strach, že přijdeme o svou pohodu..

V Čechách je tomu často právě naopak. Proto je tam u mnohých tak nepochopitelný příklad Jana Palacha nebo Jana Husa. V Čechách máme ve zvyku obětovat ideály i vlastní svobodu právu přežívat. „Kdykoliv jsme se octli tváří v tvář německému nacistickému vojákovi,“ říká Jugoslávec v jednom vtípu z doby těsně po ukončení druhé světové války, „podřízli jsme mu hrdlo.“ – „My bychom něco takového rádi dělali taky,“ reaguje na to Čech. „Jenže u nás se to za protektorátu nesmělo.“

Nebereme nic vážně, nejsme většinou ochotni vystupovat na veřejné scéně v zájmu etických a lidských hodnot, nezáleží nám na tom, že práci v zaměstnání odvádíme špatně – o nic přece nejde, všechno lidské snažení je „marné“, „my Češi si ve velké aréně Historie nikdy ani neškrtneme“, „je vyloučeno, abychom byli hrdými strůjci vlastního osudu“. Na to jsme rezignovali a vytvořili jsme si úhybné cestíčky, jak dosáhnout osobního pohodového přežívání jinak. Můžeme tedy i podvádět zaměstnavatele línou a nepoctivou prací.

Nejsem si jist, zda je tohle zrovna důstojný způsob lidské existence. Možná, že za jedenáct let po pádu totality jsme se jej už mohli zbavit.

8. 10. 2001

(Psáno pro časopis Redhot.)

Novinářská práce jako manifestační přihlášení se k většinovému davu

Je to tady nějak úplně jiné, řekl mi včera jeden student z České republiky. Vy nám dáte materiál a pak nad ním s námi o něm diskutujete, chcete vědět, co si o něm myslíme, ptáte se na náš názor. Když studujeme v České republice, je to tak, že učitel nám dá mustr, jak se daná věc dělá, a my dostaneme úkol ten mustr napodobovat. Včera jsme nad záznamem hlavních večerních zpráv britské televize diskutovali na Glasgow University o rozdílech mezi českým a britským televizním zpravodajstvím.

Hovořili jsme včera na mediálním semináři na Glasgow University se studenty z České republiky o rozdílech mezi zpravodajstvím českých televizí a televizí britských. Studentům jsme přehráli nahrávku části *Channel Four News* z 10. 10. 2001. Měli se pak zamyslet nad tím, čím se toto televizní zpravodajství od českých televizí. Zde je pár bodů z této diskuse:

- Zprávy Channel Four jsou mnohem interaktivnější. Zdají se být nabitější informacemi, jsou živější, jsou energičtější.

- Je to dáno už formálními rysy. Moderátor ve studiu se chová živě. Na začátku pořadu stojí, během něho sedí, když hovoří s interviewovanou osobou prostřednictvím satelitního videolinku, otočí se v křesle jinam. Kamera se po studiu pohybuje. Reportéři v terénu, v zahraničí, v Afghánistánu, v Pákistánu se chovají daleko živěji než čeští reportéři. Gestikulují, mění výraz tváře, hovoří jasně, věcně. Čeští televizní reportéři v terénu nemohou dělat mnoho, protože drží v rukou obrovský mikrofon.

- Struktura vysílaných zpráv je daleko rozmanitější než v ČR. V České republice většinou sedí moderátor ve studiu, pak se přepne na reportéra v reálu a nakonec následuje reakce nějakého politika. V britské televizi vede moderátor ve studiu s reportérem v terénu inteligentní, dobře strukturovanou diskusi, novinářovy reportáže ze zahraničí jsou pak plné nejrůznějších záběrů z nejrůznějších situací. Jestliže reportér řekne, že „Američané prý ovládli vzdušný prostor“, následuje na to střih amerického vojáka, jenž se k tomu vyjádří atd. Reportáž je tak plná daleko většího množství zajímavého obrazového materiálu z nejrůznějších prostředí než v českých televizích. Je pravda, že britské televize mají asi daleko větší množství peněz než televize české, ale přesto jistě existuje spousta obrazového materiálu, které by české

televize mohly inteligentně využívat tak jako britské. Například obrazové záběry ze zahraničních tiskových konferencí.

- Novináři mají v britských televizích kritický odstup od informací, které jim sděluje vláda. Analyzují je z nezávislého hlediska. Projevují samostatný profesionální úsudek. Je poskytován velký prostor i opačné, nepřátelské straně, například v konfliktu o Afghánistán, tedy i názorům Arabů či Talibanu. Britské televize prezentují ve vysílání množství konkrétních informací z obou názorových stran. Vysílá se hodně záběrů přímo z Afghánistánu, na nichž vystupují Afghánci jako normální, živí, sympatičtí lidé, kteří mají s divákem společné lidství. Mezi divákem a lidmi v jiných částech světa tedy vzniká empatie. V českých televizích jsou informace ze zahraničí prezentovány neživotně, jako by byly z nereálného světa.

- Jednotlivá zpravodajská témata jsou zpracována na daleko větší ploše než je tomu v českých televizích. Zajímavé je, že přesto, že jsou reportáže na Channel Four dlouhé (pětapadesátiminutové hlavní večerní zprávy), nejsou nudné. Jsou zajímavější a dramatictější a živější než klipovité zpravodajství českých televizí.

- *Channel Four News* nejsou podbíživé. Nejsou strukturovány apriorně tak, jak si nějaký editor ve studiu myslí, že se musí vysílat to, čím je možno se divákovi zalíbit anebo ho emocionálně zmanipulovat. Zpravodajství *Channel Four News* působí autoritativně. Tato televizní stanice, jak se zdá, ty zprávy vysílá – zde jsou k dispozici a je na vás, jestli je přijmete nebo ne.

- K autoritativnosti *Channel Four News* přispívá i to, že hlavní moderátor Jon Snow je starší člověk s bílými vlasy, je to bývalý válečný reportér, který byl několikrát v poli zraněn a teprve v posledních letech jen moderuje zprávy ve studiu. Má za sebou velkou novinářskou kariéru. V českých televizích jsou reportéry mladí lidé bez autority. Televize Nova vybírá moderátory nikoliv podle intelektuálních schopností, ale podle toho, jak vypadají.

- V českých televizích bývá vidět mezi řádky, jaký postoj konkrétní televize k problému zaujímá. V britských televizích to vidět není.

- Zpravodajství britských televizí je zaměřeno na lidi a na jejich osobní problémy, s nimiž se prostřednictvím jejich lidství můžeme identifikovat – nacházíme mezi nimi a námi mnoho společného. V českých televizích jsme místo toho svědky spousty formálních, politických řečí.

- Britské televize nehrají primitivním způsobem na city. Kdyby televize Nova udělala reportáž o vybombardovaném obytném domě v Afghánistánu, byla by tam srdcervoucím způsobem brečící a rukama lomící matka. Channel Four ukázal několik záběrů polorozbořeného domu, detail obvázané nohy malé holčičky a polocelek jiné obvázané holčičky, jak spí v posteli. K tomu odvysílal rozhovor s otcem rodiny, který pravil: „Tady žádné vojenské objekty nejsou, ať přestanou s bombardováním,

nic to nevyřeší.“ *Channel Four News* je si zřejmě vědom, že kdyby z jeho zpravodajství bylo zjevné, že emocionálně manipuluje diváka, ztratil by autoritu. Přitom však dodržuje jemnou bilanci, takže záběry jsou lidské a budí empatii. Viděli jsme pár záběrů malých dětí z Afghánistánu, avšak velmi decentních, nikoliv srdceryvných a dryáčnických.

Konflikt dvou diskursů

Jde o konflikt dvou různých diskursů. Novináři používají v Británii televizní řeč k pluralitní analýze problémů, k osvětlování slabých míst toho, co divákům sdělují a co dělají vlády. Britští novináři tedy používají televizního jazyka ke *komunikaci informací, k pluralitní diskusi*.

Čeští televizní novináři nepoužívají televizního jazyka ke komunikaci a k informování veřejnosti, ale používají ho mimokomunikativním způsobem jako *signálu, že se od diváka očekává, aby se manifestačně přidal ke konvenčnímu, uznávanému názoru*. Jiné názory jsou „špatné“, „neautentické“, a to pak vede v extrémním případě k představám, že jejich nositele je třeba potlačit, „vyhladit z povrchu světa“.

Účelem českého televizního zpravodajství není přinášet informace, ale manifestačně potvrzovat už existující *establishmentový* názor na svět. Vysíláme, co jsou „správné názory“. Co to znamená? Označuje-li někdo nějaké názory za chybné, znamená to, že vyznává existenci jen jediného přípustného postoje ke skutečnosti. Takový postoj je totalitní: Připomíná například snahu československého komunistického režimu po vzniku Charty 77 *přesvědčit celý český národ, všechny občany bez výjimky, aby podepsali Antichartu*. Znovu zdůrazňuji: Nešlo při tom o obsah ani jednoho, ani druhého dokumentu, ale o symbolické, manifestační *přihlášení se k davu a přiznání, že jsem otrokem a neodvážím se od většinové společnosti odlišovat*.

Lidé, kteří kritizují *Britské listy* za to, že přinášejí nezávislé a kritické názory (viz představy, že údajně jde o „marxismus“ nebo že snad jsou britské televize, *Guardian*, *Independent* či BBC „komunistické“), propadají právě zmatku v důsledku výše uvedené praxe českých sdělovacích prostředků. Domnívají se, že *BL* praktikují totéž jako české televize: Že tím, že publikují i *jiné* názory, nutí čtenáře, aby se jejich přijetím zařadili do „opačného“ davu.

Jenže my žádné přesvědčovací manifestační komunistické akce nepořádáme – neočekáváme, že se lidé budou zařazovat do davu a budou manifestačně skandovat ve prospěch námi publikovaných článků. Zveřejňujeme je čistě jako informace – v pluralitní společnosti musí existovat právo, díky němuž je slyšet i druhou stranu. Je nutno vědět i o takzvaných „kontroverzních názorech“.

Argumentují-li myšlenkově nepříliš zkušení čtenáři, že je nutno názory, s nimiž nesouhlasíme, zadupat do země („Hitlerovy názory měly být pronásledovány trest-

ně od samého počátku“), opakovaně se navracejí k představě, že vyjádření názoru je manifestačním projevem příslušnosti k davu. Nikoliv: Pokud byste začali zakazovat a trestně stíhat Hitlerovy názory stejně jako názory bin Ládinovy, vytvoříte z něho mučedníka a podpoříte jeho hnutí. S nedemokratickými názory je nutno polemizovat a je nutno je vyvracet, nikoliv zakazovat.

V pluralitní společnosti existuje rozmanité množství názorů jako pouhé názory – jejich vyjadřování nefunguje jako manifestační přihlášení se k bojácnému mainstreamovému davu.

11. 10. 2001

Zpravodajství České televize televizním koncesionářům: „Vy nám budete platit a my vám budeme zkreslovat informace.“

O Vánocích 2000 se vzbouřili pracovníci zpravodajství České televize, aby hájili svobodu slova. Svůj boj vyhráli. Využívají tedy nyní získané svobody slova k tomu, aby všestranně, nezávisle a kriticky informovali o domácím a světovém vývoji? Nejvýrazněji se kvality novinářské práce projeví v době politických krizí. Výmluvně vypovídá o nynější úrovni zpravodajství ČT to, jak referuje o mezinárodní situaci po teroristických útocích v Americe z 11. září a o bombardování Afghánistánu. Třeba vám to připadá normální, ale možná byste měli vědět, jak vypadá televizní zpravodajství o této válce v zahraničí v některé ze zavedených demokratických zemí. Srovnali jsme proto, jaký způsobem informovaly o válce v Afghánistánu večerní televizní zprávy hlavních veřejnoprávních televizních okruhů v České republice a ve Velké Británii, pořad *Události ČT 1* a *Ten O'Clock News BBC 1*. Namátkou jsme vybrali k hodnocení zpravodajství, které se vysílalo v hlavních večerních zprávách na obou těchto stanicích ve čtvrtek 25. října 2001. Přepis relevantních částí těchto zpravodajských bulletinů z ČT 1 a z BBC 1 vám předkládáme ke srovnání a k úvaze.

Česká televize versus BBC

Hned na první pohled je zarážející jednostranně propagandistický úhel pohledu České televize. Pracovníci zpravodajství ČT zjevně zastávají v pluralitním a nepřehledném světě poněkud absurdní názor, že existuje „jediná, svatá pravda“ a tu je nutno zjistit a divákovi prezentovat. Ale zjistit ji, to je lehké: je to přece pravda našeho „nejvěrnějšího spojence“. Stačí tuto pravdu opsat (z tiskových prohlášení spojence) a ve vysílání ji donekonečna opakovat takovým způsobem, aby to budilo co nejmenší množství otázek.

A skutečně – co divák na zpravodajství České televize o válce v Afghánistánu upoutá především, je to, jak podobně je toto zpravodajství strukturováno jako někdejší komunistické zprávy. Níže citované zpravodajství České televize o Afghánistánu silně připomíná strukturu někdejších svodek TASSu. „Boje se zintenzivňují, nepřátelé (dříve: ‚imperialisté‘) zuří, spojenci požadují ještě silnější bombardování, rozdává se humanitární pomoc.“ Česká televize se v těchto *Událostech* vyhnula veškerým informacím o tom, že už v této době začínala být americká bombardovací kampaň obecně považována za kontroverzní vzhledem ke svým nejasným

cílům, vzhledem ke zmatkům v americkém velení, vzhledem ke kontroverznímu používání kazetových (tríštivých) bomb a vzhledem k rostoucímu počtu civilních raněných a mrtvých. Jaký však má smysl skrývat před českým televizním divákem informace?

Abys český divák nezačal o mrtvých a raněných sám uvažovat, válku mu Česká televize prezentuje co nejneosobněji a co nejteoretičtěji. „Jsou hlášeny prudké přestřelky.“ Ano, ale televize BBC – jak vyplývá ze zveřejněné ukázky z jejích večerních zpráv – si zároveň klade ony vážné otázky o směru a smyslu nynější války a o tom, co se v ní děje obyčejným lidem. „Smrt každého člověka mě umenší, neboť jsem součástí lidstva. Nikdy se neptej, komu zvoní hrana – tobě zvoní,“ napsal anglický alžbětinský básník John Donne. Žádná osobní svědectví o osudech civilistů jsme v ČT neviděli – ČT se namísto toho zmožila jen na dosti irelevantní, banální výroky protitalibanské opozice, že totiž nová vláda po pádu Talibanu musí vzniknout na základě volby celonárodního afghánského shromáždění. Dobře, to víme už dávno. Opět to byl – obscenní – pohled na svět jen z hlediska vládců. Česká televize neví, že novinář nikdy nesmí nekriticky přijímat tvrzení mocných.

Irelevantní byly i záběry z Bosny a nereflektované informace SFORu o tom, že tam byly objeveny a rozbity struktury se spojením na organizaci al-Kajdá. Jaký jiný než propagandistický význam to mohlo mít ve zpravodajství ČT: Cílem bylo ujistit diváka, že může být klidný, neboť „Bushova válka proti terorismu vítězí po celém světě“.

Česká televize sice má v severním Afghánistánu reportéra Martina Jazairiho, ale ve vysílání ho 25. 10. nevyužila: Asi proto, že zjistil, bylo, že byly „shazovány americké potravinové balíčky“. I washingtonská zpravodajka Petra Flanderková se při svém vstupu téměř stoprocentně přidržela propagandy, vycházející z Pentagonu, a nepokusila o vůbec žádnou analýzu. Namísto toho, aby diváky informovala o tom, jak jsou vnímány cíle války (srovnejte vstup zpravodaje BBC z Washingtonu Stephena Sacchura) hovořila o bulvárně znějících podružnostech – o spekulacích, že možná jsou americké humanitární balíčky „otráveny“, a o tom, že dostal Bill Clinton údajně zásilku s „bakteriemi salmonely“. Soudnost ohledně toho, co je a není důležitá zpráva, by měla být základní výbavou reportéra. Bylo by také dobré umět při živém vstupu do vysílání nekotkat: V tomto rozhovoru s Prahou měla Petra Flanderková kupodivu dost značné problémy mimo jiné se slovem „bioterorismus“.

Zpravodajství České televize selhalo – nebylo schopno nezávislé analýzy, nebylo schopno určit, co je v informacích toho dne o válce v Afghánistánu nejdůležitější, nepřineslo žádné objektivní ani exkluzivní záběry z této války (BBC odvysílala záběr, na němž byly málem americké stíhačky zasaženy střelou Stinger, odpálenou vojáky Talibanu), nesvědčilo o osudu obyčejných lidí (BBC přineslo reportáž o zraněných

dětech) ani neinformovalo o vzrůstajících pochybnostech při vedení této války a o tom, jak se na ně snaží reagovat američtí představitelé (tím se ve zpravodajství BBC zabývali ze třech různých úhlů pohledu tři různí komentátoři).

Česká televize prezentuje informace ze zahraničí, jako by šlo o nereálný svět kdesi za mlžným sklem. K tomu přispěla i skutečnost, že válce o Afghánistán (nesmírně závažné téma, které určí politické poměry na tomto světě na dlouhou dobu dopředu) věnovala v *Událostech* pouhé čtyři minuty. BBC jen v prvních reportážním bloku na téma války v Afghánistánu, jehož mírně zkrácený transkript publikujeme (následoval pak další reportážní blok, o útoky antraxem v USA), věnovala této tématice v půlhodinových zprávách dvanáct minut.

Boje sílí, bombardujte více!

Česká televize, *Události*, 25. října 2001 – reportáž o Afghánistánu trvá 4 minuty: „Bohumil Klepetko: Dobrý večer. Máme pro vás *Události*.

Iveta Toušlová: Dobrý večer. (*Titulek s dramatickou hudbou: BOJ S TERORISMEM*)

Iveta Toušlová: Americké letectvo pokračuje v útocích na pozice Talibanu severně od Kábulu i na jihu země v provincii Kandahár, v baště tohoto vládního hnutí. Ze severní fronty jsou hlášeny prudké přestřelky mezi talibanskými silami a jednotkami Severní aliance. Jejich představitelé dnes vyzvali Spojené státy, aby ukončily leteckou kampaň ještě před zahájením muslimského posvátného měsíce ramadánu, který začíná v polovině listopadu. Velitelé Severní Aliance v této souvislosti požadují, aby bombardování frontových pozic bylo ve zbývajícím čase tvrdší.

Tomáš Šponar (*sestavil tuto zprávu v pražském studiu*): Ministr zahraničí exilové afghánské vlády Abdulláh Abdulláh dnes prohlásil, že americké útoky na postavení vládního hnutí Taliban nepostačují ke zničení jeho jednotek na severní frontě. Lepších výsledků by bylo dosaženo, kdyby byly frontové pozice masivně bombardovány, dodal ministr Abdulláh. Agfghánští exiloví politici vyzývají ke svolání takzvané Velké džirgy, tradičního shromáždění stařešinů všech afghánských kmenů. Tento nejvyšší rozhodující sněm by měl určit hlavu státu a prozatímní vládu v případě, že padne Taliban. Ze severu Afghánistánu na frontové linii mezi Talibanem a Severní aliancí byla dnes hlášena prudká dělostřelecká a kulometná palba.

Boj proti terorismu pokračuje i v ostatních částech světa. Mezinárodní stabilizační síly oznámily, že rozbily organizaci napojenou na teroristickou síť al-Kajdá islámského radikála Usámy bin Ládina. Mluvčí SFOR v Sarajevu nechtěl komentovat detaily operace. Sdělil nicméně, že zahrnovala zatčení některých Bosňanů a lidí z Blízkého východu.

(*Angličtina mluvčího nesrozumitelná, přehlušena českým překladem*): „SFOR nikdy nepodnikne akce bez jednoznačných důkazů. Máme řadu informací, které sdílíme

s bosensko-hercegovskými institucemi. Díky společným opatřením, podniknutým SFOR, NATO i místními představiteli, jsme rozbili spojení na teroristickou síť al-Kajdá v Bosně a v Hercegovině.

Tomáš Šponar: V Afghánistánu je s blížící se zimou a pokračujícími boji stále naléhavější otázka humanitární pomoci. V uprchlickém táboře nedaleko severoafghánského Chočbachadinu dnes rozdělovala humanitární pomoc pro více než tisíc uprchlíků německá organizace Kafanamur (?). Martin Jazairi, zvláštní zpravodaj České televize v severním Afghánistánu, oznámil, že do jím sledované oblasti v noci na dnešek americké letouny shazovaly potravinové balíčky.

Iveta Toušlová: Ve Washingtonu máme stálou zpravodajku Petru Flanderkovou. Dobrý večer, Petro. Okolo balíčků humanitární pomoci pro obyvatele Afghánistánu se rozpoutala mediální válka mezi Pentagonem a Talibanem. Máš k tomu další informace?

Petra Flanderková: Pentagon má údajně informace ze tří různých zdrojů, že Taliban otravuje ty balíčky s humanitární pomocí, stejně tak otravuje humanitární pomoc, která přichází do Afghánistánu v kamionech. Taliban se pochopitelně brání tím, že by nikdy nezasáhl proti vlastním obyvatelům, nicméně objevily se i informace obrácené, a sice, že Taliban se snaží – Američané shazují otrávené balíčky. Já si myslím, že to je taková psychologická válka obou stran.

Iveta Toušlová: A ještě jedna otázka: Co je nového v případě antrax?

Petra Flanderková: V případě antrax se nově ukázalo, že ten – antrax, který přišel – é – v do – dopise senátoru – é – Tomu Daschlovi – byl velice sofistikovaný, byl chemicky upravený, jemně rozemletý a podle odborníků na bioter – é – terorismus – é – K tm – K temu – podle odborníků na bioterorismus mohlo k tomuto dojít pouze ve Spojených státech, v Iráku anebo v – Rusku. Kloní se ale k názoru, že se tak stalo v – Americe. Jsou tu nové případy antraxu. Zaměstnankyně televizní stanice NBC onemocněla kožním antraxem a antrax se znovu objevil i v budově – Hartově budově senátu, kam přišel před deseti dny dopis pro senátora Toma Daschla. Ještě jedna informace ze Spojených států: Bývalému prezidentu Billu Clintonovi přišel balíček, kde byly údajně bakterie salmonely. Zatím ale není jisté, jestli má tento případ nějakou spojitost s antraxem.

Iveta Toušlová: Petro, díky.

Dramatická znělka: (BOJ S TERORISMEM)

Iveta Toušlová: A ještě jedna čerstvá zpráva. Před několika minutami oznámil americký ministr obrany Donald Rumsfeld, že Spojené státy pozastaví některé zkoušky spojené s plánovanou protiraketovou obranou. Bushova vláda tak chce zabránit porušení dohod s Ruskem v době, kdy se obě velmoci snaží o strategickou spolupráci. (...)“

Střela, která těsně minula americké stíhačky. Ranění civilisté hledají pomoc

Nejistota, zmatek a chaos v USA, kritika nejasných cílů nynějšího bombardování, usmrcování civilistů a užívání tříštivých bomb povede zřejmě k rychlému rozhodnutí vyslat do Afghánistánu pozemní vojska. Tak interpretovaly ve čtvrtek 25. října situaci v „boji proti terorismu“ hlavní večerní zprávy televize BBC 1 ve 22 hodin. Tento první blok, věnovaný bombardování Afghánistánu v těchto půlhodinových večerních zprávách (bez informací o dalších případech antraxu v USA, které následovaly později), trval dvanáct minut. Překlad přinášíme v mírně zkrácené verzi. *(Mezititulky v překladu těchto zpráv jsou redakční.)*

„Washington čelí kritice – pojedou britská komanda do Afghánistánu“

Moderátor Michael Burke: Dobrý večer. Jak dnes čelil Washington rostoucí kritice, že jeho bombardovací kampaň v Afghánistánu není dostatečně účinná, britská vláda připravovala vojenské jednotky, které se mají účastnit pozemní války. V pátek bude oznámeno, že do Afghánistánu budou vyslána komanda Royal Marines, celkem asi tisíc vojáků. Budou přesunuta na námořní letadlové lodi, odkud budou podnikat útoky na území, které ovládá Taliban *(záběry z Ománu)*.

Reportérka Bridget Kendalová: Po celý měsíc se tato britská komanda podrobovala výcviku v Ománu. Nyní se možná někteří nebudou vracet domů. Namísto toho pojedou do Afghánistánu. Je to pro Británii nová, riskantní etapa. A dnes v Londýně na konferenci, kterou zorganizoval jordánský korunní princ, varoval Tony Blair, že to nebude lehké.

Britský premiér Tony Blair: Podílíme se nyní na velmi složité době. A máte, Vaše Veličenstvo, naprosto pravdu, že potřebujeme, aby zásahy proti terorismu skončily co nejdříve.

Bridget Kendalová: Některé britské speciální jednotky prý už v Afghánistánu jsou. Další jednotky asi přijdou z brigády, skládající se ze tří komand, která je na cvičení v Ománu. (...) Jsou vycvičeny pro boj v arktickém a v hornatém terénu. A s nimi vrtulníky Sea Kings a útočné helikoptéry, pravděpodobně rozmístěné u pákistánského pobřeží na vrtulníkové lodi HMS Ocean anebo na letadlové lodi HMS Illustrious. Bojovníci Talibanu, s nimiž se setkají na místě, možná nevypadají příliš nebezpečně, avšak přechod k vyslání pozemních jednotek se organizuje nyní v době, kdy začínají američtí činitelé přiznávat, že je tento nepřítel, Taliban, překvapivě odolný. Stále vzdoruje, po téměř třech týdnech leteckých úderů. A Usámu bin Ládina, člověka, kterého chtějí Američané živého nebo mrtvého – Američané stále nemají.

Americký ministr obrany Donald Rumsfeld: Pohybuje se z místa na místo? Samozřejmě, že ano. Ééé. Zjistili jsme, kde je? Ne. Způsobem, který by nám umožnil

něco podniknout? Ne. Snažíme se dál? Tím si můžete být jisti. Předpokládáme, že ho dostaneme? Ano.

Kritické hlasy, že jsou zabíjeni nevinní lidé, sílí

Bridget Kendalová: Jak začínají být letecké údery něčím zcela běžným, možná nevyhnutelně začíná růst kritika civilních mrtvých a raněných. Lidé protestují proti užívání tříštivých bomb. Někteří muslimští spojenci požadují otevřeně zastavení bombardování. Pentagon začíná vystupovat defenzivně.

Náčelník štábů americké armády Richard Meyers: Pokračuje to podle našeho plánu a – – – nemyslí – nemyslíme si, že děláme jen oddělené, neorganizované věci. Naše akce jsou promyšlené, úmyslné, dobře naplánované a – zda to bude úspěšné, to se teprve uvidí, ale myslím si, že určité úspěchy zaznamenáváme. (...)

(Informace o tom, že šéf britských opozičních konzervativců Iain Duncan Smith bombardování podporuje.)

Bridget Kendalová: Největší množství protestů vyvolala právě letecká válka. Pokud se nyní přesunuje válka v Afghánistánu k užití pozemních jednotek, mohlo by to dostat Spojené státy a jejich spojence z palby kritiky. Avšak za značnou cenu. Budou zřejmě vojenské oběti.

Není to válka, jakou mnozí předpokládali

Moderátor Michael Burke: Náš politický editor Andrew Marr je v Downing Street. Kdy tedy půjdou tato komanda do akce?

Andrew Marr: Myslím, že velmi brzo, protože, jak vysvětlovala Bridget, je už v mnoha ohledech velmi málo času. Myslím, že politicky tohle není zrovna taková válka, jakou mnozí lidé předpokládali. Maximum humanitární pomoci, velmi přesně zaměřené, velmi krátkodobé bombardování – a pak razie s cílem zlikvidovat Al-Kajdu a Usámu bin Ládina. Ukázalo se, že tomu tak vůbec není. Humanitární pomoc se dostala do strašlivých potíží, bombardování pokračuje déle, než mnoho lidí očekávalo, nutně došlo k zasahování nesprávných cílů a v důsledku toho zahynuli civilisté – a nad to všechno se Usáma bin Ládin pořád ještě skrývá někde v nějaké jeskyni a [Američané] nemají žádnou možnost, jak ho najít. Tato vojska mají vstoupit do jižního Afghánistánu téměř určitě proto, aby se pokusila chytit ty osoby, o nichž bylo zpočátku řečeno, že budou chyceny, a chytit je co nejdříve, než se koalice rozloží a dokud je ještě čas před zimou.

Moderátor Michael Burke: Pohlíží Londýn na tuto válku pořád ještě stejně jako Washington, anebo jinak? Existuje třeba nějaký rozdíl v důrazu, za scénou?

Andrew Marr: Existují rozdíly v důrazu. Jde o úplně jiné operace. Washington je otevřená, daleko větší operace, v Americe dochází ve vládě k většímu množství

neshod a víc se tam o tom mluví, upřímně řečeno, britská vláda je ve srovnání s tím těsně provázaná a tajnostkářská skupina, ve srovnání s Washingtonem britská vláda mluví jednotným hlasem. Washington zatím dělal tyto krátkodobé razie. Bude to teď jiné. Britská vojska budou v Afghánistánu déle a riziko bude daleko intenzivnější. Londýn zastává názor, že bez pozemních vojsk nebude možné chytit ty lidi, které od samého začátku chytit chtějí.

Americké stíhačky, které byly málem sestřeleny

Moderátor: Hlavní afghánská opoziční skupina požaduje od Američanů, aby shazovali více bomb na Taliban. Nepostoupí směrem ke Kábulu, pokud útoky nezintenzivní. Avšak podle nepotvrzených zpráv z Kábulu umírají při amerických náletech civilisté. Z frontové linie Severní aliance u Kábulu se hlásí David Loyne.

David Loyne: Je to tvrdé. Bombardují Afghánistán už skoro měsíc a frontovou linii severně od Kábulu téměř týden. A nikdo se americkým letadlům skoro nepostavil, až dnes – když se Američanům dostalo poněkud nepříjemné připomínky zbraní, které dodali Afgháncům proti Rusům. *(Záběry dvou amerických stíhaček letících po modré obloze ve vzdálenosti asi dvě stě metrů, mezi nimi ze země proletí stříbrný bod. Záběr se vysílá znovu, tentokrát zpomaleně. K tomu komentář reportéra):* Zpomaleně: Ta stříbrná šipka mezi oběma stíhačkami nemůže být nic jiného než protiletadlová střela Stinger.

Afghánská exilová vláda: Bombardujte více. Ale co zabíjení civilistů a dětí?

(...) (Pořad pokračuje informacemi o tiskové konferenci, na níž vystoupil s požadavky Severní aliance, aby Američané útočili na Taliban silněji, ministr zahraničí afghánské exilové vlády Abdulláh Abdulláh.)

Moderátor: Do Pákistánu se dostávají zranění civilisté, kterým se podařilo z Afghánistánu uprchnout. V pákistánském městě Kvéta je reportér Fergal Keane:

Reportér Fergal Keane: *(Záběry šrapnelem poraněných dětí a jejich matky, těžce nemocné v horečce, ležící na posteli.)* Redi Guls vařila večeři, když začaly exploze. Čtyři její děti byly usmrceny. Nemluvně, její syn Hammidulláh, byl raněn. *(Záběr na tvář nemluvněte, plnou oděrek od šrapnelu.)* *(Na posteli sedí, nehybně, mlčky a v hrůze asi osmiletá holčička, drží v ruce nehybně panenku.)* Její neteř Karmna byla poraněna šrapnelem a traumatizována. *(Pauza v komentáři, další záběry poraněných lidí a dětí.)*

Fergal Keane: Ti, kdo přežili, uvádějí, že minulou neděli večer bylo usmrceno 22 členů těžce rodinné skupiny. Očití svědkové vypovídají, že nedaleko byla budova Talibanu. Kamal Mohamed pracoval ve vesnici jako zaměstnanec humanitární organizace Lékaři bez hranic.

Kamal Mohamed: Přiletěla letadla a shodila bomby. Někteří lidé byli usmrceni, jiní zraněni.

Fergal Keane: Samil Melow byl majitel obchodu. Říká, že byl zasažen, když se snažil nosit raněné do bezpečí.

Samil Melow (*obvázaný muž na lůžku*): Snažil jsem se vytahovat malé děti z trossek. Pak přiletělo druhé letadlo a shodilo bomby a na mě spadla zeď.

(*Detailní záběry kousků šrapnelu.*)

Fergal Keane: Toto jsou kousky šrapnelu, vyoperované z těl raněných. Jsou to malé, ale smrtící úlomky.

Fergal Keane: Taliban často tvrdí, že bylo usmrceno a zraněno mnoho lidí. Nedá se to ověřit, Taliban nepustí do země lidí zvnějšku, aby to vyšetřili. Ale čelný pracovník významné humanitární organizace bere tato svědectví velmi vážně.

Pracovník americké organizace na obranu lidských práv Human Rights Watch: Hovoříme tady o velmi důvěryhodných a podrobných tvrzeních, která do sebe navzájem plně zapadají. Proto si myslíme, že je důležité, aby Spojené státy vyšetřily, co se tady stalo, a zveřejnily, co zjistí.

(*Pláče zraněné nemluvně.*) Fergal Keane: Tento malý člověk, který přežil, se ze svých zranění uzdraví. (*Záběr nehybné, horečnaté ženy.*) Jeho matka je vážně zraněna, ale ví dobře, co se stalo. Včera večer řekla jednomu zaměstnanci nemocnice: Přišla jsem o své děti.

Fergal Keane: Předložili jsme tyto výpovědi lidí, kteří přežili, a výpovědi svědků Pentagonu. Pentagon se však odmítl vyjádřit k „operačním záležitostem“. Konstatoval, že se snaží minimalizovat civilní raněné a mrtvé. Fergal Keane, BBC News, Květa, Pákistán.

Zmatek ve Washingtonu

Moderátor Michael Burke: A nyní s námi hovoří náš korespondent Stephen Sacchur z Bílého domu. Stephene, vznikl dnes skutečně dojem, že je Amerika v defenzivě ohledně toho, že bombardování nepřináší žádné výsledky i ohledně cílů této války obecně?

Stephen Sacchur od Bílého domu: Ano, tak to je, Michaeli, Amerika je v defenzivě a dodal bych taky, že je zmatená. Charakteristicky to vyplývalo z výroků ministra obrany Donalda Rumsfelda, který zde v ranních novinách, jak se zdá, uvedl, že je přesvědčen, že nebude možné Usámu bin Ládina nikdy chytit. Zjevně americká vláda posléze rozhodla, že tak depresivní přiznání není moc dobrý nápad, alespoň pro Bílý dům, tak o několik hodin později vyvezli Rumsfelda zase na veřejnost a ten značně nepřesvědčivě řekl, že ano, je si jist, nakonec bude bin Ládin chycen. Ale, zdá se, Američany trápí problémy. Jsou to problémy, jak už jsme slyšeli, které se

týkají civilních mrtvých a raněných, jsou to problémy spojené s obviňováním, jakou municí Američané používají – včetně tříštivých bomb – a také je zmatené, jak vlastně je tato válka úspěšná. Minulý týden řekl jeden činitel, že je právě Taliban ‚zcela likvidován‘. Dnes jsme se dověděli, že se Taliban skládá z velmi odolných bojovníků a že jsou velmi vzdorní. Takže do určité míry existuje zmatek a vznikají úvahy o tom, že možná tyto letecké údery nemají takový efekt, jaký Američané zamýšleli.

Moderátor: Jestliže to nefunguje, v Británii si vláda myslí, jak se zdá, že to vyřeší pozemní invaze. Jsou Američané na to připraveni?

Sacchur: Admirál sir Michael Boyce, šéf vojenských operací v Británii, byl dnes citován v *New York Times*, že budou muset pozemní vojska vstoupit do Afghánistánu na celé dny, možná týdny, a provádět velmi obtížné operace. To je konkrétní výrok, jakým se američtí činitelé ministerstva obrany vyhýbají. Ale vyvolává to otázky. Jsou Američané nakonec připraveni riskovat své speciální jednotky na území Afghánistánu po dobu dní či týdnů? To bude stát životy a Bushova vláda si bude muset rozhodnout, zde je ochotna podstoupit takové oběti.“

(Zpravodajství pokračuje informacemi o dalších případech antraxu v USA.)

8. 11. 2001

Občanská společnost je strukturována neprodyšnými hranicemi

Ke konci výročního semináře pro zahraniční bohemisty v září 2001 jsme seděli k druhé hodině ráno v jedné olomoucké pivnici, když přišla řeč na vztahy mezi Českou republikou a Západem. Jeden český kolega (který nemluví anglicky, a je tedy odkázán na to, co se dozví z českých sdělovacích prostředků) si začal docela trpce stěžovat na „nesolidní, arogantní přístup“ Západu vůči České republice. „Je to zase jak za Mnichova nebo jako když jsme byli v područí Sovětského svazu,“ bědoval. „Západ pouze pokrytecky a agresivně prosazuje v České republice své zájmy. Podívej se na Británii. To bylo pláče nad zdi v Ústí nad Labem a teď se Britové zcela nepokrytě dopouštějí rasismu při selekci Romů na ruzyňském letišti.“

Je tedy pravda, že ilegální „předvýběr“ Romů na letišti v Ruzyni je nepřipustnou a šokující praxí, porušující základní právní normy i lidská práva – že tato praxe nadále pokračuje, je důsledkem skutečnosti, že o tom nikdo v Británii nepíše: ČR je pro britský tisk příliš vzdálená a bezvýznamná země, v níž se britští novináři neorientují, a hlavně: Čeští Romové jsou natolik chaotičtí, že nedokáží zorganizovat silnější protesty. Britská vláda by měla z tohoto opatření vážný problém, kdyby dokázali čeští Romové systematicky proti jejím rasistickým kontrolám demonstrovat anebo kdyby třeba Emil Ščuka zahájil hladovku. Jak mi řekl jeden britský novinář: „Pro nás je to zpráva, teprve kdyby se ukázalo, že někdo proti tomu protestuje.“

Ale v této souvislosti mi jde o něco trochu jiného. Kolega v Olomouci nerozuměl, zdá se mi, jedné zásadní věci. Neexistuje nic tak jednolitého jako „Británie“ či „Spojené státy“. Ti, kdo protestovali proti zdi v Ústí, to přece nebyla tatáž „Británie“, která zavedla protiromské kontroly na ruzyňském letišti. Proti zdi v Ústí protestovala zejména britská organizace Amnesty International, protiromské kontroly na ruzyňském letišti zavedla britská vláda – Amnesty International pak protestovala i proti nim. Britská společnost je pluralitní a skládá se z nespočetného množství zájmů, které spolu často kolidují a nemají spolu vůbec nic společného.

Docela zajímavě to myslím vyjádřil rusista John Dunn, můj britský kolega a šéf na Glasgow University. Seděli jsme minulý týden v Glasgowě v univerzitním klubu a hovořili jsme mimo jiné i o trestním stíhání za názory („Ano,“ konstatoval John Dunn, „v mnoha postkomunistických zemích to dodneška přežívá“) a o postojích Helsinského výboru amerického Kongresu k tomuto problému. John Dunn pak

definoval jednu věc velmi přesně: „Hlavním rozdílem mezi postkomunistickými zeměmi a společnostmi s rozvinutou občanskou společností je to, že v občanské společnosti existují mezi jednotlivými zájmovými skupinami, organizacemi a činnostmi neprodyšné hranice. Různé instituce, podniky či činnosti nemají spolu navzájem nic společného.“ John Dunn toto téma rozvinul minulý čtvrtek na přednášce o likvidaci ruské televizní stanice NTV, k níž došlo v minulých dnech: „Literatura nemívá v západních zemích nic společného s politikou, jednotlivá politická seskupení nejsou navzájem propojena, instituce jsou navzájem samostatné. V Rusku je tomu od středověku opačně: Všechny činnosti ve společnosti byly odedávna považovány za součást téže společenské struktury. Tento historický postoj prohloubila komunistická totalita: Cokoliv se dělo za komunismu, bylo to všechno taky součástí téhož jediného systému. To existuje dodneška. Pád ruské televizní společnosti NTV má novinářské, politické, podnikatelské i mafiánské rysy. Všechno je v něm spojeno se vším. Ukazuje to, že se ruská společnost z monolitního způsobu života, v němž je všechno navzájem provázáno, dosud neosvobodila.“

Od 11. září 2001 propadly některé kruhy i ve Spojených státech do určité míry tomuto – v podstatě ruskému – pokušení likvidovat pluralitu názorů a nezávislost institucí, normálně charakteristickou pro západní demokratickou společnost, a „postavit se proti terorismu“ nacionalisticky „do jednoho šiku“. Naštěstí však tato „jednota“ v americké společnosti nefunguje tak spolehlivě jako v postkomunistických zemích: Mnohé americké noviny například kritizovaly totalitní tendence prezidenta Bushe zavádět kontroverzní vojenské tribunály. Velmi zajímavý je v tomto smyslu i postoj Helsinského výboru amerického Kongresu: Ten například otevřeně kritizoval americkou vládu, že potlačila ve své oficiální zprávě údaje o porušování lidských práv v Kazachstánu jen proto, protože Bush potřeboval pro válku v Afghánistánu Kazachstán jako spojence. Pozoruhodná ukázka pluralitního kritického myšlení v době, kdy si mnozí myslí, že Spojené státy jsou „v jednom šiku“.

Jestliže si tedy snad někteří čtenáři myslí, že si *Britské listy* protiřečí, pokud kritizují antipluralitní tendence ve Spojených státech, a jedním dechem zároveň citují americkou kritiku totalitních tendencí v České republice, je to – zdá se nám – hlavně nepochopení toho, jak západní pluralitní společnosti fungují. Neexistuje jediná „Amerika“ či „Británie“ či „Německo“, které by hovořily jednotným hlasem. Západní společnosti nevystupují jako jednolitý, monolitní, totalitní celek, ale jsou souborem na sobě často se navzájem ostře kritizujících nezávislých aktivit a společenských skupin, mezi nimiž jsou neprodyšné hranice. Tam, kde dojde v západních společnostech k porušení tohoto principu (nacionalismus v USA po 11. září, skandál firmy Enron), jde o patologický vývoj, který bude korigován.

A závěrem ještě jedna drobnost, která se však váže k existenci pluralismu v zá-

padních občanských společnostech. Editor *Britských listů* žádné konkrétní politické názory nemá a ani je svými příspěvky nevyjadřuje: Systematicky se ovšem zaměřuje na to, aby informace, které *Britské listy* publikují, podvracely v zájmu demokratické diskuse zakonzervované, stereotypní, konvenční a falešné pojetí skutečnosti, a stimulací debaty se tak lidem podařilo přiblížit se trochu blíže ke skutečnosti, přestože je skutečnost nedokonalým lidským intelektem ve své složitosti nepoznatelná.

To, že různé zajímavé nebo podnětné názory v *Britských listech* publikujeme, přece neznamená, že je nutně zastáváme! Je to jako v těch anglosaských školách, kde se pořádají debatní kluby, v nichž studenti zkusmo – jen tak pro cvik z diskuse – přijímají v debatě jednou ten a podruhé opačný názor, aby se zjistilo, která myšlenka je nosná.

28. 1. 2002

Novinář nikdy nepodlézá mocným

Dostal jsem v letadle z Amsterdamu do Prahy sobotní vydání *Mladé fronty Dnes*. Hned z něj zavanul pozoruhodně neevropský duch. Do Prahy přiletěla Laura Bushová. Jako před návštěvou Leonida Brežněva blahé paměti – ne, obávám se, že článek je ještě úslušnější než za komunismu – publikovala *Mladá fronta Dnes* reklamní eulogii o manželce George Bushe. Autor: Pavel Pošusta.

Jací jsou pode Pavla Pošusty vlastně Bushovi? Jsou to *Mr. and Mrs. Dokonalí!* („Už v Texasu za dvojnásobného guvernéřství George Bushe jim přezdívali Mr. and Mrs. Dokonalí. Perfektně se spolu *doplňovali* a jejich vytoužené dcery, které přišly, když jejich rodiče již uvažovali o adopci, jen obrázek dokonalé rodiny *doplňují* (*sic*).“)

Avšak Pošustovy výroky jsou svým způsobem krásné. Mají v sobě silný náboj absurdní poezie, zaslouží si citovat a měly by vejít do análů české žurnalistiky. Jistě by se líbily i Karlu Havlíčkovi (bezesporu lituje, že takto nepsal, neuměl psát (!) o rakouském císařském domě). Citujeme:

„[Laura Bushová], tato plachá, introvertní žena si dokonale uvědomuje své místo v Bílém domě. *Chce tam být stále tou, která dětem ve škole přibližovala magickou sílu slova, vzdělání i krásných knížek.*⁴⁸ První, co vás na této *hnědovlasé a modrooké (to je, co?)* rodačce z texaského Midlandu upoutá, je její přirozený půvab.

Jestliže si její muž mnohé Američany získal třeba tím, že je to člověk, se kterým by klidně šli na pivo, první dáma boduje u veřejnosti jinak a možná víc. Svým klidným šarmem a vtípem (...) i třeba tím, že dokáže svého muže usměrnit tichým povzdechem: Bušíku!

A sama paní Bushová? Zdá se dokonalá. Dokonce se před lety zbavila jediného zlovyku – kouření.“

Ale pozor, Pošustovi se podařilo do textu nepřímou zamontovat i dvě záporné informace: zmínku o Bushově někdejší silném alkoholismu („Prý tehdy na oslavě byl účet z baru tak vysoký, že ho její muž ani nedokázal zaplatit. Proto se raději vzdal pití“) a údaj o tom, že Laura Bushová v mládí usmrtila automobilem při auto-nehodě spolužáka. („Když v průběhu prezidentské kampaně tisk přinesl zprávu, že

potenciální první dáma si nese bolestnou ránu z mládí, nebylo to pro ni překvapení. Očekávala to a nebylo to žádné tajemství.“)

(Ještě poznámka, tzv. *reality check*, návrat ze vzdušných zámků na zem. Ti, kteří znají dobře anglicky, vědí, že veřejné výroky George Bushe působí značně neuměle a že mívá problémy i s vyslovováním složitějších výrazů či cizích slov. Na rozhlasové stanici BBC Radio 4 se vysílá satirický pořad, kde vystupuje komik imitátor George Bushe, jenž jeho hlasem povědomým způsobem – se satirickou nadsázkou – komolí cizí slova: „Vážení reprezentanti! Přišel jsem, abych filozoficky pouvažoval nad politologickým významem defenzorní politiky Spojených států.“ – Jinými slovy, „dokonalost“ George Bushe je po světě celkem známa.)

20. 5. 2002

Chlapi sobě

Tak jsem si vyjel v Praze v neděli odpoledne na kole do Stromovky. Vyhýbaje se tam rychle se míhajícím osobám na kolečkových bruslích jsem nakonec dojel svou známou, zavedenou trasou do Bubenče a zastavil jsem se jako obvykle, abych obřadně uctil hlubokou minulost, ve Wolkerově ulici v hospodě Na slavníku, kde jsme jako středoškoláci nechali kdysi kus mládí....)

Hospoda se přizpůsobila novým časům: Guláš či svíčková s neidentifikovatelnou omáčkou a gumovými knedlíky dávno zmizely a její zaměstnanci servírují i na zahrádce venku cizincům chutně vypadající jídla se zeleninovou oblohou. Obsluha sice chvíli trvá a mladý číšník při vypracovávání účtu rodině u vedlejšího stolu zápolil asi deset minut s kalkulačkou, ale to nevadí.

Seděl jsem tam chvíli při jednom pivu. Dostal jsem ho ve značkové sklenici Staropramenu (kde jsou všechny ty staré, otřískané půllitry?), a to mě přimělo zauvažovat nad poloironickým marketingovým heslem tohoto pivovaru vyvedeným na sklenici umně pod firemním logem a často dnes užívaným i v jiných reklamách na tohle pivo. „Chlapi sobě,“ hlásá o svém pivu v České republice firma Staropramen.

Stojím na rozhraní dvou zemí a dvou kultur a i drobné rozdíly v pohledu na skutečnost, jež tento dvojí úhel umožňuje, jsou zábavné. Je samozřejmě dávno známo, jak citlivě využívají kulturních a společenských rozdílů v různých zemích a nálad a podprahových postojů v dané společnosti k prodeji svých výrobků marketingoví pracovníci. V České republice si podle marketingového vidění světa zřejmě vytvořili pivo *Chlapi sobě*; v Británii, kde se Staropramen dnes taky hojně prodává, je však jeho marketing úplně jiný.

Že by v Čechách ženy pivo nevyráběly ani nepily? Je snad pravda, co napsala o rozdílech mezi ženami a muži už v devatenáctém století Karolína Světlá (cituje to Lubomír Machala ve své nové záslužné knize *Literární bludiště* o nejnovější české literatuře):

„Co musí mít muž za den toho piva a masa a co tabáku a cigaret, než je mu život možný? Co musí mítí jiných dráždivel, chce-li duševně něco vyvést. Pohlédněte na ženu – trocha kávy, skýva s máslem, a ona je úplně spokojena, sytá a šťastná. K duševní produkci jí dostačí kapka míru, trochu volnosti, několik květín za ok-

nem, paprsek slunce nad nimi, vlaštovčí hnízdo naproti pod oknem, vše ji těší, nadchne, povznáší...”

Že by snad právě tento idealistický obraz ženy od staré dobré Karolíny vedl podnik Staropramen k vědomí, že ženám stačí jen „ta skýva chleba“, takže nemá cenu se obtěžovat dělat pro ženy na pivo reklamu?

Ano, můžete na namítnout (jak to dělají politikové), že ten výrok není myšlen vážně – jenže právě polohumorně míněné výroky bývají neefektivnější. Seriózně se zpochybnit nedají, „vždyť to byl jen vtip!“, ale jednou vyřčeny byly a stopa zůstává.

No nic, je svoboda slova a my máme právo na své *Chlapi sobě*, stejně jako přece není nic špatného na publikaci voayeristické básničky Františka Halase o jedné dívce v pražském metru – když se proti tomu ozvala jedna kritička, ti jí v Praze dali, co si to dovoluje!

Ale o politickou korektnost anebo jen slušnost či férovost mi v tomto případě nejde. Jde mi o rozdílné vnímání skutečnosti v různých zemích, které se často dá zajímavě identifikovat už v drobnostech. Vždycky z pohledu z opačné strany vypadá ta druhá strana docela komicky.

Mám někdy pocit, že jediní lidé, kdo se v zahraničí dnes upřímně a podrobně snaží poznat českou kulturu a české zvyklosti, jsou pracovníci marketingových oddělení nadnárodních společností: České zvyklosti ovšem studují jen proto, aby mohli českému zákazníkovi co neefektivněji vnutit své výrobky. Rozdílů jsou jemné a vypovídají, myslím, hodně. Na běžícím pásu, vydávajícím zavazadla v příjezdové hale na letišti v Ruzyni, jsou umístěny reklamy. Jedna japonská firma tam inzeruje videokameru záběrem dovolené z tropické pláže na obrazovce přístroje. Český nápis u fotky z ostrova zní emocionálně a podbízivě: „*Prožijte to znovu!*“ (tj. tu drahou, výjimečnou dovolenou, kterou jste si zaplatili), anglická verze téže reklamy na běžícím pásu zní daleko nezávazněji: „*Play it again!*“

Ve skotských městech Stirling, Edinburgh a Glasgow (a jistě i v některých anglických městech) zřídil koncern, jenž do Británie dováží české pivo (prodává se tam úspěšně), módní restaurace s nejnovějším designem (sklo, zrcadla a kov). Tyto restaurace se jmenují – mají ten nápis velkými písmeny na vývěsním štítě – český PIVO. Jídelní lístky jsou psány česky a anglicky (česky tomu samozřejmě nikdo nerozumí, to jen, aby to bylo něco extra, v českém textu jsou tu a tam překlepy); stěny těchto restaurací jsou vyplněny fotografiemi různých artefaktů z České republiky (bankovky, veřejné nápisy, stvrzenky) a také citáty – v češtině – z děl různých českých spisovatelů: Hrabala, Havla atd.

Jinými slovy – firma, která dováží pivo Staropramen do Velké Británie, ho v britském prostředí marketingově prodává jako módní, luxusní, intelektuální nápoj

z pozoruhodně exoticky kulturní a zajímavě cizí země s nesrozumitelným jazykem, plným nevyslovitelných shluků souhlásek a s divnými diakritickými znaménky; ze země, již v malebném městě Praze vévodí z Pražského hradu král, intelektuál-filozof Václav Havel.

(Při nedávné přehlídce českých uměleckých filmů v britských kinech filmového umění dostal každý, kdo si koupil lístek na představení, u baru v kině zadarmo třídecilitrovou láhev Staropramenu. V témž baru v edinburském Filmhousu stála tato malá láhev Staropramenu 2 libry 50, tedy cca 125 Kč.)

Zdá se mi tedy, že by byli britští (pseudo)intelektuálové, popíjející v těchto restauracích točený Staropramen (*Stáwopwamen*), poněkud šokováni, kdyby se dověděli, že v zemi jeho původu se tohle dobré, intelektuální pivo pro fajnšmekry prodává pod milým heslem *Chlapi sobě*.

20. 5. 2002

Má občan v demokracii také nějaké povinnosti?

Vidíte-li, jak se na pražském Hlavním nádraží snaží zloděj servat starší dámě z ramene tašku, jak ji táhne za popruh přes celou nádražní halu a dáma volá o pomoc, neměli byste alespoň vzít svůj mobil a uvědomit o tom tísňovým voláním policii?⁴⁹ Nebo je normální odvrátit se, protože vás to přece nezajímá a proč byste měli pomoci? Debata o rozhodnutí americké vlády George W. Bushe angažovat pro získávání informací o „podezřelé činnosti“ milion zaměstnanců převážně podniků veřejných služeb, poukázala – zdá se mi – na některé zajímavé rozdíly mezi zavedenější demokratickou a postkomunistickou společností.

Bush samozřejmě přehání, rozhodnutí jeho vlády v tomto smyslu je kontroverzní. Ale celá záležitost upozorňuje na několik zajímavých otázek:

Mají občané v demokracii nejen práva, ale i určité povinnosti? Existuje určitý základní civilizační konsensus jednání a chování, jehož by se měli občané v zájmu zdárného chodu své společnosti přidržovat? Anebo je demokracie „*free-for-all*“, je „volnotržní“ společností bez jakýchkoliv zábran?

Komunismus ve středovýchodní Evropě svazoval společnost množstvím nesmyslných zákazů a předpisů. Tvářil se, že existuje jen jediná pravá interpretace reality a jediný přijatelný způsob chování. Proto, jak se zdá, vypěstoval komunismus v občanech dnešních postkomunistických zemí silný pocit individualismu a anarchie. Koordinovanou veřejnou akcí společně s jinými nic nezmůžu, myslí si dnes často lidi v ČR, musím vždycky jednat sám ve vlastní prospěch (a k tomu využívám – podle systému „ruka ruku myje“, který vznikl v době, kdy byla za komunismu veřejná sféra ještě daleko více nepřátelská a nehostinná, než je dnes – korupční sítě osobních konexí). Obecně uznávané hodnoty neexistují, tvrdí mnozí občané postkomunistických zemí. Všechno je relativní. Jakýkoliv pokus vnutit společnosti určitý civilizační kánon je pokusem totalitním, je to snahou obnovit komunismus. Nikdo nemusí dodržovat žádné normy.

V zavedenějších demokratických společnostech však existuje jemná interakce mezi svobodou jednání individuálního občana a všeobecným civilizačním konsensem, o němž se očekává, že jej občan dodržuje. Tento obecný, vynutitelný a vynucovaný civilizační konsensus se nepovažuje za zlo, neboť se většinou vyvinul postupně na základě veřejné debaty a se souhlasem občanů.

Vážnější porušení tohoto civilizačního konsensu se přirozeně trestá soudně, neboť základní jádro tohoto konsensu definují zákony, avšak i po mírném porušení tohoto konsensu následuje trest: ostrakizace. Některé věci se prostě ve slušné společnosti nedělají. (Jeden český kolega na Glasgow University mi před lety vyprávěl o tom, jak si ho pozval šéf a vysvětloval mu, že si nemůže na katedře xeroxovat množství dokumentů pro vlastní soukromé účely: „To se tady prostě nedělá,“ řekl. Jeden bývalý pražský primátor za ODS mi vyprávěl, jak si s kolegy před lety najali na rok v jednom anglickém městě vilku se zahradou a zahrádku před domem zcela zanedbávali. Zazvonila jim u dveří policie: „*Gentlemen, to se u nás nedělá*. Musíte mít tu zahradu upravenou a trávu posekanou.“ Omezování osobní svobody?)

Přestože i v západních společnostech existují přirozeně podvodníci a darebáci, celkově fungují tyto společnosti, jak to přesně začátkem devadesátých let definoval Francis Fukuyama, na základě takzvaného sociálního kapitálu: Předpokládá se, že každý člověk má osobní integritu a civilizované chování – dokud se lidé nepřesvědčí o opaku. Není radno například na veřejnosti lhát. Anebo třeba projevit arogantní pohrdání vůči zákazníkům.

Pro většinu občanů v zavedených západních demokratických společnostech je politický systém v jejich zemích navzdory nejrůznějším frustracím, které s ním zažívají, svou podstatou dobrý – neškodí jim, nemusejí se jej bát, umožňuje jim rozvíjet své schopnosti. Systém existuje s jejich souhlasem, vyjadřovaným ve volbách.

Z tohoto hlediska tedy není pro většinu západních občanů nic špatného na tom, že se například v Británii zakládají takzvaná *neighbourhood watch schemes*: Jejich podstatou je to, že jestliže soused vidí, že se do vedlejšího domu snaží vloupat zloděj, uvědomí o tom policii – ví, kam se má obrátit. Policie není za normálních okolností považována většinou společnosti za nepřítele – je to instituce, která chrání zákon a pořádek a život obyčejných lidí. Vidíte-li někde ležet opuštěnou tašku, je radno upozornit policii, mohla by v ní být bomba. Není-li to bomba, nic se nestane. Je to snad odsouzeníhodné „udavačství“?

V Británii jsou nyní snad na všech veřejných místech instalovány kamery průmyslové televize, je tomu tak i na opuštěných železničních či autobusových zastávkách (už se většinou nevyskytují *graffiti*), nyní jsem si povšiml, že kamery jsou instalovány i do vozů londýnského metra. Jsou-li vládní a politické struktury dané země pevné a vím-li, že těchto sledovacích metod nebude zneužito k politickému pronásledování občanů (v Británii v to však v poslední době v důsledku kontroverzního „stalinisty“ ministra vnitra Blunketta mohu jen doufat), obě opatření – kamery i *neighbourhood watch schemes* – vítám. Víím, že vedly k podstatnému poklesu zločinnosti: Zavedením průmyslových kamer a čtyřiadvacetihodinových vrátných se například z některých zvandalizovaných londýnských sídlišť stala příjemná, až

luxusní místa k životu. Mám-li volit svobodu svého soukromí a možnost, že mě někdo ve voze londýnského metra večer okrade a zbije, anebo kameru a bezpečí, volím druhou možnost. Musí však existovat demokratická, nezávislá kontrola policie i energické, svobodné sdělovací prostředky.

Prezident Bush se svým systémem TIPS, povzbuzujícím občany, aby udávali podezřelé osoby, jistě celou věc nebezpečně přehání. Vždycky je důležitá otázka míry: Kudy přesně probíhá hranice mezi bezpečností a svobodou. Pro Ameriku bylo myslím dost nešťastné, že právě v době, kdy došlo k její traumatizaci brutálním útokem na Světové obchodní centrum, měla ve vládě lidi, kteří tohoto traumatu začali využívat k vlastním ideologickým cílům.

Znepokojující je představa, že od nynějška asi nebudete moci v Americe vpustit do svého bytu instalatéra, protože nevíte, jestli vás neudá, že máte třeba v obýváku knihu od Karla Marxe, stejně jako to, že na spoluobčany má nyní ve Spojených státech donášet milion nekvalifikovaných lidí.

Přesto však nás to, myslím, nezbavuje povinnosti zasáhnout, vidíme-li, jak agresivní útočník táhne starší paní za popruh její tašky přes celé hlavní nádraží. Ani nás to nezbavuje povinnosti dodržovat základní civilizační imperativy a vyžadovat, aby bezpečnostní instituce státu pracovaly efektivně a ve prospěch občanů (v *BL* zveřejňujeme fotografie takzvaných „podivných postav“, civilních příslušníků české policie, jež vystupují na demonstracích, abychom ve veřejném zájmu ukázali, jak neefektivně tito údajně utajovaní policisté vypadají⁵⁰), a aby svých mocenských pravomocí nezneužívaly k terorizování občanů a k omezování občanských svobod.

18. 7. 2002

0 mentalitě svlačce

„Druhým poselstvím pro tuto a budoucí generace tedy je už nikdy nedopustit, aby ze zoufalých občanů, bránících vlastními těly poslední zbytky ideálů, tekla na pražskou dlažbu krev pod ranami obušků jejich spoluobčanů-kolaborantů, cynických pragmatiků a oportunistických architektů svých kariér,“ píše Michal Jurza ve svém dnešním sloupku (viz BL 21. 8. 2003⁵¹).

Ale jak toho docílit? Je to vůbec možné?

Traumatický zážitek okupace z 21. srpna 1968 byl skutečně definujícím momentem pro život většiny lidí v Československu, kteří to zažili ve věku alespoň počínající dospělosti – kdy tu situaci byli schopni vnímat a uvědomit si, co znamená pro jejich další život. V dnešní době tedy jde o lidi, kterým je už hodně nad pětatyřicet.

Abych byl přesný – traumatizující nebyl ani tak samotný 21. srpen – to, že se lidi v Praze po hlučné, horké noci probudili a ulice hlavního města byly plny ruských tanků. (Dnes je to neuvěřitelné, hrozba ruské vojenské moci a komunismu se v současnosti rozplynula, jako by nikdy neexistovala.) Pocit, který lidé onoho 21. srpna před pětatřiceti lety především v Praze měli, byl pocitem nevěřícího a určité euforie: „Podívejte se, jak jsme jednotní, vždyť my těm Rusákům ještě ukážeme.“ Svým způsobem byl srpnový invazní týden vlastně zhuštěním a zintenzivněním horečnatě euforické atmosféry, plné diskusí a nadšení, z celého předchozího období Pražského jara. Čechoslováci měli tak trochu – možná anachronický, možná naivní – pocit, že vymysleli něco nového, a byli na svou nově nabytou svobodu nesmírně hrdí. („My těm vojákům ještě ukážeme, jak vypadá pravá demokratická diskuse, tady v tom našem Hyde Parku.“ :)) Občané vylepovali po stěnách výkladních skříní obchodů protestní, ironické i vtipné plakáty, neustále vycházela nová a nová vydání „svobodné“ *Mladé fronty*, *Rudého práva* či *Lidové demokracie*, jejich výtisky shazovali do ulic aktivisté jezdící po Praze na korbě dodávek. Čtyřicet hodin denně vysílal vzdorně rozhlas, který sjednotil národ k pasivnímu odporu. Je velmi pravděpodobné, že to, že se Rusům hned nevzdal, zachránilo život vedoucím představitelům KSČ, odvečeným do Ruska.

Jenže... Národ potřebuje vůdce. V jeho čele ovšem stáli pouze podřadní aparátčíci z komunistické strany, kteří, ať někteří z nich byli v šedesátých letech jakkoliv přesvědčenými reformátory, tváří v tvář hrubému tlaku „spojenecké“ velmoci naprosto

selhali – s jedinou, světlou výjimkou Františka Kriegla, který okupační protokoly nepodepsal a národ nezradil jako ostatní. Komunismus byl náboženstvím a tito čeští komunističtí reformátoři se viděli jako jeho apoštolové. Zdeněk Mlynář píše ve svých memoárech *Mráz přichází z Kremle* o tom, jak dlouho mu to trvalo, než se zbavil tiku, že matka strana má vždycky pravdu a že musí být loajální v první řadě vůči ní.

Takže trauma začalo oním dnem, kdy se Dubček vrátil s ostatními komunistickými předáky z Moskvy a rozplakal se v pražském rozhlasu. Pro mne jako tehdy patnáctiletého svědka veškerých těchto událostí bylo nepochopitelné, jak se mohl celý národ během *hodiny* obrátit na podpatku a negovat to, co tak zarytě, vzdorně a romanticky veřejně prohlašoval celý týden a vlastně po celé předchozí měsíce Pražského jara.

A teď začalo to skutečné trauma, onen postupný pád do „normalizace“ a do područí. Ze začátku to nevypadalo tak zle: Během podzimu roku 1968 se zdálo být utahování šroubu jen pomalé a neefektivní. Extremní komunističtí pravičáci se svým nově založeným sektářským Leninským svazem mladých byli ještě dlouho všem k posměchu. Vánoce roku 1968 a silvestrovský zábavný televizní a rozhlasový program byly stále ještě příležitostí k tomu, aby si národ navzájem veřejně poblahopřál, jak je pořád pevný a jednotný a „svůj“.

Nebyla to pravda: Svoboda byla už všude na ústupu. Dobře to pocítoval student Jan Palach, který se pak v lednu 1969 na protest proti jejímu pokračujícímu oktrojování upálil. To ještě na několik týdnů vedlo znovu k vzepětí svědomí národa: Na pohřeb se Palachovi dostavil milion lidí.

Skutečný útlak byl zahájen až po březnových hokejových zápasech, kdy byly provokačně – zřejmě tajnou policií – vypáleny úřadovny sovětského Aeroflotu na Václavském náměstí. V létě roku 1969 se ještě dalo naposledy volně cestovat do zahraničí, avšak – jak právem poznamenávají komentátoři – v den prvního výročí okupace už proti demonstrantům zasáhly domácí, československé policejní a vojenské jednotky. A příkaz k tomuto zásahu podepsal – Alexander Dubček.

Nejtraumatiztější zjištěním během tohoto nezadržitelného pohybu do následujícího normalizačního dvacetiletí zkázy bylo zjištění, že *lidí nemají žádné korekce*. Všechno je dovoleno. Lidem nepřipadá blbé, že se pošpiní a poplivou a zničí. Toto je ta doba, kdy se zemí s konečnou platností rozšířila – ke zkáze československé, ale především české společnosti – švejkovská mentalita svlačce. Ano, jsem vystaven nátlaku, ale ustoupím mu, co nejvíce možno. Udělám všechno, co po mně mí utlačitelé budou chtít, poplivám se, zničím se, budu jim objímat boty. Není totiž žádných měřítek, z nichž by bylo zřejmé, že to co dělám, není jen svinstvem vůči mně samotnému i ostatním, ale že je to také cesta do záhuby. Vzdát se všeho, jen aby

člověk mohl přežívat jako jednoduchý organismus bez jediné samostatné myšlenky na vegetativní úrovni, je sice určitá cesta k přežití, ale je to ještě přežití na úrovni člověka-osobnosti?

Tento obrovský psychický a morální propad okupanti a místní zrádci občanům velmi usnadňovali. Ve většině případů je totiž nevráždili. Mučení a fyzického násilí používal normalizační režim jen velmi selektivně pouze proti některým vzdorným jedincům, a to zejména tak, aby nahnal většinu národa strach – a pak přirozeně ve vězeních.

Kdyby totiž národu hrozila fyzická likvidace, tak by se lidi třeba vzepřeli – neměli by co ztratit, ohroženo by bylo i ono vegetativní přežívání. Jenže normalizační režim nechtěl tělo, chtěl jen duši – lži, podváděj a udávej, hlasitě a nadšeně opakuje nesmyslnou, zdiskreditovanou propagandu, i když tomu nevěříš, a my tě odměníme. Kdopak by tomu odolal? Kdopak by si uvědomil, že tahle morální zhouba je ničivá na desítky let dopředu – dát přednost vegetativnímu přežívání před autentickými hodnotami lidství...

A nejhorší na tom všem je, že tento propad do morálního a psychického podruží prožíval každý *v izolaci*. Na toto téma nebylo možno vést veřejnou debatu – ve veřejném prostoru byla normální přirozená lidská diskuse znemožněna – veřejný prostor znovu ovládl ideologický blábol. *To, o co skutečně šlo, se odehrávalo vskrytu*. Člověk neviděl, jak je na tom společnost. Všechno bylo znovu udušeno ideologickým hávem: Člověk mohl o svém propadu do nelidství promluvit jen s hrstkou důvěrných přátel. Nebylo nezvyklé, že se lidé tak báli, že se o vzniklé situaci neodvažovali mluvit ani s vlastními dětmi...

Nejhroznější na normalizačním propadu do okupantského podruží byla především izolovanost a samota. I kdyby nakrásně se lidé chtěli domluvit uspořádat proti ničivému okupačnímu režimu nějakou hromadnou sabotážní akci, která by jej nadlouho paralyzovala – nešlo to; nebo se alespoň zdálo, že to nejde. Takže *teenager* jako já stál uprostřed toho, co pamatoval jako příjemnou a slunečnou krajinu, avšak co se nyní proměnilo v mokřadlo, bahniště, do něhož se všude kolem něho propadali dospělí lidé, jichž si předtím vážil. Někteří se do toho bláta nepochopitelně sami nadšeně vrhali a mazali si ho po těle i na obličej.

Lidi – aspoň v Čechách – neměli ono intuitivní vědomí hranice, za kterou člověk prostě nejde. Kdyby toto pevné vědomí v lidech existovalo, nepodařilo by se normalizačnímu režimu Čechy tak zdevastovat. Jenže ta záruka nebyla. „Jestliže to neudělám já, on se najde někdo jiný a bude to horší,“ zněl hlavní argument. „Až se to obrátí, všichni komouši budou viset,“ vykřikuje jedna postava ve Škvoreckého *Tankovém praporu*. „A já moc dobře vím, kdo u nich je, protože vybírám příspěvky v naší úsekové organizaci!“ Na Slovensku to podle dobových svědectví tak špatně

jako v Čechách nebylo. Tam si prý lidé přece jen byli vědomi určité etické hranice. „Jsme přece všichni bratia Slováci, tak co bychom si dělali ze života peklo.“ Proč to nešlo v Čechách? Nevím.

A kromě toho není pravda, že se nešlo okupačnímu režimu protivit. Písníkář Jaroslav Hutka si normalizace prostě nevšimal a pořádal své podvrtné koncerty dál, jako by se nic nedělo, pravidelně po celých Čechách a Moravě po dobu dalších deseti let. Policie to objevila až koncem let sedmdesátých. Sám jsem byl na jednom takovém podvrtném Hutkově koncertě někdy kolem roku 1976, kdy si Hutka na pódiu v tvrdě komunistické Praze dělal svobodně před publikem asi čtyř set mladých lidí legraci z politické situace. Nikdo ho neudal. Stejnou oázou svobody byly večery hrstky zpěváků sdružených pod názvem Český šanson. Bylo prostě třeba trochu samostatnosti a odvahy. Co by se asi bývalo stalo, kdyby ji projevoval celý národ, instinktivně, bez potřeby se na tom navzájem domluvit – což ovšem nebylo možné...?

Je neuvěřitelné, jak rychle – a *chybně* – se národ rozhodl, že posrpnová normalizace bude trvat, jak to bylo v tom hesle „Se Sovětským svazem na věčné časy“, navždycky. Prostým pohledem do historie lze přece zjistit, že lidská společnost je proměnlivá a nic netrvá věčně. Předpokládat, že husákovský komunismus bude vládnout v Československu navždy, bylo neuvěřitelnou chybou.

„Už nikdy nedopustit, aby ze zoufalých občanů, bránících vlastními těly poslední zbytky ideálů, tekla na pražskou dlažbu krev pod ranami obušků jejich spoluobčanů-kolaborantů, cynických pragmatiků a oportunistických architektů svých kariér,“ píše Michal Jurza.

Ale jak tomu zabránit? Z toho, co se člověk dovídá útržkovitě o dnešní české společnosti, mu bohužel vyplývá, že mentalita svlačce a touhy po vegetativním přežívání bez ohledu na jakékoliv pevnější principy ve společnosti převládla. Nebo aspoň v těch jejích vrstvách, jež jsou vidět a slyšet.

Každý je většinou sám pro sebe – čert vem nějaké principy, morálku nebo ideály. Dokážu-li ukrást poslední měsíční plat zaměstnanci jako pomstu jen proto, že se rozhodne z mého podniku odejít, předstírám-li, že jsem novinář, a píšu přitom manipulativní PR články, jimiž lezu „kamsi“ mocným, bojím-li se jako státní úředník o svou židli natolik, že naprosto znemožním jakoukoliv rozumnější diskusi o problémech svého oboru – a dělám-li toto všechno i další ve společnosti, která by měla být naprosto svobodná, jak se asi budu chovat, kdyby – nedej bože – v české kotlině znovu zavládl útlak?

Česká společnost si za posledních sto let vnitřní politické poměry sama nikdy příliš neurčovala – skoro vždycky byly důsledkem vnější politické konstelace a externích politických vlivů. Pokud se kdy nějak pokoušela stát se aktivněji strůjcem vlastního osudu, většinou to nakonec dopadlo špatně.

Doufejme nyní, že se střední Evropa octla dlouhodoběji v příznivější konstelaci a že bude české společnosti dopřán čas, aby v ní znovu vyrostlo hrdé, nezávislé, principiální lidství, které nepodřizuje veškeré hodnoty potřebě vegetativně přežít za každou cenu.

Ale toto lidství dosud nevzniklo, a kdyby nyní v ČR zavládl útlak, obávám se, že se budou normalizační léta opakovat.

Společnost je vždycky taková, jakou si ji udělají její jednotliví členové. Pro mě je skutečnou záhadou, jak je možné, že se v letech 1969–1970 československá společnost, do té doby po dvě třetiny desetiletí usilující o svobodu a demokracii, tak rychle a dychtivě rozhodla *navždy* se podřídít husákovskému nelidství.

Máte pro to nějaké vysvětlení a víte, co to znamená pro dnešní čas?

21. 8. 2003

Co má Pražské jaro společného s Wernerem Heisenbergem?

„Zaujaly mě tři poslední odstavce vzpomínky Jiřího Peheho na Pavla Tigrida,“ napsal nám Vladimír Rott. Jenže já si myslím, že Pavel Tigrid v tomto svém úsudku situaci v Československu v roce 1968 nepochopil – vždyť vlastně nikdy na vlastní kůži nezažil mentalitu totalitního útlaču. A co to má společného s Wernerem Heisenbergem?

Jiří Pehe ve své vzpomínce na Pavla Tigrida píše:

„...Má dnešní vzpomínka na něj se vztahuje jak k němu, tak k Pražskému jaru, protože to bylo Pražské jaro, které nás kdysi svedlo ke společné práci.

V roce 1987 jsem v americkém exilu začal dávat dohromady sborník, který by připomněl Pražské jaro a 20. výročí sovětské intervence států Varšavské smlouvy v Československu. O příspěvek jsem požádal i Pavla Tigrida. Odpověděl, že rád napíše, ale abych od něho nečekal oslavné ódy na Pražské jaro, je k němu prý kritický. Obratem jsem ho ujistil, že sborník má nabídnout různé pohledy na reformní proces v roce 1968.

Stejně jako vše, co Pavel Tigrid kdy napsal a dělal, esej, kterou jsem o něj obdržel, patří bezpochyby k tomu nejlepšímu, co se ve sborníku objevilo. Je to střízlivý pohled na dobu velkých nadějí. Tigrid na začátku předesílá, že je novinářem, nikoliv vědcem, a proto si může dovolit nabídnout spekulativní odpověď na hypotetickou otázku. Ta také dala jméno jeho esejí: „A co kdyby Rusové nepřijeli?“

Sborník pod názvem *The Prague Spring: A Mixed Legacy (Pražské jaro: Smíšené dědictví)*, publikoval Freedom House a University Presses of America v roce 1988. Zde je překlad závěrečné části Tigridovy esejí:

„Myslím, že Pražské jaro bylo odsouzeno k nezdaru od samotného začátku, dokonce i kdyby sovětské tanky nepřijely. Proč? Protože něco, co je totální (totalitní), nemůže být zároveň poloviční. Pokud je nějaký režim anti-liberální, nemůže být zároveň liberální – a pokud snad ano, pak jen po velmi krátkou dobu. Jestliže ideologie diktuje politické straně, že tato strana musí mít veškerou politickou moc v zemi a nesmí se jí nikdy vzdát, pak je jasné, že taková strana se nemůže o moc dělit. Kdyby liberalizační proces pokračoval ke svým logickým koncům – se všemi důsledky, které z toho vyplývají – vyústilo by to do položení základů systému,

který by byl v ostrém konfliktu s principy marxismu-leninismu a jeho chápáním moci.

Dubček a jeho kolegové samozřejmě neměli v úmyslu udělat něco podobného a ani by to nedovolili. Koneckonců, nejlepši a nejvíce oddaní reformní komunisté byli zároveň oddaní soudruzí, kteří věřili, že marxisticko-leninská ideologie je závažným lékem na všechny sociální problémy. Dokonce i kdyby snad byla jejich víra otřesena, nevěděli by, kterým směrem jít, protože nebyli ani liberály, ani demokraty, ani demokratickými socialisty.

Dubček a jeho kolegové se pokusili reformovat systém paralyzovaný přísnou aplikací sto let staré doktríny, která byla koneckonců sama hlavní příčinou zmíněné paralýzy. Jinými slovy: Nechtěli léčit příčiny, ale pouze symptomy nemoci. Ať už se pohnuli kterýmkoliv směrem, reformisté – pokud se chtěli ještě dále nazývat komunisty – museli čelit anachronické ideologii, která jim přikazovala, aby ve svých reformních pokusech nezašli příliš daleko. Pomalu ale jistě by se zase uzavřeli ve své pevnosti Moci. “

Tento skeptický názor Pavla Tigrida na reformní rok Pražského jara je známý. Myslím si však jako člověk, který Pražské jaro ještě jakžtakž osobně zažil – i když jako patnáctiletý – že se Pavel Tigrid ve svém hodnocení mýlil. Klíčem k jeho nepochopení je skutečnost, že Tigrid *nikdy nežil ve východoevropském totalitním státě*, ani za nacismu, ani za komunismu. Druhou světovou válku prožil v Británii, a jakmile komunisté v roce 1948 ovládli Československo, zase emigroval na Západ. Myslím tedy, že ve svém *přímočaře západním* hodnocení československého pokusu o reformu z roku 1968 dost dobře nepochopil, o co jde. Tigrid nevěděl, co je to česká „mentalita svačce“, úspěšně vypěstovaná za dlouhá desetiletí totalitního útlačku.

Pokusím se to vysvětlit na příkladu z jiné – stejně pohnuté – oblasti střeoevropské historie.

Kulturní digitální televizní okruh BBC 4 v minulých dnech vysílal hodinový dokumentární film o dvou významných postavách moderní fyziky, o Dánu Nielsu Bohrovi a o jeho žáku, Němci Werneru Heisenbergovi. Oba se zabývali štěpením atomu a lze je považovat za otce moderní atomové bomby. Niels Bohr nakonec také za druhé světové války tajně odjel z okupovaného Dánska do Spojených států, kde Američanům pomohl atomovou bombu vyvinout – dříve, než ji dokázal vyrobit Hitler. To, proč se Bohr ke stáru vydal ze svého rodného města na nebezpečnou cestou do americké emigrace, má zajímavou historii.

Před nástupem Hitlera k moci v Německu a před druhou světovou válkou byli Bohr a jeho žák Heisenberg doslova jako dva bratři, nebo spíše jako otec a syn. Pěstovali nesmírně intenzivní přátelský i profesionální vztah.

Niels Bohr byl v rodném Dánsku za své vědecké zásluhy celostátně uctívanou osobností – byl tam považován za otce moderní fyziky. Byl to žid. Nesmírně nadaný Heisenberg byl už v mladém věku jmenován profesorem fyziky na lipské univerzitě v Německu.

Po příchodu nacistů k moci se Heisenberg svého univerzitního místa v Lipsku nevzdal – argumentoval, že někdo musí v Německu „držet pozice“, aby bylo po pádu nacismu možno navázat na normální civilizační vývoj. Dál udržoval těsné styky s Nielsem Bohrem v Dánsku, až si za nacismu vysloužil obvinění „bílý žid“ (ten, kdo sympatizuje s židy), byl zatčen a odvezen k výslechu na gestapo a do mučření, odkud se nikdo obvykle nevrátil živý. Heisenberg byl však přece jen propuštěn a posléze se ukázalo, že vysoký představitel nacistického režimu gestapo varoval, že si Německo nemůže dovolit tohoto nadaného fyzika usmrtit.

Po okupaci Dánska nacistickým Německem se po několikaleté odluce Heisenberg vydal za Bohrem do Kodaně. V přítomnosti pohlavářů nacistického režimu tam hovořil o tom, že nacistické Německo ve válce bezpochyby zvítězí. Niels Bohr se nesmírně urazil a odmítl s Heisenbergem mluvit. Ten se s ním pokoušel navázat rozhovor: Chtěl se ho zeptat, zda si Bohr myslí, že je etické, aby vědci pomáhali politikům vytvořit atomovou bombu.

A tady je právě jádro celého problému, které jde podle mého názoru také k jádru Tigridova neporozumění Pražskému jaru.

Konflikt mezi Bohrem a Heisenbergem během jejich krátké schůzky v Kodani v roce 1942 byl důsledkem střetu dvou rozdílných politických mentalit a zkušeností, střetu mezi člověkem, nyní už léta zvyklým na totalitní útlak (Heisenbergem), a Bohrem, osobou naopak do té doby navyklou přímému jednání v otevřené společnosti. Ve vztahu Heisenberg–Bohr v roce 1942 vidím obdobnou paralelu ke vztahu Pražské jaro 1968–Pavel Tigrid.

Příslušníci Heisenbergovy rodiny svého člena posléze vždycky hájili – prý své výroky o „jistém vítězství nacistických armád“, které pronesl v Bohrově přítomnosti v okupované Kodani v roce 1942, v žádném případě nemyslel vážně. Byly to výroky, které prý Heisenberg *pronést musel* – byl pod dohledem nacistických funkcionářů. Důkazem, že Heisenberg přece nebyl žádný nacist, bylo koneckonců to, že ho předtím gestapo za jeho sympatie pro Nielse Bohra a za to, že vyučoval „židovskou fyziku“, při výslechu málem usmrtilo jako „bílého žida“.

Není to snad archetypální zkušenost z každého totalitního režimu – ta obrovská *dvojnáčnost* – lhaní a mlčení, protože jsem vydírán vražedným režimem, ale ve skutečnosti to, co říkám, tak nemyslím? Staří Římané to znali kupodivu dobře (asi proto, že měli utlačitelské impérium) a měli na to výstižné, téměř krylovské přísloví: *Cum tacent, clamant* – *Tím, že mlčí, křičí.*

Argumentuji, že *podstatou* života v totalitě je předstírání. Nikdy člověk nemůže vzít to, co se „říká“, za skutečně bernou minci. Vždycky mě iritovaly západní dotazy, když lidi v Británii viděli za komunismu v televizi ve východní Evropě jásající davy v průvodech na Prvního máje a ptali se: „Oni tomu ti lidi skutečně věří?“ Odpověď, kterou jsem jim musel dát, jim byla nepochopitelná: „Ne, nevěří tomu nikdo.“ „Tak proč to dělají?“

Vzpomínám, jak dospívající dcera z jedné české disidentské rodiny přišla v Británii po emigraci do britské školy a tam ji spolužáci přivítali jako „komunistku“, protože je z komunistické země. Odpověděla: „Ne, v Československu žádní komunisti nejsou.“ Necháпали to.

Právě proto, že Bohr v roce 1942 slyšel Heisenberga hovořit v Kodani o „jistém německém vítězství“, se Bohr zhrozil, že Heisenberg umožní nacistům vyrobit atomovou pumu. Proto emigroval do USA a pomohl Američanům zkonstruovat jejich atomové zbraně – strašně se bál, aby ho Heisenberg nepředstihl. Heisenberg však později v životě svědčil o tom, že nacisty prý naopak přesvědčil, že je výroba atomových zbraní technicky nesmírně složitá a v podstatě nemožná. Bohr mu nevěřil a už mu do konce života neuvěřil. Heisenberg se stal obětí *mnohoznačnosti*, tak charakteristické pro totalitní režimy: Už nikdy přesně nezjistíme, jak to vlastně myslel, do jaké míry to případně bylo upřímné, když v roce 1942 mluvil v Kodani o „nepochybném“ německém vítězství. Možná se Heisenberg nacistům nezaprodal, možná ano.

Tigrid – docela přímočaře – argumentuje, že Pražské jaro muselo být i bez invaze odsouzeno k zániku, protože byli čeští reformátoři v zajetí své komunistické ideologie, a i kdyby Rusové do země nevtrhli, Dubček a spol. by nakonec zemi stejně museli zkrotit.

Nejsem si tím tak jistý. Potíž totiž je, že Tigrid neměl východoevropskou totalitní zkušenost a (tak jako na Západě) byl zvyklý brát veškerou argumentaci *at face value* – zcela vážně – tak, že to, co se řekne, platí. A rozebíral-li výroky československých komunistických reformátorů z tohoto hlediska jako upřímně míněné, nutně mu muselo vyjít, že reformátoři dříve nebo později narazí na chomout komunistické totalitní ideologie.

Jenže to byla čistě západní interpretace, která nepočítala s „mystickým“, zamlženým, východním, „asijským“ myšlením, které tou dobou do určité míry přece jen už v Československu převládlo. Bude-li mi dvacet let hrozit trest, pokud řeknu otevřeně, co si myslím, začnu samozřejmě hovořit ve frázích a vyhýbavě. Jsem-li pod tlakem vydírání, nikdo nemůže zaručit, zda to, co říkám, myslím vážně. A Československo bylo pod tlakem vydírání – stále existovala hrozba ze Sovětského svazu. Veškerá politika se nutně tvořila podle toho, „co tomu řeknou Rusové a jejich domácí pátá kolona“.

Situace v roce 1968, jak si ji pamatuji, byla složitější, než jak ji přímočaře – ze západního hlediska – analyzoval Tigrid. Potíž totiž je, že v komunismu nemůžete důvěřovat slovu. Podstatou komunismu přece bylo, že první, co zpochybnil, byla mezilidská komunikace. Otřásl významem slova a důvěrou ve slovo.

V Pražském jaru existovaly nejrůznější reformní proudy a jejich příslušníci byli motivováni různým způsobem. Ano, jistě: Hlavní proud možná tvořili mesiánští reformní komunisté, kteří byli hrdi na to, že se jim daří komunistickou ideologii liberalizovat a zlidštit – a někteří z nich svým komunistických reformním myšlenkám zřejmě skutečně věřili. Pak ovšem existovala značná část veřejnosti, která brala všechno to oficiální přihlašování se k „socialismu“ jen jako povinnou úlitbu Rusům. Řeči se mluví a voda teče, tak zněl hlas lidu. Ať si Dubček opakuje své fráze o „socialismu s lidskou tváří“, hlavní pro nás je, že máme svobodu, že si média smějí říkat, co chtějí, že můžeme volně cestovat do zahraničí a tak. A vůbec, kdoví, jak to dopadne, třeba se nám celý ten jeho „socialismus s lidskou tváří“ podaří pod rouškou komunistických hesel úplně rozložit a rozmělnit.

Neříkám, že kdyby Rusové do Československa nevtrhli, nemohlo by to nutně skončit tak, jak předpovídal Pavel Tigrid – že by komunističtí reformátoři museli zase začít národ utlačovat. Byla to jistě jedna z možností, avšak na rozdíl od Tigrida si nemyslím, že to byla možnost *jediná*. Základním argumentem je mi právě ono komunistické „východňarství“, ona krize jazyka, jak ji mistrovsky zachytil ve svých hrách Václav Havel. Právě v nich je zjevné, že v totalitě není vůbec jasné, co znamená to, co kdo říká. Vždyť s tímto problémem se Česká republika potýká dodnes...

Kdyby k invazi Varšavského paktu nedošlo, je docela dobře možné, že by se československý komunistický režim rozvíjel nejrůznějšími možnými způsoby, možná i velmi svobodně pod rouškou předstíraných komunistických frází... Nebylo totiž možno brát to, co se veřejně „říkalo“, zcela vážně – nebyl to normální otevřený diskurs, země byla ohrožena útlakem.

Tohle je jedna věc, kterou myslím Pavel Tigrid ve své přímočaré analýze nepochopil.

(Jiří Pehe k tomuto článku poznamenal, že se se skeptickou analýzou Pražského jara od Pavla Tigrida neztotožňuje a že rok 1968 podle jeho názoru patří „k nejdůležitějším okamžikům českých dějin“ jako vnitřně pluralitní pokus odčinit historický omyl komunismu.)

5. 9. 2003

O náboženském vytržení za stalinismu a o monolitním pohledu na svět

Od 7. listopadu 2002 do 9. února 2003 se v galerii pražského Rudolfinu na Starém Městě konala výstava Československý socialistický realismus 1948–1958. Setkal jsem se v Praze s názorem, že je zhoubné, že se „mnozí dnes v ČR vracejí nekriticky ke komunismu – proč dávat v Rudolfinu publicitu ‚kulturním výtvorům‘ stalinského režimu“.

Zdálo se mi, že je přehnané obávat se, že by se návštěvou na této výstavě někdo mohl snad stát komunistou, a návštěva výstavy mi to skutečně potvrdila. Mimo kontext své doby, mimo kontext hysterického, emocionálního nadšení jedněch a intenzivního strachu druhých, mimo kontext propagandy a útlaku působí dnes vystavené obrazy a artefakty už jen podivně a mnohdy docela bizarně. Potvrzují však, že pro mnohé lidi z 50. let byl komunismus doslova mystickou, náboženskou vírou.

Potíž je, že nikdo – zdá se – tehdy přesněji nedefinoval socialistický realismus pro malíře a výtvarníky. Sovětský *literární* aparátčík Ždanov ve třicátých letech ovšem řekl, že jde o „zobrazování společnosti v jejím historickém vývoji“. Přeloženo do normální řeči to znamená: Spisovatelé, beletrizujte marxistické poučky! To také spisovatelé dělali, ale co si má počít ubohý výtvarník? Jakého má použít vizuálního stylu? Zejména zpočátku v tom byl zřejmě zmatek (zajímavý je výtvarný triptych jakéhosi nešťastníka, zobrazující na jedné straně laskavého Gottwalda a na druhé straně zle se tvářícího Hitlera formou barevné, velmi nesocialisticko-realistické mozaiky). Pozoruhodným okénkem do historie byla i – naivistická – výstava darů československým stalinským prezidentům: Výšivky s obrazem Klementa Gottwalda, důlní štola s horníky, vydlabaná z kusu uhlí, a vykládaný dřevěný panel, znázorňující družbu mezi ředitelem místního závodu a centrálním politikem...

Prekvapivé na dílech vystavených v Rudolfinu je, jak jsou stylově nejednotná a nedokonalá. Jde o formálně i stylisticky velmi nevyrovnaný, často silně protikladný diletantismus. Dneska se nám to však už lehce vystavují díla „hlupáků“ či „kolaborantů“ z padesátých let – jsou mrtvi. Jistě by bylo obtížnější vystavovat komunistickou propagandu z let sedmdesátých a osmdesátých – na ní se totiž podílelo mnoho dosud žijících členů české společnosti.

Výtvarný styl komunistické propagandy v sedmdesátých a osmdesátých letech je myslím o hodně jiný. Ten už je vypracovaný. Navzdory vražednosti komunistického

režimu v padesátých letech v jeho výtvarných dílech z té doby nalezneme ještě hodně amatérismu a naivity. Výtvarná díla komunistické propagandy ze sedmdesátých a osmdesátých let se spíš přidržují jednotného stylového kánonu a jsou profesionální, bezostyšnou, cynickou manipulací veřejnosti za peníze, aniž by tvůrce ve své dílo věřil – do jisté míry asi tak, jako je obdobnou manipulací reklama či činnost mnoha sdělovacích prostředků v dnešní České republice.

V dílech raného stalinismu jsou zřetelné náboženské motivy. Komunismus měl jistě mnoho co společného s religiozitou svým monolitním viděním světa, které vyžadovalo od svých stoupenců emocionální vytržení, ne nepodobné náboženské extázi. Dneska to vypadá komicky, jak orgiasticky například hlasují na jednom obraze účastníci schůze, zakládající kdysi Komunistickou stranu Československa.

Fascinují mě však dvě věci. Jak zpětně rozeznat, kdo v komunistické náboženství skutečně tehdy věřil a kdo se propůjčoval režimní propagandě? Asi to dnes už neurčíme.

Z přidruženého programu „filmového festivalu děl socialistické kinematografie“, který se souběžně koná v kinu Konvikt v Praze v Bartolomějské ulici, však vyplývá jedna docela otřesná věc. Na socrealistické propagandě se podíleli i zavedení prvorepublikánští filmoví režiséři jako Martin Frič (*Bylo to v máji*, 1950, veselohra líčí události v životě topenářského dělníka Šebesty mezi dvěma Svátky práce) či Vladimír Slavínský (*DS-70 nevyjíždí*, 1949 – příběh skupiny lidí, pracujících na gigantickém bagru).

A co má mezi socrealistickými díly dělat jméno Vojtěcha Jasného a Karla Kachyni? No a herci – v socrealistických filmech ze začátku padesátých let hráli Josef Bek, Rudolf Deyl ml., Jiří Sovák, Jaroslav Marvan, Jana Dítětová, Josef Vinklář, Vlasta Fabiánová, Antonie Hegerlíková, František Kreuzmann... Herci nemají moc páteř, že? Bohužel. (A režiséři a spisovatelé taky ne...)

Druhá věc: Docela komické je, že debatu o monolitčnosti komunistické propagandy za stalinismu uspořádá podle programu v únoru k této výstavě týdeník *Respekt* – právě ten časopis, který snad nejlépe převzal v novinářské praxi po roce 1989 metody komunistické monolitčnosti a aplikoval je během devadesátých let na své úzkoprsé šíření vlastního, omezeného, virtuálního pojetí světa.

11. 11. 2003

Milan Bouška: „Propustili mě z ČT, protože ve mně viděli cizorodý element.“

V březnu 2002 zvítězil Milan Bouška, dlouholetý pracovník rozhlasové stanice ČRo 6/Svobodná Evropa, se svým projektem v konkursu na funkci nového šéfredaktora publicistiky v České televizi. Dlouho v ČT nepobyl: V minulých dnech ho prozatímní ředitel České televize Petr Klimeš vyhodil. Je to v každém případě podivné, neboť prozatímní vedení České televize snad nemá realizovat novou politiku řízení, propouštění ani jmenování nových pracovníků – to by měl asi dělat až nový ředitel ČT se řádným mandátem. Propuštěný šéfredaktor publicistiky vysvětluje, o co se v posledních měsících v České televizi (marně) pokoušel a proč ho vyhodili.

Kdy a z jakých pohnutek jste šel do České televize a čeho jste doufal, že tam dosáhnete?

— Šel jsem tam v březnu letošního roku, účastnil jsem se konkursu, který byl vypsaný na místo šéfredaktora publicistiky, vypracoval jsem projekt a s ním jsem se zúčastnil výběrového řízení, které jsem vyhrál. Chtěl jsem se pokusit zlepšit stav publicistiky České televize podle projektu, jež jsem vypracoval. Chtěl jsem dosáhnout vyváženosti publicistiky. Chtěl jsem, aby publicistika dostala veřejnoprávní parametry: Aby nebyla zaujatá a aby se v ČT neobjevovaly věci na objednávku ani věci, které zjevně někomu stranily nebo jež by mohly někoho záměrně poškodit. To jsem chtěl odstranit a doufám, že se mi to do jisté míry i podařilo.

Nemohu tyto nedostatky prokázat na konkrétních příkladech, protože se konkrétní příklady nedají přesně rozkrýt. Často se díváte na nějaký pořad, říkáte si, že není něco úplně v pořádku, ale nemůžete to dokázat. Alespoň z mého pohledu se zdálo, že preference k určité orientaci v ČT jsou.

Jak konkrétně jste chtěl ČT přimět k vyváženosti?

— Chtěl jsem některé pořady, které se přežily, vyměnit za jiné a v nich nastavit určité parametry tohoto typu. Myslím si, že třeba příklad diskusního pořadu *Špona*, o němž si můžeme každý myslet leccos, to je ten příklad, kdy se jak dramaturgie, tak moderátor úzkostlivě snaží, aby byl pořad vyvážený a politicky nenapadnutelný.

Jakými zárukami jste zajistil, aby byl pořad Špona vyvážený?

— Především je to otázka dohody dramaturgické a dohody s moderátorem pořadu, který sám má zájem, aby tento pořad takovýmto způsobem působil.

Které předchozí pořady se přežily?

— Pořad *Bez imunity* se přežil. V době, kdy jsem já přicházel do televize, byl přerformatován do předvolebního diskusního pořadu a po volbách v této podobě ztratil význam. Proto jsme jej zrušili a snažili jsme se vyvinout a připravit nový pořad, nového typu. Tento pořad se měl vysílat od Nového roku a jeho pilotní vydání se připravuje na čtvrtek 12. 12. 2002. Jak dopadne a jak s ním bude dál naloženo, to já už nemohu ovlivnit.

V co jste v tomto pořadu doufal? V čem by měl být nový, úspěšný, podnětný?

— V tom pořadu měli vystupovat regionální politici. Pořad měl jít do regionů, měl jít za problémy lidí a měl za nimi i jezdit po vlastech českých do míst, která jsou zajímavá, kde se řeší nějaký problém, jenž ale není jenom lokální, dá se zobecnit a má přesah přes region i přes hranici do Evropy, aby se ukázalo, jak se ten problém řeší v ČR a jak za hranicemi. Všechno to bohužel skončilo na financích. Takže jsme postupem doby trochu ustoupili a dnes se tento pořad připravuje ve studiu, kam bychom naopak lidi z regionu vozili.

Ono to naráží trochu na takovou zkosnatělost v České televizi, protože když vyrazí přenosový vůz do vzdálenějších oblastí, po večerním přenosu se už většinou nevrací nazpátek. Ti lidé tam přespí, to máte hned třeba deset dvoulůžkových pokojů, což jsou všechno náklady navíc, které příslušný pořad prodražují.

Jak bude ten pořad dlouhý?

— Ten pořad měl mít padesát minut, mělo to být rozděleno na dvě části: Na zahřívací kolo, které by se nevysílalo, v němž by si diváci s moderátory vyříkali své základní problémy – zapomněl jsem říct, že to měl být diskusní pořad s diváky –

Jakýsi Kotel?

— No, to neměl být *Kotel*, pozor. Do *Kotle* se přivážejí hosté, kteří křičí na jednoho ministra. Tady to mělo být o příslušném místě těch lidí, oni si tam měli řešit svoje problémy. Což by mělo zobecňující platnost. V *Kotli* by asi nikdy nedošlo k žádné řízené diskusi, ale toto měla být řízená diskuse na základě znalosti místního problému. V momentě, kdy se mělo vstupovat do přímého přenosu, přicházeli hosté, což měl být třeba hejtman toho kraje, senátor za příslušný kraj, poslanec za region, se kterými měli ti lidé diskutovat.

Jak se ten pořad jmenuje a kdo bude dnes jeho moderátorem?

— Měl by se jmenovat *Dotazník* a ve čtvrtek by se měli v jeho pilotním díle předvést paní Marcela Augustová a pan Martin Veselovský.

Pohovořte trochu obecněji o tom, co dál bylo ve vašem projektu, na jehož základě jste vyhrál konkurs.

— Stanovil jsem si programovou strategii: Vycházel jsem ze situace, která tehdy v ČT panovala. Psal jsem, že je třeba zajistit ochranu nezávislosti publicistiky proti

vnějším vlivům a tlakům. V určité fázi se totiž mohly v ČT projevovaly politické vlivy.

Jak jste to chtěl ale zajistit?

— Chtěl jsem to zajistit tím, co se děje normálně jinde – jistě znáte tuto praxi i ze Svobodné Evropy. Zcela průhledným systémem zjišťování informací a jejich ověřováním ze dvou zdrojů, samozřejmě. Vždycky jsem se ptal, například v případě pořadu *Fakta* – když reportéři tvořili nějakou reportáž, přicházeli s tím, že mají nějaké materiály od toho a toho člověka, já jsem chtěl přesně vědět od koho. Zdroj jsme samozřejmě neprozradili, to ne, ale chtěl jsem vědět, že je to čistá záležitost, že nám nikdo nic nepodsouvá. Vyhnout se tomu do jisté míry nelze nikdy.

Ale jak se dá zajistit, že reportér, který navrhuje určité téma, nemá ve skutečnosti nějaké soukromé kamarádšoftské styky s tou či onou skupinou atd?

— Snažil jsem se zavést systém oponentury. Když někdo přinesl námět, dostal k sobě člověka, s nímž tu záležitost prodiskutovává, a ten druhý, když se mu na tom něco nezdá, by měl mít právo si zjistit z dalších zdrojů další okolnosti a souvislosti. Samozřejmě záleží také na typu redaktora, o něhož se jedná. Jsou lidé, o kterých člověk může víceméně spolehlivě říct, že jsou neúplatní, a pak jsou lidé, kteří občas přinášejí velmi zajímavé informace, ale u nichž je potřeba se mít trochu na pozoru.

Jedna z hlavních věcí, s níž jste tedy do ČT přišel, byl požadavek nestrannosti a vyváženosti a důvěryhodnosti a oni vás teď po tři čtvrtě roce vyhodili. Znamená to tedy, že se Česká televize už nehlásí k těmto zásadám?

— Já myslím, že se hlásí, ale ten vyhazov, já bych to tak úplně nenazval, i když...
I když nejste už zaměstnancem.

— Nejsem zaměstnancem. Byl jsem odvolán z funkce, na což má vedení plné právo – –

Neexistuje nějaká výpovědní lhůta?

— Ne, v tomhle případě ne. Protože na jmenovanou funkci, ve které jsem byl já, se nic takového nevztahuje.

Takže můžete být vyhozen na hodinu.

— Můžete být odvolán z hodiny na hodinu. Vyhozen úplně ne, protože pak by vám ta organizace měla nabídnout nějaké volné místo, odpovídající vaší kvalitě, a pokud ho nemá, tak odcházíte s výpovědní lhůtou, jestliže se nedohodnete jinak. Tady byla dohoda taková, že odejdu ihned a dostanu na odchodnou nějakou sumu, která se rovná v podstatě tříměsíční výpovědní lhůtě.

Musí vedení televize v takovém případě, kdy se rozhodne rozvázat spolupráci s nějakým vysokým činitelem, vysvětlovat, proč to dělá?

— Vysvětlovat nemusí. Odvolání nemusí být zdůvodněno. Může proběhnout bez udání důvodů.

Tedy zatímco řadového zaměstnance České televize lze propustit pouze pro porušení pracovní kázně a paragrafu 53, u vedoucích pracovníků to není.

— Pokud to není „jmenovaná“ funkce, teoreticky sice můžete být odvolán, ale prakticky skoro ne, protože s tím odvoláním odvolávaná osoba musí souhlasit. To je jeden z velkých paradoxů. Kdybych byl o stupínek níže, kdybych byl třeba vedoucí redaktor, tak by mé odvolání bylo velmi složité.

Takže tato právní struktura zamezuje možnosti reformy v České televizi. Protože když přijde nový příchozí, pobude v ČT pár měsíců a znelíbí se jako vedoucí pracovník, může být odvolán okamžitě, ale lidé na nižších úrovních, kteří mohou být obviněni z toho, že jsou tam jako žába na prameni, ti propuštění být nemohou, nebo jen s velkými potížemi.

— S velkými potížemi. Přesně tak. To byl velký problém – jak obměnit celý pracovní tým v redakci publicistiky, a musím říct, že se to v podstatě nepodařilo až na pár výjimek, které odešly samy, a to jenom z určitého segmentu mého osazenstva. Spíš proto, že odcházely za lepší nabídkou, než že by byly nuceny k odchodu.

Vy jste tam přišel s představou, že někteří lidé by měli z toho týmu odejít. Je to tak?

— Já bych neřekl, že by měli odejít, já bych býval uvítal, kdybych si mohl někoho s sebou přivést. A to jsem nemohl, protože byla všechna místa obsazena a nikdo nemohl být propuštěn.

Nebyl to donkichotský boj? Co jste tam mohl dělat, když tam byli pořád titíž lidé?

Může se to zdát, že to byl donkichotský boj, ale znáte to. Jsou věci, které jsou výzvou, *challenge*, a člověk by je měl zkusit a zkusit to břemeno zdvihnout a posunout ho o kousek dál.

I se stejnými lidmi.

— I se stejnými lidmi. Pokoušel jsem se některé z nich přesvědčit, že se to dá dělat takovým způsobem. Některé jsem možná přesvědčil, některé jsem spíš nepřesvědčil, některé jsem naopak utvrdil v tom, že je to potřeba dělat úplně jinak, než se o to pokouším já.

Ve svém projektu jsem mimo jiné měl, že v takto malém kolektivu, tehdy třicet dvacet stálých zaměstnanců, byla poměrně velká hierarchická rozvrstvenost. Byl tam šéfredaktor (to místo nebylo obsazeno, když jsem já přišel), pak zástupce šéfredaktora, vedoucí, každý diskusní pořad pak měl svého dramaturga, byl tam vedoucí reportér ve vztahu k pořadům, jež se natáčejí. Chtěl jsem tuto hierarchickou strukturu zrušit a přímo pod šéfredaktorem měli být „navěšení“ jenom dramaturgové jednotlivých pořadů – ti měli být přímo odpovědní mně. Řídící mezičlánek měl být zrušen. To se nesetkalo s žádnou velkou sympatií, protože ti, co na těch postech byli, se cítili ukřivdění, že se jim umenšuje, co dělají – rozhodovali totiž už jen každý o svém jednom pořadu.

Byla tato mocenská centralizace – jak by to jistě oni nazvali – moudrá?

— V projektu jsem argumentoval, že v první fázi je potřeba udělat tuto centralizaci, aby se potom mohla udělat důsledná decentralizace. Každý pořad měl mít svou autonomii. Měl svého přesně stanoveného člověka, který zodpovídal za svůj pořad, byl na svém úseku pánem a mohl svobodně rozhodovat. Já jsem jen byl koordinátorem celé záležitosti.

Přesto jste do určité míry ty škatulky a vlivové skupiny rozbil, ne?

— Možná se to může zdát, i když já si nemyslím, že jenom tím, že člověk odbourá nějaké mezičlánky, rozbije vlivové skupiny.

Mluvíte velmi opatrně a velmi diplomaticky, ale mám pocit, že jste do ČT přišel jako cizorodé těleso a mnozí vás upřímně nenáviděli. Je to tak?

— Takový výklad bych si asi nedovolil. Jako cizorodé těleso, to jistě. Přicházel jsem zvenku z úplně jiné oblasti. Nedůvěra existovala – přicházel jsem z rozhlasu, ale měl jsem určité zkušenosti i z filmové branže. Brali mě pochopitelně jako cizorodý prvek. Nejenže jsem přicházel zvenku, ale i že jsem názorově jinde, než jsou oni.

Byl jste názorově jinde, a pokud ano, v čem?

— Nikdy jsem se netajil tím, když jsem nesympatizoval s televizní krizí. Já jsem v té době nestál na žádné straně.

Proč jste nebyl jejich sympatizantem?

— Protože si myslím, že se mají respektovat určité postupy. Lze samozřejmě nesouhlasit s vedením, ale dá se všechno udělat jiným způsobem než tím, že si s odpuštěním tu televizi vezmu za své a že ji používám k tomu, abych nějakým způsobem prezentoval své – byť třeba oprávněné – požadavky.

Takže vás vyhodili, protože jste byl považován za odpůrce televizní rebelie?

— To ne. Když jsem přišel, hned na začátku jsem řekl, že mě nezajímá, jestli někdo byl takový nebo makový, že mě zajímá, jak se bude pracovat na jednotlivých projektech. Nikdy jsem nerozděloval lidi na to, kdo kde při té rebelii stál. Byla to sice nešťastná doba, ale je za námi a měli bychom se chovat trochu jinak – jako profesionálové a jít za principem věci, a ne se neustále vracet k tomu, co bylo.

Proč jste ale tedy byl donucen odejít? Máte na to nějaké vysvětlení? Proč už nejste po odchodu Jiřího Balvína jako šéf redakce publicistiky přijatelný?

— Víte, já jsem byl trochu neprávem vnímán jako člověk pana Balvína a člověk pana Honyse. Nepopírám, že pana Honyse znám, znám ho z dob revoluce v osmdesátém devátém z rozhlasu, kde jsme spolu zakládali Občanské fórum a tehdejší první a svobodné vysílání Občanského fóra. Z té doby ho znám. Pak jsem ho deset let neviděl. Nicméně jsem byl brán jako jeho člověk.

Tak je pravda to, co se opakovaně dovídám z České televize, že se tam hlavně lidi hodnotí podle toho, kdo s kým mluví a co kdo na koho ví?

— No, já bych to takhle asi úplně nehodnotil. Uvedu to na jednom příkladu. Kdykoliv jsem měl buď radu, nebo vyhrčenější debatu, někteří lidé neopomněli říkat: „Tady v té kanceláři jsem spal já, vid', a tady jsi spal ty...“ Vzpomínali, jak před dvěma lety o Vánocích spolu bojovali za televizi... Ono je to takový *Kriegskameraden*, ti lidi to mají v sobě, já jim to nezazlívám, jsou to lidé, kteří se poznali asi ve velmi těžkých a složitých situacích pro ně a věří si a jsou naladěni na stejnou strunu...

A když mají takto vyhraněný názor, mohou dělat nezávislou publicistiku?

— Mohou se o to pokusit a pokoušejí se o to. Nemohu říct, že by se snažili obsah pořadů ovlivňovat.

Pokoušel jste se o rozumné profesionální reformy, ale protože se bohužel hodně dá na to, kdo se považuje za společníka koho, byl jste neprávem považován za kamaráda pana Honyse a musel jste s ním odejít.

— Tak – dá se to tak říct. Věděl jsem, že jsem tak vnímán, a po odchodu pana Balvína a po odchodu pana Honyse jsem byl zkrátka další na řadě. Nikdo jiný z té televize tak vnímán nebyl a nikdo jiný taky z té televize veřejně neodejde, přestože jsem vyhrál konkurs a vyhrál jsem jej stejným způsobem, jakým jej vyhrál kolega, který vede zpravodajství – ten zůstává, protože –

– nebyl proti vzbouřencům...

— On byl jeden z nich.

Kdo vás odvolal?

— Odvolal mě zastupující generální ředitel pan Klimeš svým rozhodnutím, které mi bylo doručeno prostřednictvím zastupujícího ředitele zpravodajství. Očekával jsem to. Věděl jsem, že v poslední době, kdy vzrůstaly tlaky na odvolání pana Balvína, se tyto skupiny poněkud aktivizovaly.

Proč byl podle vás odvolán pan Balvín?

— K odvolání pana Balvína bych se nechtěl vyjadřovat, protože to mi nepřísluší.

Jaký postoj zaujali k odvolání pana Balvína pracovníci redakce publicistiky a proč?

— Proč, to nevím, ale vím, že to uvítali. Ne všichni, samozřejmě. Někteří si uvědomovali, že může následovat nestabilní mezidobí, kdy se čeká, než Rada vybere nového ředitele. Lidé, kteří jsou ve vedení ČT dnes, mají své funkce jen propůjčeny a mají se starat, aby podnik překlenul toto tříměsíční období. Aby zajistili chod, aby podnik nebyl vytunelován či rozkraden, aby fungoval. Měli počkat, až přijde nový generální ředitel, a tomu ten podnik odevzdat. A teprve nový generální ředitel má právo říct, já to chci takové a takové změny. Teprve pak jsou oprávněné jakékoliv kroky včetně personálních a programových změn.

Odvoláním generálního ředitele došlo opětně k oslabení vedoucích struktur v ČT ve prospěch interních neformálních nižších seskupení.

— Řekl bych, že nynější vedení trochu nepochopilo svou roli. Oni se tváří, že mají

všechny pravomoci a práva, ale jsou to jen dočasní správci. Neměli by tvořit nové koncepce, protože co když přijde zvenku někdo a bude to chtít dělat úplně jinak?

To se asi nestane, vzhledem k historii krátkodobé a slabé vlády už čtyř generálních ředitelů. Ale dovolte mi zeptat se na toto: Když přece byl na jaře roku 2001 jmenován nejprve prozatímním ředitelem a potom na podzim natrvalo Jiří Balvín, to přece tehdy přijala většina lidí v ČT s velkou satisfakcí jako vítězství. Co se stalo za tu dobu, že se jim Balvín tak zprotivil?

— On samozřejmě v první fázi, když byl ještě prozatímní ředitel, byl vítán jako element, který uklidní situaci. Také ji uklidnil, dohodou se zaměstnanci že –

– *jim ustoupil* –

— je všechno zapomenuto a že všechno je odpuštěno. Ale pak postupně samozřejmě –

– *se pokusil tu televizi řídit?*

— řídit a dělat ji k obrazu svému. Víím, že se nesetkalo s velkým pochopením právě jmenování pana Honyse do postu ředitele zpravodajství.

Přišel Balvín o svou funkci hlavně kvůli Honysovi?

— Nemyslím, že to bylo jenom kvůli Honysovi, ale to bych nechtěl rozkrývat ani komentovat, protože mi to opravdu nepřísluší.

Co si myslíte, že se stane teď v ČT? Z toho, co říkáte, vyplývá, že ten kolos není říditelný. Možná, že by se každý další generální ředitel měl pokoušet televizi spoluřídít s nižšími zaměstnanci, když je nelze propustit a je nutno řídit ten kolos s jejich souhlasem...

— Je to zapeklité, protože v ČT mají velké slovo odbory. Je to skutečně velmi těžce říditelný podnik. Jestli si někdo myslí, že přijde generální ředitel, přijde sám a najednou bude mít na všechno vliv, tak to je opravdu velký klam – nebude.

Avšak po těchto ředitelích si to jistě nikdo nemyslí. Má ČT vůbec nějakou budoucnost? Vždyť se neproměňuje v souladu s technologickým rozvojem a s rozvojem společnosti...

— Ono se to jistým způsobem mění, i technologicky – v přechodu na digitální systémy. Je tam mnoho lidí, kteří jsou profesionálové, umějí, mají vizi. Není to úplně zkostrnatělý moloch.

Ale musejí být, jak říkala Margaret Thatcherová, „jedním z nás“. Nesmí to být nikdo zvnějšku.

— To asi ano. Víte, já jsem nad tím trochu uvažoval a připadá mi to, že Česká televize je v pozici člověka, který má smrtelnou chorobu a brání se jakékoliv léčbě.

Jaká je ta smrtelná choroba? Co to je za chorobu?

— Neustálé střídání vedení, změny, každý rok je to jinak. Mění se orientace, mění se lidé, jež dělají program. Ten zbytek, který tam zůstává, je už velmi – neopotřebován, ale už nemá motivaci. Jen vyčkává, jaká další změna přijde, kdo to bude a proč to bude.

Ano, ale ty změny se zdají být paradoxně důsledkem toho, že jádro ČT je tak pevné a nezměnitelné kýmkoliv, kdo by přišel zvnějšku. Lidé se neustále o něco pokoušejí, prohrávají a odcházejí. A zůstává to neměnné.

— Proto já říkám, že se brání terapii. Ale důvod, proč se brání terapii, neznám. Jestli nevěří, že by to ČT mohlo uzdravit, anebo jestli nemá důvěru doktora, který dává tu medicínu, nevím.

Co do budoucna? Bude to pořád stejné?

— Stejně, no stejně... Někdo jednou řekl, že klid na Kavčích horách zavládne, až tam bude ředitel, jenž bude přijatelný pro zaměstnance. Řeknu to jinak: Ve středu se konal seminář, kde se mluvilo o veřejnoprávních otázkách. Mám to sice zprostředkovaně, ale tomu člověku věřím, že to mohlo tak být. Byl tam přítomen i pan Kraus, a když nějaký člověk z auditoria vznesl námitku právě tohoto typu, Jan Kraus mu řekl něco v tomto duchu: „Tak já vás navrhuji a jdete to dělat vy. Ale já vás upozorňuji, že my s vámi spolupracovat nebudeme anebo tam bude někdo jiný za ředitele a já ho odstřelím jako tohohletoho, co jsme právě odstřelili.“ (Že prý to myslel jako nadsázku.) – Takže ono je to velmi složité. Není jednoduché vystopovat, proč se ten podnik brání.

Zlé jazyky by mohly říct – vy to nebudete chtít potvrdit, protože hovoříte velmi diplomaticky – že je ČT poslední institucí, kde občané musejí povinně platit určitý poplatek, a ta instituce se odmítá podřídit veřejné kontrole.

— Ona by se měla podřídit veřejné kontrole prostřednictvím Rady ČT, ale Rada se někdy má tendenci chovat jako kolektivní vedení ČT. To také není dobré, protože jestliže ředitel odchází z každé Rady s taškou domácích úkolů, které má do čtrnácti dnů splnit, pak takový ředitel nedělá nic jiného, než že plní domácí úkoly a na řízení toho podniku mu nezbývá čas.

Obávám se, že po poslední historii ČT a po výrocích lidí, jako je pan Kraus, se žádný možný nový ředitel ČT nikdy o nic radikálnějšího nepokusí. Myslíte si, že jsem příliš velký pesimista?

— Asi jste velký pesimista, protože se možná najdou ještě nějací donkichoti, kteří to zkusí, ale jestli budou úspěšní, to já nevím.

Mezi jiné „reformátory“, kteří se pokusili přivést Českou televizi do moderního věku, patřili Ivan Kytka (nyní v české redakci BBC v Londýně) a Jana Bobošíková. Je instruktivní přečíst si v souvislosti s rozhovorem s Milanem Bouškou i rozhovory s nimi, uskutečněné v době, kdy jejich „kariéra“ v ČT už skončila⁵². Oba rozhovory také vyšly ve výboru z Britských listů o rebelii v ČT V hlavních zprávách: Televize (Praha 2001), str. 51–70 a 71–80.

12. 12. 2002

Má Česká republika takového prezidenta, jakého si zaslouží?

Motto: Mohl to být také Karel Gott...

Celý večer jsem dostával do Florencie z Čech esemesky: „Prezidentem je Klaus. Je to tragédie.“ Občas i v hodně jadrnější verzi. Má Česká republika takového prezidenta, jakého si zaslouží?

Podle čtvrtetní *Mladé fronty Dnes* by za prezidenta zvolilo Václava Klause více než šedesát procent českých občanů, kdyby existovala přímá volba. Takže vlastně politikaření a čachrování v parlamentě splnilo „vůli lidu“, pokud byl ve čtvrtek publikovaný průzkum veřejného mínění spolehlivý. Proč takové množství českých občanů chtělo za prezidenta osobu, která je zjevně nepřiliš důvěryhodná, nemá hlubší porozumění vnějšímu světu, její názory jsou založeny na ideologických stereotypech a znepřátelila si velkou část zahraničních spojenců České republiky? Jak nám sdělil zdroj z českých politických kruhů, mít za prezidenta euroskeptika v roce, kdy má Česká republika uspořádat referendum o vstup do Evropské unie, není možná tím nejideálnějším stavem. Paradoxně někteří západní účastníci mediální konference EU, která se koná o tomto víkendu ve Florencii, z tohoto hlediska Klausovo zvolení prezidentem vítají. Pro demokracii je podle nich dobré, jestliže se v čelné státní funkci v době, kdy má daná země vstoupit do Evropské unie, octne euroskeptický *advocatus diaboli*.

Co ale čeští občané na Klausovi vidí? Nejsou poučeni katastrofálním politickým a hospodářským vývojem prvních sedmi let po pádu komunismu, jemuž vévodil Klaus? Existuje dodnes v České republice někdo, komu připadají výroky Václava Klause přesvědčivé?

Z kruhů dosavadní havlovské prezidentské kanceláře nám bylo vysvětleno, co asi čeští občané od prezidenta očekávají. Prezidentská kancelář se několikrát pokusila veřejnosti prezentovat Václava Havla v neformálnějším oblečení – jen tak ve svetru, bez kravaty. Vždycky to vyvolalo řadu protestních dopisů od občanů: „Co je tohle za prezidenta? Neformální oblečení je nepřipustné. Prezident musí reprezentovat. Člověk bez kravaty, to není žádný prezident.“

To by vysvětlovalo, proč chtěla česká veřejnost v poslední volbě Klause, a nikoliv Sokola. Požadovala, aby plnil reprezentativní funkci a vypadal na veřejnosti

– i v zahraničí – obstojně. Je-li to pravda, českou veřejnost v podstatě nezajímá, co prezident říká. Jiná věc je, že česká veřejnost zjevně nevnímá, že pokud Klause v zahraničí vůbec znají, většinou má dnes už velmi kontroverzní pověst. Klaus možná světu příliš nerozumí, ale nosí luxusní obleky, takže je pro Čechy dostatečně reprezentativní figurou? Ošuntělý zjev Jana Sokola zřejmě nemohl Klausovým oblekům konkurovat.

Před prezidentskou volbou se Klaus choval nesmírně opatrně a nebylo z něho možno dostat skoro žádný konkrétnější názor. Dokonce z pragmatických důvodů odmítl kritizovat i komunisty. Z českých politických kruhů jsme zaslechli tolerantní názor, že se prý Klaus ve srovnání s minulostí v mnohém poučil a bude se prý teď chovat rozumně. Nejsme o tom přesvědčeni. Historie Klausova chování a neporozumění světu je více než výmluvná. Volný trh bez přívlastků, odmítání nutnosti vytvořit efektivní a profesionální státní správu, podceňování efektivního právního rámce, privatizace ekonomiky „zhasnutím světla“ – to jsou jen některé varovné motivy z předchozí Klausovy politické kariéry.

Každý má přirozeně právo na to, aby při nástupu do nové politické funkce dostal šanci bez apriorní kritiky a ukázal, co ve funkci chce dělat a co dokáže. Kdosi mi v pátek večer do Florencie také napsal: „Myslím si, že Klaus byl asi ze všech kandidátů nejlepší možná alternativa.“ Je pravda, že všichni kandidáti, kteří vyvěřeli během opakovaných pokusů o zvolení nového prezidenta, byli slabí. Je to tím, že česká společnost, zdecimovaná komunismem, stále ještě nemá intelektuální elitu? Václav Havel hrál v prvním postkomunistickém období v České republice naprosto výjimečnou, zpočátku silně mobilizační, paternalistickou roli, jakou už žádný prezident nikdy nepřevezme.

Jmenování Václava Klause prezidentem, k němuž došlo v důsledku politikaření v parlamentě, lze hodnotit jen s velkými obavami pro budoucnost.

Záchranou snad může být jen to, že prezidentská funkce je v ČR úřadem hlavně reprezentativním a do značné míry přece jen formálním. Přesto však je Klaus symbolem nepřijatelné etapy české postkomunistické historie.

Možná si ale můžeme přesto do určité míry oddychnout. Když zvolili Klause, bylo natolik vyloučeno, aby byl nakonec zvolen prezidentem třeba Vladimír Železný anebo Karel Gott?

28. 2. 2003

Proč se nepíše o tom, že je Klaus symbolem divokého kapitalismu devadesátých let?

Zaujalo mě, když jsem ve vlaku na Moravu listoval českým tiskem, jak eticky vyprázdněné jsou články, týkající se zvolení Václava Klause českým prezidentem. Noviny samozřejmě věnovaly tématu velký prostor, ale všechno to byly vesměs podružnosti. Mohli jsme se znovu dočíst, kdy a kde si Klaus a Havel jak vynadali, našel jsem množství spekulací o tom, jak se Klaus bude v nové funkci asi chovat (zejména noviny v tomto smyslu citovaly z nedělního rozhovoru Václava Klause v *Sedmičce*), a přečetl jsem různé úvahy o Klausových osobních vlastnostech (včetně toho, že protože často hraje tenis a „je fit“, občas mívá namožená lýtka:))

Přesně jako onen příslovečný králík, mesmerizovaný světlý automobilových reflektorů na noční silnici, se zdají být čeští novináři mesmerizováni mocí. Dělá na ně dojem, že se Klaus během let – navzdory svému úzkému reálněsocialistickému zázemí páralovského inženýra-ekonomy – naučil být obratným a citlivým politickým stratégem a manipulátorem. Jako by však zapomínali, že cílem politiky nemůže být pouze získání moci – poté by měla následovat druhá etapa. Politik, na kterého bude historie vzpomínat s uznáním, využívá své moci nikoliv k lichocení svému egu, ale k tomu, aby pro svou společnost vykonal něco inteligentního a dobrého. V Klausově případě by však bylo asi dost obtížné vyjmenovat, co vlastně učinil pro Českou republiku inteligentního, promyšleného a dobrého a kvůli čemu na něho budou naši potomci v historii pohlížet s úctou.

Nebo nemám pravdu? Za první republiky se usuzovalo, že se prezident Tomáš Garrigue Masaryk zasloužil o stát. Napište, jak se Václav Klaus zasloužil o stát...

Podstatný je symbolický význam funkce prezidenta České republiky. Z tohoto hlediska je dost na pováženou, pokud – jak se zdá – nikomu v novinách nevadí, že byl Václav Klaus nejméně do roku 1997 z titulu své tehdejší premiérské funkce symbolem těch nejhorších excesů „české cesty kapitalismu“: Vypadá to totiž, že mu tyto excesy buď nevadily, anebo proti nim jako ministerský předseda příliš mnoho nepodnikl z jiných důvodů. Bojí se to snad lidé dnes znovu říci nahlas? Žádné české noviny v pondělí tento zásadní charakteristický rys Klausova politického odkazu z devadesátých let nepřipomněly.

Mělo by se asi hovořit o tom, že tím, že se do čela státu dostal člověk, který v ČR předsedal celou řadu let jako premiér společnosti charakterizované mafiánským

kapitalismem, se rysy tohoto kapitalismu asi stávají nedílnou součástí pověsti české státnosti. V čele českého státu stojí nyní člověk, jenž musel na svou premiérskou funkci rezignovat *kvůli finančnímu skandálu*, psalo se o víkendu v západních novinách. (Přímá souvislost Václava Klause s tímto skandálem se ovšem nikdy neprokázala; rezignoval jako šéf strany, za jejíž zpochybněný *image* převzal zodpovědnost.)

Je také nepochopitelné, že tento úředník, vyjadřující se často škrobeným, dřevěným, špatně stylizovaným jazykem, nechápající dost dobře mnohé složitosti dnešního světa (v květnu 1997 se mnou Václav Klaus polemizoval o internetu⁵³ a byl proti jeho „povinnému zavádění“, viz kniha *...jak Češi myslí*, Chomutov 1999, str. 59–67, avšak Klaus se v této záležitosti od oné doby hodně změnil) některé lidi v ČR stále natolik fascinuje, že ho dodnes nekriticky zbožňují. Je to podivné, protože Klaus nezosobňuje ani pravicovou politiku. Navzdory jeho údajně pravicové rétorice podstatou jeho myšlení kupodivu stále zůstává, navzdory jeho zkušenostem vrcholového českého politika z postkomunistického období, zdá se, hlavně ona socialisticko-realistická životní zkušenost z Československa sedmdesátých a osmdesátých let.

4. 3. 2003

(O Václavu Klausovi jako prezidentovi ČR
píše také Štěpán Kotrba, viz str. 255–267.)

Co může znamenat odvolání Vladimíra Železného

Jako by to byla metafora toho, že komunismus zbavil národ řeči, udusil svou ideologií možnost racionálního diskursu, schopnost rozumně hovořit o problémech, které ovlivňují náš život, a hledat inteligentní řešení. Jedním z charakteristických problémů, jimiž po pádu komunismu proslula Česká republika doma i v zahraničí, byly právě problémy s jejími sdělovacími prostředky.

Svým způsobem na české scéně zapůsobily dva protichůdné faktory: Jednak to, že po dobu dvaceti normalizačních let setrvalo Československo v téměř naprosté izolaci od vnějšího světa, a bylo tedy v roce 1989 komunismem kulturně o hodně víc zdevastováno než srovnatelné středoevropské země, jednak to, že se česká vláda pokusila rychle zemi „pozápadnit“, a protože neměla se Západem řádné zkušenosti, dopustila se při tom celé řady podstatných chyb. Televize Nova byla v roce 1994 první komerční televizní stanicí, jež začala vysílat v postkomunistické Evropě, a taky to podle toho vypadalo.

Žádná jiná středo ani východoevropská země nezažila, aby při příležitosti návštěvy jejího premiéra ve Washingtonu publikovaly dva hlavní americké deníky celostránkový inzerát, v němž varoval americký podnikatel, aby lidé do ČR neinvestovali, protože se tam „kradou mediální podniky“. Charakteristickou ikonou českého televizního vysílání se stalo *Počásíčko*. Ale problémy měla i Česká televize. Vánoční rebelií v ČT na přelomu roku 2000–2001, pouhým interním pracovním sporem, byli někteří západní reportéři neznalí českých poměrů natolik zmateni, že začali z Prahy posílat zprávy, že je tam nutno znovu bojovat proti „totalitě“ a „cenzuře“...

Dodnes se pořád – dost bezmocně – hovoří o tom, jak nedokonalá jsou česká média. Dobrá televizní a rozhlasová praxe, jak ji najdeme v některých anglosaských médiích, je českému prostředí tak vzdálená – a možná i finančně a kvalitativně tak nedosažitelná – že se nikdy nestala pro česká elektronická média vzorem.

Česká televize se sice za posledních třináct let do značné míry zbavila své někdejší komunistické topornosti, ale hlavním modernizačním příkladem pro ni paradoxně byla bulvární televize Nova, která do českého prostředí zavedla některé současné televizní techniky, avšak většinou v pokleslé formě.

Nejzákladnějším problémem českých elektronických médií byla vždycky nedostaččná regulace a vynutitelnost zákonů. Hovořilo se v této souvislosti často o údajné

zkorumpovanosti českého politického prostředí, v němž se prý dobré zákony a kvalitní regulace neprosadí.

Ten, kdo sledoval peripetie nejcharakterističtějšího českého „mediálního podnikatele“ Vladimíra Železného, je možná překvapen, že všechno jeho kličkování, výmluvy a demagogie a mediální manipulace nakonec nyní končí jeho odvoláním z televize Nova.

Není to ovšem domácí český úspěch. Nelze říci, že nad kontroverzním „podnikatelem“ nakonec zvítězilo české právo. Pád Železného je důsledkem vnějších tlaků. Do České republiky nyní „imperiálně“ zasáhly přísné mezinárodní zákony: Železný byl nucen odejít, protože Česká republika čelí odškodnému deseti miliard korun za televizi Nova, kterou on odňal americké firmě CME.

Kdopak asi určoval politickou a programovou linii televize Nova v posledních měsících? Bylo známo, že Železný je poslední dobou v Nově už jen velmi malý pán – zdání o tom, že je stále ještě v sedle, nepříliš přesvědčivě potvrzovaly asi už jen jeho pořady *Volejte řediteli*. Změní se po jeho odchodu politická orientace Novy či její programový obsah?

Odvoláním Železného se nynější majitelé televize Nova úzkostlivě vyslovili v tom smyslu, že nechtějí být spojováni ani s Železného kontroverzní osobou, ani s jeho (podnikatelskou) politikou. Budou-li tedy chtít očistit svou televizi od nánosů kontroverzní historie v době ředitelování Vladimíra Železného, znamená to, že se pokusí Novu nyní řídit alespoň trochu směrem k serióznosti? Byl by to jistě zajímavý experiment. Mohlo by to napovídat, že se Česká republika – pomalu, ale jistě – přece jen vydává směrem do Evropy.

15. 5. 2003

První kruh pekla: O vzdělaných lidech, kteří „nerozliší Strausse“

Antropologicky nesmírně zajímavé je ohlédnutí Andreje Halady za Vladimírem Železným a přízračnou atmosférou v televizi Nova, které vyšlo v časopise *Reflex*. Bolestně potvrzuje vládu podřadnosti v některých vrstvách české společnosti, kdy jsou lidé vděční za každou civilizovanější drobnost.

Pozoruhodná jsou nízká měřítka, která – soudě podle této „sondy do českého myšlení“ – vládnou v určitých vrstvách české společnosti. Je samozřejmě nutno se bránit proti představě, že je to tak v ČR všude – v ČR jsou i normální lidé: vzdělání, slušní a etičtí – o nichž, o jejichž hodnotách a způsobu vystupování a jednání se však v tisku většinou nepíše. Holt neukradli televizi... :)

Halada ve svém článku uvažuje:

„Dělat rozhovor s Vladimírem Železným bylo pro novináře vždycky výzvou stejného kalibru jako mít interview s prezidentem, premiérem nebo Stevenem Spielbergem. Něco z něj ‚vytáhnout‘, někam ho ‚dotlačit‘, získat tu ‚nejpravdivější‘ zповěď...“

Srovnávat kontroverzního českého „televizního podnikatele“, který nakonec stál své společnosti skoro třicet milionů dolarů a svému státu zavinil pokutu ve výši více než tři set milionů dolarů, s lidmi, kteří snad mívají v normálních společnostech určitou autoritu, založenou na osobní integritě, to je přece docela síla.

Železný nikdy neměl kalibr „prezidenta“ ani „premiéra“ – aspoň ne tak, jak člověk běžně chápe význam těchto funkcí z normálnějších zemí. Proč se čeští novináři snažili ze Železného někdy něco „vytáhnout“? Neprokázal tento člověk během své téměř desetileté „kariéry“, že účelově říká na veřejnosti jen to, co se mu v danou chvíli hodí, že je to demagog, člověk bez osobní integrity, spoléhající na to, že co řekne veřejnosti, mu neznalí lidé sežerou i s navijákem? Nebylo tedy snad známo, že cokoliv, co řekne, nemá žádnou komunikační hodnotu? Byli někteří čeští novináři skutečně natolik mesmerizováni touto – provinční, přízračnou – mocí, že jim chyběla soudnost?

Halada píše dál:

„Lidi si [Železný] získává nejen svými schopnostmi, ale i slušným vystupováním a korektním jednáním. Maličkost: když šel po chodbě, vždycky zdravil ženy první, ať to byla obyčejná uklízečka. Právě opačné pohlaví na něho nedá dopustit, k ženám je vždy galantní a pozorný, nevtrávní a velkorysý, nechová se ‚mužsky česky‘.“

Nechci vytvářet dojem, že Andrej Halada napsal o Železném eulogii. Naznačuje ve svém článku – opatrně – že má Železný snad i některé záporné vlastnosti. Ale není tato Haladova chvála založena na strašně nízkém očekávání? Železného lidé „milovali“, protože se na veřejnosti nechoval jako absolutní buran a uměl k ženě přistupovat jako k lidské bytosti?

Mimochodem ty Železného „schopnosti“, o nichž píše Halada, spočívaly v tom, že Železný svým společníkům a svému státu nadělal astronomické výdaje? Za těch deset miliard korun Železný podle Halady „národu“ vytvořil vynikající sbírku moderního malířství:

„Tehdy i dnes se ptám, jestli od počátku nevložil Vladimír Železný své výjimečné schopnosti do cíle, který za to nestál. ‚Obyčejná‘ komerční televize pro masy... Jenže právě díky penězům, které Nova přinesla, vznikla ta pěkná sbírka v Dlouhé. Paradoxní. A nebyla právě výjimečná sbírka tím cílem?“

Další citát z Andreje Halady:

„Moje žena na Nově pracovala a zabývala se nákupem filmů a televizních pořadů. Chodila na každotýdenní porady vedení, jezdila občas s ředitelem do zahraničí na nabídkové akce a veletrhy. Vyzná se ve filmu, ale taky ve vážné hudbě a moderním umění, takže si s ním rozuměla. On si s ní občas povídal proto, že na Nově sice pracují schopní a vzdělaní lidé, *ale zas tak vzdělaní*, aby rozeznali Johanna Strausse od Richarda, *už nebývají*.⁵⁴ Ona ten rozdíl pozná bezpečně a to on oceňoval.“

Bez komentáře.

Pak je líčení Andreje Halady už skutečně doslova z prvního kruhu pekla:

„Díky své ženě jsem se i dvakrát ocitl na každoročním únorovém plese Novy. Snad každý návštěvník si tu chtěl se Železným připít, prohodit pár slov. Některé ženy ho stíhaly, jak to ony umějí, ale muži... Smutný pohled, jak k panu řediteli přistupovali, jak se náhle jejich osobnost vytrácela, sebevědomí prchalo, doutníky hasly. Křečovitě úsměvy, jemné nahrbení v úklonu, sklenička v třesoucí se ruce. Na Železném nebylo vidět nic než chladnou společenskou masku. Moje žena vždycky říkala,

že to, jak mu někteří lidé z okolí, a hlavně chlapi lezli do zadku, bylo směšné. Na tom druhém z plesů jsme se v jednu chvíli bavili na okraji tanečního parketu s Konstancí, ředitelovou asistentkou a přítelkyní. Měla tam i svou mladší sestru. Asi osmnáctiletá, nesměle vyhlížející dívka, která byla možná poprvé pozvána do takové společnosti. Stála na parketu osamoceně, dívala se na okolní sebejisté tváře. Jedna malá holka *ve velkém světě*.⁵⁵ Ředitel ten její ostych zahlédl, opustil svůj hlouček, šel k ní, uklonil se a požádal o tanec. Pár minut tancovali, on jí pak políbil ruku. Slečna zářila. Všechny vyšňořené, zralé i přezrálé dámy v sále, které by za takový tanec daly nevím co, to viděly a záviděly.“

Jak to, že to těm lidem nevadilo, že byli na plese u podvodníka? Ono bohatství a „sláva“ (jež však nakonec z vlastní kapsy uhradili čeští daňoví poplatníci) dokáží zastřít všechno? Jak to, že českým politikům a bavičům nevadilo cpát se do Železného televize, ačkoliv museli vědět, na jak pochybných etických i majetkových základech je vybudována?

Poslouchal jsem o minulém – svátečním – britském prodlouženém víkendu v britském rozhlasu adaptaci klasického amerického románu F. Scotta Fitzgeralda *Tender is the Night* (*Něžná je noc*). Je to dramatický příběh o pochybných zbohatlících. Nejprve na povrchu vypadají slavně – a pak se ukáže...

Všechno už bylo napsáno a všechno už bylo odhaleno. Jen v ČR, zdá se, se – v některých kruzích – znovu a znovu přehrávají banální verze zápletek z klasické světové literatury. A někteří lidé jsou jimi stále mesmerizováni. Možná je to tím, že nečtou a dívají se – na televizi Nova.

29. 5. 2003

Jana Bobošíková: „V této společnosti začíná převládat atmosféra strachu.“

Moderátorka pravidelného publicistického pořadu *Sedmička* Jana Bobošíková byla šest hodin vyšetřována na policii v souvislosti s trestním oznámením, které na ni podala nejmenovaná sympatizantka s KDU–ČSL za údajné šíření poplašné zprávy, pomluvy a za hanobení skupiny obyvatel.

Z čeho jste byla obviněna a jaké vaše údajné formulace měly zavdat příčinu k trestnímu oznámení?

— Jestli je to obvinění, to vám samozřejmě řeknu. Které moje formulace, to bude velmi obtížné, protože tam jde o všechny formulace, jež se týkají landsmanšaftu, církevního majetku, Benešových dekretů. Bylo na mě podáno trestní oznámení za podezření ze spáchání trestných činů *šíření poplašné zprávy, pomluvy a hanobení skupiny obyvatel*. Měla jsem se jich dopustit svými výroky, pronášenými v nedělním pořadu *Sedmička* 2. června 2002, 19. května 2002 a 19. listopadu 2002, kdy jsem šířila nepravdivé informace, že KDU–ČSL je spřažena se sudetoněmeckým landsmanšaftem, udržuje s ním nadstandartní styky, že sjezdů landsmanšaftu se pravidelně účastní oficiální delegace KDU–ČSL a že „– podle moderátorky – mají KDU–ČSL, česká katolická církev a sudetoněmecký landsmanšaft společné majetkové zájmy“. To přímo čtu.

Trestní oznámení bylo dvoufázové. To je na tom velmi zajímavé. Bylo písemně podáno 4. června 2002 ještě bez důkazního materiálu. Ale 19. prosince 2002 bylo trestní oznámení rozšířeno o důkazní materiál, a tím jsou neautorizované přepisy inkriminovaných *Sedmiček*, získané z parlamentu.

Jak vím, že ty přepisy jsou z parlamentu? Ony totiž, jak mi byly ofoceny policií, mají dole na stránce internetové adresy. Vyplývá z nich, že to je vnitřní parlamentní síť – intranet. Je to zkrátka uzavřený web poslanecké sněmovny.

Byla jsem pozvána k výslechu jako podezřelá za účelem podání vysvětlení.

To bylo ve čtvrtek?

— Oni mi zavolali ve středu a já, protože se nikterak nebráním (zprvu mám čisté svědomí a zadruhé se nijak nebráním spolupráci s orgány činnými v trestním řízení), jsem „okamžitě naklusala“. Nebylo to tak, že by mi řekli: „Musíte okamžitě zítra přijít.“ Bylo to po vzájemné dohodě. Ptali se mě, na kdy mě mají pozvat, a já to

chtěla vyřídit co nejdříve, takže jsem ve čtvrtek spolu se svým advokátem a s právníčkou televize Nova přišla na policii. Bylo to ve 13.30 – dohodli jsme se.

Musím říct, že vyšetřovatel se po formální stránce choval nesmírně slušně. Nakládal se mnou slušně. Choval se ke mně – nekřičel na mě –

Avšak neměla policie předtím rozhodnout, že je nepřipustné něco takového vůbec vyšetřovat?

— No, samozřejmě, souhlasím s vámi. To už jsou ale moje vývody. Popisuji vám faktický stav. Protože pak novináři říkali: „Vy jste tam byla šest hodin!“ „Jak s vámi zacházeli?“ „To je hrozný!“ Můžu říct jediné: Zacházeli se mnou normálně. Nebylo to nijak hrůzostrašné.

Přišla jsem tam, policie mi sdělila, že to trestní oznámení podala sympatizantka KDU–ČSL, která je dočasně tělesně postižená a nepřeje si medializaci. To trestní oznámení je psáno – jak podle policie, tak podle mého advokáta, který ho četl – velmi odborným právním jazykem. Je to velmi zvláštní, protože vypadá jako opsané.

Jsou v něm odstavce, které mají navazovat na jiné odstavce, ale ty jsou jakoby přeskákány a pak jsou spolu pospojovány šipkami. Působí to dojmem, jako když někdo práva neznalý opisoval od někoho práva znalého. Je to psáno rukou.

Trestní oznámení není podáno jen na mě, ale je podáno i na politiky, kteří v těch *Sedmičkách* seděli. Ale pozor, ne na všechny. Je podáno na Langeru, Ransdorfa, Grebeníčka a na mě – tedy v první řadě na mě a potom na opoziční poslance. Avšak kromě nich tam seděli i Gross a Kasal, což jsou poslanci koaliční, a jich se to trestní oznámení netýká. Na ně podáno nebylo.

Jak jsem zjistila nahlédnutím do spisu, tak v této věci vypovídaly lidovecké špičky včetně předsedy Cyrila Svobody. A bylo velmi, velmi zajímavé, že mi pak neustále volali novináři a tvrdili: „Ale oni to popírají, oni nám tvrdí, že o tom absolutně nic nevědí.“ Přitom ti lidovci vypovídali na policii týden přede mnou. Podle dat, uvedených v protokolech. Nakonec se tedy dva páni poslanci „přiznali“, že skutečně vypovídali. To byl pan Tollner a pan Karas. Hned mne ale v tisku očernili, že prý čerpám své informace od komunistů a že mé informace týkající se jejich osob – konkrétně Karase a Tollnera – byly lživé. Není to vůbec pravda. Já jsem si to okamžitě ověřila. Z mých úst jedinkrát nevyšlo, že například pan poslanec Karas by byl přítomen na sjezdu landsmanšaftu. V *Sedmičce* to tvrdil Grebeníček a já mu ještě řikala: „Máte pro to nějaké důkazy?“ Takže na tyto lidovce podám trestní oznámení, protože na titulních stranách šířili, že čerpám informace zásadně od komunistů a že lžu, což považuji za hrubé poškození své novinářské práce.

Kdo na vás podal trestní oznámení?

— Byla to paní, která si nepřeje být jmenována. Já její jméno znám. Ale respektuji její práni. Nechci říkat jméno, protože existuje i zákon o ochraně osobních údajů.

Já ji nebudu ani kontaktovat, ani vám to jméno neřeknu, ale prostřednictvím tisku jsem ji vyzvala, *ať vyjde ze stínu* a řekne, kde vzala ty sjetiny, které jsou používány jako důkazní materiál proti mně. Ať řekne, jestli je právník anebo kde vzala tu sofistikovanou mluvu trestního oznámení. Pokud to neudělá, tak budu celou kauzu považovat za politickou a budu to neustále tvrdit.

Paní Bobošíková, chápu, že kauzu klasifikujete jako politickou intriku, ale mně jde o obecnější věc. Že se paragraf zákona dá takovýmto způsobem zneužít k intrikám. Proto mě zajímá hlavně forma – jakým způsobem bylo tohoto paragrafu zneužito. Mezinárodní lidskoprávní organizace dlouho usilují o to, aby česká vláda zrušila kriminalizaci takzvaných „verbálních trestních činů“. A zde je vidět, že se paragrafy opravdu zneužit dají. Vy jste přece jako moderátorka Sedmičky musela hovořit v otázkách?

— Samozřejmě, že to byly otázky.

A teď vám řeknu, jak byl výslech veden: Formálně korektně. Pomineme-li, že vůbec byl veden, což nás může pohoršovat, byl veden korektně – v tom smyslu, že se ke mně policie chovala slušně. To chci zdůraznit. Ovšem dotazy mě šokovaly. Protože ty dotazy zněly – například: „Proč jste dne 19. 5. 2002 začala *Sedmičku* touto větou: ‚Jak vypadala mše na srazu sudetoněmeckého landsmanšaftu, kterou před chvílí odsloužil olomoucký biskup Jan Graubner?‘ Proč jste uvedla tuto větu a *co jste jí chtěla docílit*?“ Nebo se mě ptali: „Jaký byl *smysl vašeho dotazu*? Proč jste položila tuto otázku?“ Jednu chvíli se mě ptal vyšetřovatel, *na co jsem myslela*, když jsem pokládala tuto otázku, a tak to už jsem mu řekla, ať mě radši předvolá v poutech, protože své myšlenky opravdu nepovažuji za kriminalizovatelné – (smích). Tak to pak z protokolu vyškrtnli... – na co jsem asi myslela, když jsem se na něco ptala... (smích)

Když bylo trestní oznámení v prosinci rozšířeno sjetinami, je v nich nějak zaškrtnuto, kterými výroky v transkriptu jste se měla dopustit těchto „trestných činů“?

— Ne. Mám u sebe to, co ta paní podala. Z kopií nevyplývá, že by bylo cokoliv zaškrtnuto, ale vyšetřovatel, když se mnou vedl rozhovor, měl zvýrazňovačem vyznačené některé věty. Zřejmě označení vyplývalo z jeho úsudku.

Takže ta paní nabyla obecně – z vysílání – dojmu, že pomlouváte a šíříte poplašnou zprávu? Policie si už pak vše „rozebrala“ sama?

— Byly tam zmínky o landsmanšaftu a policie si už sama rozhodla – alespoň tak to na mě působilo – které otázky mají být s pomluvou (šířením poplašné zprávy a hanobením skupiny obyvatelstva) spojovány, které mají být předmětem šetření.

Omlouvám se, že se směju, ale bylo to opravdu komické. Pravda je jedna. Já, abych měla argumenty, velmi často kladu otázky konstatováním faktů.

Vždyť to je normální.

— Já vím. Jen vám vysvětluji, jak to probíhalo. Fakta, která v otázkách uvádím – podotýkám, že jsem nikdy, za celou dobu, co dělám *Sedmičku*, a v podstatě snad ni-

kdy za celou svou novinářskou práci, ale to si nevzpomínám přesně, ale o *Sedmičce* to přesně vím – nemusela dávat tiskovou opravu, omluvu. Nikdy nic. Nikdy fakta, která uvádím, nikdo nerozporoval. Ze strany tiskového zákona nikdy.

No, a tak jsem čelila dotazům: „*Jak víte, že Vatikán uzavřel konkordát s Hitlerem, což zaznělo ve vaší otázce dne tehdy a tehdy?*“ (*smích*) Odpověděla jsem: „Vážený pane kapitáne, vím to z literatury, z dějepisu, (*smích*) z encyklopedií, vím to z internetu.“ Dokonce jsem panu kapitánovi vyhledala (*smích*) na internetu církevní dějiny a tam jsem mu ukázala, jak Vatikán (*smích*) uzavřel konkordát s Hitlerem v roce 1933.

Prostě šokující na tom bylo to, že kdyby si policie chtěla ověřovat má tvrzení, všechna si je mohla ověřit z *veřejných, otevřených*, dostupných zdrojů. A vůbec je nemusela – –

Jinými slovy, chápete výslech jako popotahování pro popotahování, zastrašování?

— Ano. Já jsem to i tak definovala. Já osobně to považuji za zastrašování. Sedět někde šest hodin – co, ještě víc než šest hodin – a říkat policii, že si má najít v encyklopedii nebo v učebnici dějepisu, že Vatikán uzavřel konkordát s Hitlerem, to opravdu považuji za popotahování. Policie, pokud opravdu chtěla vyšetřovat i tyto paragrafy (a já respektuji jako občan to, že povinností policie je šetřit trestní oznámení, pak je otázka způsobu, jakým to dělá, samozřejmě), tak všechno, co bylo v pořadech řečeno, si mohla dohledat z veřejných zdrojů.

A ještě bych chtěla říct jednu věc. Policie mě vyšetřovala na základě přepisů, které nebyly autorizované. Já vůbec nevím, jestli ty přepisy nebyly pozměněné. My ty pořady ze zákona archivujeme třicet dnů.

Já jsem před sebou tu audiovizuální verzi vůbec neměla. Prostě nevím, kdo si kde na jakém počítači v poslanecké sněmovně zkopíroval transkripty pořadů a třeba v nich udělal i nějaké dodatečné změny. Neumím říci, jestli sjetiny, které byly proti mně použity jako takzvaný „důkazní materiál“ mé zločinnosti (*smích*), byly pravdivé ve smyslu, že to byly opravdu slovo od slova přepisy inkriminovaných *Sedmiček*. Přesto je policie používala jako důkaz. Oni se přiznali, že sami nevědí, zda je to autentický přepis.

Chtěli, abych já jim ty přepisy autorizovala. Řekla jsem jim: „Pánové, vy jste se zřejmě zbláznili. Porovnejme audiovizuální verzi a pak se bavme.“

Která není...

— Já nevím, jestli je. To musí říci televize Nova. Já si sama pořady nearchivuji. Rozumějte – záznamy archivuje vysílatel. Ale možná ty pořady existují. Jsou na internetu – nevím, jak hluboko zpátky. Nova má svůj internet. Ale policie se ani neobtěžovala porovnat přepisy s internetem, rovnou si zaškrtnula věticky v jakémisi přepisu. Těch přepisů, rozumějte, těch je na webech politických stran, na různých

mediálních webech mnoho. Přepisy dělá celá řada agentur a žádná z těch agentur zaprvé: Nemá povolení té televize to dělat (ale dobře, vem to čert), a zadruhé: Nemá znění od televize Nova autorizováno. Nemá.

Je to – neobratný – pokus vás zastrašovat...?

— Pane Čulíku, vy žijete v jiné kultuře.

Ano. Já vím. Hned si uvědomuji, že vzhledem ke stavu české justice to zase taková legrace není, to je pravda...

— Ano. Ale mám-li být úplně upřímná – a teď budu naprosto upřímná – a nechci, aby to vyznělo špatně: Nemít zázemí svého manžela [podnikatele], nemít právníka, advokáta, u kterého se nemusím ohlížet na fakt, že jeho hodina stojí tolik a tolik a je tam se mnou tolik a tolik hodin, nemít své zkušenosti s kauzou Česká televize a být jen v roli novináře, jenž musí živit sám rodinu, tak už jsem teď s odpuštěním *pokakaná v koutě* a mám vážné obavy o svou existenci.

To, že si vyšlápli zrovna na mě, která je shodou okolností vybavena jinak, než – řekněme – převažující skupina novinářů, tak to se jim „jenom nepovedlo“. Ale já být v jiné životní situaci, tak si vůbec nejsem ničím jista. Říkám to úplně upřímně.

Jak skončil váš „pobyt“ na policii? Na čem jste se dohodli? K čemu měl váš výslech vést dál?

— Podepsala jsem to, co jsem vypověděla. Třeba, že jsem se ptala proto, že mě to zajímalo... (*smích*). Nebo tam byly dotazy: „S jakým cílem jste položila tuto otázku?“ A já jsem odpovídala: „S jediným cílem pokládám své otázky. Aby mi respondent odpověděl a abych informovala diváka.“ Tak jsme sepsali takový protokol a já na závěr toho protokolu dala své prohlášení, které zhruba zní takto:

„Závěrem chci konstatovat, že respektuji právo kohokoliv podat trestní oznámení. Chtěla bych věřit tomu, že se jedná o hluboké nedorozumění a nepochopení smyslu novinářské práce v demokratické společnosti. Stejně jako v řadě jiných profesí i v žurnalistice se lze dopustit chyb. Jak už jsem ale výše uvedla, za dobu mého působení v Sedmičce nebyl nikdy CET 21 povinen odvysílat žádnou tiskovou opravu nebo omluvu přímo se vztahující k obsahu tohoto pořadu. Svou práci se snažím provádět co nejlépe tak, abych dostála všem zákonům své země i profesionální etice. Základní povinností mé práce novinářky je otevřeně informovat veřejnost a kriticky analyzovat slova a činy politických činitelů a veřejných osob. Toto trestní oznámení považuji za pokus mě v mé dosavadní činnosti zastrašit a za pokus omezit mou svobodu slova, kterou považuji za nedělitelnou.“

Ted' ale ještě taková drobnost – prý vám řekli, že jestli to budete medializovat, vydají soudní příkaz a „sundají vás z obrazovky“?

— Ano. Ten vyšetřovatel – opět velmi slušně – mi neřekl, že ho vydají. Řekl mi, že mě musí upozornit, že *pokud to budu medializovat, může být soudem vydán příkaz na předběžné opatření, které mi zakáže mou novinářskou práci*. On neřekl, že to udělají stoprocentně. On řekl, že *mě musí upozornit, že toto může nastat*. To mi řekl. Ano.

A na jak dlouhou dobu, to nespecifikoval?

— To nespecifikoval. A já s vědomím všech rizik jsem hned druhý den vše zveřejnila. Učinila jsem výpověď, mohla jsem si potom to celé ofotit, mohla jsem nahlédnout do spisu, kde jsem zjistila, že tam vypovídaly lidovecké špičky.

A jak vypovídaly ony „špičky“?

— No, třeba, že – (*smích*) Je to velmi legrační... Že na sjezdu landsmanšaftu sice byli, ale že tam nebyli jako poslanci, ale jako soukromé osoby. (*smích*) Někteří z nich...

Takže účelem výslechu lidovců bylo zjistit, zda je to obvinění podložené, nikoliv co si o něm myslí?

— Jak jsem pročitala protokoly, šlo to „po faktech“. Jestli je pravda, že tam byli. – Karas řekl, že tam nebyl, ale hned v tisku uvedl, že jsem tvrdila, že tam byl, ale ono to není pravda. Nikdy jsem neřekla, že byl Karas na sjezdu landsmanšaftu. Jak jsem už uvedla, to řekl v pořadu Grebeníček, ne já. A já jsem ještě Grebeníčkoví říkala, že to je závažné tvrzení a jaký má pro něj důkaz. A on na to reagoval, že to ví. Proti němu seděl Kasal, který mu řekl: „Není to pravda.“ Já řekla: „Pánové, v tomhle se neshodnete, pojďte dál.“ A přesto oni na mě plivou ještě i poté. Píší v tisku, že tvrdím, že Karas byl na sjezdu landsmanšaftu, já jsem to v životě neřekla. Pokračuji v očerňování osoby dál zcela bezostyšně na titulních stranách novin.

Na policii to leželo téměř rok a já jsem vyšetřována teď, kdy koalice v médiích – cituju: „doufá v jinou, vyváženou Novu“ – to říkal Cyril Svoboda. Kdy ministr kultury zkoumá zpravodajství publicistiky a kdy Špidla vykřikuje, že věří, že *teď se Nova změní*. A titulky v novinách vypadají stylem „Železný je pryč a co Bobošíková“?

Železného a jeho podnikatelské praktiky by bylo ovšem velmi obtížné hájit. Na druhé straně hrozí nebezpečí, že by se televize Nova mohla dostat tak říkajíc „pod kontrolu“ vlády.

— Ono by se jim to mohlo docela podařit.

Budete vysílat dál?

— V neděli 1. června jsem vysílala. Vysílala jsem v naprosto stejném duchu, kdy jsem šířila vtipy o vládní koalici. Ovšem – rozumíte – mně to všechno píšou diváci. A ten pořad je tak úspěšný, protože já tam reflektuju to, co mi lidé píší. A jestli mi někdo pošle vtip, že Rusnok leží Špidlovi v žaludku a potká tam Mareše, Kalouska a Svobodu a říká: „Pánové, jak jste se sem dostali, když mě Špidla spolknul?“ a oni řeknou: „No, my jsme přišli druhou stranou.“ (*smích*) Tohle je karikatura. Takto ob-

čané reflektují postavení malých stran ve vládní koalici. No tak to tam řeknu. Jsem zvědavá, co se – (*smích*) – zase bude dít. Protože já se měnit nehodlám. Respektuji i to, že mě může někdo vyhodit, ale pokud to půjde, tak svoji práci nezměním, to bych na sebe musela plivnout.

Svolala jsem tiskovou konferenci. Musím říct, že to pro mě opět byl velmi zvláštní zážitek, a možná, kdybyste tam byl, by to pro vás „vypovídalo“ ještě mnohem víc než pro mě. Novinářů tam bylo strašně moc. Tiskovku jsem uvedla fakty: Respektuji právo každého podat trestní oznámení, respektuji povinnost policie podání šetřit, ale vysvětlila jsem jim také, že jsem podezřelá z trestných činů a mohu dostat až dva roky, ale v tuhle chvíli považuji za mnohem cennější, abych dostala svým povinností novinářky. Že to vše líčím s plným vědomím toho, že mě policie upozornila, že má slova nebude v žádném případě komentovat, tedy že to kolegové nemohou ověřit z druhé strany. A ti novináři, když jsem jim vše vyličila, zůstali jak přimrazení a zazněl jen *jeden jediný dotaz*. Byla jsem úplně v šoku. Nepochopila jsem vůbec, proč byli tak přimrazení. Jestli je to nezajímalo a mysleli si, že přeháním, anebo byli v takovém šoku?

Co když si uvědomili, že i jim něco takového může hrozit?

— Je to možné.

Fakt je, že jsem ještě požádala karikaturistu Mareše, aby mi nakreslil úžasnou karikaturu, která se jmenuje *Jana Bobošíková po zásahu KOKOKO* – přičemž KOKOKO je Koaliční Koniášovo Komando. A – (*smích*) – na té karikatuře já klečím a nade mnou stojí Cyril Svoboda s křížem, Posselt s bičem a Cyril Svoboda říká: „Dva roky natvrdo a bude ti odpuštěno, dcero – možná,“ a Posselt říká „Další, prosím.“ A já říkám: „Landsmanšaft a restituce na obrazovku nepatří, teď už to vím.“ A když jsem tam rozdávala tuto karikaturu, tak za mnou někteří kolegové chodili a šeptali mi: „Paní Bobošíková, vždyť to vám může strašně ublížit.“

Rozumíte? V této společnosti začíná převládat atmosféra strachu. A to je něco, co mi hrozně vadí.

Měla jste nějaké reakce od politiků?

— Zavolala mi poslankyně Marvanová, že to považuje za porušení ústavy, že je tím pobouřená, že za mnou stojí, a že kdybych cokoliv potřebovala, ať se na ni obrátím. Musím říct, že mě to velmi potěšilo a s jejím svolením jsem to novinářům hned řekla. A v neděli jsem měla v *Sedmičce* Jana Rumla, a když ta *Sedmička* skončila, tak mi Jan Ruml velmi vážně řekl, že pokud jde o tu moji kauzu, že má připraven spacák...

2. 6. 2003

Irena Válová: „Chtějí mě zastrašit, protože hovořím o monopolizaci českého tisku.“

Obětí dalšího zneužití totalitních paragrafů v českém právním řádu, kriminalizujícím výroky, se stala Irena Válová z *Media Observatory*, projektu Evropské unie, na niž bylo podáno trestní oznámení kvůli „podezření z pěti trestných činů“, včetně nechvalně známé pomluvy a šíření poplašné zprávy za to, že varuje před monopolizací distribuce českého tisku. Základem *Media Observatory Česká republika* je tříletý projekt Evropské iniciativy pro demokracii a lidská práva financovaný Evropskou komisí. Možná, že projekt skončí tím, že Válová bude odsouzena do vězení...

Začal bych otázkou illusion déjà vu, dával jsem ji před třemi dny paní Bobošíkové: Z čeho jste byla obviněna a jaké vaše údajné formulace měly zavdat příčinu k trestnímu oznámení?

— No, pane Čulíku, teď bych vám musela přečíst těch třináct stran toho trestního oznámení. Obviněna jsem byla ze spáchání trestného činu „porušování tajemství dopravovaných zpráv“, podle paragrafu 239, odst. 1, písmeno b zákona č. 140/1961 Sbírky ve znění pozdějších předpisů, a tak dále –

Jakým způsobem jste porušila toto tajemství?

— „Opakovaně zveřejňovala a soustavně zveřejňuje o předmětném správním řízení“ – o správním řízení mezi Mediaprint Kappa a těmi šesti firmami, které fúzovaly v PNS – „vedeném úřadem pro ochranu hospodářské soutěže, jeho průběhu, účastnících a jejich zástupcích, postupu úřadu a dalších skutečnostech správního řízení se týkajících taková tvrzení, jejichž zveřejňování a manipulací s nimi může dle názoru oznamovatele naplňovat znaky trestného činu porušování tajemství dopravovaných zpráv.“

Ale jakých?

— „...dle informací oznamovateli dostupných byl takto například zveřejněn e-mail generálního ředitele společnosti Ringier ČR, a. s., ing. Tomáše Böhma, v němž informuje firemního právníka v souvislosti s průzkumem firmy, jak si věci stojí u soudů, o schůzce s ministry vlády České republiky panem Jaroslavem Burešem a panem Stanislavem Grossem, dále e-mail předsedy představenstva První novinové společnosti pana pana Jörna Röpera. Uvedená emailová korespondence byla na zasedání parlamentní komise paní Válovou veřejně citována a v kopii předložena

poslancům⁵⁶. Její obsah se tak stal následně veřejně přístupným, když byl uveřejněn mimo jiné na internetových stránkách elektronického týdeníku *Euro*.“

Takže jste údajně porušila listovní tajemství. Jak jste se k těm zprávám dostala, zeptám se jako vyšetřovatel?

— Ano, to se zeptat můžete. A já jako před vyšetřovatelem vám odmítnu odpovědět, protože využiji svého práva, které vy jistě velice dobře znáte – práva na ochranu novinářských zdrojů.

Samozřejmě. Zajímavé tedy je, že vzhledem k tomu, že vás pan Pokorný za to žaluje, potvrdil, že ty e-maily jsou autentické.

— Měla jsem ty dokumenty v kopích a mohu k tomu dodat to, co jsem uvedla na policii, že byly všechny získány legální cestou více či méně z otevřených zdrojů. Skutečně jsem žádné „tajemství dopravovaných zpráv“ neporušila.

Veřejný zájem při publikaci těchto e-mailů nehraje žádnou roli? To znamená, jestli objevíte, že někdo v e-mailu píše o tom, že se chystá někoho zabít nebo udělat miliardový podvod, zveřejnění těch informací je stále trestný čin?

— Podle mého názoru v celé věci hraje veřejný zájem velkou roli. I kdybych byla bývala porušila nějaké listovní tajemství, celá tato moje zpráva byla přednesena samozřejmě ve veřejném zájmu, neboť jejím smyslem byla obhajoba svobody slova, respektive zachování diverzity médií v České republice jako součásti svobody slova. Obrana svobody slova sama o sobě je veřejným zájmem.

Dále jsem se prý dopustila „šíření poplašné zprávy“, „pomluvy“, „poškození a zneužití záznamu na nosiči informací“ a „poškozování cizích práv“. Pan Pokorný toho sepsal velice mnoho.

Čím jménem to pan Pokorný sepsal a kdo je pan Pokorný?

— Pan Pokorný toto trestní oznámení podal na hlavičkovém papíru Advokátní kancelář Pokorný, Wagner a spol. a je pod tímto trestním oznámením podepsán jako Mgr. Radek Pokorný, advokát. Podal to sám za sebe. Zeptala jsem se na policii, zdali je přiložen k tomuto trestnímu oznámení mandát nebo pověření klienta, není tomu tak. Pan Pokorný tedy jednal sám za sebe. Na vaši otázku, kdo je pan Pokorný, mám informace z druhé ruky, většinou z tisku: Pan Pokorný má být právním zástupcem společnosti Ringier a z otevřených zdrojů v České republice lze získat informace o tom, že pan Pokorný je údajně právníkem, který je – prý – nějakým způsobem spojen s vysokými politickými špičkami ČSSD. Pan Pokorný je bývalým partnerem advokátní kanceláře Rychetský, údajně se měl ale s panem Rychetským rozejít.

Pan Pokorný upozornil paní poslankyni Dostálovou nedávno do poslanecké sněmovny, aby se k problému monopolizace distribuce českého tisku už nevyjadřovala. Ona se bránila, že je to její práce, a vystoupila s proklamací, že byl ten dopis pana Pokorného pokusem porušit svobodu jejího politického projevu.

Jak zdůvodňoval pan Pokorný své varování paní Dostálové, že se tím nemá zabývat?

— Že paní Dostálová uvádí nepravdivé informace o klientech a poškozuje je.

Paní Dostálová má parlamentní imunitu, ne?

— Ano, samozřejmě. Ze strany pana Pokorného šlo o zcela nesmyslný čin.

Firma Ringier je nějak angažována v PNS?

— Firma Ringier je jedním z vlastníků PNS.

Co myslíte, že toto trestní oznámení proti vám znamená?

— Je to pokus o zastrašení méj osoby, abych už něco takového neopakovala. Také může jít o nějaký způsob pomsty. Mám z celé záležitosti dojem, že ten policejní rada, který mě vyslýchal, je pod něčím nátlakem.

Jak to zdůvodňujete?

— Zdůvodňuji to tím, že toto trestní oznámení bylo podáno v Praze 10, přestože údajné trestné činy – tedy ten projev – jsem pronesla v Praze 1, v Poslanecké sněmovně; já bydlím v Praze 10. Údajné trestné činy se staly v Praze 1. Tam to bude také nyní postoupeno. Považovala bych za normální v normální společnosti, že státní zastupitelství Prahy 10 to buď odloží, anebo to rovnou postoupí Praze 1. To se nestalo a byla jsem naopak předána tomuto panu policejnímu radovi. Jeho otázky byly velice razantní, intenzivní a neustále a pokračovaly i poté, co jsem učinila prohlášení, že odmítám vypovídat.

Jaké to byly otázky a jak se ten pan vyšetřovatel jmenoval?

— Byl to policejní rada „podporučík Moravec V.“. Ptal se mě na totéž, co vy: jakým způsobem jsem získávala podklady ke své parlamentní zprávě. Tam jsem učinila to prohlášení, že vypovídat nebudu, protože jsem podklady získávala pouze legálně a předmětné trestní oznámení považuju za pokus o zneuctění své osoby v souvislosti se svým úsilím na ochranu svobody slova proti ryze komerčním zájmům, za pokus s politickým kontextem. I poté, co jsem učinila toto prohlášení, měl pan podporučík Moravec další otázky, které bych považovala za mnohem nebezpečnější. On se mě totiž ptal, odkud posílám své tiskové informace a kde je zpracovávám. Prohlásila jsem, že se tiskové podklady pro zprávy zpracovávají v sídle *Media Observatory*, což je Brandýs nad Labem. Vyvozuji z toho, že buď je ta otázka naprosto nesmyslná, což u tohoto profesionálního člověka nepředpokládám, anebo míří tam, že v sídle *Media Observatory* by bylo možno provést domovní prohlídku. Když se tedy ptá, jakým způsobem jsem veřejnosti oznamovala skutečnosti či názory, které získala *Media Observatory*. Neustále jsem opakovala, že prostřednictvím ČTK. Jeho nezajímalo, komu jsem to říkala, ale odkud.

Z jednoho pohledu je to úplně tentýž případ jako u paní Bobošíkové: Jak to, že se policie na to nepodívá a okamžitě to neodloží? Vždyť to je absolutně protidemokratický, zastrašovací postup?

Důvodnost trestních oznámení posuzuje policie nebo ten, kdo to dozoruje, státní zastupitelství. V tomto případě se tuto věc rozhodlo státní zastupitelství v Praze 10 postoupit policii, nikoliv, že by ji odložilo, anebo postoupilo na Prahu 1. Nevím, které konkrétní osoby o tom na státním zastupitelství rozhodly. Z tohoto mechanismu vyvozují, že i pan podporučík Moravec se ocitl pod nějakým nátlakem někoho, takže to dělat musel. Protože za normálních okolností by to buď odložilo státní zastupitelství, nebo to rovnou poslalo do Prahy 1, anebo by to rovnou do Prahy 1 poslal pan Moravec, což nyní činí. Ptám se, proč mě tedy potřeboval vyslýchat a vypytovat se mě, odkud posílám e-maily, k tomu, aby to poslal do Prahy 1, což mi řekl, že se stane.

Jste si vědoma, že paragrafy kriminalizující verbální trestné činy jako pomluva nebo šíření poplašné zprávy jsou systematicky odsuzovány zahraničními lidskoprávními organizacemi, protože omezují svobodu projevu? Chcete k tomu něco říci v souvislosti s vaším případem?

— Není co dodat. Vy to velice dobře víte. Mezinárodní instituce opakovaně upozorňují na verbální trestné činy, které stále jsou zařazeny v našem trestním řádu. Já sama jsem nedávno dělala analýzu pro jednu americkou univerzitu, takže jsem musela všechny tyto trestné činy přeložit do angličtiny, a tudíž si je přečíst a spočítat. Ony to nejsou jenom ta pomluva. Vy to máte v *Britských listech*.⁵⁷ Ono je to mnoho variant toho trestného činu. Hanobení skupiny obyvatel, a tak dále. Ale on je to i zákon o šíření pornografie, který je tak nejasný, že kdyby ho chtěl někdo využít, tak se zavrou okamžitě všechny trafiky v této zemi. Touto zkušeností, překladem – ono je těch paragrafů asi dvanáct – jsem prošla a považuju to za věc zejména českých politiků a poslanců, aby s tím konečně začali něco dělat – ale také odborné veřejnosti a advokátní komory.

V tomto případě si myslím, že má pravdu pan Gustl Glattfelder z Evropské federace novinářů, když říká, že celkově svoboda slova v Evropě začíná být omezována a že je nutné, aby se novináři a odborná veřejnost spojili s komorami a s právníky v této věci. Protože ani jeden z nás, jednostranných odborníků příliš vysokého stupně, nedokáže v této věci sám nic změnit.

Před několika dny mi říkala Jana Bobošíková, že když uspořádala tiskovou konferenci o svém případě, všichni sice přišli, ale mlčeli. Myslíte si, že je realistické, že budou čeští novináři usilovat o zlepšení poměrů?

— Já to znám. Já vím, o čem mluvíte. Jde o nedostatek uvědomění si závažnosti celé věci, který vyplývá z nedostatku informací a informovanosti novinářů. Bohužel není zvykem v České republice to, co je zvykem jinde, že sami novináři znají většinou precedenční případy, znají pravidla, znají zákony. Tady to tak není a není tu ani zvykem solidarita mezi novináři. Je to dáno také tím, že Česká republika za svobodu

slova zatím bojovat nemusela. Ona ani Evropa příliš nebojovala. Oba víme, že největší boje se odehrávaly v té nenáviděné Americe. My jsme si ten boj zatím neprožili. Oba víme, že historie svobody slova jako podmínky demokracie je dvousetletou historií soudních sporů, trestních oznámení. To v České republice velice chybí.

Takže my v České republice teprve nastupujeme na tuto cestu.

— Ano. Právě na ni nastupujeme. Vlastně z toho mám radost, že konečně na tu cestu nastupujeme. My si to prostě asi musíme prožít jako kterýkoliv jiný národ či stát.

Že policie a právní řád vystupuje jako obránce velkopodnikatelských zájmů, to je docela znepokojující věc, protože normálně má být právo a zákon na straně řadových občanů.

— Máte pravdu. Ale i v tomto jsme na samém počátku. U nás je to všechno obráceně než jinde. Tato tradice tu dosud není.

Kolik let můžete dostat?

— Fakt nevím. Nad tím jsem nepřemýšlela. Jsou to ale opravdu zajímavá obvinění. Moje prohlášení, že je tiskový monopol nejvážnější ohrožení svobody slova od jejího vzniku – to je „šíření poplašné zprávy“. Například má věta: „Tento monopol může ovlivnit cenu jogurtu, nechat padnout vládu nebo zvolit prezidenta“ – je předmětem trestního oznámení, že šířím poplašnou zprávu.

Zajímavé je, čeho se dopouštím a jak mě pan Pokorný charakterizuje. On píše v závěru: „S ohledem na závažnost jednání Ireny Válové, jeho intenzitu a možné nedozírné následky oznamovatel žádá, aby toto jeho oznámení bylo náležitě prošetřeno, a to rovněž za účelem zabránění Ireně Válové pokračovat v tomto popsaném jednání.“

A tím je poukazování na monopolizaci distribuce tisku.

— Ano. Kdosi mě upozornil, že se tato věta používá, když jste potenciálně podezřelý z vraždy. „Jde o trestný čin velké intenzity a může mít nedozírné následky,“ když vás rovnou nezavřou, nevezmou do vazby. Takže z této věty by mohl vyplynout takový návod pro policii, že mi v tom lze zabránit dvěma způsoby. Vydat předběžné opatření, anebo mě vzít do vazby.

Jak se na to dívá váš právník?

— Pan magistr Nespala řekl zcela jednoznačně, že odmítneme vypovídat. Stal-li se trestný čin, nechť je vyšetřen. Já s ním naprosto souhlasím. To je názor profesionála k mechanismu celé věci. Sám říkal, že je to tak absurdní, že k tomu vypovídat nemám, protože je to absurdní a protože jsem nic nespáchala.

Jsme spolu zajedno v jedné věci. Novinář, pokud je zván na policii – ať už jako svědek nebo jako podezřelý, protože já mám v tuto chvíli statut podezřelého – by neměl vypovídat v žádném případě, protože je to policie, která je tady od toho, aby

konstatovala, zdali jde o podezření z trestného činu, či nikoliv, a pokud ano, aby věc vyšetřila, avšak bez pomoci tohoto novináře. Ona musí mít jiné alternativy jak vyšetřit, zdali došlo ke spáchání trestného činu. To je to, co přednášel nedávno v Praze pan profesor Dirk Voorhof: Novináři ve vztahu ke svědeckým výpovědím. Novinář nikdy nemůže být úplně věrohodným svědkem vzhledem k tomu, že je ve věci angažován.

Máte k dispozici nějaké reakce politiků?

— Nemám.

Když jste s tím svědectvím vystoupila v únoru ve sněmovně, jaké byly reakce tehdy?

— Velice zajímavé. Dvoji. Na jedné straně například paní poslankyně Dostálová celkem chápala, oč v této věci jde, a velice – až k mému překvapení, snad se jí nedotknu, když to řeknu takto – razantně se rozhodla věcí zabývat. Dokonce mi bylo sděleno, že je pověřena předsedou Komise pro sdělovací prostředky, aby dál tuto záležitost sledovala a zabývala se jí.

Zatímco pan poslanec Langer hned během toho slyšení poté, co jsem přednesla tu zprávu, vyjádřil svou skepsi k celé záležitosti a nepřímou mě označil za televizního revolucionáře. Rovnou v poslanecké sněmovně.

Tomu nerozumím.

— On tam řekl, že kdykoliv slyší cokoliv o svobodě slova, že mu to připomíná televizní revoluci. Toto jednání bych hodnotila jako bagatelizaci celého problému a bagatelizování svobody slova jako disciplíny.

No, spíš je to demagogie, protože pan Langer velmi dobře ví, že ve věci České televize nešlo o svobodu slova a že s ní nemůže spojovat všechny ostatní kauzy.

— Pan poslanec Langer tak učinil s tím, že měl jako jediný při tom slyšení před sebou materiály různých vydavatelství, jak si někteří členové tam povšimli, takže on už byl předem informován i od vydavatelů. A byl to pan Langer, který vyzval předsedu pro komise pro sdělovací prostředky, aby při tomto slyšení byla vyslechnuta i druhá strana. Já jsem to nepochopila, protože svoboda slova má jen jednu stranu.

Slyšel jsem v Praze názory, že vy lobbujete za podnik Media Print Kappa a že všude ve světě je distribuce tisku monopolní.

— Ano. Tak to, že lobbuju za Media Print Kappa, jsem sama o sobě taky slyšela. Není tomu tak. Lobbuju za normální poměry. Není tomu ani tak, že by všude ve světě byla distribuce tisku monopolní. Tak tomu není v žádném případě a dokládá to studie Unie vydavatelů, kterou publikovali na svých stránkách. Z ní vyplývá, že jediný monopol na distribuci tisku je v Lucembursku. Jinak všude po celé Evropě existuje samozřejmě více firem, například v Německu je jich kolem osmdesáti, a asi sedmnáct z nich vlastní vydavatelé. Pokud se týče Spojených států, tam jsou monopoly v jednotlivých státech či v jednotlivých městech, ale neexistuje distribuční mo-

napol národní, že by v USA byla jedna jediná firma, notabene vlastněná vydavateli. Špatná situace v tomto směru je v Maďarsku. Tam je jedna jediná firma na distribuci tisku, je to zahraniční firma, ale není vlastněná vydavateli. Je to nezávislá firma. To je ten rozdíl mezi Maďarskem a ČR. Poslední studie nadace, podporované sociálními demokraty v Německu, Friedrich Ebert Stiftung, která se zabývala stavem tisku v Maďarsku, vysloveně uvádí, že právě toto je příčinou „zabetonování“ a nulového pokroku v tisku v Maďarsku. A o tom já po celou tu dobu hovořím. Mně je zcela jedno, zda jde o firmu Media Print Kappa nebo o nějakou jinou. To nehraje žádnou roli a taky jsem se o této firmě zmínila v celé té řeči pouze jednou, na samém začátku, když jsem řekla, co se stane, pokud ta firma padne. Ostatně ono se to už děje.

Závěrem byste měla možná pro názornost stručně zopakovat, co skutečnost, že je distribuční forma vlastněná vydavateli, pro český trh tisku znamená.

— Znamená to, že ve chvíli, kdy šest firem, které mají současně osmdesátiprocentní podíl na trhu tiskových médií v České republice, vlastní jednu jedinou distribuční firmu, je to vertikálně-horizontální dohoda a monopol na distribuci tisku v ČR. Znamená to, že vyloučen z distribuce tisku může být každý další vydavatel, ať už český nebo zahraniční, jenž se pokusí rozjet na území ČR nějaké noviny. Pro stánkaře a pro prodejce tisku to znamená, že ten distributor bude ovládat ceny a smlouvy s nimi, ten distributor jako monopol, složený z vydavatelů, samozřejmě bude mít kontrolu jak nad cenami tisku, tak nad cenami prodeje tisku i nad ostatními dohodami a smlouvami. A řeknu vám, co je tím myšleno. To je věc, kterou mnozí kolegové nemusejí úplně vědět. To je třeba vliv na kolektivní smlouvy. Mohou zároveň vytvářet i dohody s politickými stranami, s vládou či s kýmkoliv jiným, a ekonomické dohody, například v oblasti cen inzerce. Všechny dohody, všechny smlouvy budou tímto monopolem kontrolovány. To je v kostce to, co se tady momentálně odehrává, a já na závěr mohu říci, že na té zprávě, kterou jsem přednesla v poslanecké sněmovně, nadále trvám. Ostatně ona se situace možná trochu změnila. Minulý pátek poslanecká sněmovna sama vydala usnesení k zajištění plurality tisku v České republice a konstatovala, že tato pluralita názorů není zajištěna, protože samozřejmě z monopolizace vyplývá, že veškeré názory a informace, jež tento monopol šíří, jsou názory a informacemi tohoto monopolu – nikoho dalšího.

Ale protimonopolní úřad v České republice s vámi nesouhlasí.

— Nesouhlasí a vydal rozhodnutí opačné, ale, pane Čulíku, *Media Observatory* má dvě další studie velice renomovaných a respektovaných právníků, které říkají, že v tomto případě se zcela jednoznačně jedná o kartel a o monopol.

A proč s vámi protimonopolní úřad nesouhlasí?

— Antimonopolní úřad se mnou souhlasit nemůže. Má svou vlastní politiku a může samozřejmě vydávat takové výroky, jaké se mu líbí.

Ano, ale jak je zdůvodnil? Že je všechno v pořádku?

Nijak je nezdůvodnil. V podstatě je jejich zdůvodnění stejné jako naše zdůvodnění. Oni popíší kartel tak, jak je kartel běžně popisován, a napíší, že v tomto případě se o kartel nejedná.

5. 6. 2003

Stane se ČRo 6 stejně promarněnou šancí, jakou bylo Rádio Svobodná Evropa?

Svobodná Evropa, předchůdce dnešního ČRo 6, přišla do České republiky v červenci 1994 s velmi nejistou budoucností (Američané ji už odmítli financovat, českou redakci, sídlící v Mnichově, na jaře 1994 zlikvidovali a její zaměstnance propustili).

To, co pak přešlo pod vedením někdejšího šéfa českého vysílání RSE Pavla Pecháčka do České republiky, takzvané Rádio Svobodná Evropa, už nemělo z právního hlediska s někdejší mnichovskou stanicí Radio Free Europe/Radio Liberty nic společného – byla to nově založená soukromá rozhlasová stanice bez právní kontinuity s RFE/RL.

Američané dali Pecháčkovi na provoz jeho nové soukromé stanice do září 1995 jednorázovou částku jednoho milionu dolarů a nadále se o ni odmítli starat.

Bylo poctou Pecháčkovu vyjednávačskému umu (mezi lidmi, kteří ho znali, měl pověst „koňského handlíře“) – že se mu tuto soukromou stanicí s dočasným zahraničním financováním podařilo začlenit do struktury pražského veřejnoprávního (!) Českého rozhlasu. Nebylo to bez problémů ani řevnivosti. Reportéři, kteří do Pecháčkovy stanice přešli z Německa, dostávali i nadále – podle možností – plat západního stylu: Argumentovali, že si i nadále musejí financovat v Německu byty atd. Naproti tomu noví zaměstnanci Rádia Svobodná Evropa dostávali jen skromný domácí plat českého rozhlasového novináře.

Potíž také je, že nová Svobodná Evropa musela podporovat vládnoucí, tehdy český „pravicový“ *establishment*, protože na něm existenčně záviselo její přežití. Idealistická představa, že by se Rádio Svobodná Evropa mohlo stát tvrdou, nezávislou, investigativní stanicí, která by svou prací ve prospěch veřejnosti určovala politikům agendu a byla českým novinářům vzorem, se nemohla uskutečnit, i když přirozeně mnozí pracovníci RSE ze Západu museli vědět, co je dobrá novinářská práce. Sami se jí však kupodivu většinou nevěnovali.

Asi to bylo hlavně proto, že ani mnichovská RFE/RL nikdy nebyla skutečnou novinářskou institucí, jejím účelem bylo – v českém prostředí, trpícím pod knutou komunismu jistě užitečným – šíření protikomunistické propagandy. Hlavním problémem už za komunismu bylo, že stanice RFE/RL neprezentovala západní demokracii jako to, čím ve skutečnosti je – jako neustálý kritický, debatní proces omylných s omylnými, kdy dochází k postupnému korigování chyb nikoliv proto, že někdo,

nějaký ministr, nějaký prezident, nějaký „západní demokratický vládce“ má patent na rozum, ale protože moc politiků – velmi nedokonalých a i na Západě zkorumpovatelných – je nezávislími novináři neustále zpochybňována.

Informace, které československé vysílání RFE/RL poskytovalo o domácí situaci už někdy v sedmdesátých letech, byly velmi cenné. Jenže ten, kdo tou dobou byl schopen sledovat i jiné západní sdělovací prostředky – například krátkovlnné zahraniční vysílání společnosti BBC v angličtině – velmi rychle poznal, jak zkreslený je přístup RFE/RL k *západní* politice. Byl totiž nesmírně uctivý. Už jako studentu v sedmdesátých letech mi vadilo, že RFE/RL prezentuje západní politiky, jako by to všechno byli jacísi ctihodní, nekritizovatelní tatíčkové „tomášové garriguové masarykové“.

Přitom mezi čelnými západními politiky včetně amerických byli často velmi neskrupulózní jedinci, případně i pitomci. A zrcadlovým obrazem, obdobně tomu, jak se v sovětském bloku nikdy nesměla v tisku vyskytnout žádná lidská fotografie komunistických diktátorů, ani žádné lidské informace o nich, protože tito potentáti byli jen ideologickými symboly, vlastně totéž platilo ve vysílání RFE/RL i o amerických politicích.

Jednou, už v devadesátých letech, jsem se v pravidelném *Čtení ze západního tisku*, vysílaném na československé stanici RFE/RL, zmínil o tehdy silně medializované události: Americký prezident George Bush senior podlehl tuším během oficiální návštěvy Japonska náhlé střevní chřipce. Na jakési oficiální recepci v Japonsku najednou zezelenal, pozvracel se a spadl pod stůl. Podrobnosti incidentu byly ze *Čtení ze západního tisku* vyškrtnuty. Americký politik byl – v podání RFE/RL – přece polobůh, jemuž se lidské věci nestávají...

Takže už svou historii – v RFE/RL v Mnichově bylo mezi členy redakce mnoho lidí, kteří nebyli vlastně novináři, mezi českými exulanty sháněla americká správa stanice lidi, kteří by uměli psát a věděli, co je podstatou novinářské práce, docela horko těžko – asi Svobodná Evropa nebyla předurčena k tomu, aby se stala dobrým médiem.

Výjimkou byla situace těsně po roce 1968, kdy vedení americké stanice učinilo moudré rozhodnutí a přijalo do české redakce celou řadu dobrých a známých novinářů z období Pražského jara – včetně Milana Schulze, Slávy Volného a Karla Jezdinského. Ti se ovšem posléze stávali v redakci terčem útoků zatvrzelých antikomunistů. Jak o tom svědčil Milan Schulz ve svém článku před časem publikovaném v časopise *Listy* (v *BL* 17. 5. 1999⁵⁸), přezdívali jim Rudý koutek.

Historie stanice tedy nebyla z novinářského hlediska pro další vývoj příliš povzbuzující. A vskutku: po přechodu do České republiky v roce 1994 se urychlil její úpadek. Namísto nezávislé novinářské práce na podporu a kultivace demokracie (stanice ovšem o sobě neustále prohlašovala, že právě to dělá) se Rádio Svobodná

Evropa stalo v druhé polovině devadesátých let vlastně pouhým sanatoriem, útočištěm pro pár zaměstnanců, jejichž účelem práce nebylo dělat dobrou novinářinu padni komu padni, ale vysílat tak, aby si zachovali své sinekury (jedna čelná pracovnice Rádia Svobodná Evropa to v roce 1995 v soukromém rozhovoru přiznala docela otevřeně). Rádio Svobodná Evropa se stalo v devadesátých letech jen zdrojem nepříliš přemýšlivé bigotní, pseudopracovnické propagandy, a odcizilo si tím většinu posluchačů, jimž už tento způsob vysílání většinou nestačil.

Řediteli stanice Pavlu Pecháčkovi se podařilo během času od Američanů znovu vyjednat určité finanční příspěvky a spolupráci se stanicí RFE/RL. Paradoxním důsledkem přílivu těchto amerických peněz bylo, že posilovaly ve stanici vliv staré cenzurní gardy. Někteří komentátoři měli přístup do stanice během této éry zakázán: Potíže měl Jiří Pehe, potlačovány byly příspěvky Václava Žáka a mé jméno se nesmělo ve Svobodné Evropě objevit po dobu sedmi let – stanice mě znovu požádala o spolupráci paradoxně znovu až v říjnu 2002 poté, co Američané přestali stanici dotovat a část staré gardy ze stanice, která se nyní plně přejmenovala na ČRo 6, odešla.

Je škoda, že tento neblahý vývoj během devadesátých let stanici RSE/ČRo 6 téměř zničil. Začátkem devadesátých let měla česká Svobodná Evropa v zemi velký vliv, protože lidé oceňovali její boj proti komunismu. Vysílali jsme tehdy prý až pro tři až čtyři miliony posluchačů. (Pracoval jsem pro RSE od roku 1990 do roku 1995.)

Tyto posluchače RSE nemusela během devadesátých let ztratit, kdyby využila své pověsti a dokázala se přizpůsobit novým, demokratickým podmínkám. Znamenalo to: dělat nezávislou, investigativní práci, nepředstírat, že existuje nějaké „jediné, správné, ideologické“ řešení, vystupovat ve veřejném zájmu ve prospěch obyčejných lidí proti vládě i *establishmentu* a být tvůrcem veřejné politické agendy v České republice – přinášet nové, exkluzivní informace, které by se teprve pak objevovaly v novinách v palcových titulcích s tím, že je objevila RSE.

To se nestalo, a tak vysílá ČRo 6 i v současné době jen pro malou skupinku posluchačů a její dlouhodobá budoucnost je nejistá.

I nyní by se mohla tato stanice vzchopit a zachránit: Kdyby začala systematicky vysílat nejrůznější kritické politické názory, kdyby začala vytvářet politickou agendu, kdyby se začala zastávat zájmů obyčejných lidí, kdyby promluvila tak, aby připoutala zájem mladých lidí. V České republice chybí vysoce kvalitní a přitom „tvrdá“ nezávislá politická rozhlasová stanice. Jak se zdá však, ČRo 6 se jí asi bohužel nikdy nestane. Dnešní vliv této stanice je mizivý, a tak možná ani nestojí za to se jejím osudem na stránkách *Britských listů* takto podrobně zabývat. Škoda.

16. 7. 2003

Jak Jan Urban ve veřejnoprávním rozhlase šíří propagandu ve prospěch Bushovy vlády

Úkolem veřejnoprávního rozhlasu a televize je poskytovat nezávislé, analytické a kritické informace, udržující ve veřejném zájmu odstup od veškerých domácích i zahraničních mocenských center. Je paradoxem, sledujeme-li systematictěji příspěvky Jana Urbana, hlavního zahraničního komentátora rozhlasové stanice ČRo 6, a zjistíme, že tento někdejší disident a bojovník proti komunismu příliš nechápe zásady nezávislé novinářské práce.

Je výsměchem dějin vůči Janu Urbanovi, že ve svém zahraničněpolitickém zpravodajství, kdy se snaží omlouvat politiku současného amerického vládního *establishmentu*, paradoxně používá propagandistické postupy, které silně připomínají metody někdejšího komunistického *Rudého práva*. Zvlášť pozoruhodný byl v tomto smyslu jeho příspěvek, který se vysílal v pořadu *Názory a argumenty* stanice ČRo 6 dne 14. července 2003.

První zásadou profesionálního novináře je, že nepodlézá mocným ani *establishmentu*. Pohled na „novináře“, jenž mocným podlézá, případně omlouvá jejich činy, je trapný. Prostě se to normálně nedělá, že by systematicky novinář psal o tom, jak je nějaká vláda či politik či vládnoucí politický *establishment* dobrý. Pokud se něčemu takovému novinář propůjčí, přirozeně se okamžitě vystavuje podezření, že funguje pro nějakou vládu jako profesionální propagandista. Myslím, že Jan Urban je příliš čestný člověk na to, aby takovou činnost vykonával vědomě. Ve svém psaní však projevuje pozoruhodnou směsici naivity a arogance. Jeho vnímání dnešního složitého světa – aspoň tak, jak ho prezentuje ve svých politických komentářích – je prajednoduché. Přitom v něm projevuje určitou nadřazenost jako „majitel jediné skutečné pravdy“ – jen Jan Urban v dnešní době ví, jak všechno je správně. (V nedávném článku, publikovaném v časopise *The American Prospect*, české shrnutí v *BL* ze 14. 7. 2003⁵⁹, upozorňoval George Soros, že právě takovýto postoj nadřazenosti je to, co činí George W. Bushe nedemokratickým.)

Tato Urbanova naivita jako by přežívala z období před pádem komunismu. Jenže bipolární svět už dávno zmizel a v současnosti je nesmírně obtížné apriorně označovat, i nepřímo a podprahově, nějakou zemi či její vládu za vzor dokonalosti či politické zralosti. Je to černobílé vidění, které neodpovídá dnešnímu složitému světu. Jediné, co může dobrý novinář v dnešní nepřehledné situaci dělat, je snažit se to, co

se děje kolem něho, analyzovat nezávisle a kriticky, bez ideologické předpojatosti, a snažit se korigovat obrovskou moc politiků tím, že vystavuje jejich činy neúplatně a systematicky veřejné kontrole.

Novinář se nemůže vzdát svých kritických schopností jen proto, že snad usoudí, že vláda Spojených států je „lepší“ než vláda nějaké arabské diktatury, a proto je nutno jí projevovat pozitivní vstřícnost. Novinář je tady od toho, aby odhaloval nedostatky *jakýchkoliv* vládních struktur, ať jsou v Saúdské Arábii nebo v Americe. Začne-li například politiku Spojených států omlouvat, je to vždycky podezřelé.

Bohužel se zdá, že Jan Urban píše o USA dost podobně, jak kdysi psávalo *Rudé právo* o „milovaném“ Sovětském svazu. Když už Urban nakonec musí uvést o americké politice nějakou nepříznivou informaci, konstatuje ji, ale začlenění ji mezi věty svého subjektivního komentáře, jímž tu nepříznivou informaci omlouvá anebo bagatelizuje.

Rozeberme si jeho pondělní příspěvek v pořadu *Názory a argumenty* rozhlasové stanice ČRo 6 po jednotlivých úsecích. Urban píše:

„Pouhých deset týdnů po skončení bojů v Iráku byla po mnoha jednáních jmenována nová irácká vládní rada. Kdyby se v rychlosti převádění moci na místní orgány ve vojenskou invazi dobyté zemi soutěžilo, Irák by určitě aspiroval na světové prvenství.“

Je to zavádějící, je to apologetická a neúplná informace. Tato vládní rada byla ustavena minulou neděli, přičemž měl nad výběrem jejích členů *právo veta* americký administrátor Iráku Paul Bremer. Legitimitu této rady zpochybnila celá řada hlasů v Iráku i v zahraničí. V úterý se v šiitské čtvrti Kazimja v Bagdádu konal pohřeb jednoho významného šiitského duchovního. Mnoho účastníků pohřbu kritizovalo novou radu. Zdůrazňovali, že je nezvolená a že nemá žádnou legitimitu. Městský úřad v městě Fallúdža vládní radu odmítl s tím, že byla vybrána podle etnických měřítek. V Iráku se skutečně dosud nekonaly žádné všeobecné volby. Jistě, možná se ještě *nemohly* konat, ale seriózní komentátor by se zmínil o tom, že se *nekonaly*. U značné části irácké populace je americká a britská armáda nepopulární, v jednom iráckém městě nedávno požadovali místní policisté, aby okupační vojska ze země odešla. Tvrdili, že nemohou vykonávat svou práci, protože je místní lidé považují za kolaboranty s okupanty. Jmenování „nové irácké vládní rady“ americkou okupační mocí s právem veta je sporné. Z právního hlediska nemají Spojené státy k jmenování takové „vládní rady“ mandát. Proč o tom Jan Urban neinformuje? Bez výše uvedeného kontextu je Urbanovo vychvalování „dalšího amerického úspěchu při budování kapitalismu“ zavádějící.

Urban dále konstatuje:

„Stále však platí staré pravidlo parlamentní demokracie v éře televizního zpravodajství, a to, že domácí události a kontexty jsou stokrát důležitější než všechno, co se stane v zahraničí. A tak se politická a mediální debata ve Velké Británii a Spojených státech těchto dní nesoustřeďuje na současnost a už vůbec ne na úspěchy posaddámovské obnovy Iráku, ale na minulost. Základním a vášnivě probíraným tématem je, zda Tony Blair či George Bush a jejich spolupracovníci nemanipulovali se zpravodajskými informacemi s cílem získat podporu pro invazi a odstranění Saddáma Husajna. Popularita obou pánů rychle klesá.“

To jen také neférové zkreslení. Jan Urban v komentáři nepřipomněl, že v tomto případě absolutně nejde o podružné vnitropolitické, domácí britské ani americké spory. Jde o zásadní věc: Britská a americká vláda zdůvodňovaly nutnost zaútočit na Irák vážným nebezpečím, které údajně představoval Irák pro Spojené státy, Velkou Británii i mezinárodní společenství svými zbraněmi hromadného ničení. Dokladovala to tím, že prý „Irák je schopen zaútočit v zahraničí svými zbraněmi hromadného ničení“ do pětáctyřiceti minut, a mimo jiné i nepravdivým tvrzením, že se Irák údajně pokoušel koupit uran z Nigeru v Africe. Nyní bylo s konečnou platností oficiálně potvrzeno, že tyto údaje byly falešné.

V demokraciích je vyhlášení války jiné zemi a vojenský útok proti ní velmi vážnou věcí. Americký Kongres a britská Dolní sněmovna byly přesvědčeny, že je nutno zaútočit na Irák, protože údajně existují pádné důkazy o vážné hrozbě od Saddáma Husajna britským a americkým zájmům. Vojenský útok na jinou zemi musí mít právní opodstatnění, jinak se svět octne v anarchii. Nyní vychází – jak se zdá – najevo, že právní opodstatnění útoku na Irák bylo v obojích zemích chabé. Vyvolává to velmi vážné ústavní otázky, protože žádný vedoucí představitel demokratické země si nemůže dovolit zatahnout svou zemi do války bezdůvodně.

Tuto vážnou diskusi, která se rozhořela v Británii i v Americe, není možno bagatelizovat jako údajné „domácí politikaření“. Znovu tu Jan Urban – v politováníhodné tradici někdejší Svobodné Evropy – selhává při svém úkolu vysvětlovat české veřejnosti, že podstatou demokracie na Západě je ostrá veřejná diskuse. Stavět se na stranu *establishmentu* a bagatelizovat kritické hlasy, které jsou motorem demokracie, jako účelové a bezvýznamné politikaření věčných kverulantů a nespokojenců či jako „politické harašení“ (viz níže) připomíná někdejší totalitní postoje. Je neporozuměním demokracii.

Urban:

„Mediální debata ve Velké Británii a Spojených státech těchto dní se nesoustřeďuje na současnost a už vůbec ne na úspěchy posaddámovské obnovy Iráku, ale na minulost.“

Vidíte, Urban zaznamenává další „úspěchy při budování kapitalismu“! Tato jeho věta je také zmanipulovaná a zkreslená. Nevím o podstatnějších úspěších „postsaddámovské obnovy Iráku“, faktem je, že až donedávna se objevovaly opakované články o tom, že se americko-britské správě stále ještě nepodařilo odstranit v zemi chaos, zavést pravidelnou dodávku pitné vody a elektrického proudu (rodiny musely ještě donedávna brát vodu ze špinavé řeky, a docházelo proto k vážným onemocněním malých dětí v situaci, kdy nebyly nemocnice vybaveny potřebným množstvím léčiv). Americká správa navzdory příslibům nevyplácela plat příslušníkům armády ani státním úředníkům, kteří se dostali do vážných existenčních potíží. Toto všechno vedlo k podstatnému poklesu popularity Američanů u řadových Iráčanů. Takové jsou alespoň informace, jež průběžně přinášejí britské sdělovací prostředky. Hovory o „úspěších postsaddámovské obnovy Iráku“ jsem v mezinárodním tisku nenalezl, možná jsem se špatně díval...

Urban:

„Základním a vášnivě probíraným tématem je, zda Tony Blair či George Bush a jejich spolupracovníci nemanipulovali se zpravodajskými informacemi s cílem získat podporu pro invazi a odstranění Saddáma Husajna. Popularita obou pánů rychle klesá. Dnes už jsou celé dvě třetiny Britů přesvědčeny, že jim premiér, ať už vědomě, či nevědomky, uváděl nepravdivé informace. Na obou stranách Atlantiku se poprvé od oficiálního konce války objevily hlasy požadující dokonce rezignaci nejvyšších představitelů.“

„Základním a vášnivě probíraným tématem je, zda Tony Blair či George Bush a jejich spolupracovníci nemanipulovali se zpravodajskými informacemi“ – z formulace je zjevné, že se skutečnost, o níž referuje, Janu Urbanovi nelíbí. Formulace obsahuje podprahový nesouhlas. Proč si kritikové vůbec dovolují zpochybňovat činy velkých politiků, Tonyho Blaira a George Bushe, kteří přece provedli tak lidumilný útok na Irák? stěžuje si podprahový kontext Urbanových vět. Téma se podle Urbana probírá *vášnivě*, nastolují ho tedy zjevně emocionální, zaujaté, nevyvážené, neobjektivní osoby. Urbanův nesouhlas vyplývá i z výrazu *dokonce*: Kritikové požadují *dokonce* rezignaci politických velikanů à la Masaryk, Blair a Bush... , požadují, jak Urban píše nesouhlasně a zároveň úslužně vůči americkému *establishmentu*, „rezignaci *nejvyšších* představitelů“. Ale oni jsou to přece představitelé *nejvyšší*: Je přece *svatokrádež*

něco takového požadovat, jak si to ti anarchističtí kritikové vůbec mohou dovolit! zní podprahový význam této věty.

A pak Urbanův nesouhlas vyvě naplno:

„Okurková sezona zahalena do hávu mravního rozhořčení nad proradností válečných štváčů proměnila načas politiku v naprosto virtuální realitu.“

Není to pravda, viz výše – pokud se prokáže, že zdůvodnění útoku na Irák mělo vážné chyby, je to velký politický a ústavní problém. Považuje-li Jan Urban diskusi na toto téma za „virtuální realitu“, domnívá se snad, že by – jeho slovy – „nejvyšší představitelé“ zavedených demokracií měli mít absolutistické právo vyhlášovat vojenský útok na kohokoli bez předložení přesvědčivých důkazů parlamentu? Z toho, že tuto závažnou diskusi bagatelizuje a označuje ji za „virtuální realitu“, Urbanovi zřejmě vyplývá, že Bush a Blair by se podle něho ze svých válečných akcí vlastně parlamentu zodpovídat nemuseli a parlament nemá právo vést o jejich činech debatu, analyzovat, na základě jakých informací šéfové vlád obou zemí rozhodli o vojenském útoku na jinou zemi, a pokud byly důvody pro útok nedostatečné, vyvodit z toho důsledky, i kdyby by jimi mělo být jen výrazné zlepšení procedur získávání a zpracovávání výzvědných informací.

Urban:

„Případné zkreslování zpravodajských informací pro politické cíle by samozřejmě bylo těžkým prohřeškem, pokud by bylo prokázáno, a to zatím nebylo.“

Toto je také neúplné, a tedy neseriózní. V předchozím příspěvku v ČRo 6 ze dne 7. července 2003 argumentoval Jan Urban, že parlamentní výbor britské Dolní sněmovny očistil Tonyho Blaira „od obvinění, že jeho vláda v přípravě na válku v Iráku úmyslně uvedla v omyl britský parlament“. Přesněji šlo o obvinění Alastaira Campbella, Blairova tiskového mluvčího, že by nepřipustně „zdramatizoval“ („sexed-up“) oficiální zprávu britské vlády o iráckých zbraních hromadného ničení ze září 2002.

Jan Urban ve svém komentáři v ČRo 6 dne 7. července napsal:

„Parlamentní výbor proto začal vyšetřovat, zda vláda, anebo její část úmyslně neuvedly parlament v omyl. Jaká příležitost pro uštěpačnost a sbírání politických bodů útočením na politické protivníky. A do toho přišlo ještě obvinění reportéra BBC, že jeden z nejbližších spolupracovníků Tonyho Blaira Alastair Campbell manipuloval s texty údajně zpravodajských memorand, a vkládal do nich dokonce neověřené informace, jen aby v kritické chvíli ctihodný parlament přesvědčil.“

Znovu je to zkreslené a nepřesné. Reportér rozhlasové stanice BBC Radio 4 Andrew Gilligan nikoho z ničeho neobvinil, viz níže. V diskusi k této věci to bylo mnohokrát zdůrazněno – a je obtížné uvěřit, že to Jan Urban neví, a že tedy tato jeho manipulace, tento pokus zpochybnit autoritu BBC, protože tato veřejnoprávní instituce si dovolila kritizovat vládu Tonyho Blaira, nebyly úmyslné.

Urban využívá – často velmi ostré – parlamentní diskuse na dané téma, aby svým českým posluchačům omlacoval o hlavu, o jak zralejší a „dokonalejší“ ve srovnání s českým parlamentem je britská Dolní sněmovna. (Trochu si přitom protřečtí, protože pokud tedy píše, že byli-li britští poslanci tak „ctihodní“ – jak se to srovnává s jeho předchozím tvrzením, že kritika Tonyho Blaira v této věci je jen politikařením a virtuální realitou Blairových politických odpůrců?)

Urban v komentáři ze 7. července píše i toto:

„Pondělní přímý televizní přenos však ukázal skutečně ctihodné členy a členky parlamentního výboru, jak důstojně a věcně prezentují výsledky svého vyšetřování, včetně upozorňování na místa, ve kterých jednotliví členové měli námítky, anebo nesouhlasili s většinovým názorem. Nikdo nekroutil hlavou nad výroky oponentů, nikdo demonstrativně neodcházel, nikdo předčasně nepouštěl informace spřáteleným novinářům.“

Je to nesmyslná idealizace. Na poslancích britské Dolní sněmovny není absolutně nic „ctihodného“ – Urban tu propaguje absurdní stereotypy o „staré dobré Anglii“, o zemi, kterou nezná a jejíž demokratické principy, založené na ostré diskusi, mu jsou – jak vyplývá ze zde rozebíraných jeho komentářů – zcela cizí. V parlamentním výboru byly vznášeny velmi ostré otázky, a ne všichni politikové (ministr zahraničí Jack Straw) odpovídali zcela přesvědčivě. Poslanci britské Dolní sněmovny nejsou „ctihodní“ – jsou to úplně obyčejní, normální lidé. Stejně jako čeští poslanci.

Urban v komentáři ze 7. července mimo jiné dále pokračuje:

„Britská parlamentní tradice a styl měly v pondělí svátek. (*sic!*) Třiatřicet závěrů a doporučení na konci více než stostránkového textu se dá zhruba shrnout takto. Velká Británie poprvé ve svých dějinách šla do války na základě zpravodajských informací. Ne proto, aby zastavila agresí jako v první válce za osvobození Kuvajtu, ne aby zastavila masové vraždění či etnické čistky jako na Balkáně, ale protože považovala za nutné zničit samu možnost použití zbraní hromadného ničení režimem Saddáma Husajna. Zdroje informací, na základě kterých se rozhodovala vláda a jejím prostřednictvím i parlament, byly zpravodajské. Tony Blair v žádném případě úmyslně neuvedl parlament v omyl. V dobré vůli použil v parlamentní rozpravě

informace, které mu zpravodajskými službami byly předloženy. Výbor nezjistil ani jeden případ, kdy by zpravodajské služby vyjádřily nesouhlas s Blairovým postupem anebo jeho interpretací dostupných faktů. V žádném případě tedy nešlo o to, že zpravodajské služby pracovaly na politickou objednávku. Výbor také konstatoval, že došlo i k závažným chybám. Nikdo ani ve vládě, ani ve sněmovně nepoložil některé důležité otázky, jako například, kolik procent informací z nezpravodajských zdrojů obsahovaly analýzy předložené parlamentu i tisku. Pokud by se už tehdy zjistilo, že devadesát procent nepochází ze zpravodajských, ale z otevřených zdrojů, vláda by si ušetřila ostudu i podezření. Blairův spolupracovník Alastair Campbell neměl předsedat klíčovému zasedání špiček zpravodajských služeb a neměl mít podle komise jako zástupce vlády podíl na formulování textu analýz. Výbor však konstatoval, že tvrzení reportéra BBC, že Campbell vsunul některé informace do textu, se ani v jednom případě nepotvrdily. Řada otázek však podle výboru zůstává nezodpovězena.“

Záleží na tom, jak se o určitých věcech referuje. Zdánlivě je to totéž a ve skutečnosti to není totéž. Určité skutečnosti jaksi v Urbanově zprávě chybějí anebo jsou kulantně „zaobaleny“. To, že – jak píše Jan Urban – *v žádném případě nešlo o to, že zpravodajské služby pracovaly na politickou objednávku*, je už absolutním zkreslením celé věci. Jan Urban musí vědět, že ke kontroverzi v Británii i v Americe ohledně možného politického zneužívání výzvědných informací došlo především proto, že pracovníci výzvědných služeb byli nespokojeni, že americká a britská vláda užívá jejich informací k politické propagandě!

Srovnajte výše uvedený „kulantní“ text Jana Urbana s tím, jak jsme o této záležitosti referovali v *Britských listech* na základě přímých informací britského tisku. (Kompletní text v *BL* ze 7.7. 2003⁶⁰):

„Parlamentní výbor prohlásil Campbella nevinným ve věci prvního obvinění pouze prostřednictvím dodatečného, rozhodujícího hlasu předsedy výboru, neboť se v této věci jeho členové rozdělili přesně půl na půl.

Parlamentní výbor také zaútočil na britskou vládu za to, jak v celé této záležitosti reagovala. Výbor také ostře kritizoval druhou zprávu britské vlády o Iráku, vydanou v únoru 2003, s tím, že Tony Blair vůči sněmovně zkreslil její status‘.

Sir John Stanley, nezávislý konzervativní poslanec a člen tohoto parlamentního výboru, poukázal na to, že celá kontroverze mezi BBC a vládou je úmyslným pokusem odvést pozornost od merita věci, a zdůraznil, že zpráva parlamentního výboru dosud neschválila rozhodnutí britské vlády zaútočit na Irák pouze na základě výzvědných informací.

Parlamentní výbor konstatoval, že v první zprávě britské vlády o Iráku byla informace o tom, že prý Saddám má možnost zaútočit do pětačtyřiceti minut, „nevhodně zdůrazněna“, a dodal, že jazyk této vládní zprávy byl „asertivnější, než jaký se tradičně užívá ve výzvědných dokumentech“. Avšak výbor konstatoval, že žádný ministr parlamentu nelhal.

Výbor dále dospěl k závěru, že „je příliš brzo“ na to, aby bylo možno uzavřít, zda byly argumenty britské vlády o existenci zbraní hromadného ničení spolehlivé.

Avšak výbor také konstatoval, že nebylo správné, že Campbell předsedal schůzi o výzvědných záležitostech a dodal, že jeho „skupina pro mediální komunikaci o záležitostech týkajících se Iráku“ měla příliš velkou nezávislost, a to přispělo ke vzniku aféry kolem únorové kontroverzní zprávy britské vlády o Iráku.

Výbor učinil třiatřicet doporučení.

Co se týče první zprávy ze září 2002 a obvinění, které vysílala BBC, že ji Campbell a Downing Street zdramatizovali, výbor konstatoval: „Jsme přesvědčeni, že nebylo správné, že tvrzení o útoku do pětačtyřiceti minut bylo dáno tak významné postavení v této zprávě, protože byl založen na informacích z jediného, nepotvrzeného zdroje. Doporučujeme, aby vláda vysvětlila, proč toto tvrzení ve zprávě tak silně zdůraznila. Dále doporučujeme, aby vláda objasnila, zda stále považuje zprávu ze září 2002 za spolehlivou, co se týče onoho tvrzení o útoku do pětačtyřiceti minut, vzhledem k tomu, co se od té doby událo.“

Dospěli jsme k názoru, že Alastair Campbell nehrál žádnou roli při včlenění tvrzení o útoku do pětačtyřiceti minut do zářijové zprávy. Dospěli jsme k závěru, že bylo nesprávné, že Alastair Campbell či jakýkoliv mimořádný poradce předsedal schůzi o výzvědných otázkách a doporučujeme, aby byla tato praxe ukončena.“

Jan Urban, jak se zdá, ve svém příspěvku vůbec neuvedl (!) že britský parlamentní výbor vládu zkritizoval za nedůvěryhodnou oficiální zprávu o Iráku z února 2003, která byla částečně opsána ze staré diplomové práce jednoho kalifornského studenta. Neuvedl také, a to je velmi důležité, že tajnostkářská britská vláda neposkytla parlamentnímu výboru k analýze přípravné verze dokumentu ze září 2002, takže výbor Dolní sněmovny nemohl určit, zda úřad Alastaira Campbella do přípravy dokumentu nějak zasahoval a zda to bylo přípustným způsobem.

(To všechno vyšlo najevo až později při soudním vyšetřování smrti vládního experta na irácké zbraně hromadného ničení dr. Davida Kellyho.)

Ve svém komentáři hovoří Jan Urban zkreslujícím způsobem o „obvinění od reportéra BBC Andrewa Gilligana“, jak však bylo opakovaně v Británii v mnoha sdělovacích prostředcích zdůrazněno, reportér Gilligan nikoho osobně neobviňoval, pouze odvysílal se souhlasem svých nadřízených, kteří na základě dalších tajných informací

– mimo jiné i na základě kontaktů se šéfem rozvědky – usoudili, že jde o otázku veřejného zájmu, reportáž o výrocih nejmenovaného činitele britské státní správy.

Zkušený novinář by snad měl být schopen určit rozdíl mezi tím, zda reportér referuje o něčích výrocih, či sám vznáší za vlastní osobu subjektivní obvinění. Jan Urban by také mohl vědět, a měl by o tom informovat i posluchače ČRo 6, že reportéři BBC nesmějí ve vysílání této veřejnoprávní stanice projevovat žádnou politickou zaujatost ve prospěch té či oné strany. Nemohou tedy projevovat žádné osobní názory, smějí ventilovat jen profesionální úsudek. Z práce reportérů rozhlasu a televize BBC nesmí být poznat, jakému politickému seskupení fandí. To nedávno porušil editor ranního politického pořadu rozhlasové stanice Radio Four Rod Liddle, když publikoval v listě *Guardian* komentáře, o nichž vznikl úsudek, že jde o podporu Labouristické strany, a tak Liddle z BBC odešel.

Vraťme se však k Urbanově komentáři z pondělí 14. 7. 2003. Urban v něm emocionálně pokračuje v obhajobě státních zájmů Bushovy vlády.

„Zatím se dovídáme, že americké zpravodajské služby měly informace, které popíraly pravost zpráv o snaze Iráku tajně získat z afrického Nigeru obohacený uran. Američané to neřekli Britům, Italové a Francouzi, jak se ukazuje, naopak Britům sdělili, že se o tajném obchodu s uranem jednalo. Ani Američané nepopírají, že v roce 1999 do Nigeru přijela potichu irácká delegace na vysoké úrovni. Co z toho celého zmatku vyplývá? Nic. Zpravodajská informace, která se dostane do tisku, je buď dezinformací, anebo právě ztratila význam.“

Proč nevysvětlí Jan Urban svým posluchačům, že už před mnoha měsíci varoval Mezinárodní úřad pro atomovou energii, že dokumenty, podle nichž se Irák údajně snažil zakoupit v Nigeru uran, jsou zfalšované? Urbanova propaganda ve prospěch Bushovy vlády za peníze koncesionářů českého veřejnoprávního rozhlasu pak pokračuje dalšími emocionálními a subjektivními výroky:

„Kokoliv, co se objeví v tisku, je ovšem politicky využitelné. A o to dnes jde. Britský parlament i americký Kongres zakládají vyšetřovací výbory, BBC je v otevřeném konfliktu s vládou a dokonce v rozporu s vlastními produkčními zásadami neváhá zahajovat svoje zpravodajství čistou spekulací.“

Urban si protirečí. Jak je možné, že se takto „politicky“ chovají oni „ctihodní“ britští poslanci?

Dále – je snad to, že je veřejnoprávní BBC „v otevřeném konfliktu s vládou“, chybou BBC? Mají snad podle Jana Urbana novináři vládnímu *establishmentu* podlé-

zat? Četné britské zdroje argumentují, že kritické výroky na adresu oficiální britské vládní zprávy o Iráku od dr. Kellyho BBC musela odvysílat, jinak by se zpronevěřila své veřejnoprávní roli.

V Británii existují velmi přísné paragrafy občanského zákoníku za pomluvu. Jan Urban má asi štěstí, že obvinil reportéra Andrewa Gilligana a BBC z odvysílání kritických výroků na adresu britské vlády od vysokého činitele britské rozvědky a označil je za „čirou spekulaci“ jen v češtině, takže se o tom v londýnské BBC nikdo nedoví. Mohl by mít problémy. Andrew Gilligan už podal žalobu na jednoho činitele britského parlamentu, který o něm rozšířil nepodložená tvrzení, poškozující jeho pověst.

Ani největší odpůrci BBC, například Norman Tebbit, známý ultrakonzervativec a bývalý šéf Konzervativní strany za Margaret Thatcherové, se nedomnívají, že by si BBC informaci, kterou odvysílal Andrew Gilligan, vymyslela, že by to byla spekulace anebo že by BBC lhala – viz *BL* z 1. 7. 2003⁶¹. BBC má v takto sporných případech velmi přísné procedury a její vedoucí pracovníci dlouho a seriózně zvažují, zda takovouto informaci odvysílat. BBC má takovou integritu, že veřejnost v této věci věří jí a nikoliv britské vládě. Věc je ovšem stále ještě nejasná – možná, že skutečně vyjde najevo, že BBC udělala zásadní chybu.

Dále Jan Urban ve svém komentáři poněkud kruhově argumentuje, že útok na Irák Američané provedli, protože se na něj už dávno připravovali, a to je tedy zřejmě dodnes jeho dostatečným opodstatněním. Vždyť se k tomu útoku rozhodla tak obrovská mocnost, jako jsou Spojené státy, a její rozhodnutí tedy – protože je obrovská? – nemohlo být nesprávné? Co je tohle proboha za argumentaci? Urban píše:

„Dnešní politické rozhořčení je přitom zcela virtuální a navíc postrádá paměť. Už vloni v létě tato rozhlasová stanice upozorňovala na obrovské nákupy přepravního prostoru transportních lodí americkou armádou. Zdravý rozum, který mohl sledovat shromažďování dvousettisícového expedičního sboru na území Kuvajtu a v Perském zálivu, nemohl dojít k jinému závěru, než že jde o přípravu invaze. Dokáže si snad někdo představit velmoc, která vyšle na druhý konec světa obrovskou armádu, a potom ji před koncem roku stáhne domů: ‚Děkujeme pěkně, o nic nešlo a Veselé Vánoce?‘“

I když se zbraně hromadného ničení nenašly, Urban argumentuje, že kdysi v Iráku existovaly, tak co. Potíž je – a to zase v jeho komentáři chybí – že USA a Británie zaútočily na Irák prý proto, že se v poslední době Irák prý stal pro mezinárodní společenství *bezprostřední hrozbou*. K vojenskému útoku na Irák nedošlo proto, že režim Saddáma Husajna terorizoval vlastní občany (to Spojeným státům nevadilo

ani v sedmdesátých letech, kdy Saddám vyvraždil většinu iráckých komunistů, ani v osmdesátých letech, kdy vedl válku proti Íránu a používal zbraní hromadného ničení; Donald Rumsfeld tehdy dokonce se Saddámem Husajnem jednal, doložil to americký list *Washington Post*⁶², ani v devadesátých letech, kdy George Bush senior vyzval Iráčany, aby proti Saddámu Husajnovi povstali, ale pak jim nepomohl, takže Saddám mohl opozici – za nečinnosti Američanů – zmasakrovat dle libosti). Z hlediska této historie je představa, že Spojené státy svrhly Saddámův vražedný režim z lidumilství, poněkud nepřesvědčivá.

Nekritická obrana Bushovy vládní politiky v pražském rozhlasu z pera Jana Urbana dál pokračuje už docela emocionálně:

„A celá kontroverze kolem údajně neexistujících zbraní hromadného ničení v Íráku. Saddám Husajn je měl a průkazně je opakovaně použil. Po roce 1991 trvalo zbrojním inspektorům celé čtyři roky, než dokázali existenci alespoň programu biologických zbraní. Z čeho měli američtí a britští velitelé vycházet? Z toho, že soudruh Saddám se napravil a mluví pravdu a nic než pravdu, když každý den přinášel důkazy o tom, že irácký režim zatajuje zbrojním inspektorům OSN informace?“

Použití slova „soudruh“ je nekorektní. Je to podprahový a neústrojný pokus získat na stranu Bushovy vlády posluchače Českého rozhlasu manipulativním antikomunismem. Je s podivem, že v době, kdy na využívání podprahové manipulace prostřednictvím instinktivního vyvolávání antikomunismu jako na anachronismus rezignoval už i Václav Klaus, který manipulace antikomunismem v 90. letech využíval ku svému politickému prospěchu velmi často, se ho stále ještě snaží využívat Jan Urban – jako by pořád ještě žil v Československu začátku 90. let, kdy se obviněním, že je někdo „soudruh“, dala smést ze stolu jakákoliv rozumná argumentace. Přitom je toto přízvisko v případě Saddáma Husajna i nepřesné, protože Saddámova hrůzovláda se sice inspirovala Stalinem a Hitlerem, avšak s režimem „reálného socialismu“, jak ho znali Češi a Slováci anebo i Rusové, měla jen relativně málo společného.

A „Z čeho měli američtí a britští velitelé vycházet?“ (Ti chudáčci...) Opakujeme zcela věcně: K útoku na Írák došlo proto, že Blair a Bush tvrdili, že je Írák pro mezinárodní společenství svými zbraněmi hromadného ničení *bezprostřední hrozbou*. Mezinárodnímu společenství tvrdili, že je tato hrozba reálná. Nyní vychází najevo, že jejich důkazy nebyly spolehlivé. Je to vážný ústavní problém a Jan Urban by se jím měl ve svých komentářích seriózně zabývat. Válka se – opakujeme také zcela nevzrušeně – nevedla *bohužel* proto, aby byl Írák osvobozen od vražedného režimu: Velmi podobný režim existuje v mnoha jiných zemích světa, mimo jiné i v Saúdské Arábii a třeba v Severní Koreji, proč nezaútočí Američané tam?

Závěrem svého zaujatého komentáře ve prospěch americké vládní politiky se snaží Jan Urban apelovat na city posluchačů: „*Zaslouží si víc než politické harašení a zneužívání jejich práce a obětí pro domácí politické šarvátky, zaslouží si úctu,*“ píše Urban. I struktura této věty je z hlediska politické propagandy nesmírně zajímavá. Oprávněná kritika vážných problémů s právním zdůvodněním útoku na Irák je podle Urbana „*politickým harašením*“, tedy něčím z hlediska tradičních středoevropských mudrlantů tak zbytečným a absurdním, jako je třeba úsilí o práva žen. Podprahový obsah této formulace zní: „My ve střední Evropě tomu rozumíme lépe než podivní cizáctí, zaujatí kritikové, kteří vznášejí nesmyslné a nelegitimní, pedantské argumenty“:

„Útoky na americké vojáky jsou skutečností stejně jako už tři desítky amerických padlých. Zaslouží si víc než politické harašení a zneužívání jejich práce a obětí pro domácí politické šarvátky, zaslouží si úctu. Americká správa Iráku určitě není bez chyb, ale to není žádná válka ani žádná poválečná správa, nicméně pětadvacetičlenná vládní rada ustanovená pouhých deset týdnů po skončení války má ve shodě s demografickou skladbou Iráku šiitskou většinu, má pět sunnitů a pět Kurdů. Jsou tam i zástupci dalších národností, a dokonce i tři ženy. Na první tiskové konferenci v neděli jeden ze šiitských představitelů nazýval Američany okupačními silami a další zase osvoboditeli a ani jeden z nich nebyl na rozdíl od Saddámových časů popraven. Jako výsledek války je to, s prominutím, podstatně důležitější než spory o pravdivost pět měsíců starých interpretací.“

Až na to – opakujme – že se v Iráku nekonaly demokratické volby a nová irácká „vládní rada“ byla najmenována prostřednictvím práva veta amerického administrátora...

ČRo 6 by nemusela být nástrojem jednostranné politické propagandy podle předsudků některých svých redaktorů. Koneckonců si ji platí čeští rozhlasoví koncesionáři. Nemají nárok na seriózní a vyvážené informace?

16. 7. 2003

(O RSE/ČRo 6 v této knize viz též str. 285–300.)

MFD: Dlouhonohá „dokonale opálená“ blondýna a PR pro krachujícího Fischera

Domácí český čtenář je zjevně téměř čtrnáct let od pádu komunismu od českých „novin“ zvyklý na ledacos: Zahraničnímu čtenáři, nezvyklému na domácí poměry, přece jen míra bezostyšné manipulativnosti ze strany „novinářů“ občas vyrazí dech. To se mi stalo nad článkem Lídy Holmerové „Krise usměvavého elegána“, který vyšel v sobotní *Mladé frontě Dnes*. Uznávám, že cestovní kancelář Fischer poskytuje zjevně *Mladé frontě Dnes* velké množství inzerce, ale ať už jsou ty peníze jakkoliv velké, takto hluboce byste se, Lído Holmerová, cílenou manipulací à la ženské románky z edice Harlekýn přece jen osobně ponižovat a profesi novináře diskreditovat nemusela. Nebo v dnešní České republice už skutečně nejsou hranice, jak se člověk dokáže sám osobně zostudit, musejí „novináři“ opravdu nadšeně a dobrovolně mezi sebou soutěžit o to, kdo je horší? Připomíná mi to soutěžení o standartu „Se Sovětským svazem na věčné časy“. Absolutně otrocká podřízenost vládnoucímu principu, ať je to sovětský imperialismus anebo bezostyšná komerční manipulace, je totiž stejná.

Prozradím vám jedno profesní tajemství, Lído Holmerová: Slušný člověk – a natož novinář, hodný toho pojmenování – nemanipuluje. Nejohavnější věcí, kterou můžete v životě dělat, je proměňovat své bližní v nástroje svých osobních či podnikových ambicí. Člověk nikdy nesmí učinit lidi kolem sebe nástrojem svých cílů – to je to nejpodlejší, čím se můžete v životě provinit.

Podnikům Václava Fischera hrozil bankrot, a aby se mu vyhnul, musel Fischer předat podstatnou část svých aktiv „ropnému podnikateli“ Karlu Komárkovi. Bankrot je samozřejmě velkým problémem, poskvřňujícím obraz celebrity. A MFD je Fischerovi za reklamu v listě jistě hodně zavázána. A takto se její manipulativní mašinerie ve prospěch Fischera dostala nyní pozoruhodným článkem Lídy Holmerové doslova do těch nejvyšších obrátek.

Účelem je evokovat představu, že objekt marketingové adorace je *nadlidsky dobrý a dokonalý*. A tu představu je pak nutno pořád upevňovat. Je to přece *obraz celebrity*, nadreálného „báťušky Stalina“, vynikající, božské osobnosti, která je sympatická a *lidská* – takže jí budeme všichni nadále bankrot nebankrot rádi dávat své peníze.

Lidské trampoty a patálie, jakými je hrozba bankrotu, se přece Václava Fischera netknou – je celebrita, je Bůh – jí každé poledne dokonalý, svými milujícími zaměstnanci připravený ovocný salát.

Z neuvěřitelného článku Lídy Holmerové ze sobotní *MFD* jsme vybrali nejmanipulativnější citace.

„Krise usměvavého elegána“

(Na podnikateli ovšem přirozeně není důležité, zda se tváří usměvavě či zda si koupil „elegantní“ oblek, ale zda poskytuje efektivní a slušnou službu veřejnosti.)

„Vedro. To ještě podtrhovalo dusnou atmosféru, která poslední dny v pražském sídle cestovní kanceláře Fischer vládla.

Klienti cestovní kanceláře, příbuzní, věřitelé, novináři... Ti všichni chtěli vědět, co se stane s největší cestovní kanceláří u nás.“

(Dobré. Efektivní. Emocionální bědování s nacionalistickým podtextem: Co se stane s největší cestovní kanceláří *u nás*?! Podtext: Je přece úkolem každého věrného Čecha *u nás* zasadit se o to, aby *Václav Fischer mohl dále podnikat. Proto kupujte dovolené jedině u něho!*)

„Uprostřed toho všeho se najednou Václav Fischer podíval na jednu ze svých spolupracovnic – dlouhonojou, dokonale opálenou blondýnku v pískových šatech. Setkali se pohledem, dívka se opřela o desku stolu a podívala se na svého šéfa. „Jdeme?“ „Jdeme,“ kývl hlavou šéf. Oba věděli přesně, co mají na mysli.“

Autorka je zjevně bedlivou čtenářkou anebo alespoň studentkou latentně pornografických románek pro ženy. Formulace podprahově přesně odpovídají manipulaci z tohoto druhu literatury. Ovšem sexuální podtext zde má jen druhotnou roli – udržet zájem čtenáře. Sexuální napětí se nenaplní – oni jdou přece jen zapálit (ve prospěch Fischerova podnikatelství) ke svatému Jezulátku svíčku... :) Přesto, Lído Holmerová, vidíte, proč do článku to sexuální napětí nenacpat? Je to citlivější, čtenáři budou víc zpitomělí...

Ono je to ale vlastně složitější. Údajné „sexuální napětí“ mezi „dlouhonojými, perfektně opálenými blondýnkami“, vysokými to činitelkami Fischerovy společnosti, a Fischerem samotným, je od *MFD* spin. O Fischerově sexuální orientaci je totiž v české společnosti známo něco jiného, a to česká společnost neodpouští – tak *MFD* zdůrazňuje, že je heterosexuál.

Hrozba bankrotu může být jakkoliv silná – normální ekonomický analytik v normálních novinách v normálním světě by napsal, že zřejmě v důsledku nekompetentních strategických rozhodnutí přišel Fischer o kontrolu nad svým podnikem – jen-

že *MFD* si dává jiný úkol. Virtuální realitu o našem božstvu je nutno upevňovat – Fischer je král, ať se děje, co se děje:

„Dnes už sedí Václav Fischer opět klidný a vyrovnaný ve své ultramoderní, klimatizované kanceláři. Smlouva s hlavním investorem je podepsaná, osud jeho cestovní kanceláře už není nejistý.“

Všechno je v pořádku. Všimněte si zase té vieweghowské podružnosti: Jistě, samozřejmě, je to jasné, úspěšný člověk sedí přece zásadně jen v ultramoderní, klimatizované kanceláři (jak jinak!). Co však, jestliže Fischer vydával příliš mnoho peněz na „ultramoderní, klimatizované kanceláře“, a tak přišel k bankrotu... :)

Ano, a mimochodem, Fischer je světec. To jste nevěděli? No, je to jasné, tvrdí to přece *MFD*:

„Jeho loajalita – dá-li se to tak u podniku, který založil, nazývat – je tak velká, že dokonce i na dovolenou jezdí se svou vlastní cestovkou.“

Milá Lído Holmerová, „u podniku, který založil,“ se to skutečně tak nedá nazývat. Fischerova „loajalita“, jak ji chápete, je totiž loajalitou k jeho vlastním penězům. :)

Ale pozor! – on ten světec vlastně nikdy na dovolenou nejedí, tak se, chudák, národu obětuje. Proto jezdíte všichni s Fischerem, dává nám hodně reklamy:

„Normálně se přihlásí na zájezd jako všichni ostatní,“ popisuje chování svého šéfa tisková mluvčí Věra Kudynová. „Jedí na stejná místa jako lidi, kteří cestují s jeho kanceláři: Mallorku, Kanárské ostrovy a Krétu má ze všeho nejraději. Letí s nimi stejným letadlem – jediný rozdíl je v tom, že sedí v první řadě. Jeden z největších magnátů cestovního ruchu (*ach, ano!! JE NEJVĚTŠÍ! – pozn. JČ*) u nás přitom paradoxně nemá nikdy dovolenou. Protože když jede Václav Fischer „na dovolenou s Fischerem“, je to vlastně práce.“ (*Ano!! Vždyť to JE práce!! Fischer JE velký!*)

Fischer je prostě hrdina! To už je jasné:

„Pracovitost je prostě základním rysem jeho povahy.“

Prostě tomu tak je. Zdrucující objev. Proti tomu se nedá namítnout vůbec, ale vůbec nic.

Ale to přece není zdaleka všechno. Holmerová nám ještě toho musí tolik říci:

„Lidé, kteří pracují pro Václava Fischera nyní, jsou pochopitelně loajální, a někdy to vypadá, jako by svého šéfa skoro milovali. Možná je to tím, že se v jeho nejbližším okolí pohybují samé ženy.“

Možná je to podnikatel, který přivedl svou firmu téměř k bankrotu a přišel o její kontrolu, ale to nevadí, *je sexy! Je heterosexuál!* Musí být sexy, protože ženy, které pracují kolem něho, ho *milují!* Je *neodolatelný*, proto nyní již navždy cestujte s (kračující) cestovní kanceláří Fischer! Ať žije Fischer! Je atraktivní pro ženy!

A protože je přece – podle Holmerové – Fischer tak sexy, je úplně jedno, že jeho firmě hrozil bankrot: Fischer je přece „bezchybný manažer“. Co ten hrozící bankrot způsobilo? Chudák Fischer, on „moc pracoval“. Byl pro svůj podnik tak zapálený...

„Bez pohledu do účetnictví prostě bezchybný manažer. Co tedy bylo příčinou krize, z níž se nyní dostává? Možná, že právě až přílišný zápal jejího šéfa pro práci...“

Proč „bez pohledu do účetnictví“? Přece nebude Holmerová zatěžovat čtenáře nějakými fakty! Vynikající podnikatel „koupil tři boeings v nevhodné době“. Chudák, postihl ho útok z 11. září. Vždyť přece se do potíží dostaly všechny mezinárodní letecké společnosti.

„Tři letadla natřená na modro, která nesou jeho jméno, si totiž pořídil v nesprávné době, v okamžiku, kdy začal mít cestovní ruch problémy na celém světě. Pan Fischer ale do letadel investoval ještě před 11. zářím 2001, tedy v době, kdy byl cestovní ruch jedním z nejrychleji se rozvíjejících odvětví průmyslu na světě. Útlum, který následoval, nemohl očekávat,“ míní David Gladyš z České centrály cestovního ruchu. Velké zisky však Václavu Fischerovi nenesly ani butiky, ani časopis.“

Kupodivu to není pravda. Etablované, velké letecké společnosti skutečně měly po 11. září ekonomické problémy, ale západní letecké společnosti, prodávající levné lety, zaznamenaly od 11. září rekordní zisky. Absolutně tedy nešlo o všeobecný „útlum cestovního ruchu“, jak se snaží naznačovat Holmerová.

Ale nic si z toho nedělejme. Václav Fischer jistě znovu „zvítězí“ – je to velký muž, jak nás přesvědčuje Holmerová. V poledne totiž – to čtenáře jistě musí zajímat – „svačí svůj jedinečný fischerovský salát“:

„13.00 – Václav Fischer svačí svůj proslulý ovocný salát. Připravují mu jej jeho nejbližší spolupracovnice; ovoce, které pak nakrájejí na kousky a položí na talíř, chodí nakupovat na nedaleký Havelský trh.“

Takže, milí čtenáři, můžete být v klidu: Všechno je ve světě, jak jej vidí *MFD*, stále v pořádku, pokud Fischerovi každý den připraví na třináctou hodinu jeho „proslulý ovocný salát“ jeho nejbližší spolupracovnice (prosím povšimnout si užitečného latentního sexuálního napětí) – jde o ovoce, které nakrájejí na kousky a, překvapivě, položí je na talíř!

Ať žije Fischer! Bravo, Holmerová!!!

Bohužel, realita je někde úplně jinde.

19. 8. 2003 (zkráceno)

Jan
Čulík

Několik pohledů na kinematografii

Co je podstatou dobrého filmu?

Zápisník ze dvou filmových přehlídek

Je pozoruhodné, že nejméně od poloviny devadesátých let vzniká velmi dobrá česká kinematografie a současné české filmy jsou pozorně sledovány aktivní diváckou obcí doma a mnohdy už i v zahraničí. V poslední době jsem se účastnil dvou významnějších filmových akcí: V červnu 2002 jsem pracoval v porotě festivalu Art film v Trenčianských Teplicích a na rozhraní července a srpna 2002 jsem byl na osmadvacáté Letní filmové škole v Uherském Hradišti.

Obě akce svědčily o velkém zájmu slovenské i české veřejnosti, a především mladých lidí, o současnou kinematografii. Výběr filmů na Letní filmové škole v Uherském Hradišti byl lepší než na festivalu v Trenčianských Teplicích. Ředitel Letní filmové školy Jiří Králík má ovšem výhodnější postavení než Peter Hledík, ředitel festivalu v Trenčianských Teplicích. Účelem hradištské Školy není nutně jen předkládat divákům to nejnovější, promítají se i klasická díla, která prošla prověrkou času.

ELFilm Jakuba Sommera

Obě hlavní ceny na desátém mezinárodním filmovém festivalu Art film v Trenčianských Teplicích získal za svůj *ELFilm* mladý český filmový režisér Jakub Sommer. Česká média Sommerův triumf na Art filmu vůbec nezaznamenala. To, co činí Sommerův *ELFilm* zajímavým, je napětí mezi jeho zábavnou složkou a intenzitou vážného osobního prožitku, který má univerzální platnost a dotýká se esence lidského života.

Vnějškově formálními rysy je Sommerův film zřejmě trochu ovlivněn poetikou animátora Jana Švankmajera. Humor a sebeironie jdou ruku v ruce s charakteristickou českou jemností a lyričností. Vnější svět je, zdá se, o trochu drsnější.

ELFilm je plodem autorova osobního traumatu, že se mu rozpadl milostný vztah s jeho dívkou. Filmem se ji Sommer pokusil přesvědčit, aby se k němu vrátila. Je minihistorií Sommerova dosavadního života, která vrcholí jeho láskou k hrdince filmu a posléze rozpadem jejich vztahu. Banální příběh? Film má motto: „*Nothing is a cliché when it is happening to you.*“ (Nic není klišé, pokud se to děje zrovna tobě.) Film se tématu zmocňuje s humorem a dynamickou originalitou.

Základem filmu je sebeironizující komentář (čte ho Josef Abrhám), který však není nadřazenou, nevyváženou složkou díla. Vstupuje totiž do složité – živé a vtipné

– interakce se všemi ostatními komponenty filmu: obrazovou, motivickou i hudební. Film obsahuje množství promyšlených gagů, jež působí na jeho nejrůznějších úrovních. Snímek je to vážný i hravý. A je navzdory svému humoru i dojemný. Analýza strukturních vztahů mezi jednotlivými složkami tohoto – v mnoha ohledech bezesporu intuitivního – díla (autor ho vytvořil v obrovském spěchu během několika dní, kdy téměř nespál) by ve filmových školách zřejmě přispěla k poznání vnitřní mechaniky dobře fungujícího, inteligentně natočeného filmu. Jenže dá se takováhle práce naučit?

V původní verzi tohoto článku, publikované v létě 2002, jsem uvažoval nad tím, že Sommerův filmařský styl, jak se projevil v *ELFilmu*, je natolik silný, charakteristický a hotový, že to může pro tohoto režiséra v budoucnosti znamenat problém. Je možno takto individuální a zralý styl dále zdokonalovat?

Sommerův nejnovější film *Máj kompjútr* (2003) na tuto otázku částečně odpovídá. Ukotvuje autorův individuální pohled na svět ještě přesněji než *ELFilm* a dokazuje, že tento režisér bude zřejmě i v budoucnu schopen svá charakteristická témata zpracovávat pokaždé trochu jiným a pokaždé originálním způsobem. Nyní je jasné, že jednotlivým prvkem nejzávažnějších Sommerových filmů je niterný prožitek, osobní krize, která vede k autentické filmové výpovědi. Otázkou však zůstává, zda je tento způsob filmové tvorby dlouhodoběji udržitelný. Vznikne sice velmi dobré umělecké dílo, jak dlouho ale vydrží režisér se při jeho tvorbě rozdírat a skoro zničit? Je ovšem pravda, že opravdu dobrá umělecká díla nejsou nikdy rutinou a jdou „do krve“, až na samu dřeň autorovy osobnosti.

Divoké včely

Bohdan Sláma studoval na FAMU pod vedením Věry Chytilové. Jeho *Divoké včely*, studie „pokleslé lidské aktivity“ lidí na zapadlé moravské vesnici, jež režisér miluje navzdory jejich ubohosti, čechovovské drama, kde se „nic neděje“, ale přesto je to šokující, mi do určité míry připomněl Chytilové film z normalizačních let *Kalamita*. Že by mezi životem obyčejných lidí za normalizace a v nynější české „demokracii“ nebyl až tak velký rozdíl? Že by vegetativní způsob života obyvatel českých vesnic pokračoval beze změny, přičemž jediným rozdílem je, že si dnes na sebe můžeme beztréstně navléknout kazajku napodobující Michaela Jacksona, aniž by nás pronásledovali policajti?

Českým a slovenským divákům tohoto filmu se velmi líbil jemný humor, k němuž se Slámovi podařilo motivovat postavy jeho filmu, valnou většinou neherce. Film je to však vlastně zoufalý. Přináší svědectví o „minimalistickém“ způsobu života, o jeho stereotypní nelidskosti a bezvýchodnosti. Může být v situaci absolutní ubohosti vykoupením humor, nebo dokonce láska? Slámův film vzdáleně připomíná filmové

studie české reality Miloše Formana ze šedesátých let; Sláma však není tak krutě sarkastický ani kritický jako mladý Forman. Slámův jemný, milující přístup k jeho postavám dílo trochu zpomaluje a rozostřuje. Jeho argument je docela složitý.

Film *Divoké včely* se sice odehrává v podmínkách téměř absolutní společenské deprivace, ale zároveň přesvědčivě postuluje názor, že i v těchto podmínkách dokáže existovat lidství – a že i prostí lidé jsou lidmi s velkou důstojností. Takhle holt lidi žijí, mají na to právo, jinak to neumějí – režisér o tom přinesl svědectví, *take it or leave it* – je to (dnešní) skutečnost.

A nejpозoruhodnější na *Divokých včelách* je, že autorův talent i láska k jeho prostředí a postavám ho vedly k tomu, že vytvořil mnohohrstevnaté dílo (je to i dílo velmi vzdělané, s mnoha odkazy ke klasické literatuře a kinematografii). Je to paradox. V *Divokých včelách* jsou i Slámovi „jednodušší“ lidé hlubokými a zajímavými postavami, k nimž se člověk chce vracet.

Fascinují mě filmy, které dokáží proniknout k esenci lidské osobnosti, a působí tak jako autentická výpověď o životě a světě. Neumím určit, jak tato intenzivní výpověď vzniká, ale mám tušení, že to má něco společného se schopností dívat se kolem sebe a pronikat ostrým pohledem za povrchní stránku věcí. Potřebuje to prostě talent.

Zelenkův *Rok ďábla*: Vynikající Nohavica, slabý film

Nebylo překvapivé, že se v Uherském Hradišti s velkým úspěchem promítal celovečerní film Petra Zelenky *Rok ďábla*, v němž vystupují především zpěvák Jaromír Nohavica a skupina Čechomor. *Rok ďábla* dostal v roce 2002 na festivalu v Karlových Varech hlavní cenu. Chápu, že lidi jdou houfně podívat se na „celebrity“ Jaromíra Nohavicu či Karla Plíhala – jenže *Rok ďábla* není moc dobrý film. Ptal se mě jeden český filmový režisér, zda si myslím, že je Zelenkův *Rok ďábla* svým významem přenositelný do zahraničí. Není přenositelný do zahraničí – nikoliv ale proto, že by byl tak jedinečně a charakteristicky „český“, že mu „cizinci“ nemohou porozumět, ale proto, že je to slabý film. Není co do zahraničí komunikovat.

Problémem bývá, pokusí-li se filmový tvůrce ztvárnit dílo velkého umělce. Tak před nedávnem selhal F. A. Brabec se svým pokusem vytvořit filmovou verzi Erbenovy *Kytice*⁶³. Zelenka stanul před obtížným úkolem: zprostředkovat veřejnosti vynikající dílo zpěváka a „písničkáře“ Jaromíra Nohavici, dílo, které je bez nadsázky poezii vysoké kvality. Nohavicovo dílo se ovšem tyčí o mnoho tříd výše než Zelenkův filmový rámec, do něhož je zasazeno. Zelenka umístil jeho poezii do rámce pubertálních vtípků a příběhové struktury rádobý cimrmanovské mystifikace, povrchního humoru, který chvíli pobaví, ale pak začne nudit. Adolescentní vtípkování je totiž trochu málo a diváka nepřesvědčí ani Zelenkova hra na hranici fikce a dokumentu. Vtípkování je tu únikem od reality anebo vyjádřením režisérovy neschop-

nosti se tématu zhostit autentičtější: O hlubší výpověď o lidské existenci se *Rok ďábla* nepokusil – ta je však v Nohavicových písních.

Zajímavé je, že jeden z předchozích Zelenkových filmů *Knoflíkáři* byl o mnoho dokonalejší. V *Knoflíkářích* byla pevná rovnováha mezi nezávazným vtipkováním a vážným svědectvím o stavu nynější české společnosti, o jejím neklidu a dezorientaci. *Knoflíkáři* byli autentickou výpovědí, a byla to výpověď přesvědčující. Tam nevadilo, že je vázána na humor – naopak, hloubka filmu vstupovala s jeho humorem v pozoruhodnou interakci.

Na *Roku ďábla* je nepřijatelné už to, že film přijímá hodnotový žebříček českého „showbyznysu“ a vytváří dílo o takzvaných „celebritách“. Jistě, Zelenka je vůči pojmu „celebrity“ trochu nesvůj a do jisté míry jej ironizuje. Přesto ho však akceptuje. Je vždycky pochybné, když se zaznamenává, jak někdo někoho natáčí.

Rok ďábla je v tomto smyslu *self-conscious*: Jeho tvůrci a postavy vědí, že jsou středem pozornosti, a chovají se podle toho – jako by se pořád ohlíželi na kameru. Neustálá hra s vědomím, že je někdo „celebrita“, a s parodií tohoto statutu prostřednictvím mystifikace je ústřední součástí struktury filmu. Na Nohavicovi ale přece vůbec není zajímavé, že je to „celebrita“, je na něm zajímavé, že jsou jeho písně dobré a že je to inteligentní a slušný člověk. *Rok ďábla* vlastně řádnému vnímání Nohavica díla brání. S jedinou výjimkou: na jednom místě film obsahuje silnou pasáž. Je to tehdy, když Nohavica na jakémsi veřejném koncertě poprvé ve filmu zazpívá svou *Píseň o kometě*. Tato píseň je *tour de force*, už když ji posloucháte na cédéčku, její intenzita je však v této části filmu nesmírně posílena dokonale zpracovanými filmovými prvky. Je to magická chvíle, kdy se Zelenkův film pozvedá do světa umění.

Člověka napadá, že by možná bývalo lepší, kdyby Zelenka prostě takto natočil na prostoru dvou hodin recitál Jaromíra Nohavici a neponižoval jeho dílo snahou lidi nezávazně bavit pubertálním rámcem.

Hledači pevného bodu

Povrchně působil dvouhodinový, sběrný televizní dokumentární film Pavla Kouckého *Hledači pevného bodu* o protagonistech demokratické revoluce z roku 1989 Michaelu Kocábovi, Janu Rumlovi, Martinu Mejstříkovi a o jednom tehdy středoškolském studentovi, který se také dostal do víru tehdejších událostí. Film sleduje, jak se život a kariéra těchto několika lidí vyvíjely v následujících dvanácti letech. Znamé „osobnosti“ se projeví jako veskrze nespolehliví, neseriózní a nedůslední lidé. Jako nejrozumnější nakonec ve sběrném filmu působí onen obyčejný středoškolský student.

Rozhovory s protagonisty, jejichž prostřednictvím se Koucký snaží uchopit skutečnost a proniknout k podstatě jejich „já“, byly neobjevné. Buď jsou tito lidé

nezajímaví, anebo hovořili před kamerou schválně jen banálně a vyhýbavě. Film se soustředil na jejich „osobnost“, ale nepronikl ani do jejich nitra, a dokonce ani k jejich práci.

Jan Ruml například opakovaně vypovídal o svých pocitech v postavení ministerského náměstka a pak ministra vnitra – vůbec nic se jsme se ale nedověděli o tom, co na ministerstvu vlastně dělal a k čemu to bylo. V tradici dokumentárních filmů České televize se Kouteckého dokument zabýval daleko víc tím, jak se daná osoba „cítí“ (v podtextu byl zase „status celebrity“), než tím, aby se pokusil proniknout pod povrch jevů.

Nakonec se režiséru Kouteckému podařilo i z povrchních a banálních výroků zkoumaných osob sestavit svědectví o tom, že to jsou osoby rozporné a skoro ve všem si protiřečící. Jenže stačí to? Bylo třeba dvanáct let sbírat filmový materiál na to, abychom se dověděli, že je Jan Ruml rozporný a nedůsledný člověk?

Starověrci

Skutečně pozoruhodný je snímek Jany Ševčíkové *Starověrci* (2001, 47 minut) o komunitě potomků ruských emigrantů, příslušníků minoritní „starokřesťanské“ náboženské sekty, vyhnaných kvůli svému přesvědčení z vlasti, kteří nyní žijí v zapadlé vesnici v Rumunsku u dunajské delty a stále si zachovávají svou intenzivní starobylou a často dosti podivně středověkou náboženskou víru. Autorka tuto komunitu navštěvovala pět let, a teprve tak postupně získala důvěru tamějších vesničanů pro své natáčení.

Film uchvacuje nejen zvláštností výpovědí těchto lidí a jejich skálopevným přesvědčením, že všechno je na světě tak, jak věří oni (každý člověk má svého anděla strážného, každý vesničan ho zná jménem; ten, kdo nenosí trvale na krku kříž, stane se obětí ďáblou; lidé nikdy nepřistáli na Měsíci, to je lež; když člověk umře, mrtvý při pohřbu stále všechno slyší, dokud na jeho rakev nedopadne první hrst hlíny, jen nemůže odpovídat, teprve čtyřicátý den po úmrtí se lidská duše začne zodpovídat z toho, co dělala zaživa), ale i starobylým jazykem, pozoruhodnou tematickou sevřeností a černobílou kamerou Jaromíra Kačera, jež k výpovědím vesničanů vytváří z malebného a groteskního přírodního prostředí dunajské delty pozoruhodný, mystickou intenzitou naplněný vizuální protiklad a doplněk jejich existenci, který je bezpochyby do určité míry inspirovaný obdobnými obrazy v Tarkovského filmu *Andrej Rublev*, v němž lze interpretovat některé obrazy (vodu, déšť, zvonění) jako boží milost.

Svým soustředěním na pevnou víru příslušníků této sekty je film *Starověrci* Jany Ševčíkové vlastně téměř kunderovským varováním před nedokonalostí naší percepcie světa. Existují-li lidé, kteří tak skálopevně věří představám, jež jsou zjevně podiv-

né a neodpovídají opravdovému stavu věcí, neplatí snad přece úplně totéž i o našem vnímání světa vzhledem k tomu, že film akcentuje naše společné lidství?

Český rock-n-roll

Velmi energický (nejlépe použitelný anglický výraz pro tento film je asi anglické slovo *boisterous*, slovník to překládá jako „bouřlivě hlučný“, „veselý“, „nespoutaný“), profesionální, inteligentní a zábavný byl televizní film Igora Chauna *Úžasný rokenrol v Čechách aneb Jeď, Honzo, jeď!* (2002, 60 minut), ironická výpověď o pražských napodobovačích Elvise Presleyho a rock-n-rollové hudby.

Tento Chaunův film, který se nedávno vysílal v České televizi, dosahoval běžné profesionální kvality západních (anglosaských) dokumentárních filmů o rockové hudbě (viz viz například seriál BBC o historii popu a rocku ve dvacátém století), avšak zajímavé na Chaunově snímku bylo i to, že byl ještě daleko více než britské dokumenty na toto téma *sociálním komentářem* než jen filmem o hudebním jevu. Rock-n-roll v Čechách, jak jej traktuje Chaun, je bezpochyby více jevem sociálním než hudebním. Ve filmu jsem našel rysy clivejamesovské ironie, avšak Igor Chaun mi sdělil, že filmy Cliva Jamese nezná.

Z výpovědí mladých i stárnoucích českých stoupenců rock-n-rollu vyplývá, že je rock-n-roll v českém prostředí docela absurdním jevem.

Film to dokumentuje zejména dlouhým rozhovorem s Karlem Gottem, kterým je po částech prostřihán celý Chaunův hodinový film: Rozhovor s „Karlem“ je tedy páteří Chaunova filmu, odrazovým můstkem k „českému“ rock-n-rollu.

Gott při rozhovoru stojí na prázdném parketu pražské Lucerny, což – jak na to poukázal sám Igor Chaun – evokuje dojem, že je tento (jako ho autor v podtitulku ironicky charakterizuje) „nejen zpěvák“ na české scéně jako hudební interpret i jako takzvaná „osobnost“ (jak inflačně se v českých médiích používá toto slovo!) už pasé. A vskutku, Gottovy naivní a komicky klišovité výroky vyvolávaly v hledišti hradišského Kina Mír, kde se Chaunův film promítal, u diváků obrovské salvy smíchu, komicky působily i záběry Gottových rádoby rock-n-rollových extempore z pořadů komunistické Československé televize z osmdesátých let.

Až na základě tohoto rozhovoru i reakcí diváků, kteří se doslova váleli smíchy skoro při každém Gottově slově, jsem si uvědomil, že kariéra této mediální hvězdy, tohoto „idiota hudby“ (jak ho nazval v *Knize smíchu a zapomnění* Kundera) v českém prostředí u mnohých v podstatě skončila. Gott se stal komickou karikaturou sama sebe.

Chaun se sice v hradišské diskusi po filmu distancoval od toho, že by snad chtěl svým dokumentem Karla Gotta zesměšnit, v následném rozhovoru bylo však zjevné, že Chaun ví, že se Gott svými nechtěně komickými výroky u diváků zesměšnil sám. Dokumentarista nemůže nezaznamenat, co se děje kolem něho.

Vzhledem k tomu, že se Gott, hlavní mainstreamový „protagonista“ rock-n-rollu v českém prostředí, v tomto filmu svými naivními výroky sám z vlastní vůle proměnil v karikaturu, vrhá rozhovor s ním ironické světlo na celý jev „českého“ rock-n-rollu, ať ho zosobňují stárnoucí zpěváci a nyní podnikatelé jako Pavel Sedláček anebo třeba i nadšenci z nejmladší generace.

Nedlouho před Chaunovým filmem, jehož bezpochyby hlavní komickou postavou byl „provařený“ Karel, bohužel nikoliv přímo ve stejném programu, ale o několik hodin dříve, se v témže sále promítal výborný studentský film *Vynález Krásky* (1994, 24 minut).

V katalogu Letní filmové školy je tato mystifikace od Marka Najbrta charakterizována těmito slovy: „Film odhalující překvapivá fakta o vzniku a původu jednoho amatérského vynálezu, který zásadně ovlivnil historii jedné z nejbizarnějších sfér českého společenského života – totiž pop music.“

Najbrtův snímek zcela vážně „seriózním“ realistickým dokumentárním stylem ukazuje prostředí a život vesnického vdovce Krásky, bydlícího kdesi u lesa na samotě. Krása, jak ve filmu sám o sobě do kamery vypovídá, „byl vždycky šikovný“ a vymyslel celou řadu vynálezů, jako například sekačku na trávu, a pak – když s manželkou neměli děti a on neměl v zimě co dělat – sestrojil „Karla“ (tj. Gotta).

Představa, kterou film sugeruje postupně na základě „dokumentárního materiálu“, že je Karel Gott automat, sestrojený amatérským lidovým koumákem, je komická.

„A na co že Karel jede? Na péro? Na elektřinu? Na klíček? To vám neprozradím, to si zachovám jako výrobní tajemství,“ svěruje se Krása o svém vynálezu. „Ale mohu vás ubezpečit, že je to zajištěno dobře. Karel nikdy nepřestane zpívat.“ (Bouře smíchu v sále.)

Trosečníci a Babí léto

Za zaznamenání snad stojí ještě alespoň dva z novějších českých hraných filmů, předvedených na hradištské Letní filmové škole: jednak třídílný povídkový triptych ostravské televize *Trosečníci* (2002, 90 min.) režisérů Tomáše Krejčího a Ivo Macharáčka a jednak *Babí léto* (2001, 95 min.) režiséra Vladimíra Michálka.

Trosečníci, to jsou to tři „jemné“ povídky o lidech, kterým se rozpadá manželský či partnerský vztah: Film se snaží naznačit řešení, uniká však do nynějškové lyrčnosti. Snad nejúspěšnější je první povídka, možná i proto, že v ní hraje Jan Tříska. Je to povídka o rodině s dospívajícími dětmi, matkou a dosti brutálním a sobeckým otcem. Po úrazu v práci elektrickým proudem má hlavní hrdina v době, kdy byl v bezvědomí, živý sen. Zdá se mu, že se vrátil z práce domů, ale je mrtvý: V rodině je přítomen, nikdo ho však nevnímá ani nevidí. Manželka a děti se připravují na návštěvu ženina nového nápadníka, kterého hraje Jan Tříska – původní „mrtvý“ otec je přítomen

při celé jeho návštěvě a je přítomen i poté, když nápadník a matka rodiny skončí v posteli – avšak pro rodinu je neviditelný. Trauma možné smrti ho zřejmě v závěru epizody přivede k prozření, že by se měl po probrání z bezvědomí chovat lidštěji.

Brutální mužské vlastnosti se projevují i v druhé povídce dvou odcizených, asi třicetiletých manželských partnerů s malým synem, kteří jedou na návštěvu k babičce. Sebestředný manžel, zaměstnanec České pošty, je ze svého sobectví poněkud nepřesvědčivě vyléčen, když jde doručit balíček na adresu nedaleko bydliště matky své ženy, kde je rodina na návštěvě, a setká se tam v poněkud klišovitém „pohádkovém“ prostředí (svíčky, vlající záclony) s dívkou-vědmou.

Hrdinou třetí, snad nejméně propracované povídky je lodní inženýr, oběť úrazu, odkázaná na kolečkové křeslo, na pozorování světa kolem sebe, na zaznamenávání toho, co se děje, do deníku a na vzpomínání na časy na moři prostřednictvím množství lodních modelů a dalších námořních artefaktů, jimiž se invalida poněkud nepřesvědčivě obklopuje. Inženýr se stane svědkem autonehody bohatého podnikatele, pomůže mu při ní a finanční odměnu mu přinese jeho dcera, která začne k bývalému námořníku docházet častěji na návštěvy, neboť je jím fascinována. Proto námořního invalidu časem zmlátí její milenec.

Chápu, že se tvůrcům tohoto povídkového triptychu zachtělo „citlivě“ a „lyricky“ zachytit život a svět v jeho jemném, nevýrazném, avšak přesto významném plynutí času i událostí – proto i vyústění jednotlivých povídek vždycky jen naznačují nějaký konec. Hlavně zdůrazňují kontinuitu – příběh bude pokračovat. Nejsm si však jist, zda je únik od reality k takzvanému „citlivému vnímání“ mezilidských vztahů prostřednictvím lyričnosti skutečně nosný a zda – zejména ve druhé a třetí povídce – to není jen pokus zakrýt nedostatek imaginace stereotypními postupy.

Babí léto je herecký koncert, jež pro starého Vlastimila Brodského a starou Stellu Zázvorkovou připravil scénárista také starší generace Jiří Hubač. Film je vlastně, zdá se, jakoby „programovým prohlášením“ příslušníků starší generace, kteří odmítají postkomunistický experiment ve veškeré jeho neserióznosti a podvodnosti, jak vznikl od roku 1989. Nejsou v novém režimu doma a cítí se v něm cizí. Jako by jim byla ukradena jejich původní vlast.

Důchodci, jako je František Hána (Vlastimil Brodský), jeho žena Emílie (Stella Zázvorková) a přítel Eduard (Stanislav Zindulka), se v postkomunismu cítí nesví – už to není jejich doba. Příslušníci mladší a střední generace jsou v této éře vesměs buď podvodníky, anebo alespoň agresivními lidmi s velmi ostrými lokty. Šestasedmdesátiletý František Hána se však baví: Možná se octl ve světě, který je mu cizí, avšak reaguje na něj typicky česky – vtípky, mystifikacemi a recesí. Rozhodne se předstírat, že je bohatý Čechoameričan, který přijel do Čech koupit si zámek. Improvizuje i další „podvodnická“ představení – geniálně a přímo na místě. Jeho manželka dala

naopak výhost světu: Myslí jen na to, kdo z jejích známých umřel, na parte a na pohřby. Když už nemůže kanadské žertíky svého manžela vystát, zažádá o rozvod, a donutí ho tím, aby se začal chovat uměřeně a konvenčně. Jenže svými kanadskými žertíky bojoval Hána/Brodský nejen proti „cizímu“ postkomunistickému prostředí, ale také proti blížící se smrti (nakonec obojí má ve filmu společného jmenovatele). Požadavkem, aby se svých recesí Hána vzdal, ho jeho manželka jen umrtví a vyvolá v něm depresi. Naštěstí si to sama včas uvědomí a v závěru filmu pak organizují ironické provokace oba staří manželé spolu a dělají si legraci ze světa ve stínu smrti. Jako by film napovídal známou věc: Čím je člověk starší, tím je, zdá se, svobodnější. Osmdesátiletého člověka asi nepostrašíte hrozbou smrti – ví, že stejně brzo umře. Vyrovnanost s faktem smrti osvobozuje.

Vynikajícím výkonem hlavních herců je film pozoruhodnou poctou lidskosti, věrným vztahům i nepotlačitelné originalitě lidského ducha, která se dokáže projevit i na samém sklonku života.

Potíž je jen ta, že režie Vladimíra Michálka je vůči těmto oběma velkým českým hercům asi příliš pietní: Film zcela uchvátily vynikající herecké výkony hlavních protagonistů, a zdá se, že režisér k jejich výkonu příliš nepřispěl. Proto toto dílo působí spíše jako divadelní hra anebo televizní inscenace na poklidný nedělní večer než jako skutečný celovečerní film.

Veřejnost hlasovala pro komerci

Deset dní se v Uherském Hradišti promítaly filmy od časného rána do pozdní noci nepřetržitě v *sedmi* biografech, z nichž tři byla letní kina, jedno z nich na hlavním náměstí, druhé na barokním nádvoří hradišské Reduty. Mladá veřejnost však prokázala, že je drtivou většinou obětí marketingové manipulace velkých filmových distributorů. Při hlasování veřejnosti o tom, které filmy byly na Letní filmové škole „nejlepší“, lidé podpořili bez ohledu na kvalitu především zahraniční (ale i některé domácí) komerční „trháky“, jež jdou v současnosti za doprovodu agresivní reklamy v České republice do filmové distribuce.

Navzdory občasně chaotické organizaci (není divu, při promítání stovek filmů a přípravě množství doprovodných akcí) byla Letní filmová škola v Uherském Hradišti velmi dobrá. Překvapila vysokou úroveň předváděných filmů i jejich širokou škálou a rozsahem témat. Několikrát denně byly k dispozici filmy, které bylo podnětné zhlédnout. Toho, kdo pochází ze stejného kulturního zázemí jako organizátoři, vždycky příjemně překvapí, když v programu – kromě nejvýznamnějších mezinárodních kulturních děl (Bergmanova *Kouzelná flétna* nebo *Einstein on the Beach* o skladateli Philipu Glassovi) najde i „klasická“, „kultovní“ díla, která by jinde nenalezl – ať je to Krejčíkův film *Svatba jako řemen* (1967) anebo třeba Kýčovitý

a naivní idol z dětství snad každého Čecha, Reinlova vinnetouovka *Poklad na stříbrném jezeře*, která začátkem šedesátých let zahájila v Československu módu westernů a Divokého západu a kterou Letní filmová škola dnes už asi právem zařadila do kategorie mytologie.

(Syntéza několika článků z června–srpna 2002.)

Hradištské úvahy nad dědictvím šedesátých let

Ve středu 31. července 2002 se v přeplněné a dusné, i když pěkně restaurované budově uherskohradištské Reduty konala debata k českému vydání knihy rozhovorů o filmech šedesátých let filmového a kulturního publicisty Antonína J. Liehma. Jde o soubor textů, které většinou vyšly časopisecky v Československu v šedesátých letech a pak poprvé knižně v angličtině v roce 1974. Nyní Liehm výbor rozšířil a Jan Lukeš jej doplnil filmografickými údaji.

V úvodu se A. J. Liehm rozhovořil o tom, že bychom neměli pomíjet skutečnost, že i za komunismu, a to zejména v šedesátých letech, ale i jindy, se v Československu točily velmi dobré filmy a existovala i pozoruhodná kultura. Polemizoval s článkem spisovatele Zdeňka Zapletala, jenž prý v nedávném vydání jednoho literárního bulletinu odsoudil veškerou kulturu komunistické éry. To podle Liehma neodpovídá skutečnosti. Jan Lukeš, který se diskusi snažil moderovat, oponoval, že situace není tak špatná a že si lidé nemyslí, že by nikdy za komunismu nevznikly kulturní hodnoty ani dobré filmy.

Zajímavě však k tomu vystoupila filmová historička Galina Kopaněva, jež právem poukázala na to, že intelektuální úroveň většiny textů publikovaných o filmu, literatuře a kultuře šedesátých let byla daleko vyšší, než jaká je dnes, a také zdůraznila, že kulturní kvas šedesátých let nebyl zdaleka jen jevem českým, ale byl skutečností celoevropskou s mnohými zajímavými vazbami. Postěžovala si, že dnes není možnost tisknout kvalitní filmové recenze v žádném českém deníku – dnes se hlavně o filmech publikuje jen PR, nikoliv však kritika či diskuse.

Kameraman Miroslav Ondříček odsoudil protagonisty filmu Roberta Buchara *Sametová kocovina* (české filmové režiséry, kteří v Bucharově filmu svědčí o situaci české kinematografie od konce šedesátých let) s tím, že jsou to profesionální kverulanti. Podle Ondříčka nemá cenu si planě stěžovat, důležité je něco dělat. Na mou námitku, že snad je demokracie diskuse a diskuse předpokládá vyjadřování kritických názorů, a to přece dělali i autoři filmů z takzvané „české nové vlny“ v šedesátých letech včetně Ondříčka, se Ondříček omluvil, že neslyší.

Zeptal jsem se také A. J. Liehma, jestliže si dnes stěžuje, že je situace v české kultuře a v českém filmu podle jeho názoru špatná, zda to není důsledkem takzvané „kletby Pražského jara“ – důsledkem toho, že reformátoři jako on v šedesátých letech sice

svou činností postupně „otevřeli dveře svobody“, ale neměli vůbec žádnou strategii pro případ, že by se Sovětský svaz rozhodl československou reformu potlačit. Nejsou tedy vlastně oni vinní tím, že Sovětský svaz za pokus o reformu Československo v sedmdesátých a osmdesátých letech tvrdě potrestal?

A. J. Liehm odpověděl, že reformátoři jako on dělali v Československu v šedesátých letech něco úplně nového a stejně jako třeba Václav Klaus v letech devadesátých prostě nevěděli, kam to povede. Když se dělá něco nového, nikdy člověk nemůže podle Liehma předem předpovědět, jaký bude výsledek.

Václav Žák, jenž bohužel v diskusi už nevystoupil, mi posléze vysvětlil, že podle jeho názoru byla moje otázka špatná. Odpovědnost za to, že neměli žádnou strategii vůči Sovětskému svazu, měli podle Žáka jistě politikové, nikoliv však kulturní pracovníci, neboť povinností kulturních pracovníků je stůj co stůj usilovat o svobodu. Nejsem si ovšem jist, zda to stoprocentně platí v zemi, která je v postavení nesvéprávné kolonie vůči supervelmoci. Neměli by v takové situaci mít určitou strategii vůči ní i umělci? Kromě toho žádná otázka není nikdy špatná, špatné mohou být jen odpovědi.

Zajímavě diskusi ukončil Miroslav Ondříček. Reagoval na to, že se často říká, že v šedesátých letech komunistický stát financoval výrobou filmů protikomunistickou propagandu. Poukázal na to, že české filmy z šedesátých let, které kritizovaly režim, měly obrovský úspěch ve světě a Československo v zemích, jež o jeho existenci neměly víceméně ani tušení, silně zviditelnily. Komunističtí pohlaváři (většinou reformisté) tedy podle Ondříčka i v podstatě protirežimní filmy z šedesátých let považovali za propagandu ve své vlastní věci.

Šedesátá léta, Miloš Forman a dnešek

Někteří účastníci se v diskusi vyjádřili, že v šedesátých letech – a to nejen v české kultuře, ale i té mezinárodní – „bylo něco ve vzduchu“, jakési podivné, originální, inspirační, neopakovatelné *fluidum*. Je tomu skutečně tak?

Osobně si myslím, že je vysvětlení jednodušší: Dědictví meziválečné Československé republiky se svým přísným, možná pedantským, ale zřejmě velmi efektivním školstvím bylo v šedesátých letech ještě nesmírně živé. Celková úroveň české a slovenské společnosti byla, zdá se – určitě podle sdělovacích prostředků soudě – daleko vyšší než dnes. O tom nemůže být sporu, stačí se podívat do jakýchkoliv novin či časopisů z let cca od roku 1966 do roku 1969. Nebo třeba do rozsáhlého knižního výboru z časopisu *Tvář*, který nedávno vydalo nakladatelství Torst. Tam najdete články, jimž se v současné době nevyrovná žádný materiál publikovaný i v těch „nejintelektuálnějších“ časopisech. Teprve po invazi v roce 1968 si Rusové a jejich pomahači v okupované zemi uvědomili, že komunismus v Československu v šede-

sátých letech málem zlikvidovala inteligence, a tak se jali plánovitě likvidovat českou národní elitu. Výsledků jejich dvacetiletého úsilí jsme svědky dodnes.

Na vyšší úrovni byly, jak se zdá, v šedesátých letech i špičky dokumentaristiky. Možná srovnávám nesrovnatelné, když uvažuji nad filmem Pavla Kouteckého (*Hledači pevného bodu*, 2001) či Jakuba Sommera (*Homo sapiens 2000*, 1999) a porovnávám je s ranými díly Miloše Formana *Kdyby ty muziky nebyly* a *Konkurs*, které jsem také zhlédl na letošní hradištské Letní filmové škole. Zatímco Sommerův *ELFilm* o jeho beznadějně lásce k dívce Elfi je dílem výjimečným, jeho předchozí film *Homo sapiens 2000* (1999), studie čtyř pražských samorostů-výstředníků, natočená stylem *fly-on-the-wall documentary* (z perspektivy „mouchy na zdi“) a pojatá jako protest proti konvenčnímu obrazu „nového člověka jednadvacátého století“, který prý před příchodem roku 2000 prosazovaly české sdělovací prostředky, je dost statická a nepřesvědčivá.

Podobně jako v Kouteckého filmu *Hledači pevného bodu* se ani Sommerovi ve snímku *Homo sapiens 2000* úplně nedaří proniknout k samotné hlubší lidské postatě zkoumaných subjektů. Tento Sommerův film silněji zaujme jen chvilkově v pasáži, kdy se jeden z jeho samorostů rozhovoří o tom, co trápí jeho svědomí a jak uvažuje o své budoucí smrti.

Proč jsou tedy některé dokumentární filmy zdařilejší, zajímavější, intenzivnější a hlubší než jiné? Poučením z Kouteckého *Hledačů pevného bodu* i Sommerova snímku *Homo sapiens 2000* ve srovnání s ranými Formanovými filmy je myslím to, že má-li dokumentární film řádně fungovat, režisér by si měl vybrat subjekty, u nichž dokáže proniknout pod povrch jejich osobnosti, lidi, kde pod povrchem je něco zajímavého, nového a sdělného, co režisér umí odhalit.

Kupodivu se toto podařilo Miloši Formanovi v šedesátých letech i u jeho raných filmů, jako jsou *Konkurs* a *Kdyby ty muziky nebyly*, které jsou bezpochyby vlastně jen přípravnými studiemi pro jeho pozdější filmové dílo (*Černý Petr*, *Lásky jedné plavovlásky*, *Hoří, má panenko*). Jenže i v těchto „přípravných“ filmech se Forman dokáže dostat i obyčejným lidem pod kůži a prezentovat je divákovi zajímavě, dynamicky s mnohoznačně jako „problém“. Do určité míry k tomu používá své dosti nelítostné satiry, avšak Formanova satira není nikdy jednorozměrná.

Kapelník dechovky Jan Votrčil (který posléze vystupuje v *Černém Petru* i v *Hoří, má panenko*) je svými autoritativními výroky ve filmu *Kdyby ty muziky nebyly* vlastně zesměšňován, ale zároveň je jeho postava vylíčena s láskou – je předveden jako člověk nadšenec, jenž obětuje amatérskému hudebnímu umění vše. Votrčil je možná člověk, který je obětí určitých naivních, stereotypních představ a hodnot, jejichž prostřednictvím se orientuje ve skutečnosti, avšak přitom je autenticky lidský: Zlidšťujícím rysem je kromě jeho nadšené lásky pro hudbu navzdory jeho au-

toritativnímu vystupování určitá jeho bezradnost nad sebou samým a svou lidskou situací na světě.

Přípravy dechových orchestrů na soutěž Kmochův Kolín jsou pro Formana a kameramana Ondříčka příležitostí ke studiu tehdejších lidských typů a jejich zálib a zvláštností; zároveň jsou zajímavě uvedeny do kontrastu a do souvislosti s nadšením místním mladíků pro ježdění na motorkách.

Formanův *Konkurs* o konkursu na zpěvačku do Semaforu bývá kritizován za to, že režisér nelítostně vystavil zraku kamery obyčejné netalentované dívky, které snění o „slávě“ na mediální scéně přivedlo do zkušebny pražského divadla, kde před zraky Jiřího Suchého a Jiřího Šlitra nekriticky předvádějí své neumění. Je etické, že Forman tak drsně předvedl veřejnosti absolutní neuměteltví těchto uchazeček o divadelní slávu? ptají se filmoví kritici. Jenže i Formanův *Konkurs* je zajímavý tím, že je mnohoznačný: Forman sice neúprosně ukazuje neschopnost mladých „zpěvaček“, avšak zároveň ve filmu projevuje s jejich touhou stát se slavnými soucit. Film tak vlastně vyvolává – metafyzické – úvahy o tom, proč je někdo hloupý a jiný chytrý, proč je někdo talentovaný a jiný bez talentu. Jak k tomu přijde někdo, že se v životě zmůže „jen“ na práci servírky, zatímco jiný lehce udělá divadelní kariéru? Je to téma, které zjevně Formana zajímá celý život. Znovu se k němu plně vrátil v *Amadeovi*.

Přestože jsou Formanovy filmy *Konkurs* a *Kdyby ty muziky nebyly* ranými, přípravnými díly, pronikají pod povrch jevů a jsou schopny klást závažné otázky. Jejich struktura je složitá a vstupují v ní do interakce nejrůznější její složky. Proto jsou ty filmy zajímavé.

Amadeus

S dojetím jsem vyklopýtal z uherskohradištského Klubu kultury po téměř tříhodinovém promítání Formanova a Shafferova *Amadea*. Film zůstává vynikajícím, výjimečným uměleckým dílem i osmnáct let po jeho vzniku (byl dokončen v roce 1984) a rád jsem propadl na téměř tři hodiny jeho intenzivnímu kouzlu. Nikterak nevidilo, že kopie filmu, promítaná v Uherském Hradišti (prý nyní jediná v České republice), byla lety zahnědlá a poškrábaná se spoustou slepek, na jednom místě se zřejmě v důsledku poškozené perforace asi pět minut cukal obraz, že bylo velmi nevyvážené dolby stereo, takže anglické dialogy nebylo skoro slyšet, zato Mozartova hudba byla někdy až příliš silná. Paradoxně přichází právě nyní v anglosaských zemích *Amadeus* opět do kin v technicky zdokonalené, digitálně upravené a nově sestříhané, o dvacet minut prodloužené verzi. V Británii se nově uváděnému *Amadeovi* v červnu a v červenci 2002 dělala v médiích reklama.

V Uherském Hradišti film uvedl Miroslav Ondříček: Kvitoval s uspokojením, že sál je plný mladých lidí, z nichž mnozí v době vzniku filmu vlastně ještě nebyli

ani na světě. Závěrem svých několika vět se na diváky obrátil s dotazem, kdo film *Amadeus* uvidí při této příležitosti poprvé. Překvapivě se zvedly ruce téměř poloviny sálu. Přemýšlel jsem o tom pak po zbytek dne. Je pozoruhodné, že k mnoha mladým lidem se silným zájmem o kulturu jsou zřejmě dodnes nejlepší úspěchy české kultury ze sedmdesátých a osmdesátých let (třeba Kunderovy romány či Formanovy filmy) víceméně nepřístupné.

Jak jsem před osmnácti lety napsal pro *Listy Jiřího Pelikána*, vycházející tehdy v Římě, Formanův *Amadeus* je v první řadě bezpochyby poctou českému národu a české kultuře v době jejího zotročení a – zároveň paradoxně – v době jejího velkého mezinárodního vzestupu. Českou novou vlnu šedesátých let komunisti po sovětské invazi zlikvidovali, Miloš Forman byl jedním z těch jejích představitelů, kteří – šťastně – skončili v zahraničí a po období určitého tápání (neúspěch jeho prvního amerického filmu *Taking Off*) si vydobyli i ve Spojených státech tvůrčí svobodu říkat to, co považují za důležité, a to tak, aby to rezonovalo se společenským vědomím v Americe i ve střední Evropě, v obou kulturách jinak.

I když je film *Amadeus* adaptací divadelní hry Petera Shaffera, jeho téma je formanovské a režisérovi blízké: Je to metafyzické téma lidské prostřednosti, jímž se jinde například zabývá Václav Havel ve své „pivovarské“ hře *Audience*. Jak k tomu přijde někdo, že se v životě nemusí snažit, a přesto je talentovaný a všechno se mu daří? Jak k tomu přijdou ti, kteří talentovaní nejsou? Pracují usilovně, ale odměnění uznáním nakonec nebývají. A ani nositel skutečného talentu, v tomto filmu zosobňovaný postavou skladatele Wolfganga Amadea Mozarta (která je metaforou každého výjimečným způsobem talentovaného jedince), to nemá lehké. Ale proč se někdy talent projevuje u těch nejabsurdnějších lidí? (Možná na tuto dosud nezodpověditelnou otázku časem odpoví genetika.)

Skutečný talent všeobecně druhořadý svět neuznává: Mozart věděl, že je ve své době nejlepším skladatelem, jeho operám se však ve Vídni nedostalo více než jen několika představení. Svět je nedokonalý a frustrující: Vládnu v něm hlupáci, říká svým velkoфильmem Forman. Dvorský vídeňský establishment dělal všechno, co bylo v jeho silách, aby skutečnou magickou jiskru talentu udusil: Důležitější byly osobní zájmy jeho jednotlivých představitelů, neukojené ambice, závist a ješitnost.

Jsou to vlastnosti, které provázejí na světě každého, kdo má trochu talentu, kdo se pokusí být nezávislý, „nevýt s vlky“ a jednat v souladu se svou integritou. Formanův *Amadeus* je stejně tak kritikou prostřednosti komunistického režimu jako západního „kapitalistického“ *establishmentu*. Paradoxem ovšem je, že západní *establishment* Formanovi – poté, co se režisér naučil, jak jeho struktur využívat – poskytl možnost svou vizi světa prezentovat tímto a dalšími jeho vynikajícími filmy na světové scéně.

Nevím, nakolik si čeští diváci uvědomují, jak pozoruhodným mezinárodním „globalizačním“ úsilím byl už před osmnácti lety film *Amadeus*. České titulky filmu kupodivu upozornily jen na „domácí, český“ výrobní tým! Avšak to je nedorozumění: Český talent režiséra a kameramana se jedinečným způsobem spojily s anglosaským dramatikem, smetánkou britského hudebního nebe a amerického a britského filmového a televizního *establishmentu*.

Ve filmu hrají nejzajímavější britští a američtí herci (libretistu *Kouzelné flétny* například známý britský herec Simon Callow; mezi zřízenci, kteří se starají o stárnoucího Salieriho, je i jeden skotský herec z glasgowské divadelní scény – lidi pro film byli zjevně vybíráni po celém světě).

Mozartovu hudbu hraje akademie z londýnského kostela St. Martin in the Fields pod taktovkou Nevilla Marrinera, slyšíme ale – v závěru filmu pod titulky – i Mozartův klavírní koncert v podání Ivana Moravce. Forman využíval i českého zázemí včetně četných českých herců, jež se objevili ve vedlejších rolích (třeba Karel Effa). Negativ filmu se vyvolával na barrandovských ateliérech, film se pak stříhal, míchal a kopíroval v Kalifornii.

Londýn, Praha, Amerika. Forman se dostal do světa, nezapomněl na své zázemí, světu tímto filmem komunikoval velké téma, proměnil „českost“ ve světovost – tím, že české vidění světa transformoval umně takovým způsobem k interpretaci otázek, jež nutně musejí zajímat každého, že je film *Amadeus* přístupný, srozumitelný a silný všude.

Ano, jistě se dá namítnout, že se Forman do určité míry „svezl“ na nejkrásnější Mozartově hudbě. Avšak využití velkého, už existujícího uměleckého díla, je obtížné, je to *challenge*, výzva. Povšimněme si na pokusech Brabcových (*Kytice*) a Zelenkových (Nohavica, film *Rok ďábla*), jak tito režiséři selhali ve snaze interpretovat velké, už existující umělecké dílo. Jeho žár jejich film spálil.

Forman se v *Amadeovi* dokázal Mozartově hudbě postavit jako rovný rovnému, využít ji a interpretovat tak, že všechno ostatní je v tomto filmu Mozartově hudbě rovnocennou složkou. Formanův *Amadeus* je velký film a zároveň je i režisérovou obrovskou poctou zemi a kultuře, z níž jeho autoři vyšli. Upozorněním na hrady a zámky, na kterých byl film natáčen, je v závěru i turistickou reklamou pro Českou republiku.

Formanův *Amadeus* bezpochyby patří k nejlepším filmům světové kinematografie dvacátého století a měl by být součástí i českého filmového kánonu – v sále by neměla zvednout ruce polovina přítomných, že ho dosud neviděli.

(Syntéza dvou článků z 1. a 2. 8. 2002.)

Amadeus: The Director's Cut

Tak co s tím ten Forman udělal? Americký distributor vydal pro distribuci na DVD „rozšířenou“ verzi Formanova filmu *Amadeus* z osmdesátých let. Je delší verze *Amadea* lepší, nebo horší?

První, co na diváka skutečně udělá dojem, je dokonalý, nyní digitální zvuk. Překvapivě se nepodařilo obraz filmu zrestaurovat o tolik, o kolik snad mnozí očekávali: Obraz je stále tentýž, víceméně zrnitý filmový záznam z počátku osmdesátých let a jsme překvapeni, nakolik pokročila za dvacet let filmová technologie, že nám dnes zrnitá „dokumentárnost“ hraného filmu do určité míry vadí. Režiséři by se asi neměli pokoušet vydávat nové, druhé verze už známých filmů, stejně jako by spisovatelé neměli přepisovat už jednou vydané, známé romány. I kdyby byla nová verze Formanova *Amadea* lepší, nutně by v divákově mysli musela nová struktura filmu soutěžit s jeho předchozí strukturou, tou, která je už známa. To nejsou férové podmínky pro žádné umělecké dílo, jež by mělo být vnímáno jistě v kontextu své doby i v kontextu historie předchozí tvorby v daném uměleckém oboru. Musí-li však dílo souperit se svou předchozí, dobře známou verzí, je tím silně znevýhodněno.

Jeden pozitivní rys Formanův nový, delší sestřih *Amadea* nesporně má: Divákoví tím poskytl přístup do režiséřovy dílny, a umožnil mu uvědomit si, jak sebestýj, lehký, ale *dokonalý* byl Formanův kratší sestřih. Kdesi jsem četl či slyšel, že Forman na poslední chvíli *Amadea* zkrátil na jeho dnes „klasickou“ verzi, neboť měl obavy, zda americké publikum stráví tak složité a rozvětvené dílo s intelektuální tematikou.

Je-li tomu tak, bylo toto původní zkrácení na poslední chvíli geniálním krokem. Film byl zbaven explicitnosti, dostal spád a začal působit na diváka daleko silněji, protože na něho působil prostřednictvím implicitních, ale hlubokých náznaků.

Porovnávání kratšího a delšího *Amadea* vede k uvědomění, jak důležité je při psaní čehokoliv svůj materiál znovu a znovu kriticky hodnotit a škrtat, škrtat a škrtat. Často mě mrzí, že právě na takové cizelování v *Britských listech* nezbývá čas.

Všchno, co Forman z filmu *Amadeus* původně vystříhl a co do něho nyní přidal, je ve filmu *zbytečné*. Většinou to pouze to znovu explicitně opakuje či potvrzuje, co už ve filmu je vyjádřeno daleko efektivněji, pouhým náznakem.

Je pravda, že v delší verzi *Amadea* je skladatel Salieri výraznější bídák, podvodník a manipulátor než v původní, kratší verzi. Paradoxně to činí jeho postavu

černobílejší, než když jeho pomluvy na Mozarta u vídeňského dvora zůstanou divákovy skryty tak, jak je tomu právě v původní verzi. Silněji si v rozšířené verzi také uvědomujeme, že Mozart nebyl jen degenerovaný, nízký sprosták, jemuž Bůh z neznámého důvodu dal jiskru obrovského hudebního nadání, ale – alespoň podle Formanova *Amadea* – také člověk impulzivní, přímý a nezkušený, který nemohl mít vůči dvorským intrikánům šanci.

Jenže pohlédneme-li na strukturu celého filmu z odstupu, toto „realistické“ prokreslení Wolfganga Mozarta (a koneckonců i jeho ženy, která je v tomto ohledu dost podobná) k celkovému smyslu díla příliš nepřispívá: Spíše hlavní myšlenku o rebelii mediokrity nad talentem trochu zamlžuje. Zbytečné jsou i epizody o tom, jak se Mozart snaží získat žáčky v domě primitivního zbohatlíka.

Zajímavá motivace přibyla v závěru filmu, kdy Salieriho ráno po návratu z lázní nalezne v jejich bytě Mozartova manželka a docela brutálně ho chce z bytu vyhodit – není divu, víme-li nyní, že jí v předchozí, v první verzi Formanem vystřižené scéně, Salieri nesmírně ponížil. Řekl jí, když za ním přišla orodovat, aby se Salieri za Mozarta u císaře přimluvil kvůli zaměstnání, že místo Mozartovi opatří pouze, když si s ním Stanci vyspí. Stanci se skutečně dostaví na smlouvanou schůzku a začne se před ním svlékat. Salieri ji nechá sluhou vyhodit – chtěl se jen přesvědčit, zda by byla schopna pro dobro svého manžela jednat jako prostitutka. (Je to také zřejmě metafora, že Salieri není impotentní jen jako skladatel.)

Jenže v celkovém kontextu je to jen další příklad Salieriho manipulace, který zápletku a smysl díla – v původní verzi filmu jasnou a dokonalou ve své stručnosti – zbytečně komplikuje.

Firma Warner Brothers vyrobila jen jedinou filmovou kopii tohoto nového delšího zrestaurovaného *Amadea* s českými titulky. Tato kopie se hraje několikrát denně ve smíchovském multiplexu při představeních, která zejména během dne nenavštěvuje téměř nikdo: Na promítání ve 14 hodin bylo asi osm diváků. Po měsíčním hraní je už i tato nová kopie potrhána, s řadou slepek.

Je velmi pravděpodobné, že bude-li se tato kopie hrát v pražských multiplexech před víceméně prázdnými sály až do Vánoc, promítáním se v podstatě zničí.

V České republice je už jenom jedna jiná kopie filmu *Amadeus*, je to kopie jeho původní verze z osmdesátých let. I ta je ve velmi špatném technickém stavu.

Až budou poškrábány a potrhány obě kopie, takže v podstatě nebude technického rozdílu při jejich promítání, doporučuji, abyste si vždy vybrali původního, klasického *Amadea*.

Je to daleko lepší film.

12. 11. 2002

***Bowling for Columbine* – dobrá ukázka investigativní práce**

Bowling for Columbine (Hra v kuželky pro zmasakrovanou školu; titul odkazuje na fakt, že dva chlapci, kteří bezdůvodně v americké Columbine High School zastřelili dvanáct žáků a jednoho učitele, si před masakrem šli v rámci tělocvičné hodiny ve škole zahrát kuželky) je – dokumentární – film známého amerického investigativního televizního reportéra Michaela Moora, který ostře kritizuje posedlost Američanů střelnými zbraněmi i to, že je každoročně v Americe zavražděno těmito zbraněmi neuvěřitelných jedenáct tisíc osob.

Je nesporné, že ostře kritický přístup tohoto dokumentárního filmu loni na podzim silně rezonoval s rostoucím evropským antiamerikanismem, spojeným s kontroverzní „kovbojskou“ politikou amerického prezidenta George Bushe vůči Iráku. Je to trochu neférové, protože je zjevné, že *Bowling for Columbine* je především film určený pro domácí americké publikum a jeho účelem je vyvolat o systematickém sebmásakrování amerického obyvatelstva střelnými zbraněmi právě ve Spojených státech veřejnou diskusi.

Moore v tomto svém filmu tedy zaujal ve veřejném zájmu ostře protiestablishmentový postoj, a jak se dočteme například na amerických internetových stránkách Moorových odpůrců, „pomlouvá jím Ameriku“. Naproti tomu (jak se také dočteme na výše uvedených stránkách) tento dokumentární, vlastně televizní film dostal v roce 2003 Oscara, ve Francii obdržel na festivalu v Cannes zvláštní cenu a byl prý zařazen jako povinná součást do francouzských školských osnov. Moorův film *Bowling for Columbine* je také prvním dokumentárním filmem, jenž byl za posledních padesát let na canneském filmovém festivalu zařazen do *oficiální* soutěže.

Už jsem se v *Britských listech* několikrát zmiňoval o tom, jak se účastníci nedávné mediální konference ve Florencii, kde se jednalo o sdělovacích prostředcích v kandidátských zemích EU, shodli na tom, jak všeobecně špatná je novinářská práce v postkomunistických zemích. Píše o tom například Miklós Sükösd v úvodu ke knize *Reinventing Media: Media Policy Reform in East Central Europe*, která v těchto týdnech vychází v Budapešti v nakladatelství Central European University Press. V odstavci nazvaném „Chabá profesionální práce novinářů“ Sükösd mimo jiné konstatuje:

„První vlna zákonů o vysílání se pokusila vytvořit [v postkomunistických zemích] normy profesionální novinářské práce jako nestrannost, vyváženost a objektivitu. Avšak široce přijímané normy novinářské profese dosud nevykristalizovaly a profesionální výkony novinářů, pracujících v oblasti zpravodajství a publicistiky, jsou v nejlepším případě sporné. V regionu neexistuje konsensus o tom, co by mělo tvořit profesionální novinářský étos. Zatímco někteří novináři jsou přesvědčeni, že je jejich úkolem kritizovat vládu, která je u moci, jiní si myslí, že musejí být vůči demokraticky zvolené vládě loajální. Novinářská komunita je rozdělena podle stranickopolitické příslušnosti a jejich politická totožnost převažuje nad jejich profesionální totožností.

Nerozvinutá zůstává i seberegulace novinářů. Instrukce tiskových rad a tiskových ombudsmanů ve střední a východní Evropě chybějí. Veřejnost je málokdy zastoupena v mediálních institucích či občanských organizacích. Měkká korupce a skryté PR, zejména mezi ekonomickými novináři, jsou dost běžné. Mnoho novinářů vlastní malé (nebo velké) soukromé podniky (například poskytující poradenství v oblasti PR), jaké by byly neslučitelné s novinářskou integritou.“

V takovéto atmosféře tedy, zdá se, není příliš překvapivé, že Moorův drsný, ironický a sarkastický nezávislý přístup bude i českými žurnalisty zřejmě přijímán s určitými rozpaky. Odhalí totiž, že existuje takový druh novinářské práce, jaký oni nedělají.

Jak na to poukázal na florentské konferenci například Karol Jakubowicz, ze středovýchodní Evropy v podstatě neexistuje tradice nezávislého investigativního žurnalismu. Novinář, který praktikuje takzvaný „doorstepping“, odhalí určitý zlořád a pronásleduje pak jeho pachatele, třeba vysokého politika či podnikatele systematicky, úporně a neúnavně po celou řadu dní s televizní kamerou, je – zdá se – v českém prostředí víceméně neznámý. Lidi se diví, když to někdo dělá – na Západě tímto přístupem někteří novináři prosluli.

Zajímavé v tomto smyslu je, že Tomáš Baldýnský napsal minulý čtvrtek v týdeníku *Reflex* v recenzi, v níž film *Bowling for Columbine* v podstatě chválí, že je tento slavný americký investigativní novinář možná „v podstatě šílený“. Identifikuji v tom rozpaky nad tím, že by se novinář měl mít možnost postavit na roveň mocného podnikatele či politika a prostřednictvím své novinářské moci, pokud je to oprávněné, ho i zničit.

Jenže takhle mnozí novináři v demokratickém světě skutečně fungují. Práce, již dělá Michael Moore, je sice do určité míry idiosynkratická, zabarvená některými jeho osobními vlastnostmi, ale je to práce, která je alespoň v anglosaské žurnalistice považována za normální a uznávanou. Píše-li tedy v *Reflexu* Baldýnský, že se doku-

ment pro něj stal „dokonalým nástrojem pomsty“ – je to formulace myslím poněkud zavádějící. Moore vystupuje ve veřejném zájmu, osobní pomsta v jeho filmech nehraje příliš velkou roli a nelze myslím jeho světoznámé televizní filmy redukovat na jakousi osobní vendetu.

Když tedy v *Reflexu* Baldýnský o Moorově zázemí píše:

„V roce 1989 se amatérský filmař Michael Moore, žijící ve městě Flint v Michiganu, rozhodl pomstít General Motors za rozhodnutí zavřít místní továrnu a propustit 30 000 zaměstnanců. Během tří let natočil a sestříhal amatérský dokument *Roger a já* o tom, jak rozhodnutí několika manažerů firmy (a hlavně jejího generálního ředitele Rogera Smithe) zničilo jeho rodné město. Moorův zuřivý a ironický humor, se kterým glosuje trapné pokusy politiků dodat nezaměstnaným optimismu a s nímž zachycuje exodus svých přátel za prací do jiných měst a států, je nesmírně působivý. Moorova osobní pomsta Rogeru Smithovi také. Jeho původní záměr „pozvat šéfa GM na pivo a probrat s ním pár věcí“ přerůstá v otevřené pronásledování, vyslýchání jeho okolí a závěrečnou totální diskreditaci ve scéně brilantně sestříhané ze Smithova rozmarného předčítání Dickensovy *Vánoční koledy* na besídce pro zaměstnance a syrového záznamu policejního vystěhování rodiny v předvečer Štědrého dne. Michael Moore tehdy dal svou první ránu pod pás a od té doby v tom úspěšně pokračoval.“

nechápu, proč je zcela oprávněná diskreditace pokrytectví krutého šéfa považována za „ránu pod pás“. Znovu, zdá se mi, se Baldýnský podvědomě prostě hrozí toho, že novinář, pokud zastává veřejný zájem, může mít obrovskou explozivní moc a že právě takováto tvrdá odvážná práce je základním charakteristickým rysem skutečného novináře – vystupovat ve veřejném zájmu a odhalovat zlořády a pokrytectví. „Postmoderním“ způsobem chce, zdá se, zůstat Baldýnský vůči zlu a sprostárnám, které však na světě existují, neangažován.

Není pravda, jak od pádu komunismu v České republice opakují mnozí, že „slovo v demokracii ztratilo svou váhu“. I z Moorových televizních filmů je zjevné, že pokud se něco řekne dobře, pokud mám co nového říci, pokud vystupuji ve veřejném zájmu, pokud zformuluji to, co lidi trápí, slovo si zachovává svou obrovskou sílu – stejnou, jakou mělo ve střední Evropě za komunistické totality.

Je potěšitelné, že Spojené státy zůstávají natolik otevřenou společností, že se z amatérského filmaře Michaela Moora stala světoznámá a bohatá televizní osobnost. Je škoda, že Moorovu televizní práci v ČR dosud znalo jen tak málo lidí.

Mrzí mě, že v tomto smyslu Česká republika, jak se zdá, teprve objevuje tento novinářský svět. Ale je dobře, že jej objevuje aspoň teď. Otázkou je, kolik lidí se

na *Bowling for Columbine* půjde v ČR podívat, vždyť Michaela Moora tady nikdo nezná. Přitom se televizní filmy Michaela Moora například ve Velké Británii hrají na tamějších televizních okruzích už několik let: Známy byl například Moorův nesmírně zábavný seriál *Michael Moore's America*, v jednom z jeho pokračování například – jak o tom píše i Baldýnský v *Reflexu* – Moore nabídl generálnímu řediteli firmy Nike letenku do Indonésie, aby se tam přesvědčil, jak malé děti pracují v jeho tamějších továrnách. Samozřejmě, britská televize a britský rozhlas mají samy už dlouhou klasickou tradici, v jejímž rámci se specializují na nejružnější výstřední rysy Spojených států a – možná až trochu neférově – kreslí Američany často jako blázny, exoty a šílence.

Ovšem je pravda, že Američané si to mnohdy způsobují sami: Někteří moderátoři zábavných britských televizních pořadů během vysílání telefonují různým výstředním postavám ve Spojených státech, třeba představitelům různých exotičtějších náboženských kultů či zastáncům práva vlastnit zbraň anebo lidem, kteří jsou přesvědčeni, že se do nich převtělil Elvis Presley, a zcela suše a vážně tyto lidi v televizi interviewují – vzniká z toho silně montypythonovský humor. Amerika je velká a najdou se v ní různí lidé. Práce Michaela Moora zcela zapadá do tohoto druhu britské televizní a rozhlasové tradice, stejně jako krutá legrace, kterou si britské sdělovací prostředky právem dělají z primitivnějších představitelů americké vlády, jako je George W. Bush či Donald Rumsfeld.

Bowling for Columbine je ovšem docela drsný dokumentární film, jemuž se na dvouhodinovém prostoru podaří téměř úplně zdiskreditovat americkou praxi vlastnění střelných zbraní a usmrcování spoluobčanů. Charakteristicky subjektivní, ironický, suchý přístup Michaela Moora (nechává například ve filmu volně hovořit cvoky, vzrušující se střelnými zbraněmi, a ti se svými výroky diskreditují sami) se odlišuje od toho, jak by takový film zřejmě natočila britská veřejnoprávní BBC. Asi právě subjektivně charakteristický, suše ironický přístup dělá z Moora velkou televizní osobnost. I když nevím – i britská televize (nejen BBC) často užívá charismatických reportérů, kteří také naplňují investigaci určitého tématu vlastním osobním přístupem. Moore silně využívá všeobecného civilizačního kontextu – nechává své protagonisty mluvit a divákovi umožňuje, aby si sám udělal vlastní závěr.

Vůbec mi nevadí, že některá tvrzení jsou ve filmu až záměrně drze provokativní a často využívají ironie a satiry. Například na jednom místě obsahuje Moorův dokument ironickou animovanou „Historii Spojených států ve zkratce“ o tom, jak Otcové poutníci uprchli před útlakem z Evropy, pak ale v Americe vyvraždili Indiány a posléze neměli co dělat, tak se začali upalovat sami mezi sebou – začali odhalovat čarodějnice. Pak se jim nechťelo moc pracovat, tak si dovezli z Afriky otroky, takže vznikl etnický problém atd.

Pedant může namítat, že bylo neférové, když se v jedné pasáži filmu na obrazovce objevují počty osob, každoročně usmrčených střelnou zbraní v různých zemích světa a v Americe. V Německu je to asi tři sta, v Británii šedesát osm a ve Spojených státech více než jedenáct tisíc. Puntičkář řekne, že Německo či Británie jsou přece daleko menší země než Spojené státy – množství vražd střelnou zbraní je však v Americe tak obrovské, že už je jedno, jestli autor ve filmu uvedl či neuvedl, že Británie či Německo jsou nepoměrně menší.

Podobně bude obdivovatel Ameriky namítat, že Moorův výčet případů, kdy Spojené státy zasáhly za posledních sto let vojensky v zahraničí a vedlo to k usmrcování civilistů ve velkých počtech, je zkreslený a televizní prezentace počtu mrtvých ráz na ráz ve výčtu jednotlivých vojenských akcí zjednodušuje, protože nevysvětluje často složité podmínky, jež Američany vedly k zahraniční intervenci. Potíž však je, že ať tomu bylo jakkoliv, konečným výsledkem těchto amerických zahraničních vojenských akcí skutečně vždy bylo usmrcení velkého počtu civilistů.

Novinář má právo dělat výběr a zmiňovat se jen o těch faktech, která jsou pro jeho zkoumání relevantní. Argumentuje-li Moore, že se mu zdá kultura násilí v Americe nepřipustně intenzivní a že se to mnohdy promítá i do americké zahraniční politiky, působí to relativně přesvědčivě i přes Moorovu ironii (na začátku filmu říká něco v tomto smyslu: „Byl to běžný, obyčejný den. Náš prezident zase bombardoval nějakou zemi, jejíž jméno nedokážeme vyslovit...“).

Proč dochází v Americe k tak vysokému počtu vražd střelnou zbraní? Michael Moore *neví*. Nastoluje nejrůznější možnosti, zejména se přiklání k tomu, že komerční a bulvární americké sdělovací prostředky vytvářejí v zemi atmosféru strachu, takže pak průměrný americký občan sahá po revolveru a střílí dřív, než se na něco zeptá. Velmi zajímavé bylo v této souvislosti Moorovo srovnávání amerických zvyklostí s Kanadou – v Torontu zjistil, že lidé vůbec nezamýkají dveře u svých domovů. Jeden Kanadan mu vysvětlil, že by se Kanadané, kdyby zamýkali, cítili ve svém domě jako v pasti.

Sžiravá a přesvědčivá je Moorova kritika práce amerických televizních reportérů, kteří se přehnaným způsobem soustřeďují na pachatele drobných násilností a trestných činů, zejména pokud jsou to černoši či Hispánci, a vytvářejí virtuální realitu všeobecné hrůzy, což podporují i politikové – poslední dobou hlavně prezident Bush, přestože odborníci poukazují na to, že se kriminalita v USA *snižuje*. Pro politiky je ovšem daleko lehčí mobilizovat národ strachem ze zločinnosti a z terorismu, než aby řešili skutečné problémy své země, míní Moore. Pokud by tato teze byla pravdivá, že totiž se většinou nepřilíš vzdělaná americká veřejnost nechá manipulovat bulvárními televizními stanicemi, vysvětlovalo by to i účinnost nynější americké televizní proválcené propagandy u amerických voličů.

Moore navrhuje, aby televizní reportéři stejným způsobem pronásledovali s kamerou i *podnikatelské* podvodníky – v komické sekvenci Moore sám ukazuje, jak by se to dalo dělat. Ovšem jeden dramaturg televizních zpráv mu v rozhovoru vysvětlil, že zabývat se *příčinami* kriminality či dělat reportáže o podvodných podnikatelích by bylo pro televizní stanice nemožné – lidi by to „nezajímalo“. Daleko lehčí a divácky vděčnější je natočit – bez pokusu o analýzu – že někdo proti někomu spáchal násilný čin. *If it bleeds, it leads* – teče-li krev, je to hlavní zpráva.

Technika *doorstepping* je v Moorově filmu využita účinně, když vezme reportér dva mladé chlapce, oba vážně zraněné při masakru v columbineské škole (jeden z nich doživotně na kolečkovém křesle), a pokusí se přesvědčit supermarket Kmart, aby přestal prodávat munici. Po několikadenním úsilí se Moorovi s televizními kamerami podaří vedení společnosti ztrapnit natolik, že prodej munice tento supermarketingový řetězec skutečně zakáže. To je vynikající práce ve veřejném zájmu.

Na Moorově dokumentu je cenné, že je to film nesmírně „akční“ – za celé dvě hodiny v něm nenajdete jedinou hluchou minutu. Dokazuje to, že lze natočit k danému problému „dlouhý“ dokumentární film, aniž by to bylo zmatené či nudné. Dílo vede k tomu, že divák nad problémem i po odchodu z kina či od televizního přijímače bude dál sám přemýšlet. Zcela zjevně byla jeho podstatou rozsáhlá výzkumná práce. Film diváka vede k samostatnému zamyšlení, a to i přes to – nebo právě proto – že obsahuje některé Moorovy provokativní eskapády. Právě proto jsou Moorovy televizní reportáže tak působivé, protože v nich plnou měrou užívá svůj nekompromisní smysl pro ironii a sarkasmus.

Moore zkoumá nastolený problém z mnoha úhlů pohledu, uvažuje nad tím, co jej způsobuje, a jednotlivé možné příčiny vyšetřuje – žádné konečné, jednotné řešení nemá. Problém nastolí, uvažuje nad ním a osvětlí nejrůznější otázky s ním spojené. Tím jeho práce končí.

Film *Bowling for Columbine* byl dobrý, protože byl *zvědavý*. Povšiml si problému a snažil se přinést k věci něco nového – nedělal si nárok na to, že problému rozumí, sdělil divákovi prostě to, že tento problém existuje, že je závažný a že by bylo záhodno, aby se jej lidé pokusili řešit.

V pátek 7. března 2003 jsem v multiplexu u Anděla shodou okolností zhlédl také novou českou pohádku *Čert ví proč* režiséra Romana Vávry. Víím, že je to úplně jiný žánr, ale přece: *Bowling for Columbine* je vším, čím *Čert ví proč* není.

Co tím myslím? Film Michaela Moora je *výbojný*: Pokouší se přinést novou informaci, nově ohledává svět, napadá *status quo*, odhaluje – novým, protože syntetickým způsobem – důležité rysy absurdity lidského chování. Vávrova pohádka je v tomto smyslu *nevýbojná*. Je to potvrzení už existujícího a zavedeného pohledu na svět. Je to souhlas se stagnujícím neměnným světem. Pohádky se takto – pěkně, ale pořád

stejně – natáčejí v Čechách už od sedmdesátých, ne-li padesátých let. Je to dílo, odvedené kompetentně a profesionálně. Pobaví, dětem se bude líbit. Truhlářské dílny České televize odvedly výbornou práci při budování pohádkového pekla. Csongor Casai, známý jako pronásledovaný žid David z Hřebejkova filmu *Musíme si pomáhat*, hraje vynikajícím způsobem pohádkového Lucifera. Velmi dobře představuje bylinářku Apolenu velká česká herečka Iva Janžurová.

Z kategorie konvenčních děl se film *Čert ví proč* vyčleňuje však především skutečně vynikajícím, i když bohužel jen epizodickým hereckým výkonem jednoho z čertů Pavla Lišky (známe ho jako „idiota“ z filmu Saši Gedeona *Návrat idiota* a jako obdivovatele Michaela Jacksona ze Slámových *Divokých včel*). Někdo by měl pro Lišku napsat scénář na celovečerní komedii, aby dostal tento zjevně výjimečný herec šanci projevit svůj komický talent na velkém prostoru.

Čert ví proč pak obsahuje celou řadu takových těch polostudentských vtípků v dialogu, kterým se divák rád zasměje, ale jinak kompetentně odvedená, nepodbízivá, avšak nevzrušující práce spěje k víceméně uspokojivému konci. Jenže si myslím, jak kdysi v prehistorické minulosti dokázal třeba film *Šíleně smutná princezna*, že by i filmová pohádka mohla umět trochu víc. Čekám v každé ústřici perlu.

7. 3. 2003

Nuda v Brně je vynikající film

Pozoruhodným, velmi dobrým filmem, který se od dubna promítá v českých kinech ve stínu halasné marketingové kampaně silně přeceněného filmu *Pupendo*, je filmový debut divadelního režiséra Vladimíra Morávka *Nuda v Brně*. Mimo jiné je film hodnotnou poctou „nové vlně“ českého filmu ze šedesátých let, zejména *Černému Petrovi* či *Láskám jedné plavovlásky* Miloše Formana. I bez intenzivnější reklamy byla *Nuda v Brně* divácky úspěšná. Dne 2. září 2003 přivítali její tvůrci v pražském kinu Světozor stotisíců diváka.

Je zajímavé, že autor pocítoval nutnost vyrovnat se s velkým dědictvím české filmové „nové vlny“. Vrací se k ní ovšem z pohledu daleko cyničtějších a poučenějších „nultých let“ jednadvacátého století. Uvědomujeme si, že vzhled do osobní psychiky mladých lidí byl ve Formanových filmech před čtyřiceti lety vlastně daleko nevinnější i naivnější navzdory jeho tehdy tolik odsuzovanému „cynismu“. Kromě hluboké sondy do lidských osobností je Morávkův filmový debut mimo jiné i parodií na – v České republice nyní všudypřítomnou a všeobklopující – pornografii.

Nuda v Brně je film o lásce. Je to také hluboce „mužský film“. Vzpomněl jsem si při něm na zábavnou scénku z Vieweghova románu *Účastníci zájezdu* (to, že kritizují Vieweghovo psaní jako plytké, neznámá, že ten autor neumí psát a že se mu občas nepodaří mistrně odpozorovaná psychologická poznámka): Na zájezdu u moře vstoupí do dveří autorova pokoje v noci v *Účastnících zájezdu* krásná dívka. Mladému „hrdinovi“ u Viewegha okamžitě prolétne mysl zároveň asi „třicet“ myšlenek, jaké prý každého muže napadnou, když jim vstoupí do pokoje dívka o půlnoci. Viewegh je tam vypočítává a mnohé z nich jsou výrazem nejistoty. Jsou to pochybnosti jako: „Mám čisté slipy?“ „Na co se budu vymlouvat, když nedostanu erekci?“

Morávkův film se „mužsky“ soustřeďuje na tyto nejniternější mužské strachy. Co se stane, když při prvním erotickém setkání selže? A jinde: Hrůza pomyslet, že bych mohl být homosexuál! Tyto „mužské“ obavy jsou nástrojem k pronikání do duše a osobnosti Morávkových hrdinů.

Hlavním námětem snímku je připravované první erotické setkání dvou mladých milenců, velký metaforický význam má to, že jsou oba mírně mentálně postiženi.

Znamená to lidsky srovnání, pokorné varování: Nikdo z nás není perfektní, všichni jsme na tomto světě jen nejisté, chybní, nedokonalé bytosti – přesto i přes

svou nedokonalost máme však všichni *lidskost*. Před tou se právě Morávek ve filmu sklání. Film je charakterizován jako „komedie“ a diváci se v kině smějí nad formánovskou charakteristikou absurdnějšího jednání nejrůznějších postav tohoto příběhu. Přestože si z nich režisér láskyplně dělá legraci, nezesměšňuje je.

Odrasovým můstkem příběhu je jakási absurdní (fiktivní) inscenace České televize, jejíž záběry se ve filmu pokoušejí televizní tvůrci několikrát natočit. V ní si hrdina dává žárovku do úst a pak ji nemůže vyndat. Cestou na pohotovost (?) se v autě hovoří se o tom, že v Brně za jedinou noc dochází snad ke sto padesáti tisícům souloží. Herec, který to má říct, to při natáčení tohoto záběru nedokáže pořádně vyslovit – vrtá mu to hlavou, zdá se mu to přehnané. Scéna se musí přetáčet mnohokrát. Funguje ve filmu jako jakési motto. Pak zkoumáme setkání několika mileneckých párů a zjišťujeme, zda k souložím alespoň mezi nimi došlo. Nejdůležitější a nejúspěšnější je první společně strávená noc oněch dvou psychicky postižených milenců. Vynikajícím způsobem je hraje Jan Budař, který se také podílel na scénáři, a Kateřina Holánová.

Zajímavé je, že právě tato mírně psychicky postižená, nezkušená, nejistá a tápající milenecká dvojice má daleko lidšší, intenzivnější a autentičtější zážitek než jejich údajně světaznalí přátelé, kteří ve filmu působí jako antický chór, ale nevědí nic.

Velmi dobrý výkon podává v roli stárnoucího okresního herce i Miroslav Donutil při svém neúspěšném záletu v den manželčiných narozenin. Pozoruhodným českým hercem je dnes Pavel Liška. V *Nudě v Brně* hraje Liška jednoho člena dvojice mladých závozníků, kteří rozvázejí ráno pečivo. Večer se opijí v místním baru a bědují nad tím, že se jim prý nedaří namluvit si žádnou dívku. Teprve v důsledku drastické autonehody si uvědomí, že jsou do sebe oba tito mladí muži zamilováni.

Nuda v Brně je film se sevřenou strukturou (k její sevřenosti přispívá i to, že se odehrává v lokalitě Brna – menšího, kompaktního, fotogenického města), a dobře napsaným scénářem, v němž vzájemné reakce jednotlivých motivických složek příběhu vedou k zamyšlení. Film má vynikající kameru, je režírován zkušenou rukou a velmi dobře zahrán.

Je to, myslím, docela velký film mezinárodního formátu. Na mezinárodní scéně by se dobře uplatnil. Je na něm zajímavých mnoho věcí: Jednou z nejpozoruhodnějších je však právě to, jak se vypořádává s dědictvím formánovských šedesátých let. Že by i to bylo (podvědomým) důvodem, proč je film natočen černobíle? Čistě prozaickým důvodem bylo prý to, že si tvůrci filmu nemohli dovolit barevný filmový materiál. Film byl prý natočen s minimálním rozpočtem. Pokud je to tak, je to docela skandál. Je to totiž pravděpodobně jeden z nejlepších českých filmů posledních několika let.

2. 5. 2003

Tichý Američan: Úspěch jako Kainovo znamení

Od června se v českých kinech hraje film režiséra Philipa Noyce *Tichý Američan*, podle klasického románu z roku 1955 anglického spisovatele Grahama Greena. Je to velmi dobrý film. Stárnoucí britský herec Michael Caine, který ve filmu hraje hlavní roli Thomase Fowlera, unaveného a cynického reportéra londýnských *Timesů*, anglického emigranta ve vietnamském Saigonu, v něm zřejmě dosáhl vrcholu své kariéry (byl také letos na jaře nominován za svůj herecký výkon v Americe na Oscara, což je ovšem podružné, protože komerční ceny neurčují hodnotu filmového díla). Souhlasím také s kritiky, že Noycova nynější adaptace Greenova románu patří k vrcholům filmové tvorby, založené na dílech tohoto anglického spisovatele.

Máte-li volnou chvíli, jděte se na film podívat. Román *Tichý Američan* bývá považován za nejvíce „protiamerické“ a nejvíce žurnalistické Greenovo dílo. Greene navštívil Indočínu jako reportér západního tisku v letech 1951–1955 celkem čtyřikrát. Shrňme-li synopsi filmu a románu, na první pohled jde zdánlivě skutečně o protiamerickou propagandu, a tedy o povrchní, černobílé dílo. Kniha je ovšem složitější. Ocitujme shrnutí zápletky z knihy mého otce Jana Čulíka seniora *Graham Greene, básník trapnosti* (Brno, 1994, Praha 2002):

„Stárnoucí anglický reportér Thomas Fowler žije v Saigonu s 18letou domorodou dívkou Phuong. Občas je nucen navštívit bojové pásmo na severu, aby popsal nejnovější události, které však svět příliš nezajímají. V Saigonu se objeví mladý Američan Pyle, člen hospodářské mise s tajným posláním [*vyšoký důstojník CIA, pozn. JČ ml.*], jež záleží v podpoře třetí síly, kterou vidí v banditských vojenských sborech generála Thé. Pyle se zamiluje do Phuong a jako perspektivnější partner ji přebere Fowlerovi, který má v Anglii katolickou manželku odmítající rozvod. Když se Fowler doví, že je Pyle zodpovědný za dodávky explozivního materiálu na teroristické akce generála Thé, při nichž zahyne řada lidí, vydá Pyla na smrt komunistům. Určitou roli hraje též žárlivost a ztráta milenky. Po Pylově smrti se Phuong k Fowlerovi vrátí. Na tuto kostru jsou pak navěšena autorova [často hrůzná] očitá svědectví.“

Noyce zachází s Greenovou předlohou mistrovsky. Vzniká, jako to napsal recenzent deníku *Guardian*, když v Británii vyšel před nedávnem tento film na DVD:

„atmosferická směsice politiky, morálky a proměnlivé loajality. Příběh se odehrává v roce 1952, kdy ve Vietnamu vládla Francie, a osud hrdinky Phuong v milenecké trojici má zřejmě být alegorií vztahu Vietnamu vůči Západu. Nikdy se nedovíme, co si vlastně vietnamská hrdinka skutečně myslí, a to je chyba, ale Michael Caine a Brendan Fraser, představitelé anglického reportéra Fowlera a amerického špiona Pyla, jsou naprosto ve formě a dávají důstojnost a hloubku dvěma ne zcela čestným postavám.“

Noycův film je zjevně daleko promyšlenější než první filmová verze tohoto románu z roku 1958, v níž hrál Michael Redgrave proti „dřevěnému“ Audiemu Murphymu, konstatuje dále britský kritik. Můj otec o této první filmové verzi *Tichého Američana* ve své knize o Greenovi dodává:

„Film, který podle románu Američané natočili, byl podle Greenova výroku „v podstatě politický podvod. Jako v případě *Moci a slávy* obrátili vše naruby: Pyle je velmi čestný a moudrý, kdežto Fowler je zcela ve vleku komunistů. Měl jsem skoro dojem, že film byl natočen schválně jako útok proti knize a jejímu autorovi. Jenže kniha se opírá o větší znalost Indočíny, než měl americký režisér, a já si troufám tvrdit, že tento můj román přežije o několik let déle než zmatený film pana Man-kiewitze.“

Noycova nová verze *Tichého Američana*, která šla v Americe do kin v listopadu 2002, je skutečně daleko hlubší než původní verze z padesátých let. Je to jistě i zásluhou kameramana Christophera Doylea, který – a tu ještě naposledy ocitujeme kritika listu *Guardian* – „způsobil, že Vietnam vypadá nesmírně krásně a záhadně“.

Noycův *Tichý Američan* byl financován z německých peněz, byl vyroben v německé produkci, a i když je natočen v angličtině, není to tedy americký film – dalo by se až ironicky říci, že je to „německá odvěta“ Spojeným státům, složité a jemné drama, které je výzvou mnohdy zjednodušujícímu americkému pohledu na svět. Americká distribuční firma Miramax ovšem na svých internetových stránkách nikde nezdurazňuje (vlastně ani neuvádí), že jde proveniencí o německý film. (V Americe byl film do sedmnácti let nepřístupný, čímž se v podstatě zamezilo, aby se stal kasovním úspěchem.) A paradoxní je, že uvedení Noycova *Tichého Američana* bylo po 11. září 2001 o několik měsíců odloženo, protože se američtí distributoři báli, že by mohl být film interpretován po útoku na Světové obchodní centrum jako urážka amerického nacionalismu. A skutečně, paralely mezi počínajícím americkým angažmá ve Vietnamu začátku padesátých let i nynějšími americkými zásahy v Afghánistánu a zejména v Iráku jsou téměř absolutní. Film je proto nesmírně aktuální.

Aktuálnost Noycova filmu spočívá v tom, že mladý americký agent CIA Alden Pyle je hluboce přesvědčen, že „Spojené státy mohou činit dobro“ na mezinárodní scéně – a to i tehdy, je-li k celkově „pozitivnímu“ dlouhodobému výsledku „teď“ „bohužel“ nutno usmrtit určité množství nevinných lidí. Zcela cynicky nechá Pyle zinscenovat teroristický masakr na hlavním náměstí v Saigonu, kam pozve tiskové fotografie. Fotografie krveprolívání se pak objeví v americkém tisku s informacemi, že vraždění způsobili komunisté – Pyle tím chce přimět americký Kongres, aby investoval více do politického a vojenského angažmá ve Vietnamu. Jinými slovy, „účel světlí prostředky.“

Cynik Fowler se naproti tomu zdánlivě až do poslední chvíle „neangažuje“. Dívá se na svět skepticky, je světažnalý a o světě si nemyslí nic dobrého (v *Timesech* mu cenzurují jeho články).

Jak známo, leitmotivem díla Grahama Greena je přesvědčení, že lidskou autentickou zkušeností je jen *neúspěch* – *neúspěch zlidštuje, úspěch odlidštuje* – úspěch způsobuje, že dosáhneme jen povrchního vnímání života, skutečnosti a existence. Dokud se nám nic zlého nestane, nikdy se nedovíme, co je vlastně život zač.

Můj otec o tom ve své knize o Greenovi napsal toto:

„Pyle je novou variantou v kategorii trvale nedospělých, nezralých, beznadějně nezkušených a slepých a musí podle zákonitosti Greenova světa zemřít – jako [jiní jeho hrdinové] – Andrews, Anthony, Pinkie, Scobie. Ti všichni jsou z hlediska světské moudrosti – nikoliv milosti – nepolepšitelní:

„Člověk nemůže obviňovat nevinné. Nezbyvá než je hlídat, nebo vyhladit. Nevinnost je určitým druhem nepřičetnosti.“

Problém nevinnosti, nedotčenosti a naivity souvisí s problémem angažovanosti. Pyle je na rozdíl od Fowlera angažován, ale neskutečně, teoreticky, na základě abstraktních nepodložených představ jakéhosi politologa Yorka Hardinga, jehož knihy [o tom, jak má Amerika prosazovat ve světě demokracii] četl jako student na Harvardské univerzitě, aniž si je ověřil zkušeností. Ve svém idealismu a hlouposti se pak stává figurkou v rukou nezodpovědných lidí, kteří ho cynicky používají k prosazení vlastních nemorálních cílů.

Podle Greena je pro duchovní vývoj zkušenost nezbytná a jakákoli je lepší než žádná. Zkušenost je Greenovi synonymem [autentické] angažovanosti. Je vždycky lepší prožít cokoli, zkoumat, poznat, jednat, realizovat se – třeba i pochybným způsobem – než zůstat nepopsanou deskou. Proti sterilnímu životu stojí riziko, nebezpečí podstupovaná ve smyslu Kristova podobenství o hřívnách, s kterými je nutno pracovat. Neboť ve světě, který nás obklopuje, se můžeme vyznat jen tehdy, když univerzální život, který v něm manifestuje svou vůli, učiníme nějak součástí

svého individuálního života. V zásadě jde o existenciální moment: Člověk vržený do světa nemůže být nezapleten, nemůže být neutrální, musí volit a svou volbou škodit nebo prospívat podle míry svého poznání.

Přes všechnu zaujatost načrtl Greene v Pylovi geniálními tahy typický obraz americké mentality, která zřejmě platí dodnes – bezbřehá dobrá vůle okoušená velikášstvím, naivita, ignorance a nepoučitelnost. Tichý Američan Pyle představuje systém, který Greene nenáviděl, nikoliv osobu: výlučnost americké pravdy, snahu spasit svět penězi a mocí, víru, že se mír dá zajistit hospodářskou pomocí.“

Tichý Američan není povrchní protiamerickou agitkou. Dílo je to hluboké, protože obě hlavní postavy i hlavní témata tohoto románu a vlastně i filmu jsou *sporné*. O Pylově dobře míněné jednoduchosti, jež je tak ničivá, že dá přednost ideologii před lidskými životy, jsme se už zmínili. Velmi pochybně se však chová i reportér Thomas Fowler. Američana Pyla vydá na smrt komunistům nedlouho poté, co mu Pyle zachránil život před hrdlořezy „generála“ Thé, kteří chtěli Fowlera usmrtit. Není to v tomto smyslu od Fowlera zrovna etická odplata. A paradox spočívá i v tomto: Fowler zazlívá Pylovi, že v zájmu dobré věci usoudil, že je nutno některé lidi zabít. K témuž závěru však nakonec paradoxně dospěje i Fowler, protože usoudí, že v zájmu dobré věci je nutno Pyla zabít.

Psal jsem v minulých dnech v *BL* o novinářské nestrannosti. I zde porušuje Fowler étos své profese. Ví velmi dobře, že to, co dělá, není správné, i když ho jeho komunistický tajemník přesvědčuje, že „dříve nebo později se člověk musí přidat na některou stranu, má-li si zachovat své lidství“. To je ovšem demagogie a Fowler to ví. Novinář asi neměl vstoupit do konfliktu mezi Američany a komunisty a přidat se na jednu stranu. Všechny postavy Greenova románu jsou lidské, a tedy nedokonalé. Můj otec k tomu napsal toto:

„Fowler je patrně nejosamělejší z Greenových hrdinů, vykořeněný společensky, národnostně, geograficky i mravně. [Režisér Noyce dodal ovšem charakteristiku tohoto hlavního hrdiny určité rysy současnosti tím, že vážně zpochybnil anglický establishment padesátých let dvacátého století se vši jeho zkostnatelostí i snobstvím – britská společnost se za posledních padesát let nesmírně změnila a zliberalizovala – tím film Fowlera a jeho osamocení ve vietnamské emigraci do určité míry omlouvá; argumentuje, že normální člověk by v Londýně tou dobou býval nemohl žít, pozn. JČ ml.] Zlo dělá Fowler jaksi *bona fide*, v dobrém úmyslu – a v tom se podobá Pylovi – ví o svém sobectví a osamocení, nicméně v kritické situaci myslí na ohroženého vietnamského vojáka, krutost ho naplňuje hrůzou, v úzkosti se modlí k Bohu, v něhož nevěří. Likvidaci Pyla se nepochybně dopustil vraždy, ale

není vydán světské spravedlnosti, nýbrž vnitřnímu hlasu a pochybnostem svědomí. Marně se snaží sama sebe přesvědčit, že je nevinný.

Při Fowlerově posledním rozhovoru s Pylem nechá Greene vystoupit vnitřní hlas podobně, jak ho zaznamenal už mnohokrát předtím. Nápadná je podobnost s tajemným soudním tribunálem Kafkova *Procesu*, úřadujícím na půdách pražských činžáků:

„Celou tu dobu, co mě rozčilovala jeho nevinnost, prováděl ve mně nějaký soudce rekapitulaci v jeho prospěch; srovnával jeho idealismus, jeho nedovařené myšlenky, založené na knihách Yorka Hardinga, s mým cynismem. Měl jsem pravdu, pokud šlo o fakta, ale neměl také on pravdu při svém mládí a omylech?“

Pochybný ‚šťastný konec‘, splnění všech Fowlerových přání, má být opětovným důkazem, že úspěch je Kainovým znamením lidí narušených a méněcenných. Fowler je výslednicí řetězu životních událostí, který ho ovíví a z něhož se není schopen sám – bez boží milosti – vyprostit. Tento motiv milosti pomáhající, s níž je ovšem třeba spolupracovat, spojuje *Tichého Američana* s předchozími ‚katolickými‘ romány. Naděje spočívá v tom, že Fowler cítí potřebu se ze svého falešného úspěchu někomu vyznat. Vnitřní hlas si tu zahraje výsostnou roli. Poslední věta na poslední stránce jako vždy přehodnocuje vše a dává jakoby vbleskovém světle nový jasný smysl celému románu:

„Od Pylovy smrti se mi všechno dařilo, ale jak jsem toužil po někom, komu bych mohl povědět, že je mi toho líto.“

29. 7. 2003

Letní filmová škola: Remundová velmi příjemně překvapila

Jako první jsem v létě 2003 zhlédl na Letní filmové škole v Uherském Hradišti absolventský film z FAMU od Theodory Remundové, jedné z dcer Ivy Janžurové. Předvedla se velmi dobrým dvoudílným dokumentárním snímkem *Ničeho nelituji* (ČR 2003, 83 min.). Remundová jím dokázala, že je nadaná dokumentaristka, a mimo jiné i to (jak kdesi napsala spisovatelka Zdena Salivarová, a musím to ocitovat, i když to možná někomu bude znít diskriminačně), že „ženská“ pronikne při analýze mezilidských vztahů a při tvorbě díla „o životě“ často daleko jemněji mnohem dál, než to dokáže jakýkoliv režisér-chlap.

Film *Ničeho nelituji* se skládá z dvou navzájem se doplňujících snímků, natočených metodou *fly-on-the-wall documentary*. Zaznamenává nevzrušeně a vlastně objektivně interakci protagonistů, vybraných režisérkou, zcela obyčejných lidí.

O něco více než druhá část zaujala především část první, nazvaná „Standardy“: mistrně rozložená debata mezi třemi ženami ze tří generací téže rodiny: mezi babičkou, matkou a dcerou. Všechny – v podstatě – považují svůj život za zpackaný, babička se dokonce pokoušela o sebevraždu. Matka se rozvedla, dcera se v závěru filmu provdala, ale při vystoupení po promítání v hradištském Kinu Hvězda publiku přiznala, že i ona sama je teď čerstvě rozvedená.

Záběry filmu se táhne procesí těchto tří žen, často jedna z nich hovoří, druhé dvě ji sledují kriticky zpovzdálí. Nebo je kamera sleduje, jak jdou všechny tři za sebou krajinou. Mají neoddělitelně svázané osudy, i když spolu v podstatě nedokáží komunikovat.

Tento film Theodory Remundové je nesmírně vážný, zároveň je však i velice komický. Režisérčini lidé hovoří, jak jim „zobák narost“. Film působí zcela autenticky. Začíná to teď snad být módou, soustřeďovat se na život, myšlení, grimasy, idiomy „obyčejných lidí“?

Toto dílo Remundové je cvičením v neschopnosti nalézt společnou řeč. Zdrojem konfliktů se stávají zástupné problémy, které pak v rodině vyvolávají zášť na léta. Původním zdrojem sporů mezi všemi třemi ženami ve „Standardech“ byl jakýsi majetkový konflikt. Pak se už babička, její dcera a dcera dcery navzájem nemohly vystát. Přitom je trpká životní zkušenost plná charakteristického humoru. Lidem se film líbil: Identifikovali v něm své prostředí – „ano, tak to je“.

Jeden divák se po promítání zeptal, jak je možné, že rodiny, které ve filmu vystupovaly, vůbec daly souhlas s tím, aby byl film o nich uveden. Vysvětlením od jedné z protagonistek bylo, že – přestože je portrét těchto prostých lidí směšný a děsivý zároveň – jsou to obyčejní lidé, kteří se v portrétu od Remundové poznali a neshledali na něm nic nepravdivého ani šokujícího.

Ničeho nelituji je film o lidské bezradnosti, o bezmocném stání nad uplynulým životem, o smíření, o rezignaci, ale i o komice i toho nejbezmocnějšího života a nakonec mnohdy přece jen o hřejivých mezilidských vztazích uprostřed všeho zklamání a frustrace.

První část filmu vznikla na FAMU pod vedením Karla Vachka a má podle některých pozorovatelů určité vachkovské rysy. Na rozdíl od Vachka se však Remundová nad své protagonisty nevyvyšuje. Sdílí s nimi jejich život, sympatizuje s nimi, má je ráda. Motivem k natočení tohoto pozoruhodného – a mimochodem i velmi zábavného filmu (lidi se smáli po celou dobu promítání) – byla její touha zjistit, jak to na světě vlastně mezi lidmi chodí. Třeba film „snad někdy pomůže porozumět i vlastním životním situacím“, konstatuje katalog LFŠ.

Málokdy se najde v dnešním světě distributor pro dokumentární film. Film Theodory Remundové (zvětšený z šestnáctky na pětatřicetku) by toho distributora najít měl. Možná by se dalo někoho přesvědčit – ano, je to vlastně pravda – že natočila (formanovskou?) komedii. Je pozoruhodné, jak velký vliv má Miloš Forman na současné české filmové tvůrce. V některých ohledech mi film *Ničeho nelituji* připomněl hraný film Bohdana Slámy *Divoké včely*.

Druhá část filmu nazvaná „Ničeho nelituji“ (skutečně, končí tím, když hrdinka-sařena pokyvuje hlavou nad svým životem při poslechu Edith Piaf a její písně *Je ne regrette rien*) líčí příběh „jedenáctdesátileté prosté ženy ze zlínského předměstí“ (zase cituji z katalogu LFŠ). I zde jsou ústředním tématem partnerské vztahy uprostřed její rodiny, a to vztahy i jejich dospělých synů s manželkami.

Jediná kritika, již je snad možno vyslovit, se týká problémů s kamerou filmu. Uznávám, že se k výpovědím protagonistů hodil neformální reportážní styl, natáčení pohyblivou kamerou z ruky. Je možno přijmout i množství náhlých transfokací, pokud chce kameraman najednou upozornit na nějaký detail. Potíž však je, že kameramani filmu příliš často rychle transfokovali ze širšího záběru na detail tak, že pohyb kamery skončil v neostrosti, a záběr pak teprve dodatečně zaostřovali. To působí technicky nedokonale a rušivě. Bylo to tam mockrát. Avšak pomeňme tyto technické podružnosti.

Nikdo následující otázku po promítání nevzněl, ale (a tím prosím nechci dílo Theodory Remundové nijak umenšovat, naopak): Je možno tento film považovat za *feministický*? Mám pocit, že Remundová s ženskými protagonistkami svého filmu

empatizuje daleko silněji než s muži. Není to ovšem její vina, že muži, kteří ve filmu vystupují (ať už v reminiscencích Remundové žen anebo přímo jako partneři protagonistek) všeobecně působí jako pitomci. Jsou stejně bezradní nad životem jako filmové antihrdinky Theodory Remundové, ale nějak příměji, primitivněji, sobečtěji.

Je to velký film. Smích skrze slzy.

Remundová dokázala, že není pouhá herečka, ale citlivá a inteligentní režisérka, o níž zřejmě ještě hodně uslyšíme.

31. 7. 2003

Natáčeji teď čeští dokumentaristé hlavně filmy „o samorostech“?

Ve čtvrtek dopoledne v 11 hodin byl velmi dobrému filmu Andrzeje Wajdy *Březový háj* z roku 1970 mimo program neočekávaně předsazen zřejmě absolventský dokumentární film studenta FAMU D. Čálka *Jak je miluji, tak mne serou* o pražském katolickém faráři Jiřím Reinsbergovi, který dlouhá léta působil v kostele Matky Boží před Týnem na Staroměstském náměstí. Nalézám v něm v některých rysech podobnost s jiným českým dokumentárním filmem, promítaným také ve čtvrtek v Hradišti, totiž s filmem Tomáše Vorla *Z města cesta*. Co mají oba filmy společného?

Oba filmy téměř stoprocentně spoléhají na „silné osobnosti“, o nichž je dokumentární snímek natočen. Kdyby se hlavní protagonisté obou těchto filmů nechovali nezvykle, mimořádně a zajímavě, natáčený film by nezaujal. Nic jiného než „silné osobnosti“ v nich totiž není. To, co na obou filmech zaujme, je v obou případech, zdá se, zajímavé především díky svéráznosti jejich postav. Filmy k postavám, jimiž se zabývají, nezaujímají nijak samostatně ani analytické hledisko, prostě filmový tvůrce (trochu zjednodušuji) postaví před svého „hrdinu“ kameru a nechá ho jednat. Na filmech pánů Čálka i Vorla je – aspoň pro mě – neuspokojující, že ke zkoumaným „osobnostem“ díla nedokáží zaujmout vůbec žádný nezávislý odstup. Oba filmy jsou prostě pro lidi, „o nichž jsou“, víceméně reklamou. Je to nepluralitní monolog.

Pana faráře Reinsberga z pražského Týnského chrámu znám ze svých dětských let, kdy býval můj otec silně věřícím katolíkem. Od začátku 60. let se však můj otec začal odchylovat od striktní katolické ortodoxie a hledal odpovědi na náboženské otázky, jež mu už katolická církev byla stále méně a méně schopna poskytnout.

Když před Wajdovým filmem uváděl v Hradišti tvůrce Čálek svůj film o páteru Reinsbergovi, řekl, že ho na knězi zaujalo, že Reinsberg nebyl ani za nacismu, ani za komunismu vězněn – že se mu podařilo proplout všemi úskalími komunistického režimu. Proč se tak stalo, na to film nedokázal odpovědět – taky je to asi nemožné – nicméně film představil velmi barvitého člověka.

Na dnes jistě více než pětasedmdesátiletém duchovním je na první pohled zjevná jeho erudovanost, kultivovanost a neformální výřečnost, jakou už u lidí, kteří dospěli v Čechách po roce 1968, většinou nenalézáme. Pan farář mluví po celých čtyřicet minut zajímavě a přesvědčivě – jeho „lidové“ obraty ovšem trochu zavánějí manipulací. Žoviální vyjadřování, slang a případně vulgarismy od katolického kněze

neočekáváme. Když je z jeho úst slyšíme, nutně nás napadne, že se kněz záměrně stylizuje do populistického, přístupného postoje.

Přesto působí Reinsberg ve filmu jako moudrá a výjimečná osoba. Mnohé jeho výroky ve filmu by stály za citaci: třeba úvaha o tom (je to však skutečně vždycky pravda?), že lidé jsou *zrozeni z lásky*, anebo varování, že veškeré pachtění za kariérou a slávou je falešné. Smysl má v životě podle Reinsberga jen autentické jednání, to, jímž oslovujeme Boha. Bůh v prvním okamžiku pozná, že pachtění se za kariérou je hloupost. Boha tedy podle Reinsberga budováním kariéry nepřesvědčíme a na ničem jiném než na našem vztahu k Bohu nezáleží.

Reinsberg je tak silná osobnost, že mu tvůrce filmu nestačí. Film není dialogem dvou samostatných debatérů, filmového režiséra, který by hovořil řečí kamery a strukturou svého filmu, a proti tomu pátera Reinsberga. Je to Reinsbergův ničím nekorigovaný monolog.

Matka mi často opakuje historku ze svého mládí, kdy jako začínající lékařka byla v nemocnici svědkem nesmírně traumatického a bolestivého úmrtí jednoho svého pacienta na rakovinu plic. Ten člověk se po dlouhou řadu dní hrůzným způsobem dusil, než zemřel. Matka – bylo to ve fázi, kdy moji rodiče byli ještě silně věřícími katolíky – se šla zeptat právě pátera Reinsberga, proč Bůh dopouští takovéto nelidské utrpení. Obávám se, že ji odbyl, že by to byla dlouhá řeč. (Co měl dělat, církev na to nemá odpověď.)

Je to dávno. Přesto si myslím, že když už se natáčel film o páteru Reinsbergovi, mohl a měl se možná věnovat i sporným otázkám v jeho víře – bylo by zajímavé, jak by na ně reagoval tento schopný a výřečný kněz. Jak by asi reagoval na množství problémů, s nimiž v současnosti musí zápolit katolická církev a nedaří se jí to? Jak by je vysvětlil tento moudrý člověk? Chtěl bych tedy býval vidět analytický dialog, debatu rovného s rovným, nikoliv nezpochybňovaný monolog zajímavé „figurky“.

Také mi u filmu D. Čálka vadila povrchní, nervní práce kamery. Je to taková česká filmová nebo českotelevizní nepořádnost – zvyk, že se natáčeji dokumentární filmy z ruky, kameraman se neobtěžuje dát svou kameru na stativ, což je přece základní bezpříznaková poloha. Příznaková nervnost obrazu, způsobovaná natáčením z ruky, musí být ve struktuře díla funkční. Jinak působí rušivě.

Ale jsou čeští filmaři, kteří tyto podprahové technické drobnosti zvládají. Pracují totiž pro zahraničí a tam by se jinak těžko uplatnili. Ve středu večer jsem viděl v Hradišti asi hodinový dokumentární film Michala Havase *Kde ryby spí na stromech* – byl to standardní, velmi profesionálně vyrobený zeměpisný „etnický“ film; něco jako z časopisu *National Geographic*. Mladý kameraman i střihač a další členové Havasova výrobního štábu byli Češi, i když byl film vyroben pro dvě západní televizní společnosti a komentář byl namluvený v angličtině. Technickým provedením

byl film dokonalý, přestože byl natáčen v exotických podmínkách – až to celkovým dojmem mohlo působit trochu klinicky. Žádná příznaková nervnost jako u pana Čálka.

Odpoledne jsem se šel podívat na jiný „dokument“, film Tomáše Vorla *Z města cesta* (2002). Ten byl velmi „českotelevizní“ a dost mě zklamal. Co měl společného s filmem o páteru Reinsbergovi? Lidi bavil tak, že jim ukazoval „celebrity“.

Tomáš Vorel v tomto svém filmu údajně mapoval „cestu několika protagonistů“ od městského života k životu na venkově. To by bylo samo o sobě dost banální téma, ale bylo by to v pořádku (všechno by záleželo na nápaditěm zpracování), i když by to spadalo do oné – nakonec celkově nepřiliš výrazné – kategorie dokumentárních filmů o zajímavých lidech, podivínech, samorostech. Tím byl například v tomto filmu kočí Hruška, který kdysi začínal jako kostelník u svatého Víta v Praze, ale propadl alkoholismu a z jeho náboženských zkušeností a vzdělání mu zbylo už jen to, že ve falešném kněžském hábitu kdesi na venkově latinsky světi hospodskou pípu.

Potíž je, že Vorlův film je hlavně o hercích. Víím, že Eva Holubová i Bolek Polívka jsou výborní herci, a tedy – světe div se! – umějí dobře *hrát a komunikovat*. Problém vzniká tehdy, když začnou hrát sami sebe. Film se v tu chvíli stává reklamou na ně samé a klesá na úroveň víkendových barevných příloh bulvárnějších novin, které tisknou články o tom, co dělají různé „celebrity“ ve svém volném čase. Polívka umí dobře hrát, ale koho proboha zajímá (kromě čtenářů *Blesku*), že někde chová koně a pronajímá je veřejnosti k jízdám...?) Herci by měli zůstat herci – je pochybné je asi povyšovat na jakési velekněze, které jezdí obdivovatelé zdaleka navštěvovat, či na filozofy...

Obecenstvo se „hláškami“ Evy Holubové i Bolka Polívky ve Vorlově filmu upřímně bavilo, ani mu nepřišlo, že je manipulováno. Pro mě však spíš byly tyto části Vorlova filmu nepříjemné a nesympatické. Intenzivně jsem pocítoval, že herci svou upřímnost, své vyprávění o svém „nehereckém“ životě na venkově před televizní kamerou „na nás hrají“. Byla to reklama pro reklamu.

Podobně jako film o páteru Reinsbergovi ani Tomáš Vorel nezaujal vůči svým „zajímavým postavám“ odstup. I on jim nastrčil kameru a mikrofon a nechal je mluvit bez analýzy, bez protinázoru, bez korekce. Když film postrádá pluralitu pohledů, postrádá i jiskru. Vorlův film mi ve svých 106 minutách nakonec přišel až příliš dlouhý, přestože má pět víceméně samostatných kapitol...

Píši tak málo a tak pozdě, protože jsem se místo práce na *Britských listech* šel znovu podívat na vynikající film Terryho Gilliana a Toma Stopparda *Brazil* (Velká Británie, 1985). Stoppard je známý současný britský dramatik (českého původu) a je také velmi dobrý filmový scénárista, jak se o tom mohli přesvědčit všichni, kdo viděli například film *Zamilovaný Shakespeare*.

Brazil je dystopie, tematicky dost podobná Orwellově knize 1984, avšak řekl bych dynamičtější, jemnější a „zábavnější“ – pokud lze tak depresivní film považovat za zábavu. Je to spekulace o tom, jak by to vypadalo, kdyby komunismus převládl v Británii. S hrůzou si uvědomujeme, že například britský byrokratický žargon ze čtyřicátých let dvacátého století se dá adaptovat na komunistický *newspeak* jen velmi jemnými úpravami. Tak oficiální vládní mučírny, kde se vyslychají a zabíjejí podezřelí občané, jsou *Ministry of Information Retrieval*, eufemistickým „ministerstvem pro získávání informací“.

Nejděsivější je ve filmu právě *obyčejnost* teroristické praxe totalitního režimu: milá domácká sekretářka, která se sluchátky na uších simultánně přepisuje skřeky mučených vězňů u výslechu, tajní policisté, jež si po zatčení uvězněných stěžují v policejním antonu, že se v oficiálních uniformách strašně potí – zatčení občané už nejsou lidmi, je to *state property* – státní majetek.

Zajímavá je také celá scenerie filmu: Je založená na moderní počítačové technologii, avšak velmi přesně je odpozorováno, že totalitní režimy zůstávají technologicky zaostalé. Technický systém britské totalitní diktatury ve filmu *Brazil* je sice modernější než současnost, avšak technologie je velmi silně vázána designem i technickými parametry ze čtyřicátých let dvacátého století.

1. 8. 2003

Lesní chodci a Nevěrné hry

„Na Letní filmové škole v Uherském Hradišti se mi líbí to, že na filmy, na které jinak nikdo moc nechodí, tam chodí skutečně davy,“ řekl mi jeden její občasný účastník. Na většině filmových představení bylo skutečně obrovské množství mladých lidí, většinou zřejmě studentů, a o ničem to neplatilo letos víc než o promítání nejnovějších českých filmů. Stihl jsem ke konci týdne dva, které skutečně stojí za zhlédnutí: Jde o *Lesní chodce* Ivana Vojnára a o *Nevěrné hry* Michaely Pavlátové.

Sanktusáci jako metafora nedokonalosti lidství

Ostrý odsudek *Lesních chodců* publikoval ve festivalových *Filmových listech* Jan Hanzlík:

„Film Ivana Vojnára *Lesní chodci* vypráví o dvou tulácích Rufusovi a Čerčilovi, jejich partnerkách a dětech. Na podkladě životních příběhů této podivné skupinky obyvatel Ústí nad Labem se autor zamýšlí nad problematikou svobody, smyslu života, hledání lásky a životního naplnění. (...) Životní postoje Rufuse a Čerčila jsou však značně patetické. Ve svém toulání a opíjení se sice nacházejí pochybnou svobodu, avšak jejich osudy nejsou zajímavé. Rufus recitující básně a pronášející klišovité pseudofilozofující monology, stejně jako další postavy nemá co nabídnout. (...) Naivita je patrná prakticky ve všech postavách a bohužel i v jejich charakterizacích. (...) *Lesní chodci* ani tak nevypovídají o hledání svobody jako spíš o obyčejných a zcela nezajímavých bezdomovcích, kteří navíc pijí snobsky fernet místo ironu. (...) Mnohomluvní flákači nenajdou své štěstí nikde z jednoduchého důvodu: Naplnění, které hledají, by jim mohla poskytnout jen práce.“

Na odsudku mě zaujal zejména jeho socialisticko-realistický závěr. Jako bychom se touto recenzí, jak se zdá, po letech vraceli začarovaným kruhem zase tam, kde jsme kdysi bývali. Za komunismu nám doporučovali režimní kulturní a literární aparátčící, abychom si veškerou případnou existenciální nejistotu řešili „činorodou prací ku prospěchu socialistické společnosti“; nenadál bych se, že téměř patnáct let po pádu komunismu začne totéž pro pocity chaosu, neuspokojenosti a bezradnosti ze světa doporučovat i mladý kritik ve svobodné české společnosti.

Jan Hanzlík má ovšem ve své recenzi pravdu, že Vojnárovi *Lesní chodci* nejsou zrovna vzorem konstruktivního, „dělného“, budovatelského občanství ani v současné společnosti „kapitalistické“. Je fakt, že Rufus nepracuje anebo pracuje „jen“ u asfaltérů a „řádně se nezařadil“, protože nechce: Nezná pojem „zaměstnání“ či spíše „povolání“, v němž by se člověk mohl realizovat. Pravidelné zaměstnání je pro něho symbolem ztotočnění. Čerčil už nedělá, pokud vím, vůbec nic a zabije se, když spadne opilý z vlaku. Jejich děti braly nebo berou drogy, Rufusův syn skončí ve vězení, kam ho ve filmu jede navštívit Čerčilova dcera.

Děj *Lesních chodců* ovšem začíná někdy v hlubokém komunismu; na první pohled to z filmu zjevně sice není, ale vyplývá to ze skutečnosti, že se Rufusovi i Čerčilovi během filmu narodí děti a dorostou v dospělé lidi. (Film končí v současnosti; před narozením dětí tedy Rufus i Čerčil a jejich partnerky museli žít v komunismu.) Nebylo zas tak překvapivé, když někdo zaujal za komunismu pocit absolutního odcižení od společnosti; není příliš výjimečné, že se někteří lidé tohoto pocitu nezbavili ani po pádu komunismu a nestali se „platným členem“ společnosti.

Hanzlík má pravdu, že vykořeněnost všech čtyř postav Vojnárova filmu není asi v žádném případě „vinou“ společnosti či něčeho „zlého“, co by jim „stát“ dělal. Rufus i Čerčil a jejich partnerky jsou archetypálními postavami bezradného lidství, člověčenství, jež si neví rady s osudem na této zemi. Prostě na světě jsou i lidé (možná je jich většina), kteří se do lidské společnosti svým ustrojením „jaksi nehodí“. Nevím, jestli je to jejich vina a zda by se měli „dát dohromady“ a „se sebou konečně něco dělat“. Jsou lidi, jež to neumějí. Jsou to ale přece taky lidi...

Ne každý musí být nutně schopen stát se úspěšným „podnikatelem“ či třeba politikem a mnozí čeští filmaři se poslední dobou zabývají postavami, které jsou nějakým způsobem nedokonalé, často velmi podstatně – jsou to osoby, jež se svým psychickým a mentálním ustrojením oněmi „platnými členy“ společnosti prostě stát nedokáží. Filmoví tvůrci shledávají tyto lidi zajímavými, protože zřejmě objevují v jejich osobnosti přímější cestu k podstatě lidství. U výstředních, netypických osob, u samorostů totiž – na rozdíl od stereotypního nemyslivého občana – zůstávají jejich lidské vlastnosti ještě čerstvé a neotřelé. (Kromě Vojnára viz např. Remundovou a její film, *Nelituji ničeho*, Slámovy *Divoké včely* anebo vynikající snímek Vladimíra Morávka *Nuda v Brně*.) Tito filmaři, zdá se, poukazují na to, že je právě základním a charakteristickým rysem lidství, že je člověk nedokonalý.

To, že se režiséři zabývají vandráky, tuláky, frustrovanými jedinci a obyčejnými lidmi, může být výrazem znepokojení těchto příslušníků české inteligence nad tím, „z jak primitivního národa vlastně pocházíme“. Jako by vznikal kontrapunkt: Čím úspěšnější a uznávanější je mladý tvůrce ve společnosti svých vrstevníků, tím víc se obrací „ke kořenům“ prostého, pokleslého života na pokraji společnosti.

Tuto soustředěnost na nejobyčejnější lidi z nejobyčejnějších je však zároveň možné interpretovat jako *obhajobu* těchto lidí, jako pokus začlenit je právě jako lidské bytosti do ohniska celospolečenské existence. „I tito lidé navzdory své neschopnosti a jednoduchosti jsou lidmi.“ Právě tito „nejprostší z nejprostších“ se totiž stávají zosobněním lidství v jeho zásadní nedokonalosti.

Jak na to svými filmy dávno poukazoval Ingmar Bergman, lidská existence skutečně je svou podstatou zoufalá, bezradná a nedokonalá – kdo to dokáže vyjádřit líp než „tulácké“ či „primitivní“ postavy Ivana Vojnára, Bohdana Slámy či Theodory Remundové? Právě proto, že jsou Vojnárovi „tuláci“ lidé nedokonalí, jsme schopni se s nimi identifikovat. V té nedokonalosti jsou totiž styčné body. Každý v sobě neseme určitou míru bezradnosti, a to, jak reagují ve Vojnárově filmu Rufus i Čerčil, je nám blízké. I v tom, že Vojnárovy postavy jednají neodpovědně, iracionálně, nelogicky, rozmazleně a sobecky.

Jan Kastner, jenž v hradištském Slovákém divadle uváděl Vojnářův film, konstatoval, že i on má vůči *Lesním chodcům* určité námitky. Nechtěl divákům z filmu „předem kazit dojem“, a tak se jen krátce zmínil o tom, že mu připadá, že vizuální a verbální složka filmu není dostatečným způsobem vyvážená. Je fakt, že Vojnářův film má do určité míry trochu „estetickou“, literární inspiraci: Rufus cituje básníky a Jana Hanče (a taky časopis *Respekt*), takže verbální složka filmu je skutečně dost výrazná.

Jiná věc je, zda některá apodiktická tvrzení – Rufusova, nikoliv nutně Vojnárova – jsou přesvědčivá. Argumentuje-li tedy na jednom místě Rufus – cituji po paměti – podle nějakého literárního eseje, že prý jsou právě Češi největšími sebekritiky a pochybovači o své vlastní kultuře, identitě a národnosti, kde má pro to jakýkoliv důkaz? Je mnoho národů na světě, které se ve veřejných diskusích neustále sebebičují kritickými připomínkami na vlastní adresu – mimo jiné jmenujme určité Skoty a do jisté míry i Angličany. Je možno samozřejmě uspořádat soutěž, kdo je vůči vlastnímu národu víc kritický – zda Češi, Skoti či Angličani, ale myslím, že by to bylo asi trochu nesmyslné – pokud by ovšem Skoti nevyhráli...

Toto posunuté a nepřesvědčivé vnímání reality je však ve filmu v pořádku – zapadá do celkového obrazu Vojnárových sanktusáků, kteří jsou vůči životu bezradní a vlastně o něm nevědí skoro nic – tak jako my všichni lidi.

Nesouhlasím úplně s Janem Kastnerem. Mně připadalo, že s vizuální kompozicí filmu tvoří jeho verbálně-literární stránka docela dobře promyšlený a inteligentně strukturovaný, vyvážený celek. Poušti a zmatku v Rufusově duši i v duši všech hlavních protagonistů Vojnárova filmu plně odpovídaly záběry otřeseně zdevastované, průmyslové krajiny kolem Ústí nad Labem. Jako byly neuspokojivé motivace i jednání všech hlavních postav, tak je svou podstatou neuspokojivý život jako celek.

„Konstruktivní práci pro společnost“ nezaplácnete, pane Hanzlíku, hluboký existenciální *angst*. (Dočtete se to nakonec třeba i v Camusovi.)

Mezilidské vztahy a hudba

Kromě zájmu o outsidersy a lidi na pokraji společnosti se soustřeďují současní čeští filmaři, zdá se mi, především na – psychologickou – analýzu mezilidských vztahů. O čem taky vlastně natáčet v současnosti filmy, že, když, jak se zdá, politika neexistuje anebo se jí – jistě povrchně, ale přece jen – zabývají sdělovací prostředky. Velmi dobrým celovečerním debutem byl v tomto smyslu v Hradišti „komorní psychologický snímek“ (tak jej charakterizuje katalog LFŠ) Michaely Pavlátové *Nevěrné hry*. Slovensko kolem Štúrova ve filmu hraje symbol místa, kde lišky dávají dobrou noc, v protikladu k dynamické a kulturně pulsující Praze...

Nejprve jsem si myslel, že je to další film o hloupých mužích, jaké mají samozřejmě pražské ženy-intelektuálky na základě svých často dost tristních zkušeností s chlapý plné právo natáčet. Na tomto filmu je přirozeně znát, že jeho režisérka a scénáristka byly ženy, je to v určitém smyslu daleko citlivější film, než jaký by asi dokázal natočit muž. Snímek *Nevěrné hry* ovšem není žádným feministickým pamfletem. Všechny nedávné české filmy, jež natočily ženy, přesvědčivě a autenticky líčí to, jaké to mezi muži a ženami je – charakterizují muže tak, jak se holt muži chovají – a ve vztahu k nim se pak často chovají pošetile i samotné ženy.

V *Nevěrných hrách* má úspěšná a schopná pražská koncertní klavíristka Eva za manžela slovenského hudebního skladatele Petera z vesnice nedaleko Štúrova. Peter si tam Evu z Prahy odvezl, protože se pro svou skladatelskou práci potřeboval vrátit „k rodným kořenům“ – manželku však v důsledku své mužské posedlosti prací zanedbává. Ta je v cizím prostředí izolována. Do složitého a rozpadávajícího se manželského vztahu obou partnerů vstupuje celá řada dalších osob a vlivů. Eva je krátkodobě Peterovi nevěrná, on se o tom doví a zintenzivní své úsilí si ji uchovat. Nakonec jí Peter umožní, aby vyšla ze své slovenské izolace a věnovala se práci v Praze. Je naznačeno, že příběh dlouhodobě může skončit happy endem.

Uvažoval jsem ale, proč ke mně mluví intenzivněji Morávkův film *Nuda v Brně* než *Nevěrné hry*. Myslím, že to není jen proto, že Morávkovi hrdinové jsou zranitelnější, křehčí a víc „nedokonalí“. Ne, je to asi tím, že *Nuda v Brně* simultánně exponuje celou řadu dílčích příběhů, o nichž se nakonec ukáže, že jsou spolu synchronisticky propojeny. Tak vzniká dodatečné napětí, které v důsledku trochu jednodušší struktury film *Nevěrné hry* zřejmě nemá.

Film Michaely Pavlátové je dobrý, ale připadalo mi tak trochu, jako bych viděl možná už asi dvacátý francouzský film o „krizi manželských vztahů v předměstské rodině“. Samozřejmě, po více než stoleté existenci kinematografie už těžko někdo

najdeme nové téma a nové zpracování. Film Pavlátové je přesvědčivou výpovědí o vztahu dvou lidí, avšak, zdá se mi, je pevně včleněn do tradice obdobných evropských filmů o vznikající manželské krizi.

Je pravděpodobné, že naše životní zážitky nejsou zase tak jedinečné, jak si myslíme, a všechny naše zkušenosti se dají redukovat na nějaký stereotyp... To jsou myšlenky, jež ve mně vzbudila *Nevěrnými hrami* Michaela Pavlátová přesto – anebo právě proto – že ukotvením i zároveň protikladem problematických osobních vztahů, tápání, frustrace a omylů je pro většinu hlavních protagonistů jejího filmu hudba. O její kouzelné moci se nediskutuje – ta prostě ve filmu *je* – visí nad podřadností, druhořadostí naší normální existence jako výjimečná záchrana, vlastně se vymykající lidské zkušenosti.

5. 8. 2003

Filmovka 2003 vs. 2002

Byla nabídka nových českých filmů na letošní Letní filmové škole v Uherském Hradišti horší než loni? Trochu mi to tak připadalo, nemůže za to samozřejmě organizátor Jiří Králík, jde o to, jaké české filmy za poslední rok vznikly. Možná ta bilance ale není zas tak špatná. Filmovka mi letos nepřípadala tak překvapivá, protože jsem několik letošních nových českých filmů viděl už před ní. Během roku mě docela pobavila mírně pubertální, ale zábavně provokativní parodie Karla Spěváčka *Brak*. O Vávrově pohádce *Čert ví proč* jsme psali v *BL* letos na jaře (viz zde str. 527–528) jako o kompetentním zábavním produktu České televize, který se z průměru vymyká vlastně jen výkony „čertů“ Csongora Casaie a Pavla Lišky. *Nuda v Brně* je vynikající, *Městečku* Jana Krause a *Krysaři* F. A. Brabce jsem se na radu znalých raději vyhnul.

Mám dojem, že byla loňská Filmovka co do českých filmů jaksi dynamičtější. Byli tam vynikající *Starověrci* Jany Ševčíkové, byla tam retrospektiva Jakuba Sommera s jeho dosud nejlepším *ELFilmem*; Sommerův nový film *Máj kompjútr* je dobrý, ale kvalit *ELFilmu* myslím nedosáhl; loni svou energií zaujal i film Igora Chauna o Karlu Gottovi a promítal se tehdy i výborný studentský film Marka Najbrta o automatikém Karlu Gottovi *Vynález Krásky*.

Letos byly bohužel studentské filmy z FAMU – aspoň ty, jež jsem měl možnost zhlédnout – nezralé a slabé. Soustřeďovaly se na technické, případně vizuální provedení a měly většinou opravdu chabou myšlenkovou strukturu. Charakteristický byl v tomto smyslu určitě nejméně půlhodinový studentský film jedné dívky, vyrobený především pod pedagogickým vedením Karla Vachka (snímek působil nekonečně!), jehož jméno, ani jméno autorky nyní nemám, protože jsem je nenašel ve festivalovém programu. Tento dokument divákům představil jednadvacetiletého mladíka, jakéhosi soustružníka dřeva, který píše romány pod pseudonymem hitlerovského velitele nacistického vyhlazovacího tábora v Treblince. Celkově je mladík naprosto posedlý zločiny německých nacistů a doma si vyrobil model Treblinky. Film se omezuje především na vizuální stránku věci (často pobýváme s mladíkem na jakémisi železničním viaduktu) a nijak mladíkovu poněkud přehnanou fascinaci nacismem neanalyzuje. Prý typický vachkovský film. Budou teď absolventi dokumentaristiky pražské FAMU všichni točit filmy jako Karel Vachek?

Vynikající Karel Kryl

Letošní filmovka měla rozsáhlý program, věnovaný literatuře a básníkům. Velmi na mě zapůsobil jediný literární pořad, který jsem měl možnost navštívit – pořad věnovaný Karlu Krylovi. Nejzajímavější bylo promítání dvou dokumentárních filmů – televizního záznamu koncertu Jaromíra Nohavici z roku 1995, kdy nedlouho po Krylově smrti Nohavica velmi citlivě interpretoval nejzajímavější jeho písně. Méně zajímavé, irelevantní a zbytečné byly mezi oběma filmy hudební produkce Mariana Vargy, Vlastimila Třešňáka a Vladimíra Mertý. S Krylovou tvorbou to nemělo nic společného a jen toto hudební vystoupení, jež diváky zbytečně zdrželo (nestihli pak přejít na hlavní pořad večera ve 20 hodin v kině Hvězda), dokázalo, že Varga, Třešňák ani Merta svou hudební produkci prostě nedosahují kalibru Karla Kryla. To je úplně jiná kategorie. Jak nakonec i při pořadu samotném konstatoval Jiří Černý, bezpochyby jediným a nejprofesionálnějším dědicem Karla Kryla je Jaromír Nohavica.

Během tohoto krylovského odpoledne bohužel málem nezbyl čas na promítnutí celého, velmi zajímavého dokumentárního filmu režiséra Miloše Zábranského *Občan Karel Kryl*. Ten na relativně malém prostoru pětapadesáti minut dokázal Kryla nejen představit, ale ukázat i konfrontaci jeho názorů a zkušeností po návratu do Československa s tehdy velmi úzkoprským postkomunistickým prostředím.

Zábranský měl s tímto svým televizním projektem o Karlu Krylovi problém – v České televizi ho varovali, aby o Krylovi nic nenatáčel vzhledem k tomu, že je Kryl „problémová osoba“ a Zábranský – pokud film natočí – „bude mít potíže“. Zábranský je svobodný člověk, a tak film natočil. O těchto svých problémech se stručně zmínil před uvedením filmu v Uherském Hradišti. V České televizi se pro jeho dokument o Krylovi našlo místo nesmyslně až v ostravském cyklu *Nevyjasněná úmrtí*, do něhož Zábranského film o Krylovi vůbec nepatří – protože na Krylově úmrtí není nic nevyjasněného. Jenže to byl jediný pořad, kam se Zábranskému film o Krylovi podařilo umístit.

Zábranského snímek jasně ukazuje, že na základě své západní zkušenosti předvídal Kryl – bývalý emigrant – mnohé hospodářské a politické problémy České republiky naprosto přesně. „Jak může vláda privatizovat, když ještě nemáme daňový systém?“ ptal se Kryl marně někdy na začátku devadesátých let. Jeho kritiku, dnes tak rozumně znějící, tehdy v monolitním československém postkomunismu mnozí označovali paradoxně za „komunismus“. Zajímavými a kritiky nezmápanými zůstávají i Krylovy písně z devadesátých let. Kryl byl svobodný a samostatně myslící člověk stejně tak, jako jím byl kdysi v druhé polovině šedesátých let, kdy jeho pozoruhodný básnický talent poprvé upoutal zájem veřejnosti. Názor jeho sestry, vyjádřený ve filmu, že totiž „Krylovi nikdo nenabídl po pádu komunismu funkci, a tak

se stal kritikem,“ se zdá být tak typicky „český“ a neférový. Jako by Kryl kritizoval proto, že „nemá funkci“, a nikoliv proto, že určité věci viděl jasně. Zde je úryvek z jeho písni *Demokracie* (1993):

„Demokracie panuje
od Aše po Humenné
samet i něha v pánu je
a zuby vylomené
dali nám nové postroje
a ač nás chomout pálí
zaujímáme postroje
místo, abychom stáli...“

Oni holt měli všichni ti čelní politikové, pocházející z disidentských kruhů, záčátkem devadesátých let svou pevnou ideologickou „linii“ a Kryl se jim do ní svou samostatností prostě nehodil, říkali režiséru Zábranskému různí svědci.

To, že byl Kryl básník, bylo zjevné zejména z Nohavicových kultivovaných a jemných interpretací Krylových písní. Jsou to drtivou většinou vynikající, nenapodobitelná lyrická díla. Právě při Nohavicově interpretaci, jež byla Krylově interpretaci podobná, a přesto byla jiná, jsem si uvědomil silněji než jindy, že mnohé Krylovy texty jsou vrcholnými básnickými díly. Například je pozoruhodné, jak uměl Kryl využívat k lyrickému efektu aliterace.

Je vždycky pošetilé dělat žebříčky z českých spisovatelů – v tom nejlepším, co napsal, se bezpochyby Kryl řadí k vrcholům české lyrické poezie – a nic tomu neubírá skutečnost, že se mu někdy veršovalo až příliš lehce, a tak občas propadal trochu mechanickému rýmování.

Jaké tedy byla celá letošní Filmovka?

Program na Filmovce byl letos tak rozsáhlý a rozrůzněný, že pohled jediného účastníka nutně zůstává jen dílčí a subjektivní. Nezmiňuji se ani o jednom z koncertů, protože jsem se na ně nedostal, nezbyl čas. *MFD* psala o přítomnosti amerického reportéra Petera Arnetta v Hradišti – neřekl však, zdá se, příliš mnoho nového.

Mezi nejzajímavější *zahraniční* filmy na Filmovce letos bezpochyby patřila – už dost stará – komedie Woodyho Allena „na ruské motivy“ *Láska a smrt* (1975), dále absurdně komické, ale vizuálně nesmírně zajímavé *Topení po číslech* (*Drowning by numbers*) (1988) britského režiséra Petera Greenawaye, evokující „nejlepší léta“ tvorby britské kulturní komerční televizní stanice Channel Four, i třeba parodie *Ples upírů* (1975) od Romana Polaňského.

Jak jsem napsal v úvodu, snad nejzáslužnější na celé Králíkové akci je, že se mu na ni daří každoročně přilákat z celé republiky přes dva tisíce lidí – většinou velmi mladých, jsou to studenti a odhaduji, že skoro všichni mají pod pětadvacet let. Míň bylo, zdá se, letos v Hradišti lidí nad třicet.

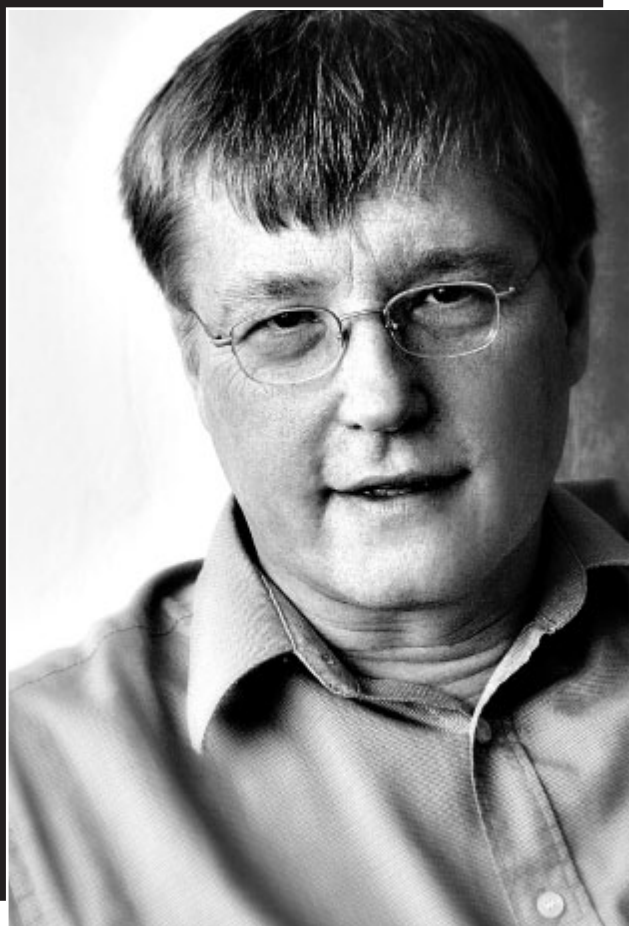
Hradišští taxikáři se sice o Králíkových studentech vyjadřují s pohrdáním jako o „žebrácích“ – že prý město na akci nijak nevydělá, protože si „kupují tak akorát rohlíky“ – ale to je, myslím, trochu neférové. Účastníci Filmovky pravidelně zaplňovali většinu restaurací ve městě. A město na deset dní pozoruhodně ožije. Je velmi příjemné sledovat filmy v tak krásném prostředí.

Filmovka by asi nebyla Filmovkou, kdyby její rozsáhlý a vynikající program nebyl mírně postižen chaosem. Změny v programu na poslední chvíli jsou zřejmě při tak složité organizaci nevyhnutelné, nicméně je docela nepříjemné přijít na určitou hodinu na celovečerní film a zjistit – zejména pokud se promítá od 23 hodin večer – že byl filmu náhle a na poslední chvíli předrazen zbytečný a nedokonalý „krátký“ film (stalo se například při promítání dlouhometrážního filmu Petera Greenawaye).

Do kategorie krátkých filmů, a tedy předfilmů také jistě nepatří filmy středometrážní až hodinové a asi není moudré nacpat program filmy až do poslední minuty, takže diváci nestihnou přecházet mezi programy od jednoho kina k druhému. Na rozdíl od loňského roku, kdy byla technická úroveň promítání dost nízká, se letos podstatně zlepšila – teď už se stávalo jen to, že se občas uprostřed filmu v sále na chvíli rozsvítilo. Ale to jsou podružnosti...

Těšíme se na třicátý, jubilejní ročník LFŠ.

5. 8. 2003

Jan Čulík

Co Češi píší

Nevěrná Klára Michala Viewegha: Už absolutní rutina

*Michal Viewegh, Případ nevěrné Kláry, nakladatelství Petrov, Brno 2003
240 Kč, 256 stran, ISBN 80-7227-154-7*

Nad novou „erotickou detektivkou“ Michala Viewegha mě napadla historka, která se vyprávěla o scénáristech amerického televizního seriálu *Dallas*. Ti se totiž prý po napsání mnoha desítek pokračování tohoto absurdně schematického, a zřejmě proto celosvětově nesmírně úspěšného seriálu velmi nudili, a tak v poslední fázi výroby těchto pořadů prý záměrně vzájemně soutěžili o to, kdo napíše nejpitomější a nej-schematičtější pokračování ve snaze zjistit, jak extrémní hloupost jim diváci ještě sežerou. Podobný přístup, zdá se mi, zaujímá k české veřejnosti Michal Viewegh, který ví, že si dámy v České republice zřejmě koupí ve větších počtech jeho knížky, ať už dnes napíše snad cokoliv. Tak asi taky zkouší, jak velká hloupost mu ještě projde.

Je známo, že do značné míry je inspirace Vieweghova psaní autobiografická. V současnosti je však pro Viewegha „tvorba literárních děl“ už takovou rutinou, že z nich normální život skoro úplně zmizel. I autobiografické prvky se zdají být už jen zbytkové: V *Případu nevěrné Kláry* budou zřejmě jen cynikové spekulovat, že žárlivé záchvaty „úspěšného komerčního spisovatele-čtyřicátníka“ nad „pravděpodobnou nevěrou“ své dvacetileté partnerky jsou možná inspirovány skutečnou Vieweghovou nejistotou, pramenící z toho, že je jeho současná manželka o tolik mladší než on.

Knihu doplňuje tedy dobře napsaný banální příběh jako z *lifestylového* magazínu: „Úspěšný komerční spisovatel-čtyřicátník“ navštíví pražského soukromého detektiva – údajně proto, že se chce u něho informovat o jeho práci pro potřeby svého nového románu. Brzo z něho však v zoufalství vypadne, že intenzivně podezírá svou partnerku Kláru, že je mu nevěrná. Najme si soukromou detektivní kancelář, aby mu to potvrdila.

Hlavní hrdina knížky, bývalý policista a psycholog, soukromý detektiv dr. Pravda se však zachová podivně. Spisovatel je mu sympatický, a tak před ním skrývá veškeré důkazy – nejprve nepřímé – o Klárině nevěře. Ujišťuje nešťastného autora, šířaného žárlivostí, že je všechno v pořádku. Spisovatel se mu vděčně – a poněkud nepřesvědčivě – odmění tím, že ho i Kláru, studentku čínštiny, pošle na zájezd do Číny. Tam se samozřejmě detektiv s Klárou sexuálně sblíží, avšak zrada (!) : spisova-

tel poslal zároveň s nimi na zájezd další soukromé detektivy, aby to zdokumentovali, a po návratu z Číny detektiva Pravdu úspěšný spisovatel rituálně zabije.

Stereotypní, i když relativně čtivý příběh má jeden zajímavý rys. Viewegh má smysl pro hravost. Ve většině svých knih – a velmi silně v této poslední – si hraje s textem a metatextem, s realitou a metarealitou: Téměř kunderovskyy plete čtenáře hádankami ohledně toho, jaký vztah je mezi autorem a jeho postavami. Během celého románu vede (fiktivní? skutečný?) autor literárních bestsellerů dialog s detektivem dr. Pravdou a často ho upozorňuje, že je Pravda pouze výplodem spisovatelovy imaginace, takže má autor právo ho beztrestně zabít, což – jak autor předesílá hned na začátku knihy – na jejím konci také skutečně udělá. Toto hraní s realitou ve vztahu k fikci dodává jinak banálnímu příběhu humor a určité napětí: Tak se člověk docela zasměje, když se na str. 136 (fiktivní) spisovatel svěřuje (fiktivnímu) detektivovi, že celý právě se odehrávající příběh spisovatel zároveň píše jako román a „už mám 130 stránek“. Jako by to bylo v této chvíli poctou Ludvíku Vaculíkovi a jeho *Českému snáři*, který snad poprvé v české literatuře takto záměrně balancoval na rozhraní mezi skutečností a fikcí.

Toto balancování má možná přece jen trochu vážný podtext: Jsou-li totiž celá historika Klářiny nevěry, její milenci, detektiv Pravda, který s ní nakonec spí, i zaměstnanci jeho kanceláře stejně jako jeho dvě další milenky jen výplodem autorovy imaginace, nic z toho, co kniha líčí, se tedy vlastně nestalo. Zdálo by se tedy, že kniha skutečně není ničím jiným než produktem horečnaté nejistoty samého Viewegha, že mu jeho mladá partnerka „musí být nevěrná, protože jiné to vzhledem k jejich věkovému rozdílu být nemůže“.

Žádný skutečný vztah totiž ve Vieweghově světě neexistuje, existuje jen *sex*. Nikdo, kdo je zdravý, mladý a při smyslech, přece nemůže ve věku kolem dvaceti zůstat jen při jediném partnerovi... Ergo: Viewegova nejistota, ergo: Jeho nový román, jímž bude jistě znovu oslňovat (bohatší) ženy v domácnosti... nebo aspoň ty, které by jimi chtěly být...

Jak na to poukazuje Petr A. Bílek z pražské FF UK, Vieweghovy knihy nejsou k ničemu, protože nic neobjevují a nic nezpochybňují – jen v čtenáři potvrzují jeho vnímání stereotypní, virtuální reality *lifestylových* časopisů. Proto tedy snad i taková Vieweghova citlivost vůči nejrůznějším značkám výrobků; nevadí, že se k nim v některých dřívějších knihách staví trochu ironicky (v „Kláře“ se dovídáme o zvlášť technologicky dokonalých kalhotách od firmy Marks and Spencer).

Viewegh je na jedno brdo. Je to pořád totéž: Dívky a ženy souloží s muži nejrůznějších generací. Kniha je na hony vzdálena jakékoliv současné české realitě, ale je čtivá. Vnucuje čtenáři jednoduché vidění světa – takové, jaké mu nabízejí různé *lifestylové* časopisy na křídovém papíře. Čtete-li Viewegha, „jste jedním z nás“. Máte

správný „životní styl“. Bavíte se (hloupostmi) a patříte k té správné vrstvě české společnosti.

Lifestylové magazíny prosazují umělý žebříček hodnot na základě historického dědictví protestantské kulturní a pracovní etiky, podle něhož jen lidé, kteří „patří do naší skupiny krásných lidí“ vytvořené podle virtuálních, arbitrárně daných zásad, budou spaseni.

Je s podivem, že se toto v podstatě protestantské vidění světa tak úspěšně chytá v bezbožných, případně katolických Čechách.

30. 4. 2003

Viewegh: Literatura, nebo politický pamflet?

*Michal Viewegh, Báječná léta s Klausem, nakladatelství Petrov, Brno 2002
225 Kč, 216 stran, ISBN 80-7227-123-7*

Viewegh mi připadá jako hologram: Obsahuje v každé plošce své „osobnosti“ o české „mediálně traktované“ společnosti všechno. Svým – značně autobiografickým – dílem i svou osobou funguje citlivě jako seismograf. Nejen jeho dílo, ale i jeho osobní postoje jsou cenným materiálem ke studiu českých poměrů. Tak jeho nesmírně zábavný román *Účastníci zájezdu*, kniha, již autor dokázal vtělit dosud snad nejucelenější literární strukturu, je především cenným antropologickým svědectvím o mentalitě a způsobu myšlení médií ovlivňované části české společnosti v první polovině devadesátých let. Pozdější Vieweghovy literární texty pak, zdá se mi, mapují další vývoj frivolních vrstev postkomunistické české společnosti, i když třeba jeho *Román pro ženy* má zjevně mnoho společného s britskou Bridget Jonesovou. Posuzujeme-li to, co Viewegh píše, z hlediska umělecké literatury, je to hodně banální a povrchní. I když je nutno ocenit autorův smysl pro ironii a zábavnost jeho textů. (Autor to všechno nakonec sám ví a sám sebe v této věci paroduje jako „komerčního spisovatele“.)

Co je podstatou Vieweghova komerčního úspěchu? Viewegh skutečně *umí psát*. To je nezpochybnitelná skutečnost, ať literární kritikové bědují nad „pokleslostí“ jeho knih jakkoliv intenzivně. Ne vždycky se mu podaří vytvořit v románu pevnou, nosnou strukturu – zejména jeho ranější knihy končí trochu bezradně. Avšak Viewegh je přesto *čtivý*. Otevřu-li na první stránce jakoukoliv Vieweghovu knihu, spisovatel mě do ní svým stylem, svou ironií, svou schopností vyprávět příběh a komentovat věci kolem sebe vtáhne. Jeho texty se čtou se zájmem, Viewegh *umí bavit*. Jeho *Báječná léta s Klausem* jsou svým způsobem pokračováním jeho rané knihy *Báječná léta pod psa* inspirované životem jeho vlastní rodiny na maloměstě za komunismu. Viewegh tentokrát líčí zážitky své rodiny od pádu komunismu v roce 1989 v podstatě až do současnosti. Soustřeďuje se na individuální osudy příslušníků své rodiny, které často ironizuje a karikuje. Dění ve společnosti vnímá především právě očima příslušníků této rodiny, dvou synů Kvida a Paca a jejich partnerek či manželek, a rodičů a prarodičů Kvida a Paca. Zábavně komickým prvkem je v zá-

věru knihy i chování dvojčat – dvou divokých malých Pacových synů. Dědeček, postižený útlakem za komunismu, je karikován jako bigotní protiromský rasista. Vydělá na kuponové privatizaci jako nekritický obdivovatel Václava Klause, Klaus ho ale „zradí“, uzavře se sociálními demokraty opoziční smlouvu a dědeček z toho dostane infarkt.

Otec rodiny ztratí v důsledku podlého chování svého přítele zaměstnání. Upadne do deprese, z níž ho nedostane práce řidiče pro manželku, která v postkomunistickém prostředí začne úspěšně působit jako právnička, ale až dovolená ve Středozeří. Tam se totiž otec s naučí s nadšením grilovat maso. Kvido postupně zaznamenává spisovatelský úspěch, těší se mediální „slávě“, rozejde se s manželkou, s níž má dceru, a věnuje se v Praze sexuální promiskuitnímu životu.

Potud Vieweghův román nevybočuje z rámce autorova ostatního psaní – je to zábavná historie z české současnosti.

Jenže autor měl tentokrát ještě jiný záměr, a tím svou knihu jako literární dílo bohužel silně poškodil. Koncipoval ji jako politický útok na Václava Klause a ODS a tento útok není literárně přesvědčivý. Autor se pokusil využít svého vypravěčského umu k tomu, aby vyvolal u čtenáře zaujetí z jeho příběhu – a když usoudil, že je čtenář už dostatečně zatažen do zábavné historie jeho rodiny, podřídil příběh otevřené politické předvolební propagandě.

Netvrdím, že spisovatel nesmí mít politický názor a že by jej neměl vyjadřovat ve svých literárních dílech. Potíž je, že by vyjadřování takového názoru nemělo sklesávat do propagandy: Mělo by respektovat literární a umělecká měřítká díla a neporušovat je politickým PR.

Všechny kapitoly Vieweghovy knihy *Báječná léta s Klausem* mají v záhlaví – většinou nesmírně hloupé – citace z knihy Václava Klause *Na rovinu*, z parafrází na tyto citace jsou pak utvořeny tituly kapitol, které tím označují děj, odehrávající se v Kvidově rodině. Ten je přirozeně naprosto jiný než to, o čem Klaus diskutuje ve svém virtuálním světě.

Jde o chytrý literární tah. Systematickou konfrontací Klausových citací s „normálním“ dějem vzniká pozoruhodný kontrast mezi dřevěným, samolibým Klausovým vyjadřováním a „přirozenou realitou“, již živě, komicky a ironicky líčí příběh. Kapitola „Neofrněná etika“ má například v záhlaví tento Klausův výrok:

„V době kdy tato kniha bude v tisku, se pravděpodobně zúčastním v Monte Carlu mezinárodního fóra na téma *business ethics: Co může stát dělat proti korupci*. Nejprve jsem váhal, jestli mám na tuto konferenci jet, protože si dovedu živě představit, jaké zploštělé, trivializované, povrchní, ofrněné, nafoukané, arogantní postoje tam budou od údajných odborníků na etiku zaznívat, zejména vůči ekonomikám

postkomunistických zemí a ekonomikám třetího světa. Nicméně manželka mi docela správně říkala, prosím tě, jeď tam, protože je třeba, aby to tam také někdo vysvětloval jiným způsobem.“

Kdyby Viewegh zůstal u této konfrontace hloupých citátů z Klause a svého humoristického rodinného příběhu, vznikla by sice knížka pořád ještě nehluboká, ale řadila by se k těm lepším věcem, které se Vieweghovi podařilo kdy napsat. Implicitní, nekomentovaný kontrast mezi primitivismem Klausových výroků a „přirozeným“ Vieweghovým příběhem by totiž fungoval s noblesou – celkový efekt by byl silný. Nevadilo by ani, že na šíleného, nedoslýchavícího, proklausovského dědečka reagují jeho vnuci (většinou tíše, aby to dědeček neslyšel a něco se mu nestalo), ostrou, frustrovanou kritikou na adresu Václava Klause.

Bohužel to autorovi nestačilo. Už v této kapitole o „neofrněné etice“, přibližně od sto padesáté stránky své knihy, podrobuje Viewegh své vyprávění otevřené předvolební politické propagandě. Kniha tu kulminuje tím, že se na pár stránek promění v otevřený stranickopolitický útok na Klause. Paco i Kvido, stejně jako jejich matka, podporují Čtyřkoalici, chodí na demonstrace ve prospěch televizních rebelů – a kniha vytváří dojem, že právě Čtyřkoalice je jedinou možnou politickou alternativou pro Českou republiku. Normální člověk přece Klause nemůže volit. Je to chabá propaganda, která literární text ničí. Inteligentní kritika Václava Klause by byla přijatelná, avšak Vieweghovy antipatie vůči Klausovi vyrazí na povrch a text se náhle mění v politický pamflet:

„Nešlo tu o žádnou ryze soukromou averzi. Kvido dobře věděl, že v tom rozhodně není sám. (...)

Znal desítky lidí, před kterými jméno Klaus už raději ani nevyslovoval; jestliže on sám Klause řekněme neměl rád, tito lidé ho upřímně nenáviděli. Nebylo ostatně divu: Někdejší premiér a současný předseda parlamentu, tradičně neschopen jakékoliv hlubší sebereflexe a doslova posedlý každodenním hledáním nepřítele, už za léta své politické kariéry stačil urazit a ponížit bezmála polovinu republiky. Jeho pověstné invektivy zdaleka nezasahovaly jen jednotlivce (Kvido mimochodem odhadoval, že pouhý výčet jednotlivých jmen by zaplnil útlou knížku), nýbrž celé skupiny obyvatelstva: jednou urazil všechny ekology, podruhé představitele všech církví, potřetí tisíce studentů, počtvrté akademiky, popáté zase všechny ty, kteří se upřímně těšili na vstup do Evropské unie. Novináři byli pro něho největší nepřátelé lidstva, nejznámější vědci, filozofové, lékaři, režiséři, herci kvaziosobnosti – a desetitisíce občanů, kteří vyšli do ulic, aby vyjádřili svůj názor, zmanipulovaný dav.

Názory znamenaly útoky na svobodu.

Pravda a láska vítězí nad lží a nenávistí byla jedna z nejfalešnějších vět, které byly vyřčeny.

Kdo ten chlap vlastně je? tázal se Kvido mnohokrát sám sebe.

Jeden z možných výkladů Klausovy osobnosti objevil ve skriptech *Speciální psychiatrie* od doc. MUDr. Hanuše, která mu přinesl doktor Liehr. Příslušná stránka v kapitole o tzv. narcistické poruše osobnosti byla založena žlutým samolepicím papírkem.

Porucha se projevuje například fantaziemi o vlastním absolutním úspěchu, kráse a skvělosti, stereotypním odmítáním názorů kohokoliv jiného, představami o vlastní intelektuální nadřazenosti, stálým poučováním ostatních o tom, co je správné a potřebné, přehlížením vlastních chyb a arogantním vystupováním, přečetl si nadšeně Kvido.

Hned ve svém příštím fejetonu ze skript obsáhle citoval; tvrdil, že zde ze strany psychiatrické obce evidentně došlo k hrubému zanedbání, a důrazně apeloval na příslušné lékaře, aby se konečně odhodlali pacienta převzít a nasadili mu něco, co by jeho osobnosti umožnilo alespoň trochu dozrát.

(...) Paco zacházel ještě dál: Byl pevně přesvědčen, že vedle narcistní poruchy osobnosti trpí Václav Klaus především tím, že popírá svou homosexualitu (patrně prý i sám před sebou) a jeho neurotické chování je tak logickým důsledkem celkového sebepopření.

(...) S poněkud pragmatickým vysvětlením fenoménu Klaus přišel nakonec opět Paco; dozvěděl se totiž z novin, že Klaus za deset let své politické kariéry strávil (jak spočítala Klausova stranická kolegyně Libuše Benešová) více než dva tisíce pět set hodin na stranických schůzích.

(...) „Dva tisíce pět set hodin strávených na schůzích ODS?“ šklebil se Paco. „Dva tisíce pět set hodin s Langerem, Mackem, Zahradilem a Dostálovou? To by přece vymylo mozek úplně každému.“

Tento náhlý politický útok je překvapivý v úsměvném příběhu rodinky a líčení sexuálních dobrodružství hlavního autobiografického autora, kde se politika až do oné stránky 150 vyskytuje víceméně okrajově anebo jen jako kolorit k osobním příhodám jednotlivých postav.

Nefunguje to. Čtenář dokáže tolerovat nehluboký, avšak kompetentně napsaný zábavný rodinný příběh. Začne-li však téhož stylu autor používat pro politickou propagandu, text ztratí na přesvědčivosti. Politickou scénu nelze komentovat povrchními výroky, na jaké je Viewegh zvyklý ve svých knihách.

Kromě toho se literatura obvyčejně nesnižuje k tomu, že by nějakému politikovi

z politických důvodů začala najednou otevřeně nadávat. Literatura pracuje hlubinnými literárními prostředky, které jsou většinou implicitní, nikoliv přímými podpásovkami z politických shromáždění: „Nevolte Klause, je to možná skrytý homosexuál.“ Co to je za argument? A je jedno, že jej autor míní jako nevážnou politickou provokaci. V textu tento náhlý výlev prostě působí opravdu podivně.

Vieweghova politická analýza je nesmírně diskutabilní: Bylo uzavření opoziční smlouvy ODS-ČSSD skutečně zradou na národě a na voličích, anebo prvním konstruktivním krokem pryč od černého, nesmiřitelného ideologického hněvu v české politice ke konstruktivnější parlamentní spolupráci, založené na kompromisech, což je podstatou práce všech zralejších demokratických politických systémů? Viewegha tato možnost nenapadne.

Oprávněně si uváděním citátů z Václava Klause v záhlaví kapitol dělal z tohoto špatného, samolibého stylisty legraci.

V závěru knihy to však neguje – plytkostí svých výpadů se postavil na roveň politika, jehož kritizuje.

25. 11. 2002

Případ Pavel Kohout – historie o tom, jak vás vyplivne stádo

*Pavel Kosatík: Fenomén Kohout, nakladatelství Paseka, Brno 2001
299 Kč, 429 stran, ISBN 80-7185-372-0*

Fenomén Kohout od Pavla Kosatíka je více než čtyřistastránkový životopis spisovatele, dramatika – stalinisty a posléze chartisty – Pavla Kohouta. Je to velmi dobře napsané dílo. Je to profesionálně zpracovaný materiál o životě jedné z nejzajímavějších a nejkontroverznějších postav moderních českých kulturních a politických dějin. Poskytuje mnoho podnětů k zamýšlení už proto, že Kosatík se nad svým materiálem do rozsáhlejších spekulací o jeho významu – vlastně záslužně – nepouští, a tak dává čtenáři prostor k jeho vlastním úvahám.

Emotivní reakce

V předmluvě se autor zmiňuje o tom, že vzhledem k tomu, že „jde o látku živou, o minulost velmi nedávnou“ (...), „reagovaly zhruba tři desítky čtenářů rukopisu občas emotivně (ať už „kladně“ nebo „záporně“)“. Kosatík tedy zdůrazňuje, že to, co budou čtenáři číst, není o Kohoutovi jediná, konečná, zjevená pravda – „je to kniha, tedy verze“ Kohoutova života.

Kosatík při líčení Kohoutova života nekecá – uvádí nevzrušeně a většinou bez komentáře fakta. Ta nechává mluvit za sebe. Jen pokud je to nutné, poskytuje stručně vysvětlující věcný kontext. Kohoutovy činy analyzuje racionálně a bez emocí. Kosatíkův autorský hlas je skromný. Nechává na čtenáři, aby si učinil úsudek sám. Kosatíkův vlastní politický úsudek pronikne do knihy jen zřídka – například tehdy, když kritizuje Pavla Kohouta za to, že se v sedmdesátých letech postavil v zahraničí svými výroky za svrženého chilského, demokraticky zvoleného prezidenta Allendeho – touto podporou prý podle Kosatíka neprokázal Kohout zrovna znalost mezinárodní politické scény. Nebo těžko dokazatelnou spekulací, že se snad komunismus rozložil právě v důsledku činnosti východoevropských obránců lidských práv. Cenné jsou v knize Kosatíkovy rozborů jednotlivých Kohoutových literárních děl i to, že autor vždy, když je to na místě, cituje z důležitých dobových kritik, komentářů a svědectví, týkajících se Kohoutova díla i jeho osobnosti.

Cesta tam a zase zpátky

Podobně jako u mnohých jiných, po roce 1948 naivní komunistickou vírou posedlých mladých lidí lze i Kohoutovu životní pouť charakterizovat jako „cestu tam a zase zpátky“. Podle Pavla Kosatíka považuje Pavel Kohout v podstatě za úspěch své generace, že neblahý komunistický experiment, na němž se od roku 1948 aktivně podílel, se podařilo nakonec demontovat a zemi vrátit víceméně tamtéž, kde byla před začátkem totalitního experimentu. Mnoha generacím se nepodařilo ani toto málo – domnívá se Pavel Kohout. Z tohoto hlediska byla tedy jeho generace prý vlastně úspěšná: Podařilo se jí napravit škody, které napáchala.

Nebyl bych si tím tak jist. Promarněná doba čtyřiceti let totality je nenahraditelná mimo jiné i proto, že šťastnější – západní – demokracie ušly za tato desetiletí dlouhou a sofistikovanou cestu vpřed. Jejich pokrok za poslední půlstoletí je v mnoha ohledech tak jemný a složitý, že ho mnohdy lidé ve středovýchodní Evropě v politické kultuře svých zemí, postižených dědictvím komunismu, vůbec nedokáží vnímat. Pohlédneme třeba jen na současný nejlepší profesionální standard novinářské práce. Nemyslím si, že je možno vstoupit podruhé do téže řeky. Nenese za nynější situaci České republiky Kohoutova generace přece jen dost podstatnou vinu?

Kohoutova „cesta tam a zase zpátky“ však znamená, že jeho život, jeho dluhy i zásluhy jsou víceméně vyvážené. Jakkoliv byl mezi svou dvacítkou a třicítkou stalinským dogmatikem, od poloviny šedesátých let vystupoval na obranu nezávislého kritického myšlení, v roce 1968 byl jedním z hlavních protagonistů Pražského jara a v těžkých letech sedmdesátých byl – doslova s nasazením vlastního života – neohroženým bojovníkem za lidská práva. Tehdy udělal pro věc československé svobody a nezávislosti skutečně mnoho. Když byl koncem sedmdesátých let donucen Československo opustit, vykonal pak i ze Západu neocenitelný kus práce pro věc československé demokracie.

Šokující padesátá léta

Kosatíkovo líčení Kohoutova života je čtivé ve všech částech knihy. V oddílech, pojednávajících o padesátých letech, je doslova šokující. Sám jsem Pavla Kohouta zažil v dospívání jako energického reformistu a prosazovatele kritického myšlení, svobody projevu a demokracie v roce 1968 – kdy bylo Pavla Kohouta na veřejnosti hodně slyšet. Nerozuměl jsem tehdy plně určité skepsi svých rodičů, kteří se sice stavěli během Pražského jara ke Kohoutovým liberalizačním aktivitám shovívavě, avšak zároveň nemohli nezapomenout na výstřelky jeho chování v padesátých letech. Jako skoro vždy za svého života byl Kohout i v padesátých letech celostátní celebrita – beletrizoval stalinskou ideologii přístupnou a populární, někdy až nepříjemně dryáčnickou formou, způsobem, který se člověku dostával nepříjemně pod kůži.

Kosatíkova kniha je zajímavá zejména svým vyličením mladého Pavla Kohouta-stalinisty. Nadčasovost této analýzy spočívá v tom, že typy mladých mužů-zapálených komsomolských fanatiků, v pozoruhodné omezenosti nábožensky a naivně věřících jediné samospasitelné myšlence, se v českém prostoru rodí zřejmě pravidelněji, dokonce i po pádu komunismu. Člověk by si myslel, že po hrůzných zkušenostech padesátých let se jev nadšených mladých ideologických věřících už nemůže v české společnosti opakovat. Avšak začátkem devadesátých let někteří naivnější mladí lidé v Čechách reagovali stejným způsobem. Milovali spasitele, skoro rovného někdejšímu generalissimovi Stalinovi, Václava Klause i jeho ODS.

Agresivní náboženskopolitická víra

Kohoutův stalinismus, jak ho projevoval v padesátých letech, je překvapivě odporný – právě proto, že je agresivní a vlezlý. Vyvolává tím proto otázku, jak to, že lidská duše může propadnout tak intenzivní ničivé ideologické omezenosti. Kosatík na tuto otázku přímo neodpovídá – asi to ani není úplně možné. Určitým pokusem o vysvětlení je citát z Ludvíka Vaculíka, uvedený jako jedno z mott této knihy:

„Komunismus není názor, ale povaha, a ta povaha se v každé generaci projevuje jiným výrazem, má jiný politický oděv. Je to chování spočívající v tom, že člověk činy předbíhá své poznání. Třebas v nejlepším úmyslu.“

Pavel Kohout byl od mládí efektivní a energický nadšenec, extrovert a popularizátor. Teatrálnost, v dnešním smyslu by se asi řeklo „schopnost dělat efektivní PR“, byla po celý jeho život zřejmě základním charakteristickým rysem jeho osobnosti, a to natolik, že k dosažení svých cílů, tedy ke „zviditelnění“ sama sebe i myšlenek, za které bojoval, neváhal použít i vemlouvavě líbivých metod či provokací.

To platilo i v době, když už dávno komunistou nebyl: Kohout například v listopadu 1982 účinně zlikvidoval jednou takovou provokací Husákovu oficiální návštěvu ve Vídni, kdy – poté, co mu komunistický režim znemožnil vrátit se do Prahy – v době Husákovy cesty do Rakouska přiletěl z Vídně na pražské ruzyňské letiště a k na-prosté konsternaci StB vyžadoval právo setkat se se svou dcerou – to se mu na deset minut nakonec podařilo. Jeho eskapáda se tehdy dostala na titulní stránky snad všech novin v německé jazykové oblasti. „Nejsem emigrant, jsem občan ČSSR – chci domů,“ zněl titulěk článku v listě *Die Welt*. „Skandál“ vytlačil z médií zprávy o Husákově oficiální cestě do Rakouska.

Prázdný sud

Prázdný sud nejvíce duní. Potíž byla v tom, že Kohoutovu extrovertní schopnost

„dělat účinné, hlučné a líbivé PR“ nevyvažovala v mládí schopnost inteligentní, individuální, vnitřní, kritické reflexe. Chytil se vždycky určité myšlenky, přilíh o ní neuvažoval a „jel“.

Spontánnost tohoto hlučného, nereflexivního stylu vystupování byla nejničivější v letech mezi jeho dvacítkou a třicítkou – v tomto období se instinktivně vyhýbal jakémukoliv osobnímu kritickému uvažování tím, že se manifestačně přihlašoval ke kolektivnímu hnutí. Když mu byla nedlouho po svatbě nevěrná jeho první manželka, napsal o tom hru. V ní jejího milence pro něho nebezpečným způsobem skandalizoval i politicky: „Kdo dokáže svou lásku klidně zradit, mohl by potom stejně zradit vlast (čti ‚komunistický režim‘)!“ Svůj osobní problém ničivým způsobem rozšířil do politické sféry. Kohout byl prostě zbedněný mladík s výraznými rysy extroverta. Těchto rysů stalinský režim v Československu bezostyšně využíval. Bylo to samozřejmě nesmírně neseriózní. Režim zneužíval naivního nadšení mladých lidí – ti se ovšem nechávali takto zneužívat dobrovolně: Oplátkou za to měli opojný (falešný) pocit, že jsou v novém režimu „u kormidla dějin“.

Nevím, opravdu nevím, zda je možno takového člověka vinit z vlastní hlouposti – že stalinský režim neprohlédl. Lze vůbec někoho obviňovat za to, že je hloupý?

Schvalování hrůz

Kohoutovo jednání v padesátých letech bylo odporné a nebezpečné – i když není dokázáno, že by se byl podílel na zločinech padesátých let, režimem byl natolik zpitomělý, že jeho hrůzy schvaloval a až do Chruščovových odhalení na dvacátém sjezdu sovětské komunistické strany nejen věřil, že oběti stalinských monstrprocesů byly vinny, ale psal v tom smyslu i krvelačné verše – viz první verze jeho dramatu *Dobrá píseň*:

„A skutečnost je zatím taková
osobní bahno pronikne tě cele.
Tak žili Slánský, Šling a Švermová
a stali se – agenti nepřítelé.“

Kohoutovy verše z padesátých let jsou obscénní, protože jsou podbízivé – využívají těch nejpoulnějších propagandistických přístupů, aby se člověku dostaly pod kůži.

Své osobní problémy Kohout často nepřipustným způsobem převáděl na veřejnou politickou rovinu. Milenci své první ženy napsal Kohout dopis (schylovalo se k největším politickým procesům):

„Je stará zkušenost, že všichni gauneři, které dneska strana likviduje, žili rozvráceným osobním životem. Chápu tvou loajalitu, víš dobře, že prostí lidé se s nepřítelem nemazlí a rozum ti velí chovat se opatrně, ale taky dobře chápu, na které frontě bys stál, kdyby probíhala ulicemi našeho města a kdyby se na ní střílelo.“

Mladý Pavel Kohout si byl vědom, že za stalinismu v Československu existuje útlak, a schvaloval jej, a to hned od února 1948. To je na jeho postojích v této době zdaleka nejvíc nepřijatelné. Nebyl to jen idealista, ale utlačovatel. 10. března 1948 napsal jedné své dívce:

„Zabírali jsme reakční divadla, zabírali jsme bary, zavřeli jsme pochybné hotely a nastěhovali tam pracující a studující mládež, která nemá byt. Jen to skončilo, dostal jsem nový úkol. Vycházelo u nás 80 časopisů pro mládež, většinou reakčních. Do konce týdne předkládám návrh na zastavení 47 časopisů a ve všech povolených budou komisaři Svazu české mládeže. Už dnes vím, že budu spravovat nějaký katolický časopis.“

Když převzal v prosinci 1950 jako dvaadvacetiletý funkci šéfredaktora časopisu *Dikobraz*, napsal o tom v jednom ze svých stranických životopisů toto: „Bylo to těsně poté, co se v listě objevily některé protistátní materiály a redakce byla zčásti odvolána, zčásti zatčena.“

Povrchnost zakrývaná ideologií

S velkou odvahou otevřeně zkritizoval Kohoutovu povrchnost, zakrývanou ideologií, v listopadu 1954 v brněnském časopise *Host do domu* spisovatel Jan Trefulka. Článek se podařilo vydat v době, kdy byl šéfredaktor na dovolené. Autor i redaktor Ludvík Kundera, který text do čísla zařadil, z toho měli průšvih. Trefulka napsal bystře:

„[Kohout] je nejen spolutvůrcem, ale patrně i produktem, obětí jistého prostředí, kromě kterého nepoznal nic důkladně. Vše je mu jasné, o problémech nepřemýšlí; nedovede samozřejmě o nich říci nic jiného, než co četl nebo slyšel. Co je dosti nepříjemné u člověka neliterárního, je přímo tragédií pro básníka.“

Kosatík pak Trefulkovu argumentaci shrnuje dál: Kohout je obětí tvůrčího chvatu. Stále spěchá z místa na místo a v poezii básní o nádherných perspektivách, nedokáže se však zastavit, prožít skutečnost a tento prožitek pak umělecky zpracovat. Jako člověk je prázdný, což kamufluje nadšením a heroickou pózou. Měl jsem tento

pocit vždycky nad většinou Kohoutových děl, i disidentských: Jako by brilantní, extrovertní formou kamufloval to, že nedokáže svým dílem proniknout k magické, záhadné, nevyslovitelné podstatě lidské existence.

Šokující na té části knihy, jež pojednává o letech stalinismu v Československu, je i to, kolik čelných jmen českých kulturních pracovníků – od šedesátých let už známých víceméně jako lidí nepolitických či reformistických – bylo v padesátých letech ortodoxními stalinisty. Většina známých lidí z kulturní sféry se do ní zřejmě mohla dostat jen proto, že v padesátých letech bezostyšně kolaborovali s komunismem.

Extrovertní metody za Pražského jara

Extrovertních metod „PR“ využíval Pavel Kohout i v době Pražského jara v roce 1968, kdy se už energicky stavěl za věc demokracie a svobody kritického myšlení. Petr Pithart psal ve své analýze Pražského jara v knize *Osmadesátý*, jak infantilně „hlučné“, bez jakýchkoliv strategických úvah o tom, k čemu by mohlo dojít, bylo reformní úsilí v tomto roce: „Vyvolávali jsme hlasitě: Pozor, budeme zlobit! Ještě nevíme, co rozbijeme, ale něco určitě. Všichni dávejte pozor.“ (J. Sládeček [Petr Pithart], *Osmadesátý*, str. 179, Kolín nad Rýnem, 1980.) Pavel Kohout byl významným protagonistou Pražského jara 1968. Napadá mě, zda onu teatrální otevřenost a charakteristickou „provokativnost“ nevťakl Pražskému jaru právě on. Opravdu bych rád bych věděl, zda Kohout přijímá odpovědnost za tvrdá normalizační léta, jež hluční, strategicky neopatrní a nezralí „bojovníci za svobodu“ přivodili svému národu tím, že vyvolali invazi z 21. srpna.

Růst kritické reflexe

Souvislost mezi infantilním, nereflektovaným extrovertním vystupováním Pavla Kohouta v padesátých letech a v reformním období v šedesátých letech se zdá být zjevná, i když samozřejmě s postupující zralostí přece jen u Pavla Kohouta schopnost introvertní analýzy a strategického uvažování rostla. Během doby soudnost zřejmě převládala nad zbrkle spontánním jednáním na veřejnosti. Bodem obratu se zdá být rok 1963, rok, kdy Pavlu Kohoutovi zemřela matka a kdy se sblížil – ve věku pětatřiceti let – se svou třetí a dosavadní manželkou Jelenou Mašínovou. Ta byla antikomunistkou a zřejmě ho hodně naučila kritickému myšlení. Kosatík o tom píše:

„Alespoň částečný ústup od [Kohoutovy politické] kategoričnosti jistě nebyl jenom Jeleninou zásluhou: Odpovídal celkovému klimatu šedesátých let s jeho obecným myšlenkovým uvolněním, odklonem od ideologičnosti a důrazem na nuancovanější vyjadřovací formy. Přesto asi není náhoda, že právě v době, kdy Kohout Jelenu poznal, přestal vnímat svět jen jako účelově vymezený prostor, v němž jsou role

předem dané a určené k tomu, aby se schopní jedinci mohli vyšvihnout. Nyní se zdálo, že občas vnímá svět i jinak: Uvědomuje si, že je hlavně tajemný; že na většinu otázek v něm chybí odpověď (což přesto otázkám nebere smysl); že většina toho, co se děje, nemá začátek ani konec a že pointy jsou fikcí, pomocníkem, jak na moment spočinout, vydechnout a dosáhnout jakési provizorní orientace v chaosu světa; že slovo „kouzlo“ není frází ani výmyslem – a že takový svět, jenž není podřízen účelovému výkladu, nabízí tomu, kdo ho vnímá, mnohem větší bohatství než svět, který je násilím vtěsnán do ideových schémat.“

Dlouhodobý proces ostrakizace

Od té doby, kdy se Pavel Kohout naučil vystupovat jako nezávislý a kriticky smýšlející člověk, lze však v jeho životopise najít ještě jinou nesmírně zajímavou skutečnost.

Celý jeho život lze totiž interpretovat jako postupnou ostrakizaci většinovou společností. Čím víc se v Kohoutově osobnosti prosazovaly principy samostatného, kritického individualismu nad kolektivní, nepřemýšlivou a bojácnou stádotvostí, tím méně byl pro svou malou, často zotročovanou zemi přijatelný. Nakonec našel domov jinde.

Než Kohout zmoudřel, byl v padesátých letech nekritickým popularizátorem *establishmentové* ideologie. Přibližně od poloviny šedesátých let se Kohout s kamarády rozhodl postavit se proti komunistickému *establishmentu* – a to byla tedy druhá etapa životního vývoje Pavla Kohouta. V ideologii „socialismu“ věřil dál, ale začal být přesvědčen, že komunistický ideál diskreditují hlupáci, nekompetentní osoby a kariéristé, kteří režim v Československu ovládli. Snažil se původní myšlenku „revoluce“ očistit. Reformní experiment se nezdařil, reformní úsilí (jež by vedlo k obnově tradiční demokracie, nikoliv ke komunistické utopii) skončilo sovětskou invazí v srpnu 1968.

Společnost ostrakizuje disidenty

A teď nastala třetí etapa vyčleňování nezávislé a samostatně se projevujícího jedince z bojácného stáda. Nedlouho po invazi byli spisovatelé a kulturní pracovníci, kteří v roce 1968 usilovali o svobodu, režimem existenčně zlikvidováni a zahrnuti do disidentského ghetta. Avšak v tomto období měl Pavel Kohout alespoň své disidentské přátele. Většina společnosti se přidala k bojácnému stádu. Opakované apely Pavla Kohouta adresované státním představitelům normalizačního režimu a důstojníkům StB, které považoval za inteligentnější, nemohly mít efekt, jakkoliv byly normální a rozumné. Kohout v nich protestoval proti nesmyslné, iracionální a hysterické ostrakizaci své osoby: Byl v té době už daleko nejpůvodnějším českým dramatikem

v zahraničí, zejména v německém světě. Jeho hry se hrály ve stovkách inscenací. Kohout požadoval od československých úřadů, aby mu umožnily normálně spolupracovat se zahraničním divadelním světem včetně pravidelných cest do ciziny. Sliboval, že se při tom nebude veřejně vyjadřovat politicky, a poukazoval na to, že znemožňování jeho mezinárodní divadelní činnosti je nesmyslné a kontraproduktivní. Požadoval, aby – pokud proti němu něco komunistické úřady mají – byl postaven před soud, jinak ať jeho neustále pronásledování, zastrašování a policejní sledování skončí. Racionální argumentaci však nebylo možno apelovat na příslušníky normalizačního *establishmentu*. Byli navzájem spojeni strachem – přijmout normální, racionální argument a myslet jako svobodný, slušný člověk by znamenalo se ze stáda strachem ovládaných ovcí vyčlenit.

Byl normalizační režim slabý?

Zajímavá je v této souvislosti otázka zahraničních honorářů. Pavel Kohout si ještě ke konci roku 1969 zajistil, aby ho československý režim nemohl připravit o zahraniční příjmy. Převedl autorská práva na provozování všech svých děl na Západě od pražské Dilie na jedno západoněmecké nakladatelství. Podobně pak pomohl uspořádat autorská práva i několika dalším zakázaným českým spisovatelům. České ministerstvo kultury se od roku 1970 snažilo vyplácení západních honorářů pražským disidentským autorům zabránit, avšak ukázalo se, jak píše Kosatík, že tyto honorářové smlouvy byly neprůstředné a že blokaci vyplácených peněz nebylo možno opřít o žádný existující právní předpis. Až v roce 1973 vydala česká vláda nařízení, podle něhož nemělo být přílivu zahraničních honorářů bráněno, ale měly být zdaňovány 40 %. K tomu vydal ministr kultury Brůžek směrnici, podle které se toto čtyřicetiprocentní zdanění týkalo jen disidentských spisovatelů, prorežimních autorů nikoliv.

Lze namítnout, že komunistický režim byl vlastně v tomto smyslu vůči posrpnovým disidentům velmi tolerantní: Mohl je přece také pozabíjet – ze zpětného pohledu i z toho, v jaké nečinnosti zůstávají západní demokracie tváří v tvář útlaku ve většině zemí světa i dnes – není zrovna pravděpodobné, že by Západ na obranu československých disidentů vůbec hnul prstem. Proč disidentům československý režim vyplácel zahraniční honoráře? Šlo o bezprávný režim, a tak se zdá podivné, že chtěl formálně dodržovat západní smlouvy o autorských právech a vyplácení honorářů. Nic přece ministerstvu kultury či vnitra nebránilo v tom, aby peníze disidentům prostě sebralo. Podobně jako konfiskovala StB české knihy, vydávané na Západě a posílané do Československa, nebylo důvodu, proč by nemohla obdobným způsobem blokovat i honoráře. Důvod zůstává nejasný.

Komunistický režim byl v sedmdesátých letech samozřejmě slabší než v dobách stalinismu. Pavel Kohout byl od StB v období normalizace vystavován nejružnějším

drastickým šikanám a nepříjemnému psychickému tlaku. Popsal to všechno dramaticky v knížce *Kde je zakopán pes* (původní české vydání Index, Kolín nad Rýnem, 1987). Pavel Kosatík to ve své knize ještě doplňuje pozoruhodnými informacemi ze svazku o mnoha tisících stranách, který na Kohouta v sedmdesátých letech vedla StB. (Mimo jiné vyšlo z tohoto svazku najevo, že Pavla Kohouta léta StB systematicky udávali mnozí jeho přátelé i spolupracovníci – snad není divu, byli často od samého počátku pravověrnými komunisty. Na Kohouta donášel informace StB i jeho blízký přítel, člověk, jehož Kohout považoval v podstatě za druhého otce – herec Valtr Taub.)

Avšak když naplánoval generálmajor StB Josef Ripl Kohoutovu smrt – Pavel Kohout měl zahynout v květnu 1974 při policií připravené autonehodě – akce se nekonala, protože dva příslušníci policie, kteří jí byli pověřeni, ji odmítli provést. Lze interpretovat: Režim byl slabý. Anebo: Kriminální chování úřadů se nedá ani v totalitním režimu prosadit, pokud se obyčejní lidé (zde oba inkriminovaní policisté) zbaví strachu a postaví se proti.

Západní společností byl přijat

Čtvrtá etapa eliminace nezávislého jedince ze stádovitého kolektivu začala 28. října 1978, kdy byli Pavel Kohout s manželkou donuceni opustit Československo – původně doufali, že se budou smět za rok vrátit, návrat jim ale byl znemožněn.

V německy mluvících zemích měl Pavel Kohout už od šedesátých let pověst úspěšného dramatika. Přesto nebyla jeho integrace bez problémů. V německých divadlech měl konflikty s herci, kteří byli většinou levicového zaměření a paradoxně ho považovali za konzervativce a pravičáka. (Jedním tímto levicovým hercem byl Maxmillian Schell – paradoxně svěřil Václav Havel na frankfurtském knižním veletrhu v roce 1989 svou řeč k přečtení právě Schellovi, než by ji nechal přečíst Čechu Pavlu Kohoutovi.)

Naproti tomu příslušníci české exulantské obce proti Kohoutovi pořádali na Západě kampaně – protestovali, že je to „komunista“, kdykoliv zazněl jeho hlas na podporu českých bojovníků za lidská práva v západních sdělovacích prostředcích.

V roce 1988 se podílel Pavel Kohout na vypracování nového českého slabikáře pro děti v českých školách v Rakousku *Máma, táta, já a Eda*, aby se nemusely učit česky podle zavedené komunistické učebnice. Text ke slabikáři napsal spisovatel Jiří Gruša a učebnice vznikla s podporou rakouského státu. Kohout celou věc zorganizoval bez nároku na honorář. V českých exilových kruzích vznikla vlna zuřivosti, že zrovna „komunista Kohout“ pracuje na tomto projektu. Přicházely protesty od údajných českých institucí na Západě, o nichž ani předtím, ani potom nikdo neslyšel a – jak zdůrazňuje Pavel Kosatík – když Kohout průběh kampaně proti sobě shrno-

val v dopise přátelům, psal: „Jediné, co se v ní ani jednou nevyskytlo, byl návrh, že se úkolu ujme někdo jiný.“

Nicméně došlo k pozoruhodné věci: Západní, německy mluvící svět byl navzdory všem rozporům a konfliktům, s nimiž se Kohout v něm musel čas od času potýkat, natolik demokraticky a názorově rozrůzněný a přitom stabilizovaný, že Kohouta, který se nyní choval individualisticky, zrale a ve svém oboru profesionálně, dokázal – na rozdíl od společnosti české – přijmout. Kohout našel v německém světě hlubinu bezpečnosti a nový domov. Byl to zase paradox: Když se Kohout v mládí choval nepřemýšlivě a veřejně jen opakoval, co od něho očekávalo komunistické vládnoucí „stádo“ v jeho rodné zemi, napadal především západní „zahnívající kapitalismus“. Jakmile se nezralosti svého mladého věku zbavil a začal vystupovat individualisticky a na základě vlastního kritického úsudku, západní společnost ho přijala – česká společnost jeho individualismus odmítla. Jako i u jiných lidí, kteří opustili Československo či byli donuceni z vlasti odjet, se ukázalo, že když někdo z českého prostředí odejde, jeho následná zkušenost života v západních demokraciích se pak stane pro lidi v České republice překážkou. Vyčleňování ze stádovité domácí společnosti i v Kohoutově případě dosáhlo vrcholu.

Ostrakizace emigranta

Pavel Kohout byl na Západě v osmdesátých letech věrným a neúnavným propagátorem her Václava Havla i literárních děl domácích českých nezávislých spisovatelů. Usilovně pracoval i pro věc československé nezávislosti. Jenže byl v zahraničí a kromě toho to byl „ten komunista Kohout“. Během pádu komunismu v listopadu 1989 o Pavla Kohouta z Prahy nikdo neprojevil zájem. Ten opakovaně nabízel Občanskému fóru své zkušenosti, mezinárodní styky i pomoc. 13. prosince 1989 hovořil Kohout v Praze s Václavem Havlem, který se tou dobou zjevně zaměstnával především myšlenkou, jak se stát prezidentem Československa a jak z prezidentské kandidatury vyloučit Alexandra Dubčeka, jemuž Havel slíbil v prvních prezidentských volbách podporu. (Zcela nevzrušeně to už nyní dnes líčí na str. 387 a 388 své knihy Pavel Kosatík jako známá, dnes nepřekvapivá historická fakta.⁶⁴) Během silvestrovské oslavy ve smíchovském Národním domě 31. 12. 1989 se Kohout znovu setkal s Havlem a došlo mezi nimi k dohodě: Kohout se měl stát na Pražském hradě Havlovým poradcem pro zahraničněpolitické otázky. Jenže v této funkci měl možnost setrvat jen dva dny.

Pavel Kohout se skutečně hned 1. ledna 1990 dostavil na Hrad a začal energicky pracovat. Předložil celou řadu návrhů. Okamžitě ho navštívili noví Havlovi důvěrníci Ladislav Kantor, Petr Oslzlý a Petr Pithart. Obvinili ho „že si uzurpuje Hrad pro sebe“. Havel své důvěrníky podpořil a neosobně pak Kohouta požádal

prostřednictvím šéfa prezidentské kanceláře, aby konflikt, k němuž na Hradě došlo, nemedializoval. Kohout se vrátil do Vídně. Napříště se v Praze staral většinou jen o dílčí kulturní záležitosti, jako bylo vydávání jeho knih či inscenace jeho her nebo organizace divadelního festivalu německé kulturní oblasti.

Demokratické principy „platily jen pro boj proti komunismu“

Je zajímavé uvažovat, proč asi byl Pavel Kohout – který byl od roku 1968 až do svého vyhnání z Čech v roce 1978 těsným spolupracovníkem Václava Havla a považoval ho prý za svého bratra – pro novou vládnoucí garnituru na Pražském hradě po roce 1989 nepřijatelný. Zřejmě vadila jeho zahraniční zkušenost i jeho komunistická minulost a také jeho extrovertnost – mnozí na Hradě se jistě obávali, že by je Kohout mohl svými zkušenostmi a svou energií zastínit.

A Václav Havel přestal být po pádu komunismu obráncem lidských práv – proměnil se v manévrujícího politika, jednajícího tak, aby byl v novém režimu přijatelný. I u Havla zjevně došlo k onomu myšlenkovému obratu, který byl pro každého nezávislého pozorovatele podstatným zklamáním, když mu po roce 1989 podlehla celá řada českých intelektuálů. První na to poukázal glasgowský bohemista a anglista, někdejší člen generace *Literárních novin* ze šedesátých let, překladatel Igor Hájek. Konstatoval hned v roce 1990 po návratu z Čech: „Oni si teď v Čechách myslí, že jakmile se komunismus rozložil, mohou si dát pohov. Jako by přece nebylo nutné i demokracii trvale a ostražitě budovat a hájit.“

Kritické myšlení i nezávislý postoj a obrana lidských práv byly, zdá se, pro mnoho českých intelektuálů potřebné jen jako nástroj, pokud se snažili rozvrátit komunistický režim. Ale tytéž principy už nebyly zapotřebí, když „zavládla demokracie“: „Teď vládneme my, na co bychom potřebovali nezávislost, kritičnost a obranu lidských práv“ v nynější situaci? Proč bychom měli být kritizováni my, noví držitelé moci, když „jsme přece demokraté“?

Havel: Politika má přednost před principy

John Keane ve svém životopise *Václav Havel: tragédie v pěti dějstvích* se na jednom místě zmiňuje o zásadní věci: Poté, co byl Jan Kavan obviněn ze spolupráce s StB, sešel se Havel s Kavanem a Petrem Uhlem v jedné pražské restauraci. Tam Havel Kavanovi potvrdil, že ví, že Kavan pro StB nikdy nepracoval, dodal však, že z politických důvodů to nemůže říct veřejně. (Ověřoval jsem si pravdivost této epizody v říjnu 1999 u Petra Uhla a ten ji potvrdil.) Podle Johna Keana došlo u Václava Havla touto epizodou k základnímu bodu obratu: Havel prodal své principy za politickou kariéru. Obával-li se říci veřejně, že je Kavan nevinný, jistě mu muselo být nepříjemné, chtěl-li s ním na Hradě spolupracovat Pavel Kohout, Čech, který žil

dlouho nezávisle a úspěšně na Západě a v mládí býval komunistou. Proces Kohoutova vyčleňování z české společnosti byl tím dokončen. Posléze sice došlo k několika vlažným pokusům o sblížení mezi Kohoutem a Havlem (Havel Kohoutovi nabídl místo ministra kultury, které Kohout odmítl), neměly však většího významu.

Materiál k přemýšlení

Kosatíkova kniha je cenná právě proto, že předkládá materiál, na kterém je možno vystopovat pozoruhodný vývoj Kohoutovy osobnosti, v jehož důsledku se stala pro českou společnost „cizorodým elementem“. Všechny etapy Kohoutova života jsou důležitým podnětem k zamyšlení a všechny mají daleko obecnější význam, než je pouhé studium jeho individuálního osudu. Kromě toho, že se dovídáme z Kosatíkovy knihy mnoho o Kohoutovi a o charakteristických postojích, které v různých dobách zaujímal, dovídáme se také pozoruhodné věci o české společnosti.

2. 1. 2002

Britský novinář John Simpson: Symbol buržoazní nezávislosti, kritičnosti a slušnosti

*John Simpson: A Mad World, My Masters (Šílený svět, pánové),
PAN Books, Londýn, 2001, 436 stran, ISBN 0-330-35567-8*

Vyprávění o tom, jak jedna televizní kamera zabíjela lidi, jak ugandský diktátor Idi Amin vystavil světu své varle, jak libyjský plukovník Kaddáfí během televizního rozhovoru hlučně pouštěl větry, příběhy o inspekci ledničky afrického císaře-kanibala, o obědě se šéfem MI6 a o návštěvě v tajném muzeu KGB, o tom, jaké to je být svědkem toho, když v Saúdské Arábii useknou u soudu zloději ruku, či ležet bez možnosti se pohnout v nemocnici v Bělehradě, zatímco kolem padají bomby NATO, líčení o výpravě mezi partyzány, obchodující s kokainem v Kolumbii, o setkání s vražedným bin Ládinem v Afghánistánu, o natáčení v Libanonu, kde se vás rozhodli usmrtit izraelsí vojáci – to jsou některé z námětů nové knihy známého britského televizního novináře Johna Simpsona.

Pětapadesátiletý John Simpson je jedním z hlavních mezinárodních reportérů televize BBC. Simpson pravidelně připravuje reportáže pro zpravodajství televize BBC a její hlavní publicistické pořady. Na satelitním televizním okruhu BBC World má John Simpson publicistický program *Simpson's World*, který má sledovanost 130 milionů diváků. (Navzdory všeobecné falešné představě není americká „macdonaldovská“ televize CNN celosvětově ani nejsledovanější, ani nejvlivnější, uvádí Simpson – tou je podle něho právě stanice BBC World.) Vysoká sledovanost pořadu *Simpson's World*, píše John Simpson, má za následek to, že v současnosti není na světě už žádné místo, kde by ho na ulici nezastavovali lidi a nedávali se s ním do řeči o jeho televizních pořadech.

Tato Simpsonova druhá, více než čtyřistastránková autobiografická knížka se jmenuje podle divadelní hry klasického anglického dramatika ze sedmnáctého století Thomase Middletona *A Mad World, My Masters*.

Od té doby, co se před čtyřmi lety John Simpson odstěhoval do Dublinu, podnikl celkem 256 cest do zahraničí – v průměru jednu cestu letadlem každého pět a půl dne. Kniha je souborem neuvěřitelných historek a zážitků, jichž byl tento globální novinář za dlouhá desetiletí své činnosti svědkem (pro BBC začal pracovat v roce 1966).

Na Simpsonovi mě fascinuje jeho hodnotový systém – směsice buržoazních postojů a hrdé nezávislosti. Simpson je nepokrytě členem britského *establishmentu* – přesto ho však ze svých humanistických pozic neváhá ostře kritizovat. Je za to – většinou – chválen. Simpson pochází ze středních vrstev, je nesmírně dobře placen, píše pravidelně pro konzervativní listy *Sunday Telegraph* a *Spectator* (jenže není konzervativce (!) a jeho případné „stranickopolitické“ názory jsou z jeho veřejných postojů i z jeho práce neidentifikovatelné, jak to má být u seriózního novináře) a hrdě je si vědom své ceny. Zároveň však systematicky projevuje při své novinářské práci silně volnomyšlenkářský postoj. Dále je na jeho knize fascinující, že její autor při své práci projevuje kritickou nezávislost, avšak nikoliv bez vazby na základní lidské civilizační hodnoty. Simpson není relativista, nezastává v Čechách nyní často šířený názor, že „všechno je relativní, a tedy všechno je dovoleno a každý máme svou pravdu“. Dokáže prosazovat základní myšlenky svobody, demokracie a humanity, jimiž neúprosně poměřuje to, s čím se v „šíleném“ dnešním světě setkává.

Je možné cestovat po světě bez pasu? uvažuje úvodem John Simpson. Líčí, jak ho během občanské války v Angole požádal jakýsi vojenský důstojník, stojící uprostřed řeky na mostě, o jeho britský pas a novinářskou akreditaci. Když je měl v ruce, obrátil se a hodil obojí do řeky. Zoufalý Simpson se snažil nalézt nějakého britského diplomata, aby mu vydal nový pas: Uprostřed občanské války však byla veškerá západní zastupitelství uzavřena. Po dlouhém pátrání našel jakéhosi starého holandského konzula, který mu napsal dopis: „Jménem holandské královny Juliany potvrzujeme, že John Simpson je britský občan a novinář zaměstnaný u společnosti BBC. Proto by mu měla být poskytována veškerá pomoc. Z pravomoci holandského konzula, představitele holandské královny Juliany v Angole atd.“ Simpson pak s tímto dopisem formátu A4 cestoval místo pasu po Africe a Evropě po celý další měsíc, až se složený papír rozpadl. „Vy hodně cestujete, pane,“ poznamenal suše imigrační úředník na londýnském letišti Heathrow, když mu Simpson místo pasu předložil tento nyní už mnohonásobně orazítkovaný cár papíru. „Možná byste si měl zažádat o pas.“ A tak se také stalo.

„Je to nesmírně humanitárně napsaná knížka,“ konstatoval v recenzi britský týdeník *Time Out*. Pozoruhodné jsou zejména portréty obyčejných lidí. V létě 1991 skončila válka v Perském zálivu. Američané odmítli svrhnout Saddáma Husajna, protože se obávali, že by se Irák pak rozpadl na tři části, a to by pro Spojené státy nepřípustně posílilo Írán. „Když se snaží Američané uvažovat geopoliticky, většinou to zkazí,“ píše Simpson a dodává: „A v tomto případě to tedy zkazili určitě.“ Simpson je v knížce často kritický vůči americké necitlivosti, neobratnosti a pompéznosti, například když píše o tom, jak začátkem osmdesátých let financovala CIA a další špiónážní organizace různé podvodníky, kteří údajně získávali záběry války

v Afghánistánu. V důsledku toho se pak zejména v americké televizi objevovaly materiály velmi pochybné provenience.

Mezi kurdeckými uprchlíky v horách severního Iráku natočil v roce 1991 Simpson výroky jedné vyčerpané kurdecké ženy. Její trpká slova pak obletěla svět:

„Pět milionů lidí je tady bez přístřeší v zimě a v dešti. Kdo za to má odpovědnost? Náš dům byl zničen. Za to může George Bush. Mohl Saddáma a jeho armádu zlikvidovat, ale ani se o to nepokusil. V Kuvajtu žije jeden milion lidí. Bush vedl tuto válku pro jeden milion lidí. Nás je pět milionů. Saddám Husajn nás bombarduje, jeho vrtulníky nás zabíjejí. Američané to viděli. Nehnuli pro nás prstem. Proč? Jsme lidé jako vy. Proč?“

Otázka zůstává dodnes nezodpovězena, poznamenává Simpson.

Simpson navštívil i irácké město Halabďža, jehož obyvatele usmrtil Saddám Husajn bojovým plynem. Popisuje hrůzné scény mrtvých v ulicích. Město Sulejmanija zase zcela zničili Saddámovi vojáci – nikoho nezabili, ale rozbořili všechny budovy ve městě. Na jednom místě byla nádherná, pečlivě udržovaná růžová zahrada. Vedle byl rozbořený dům a Saddámovi vojáci zvedli velkou část jeho zbořeného střechy a hodili ji uprostřed zahrady, aby růže zničili. Zlikvidovali ji snad proto, že byla zahrada tak výjimečná, vypadala jako symbol nezávislosti. Zahrada patřila asi čtyřicetileté ženě s dvěma dcerami – manžel byl mrtev.

Celou kapitolu věnuje Simpson darebákům a zločincům, s nimiž se během let setkal. Čelné místo mezi nimi zaujímal srbský válečný magnát Arkan (Zeljko Ražnatovič), který začal jako první provádět praxi etnického očišťování. Simpson dlouho usiloval o rozhovor s ním, a ten se podařilo realizovat až v březnu 1999 v době západního bombardování Srbska, kdy John Simpson pobýval jako jediný západní novinář v Bělehradě. Simpsonovo postavení v Srbsku bylo nebezpečné – obával se, že by mohl být Arkanovými lidmi zavražděn. Zároveň si však nepřipustil, že by Arkana neinterviewoval tvrdě. Arkan si vymínil, že poskytne televizi BBC rozhovor pouze v tom případě, bude-li vysílán živě, tak se vysílal v rámci hlavních večerních zpráv, tehdy v 21 hodin britského času. Jak to ale udělat, aby bylo možno Arkanovi klást tvrdé otázky? Předchozí bezesné noci asi ve čtyři ráno na to Simpson přišel. Začátkem živého rozhovoru mu řekl: „Mohu udělat jednu ze dvou věcí. Buď vám budu dávat lehké otázky, které vás nerozčílí, anebo vám můžu dávat tvrdé otázky. Jaké otázky to podle vás mají být?“ Arkan trhl rameny – bylo to gesto, které dávalo najevo, že on, hrdý Srb, snese všechno, a odsekl: „Tvrdé otázky.“ Simpsonovi se tak podařilo provést kvadraturu kruhu. Simpson ho nekompromisně vyslýchal ohledně válečných zločinů, z nichž byl Arkan obviněn u mezinárodního soudního tribunálu.

Někteří lidé v Londýně protestovali proti tomu, že BBC interviewovala zrovna Arkana, někoho, kdo stál v této válce „na druhé straně fronty“. „Tomu, obávám se, prostě nerozumím,“ konstatuje Simpson. „Jak může být špatnou věcí to, máme-li k dispozici více informací? Jsme tak nejisti ohledně svého vlastního postupu, tak strašně se bojíme slyšet něco jiného, že se neodvážíme dovolit lidem, aby si poslechli reakce zločince?“ Dostal také spoustu nenávistných e-mailů od televizních diváků. Píše o tom:

„Lidi pořád argumentují, jestli by BBC měla reportéra i v Berlíně v letech 1939–45. No samozřejmě, že by ho tam měla, kdyby to bývalo bylo možné. Když procházím těmito nenávistnými e-maily, chápu, že těm lidem se nelíbí, že jsem jim připomenul, že pod bombami NATO byli úplně normální lidé, muži a ženy, jako jsou oni sami. Nechtějí to vědět. Chtějí si myslet, že každá bomba zasáhne svůj cíl, že všichni lidé, kdo jsou při bombardování usmrceni, si to zaslouží. No tak já jsem tady od toho, abych svědčil o tom, že to není pravda. Je mi líto.“

Jiným zločincem, o němž se Simpson zmiňuje ve své knize, byla zjevně milující matka, přesvědčená křesťanka a svědomitá učitelka, která vedla školu ve rwandském hlavním městě Kigali. Když tam v roce 1994 došlo k rasovým masakrům příslušníků národa Tutsi, tato ředitelka školy přivedla popravčí četů tam, kde bydleli její žáci z kmene Tutsi – znala jejich adresy ze školních záznamů. Tyto děti i jejich rodiny byly vyvražděny.

Hružná byla scéna u soudu v Saúdské Arábii, kde byl Simpson svědkem procesu s jedním mužem za krádež. Byl to podle Simpsona nejdrastičtější zážitek celého jeho života. Proces byl krátký a obžalovaný vinu nepopíral. Když proces skončil, soudce, sunnitský duchovní, oznámil verdikt tak lehce a tak konverzačním tónem, že si britský reportér neuvědomil, o co jde, dokud mu tlumočník verdikt nepřeložil. Obžalovaný verdikt očekával. Vyhrnul si rukáv špinavé košile, přítomný kat vytáhl z dřevěné krabice velký kuchyňský nůž a odborně a rychle mu začal řezat ruku mezi kostmi zápěstí. Ruka byla useknuta ani ne za vteřinu. Pak zloděje odvedla manželka, nikdo neprojevil žádné emoce. Ruku zahodili před soudní budovou nedaleko dvojice nohou, které byly amputovány u soudu předtím a které tam stály jako pár hnědých bot v prachu.

Na jiném místě svědčí Simpson o tom, jak znal muže, jmenoval se Raúl Vilario, jenž pracoval pro argentinské vojenské popravčí četě v takzvané špinavé válce v letech 1976–1982. Tyto popravčí četě unesly tisíce vzdělaných, většinou mladých lidí levicového zaměření, mučily je a pak je zavraždily – většinou tak, že je z letadel shazovali do Atlantického oceánu. Během času už přestalo být vraždění politicky

motivováno a vrahové prostě zabíjeli i zcela namátkou vybrané osoby. Vilarino svědčil o tom, jak byla před popravčí čtyřmi jednou přivedena žena v pokročilém stavu těhotenství se šestiletou holčičkou. Holčička plakala. Vilarino je hlídal, pak odešel, a než se vrátil, mučitelé ženě i šestileté dívce způsobili vážná zranění. Snažil se prý zajistit, aby se jim dostalo lékařské pomoci, ale žena i dítě byly odvedeny a už je nikdy neviděl. Vymlouval se, že svým obětem vždycky jen pomáhal, ale byl – pozoruhodně – vždycky prý jen svědkem smrti mnoha nevinných lidí.

Během cesty do Afghánistánu v roce 1989 se Simpson setkal nedaleko Džalalabádu se skupinou mudžahidů. Byli zdvořilí, Britové je natáčeli, a tu se objevila postava v bílé róbě. Byl to Usáma bin Ládín. Začal mudžahidy přesvědčovat, aby západního „bezvřerce“, reportéra Simpsona usmrtili. Ti to odmítli, i když jim za jeho smrt Usáma bin Ládín nabídl celých pět set dolarů. Bin Ládín pak odběhl a Simpson ho posléze našel, jak leží nedaleko na polním lůžku ve svém stanu, brečí a buší vztekem pěstmi do polštáře z frustrace, že se mu nikoho nepodařilo přesvědčit, aby Simpsona zabil.

Za zločince považuje Simpson i ruského vynálezce Michaila Kalašnikova, který sestrojil nesmírně jednoduchou, účinnou a spolehlivou automatickou zbraň AK-47. Je to zbraň, již po světě všude s vražednou účinností používají teroristé. Je to zbraň, která se nejčastěji používá ve třetím světě a právě touto zbraní zahynuly miliony lidí. Kalašnikov, s nímž se Simpson setkal v roce 1988 ve městě Iževsk, nepociťoval absolutně žádné výčitky svědomí.

Jiným pozoruhodným darebákem byl podle Simpsona nejmenovaný vysoký činitel OSN během bosenské války, jeden ze správců Sarajeva. Jedním z nejostudnějších rysů obléhání Sarajeva bylo to, že jednotky OSN, které měly pomáhat civilnímu obyvatelstvu tohoto města, naopak hlídaly obyvatelstvo pro bosenské Srby a bránily mu, aby z města odcestovalo. Tak zůstávali lidé, kterým OSN zabráňovala v odchodu z města, terčem ostřelování srbských vojáků z kopců kolem Sarajeva. Simpsonovi se svěřila jedna zcela traumatizovaná místní žena, jejíž manžel byl usmrčen, že jí nejmenovaný vysoký činitel OSN slíbil, že ji s dětmi z města propustí, složí-li větší finanční částku a vyspí se s ním. Simpson s tímto jejím příběhem příslušného činitele OSN konfrontoval, ten dohodu potvrdil. „Byl to opovrženihodný člověk,“ konstatuje Simpson, „ale alespoň dělal – sice za sex a za peníze – to, co měla pro tamější lidi dělat OSN bez jakýchkoliv podmínek.“

Dalším zločincem, jehož činy podrobně líčí John Simpson ve své knize, je němec-ský Švýcar, předseda Mezinárodního výboru Červeného kříže dr. Carl Burckhardt. BBC o něm a o postojích Červeného kříže za druhé světové války natočila film v roce 1997. Tehdy téměř devadesátiletého Burckhardta interviewoval Simpson. Burckhardt v roce 1935 provedl inspekci nacistických koncentračních táborů a prohlásil,

že jsou „tvrdé, ale korektní“, a pak nacistické koncentrační tábory systematicky omlouval. Pod jeho vlivem odmítl Červený kříž během druhé světové války učinit cokoliv pro lidi, kteří byli do koncentračních táborů deportováni. Tento postoj hájí Burckhardt ještě ve svém nynějším pokročilém věku.

Jaký je vztah mezi novináři a příslušníky špionážních organizací? Simpson se dívá na činnost zpravodajských agentur skepticky:

„Špionáž za studené války bylo průmyslové odvětví jako každé jiné. Na obou stranách berlínské zdi žila špionáž vlastním životem, hra se hrála podle jasných pravidel, které obě strany přijímaly, ve svém vlastním světě byla ta pravidla relativně závažná, ale širší mezinárodní politický vývoj to neovlivňovalo. Docházelo k ničení individuálních životů, explodovaly bomby, likvidovaly se kariéry, lidé měnili svou loajalitu. Ale co se týče skutečně významného mezinárodního vývoje, jak se zdá, činnost zpravodajských služeb neovlivnila vůbec nic od doby kubánské raketové krize, kdy plukovník Oleg Penkovskij, britský agent v sovětské vojenské rozvědce, systematicky informoval Západ o úmyslech Moskvy, a zřejmě tak pomohl odvrátit jadernou válku. Avšak žádné zásadní body obratu ve studené válce nepředpověděla špionáž ani jedné strany: Stavbu berlínské zdi, invazi do Československa či do Afghánistánu, pád berlínské zdi. Namísto toho bojovaly hlavně špionážní organizace mezi sebou, snažily se vzájemně pronikat do svých sítí.“

Kdykoliv se na Simpsona obrátila nějaká rozvědka (jednou se ho snažila prostřednictvím atraktivní ženy naverbovat česká StB, a když to sdělil britské MI5, ta ho požádala, aby předstíral s českými estébáky spolupráci, ale aby britskou špionáž o tom informoval), jediným možným, radikálním řešením vždy bylo tyto špionážní námluvy okamžitě se všemi podrobnostmi zveřejnit. Tak Simpson zatípl v zárodku námluvy StB i MI5.

O vztahu novinářů a špionážních organizací Simpson konstatuje:

„Tajní policisté vždycky předpokládají, že jsou zahraniční novináři špioni. Někdy tomu tak možná je, jenže mentální ustrojení zahraničního novináře bývá obvykle na takovou spolupráci příliš nezávislé, a dokonce i novináři s otročtější mentalitou chápou, že v ideálním světě by měli mít právo psát otevřeně tak, jak se jim zachce, a že je pro ně diskreditující, pracují-li tajně pro někoho jiného. A nejinteligentnější šéfové špionážních organizací tohle taky chápou.“

Novinář se přiznává, že během svých rozsáhlých a častých cest po světě se setkal jen s velmi malým množstvím lidí, které by bylo možno nazvat skutečnými hrdiny.

„Většina z nás se snaží prostě přežít – vyhýbat se nebezpečí a žít, jak to jde.“ Někteří lidé přitom zároveň používají určité míry podvodných metod.

Komické bylo setkání Johna Simpsona v Somálsku se synem tamějšího válečného magnáta generála Ajdída Husajnem Ajdídem. Bylo to v roce 1996, tři roky po „fantastické invazi OSN do Somálska, která skončila naprostým ponížením“, píše Simpson a pokračuje:

„Nejhorší byl při té invazi OSN americký kontingent. Američané ze Somálska utekli, když bylo několik jejich vojáků pozoruhodně televizně neatraktivním způsobem usmrceno. Američané pak bezohledně vybombardovali centrum města Mogadišo. Viděl jsem nemocnici, na kterou zaútočily ozbrojené vrtulníky, protože kdosi chybně usoudil, že jsou na střechě nemocnice ozbrojenci. Pro určité jedince v americkém, kanadském a italském kontingentu se stalo Somálsko sadistickým dobrodružným hřištěm, kde tito lidé podle libosti mučili lidi, zabíjeli a ničili.“

Západ považoval somálského generála Ajdída a jeho stoupence za bandity a gangstery. Avšak Ajdíd interpretoval příchod vojsk OSN jako další etapu pokračování západní invaze, která začala už za Mussoliniho. Simpson Ajdída nehájí: Bránil distribuci humanitární pomoci obyčejným lidem. V roce 1996 byl generál Ajdíd už mrtev a velení jeho ozbrojené frakce v zemi převzal jeho syn Husajn Muhammad Ajdíd. Pozoruhodná postava: Husajn Ajdíd vyrostl ve Spojených státech, sloužil tam u amerického námořnictva a do Somálska se dostal až s americkým vojenským kontingentem během invaze OSN v roce 1993. Simpson s ním natočil tento pozoruhodný rozhovor:

„Vy jste sloužil u amerického námořnictva?“

„Ano.“

„A byl jste v záloze, když byla americká vojska vyslána do Somálska?“

„Ano.“

„Přihlásil jste se jako dobrovolník?“

„Ne, pane. Vyhledali si mě v záznamech, a když zjistili, že mluvím somálsky, požádali mě, abych se invaze do Somálska účastnil.“

„A pro vás to byla nová země?“

„V podstatě ano.“

„Avšak tou dobou byl váš otec generál Ajdíd pro Spojené státy úhlavním nepřítelem. Přece si americká armáda musela uvědomit podle vašeho jména, že jste jeho příbuzný?“

„Nemohu říci, že by se o tom někdo zmínil, pane.“

„Oni neřekli, hele, to je pozoruhodná shoda okolností – jak to, že máte stejné jméno jako úhlavní nepřítel Spojených států?“

„Ne, pane.“

„A vy jste je na to neupozornil?“

„Neviděl jsem pro to důvod, pane.“

„V jaké oblasti jste pracoval, když jste tady byl s americkou armádou?“

„Komunikace, pane.“

„Takže jste měl přístup k vysílačkám?“

„Ano, pane.“

„A jistě jste věděl, kdy se plánují akce, jejichž cílem bylo chytit vašeho otce?“

„Ano, pane.“

„Takže jste ho na ty akce předem upozorňoval – kdy se budou konat, kolik jich bude, a tak dále?“

„Na tuto otázku bych raději neodpovídal, pane.“

„Dobrá, ale hovořil jste někdy se svým otcem?“

„Ano, pane.“

„A jemu se vždycky podařilo být jeden krok napřed před akcemi americké armády?“

„Zdá se, že ano, pane.““

„To je zázrak,“ řekl Simpson a zazubil se. Závěrem poznamenává: „Somálec by se v takové situaci taky zazubil: Důstojník amerického námořnictva by zachoval kamennou tvář. Husajn Ajdíd zachoval kamennou tvář.“

O Československu je v knize jediná pasáž: Je o tom, jak se – nerozumně (?) – v roce 1990 britský reportér rozhodl v Praze na Starém Městě vyměnit peníze u veksláků a jak ho při tom dvojice Čechů spektakulárně dokonale promyšlenou a provedenou akcí okradla. Simpson jim při vzpomínce na tuto epizodu dělá v knize poklonu.

Jinde ostře kritizuje britskou vládu, zejména Jacka Strawa, který byl donedávna britským ministrem vnitra. V květnu 1996 pomohl britskému televiznímu týmu kábulský gynekolog, Afghánec dr. Zekria, natočit reportáž o zvěrstvech Talibanu, spáchaných tehdy v afghánském městě Herat. Britští novináři učinili závažnou chybu, protože nechali dr. Zekriu vystupovat ve svém filmu před kamerou. Tehdy ovšem nebyl Kábul ještě v moci Talibanu. O několik měsíců později však Taliban ovládl i Kábul a jeho tajná policie si přišla pro dr. Zekriu. Jemu i jeho rodině se podařilo uniknout do pákistánského Pěšávaru, ale ani tam nebyla situace bezpečná – Pěšávar je městem plným stoupenců Talibanu. Simpson naléhavě žádal britské úřady a konkrétně ministra Strawa, aby Zekriovi a jeho rodině poskytli politický azyl. Straw to odmítl, i když byl Zekria zjevně v ohrožení života a do něho se dostal, protože po-

máhal britské televizi. Simpsonovi se nakonec podařilo pro Zekriu získat politický azyl v Irsku, jehož úřady se chovají k žadatelům o azyl podstatně humánněji než úřady britské. Simpson v knize dodává na adresu britských politiků a zejména Jacka Strawa:

„Stále se mi zdá ostudné, že zemí, která dr. Zekriu přijala, nebyla Británie. Člověk může jen doufat, že ti, kteří odmítli žádost o azyl od muže, jehož život byl v největším možném nebezpečí, nikdy nezakusí na vlastní kůži, co to znamená – být vyhnán z vlastní země fanatiky, muset se ve dne v noci ukrývat před střelci a před lynčujícím davem a pak být odmítnut bez zájmu necitelnými byrokraty.“

Druhým politikem, který kdy dal Simpsonovi pěstí, byl při prezidentských volbách v Rakousku Kurt Waldheim (prvním byl britský premiér Harold Wilson v roce 1970, když se ho kdesi na nádraží mladý Simpson při své první novinářské práci zeptal, zda bude kandidovat v nadcházejících volbách – situace byla tehdy ještě tak strnulá, že i když Wilsonův útok natočily všechny televizní stanice, nikdo ho neodvysílal). Rakousko je podle Simpsona politováníhodnou zemí, která nebyla po druhé světové válce řádně denacifikována. V předvolební kampani v roce 1985 se Simpson Waldheima zeptal, zda si myslí, že prezidentské volby vyhraje – „I když je v dnešním britském tisku obvinění, že jste nařídil popravu několika britských válečných zajatců?“ – V odpovědi na tuto otázku dal Waldheim Simpsonovi pěstí do břicha: „Proč mi dáváte tyto otázky?“ reagoval při tom Waldheim a dodal: „Vždyť vidíte, tyto lidi mě milují. Mohu ignorovat vaše otázky. Zvítězím.“

Incident natočila kamera jedné americké televize, a jak píše Simpson, „celá věc vyvolala docela senzaci, dokonce i v Rakousku“. O dva večery později byl britský reportér svědkem vyhlášení volebního vítězství Kurta Waldheima v „odporné síni Franze Josefa“ v centru Vídně. V pravé paži pocítil ostrou bolest. V tlačenici mu do ní zařala nenávistně své ostré, červeně nalakované nehty kostnatá paní Waldheimová.

Zajímavě svědčí v knize Simpson o reakci Winstona Churchilla na vybombardování Drážďan. Sdílel mu to těsně před smrtí Churchillův spolupracovník sir John Colville. Britský vojenský velitel, odpovědný za bombardování německých měst, takzvaný „bombardér“ Harris, shromáždil určité množství filmu o bombardování německých měst britskými letadly koncem druhé světové války. „Bylo to opravdu pozoruhodné,“ svědčil Colville:

„Nějak se mu podařilo sehnat i záběry, natočené nejen ze vzduchu, ale i ze země přímo na místě, a tak jsme viděli všechny ty nádherné staré budovy, jak se pro-

padají, jak všude leží mrtvoly, jak jsou lidé odváženi do nemocnice. Vím, že to bombardování bylo nutné, ale ten film byl opravdu dost drastický. No, skončilo to, v sále se rozsvítilo a ‚bombardér‘ Harris se celý pyšně usmíval. Nevěděl jsem, jak bude Churchill reagovat. Pohlédl jsem na něj: Seděl se mnou ve stejné řadě. Seděl tam a po tvářích se mu koulely slzy. A řekl: „Jsme snad zvířata, že děláme takovéhle věci?“

Od března 1999 byl John Simpson po celou řadu týdnů jako jediný západní reportér během bombardování NATO v hlavním městě Srbska Bělehradě.

„Nemusíte být prosrbsky zaměřený a já nejsem,“ píše ve své knize,

„na to, abyste si uvědomili, že válka o Kosovo byla uměle vyvolaná. Prezident Clinton, těžce ochromený skandálem s Monikou Lewinskou, se rozhodl se svou ministryní zahraničních věcí Madeleine Albrightovou, že se Milošević buď podrobí, anebo ho k tomu donutí bombardováním. Smlouva z Rambouillet, kterou mu Američané před válkou navrhli, byla plná takových klauzulí, jaké musel Milošević odmítnout. Američané chtěli, aby odmítl. To však neznamená, že byl Milošević a jeho stoupenci nevinnou stranou. Milošević byl politik, který se v Evropě nejvíce podobal Saddámu Husajnovi: deset let úmyslně vyvolával etnické napětí a důsledkem byly desetitisíce mrtvých. Lidé začali mít pocit, že se proti tomu musí něco udělat. Clinton a Albrightová rozhodli, že nejúčinnější bude Srbsko bombardovat. Jenže Clinton odmítl ohrozit životy amerických vojáků a tím, že jim nařídil, aby bombardovali Srbsko z velké výšky, automaticky odsoudil k smrti pět set nebo i více srbských civilistů, protože bombardování z výšky bylo nepřesné. Clintonova politika také zajistila, že velké množství Albánců přišlo o život a o domovy, protože na jugoslávském území nebyla žádná vojska NATO, která by je ochránila, a Srbové žíznil po pomstě.“

Simpson zůstal v Bělehradě sám – všichni ostatní západní novináři odcestovali. Píše o tom: „To – jak si uvědomuji – je pro mnoho amerických novinářů nyní realita. Když se vyskytnou skutečně významné, nebezpečné události, Američané jsou první, kteří odjíždějí.“ Američtí novináři podle Simpsona dnes neriskují.

Práce pro Johna Simpsona v Bělehradě byla nebezpečná: Uprostřed bombardování bylo riskantní vyjít i na ulici, protože nebylo vyloučeno, že hysterické bojůvky a váleční magnáti mohou jediného západního reportéra na místě usmrtit. Přitom vznikla další komplikace: Britská vláda v Londýně obvinila tohoto reportéra BBC, že prý v televizi šíří „prosrbskou propagandu“. Simpson se proti tomu energicky bránil: Napsal, že jestliže bude premiér Tony Blair něco takového opakovat mimo

parlament, kde je chráněn imunitou, Simpson ho zažaluje za pomluvu. Vyvolalo to mezinárodní skandál: „Britská vláda chce cenzurovat BBC!“ Simpson také napsal velmi ostrý dopis Blairovu poradci Alastairu Campbellovi a ten se mu v dopise omluvil. Za Simpsona se postavily britské sdělovací prostředky. Britská vláda nakonec ustoupila.

Simpson kritizoval vybombardování budovy srbské televize. I zde se postavil na obranu obyčejných lidí. Ti se stali obětí obou stran. Vedení srbské televize nařizovalo zaměstnancům, aby v budově televize zůstávali i na nočních směnách, přestože vědělo, že budova bude vybombardována – chtělo z jejich smrti proti NATO vyloučit politický kapitál.

Pozoruhodné je, zdůrazňuje Simpson, že Miloševićova vláda vždy předem věděla, které objekty budou dané noci bombardovány. Prozrazovaly jí to zřejmě některé členské vlády zemí NATO. Je obtížné vést válku v alianci sedmnácti zemí.

Podle Simpsona však měla být právem srbská televize umlčena: „Podle všech měřítek poctivosti a slušnosti je srbská televize poslušným nástrojem hrůzného politického režimu,“ napsal si tehdy. „Proto byla právem terčem bomb NATO. Avšak měla být vybombardována skutečně budova televize, a nikoliv její vysílače? Měla maskérka, která při vybombardování budovy zahynula, skutečně povinnost zaplatit životem za propagandu lidí tak vysoko postavených v tomto režimu, že by jí nikdy nebylo dovoleno nalíčit jim tvář?“

Jiný citát: „Tony Blair tvrdí, že toto je válka na podporu mezinárodní morálky. Lidé v Bělehradě tomu říkají Válka dvou penisů – Clintonova a Madeleine Albrightové.“

Proč vybombardovali Američané čínské velvyslanectví v Bělehradě? Simpson píše:

„O mnoho později mi v Americe XXX (bývalý americký diplomat, který míval těsné styky s CIA a ostatní špiónážní komunitou) sdělil, že vybombardování čínského velvyslanectví v Bělehradě bylo prací malé vzdorné skupinky pracovníků CIA, kteří záměrně zaměnili mapy, jež potřebovalo americké letectvo pro vybombardování srbského ministerstva vojenských zásob. Toto ministerstvo leželo nedaleko čínského velvyslanectví. K chybám vždycky ve válce dochází a o čínském velvyslanectví se vědělo, že předává srbské vládě informace o NATO.“

John Simpson nemá iluze ani o novinářské práci:

„Novinářství je taková profese, kde dochází k chybám neustále, ale ty chyby jsou okamžitě pokryty tlustou vrstvou nátěru údajné serióznosti a upřímnosti, takže

jsou pak pro svět přijatelné. Přesně totéž se děje v politice. Přesně totéž se děje v justici.“

Při televizní práci by však bylo otevřené podvádění podle Simpsona velmi obtížné: Jednak je těžko zfalšovat záběry i zvuk a zároveň by si člověk musel také koupit mlčení kolegů.

„A co je nejdůležitější, v kultuře televizního zpravodajství (alespoň v anglosaských zemích) se tyhle věci prostě nedělají. Televize, stejně jako seriózní britský tisk, o sobě kultivuje *image*, že je pravdomluvná. Naproti tomu britský bulvární tisk klidně publikuje nepravdy, a pokud to jsou chytré či zábavné výmysly, mnozí bulvární novináři je navzájem obdivují.“

Traumatickým zážitkem pro novinářskou práci byla epizoda, kdy začátkem roku 2000 žalovalo britské zpravodajské studio komerční televize Independent Television News časopis *Living Marxism* za to, že napsal, že reportéři ITN údajně zkreslili záběry vyhublých mužů za ostnatým drátem, pořízené v roce 1992 v překladišti válečných zajatců v Trnopolje. Muslimská bosenská vláda těch záběrů okamžitě využila jako důkazu, že Srbové jsou nacisty dneška.

Časopis *Living Marxism* argumentoval, že záběry vyhublých mužů před ostnatým drátem v Trnopolje vytvářely falešný dojem, že jsou tito muži v koncentračním táboře. Ve skutečnosti nebyli uzavřeni v prostoru, obehnaném ostnatým drátem, ostnatý drát byl kolem televizních reportérů. Britští televizní novináři ve své reportáži nikdy netvrdili, že je Trnopolje „nacistický koncentrační tábor“, avšak jiné televizní stanice, jež tyto záběry převzaly, už nebyly při své interpretaci tak opatrné. Soudce při tomto procesu přijal argumentaci časopisu *Living Marxism*, že ostnatý drát byl kolem televizního týmu, nikoliv kolem vězňů, ale akceptoval tvrzení televizních reportérů, že si to neuvědomili. Ostatní záběry, z nichž byla inkriminovaná reportáž posléze sestíhlána, už nebyly k dispozici, a tak *Living Marxism* prohrál při, v důsledku obrovského odškodného udělal bankrot a už nevychází. ITN paradoxně žalovala časopis *Living Marxism* „ve věci obrany svobody projevu“. Bankrotem časopisu *Living Marxism* byla tedy „svoboda tisku skutečně uhájena“, poznamenává Simpson suše.

Nejdůležitější je, aby se novinář choval *svobodně* – to je hlavní myšlenka, která se táhne celým tímto hrdě nezávislým dílem. Je zajímavé zkoumat, co motivuje velkého britského novináře při jeho práci. Čeští novináři nikdy asi nebudou mít k dispozici tolik peněz na svou práci jako John Simpson a BBC. Je to jistě záviděníhodné postavení: Mít možnost se vyslovovat otevřeně kriticky vůči všemu, co se děje na světě –

mluvit svobodně a být za to všeobecně uznáván a ještě dobře placen... Možná dokáží čeští novináři praktikovat ty nejzákladnější principy, na nichž je založena práce nejlepších a nejzkušenějších světových novinářů, i bez financí. Otevřenost, kritičnost, analytičnost, nezávislý úsudek, založený na základních světových civilizačních a lidských hodnotách – na slušnosti.

2. 1. 2002

Básník a voják

Těsně před svátkem svatého Václava, ve čtvrtek 27. září, zemřel v Londýně ve věku třiadvadesáti let český básník, voják a novinář Ivan Jelínek. Byl to snad poslední dosud žijící vynikající český vzdělanec, produkt pozoruhodně solidního a širokého školství někdejší první Československé republiky. Avšak i v jiných ohledech byl představitelem dávno zmizelého světa, který má s dnešním češtvím, zdá se, velmi málo společného.

Básník a voják. Z dnešního hlediska je to podivná, starosvětská kombinace. O básníky nemá současná česká společnost zrovna intenzivní zájem a pojem „český voják“ si jen pomalu zpětně vydobývá dobrou pověst. Kdysi tomu ale tak nebylo.

Ivan Jelínek (narodil se 1909) pracoval před válkou v Brně jako redaktor *Lidových novin*; později přešel do redakce pražského Radiožurnálu, kde měl na starosti zahraniční vysílání. Roku 1939 emigroval z protektorátu Čechy a Morava na Západ: Nejprve organizoval vysílání pro Československo z rozhlasové stanice ve Fécampu v Normandii, pak pracoval pro československé vysílání BBC. Po válce se krátce vrátil do Prahy, ale na podzim roku 1947 znovu odešel do Anglie. Po letech existenční nejistoty, která prožil v Kanadě a ve Spojených státech, získal koncem padesátých let místo jako kulturní redaktor v československém oddělení zahraničního vysílání BBC v Londýně, kde setrval až do svého odchodu do důchodu roku 1969.

Ve třicátých letech byl Jelínek redaktorem *Lidových novin*, odkud odešel z morálních důvodů na základě konfliktu se šéfredaktorem Eduardem Bassem. Jelínek mi o své práci řekl roku 1990 v rozhovoru pro Československý rozhlas toto:

„Bass vždycky ve čtvrtek přijížděl do hlavní redakce do Brna. Den před jeho příchodem byl v Brně jeden ohavný mord. Já jsem o této vraždě psal zprávu pro ranní noviny. Zatím přijel Bass, bral mi to ze stroje, četl si to, říkal, to je skvělé, ale teďka tohle musíte ještě napsat pro odpoledník, ale mnohem krvavěji. Já jsem vyletěl, říkal jsem, pane šéfredaktore, já jsem velice rád v *Lidových novinách*, rád pro ně pracuju, ale nemám smysl pro to, aby se z odpoledníku dělal nějaký krvák.

Bass se rozcítil, začali jsme se hádat a já jsem jim dal okamžitě výpověď. Vstal jsem, vzal jsem si svoje tužky, práskl jsem dveřmi a z *Lidovek* jsem odešel. Zdánlivě se mi to nevyplatilo, protože jsem byl bez práce. Ale on to byl nějaký prst osudu

nebo prst Boží, který mě podivuhodným způsobem vedl na moji cestu, na to, co se mělo stát mojí cestou.“

Kolik dnešních českých novinářů by si dovolilo riskovat odejít ze zaměstnání, protože nechťejí psát bulvár? Situace je v dnešní České republice také možná daleko méně příznivá. Kolik dnešních médií by dnes zaměstnalo novináře, kdyby takto vzdorně projevil, že má svou hlavu a vlastní mozek?

Podobně „vzpurné“ se projevil Ivan Jelínek po německé okupaci na jaře roku 1939, když pracoval jako šéfredaktor zahraničního vysílání pražského rozhlasu. Hovořil o tom takto:

„Když došlo k německé invazi, do pražského rozhlasu přišel z hamburského rádia nějaký Marek, který rozhlas převzal a činnost pražské krátkovlnné stanice, jež vysílala pro cizinu, zastavil. Den nato Hitler prohlásil v jednom ze svých projevů, že Německo nijak nebude překážet v kulturní nezávislosti českého národa. Mě to hrozně naštvalo – to je ta nevýhoda té slovácké výbušné povahy – šel jsem do Radiožurnálu a žádal jsem o rozhovor s tím Markem. Odvolal jsem se na führerovu řeč a trval jsem na tom, abych mohl pokračovat ve vysílání na krátkovlnné stanici. Marek mi řekl, že se bude muset zeptat v Berlíně, ale za týden mi pak dovolil, abych svou práci dělal dál. Nedal mi přitom vůbec žádné instrukce. Vysílal jsem kulturní věci, obchodní propagandu pro vývoz a tak. V červnu 1939 si mě pan Marek zavola a řekl mi, že se jím moje práce líbí. Navrhl mi, že mi pro začátek zvýší asi sedminásobně plat a že budu nadále pracovat nejen pro pražský, ale i berlínský rozhlas. Viděl jsem, že jde do tuhého.“

Jelínek se rozhodl emigrovat. Přes Jugoslávii se dostal ke vznikajícím českým jednotkám ve Francii, kde po určitou dobu organizoval československé vysílání na středovlnné stanici ve Fécampu. Její vysílání pak muselo být zastaveno, protože když začali Němci klást do kanálu La Manche miny, začali se podle toho vysílače trigonometricky zaměřovat.

„Pak jsem se dal na vojnu. Zpočátku jsem byl dělostřelcem a pak tady v Anglii pěšákem,“ vypovídal dál Ivan Jelínek. Měl možnost pracovat v československém vysílání BBC, ale i odtamtud brzo odešel a vrátil se do armády. Měl totiž další etický konflikt, tentokrát s Eduardem Benešem. Svědčí o tom:

„Beneš chtěl vysílat pořady, které se absolutně nehodily pro tehdejší situaci. Beneš chtěl, aby britský rozhlas podněcoval československé obyvatelstvo k sabotážím. Bylo to v té nejobtížnější době, která vedla k heydrichiádě. Já jsem byl absolut-

ně proti tomu. Není mi to líto dodnes. Byl jsem pro objektivní šíření informací, přesné, spravedlivé, nevyhlané zprávy z front. Proto jsem na to místo rezignoval a vrátil se do armády.“

Toto není vhodné místo ani čas, abychom tu rozbírali Jelínkovu intenzivní, metafyzickou, silnou poezii. Příklad jeho životní historie a jeho neústupné, až tvrdošíjně obrany základních morálních principů v klíčových okamžicích jeho života, kdy mu šlo o existenci, je však myslím důležitým námětem k zamyšlení.

Co znamená pojem „hrdinství“ v současné české společnosti? V době třicátého výročí upálení Jana Palacha v lednu 1999 vyjadřovali mnozí mladí lidé absolutní nepochopení nad tím, jak mohl mladý student obětovat „pro politiku“ život. „Byl to asi blázen,“ zněl všeobecný úsudek.

Je pro společnost důležitější mentalita hrdiny anebo mentalita svlačce? Je lehčí, užitečnější a spolehlivější dosíci svých cílů pomocí vyhýbavou, nenápadnou strategií vskrytu, za pomoci ve společnosti strategicky rozmístěných kamarádů a spojenců, anebo vystupovat nezávisle, rovně, přímo a nekompromisně a neslevovat ze svých zásad?

Nevím. Chtěl jsem jen touto úvahou poznamenat, že existovala kdysi taková česká společnost, jejíž – alespoň někteří – příslušníci byli za své etické a morální přesvědčení ochotni riskovat všechno.

V dnešní době mi životní příběh Ivana Jelínka připadá jako neskutečná historie z úplně jiného světa.⁶⁵

14. 10. 2002

Vstupujeme do časů, kdy se bude říkat: „Je to sice Čech, ale je to slušný člověk.“

Vilém Hejl, *Zásada sporu*, nakladatelství Sixty-Eight Publishers, Toronto 1979
288 stran, ISBN 0-88781-065-9

Nejlepší knihy proti komunismu neobsahují antikomunistické nadávky, jsou o morálce. Jsou tak dodnes daleko aktuálnější než mnohá literatura, která vychází v ČR v současnosti. Na Západě existovala, po dobu celých čtyřiceti let komunismu v Československu, ale zejména v sedmdesátých a osmdesátých letech, živá a dynamická česká kultura, která se jistě do značné míry napájela z domácích disidentských kruhů, přesto však měla mnohé vlastní, nezaměnitelné a důležité rysy.⁶⁶

Zásada sporu

Román Viléma Hejla *Zásada sporu* se zabývá jedním z nejdůležitějších období českých dějin: událostmi kolem bitvy na Bílé hoře. Hrdinou traumatického a napínavého příběhu je básník Šimon Lomnický z Budče, který je sám vypravěčem. Šimona Lomnického označují starší historikové za „literárního obojetníka“ (Jaroslav Vlček) – za nepříliš dobrého básníka, který před Bílou horou oslavoval protestantské české direktorium, po Bílé hoře zase vítězné Habsburky. Současný pohled na Lomnického je jiný, viz práce Emila Pražáka, Petra Voita a Alexandra Sticha a zejména rozsáhlou dvojedici Lomnického *Kupidova střela/Děťinský rápek* (<http://thesaurus.sazba.cz>).

Vilém Hejl svým románem příběh Lomnického nesmírně aktualizoval a povýšil ho na svědectví obecné platnosti. Je to pozoruhodná analýza češství – budme přesnější: Lidství, které se v důsledku neblahých událostí dostává do slepé uličky – anebo se jen velmi obtížně potýká s protivenstvími.

Co plodí podvodníky?

Pokud se člověk – a to zejména i v dnešní době – s podvodníky v ČR snad setkává víc než jinde, je to zřejmě – a to je hlavní Hejlův argument – prostě tím, že v českém prostoru historicky častěji než jinde převládaly kulturní, sociální a politické podmínky, v nichž bylo pro obyvatelstvo výhodnější, aby se zbavilo etických ideálů a začalo jednat podle hesla „co je doma, to se počítá“ – s vědomím, že „čestným, hrdým a samostatným chováním se ještě nikdo neužil“.

V mnoha zemích světa najdeme takovéto rysy chování. Erazim Kohák v knize *Národ v nás*, filozoficko-sociologické analýze Pražského jara 1968, kterou vydal u Škvoreckých v Torontu v roce 1978, argumentuje, že nachází „typicky českou“ úhybnost a kamarádšoftství, „mentalitu svačnice“ u černochů na americkém Jihu: u komunity, která byla stejně tak jako Češi a Slováci dlouhodobě zotročená a jejíž příslušníci nemohli doufat, že si vydobudou svá práva odvážným přímým jednáním, to by je zničilo – tak si – stejně jako mnozí Češi a Slováci – vypracovali různé úhybné způsoby, jak dosáhnout svého cíle.

Miroslav Zelinský v Janouškově *Slovníku českých spisovatelů od roku 1945* (I., nakladatelství Brána, Praha, 1995) píše o Hejlovi, že autor psal „romány, které prostřednictvím historických témat kladou zásadní etické otázky. V prvním z nich *Zásada sporu*, situovaném do období Bílé hory, je na příběhu Šimona Lomnického z Budče doloženo přesvědčení o možnosti zachovat si vlastní tvář i v okamžiku střetu s protichůdnými mocenskými silami.“

Vilém Hejl zemřel v lednu 1989, a nemohl tedy po pádu komunismu vyjednávat s českými nakladatelstvími o novém vydání svých literárních prací. *Zásada sporu* nikdy v České republice nevyšla, v Národní knihovně v Praze mají jen xeroxovou kopii původního torontského vydání. Kolik výtisků se ho mohlo v roce 1979 po světě prodat? Je škoda, že knihy tohoto druhu nikdo v Čechách nezná.

„Exilový“ román z počátku „normalizace“

Je ovšem pravda, že Hejlova *Zásada sporu* vlastně vůbec není typickým „exilovým“ románem: Je to produkt normalizačního útlaku a tísnivé, klaustrofobní atmosféry po roce 1968: Autor svůj román napsal v Čechách v letech 1969–1973; sám z Československa odcestoval až v roce 1978. Román tedy neodpovídá definici exilové literatury jako procesu zmocňování se nové kultury. Je to kniha, která se zabývá chováním Čechů v českém prostředí za „české“ situace.

Je etika „lehčí žánr“?

Miroslav Zelinský píše, že Hejlovy knihy obsahují „prvky lehčího žánru“. Mně se téma etického postoje, jehož se hrdina snaží – s obtížemi – v době drastických historických převratů přidržovat – zrovna moc lehké nezdá. Hejl právě proto, aby vynikla aktuálnost jeho tématu, zpracovávaného na základě historických událostí z doby před téměř 400 lety, užívá hovorového, soudobého, až publicistického stylu. Příběh Šimona Lomnického z Budče je vyprávěn v první osobě – v románu je napětí mezi dialogy (v nichž se hlavní hrdina neodvažuje často navenek říct všechno: Při styku s ostatními protagonisty dobových událostí se snaží strategicky manévrovat) a vyprávěčovým svědectvím, kde se dovídáme vše o pochodech v (anti)hrdinově myslí.

Příběh vypovídá

Na Hejlově románu je zajímavý právě jeho dramatický příběh, který svou pozoruhodně pečlivě promyšlenou strukturou s několika neočekávanými obraty poskytuje svědectví o lidské velikosti i malosti.

Na začátku románu se setkáváme s Šimonem Lomnickým v Písku, kde je kolem roku 1619 svědkem euforických oslav českých protestantů, kteří se radují z několikaletých svých vítězství nad habsburskou stranou. Situace se však rychle mění: O vítězstvích na bojištích ovšem nerozhodují armády, které jejich generálové na obou stranách vedou tupě a bezhlavě k masakrům, ale špioni znesvářených stran. Od samého začátku má Šimon Lomnický styky s dvěma hlavními špiony katolického i protestantského tábora: Jezuitou Ambrožem Jandorou z katolické a rytířem a bakalářem Prokopem Líškem z Líškova z protestantské strany.

Idealističtí vyzvědači

Paradoxem je, že oba tito vyzvědači a stratégové jsou v podstatě stejní: Jsou to renesanční, vzdělané a „rozumné“ osobnosti. Svou stranu podporují z idealismu, protože jsou přesvědčeni, že vítězství opačné strany by bylo pro národ katastrofou.

„Vedu si svoji válku, abych mohl psát [filozofické dispute], anebo přinejmenším je alespoň čist. Kdyby vyhrála Vídeň, budeme my oba smět jenom camrat o neposkrvněném početi, vy veršem a já v próze,“ argumentuje Líšek.

„O tohle se tedy podle vás vede válka,“ ptá se Lomnický.

„Bohužel i ještě o ledacos jiného, ale... takhle má ten svrab alespoň trochu smysl,“ odpovídá Líšek.“ (str. 60–61)

„Já jsem Čech, pane Šimone,“ argumentuje Jandora, Lomnický na to namítá:

„Čechů je jako kozích bobků: leckterý nestojí za víc. Slavata a Martinic jsou také Češi.“

Jandora:

„Zcela správně. Na rozdíl od Mansfelda, Tiefenbacha, Anhalta, Tschernembla... a Friedricha z Falce. Jako básníka by vás mělo zajímat, že rádobykrál Friedrich není jenom Němec, ale také kalvinista, především kalvinista. Slyšel jste o nějaké poezii pod kalvínskou despocií? Petrarku i Danta by v Ženevě upálili... a vás zrovna tak. Vítězný Friedrich poněmčí nejprve dvůr, potom Prahu a zanedlouho celé království. Všichni jeho Mansfeldové, Anhaltové a Tiefenbachové by po vítězné válce natáhli

ruku. Pokladnu má Friedrich prázdnou, rozdával by statky. Všechna ta soldateska z Německa, Anglie a Nizozemí by se tu usadila na věčné časy. Anebo vy myslíte, že vám vybojují tu takzvanou svobodu a vrátí se domů žít o kyselém zeli?“ (str. 86–88)

„Nemáme výkvět země“

Tato Jandorova argumentace je docela aktuální dodnes:

„*Nostra natio bohémica*. Ať tak nebo tak, náš národ válku nepovede. Bude jejím předmětem, ne podmětem... na obou stranách. Jako katolík, jako kněz a jako jezuita bych to neměl říkat, ale... přáteli, kde jsou husitské doby! Dneska nemáme aristokracii, výkvět země, ale prostě panstvo, nemáme měšťany, ale zbohatlíky, nemáme lid, ale chátru, nemáme vojáky, ale soldatesku, nemáme generály, ale dodavatele potravy pro děla, a především, nikde víra, nikde, u vás jako u nás, jenom všude veliké ambice, zase stejně u vás zrovna jako u nás. Rozhodne, kdo bude mít k dispozici víc milionů a zaplatí si víc pluků a víc baterií: mimochodem, to bude naše strana, Ferdinandovi vojáci ještě nečekali na svůj žold ani den.“ (str. 90)

Manipulace a podvádění

Argumenty obou z nich jsou – v dané situaci, bez vědomí toho, co následovalo – přesvědčivé a nosné. Je zjevné – to je jedním z hlavních Hejlových argumentů – že pravda nikdy není jednoduchá a černobílá a skutečnost je vždycky daleko složitější, než jak na první pohled vypadá.

Lidé se ocitají v kolotoči událostí. Hejlův román svými některými aspekty připomíná pozdější hry Václava Havla o mezilidské manipulaci, například jeho *Žebráckou operu* (1975) anebo jeho *Pokoušení* (1985). Skutečnost je tak složitá a vnější loajalita naprosto zrádná – to, jak se lidi navenek chovají, je úplně jiné, než v co ve skutečnosti věří a o co usilují. U Havla je později tento způsob jednání a vystupování zotročených lidí zkarikován natolik, že u zrádců zrádců a vyzvědačů u vyzvědačů už není možno určit, kdo zastává jaký postoj – dochází k naprostému rozkladu osobnosti.

Autor i vyprávěč s oběma špiiony sympatizují, ti se samozřejmě Lomnického snaží získat jako agenta pro svou stranu: Jandora dokonce tím, že do Vídně pošle jménem Lomnického habsburské vládě několik podvržených výzvědných zpráv. Oba špiوني jsou však, zdá se, slušnější a příjemnější než nejrůznější omezení hochštapleři a kolaboranti, kteří podlézají za každých okolností mocným, ať je to zrovna kdokoliv.

Akce obou špionů ovšem vedou k hrubému násilí – je válka – a Šimon Lomnický má výčitky svědomí, že dopomohl v Písku – na začátku románu – jezuitovi Jandorovi z města před protestantskou armádou uniknout. Předem nevěděl, že Jandorovy

výzvědné informace povedou k dobytí Písku Habsburky a k zmasakrování četných jeho obyvatel.

„Jaká je to doba, můj Bože, jaká je to všivá doba, když si člověk musí vyčítat špetku nejobyčejnější lidskosti jako nejhorší zhovadilost,“ vyčítá si Šimon Lomnický v této věci (str. 109). Taký se Lomnický bojí, že ho zavřou a budou mučit, pokud vyjde najevo, že nechal v Písku Jandoru uniknout, a tak po příchodu do Prahy napíše dvě satirické písně oslavující porážku habsburských vojsk a vysmívající se – právem – zkorumpovanosti obránců katolické víry. Písně získají v Praze velkou popularitu a Lomnický je – dočasně – „slavný“.

K moci se dostane mstivá cháttra

Pozoruhodné intenzity nabývá Hejlova kniha ve své druhé části, kdy je hrdina svědkem bělohorské porážky, všeobecného zmatku, a pak také nastolení mstivého utlačitelského režimu, založeného na vládě neskrupulózní, majetku a moci chtivé lůzy. Ta vyšachuje i idealistického jezuitu Ambrože Jandoru, který se do poslední chvíle domníval, že se nebude popravovat a že nový režim bude usilovat o konsensus. Těsně před zatýkáním českých pánů, kteří pak budou popraveni, varuje je jezuita Jandora prostřednictvím Šimona Lomnického a zapřísahá je, aby před zatýkáním utekli. Čeští páni buď hrozbě nevěří, anebo se odmítnou schovat. Jandora odchází z Čech – noví páni odsunuli idealistu na vedlejší kolej a v Čechách vládne cháttra.

Švejkovské představení

Ovšem ono i předchozí protestantské direktorium byla jen mocichtivá, byrokratická sebranka, neschopná si uvědomit, o co v dané historické chvíli skutečně jde – soustřeďovala se na byrokratické procedury a vlastní prebendy. Moc jaksi každého diskredituje a pod jejím vlivem každý degeneruje. Šimon Lomnický se v poslední chvíli snaží v nejvyšších kruzích, u člena direktoria Václava Budovce z Budova, prosadit myšlenku na vytvoření efektivní selské armády, lidí, kteří by byli uvědoměle a energicky schopni bojovat za svou vlastní svobodu. „Selská armáda“ je pak skutečně vytvořena, ale je to „prvomájová“, potěmkinovská parodie: Sedlákům pod velením ambiciózního hlupáka se vyplácí jeden tolar týdně, aby s maketami rádobý husitských vozů přivítali zpěvem písně *Ktož sú boží bojovníci* při příjezdu nového protestantského krále Friedricha:

„Ustrnule jsem si prohlížel křivolakou řadu vozů, ani formanských, ani selských, nápadných mohutnými prkennými postranicemi. Na vozech a kolem nich se hemžilo chlapy v těsných kalhotách a jakýchsi plandavých kabátcích s cípatými límci. Všichni měli našité červené kalichy s bělostnou hostií. Na hlavách nejistě

balancovali mosazné a ocelové šišáky a přilby, někteří byli v kápích, podobných katovskému munduru. Magistrátní tajemník ze Staroměstské radnice vyběhl dopředu, zatvářil se velice důležitě a zapískal na píšťalu. Rozruch vzrostl. Mužstvo naježilo hradbu kosami, oštěpy, sudlicemi, bijáky. Velitelé vozů mávali dlouhými meči a ochraptěle pořádali svoje osádky.

„Co je to za...?“ zmohl jsem se na otázku. Připadal jsem si jako v hodně pomateném snu.

„Sládci, tesaři a dřevaři z Podskalí, pokud jde o ty na vozech,“ odpovídal ochotně magistrátní tajemník Pomykáček. „Stačí jim jeden tolar týdně.“

„Nacvičujeme slavnostní uvítání krále Friedricha. Vystoupíme hned u Strahovské brány,“ řekl rytíř Rutlík.

Palcát ukázal k obloze.

„Budiž zdrav Friedrich král...!“ zazpívali protáhle husité jako svíčkové báby na procesí.

„Třikrát!“ zaburácel poddůstojník.

Další pokusy vyzněly znatelně slaběji a ještě pomaleji.

„Chomouti se nenaučí ani pořádně zařvat,“ povzdechl si ke mně Pomykáček. „Nepřejte si tu práci je naučit chorál! Včera jsem je tady držel do devíti večer a polovina si nezapamatovala ani první sloku!“

Nárazy větru mi rozmývaly a vysušovaly slzy. Ano, já jsem plakal bezmocí a vztekem, vztekem a bezmocí. Neohlédl jsem se ani jednou. Zezadu jsem uslyšel rozladěný sbor. Nerozuměl jsem slovům, těžko jsem rozpoznal melodii. Pochopil jsem, že magistrátní tajemník opakuje s husity za jeden tolar týdně píseň, která před dvěma staletími vzala celým armádám odvahu střetnout se s českým vojskem.“ (str. 135)

Příznačné a švejkovsky komické je to, jak „prvomájových“ husitských dekorací využívají ještě dlouho po Bílé hoře ve vesnicích za Prahou místní lidi:

„„Máte pěkný vůz,“ řekl jsem naprázdno.

„Válečný,“ přikývl sedlák, „po husitech.“

„Cože?“ ohlédl jsem se; skutečně jsem se opíral o štít v podobě husitské pavězy, na jeho okraji jsem rozluštil několik slov žalmu „Hospodin se mnou, nebudu se bát. Co mi může učiniti člověk?“

„Já jsem z Košíř,“ řekl kočí na vysvětlenou, „když přijel tamten král, dělali jsme mu husity. Vozy nám pak lacino prodávali. Je to fortelná práce, vydrží. Museli jsme sice taky koupit ty hadry, co jsme měli na sobě, ale v hospodářství člověk unosí všechno.“

Přikývl jsem a potlačil jsem otázku, zda do chléva a na pole chodí s červeným kalichem, našitým na husitské krzno.“ (str. 228)

Chaos, hašteření, nezájem a neschopnost

Drastické je líčení situace v Praze v den po prohrané bitvě na Bílé hoře. Nikdo neví, co se stalo, šlo zřejmě o nevýznamnou potyčku kdesi u vesnice za Prahou. Když se Šimon Lomnický snaží zalarmovat pražské úřady, aby daly dohromady aspoň pár set vojáků či policistů na zajištění Prahy proti habsburským vojskům, setkává se s nezájmem, poraženectvím a neschopností. Ptá se radního Nathanaela Vodňanského (později ho Habsburkové nechají popravít):

„Nathane, proč jste sakra šli do téhle války? Tohle jste neznali předem?”

„Co? Myslíš tu letargii, tu všivost, to skrblictví, tu zbabělost a malomyslnost, a tak dále?”

„Ovšem.”

„Především... bez války bychom byli suchou cestou dospěli asi tam... více méně tam, kde jsme... Odboj poskytoval aspoň nějakou naději... za prvé, že se v lidech probudí trochu zápalu, rozumíš?”

Lomnický: „Nevíš, kolik je po Praze vojáků?”

Vodňanský: „Čemu říkáš voják? Někou kázeň má zhruba desetina, zbraně si uchovály asi čtyři tisíce.”

Lomnický: „Já nejsem voják, Nathane, ale mít po ruce tisíc mužů ihned a moci počítat se čtyřmi tisíci dalšími, s tím snad by šlo ještě dnes v noci dobýt zpátky Strahovskou bránu. A do rána by tady na rynku mohly stát další dva tři pluky, po Praze se zbraní najde jistě dost.”

Vodňanský: „A kdo jim bude velet? Generálů máme tucet, ale kde vezmeš nějakého vojáka? Vchynský je po smrti, Colonna padl, u Hvězdy dnes zůstal Šlik, pokud jsem slyšel, ti byli nejlepší. Na druhé straně Thurn se nesnáší s Anhaltem a ani jednoho z nich nemůže vystát Holbach...”

„Holbachem nekončí svět. Proč to nezkusit s někým docela novým, proč nejmenovat veliteli pluků hejtmany nebo poručíky, kteří se nějak vyznamenali, proč jim nedat příležitost a nepovědět rovnou, že kdo urve zpátky Strahovskou bránu, bude zítra generálem?”

„Kdo je má jmenovat těmi veliteli? Generalissimus Anhalt vlastní rukou? Poslat se sám s ostudou do výslužby?”

„Ještě pořád je tady král!”

„Ty ho neznáš, Šimone? Nejdříve se poradí s panem Vilémem z Roupova, ten svolá direktorium a vláda nakonec požádá o vyjádření generalitu, aby nic nezůstalo

jenom na ní. Když půjde všechno tuze dobře a rychle, bude to už za týden projednáno a zamítnuto.“ (str.148–150)

Po neúspěchu na radnici se Lomnický pokouší na vlastní pěst zalarmovat a zorganizovat Pražany do zbraně. Nakonec ho z hostince, kde se snaží agitovat, vyhodí pražští občané, rozezlení, že jim direktorium ukládalo vysoké daně. Nevědomost a nezájem o to, co mělo přijít:

„Já jsem válku nezačal, já nemám co prohrát,‘ vykřikuje občan, který vyhazuje Lomnického z hostince: ‚Já jsem pana Thurna neposílal dělat výtržnosti na Hradě, mně toho celý Buquoy určitě nesebere víc, než co jsem se na vás na všechny poslední dva roky naplatil na daních!‘ Pod klenutým stropem zašumělo souhlasem. ‚A ven!‘ zařval.“ (str. 156)

Svědomy světa

Lomnický je nakonec za svou snahu zverbovat proti habsburským vojskům v Praze domobranu protestantskou správou města uvězněn za vzpouru. Zatímco je v cele, protestantský režim padne a vládu převzou habsburská vojska. Lomnický je propuštěn, protože jezuita Ambrož Jandora záměrně zkreslí interpretaci jeho akcí a argumentuje, že Lomnický verboval pro vzbouření proti protestantské správě města ve prospěch Habsburků. Po propuštění bloudí Lomnický městem a v jedné putyce narazí na hochštaplera Rutlíka (toho, co nacvičoval s občany Podolí pro příjezd krále Friedricha píseň *Ktož sú Boží bojovníci*), který se sice skrývá v přestrojení za kováře, ale podle jeho „diplomatické analýzy“ není pobělohorská situace „vůbec tragická“:

„Bude všeobecná amnestie, uchová se v zásadě celý náš právní řád a nikomu nebude konfiskován majetek. Maximilián si může dovolit právě pouze tolik, kolik může. Musí brát ohled na Evropu, pamatovat, kolik máme přátel a spojenců. Věci jsou naštěstí naprosto jasné, svědomí světa je na naší straně..‘

„Svědomy světa?“ třískl jsem pohárkem o stůl, *vypráví Lomnický*. „Dostanete vy jednou rozum? Co je to svědomí světa? Kde to bydlí, jak to vypadá? Ve Vídni, v Drážďanech nebo v Londýně? V Paříži, ve Varšavě nebo v Madridu? Kolik má pluků, kolik baterií, kolik milionů v pokladně?“ (str. 170)

Normalizace

A pak začala většina protestantských hrdinů posílat habsburskému císaři Ferdinandovi prosebné a omluvné dopisy, včetně výše zmíněného rytíře Rutlíka. Lomnický k tomu píše:

„Nevěděl jsem, zda si mám znova pročitat ta neuvěřitelně ponížená slova včerejších státníků a lidových vůdců, nebo se probírat seznamem prosebníků. Co je na životě tak krásného, že na něm někdo visí tolik, až je ochoten se poplavit od hlavy k patě?“ (str. 171–172)

Nastává normalizace: Lůza se sprátelila s dobyvateli. Jezuita Ambrož Jandora je nejprve ujišťován a přesvědčen, že popravovat se nebude, pak s hrůzou zjistí, že ho obelhali a že popravovat se bude. A protestanté ani v této situaci nehnou prstem. Lomnický zjišťuje:

„Všude jsem slyšel totéž, že ... odsouzení určitě dostanou milost, a když ne všichni, tedy ten jejich otec, strýc, bratr docela jistě... A kdyby se něco podniklo, jen bychom všem uškodili. Takže se raději posílají nové a nové žádosti do Vídně, škemrá se o přímluvu v Sasku a nevím kde ještě. Stará česká nemoc, nemám se čemu divit.“ (str.197)

Ti, kdo toho umějí využít, vítězí – ale za jakou cenu

A jak román končí? Šimon Lomnický z Budče nerozváže styky s protestantským vy-
zvědačem Líškou. Během jednoho Líškova pobytu v Lomnického domě do budovy vtrhne policie. Lomnický je zatčen: Hájí se, že se snažil Líška jako agent provokátér nalákat na lep. Marně: Je dva měsíce vězněn za nelidských poměrů a propuštění je mu pak přislíbeno pouze potud, pokud se stane pro nové katolické úřady v Praze mezi pražskými protestanty udavačem.

A kdo Lomnického takto vydírá? Nikdo jiný než magistrátní úředník Pomykáček, který před nedávnem nacvičoval s truhláři z Podolí pro Ferdinandův příjezd píseň *Ktož sú Boží bojovníci*. Teď je šéfem nové katolické tajné policie. Pomykáček má skutečně estébácké manýry:

„Stačí, umlčelo mne Pomykáčkov bouchnutí do stolu, nebudete mi předpisovat, na koho se mám ptát! A i kdyby snad někdo z vašich známých neměl v hlavě nic jiného než básničky, vy sám zavedete hovor jinam, k věcem, které mají význam, rozuměno? Nezapomeňte, že zatím jste si podal jen žádost o milost; nikdo ji dosud nevyřídil a vyjadřovat se k ní budu já. Nečekejte, že s tím budu pospíchat. Pokud od vás za pět dní nedostanu černé na bílém to, co potřebujeme, vyřídím ji hned. Připomínám vám to ve vašem vlastním zájmu, pane Lomnický, zvedl se od stolu a odcházel.

Lomnický ovšem nechce svými udavačskými dopisy dostat do mučírny své protestantské přátele. Jak se tomu vyhnout? Švejkovským trikem: Napiše ostře sžíravou

píseň na poražené a popravené protestantské pány. Píseň je ve městě populární (všechno, co v ní napsal o jejich velikášství a zkorumpovanosti je pravda, avšak, jak konstatuje jezuita Jandora: „Kdybyste byl něco podobného napsal aspoň měsíc před bělohorskou bitvou, byl by to statečný čin. Dneska ale, měl jste zrovna vy zapotřebí se přidávat k té smečce, co už začíná chraptět ze samého hanobení poražených! Básník nemá v takovéhle společnosti co hledat!“ str. 257–258) a dosavadní Lomnického protestantští přátelé by od něho nevzali nyní ani kůrku chleba, takže jsou před jeho udavačstvím zachráněni.

Policista Pomykáček přirozeně zuří:

„Pomykáček našel, co hledal, a hodil na stůl výtisk mé básně:

„Tohle znáte?“

„Ovšem.“

„Kdo vám to dovolil, neovládl se Pomykáček a vykřikl.

„Nepamatuji se,“ odpověděl jsem se zdůrazněným klidem, „že by mi někdo zakazoval psát.“

„Naprosto jasně jsem vám řekl, co od vás čekám. Měl jste se dostat do společnosti, ve které se vám tolik líbilo před rokem, a ne sbírat po hospodách žvasty bezvýznamných lidiček. Pochopitelně,“ vydechl těžce a udeřil do výtisku mé básně, „po tomhle vám všude přirazí dveře před nosem. A právě to jste vy chtěl, vy všiváku!“

Pomykáček se Lomnickému pomstí tím, že zakáže pražským tiskařům, aby Lomnického tiskli. Básník se octne na mizině. Avšak všechno není ztraceno. Obrátí se na něj jeden bývalý protestantský rebelant-revolucionář, osoba bez literárního talentu, ale pěkně v závětrí. Nabídne mu, že bude tisknout Lomnického verše pod svým vlastním jménem – pokud mu Lomnický vždy přenechá za tuto službu padesát procent svého honoráře. Lomnický na to přistoupí a v posledních letech svého života žije z tohoto nedůstojného příjmu.

Český osud

Český osud není lehký a ani není jednoduché ho opustit: Člověk by se tím zbavil své vlastní národní identity – přestože mu někdy připadá jako břemeno, jinou nemá. Mluví o tom v rozhovoru se Šimonem Lomnickým Mikuláš Dačický z Heslova. Je to jakýsi odkaz, který je nesmírně aktuální dodnes, pořád:

„Beru na vědomí, že jsme poraženi, a jenom se snažím, aby z porážky nebyla naprostá katastrofa. Píšu obyčejné věci, prosté pravdy a všední vzpomínky. Jenomže dneska nám vládou generálové, kteří mají ve slovníku asi tak devadesát slov,

a s nimi podvodníci, jejichž slovník je bohatší nanejvýš třikrát. A to je smrt, když chudne slovník, zjednodušuje se také svět, mizejí pojmy, ztrácejí se odstíny, smrt plížívá jako souchotiny. Takže já především chci ubránit jazyk. Jestli užívám na rozdíl od nich řekněme padesátinásobně bohatšího slovníku, připomínám každému, kdo mne bude číst, že svět je padesátkrát složitější a barvitější, než jaký jej dělají tihle chámové?

„Myslíš, že stačí zachraňovat jazyk? Řekl bych, že Lichtensteinovi je dost jedno, jestli se sedláci ve Kbelích modlí Otče náš, jenž jsi na nebesích, nebo *Vater unser, der du bist im Himmel*. Když nám zůstane jen jazyk, nebudeme národ, jenom česky mluvící obyvatelstvo. Jazyk samotný bez vlastních myšlenek – k čemu?”

„Jako základ. Nebo jako kotevní řetěz. Opravdu si nemyslím, že je nějaké štěstí narodit se jako Čech. A čest to zrovna dvakrát také není. Vstupujeme do časů, kdy to po světě můžeme dopracovat nanejvýš k tomu, že se bude říkat – je to sice Čech, ale slušný člověk. Podívej, Šimone, já jsem opravdu věřící, i když o tom dnes a denně nemluví. Tady jsem se nenarodil ze své vůle, pousmál se a svým příznačným způsobem pokračoval: „tolik rozumu mám, abych si uměl vybrat lépe. Jsem ovšem tady a musím si s tím nějak poradit; tohle mě naučila válka, tam jsem si taky nevybíral, kam postavím svou setninu. Jsem tady a podědil jsem jména, která tu lidé dali věcem a pojmům, sto pokolení před námi je vybrušovali a obohacovali a nejlepší z nich se snažili proměnit tenhle kout světa k obrazu Božímu. Jistě, my dva bychom mohli začít psát a mluvit německy nebo latinsky a měli bychom jen snadnější živobytí, jenže co dál? Co platno člověku, kdyby celý svět získal, ale na své duši škodu trpěl? Žádná výhra, jen ústup a škoda na duši, co si nalhávat, jako všechno, co hledá *viam resistentiae minoris*, je pokaždé jen ústup, zbabělost, posranost,“ řekl s požitkem, aby posledním slovem zlehčil patos, jaký mu byl vždycky cizí.“

Čímpak to je, že v současnosti mají být po pádu komunismu Češi vítězové, řadící se mezi hrdé, svobodné národy Evropy, a přesto tato metafora o osudu porobeného národa na začátku doby Temna s dnešní zkušeností z České republiky tolik rezonuje...?

Byl jsem překvapen, že jsem v románu *Zásada sporu* od Viléma Hejla našel po více než dvaceti letech tolik myšlenek, které hovoří i k českému dnešku. Co kdyby se podle něho natočil celovečerní film?

14. 10. 2002

Byla éra stalinismu dobou „naivní bezstarostnosti“?

Motto:

„Ať už zpívá, o čem zpívá, / sebe básník zpívá. / Básník, jenž se přetvaruje, červy v básních mívá.

Hrám své písně na klávesy / svého osudu. / A tak zpívám tak, jak zpívám.

Jinak nebude.“

(Milan Kundera, Člověk, zahrada širá. Praha, Československý spisovatel, 1953)

„Autor loga ‚třešniček‘ pro KSČM měl zvláštní smysl pro humor a nostalgii ‚zavátého světa‘. Kritici se třešničkám smějí, jenomže on přenesl do současné komunistické strany cosi z oné naivní bezstarostnosti, kterou byla na obrazech zdobena ouška mladých svazáčků. Díla socialistického realismu byla ve znamení patosu soudružství, lásky a štěstí,“ napsal ve svém článku Jan Paul⁶⁷.

Je možné, že situace na výtvarné scéně byla v Československu v padesátých letech o hodně jiná než v literatuře, ale řekl bych, že je to nepravděpodobné. A v literatuře v žádném případě nevládla „naivní bezstarostnost“. Spíš strach a úzkost.

Vysoce idealizované obrazy mladých lidí či „lidumilných“ diktátorů, „otců národa“, vždycky symbolizovaly útlak, násilí a krveprolévání, ať pocházely ze Stalinova Ruska či z Hitlerova Německa, anebo ať dnes pocházejí ze Saddáмова Iráku či ze Severní Koreje.

Pozoruhodně složité jsou i na první pohled „naivní“ stalinské verše, které v první polovině padesátých let publikoval v Československu Milan Kundera. Jejich textová analýza ukázala, že zřejmě mají tak komplexní pozadí a motivaci, že už zpětně asi nebude nikdy možná řádně určit, jak to všechno bylo. (Právě proto se promlčují po mnoha letech zločiny: Nikoliv proto, že by přestávaly být zločiny, ale proto, že po desítkách let od činu už nelze spolehlivě určit motivaci.)

Cesta tam a zase zpátky

Světově známý prozaik Milan Kundera si vymínuje právo, po vzoru hudebních skladatelů, určit, co je a co není součástí jeho celoživotního uměleckého díla. V knize esejí *Zrazené testamenty* například zazlívá univerzitním pisálkům, že poškodili dílo Franze Kafky, když kromě jeho velkých románů publikovali také každé další jeho

napsané slovo, třeba i přípravné pokusy. Tak podle Kundery „analytikové“ jeho dílo znepráhlednili a utopili ho do banalit nedokonalých, přípravných literárních experimentů.

Sám Milan Kundera o sobě konstatuje, že se „jako spisovatel našel“ teprve v šedesátých letech, když začal psát svoje *Směšné lásky*. V západních jazycích je k dispozici pouze jeho dílo od *Směšných lásek* dál. Před několika lety se na Kunderu obrátila jedna americká divadelní společnost se žádostí, aby směla inscenovat jeho drama *Majitelé klíčů*, které se hrálo začátkem 60. let s dosti podstatným úspěchem, v Československu i v zahraničí. Kundera svolení odmítl poskytnout. Žárlivě si střeží okolnosti svého života a dlouho uváděl ve svých knihách jen tento „životopis“: „Milan Kundera se narodil v Československu v roce 1929. Od roku 1975 žije ve Francii.“

V rozhovoru s americkým spisovatelem Philipem Rothem charakterizoval Milan Kundera svůj život v Československu takto:

„Pak mě vyloučili z univerzity. Žil jsem mezi dělníky. Hrál jsem tou dobou na trumpetu v jazzovém orchestru v kabaretu na maloměstě. Hrál jsem na klavír a na trumpetu. Pak jsem psal poezii. Maloval jsem. Byly to všechno nesmysly. Mým prvním dílem, které stojí za zmínku, je povídka, kterou jsem napsal, když mi bylo třicet, první povídka v knize *Směšné lásky*. Tak začal můj život spisovatele. Strávil jsem půlku svého života v Československu jako relativně neznámý český intelektuál.“

Znalec českého kulturněpolitického prostředí z této doby, literární kritik Milan Jungmann, právem poukazuje na to, že tyto výroky Milana Kundery jsou *sebestylizací, kýčem*. V rozsáhlém eseji, nazvaném „Kunderovské paradoxy“ (první knižní vydání, Milan Jungmann, *Cesty a rozcestí*, vyšlo v Rozmluvách Alexandra Tomského v Londýně, 1988, str. 228–299) o této Kunderově *sebestylizaci* Jungmann píše:

„Ti, kteří se s Milanem Kunderou v padesátých a šedesátých letech stýkali, ho v tomto sebezpodobení jen stěží poznávají. Ale i kdyby takhle vytržená bezvýznamná fakta byla pravdivá, je ten autoportrét zretušován tak, že skutečná Kunderova podoba v něm zaniká. Je tu totiž zamlčeno všechno podstatné, co tvořilo jeho profil jako vůdčího intelektuála posledních desetiletí českých dějin. (...)

Pro Kunderu jako pro žádného jiného autora jeho generace je typické, že od prvního vkročení do světa literatury se stal nesmírně populární a všeobecně známý. Už debut *Člověk, zahrada širá* (1953) vyvolal vášnivé polemiky a třetí básnická sbírka *Monology* (1957) se přehnal jako smršť územím tehdejší literatury, vpadla jaksí „přímou do života“, takže se o ní vyslovovali i lidé, kteří se jinak o poezii valně nezajímali.

Dnes se při četbě těchto hodně banálních veršů můžeme podívat, co na nich vlastně tak dráždilo a hlavně proč působily tak magickým dojmem velkého uměleckého činu. Svědčí to jen o tom, jak ubohá byla úroveň tehdejší české poezie.

(...) Kunderovo jméno se už koncem padesátých let stalo pojmem a zastínilo i autory starší a významnější. Mladý básník záhy poznal, co je sláva, stal se hýčkaným dítětem mladé literatury, jeho hvězda vytrvale zářila a strhovala k sobě pozornost stále víc, a to každým projevem, ať básnickým či publicistickým.

Kundera byl jedním z myšlenkově nejvýraznějších a nejpronikavějších tvůrců, kteří tehdy vnesli do české kultury nový ruch svým kriticismem, domýšlením historických souvislostí a schopností pregnančně vyjádřit beznadějnou neplodnost dogmatismu, nutnost rozbít jeho pouta a dát literatuře i úvahám o ní novou kvalitu.

Neproklamoval nic menšího než potřebu vzdělané veřejnosti se svobodným myšlením a s tradicí vyspělé mravní kultury, což bylo v tehdejších poměrech něco, co teprve z dnešního odstupu dokážeme plně ocenit. Byl mezi spisovateli nejznámějším mluvčím vlny, jež podemílala hraniční zátarasy mezi socialistickou a světovou kulturou, bez jeho projevu se neobešel žádný významný sjezd či konference Svazu čs. spisovatelů, na jeho články se čekalo, neboť nesmírně ovlivňovaly mínění veřejnosti.

Stať „O sporech dědických“ ukončila sebevědomým gestem nesmyslné zamítání moderní poezie a přispěla k očistění ovzduší pro hledání básnického výrazu adekvátního dobovému citění.“ (...)

Všechno to ovšem bylo – ano – *komunistické*. Kundera byl v stalinském Československu vlastně funkcionářem „Strany mírného pokroku v mezích zákona“. Od samého začátku své literární a kulturní kariéry vystupoval proti stalinské ortodoxii, avšak jen velmi mírně. Tak se mu dostávalo hlučného uznání jako velkému a odvážnému experimentátoru.

Je to stejné všude na světě, bez ohledu na režim. Ti, kteří přijdou s něčím skutečně novým a dramaticky odlišným od všeho, co dosud existovalo, se většinou setkávají s neporozuměním a umírají v zapomenutí a v bídě. Až po nich pak obvykle přijde druhá generace „novátorů“, kteří podají veřejnosti to, co jí zapomenutí géniové nedokázali srozumitelně sdělit, v rozmělněné a v předžvýkané formě. Tito příslušníci „druhé generace“ jsou pak nekriticky oslavováni jako skuteční novátoři. Má-li být nová věc přijata, nesmí být natolik nová, aby byla konvenčnímu vidění neviditelná.

Kundera kritizoval komunistický režim, ale jen tak, aby se mu nic nestalo. Mnozí z těch, kteří psali skutečnou poezii (například katoličtí básníci) byli *ve vězení*.

Kunderova poezie z padesátých let se zdá být motivována „naivní upřímností“, ne-li bezstarostností, avšak při hlubší analýze vyjde najevo, že bylo všechno zřejmé

daleko složitější: Jde velmi pravděpodobně o komplikovanou interakci, jejíž součástí byla značná míra manipulace.

Kunderovy rané verše se zdají být neohrabané a naivní. Není divu, že se za ně autor po mnoha letech stydí a potlačuje je.

To, že si zadal s komunismem, je pro Kunderu celoživotní trauma, které odčiňuje v celém svém dalším literárním díle. Jeho literární kariéru lze nazvat „Cesta tam a zase zpátky“. Nadšený komunista budoval utopickou společnost, než s hrůzou zjistil, že pomohl svou zemi zavléci do područí. Celým svým ostatním životem se pak snažil svou chybu z mládí napravit.

Jsou Kunderovy rané básně primitivní, protože to mladík jinak neuměl napsat?

„Verše“, jaké cituji v úvodu tohoto článku, dnes vyvolávají salvy smíchu. Kunderova sbírka *Člověk, zahrada širá* (vyšla, když bylo autorovi 24 let) obsahuje celou řadu takovýchto klenotů. Citujme dále:

„Na dno lidí potápí se
básník potapěč.
Jenom tam, jen tam si najde
do bitev svůj meč.

Který básník jenom z páry
slov si kuje meč,
jeho báseň nevydrží
ani první seč.“

Nebo:

„Ó, tepej rychleji
srdce, můj orloji,
ať nerozezní se má polnice
až týden po boji!

Mé v hrudi stísněné písně
už roztrhněte žebra má,
dříve než bude bitva
beze mne vyhraná!“

A ještě:

„Tak to mnou cloumá:

Doma!

Úpěnlivě to slovo zní!

Ach, veď mne za našima,

hvězdo vánoční!

Zase se podél trati

vrátím.

Odkud jsem vyšel.

Sletím jak bludný pták

z mrazivých výšek.

Mí rodní! Jak jsem vám byl stále

vzdálen!

Kam jsem se to jen ztrácel, kam?

Dnes já už vím, že je to zrada

žít v sobě jen a sám.

Podél staré trati

se vrátím.

Zasvitnou hvězdy nad rodnou chalupou.

A na uvítanou mi psi celého kraje

svůj štěkot jako zvony rozhoupou.

Tak to mnou cloumá:

Doma!

Jen kruš mne, stesku, kruš...

Soudruzi moji, já bez vás,

já bez vás nikdy už!”

A dál:

„Toho dne v Brně, bylo to za poledne,

šel jsem si cestou pod tratí.

Z jednoho baráku – mohlo být tak půl jedné –

slyšel jsem dětský hlas, dětský hlas zpívati.

To bylo v neděli a do slunného vánku
kráčely ženy s kočárky.
Hokynář prodával u zeleného stánku
ovocnou zmrzlinu a polárky.

A z dálky spěchal vlak a člověku se chtělo
na lavičku někam do stínu.
Nechati odpočnout své trošku líné tělo,
nemyslet na nic, lízat zmrzlinu.

To bylo za tratí a dětský hlas tam zpíval.
kurážný dětský hlas, jako by zpíval z not,
jež narýsoval kouř na dlouhá temná zdíva:
,Poslední bitva,‘ zněl, ,dejme se na pochod!’

A musel jsem se náhle smát: Kluk jedna malá,
sahá mi sotva po pás u kalhot,
ale už zpívá si: ,Poslední bitva vzplála,‘
ale už zpívá si: ,dejme se na pochod!’

Co naplat, – vzdychl jsem. Tak tedy na pochod!
Honem jsem zpevnil krok. Už žádné odpočívát!
A chtělo se mi smát, ach, smát se na život...
A dětský hlásek zpíval, zpíval, zpíval...”

Je tohle socialistický realismus, jak ho definuje Jan Paul?

Na první pohled je v těchto „verších“ množství naivního, neohrabaného patosu, křečovitě a násilně hysterie. Jsou to však skutečně jen hloupé básně? Jitka Peřinová, studentka bohemistiky na Ostravské univerzitě, takto shrnula jejich rysy:

- autor užívá patetická, hrubá, neotesaná, vyzývavě konkrétní slova, která mají evokovat sílu, ale působí směšně (*Básník, jenž se přetvařuje, červy v básních mívá; písně, už roztrhněte žebra má; tak to mnou cloumá; psi mi svůj štěkot jako zvony rozhoupou; tráva se cákala v jezeru ranní rosy; lízat zmrzlinu*)

- básně obsahují primitivní rýmy (*ó, tepej rychleji, / srdce, můj orloji; žebra má / vyhraná; Tak to mnou cloumá: / Doma!*)

- hystericky vypjaté emoce – autor demonstrativně dokazuje, že je komunista, že je na to hrdý a nemůže jinak (*Hrám :*) *své písně na klávesy svého osudu. A tak zpívám tak, jak zpívám. Jinak nebudu.*)

- emocionální manipulaci (formulace připomínající Stalinův koncept „inženýra lidských duší“) čtenáře představují verše: (*Na dno lidí potápí se básník potapěč. Jenom tam, jen tak si najde do bitev svůj meč.*).

- autor často využívá klišé, mrtvých banálních výrazů (*Který básník jenom z páry/slov si kuje meč, /jeho báseň nevydrží / ani první seč.*)

- patetická, násilná neformálnost: (*Hrám namísto „hrají“, veď mě za našima*)

Zajímavé ale je, že uprostřed těchto neohrabaností se občas Kunderovi povede verš. Michal Bauer z Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, který se zabývá padesátými léty, poukazuje na to, že styl těchto Kunderových veršů je ovlivněn jeho překlady z ruské revoluční poezie i stylem dobového českého tisku.

Co bylo na *tomhle* Kunderovi tolik originálního a podvrtného?

— Kunderovi *neortodoxní* současníci v roce 1953 na jeho poezii oceňovali, že se stavěla *proti kolektivismu*. Mírně, ale přece, zdůrazňovala význam *individuální zkušenosti*. Tak jako jezuité v době Temna měli za úkol přizpůsobit katolickou ideologii domácím zvyklostem, aby jejich náboženské učení bylo místním lidem v porobených zemích přístupné a srozumitelné (barokní slovenská Paschova mše obsahuje hudební pasáže, kde mečí ovce, a bučí krávy, aby se slovenští pastevci v kostele při mši cítili doma), i Kundera ve své rané poezii emocionálně *zlidštuje* marxismus individuální, českou, *brněnskou* zkušeností. Kundera využívá atmosféry důvěrně známého českého prostředí jako symbolu míru a útěchy, *spolehlivé, familiární domáckosti*. Komunismus je pro Kunderu ve sbírce *Člověk, zahrada* širá zárukou veškerých hodnot, spojovaných s *domovem* všeho, co je pohodlné, příjemné a poskytuje to Čechovi jistoty.

V jedné básni v této sbírce je například jedna stařena zmatena novým režimem. Nerozumí politickému žargonu komunistické éry. Avšak na konci básně je šťastna! neboť její vnuk, pionýr s rudým šátkem na krku, ji obejmě a vezme ji za ruku. (Dojemné...) Kundera, zdá se, argumentuje, že je komunistické dogma lidem přijatelnější, pokud jim bude sdělováno prostřednictvím individuálních zkušeností a emocionálních lidských vztahů:

„Anebo, božínku, ten hrozný nerozum,
po těchhle pětiletkách čítat čas.
Jako by život i po jednom roce
neutíkal jak řas.
(...)“

Pod jakým plamenem že smutek roztává?
Nu, pod plamenem lásky, přece.
Chlapec už objal stařenku
a pustit se jí nechce.

Drží ji za ruku. Stařenka šťastna je náhle,
vesele cupitá s ním dále po mezi.
A náhle se jí líbí jeho rudý šátek
a náhle vůbec nic ji nemrzí.“

Rýmy jako *po mezi/nemrzí* jsou děsné. Jak je možné, že s „poezií“ této úrovně neposlali mladého Kunderu z Československého spisovatele raději domů? Že by opravdu šlo o cynické využití mladého nadšence komunistickou propagandou?

Zdá se to pravděpodobně, až do chvíle, kdy se podíváme do tiráže knížky a zjistíme, že odpovědným redaktorem svazku *Člověk, zahrada širá* byl Ladislav Fikar (1920–1975), velmi dobrý básník a slušný člověk, pozdější šéfredaktor nakladatelství Československý spisovatel, který o pět let později riskoval a vydal Škvoreckého *Zbabělce* a v letech 1960–1968 se jako šéfdramaturg tvůrčí skupiny Čs. státního filmu zasloužil o realizaci filmů tzv. nové české filmové vlny. Proč zašitiloval Fikar svým tělem v roce 1953 takto nekvalitní Kunderovu prvotinu? A proč o ni ještě v osmdesátých letech píše Milan Jungmann jako o něčem výjimečném?

Možná to pochopíme, když zjistíme, že Kunderova sbírka *Člověk, zahrada širá* obsahuje i takovéto verše:

Vy jste, Konstantine, nikdy neuvěřil

(Památce Konstantina Biebla)

(Konstantin Biebl spáchal v roce 1951 sebevraždu, pozn. JČ)

Vy jste, Konstantine, nikdy neuvěřil,
že je komunistou ten, kdo nemá lidi rád,
ti zachmuření kněží,
co zavřeli se do marxismu jako na studený hrad.

Mrazivým dechem hesel a příkazů
zhášeli plamének radosti, který se rozhoříval.
Dávali pouta básním i obrazům,
jimž příliš směle vlála hřiva.

Však víte, Konstantine: znali komunismus, jen jak zrcadlil se
v žabí tůňce jejich vlastních hlav.
Když někdo viděl v komunismu více,
hned oblékli mu úchylkářův háv.

Ale vy jste věděl, že jsou v komunismu klíče,
jimiž se tisíceleté klece otevírají,
a že z těch klecí volné lidské duše
vzlétnou do netušených krajin.

O těch krajinách básník ať píše,
volal jste, Konstantine,
aby člověk nadýchal se vůně z jejich říše,
ještě než zhyne. – – –

Vy tušíl jste to, Konstantine:
Nepřátelé života i poesie jedni jsou.
Kdo chtějí socialismus změnit v pouště nehostinné,
nejdřív jeho poezii kadeř oškubou.“

Nebo:

„Není, soudruzi, hned nepřítelem ten,
kdo s sebou vleče na zádech batoh smutků, pochyb, zlovyků.
Možná, že ten člověk i s tím těžkým batohem
raděj než mnohý z vás dá život za republiku.

Není, soudruzi, hned individualistou ten,
kdo brouzdá rád samotěn přes lesy a sady.
Možná, že ten samotář má lidi raději
než všichni jeho karatelé dohromady.

Kritika neznamená číhat s mečem zlým
za každým krůčkem svých kamarádů.
Jinak se jejich krok stane bojácným
a oni zůstanou vzadu.

Kritika přece znamená – tak učila nás strana –
vzít svého kamaráda pod paži!
Až nebudou naše srdce tak zbytečně a marně zraňována,
uvidíte teprv, co dokáží!

Kritika, soudruzi, znamená
vědět, že duše člověka jak příroda je širá.
Jen ten, kdo ví, že je chápán a milován,
šťasten pak žije, bojuje i zmirá.“

Co když byla tato sbírka napsána záměrně takto primitivně, aby byla srozumitelná dobovým stranickým funkcionářům, které se Kundera s kolegy pokoušeli naučit toleranci? Kdyby rovnou Kundera napsal sbírku třeba jako Halas nebo jako Palivec či Václav Renč, intenzita skutečné poezie by pro držitele moci byla nesrozumitelná. Otázkou jistě je, zda je záhodno řešit politické či ideologické problémy zrovna v poezii. Za komunismu, kdy byl politický diskurs v médiích umlčen, ovšem nahrazovala literatura často roli sdělovacích prostředků.

Přesnou pravdu o tom, proč Kundera tuto sbírku napsal a proč ji Ladislav Fikar vydal, se asi už nedovíme. Jen je dobré si uvědomit, že současná interpretace těchto textů jako „nesnesitelných komunistických blábolů“, je zřejmě ahistorická.

Představa, že by socialistický realismus – aspoň tento, v pojetí Milana Kundery – vyjadřoval pocity „naivní bezstarostnosti“ se mi jeví jako nepřesvědčivá.

Už jen letmým pohlednutím pod povrch se vyjevují nejrůznější hlubinné vztahy – jako vždy, zuřil mocenský boj o svobodu a o autentičnost interpretace světa.

25. 10. 2002

Sex uprostřed výkalů: Poněkud křečovitá parodie od Jana Křesadla

Jan Křesadlo, Kravex5 anebo Potíže stavu beztlíže, nakladatelství Periplum, Olomouc, 2002, 159 Kč, 168 stran, ISBN 80-86624-07-2

Jan Křesadlo je pseudonym klinického psychologa Václava Pinkavy (1926–1995), který z Československa po roce 1968 emigroval s rodinou do anglického Colchesteru. V osmdesátých letech ho tam nespravedlivě vyhodili z nemocnice, kde pracoval. Dal se potom na literaturu a napsal celou řadu bizarních, ale často velmi zábavných literárních textů, které někteří čeští kritikové (V. Novotný) označují jako postmodernismus, jiní (V. Papoušek) je považují za expresionistická díla. Křesadlovo dílo začalo vycházet v osmdesátých letech v nakladatelství Josefa Škvoreckého 68 Publishers (vyšly tam mj. jeho romány *Mrchopěvci*, *Vara guru* a *Fuga trium*). Křesadlo je ve svém literárním díle nesmírně vynalézavý a má velký smysl pro humor.

Byl to nesporně člověk s obrovskou erudicí, byl, zdá se, typickým produktem českého prvorepublikánského gymnaziálního školství, kdy se studenti učili latině i řečtině a získávali rozsáhlé znalosti z mnoha vědních oborů, nejen z filologie – prvorepubliková škola v nich probudila zvědavost i kritický odstup, který si pak zachovali po celý život. Křesadlo měl kromě filologických a psychologických znalostí také rozsáhlé znalosti muzikologické – toto všechno se velmi zábavně, ale zároveň i poněkud „záhrobně“ a „antikvárně“ projevuje v Křesadlově literárním díle.

Podobně jako Milan Kundera (jehož dílo Jan Křesadlo s určitým pohrdáním paroduje) hovoří Křesadlo během svých příběhů systematicky se čtenářem jako samostatný protagonista-vypravěč, a buduje tak docela složitou „nadstavbu“ metatextu nad samotným literárním dílem, dělá různé triky, vytváří krabičky v krabicích. Občas Křesadlo ve svých knihách sklesává k mírnému mentorování, když čtenáře hrdě poučuje o informacích, o nichž předpokládá, že je současný český čtenář už nemá (třeba o různých aspektech slovesných časů ve starořečtině; někdy jde o fiktivní informace, přestože jsou založené na Křesadlově rozsáhlé erudici, když například – v knize *Fuga trium* – vysvětluje Křesadlo čtenáři gramatiku urogalského jazyka, jímž hovoří jeho literární postavy).

Nutkáni vysvětlovat znalosti, které současný čtenář už nemá, lze interpretovat jako autorův protest nad tím, že mu doba „ukradla jeho rodné kulturní prostředí,

jeho rodnou zemi“. Asi tak, jak se v roce 1989 probudili východoněmečtí občané a zjistili, že se rozplynula země, v níž žili 40 let, a že se najednou octli v zemi zcela cizí, v západním Německu; totéž zřejmě zažil Křesadlo po emigraci do Anglie, vyvolané sovětskou invazí v roce 1968. Uprchl do západní demokracie, ale zjevně se octl – po životě v intelektuálně bouřlivé Praze šedesátých let, v níž byl kulturní a vzdělanostní odkaz první československé republiky ještě velmi živý – na relativně omezeném a deprivovaném anglickém maloměstě. Svět, jehož byl Křesadlo produktem, který miloval, a kde byl respektován jako úspěšný psycholog, zmizel.

Jen zřídka se dnes vyskytnou lidé, kteří dokáží ocenit Křesadlovy *všechny* jeho erudované provokace a vtípky. (Příklad: V Křesadlových *Mrchopěvcích* najdete parodickou ódu na Stalina, psanou *hexametrem ve starořečtině*. Ocení to jen znalec staré řečtiny.)

V hodnocení kvalit Jana Křesadla se čeští literární historikové neshodují. Autor příručky o současné české literatuře Jiří Holý řadí Křesadlovo dílo mezi zábavnou, nezávaznou literaturu. Myslím, že je to do určité míry neporozumění. Křesadlovo dílo je nesmírně *anglické* v tom smyslu, že účelem jeho románů je v první řadě pobavit *sám sebe* při jejich psaní a hrát si (docela si dovedu představit, že Křesadlo po vyhození z nemocnice neměl jako nezaměstnaný co dělat, tak – prostě – *psal*), zároveň také dobře pobavit čtenáře. To však neznamená, že je tento účel něco pokleslého – Křesadlovy romány dokáží být značně složitou uměleckou strukturou.

Přitom však se v Křesadlově díle skrývá latentní nebezpečí – bizarnost může vést k černobílosti a nepřesvědčivosti. Určitá suchá antikvárnost se projevuje v Křesadlově poezii, která bývá spíš veršováním bez poetické jiskry – chybí v ní magický náboj skutečné básnické intenzity, navzdory tomu, jak břeškné mohou být Křesadlovy rýmy.

Celkem vzato jsou však zejména v těch Křesadlových románech, které vyšly v osmdesátých letech u Škvoreckých, všechny jejich prvky dobře vyvážené – spisovatel uchvacuje energii své fantazie, s níž vytváří příběh, který neustále baví dalšími a dalšími – bizarními a neočekávanými – překvapeními. (Méně úspěšná je Křesadlova první knižní publikace – *Mrchopěvci* – protože je v ní příliš silný prvek politického protestu proti stalinismu, který knihu – podobně jako třeba Vieweghovo svědectví života za komunismu *Báječná léta pod psa* traumatizuje a do určité míry ji proměňuje v politický pamflet.) Latentní hrozba schematičnosti, křečovitosti děje a papírovosti postav se – právě díky obrovské energii příběhů jeho výše zmíněných románů – v knihách, jako je *Vara guru* a *Fuga trium*, neobjevuje. Lubomír Machala ve své knize o české próze, vyšlé v ČR od pádu komunismu, poukazuje na to, že se Křesadlovo dílo u českých literárních kritiků a u veřejnosti ne vždy setkává zrovna s porozuměním. Mnozí si stěžují i na to, že je v jeho díle příliš mnoho explicitního,

pitvorného sexu. Literární publicista Jiří Peňás však podle Machaly zdůrazňuje, že i „množství pitvorností všeho druhu a hlavně erotických scén, v nichž jsou se značnou frekvencí a detailností popisovány především nestandardní praktiky a také nejružnější sexuální deviace je v podstatě protestem připomínajícím člověku trapnost jeho existence.“

Ani já si nemyslím, že by bylo možné Křesadlova nejvýznamnější díla proto odmítat jako pornografii. Působil jako odborník na sexuální deviace a to, že je do svých románů zahrnuje, lze kvalifikovat jako určitou profesní úchytku (svůj doktorský titul získal Křesadlo v roce 1968 prací *Logické modely sexuálních deviací v subjektu*). Tato úchytky však ve struktuře jeho nejvýznamnějších románů působí veskrze ústrojně. Křesadlo se zjevně těšil své práci – bavilo ho sexuální úchytky pozorovat a definovat, totéž dělá – jako bavič a pozorovatel – ve svých knihách. Konstatuje, v souladu se známým úslovím, že „Pánbůh má na světě často podivnou čeládku“. „Lidi jsou divní.“

Olomoucké nakladatelství Periplum nyní, sedm let po Křesadlově smrti, vydalo jednu jeho další prózu z pozůstalosti, *Kravex5 aneb Potíže stavu beztlíže*. Kniha vznikla v roce 1985. Na rozdíl od vrcholných Křesadlových prací je však tato próza zklamáním. Objevují se v ní znovu všechny už známé, dobře prozkoušené Křesadlovovy literární postupy, avšak ve struktuře, která je nevyvážená, nezralá a křečovitá a neobsahuje příliš mnoho nového.

Motivací k napsání *Kravexu5* byla podle údajů v textu knihy frustrace jeho samotného, anebo jeho literárního *alter ego*. Josef Škvorecký z nakladatelství 68 Publishers mu sdělil, že Pinkava/Křesadlo dostal za své *Mrchopěvce*, prvotinu vydanou v Kanadě, exilovou literární cenu Egona Hostovského (v knize parodovanou jako cenu Ervína Topolského), avšak autor na ni pak bezvýsledně čekal dalšího půl roku, a tak se utěšil napsáním zbrusu nové parodie, v níž se – právě protože nedostal onu slíbenou obskurní literární cenu – rozhodl zparodovat celý český (exilový) literární *establishment*.

Křesadlo si v *Kravexu5* dělá legraci i sám ze sebe, přesto však lze těžko zakrýt, že motivací k napsání knihy byla do určité míry uražená ješitnost a jistý komplex zneuznaného autora. Proč přikládat takovou váhu obskurní exilové literární ceně? Všechny ceny udělované kýmkoliv kdekoliv jsou pochybné a v žádném případě nikdy nesvědčí o kvalitě odměněného uměleckého díla – tu prokazuje až větší časový odstup. A o co bezvýznamnější je nějaká exilová literární cena pár nešťastníků, uvízlých za komunismu v cizím prostředí Západu? Proč musí být to, že autor tuto cenu údajně nedostal (nakonec ji, tuším dostal) motivací k více či méně láskyplnému zesměšňování Josefa Škvoreckého a ostatních „velikánů“ českého exilového pantheonu?

Knihy, které v sedmdesátých a osmdesátých letech vycházely na Západě česky, jsou většinou velmi dobré a vytvořily samostatnou českou literární kulturu s vlastním charakteristickým étosem a hodnotovým systémem, který už dnes nikdo nezná – ale hovořit o jeho příslušnících, roztroušených po světě, jako o literárním *establishmentu*? Není důvodu, proč by spisovatel neměl parodovat, zesměšňovat či satirizovat své exilové kolegy – ale není trochu málo, je-li mu pro to jeho motivací to, že nedostal nějakou literární cenu?

Myslím ale, že Křesadlovi rozumím. Tento autor se svým psaním *především dobře bavil sám*. Vždyť nakonec když začal psát, nebylo jasné, zda mu jeho literární texty někdo někde vůbec vydá. Měl v tomto smyslu plné právo kašlat na čtenáře. Psal si pro sebe – a někdy se to povedlo víc, jindy méně.

Kravex5 je jedním z těch méně úspěšných pokusů. Asi je to hlavně proto, že na rozdíl od vrcholných Křesadlových románů má tento text jen chabý příběh. Jde v kostce o toto: Křesadlovo *alter ego*, spisovatel Homér Křídlo, se uchází o zařazení do Zapořovacího ústavu Ervína Topolského (čti Egon Hostovského), jenže na vstup do tohoto literárního penzionu (jakýsi pozůstatek socialistického zabezpečovacího „zámku na Dobříši“ pro spisovatele) mají právo jen držitelé ceny Ervína Topolského a Homér Křídlo nedokáže přesvědčivě úřadům prokázat, že cenu skutečně dostal. Do ústavu však pronikne neformálně na vlastní pěst a s vědomím jeho ředitele Daniela von Löwenlocha (což je láskyplně posměšný portrét Josefa Škvoreckého) tam pak smí sloužit skutečně uznávaným spisovatelům jako číšník.

Daniel von Löwenloch/Škvorecký je autorem knihy o skladateli Anatolu Chlívákovi (ve skutečnosti Antonínu Dvořákovi, Škvoreckého kniha se jmenuje *Scherzo capriccioso*) – svým nedostatečně uctivým portrétem skladatele Chlíváka však von Löwenloch rozeznil federálního ministra hasičství Zdeňka Kaloně, který Löwenlochův ústav Ervína Topolského odsune do vesmíru na umělou planetu *Kravex5*, kde se chovají miliony krav. Vše se odehrává v daleké budoucnosti, která však není technologicky příliš vyspělá, neboť diktatura rozvoji technologie příliš nepřeje a po světě zvítězil nad demokracií „komunofašismus“, jenže tuto globální diktaturu vývoj technologie přece jen postupně obrousil, takže konečná vesmírná státní federace v době, kdy se odehrává *Kravex5*, je už v podstatě jen *mírně* autoritářský systém.

Vzhledem k tomu, že se děj odehrává na umělé planetě, Křesadlo se v textu musí věnovat různým (bizarním) technickým popisům toho, jak je planeta zkonstruována a jak funguje, což bezpříběhové vyprávění dosti zpomaluje. V textu je také množství autorské řeči a nerůznějších úvah Homéra Křídla, který hlavně debatuje se svým psem Hirhulou. Ten umí mluvit lidským hlasem, protože byl k tomu geneticky modifikován. Pes je také náruživým milovníkem sexu, který praktikuje i s ženami. Nakonec se ukáže, že ten pes je vlastně jen další, vysněné *alter ego* Homéra Křídla,

alias klinického psychologa Vincence Pyrhuly. A co se na planetě Kravex5 hlavně děje? Co je náplní tohoto románu? Většinou se tam souloží, a to – nebyl by to Křesadlo, kdyby tomu bylo jinak – nezřídka dosti podivně. Vedlejšími postavami jsou doc. MVDr. Roman Kočica a jeho žena Eulálie – jejich chování a příběhy jsou otevřenou parodií Kunderova románu *Nesnesitelná lehkost bytí* a jejich hlavních hrdinů chirurga Tomáše a jeho manželky Terezy. Stejně jako se po několikaměsíčním pobytu v exilu ve Švýcarsku rozhodne Kunderova hrdinka Tereza náhle se vrátit do Čech a neurochirurg Tomáš za ní pak jede do normalizačního Československa, obdobně oznámí Eulálie dopisem Kočicovi, že už nemůže snášet jeho neustále souložení s cizími ženami (Roman, stejně jako Kunderův Tomáš, se vrací domů „s pachem ženského rozkroku ve vlasech“) a že odchází do neznáma.

Kočica však díky svým prominentním stykům brzo vypátrá, že Eulálie odešla stát se pasačkou a odstraňovatelkou výkalů na planetu Kravex5, vzdá se svého prestižního společenského postavení, spáchá trestný čin a nechá se na Kravex5 deportovat, kde se stane také odstraňovačem kravích výkalů. Mezi ním a Eulálií tak dochází k sentimentálnímu a erotickému shledání. Stejně jako Kunderův Tomáš si ani v nové situaci však Kočica nemůže odpustit neustálý sexuální styk s jinými ženami, a tak se v Křesadlově knížce i na Kravexu neustále souloží, a to ve stavu beztlíže. (Pyj se tedy, poznamenává Křesadlo, mužům při erotickém vzrušení nepostaví, protože ve stavu beztlíže už stejně stojí, pouze zduří.)

Podrobné popisy sexuálních aktů jsou často spojovány s různými až hodně hnusnými skatologickými jevy.

Kraví i lidské výkaly (případně sperma) létají kolem souložících párů vzduchem ve tvaru koule. Podle vzoru Boženy Němcové, která si psala svou tajnou korespondenci s vlastenci azbukou, píše i Křesadlo své přeexplicitní popisy souložení mezi lidmi, mezi psy či mezi lidmi a psy sice česky, ale ruským písmem. Zde je ukázka z jedné „erotické“ pasáže, zcela otevřeně parodující Kunderu (potíž je, že parodovaná Kunderova *Nesnesitelná lehkost bytí* v České republice nikdy nevyšla, tak asi čtenáři nebudou vědět, co Křesadlo paroduje). Erotickou pasáž dekodují z azbuky zpět do latinky:

„Roman se již chystal jí vyhovět, když tu náhle se stalo cosi nečekaného. Zulejda, asi pod vlivem lahůdek, přinesených Romanem, náhle silně zabzděla. Trubička [podle Kunderu umístěná v její řiti] vydala naříkavý zvuk, ale Zulejda se, tímto tryskovým pohonem, náhle octla až u druhé stěny. Tento sport zaujal Romana; vybavil se rovněž tryskou a zkusil tento nový způsob lokomoce. Nebyl však schopen se uprdnout, zatímco Zubejda poletovala po celém Kubikulu za radostného smíchu a pištění na trysku, což znělo jako dodělávající zajíc.

Jakýsi hněv až k breku se zmocnil Romana Kočicy. Cítil se ženou zaskočen, pokořen a jaksi demaskulinizován. Zrudl v obličeji a silně a soustředěně tlačil. Pořád nic – a zatím Zulejda lítala po pastvišti. Roman vložil všechnu vůli a úsilí do posledního pokusu. Vskutku, vyšel z něj zvuk jako řev dodělávajícího dinosaura. Poskočil však jen nepatrně, neboť trubička byla vypuzena ven. Zároveň však z něj vyrazil mohutný proud polotekuté sračky. Ještě štěstí, že jsme v beztíži, jinak by si Roman nasral do bot. Takto se hovna pouze zorganizovala v úhlednou kouli připomínající svinutého ježka a zvolna odlétala ke stěně, kde se přilepila mezi černou travu.“

Odkud pramení ta fascinace výkaly, spojovaná se sexem?

Vím, že Křesadlo míní své podrobné erotické popisy jako provokaci a parodii, jenže co je to naplat. Ve své bizarnosti jsou většinou značně antierotické a prostě – nudné. (Autor to ví: Jedno své erotické líčení končí slovy: „Sakra, to je to blbý, tak snad už dost!“)

Zahrnovat podrobné popisy sexuálního aktu do literárního textu je nesmírně obtížné – pohořela na tom už Iva Pekárková, v některých jejích knihách se souloží snad na každé třetí stránce – jenže když dojdete na stranu padesát, můžete se užívat. Ani parodické vyžívání se v popisech soulože prostě nestačí.

V knize je celá řada dalších charakteristických rysů Křesadlova stylu: Filologická záliba se projevuje parodickými citacemi různých nářečí či odkazy na latinu nebo starořečtinu, dovidáme se o hudbě, o sanskrtu i další různé užitečné encyklopedické informace. Co však s tím, vzhledem k tomu, že knížce chybí příběh – a nezachrání ji v poslední chvíli ani přepad Kravexu od komunofašistických pirátů, kteří se jednoho přítomného židovského spisovatele pokoušejí stáhnout z kůže, ale přestanou, protože se ukáže, že je jeho židovství jen maska.

V závěru knihy autor většinou teoretizuje o vztahu jednotlivých postav k autorovi knihy. Jde o docela zajímavý psychologizující výklad, ale staticnosti se kniha už nezbaví. Dočítal jsem ji docela netrpělivě.

Nejlepší Křesadlova díla jsou dle mého názoru příjemným a zábavným počtením – *Kravex5* se mu však příliš nepovedl. Třeba nelze vstoupit dvakrát do téže řeky.

Záložka právě vydané knihy uvádí, že „román byl nejprve zaslán do nakladatelství 68 Publishers manželů Škvoreckých, a to ještě před pádem železné opony. Nad důvody, proč *Kravex* nebyl vydán již tenkrát, by bylo před přečtením knihy zbytečné spekulovat. Jedno je jisté: Křesadlo příliš nevynikal při své lásce pro pravdu diplomatickými schopnostmi a jeho kousavá satira na český literátský *establishment* si tedy přirozeně nebere žádné servítky.“

Nepřímé tvrzení, že snad Škvorecký Křesadlův *Kravex5* nevydal proto, že se cítil potrefen jeho satirou, je neférové, už vzhledem k tomu, že nakladatelství 68 Publis-

hers (a jeho občasná anglická pobočka Larkwood Books) vydaly Křesadlovi nejméně čtyři knihy. Je daleko pravděpodobnější, že Škvorecký *Kravex5* nevydal, protože ho tato kniha prostě nezaujala.

15. 11 2002

Milan Kundera a jeho *Nevědomost*: Láska a odpor k vlastnímu hnízdu

Milan Kundera, Ignorance (Nevědomost). Translated from the French by Linda Asher, nakladatelství Faber and Faber Limited, Londýn, 2002, 16.99 liber, 195 stran, ISBN 0-571-21550-5

Snad skoro všechno, co napsal Milan Kundera, je „úplně špatné“, tj. nepůsobí to autenticky, neodpovídá to skutečnosti, která je většinou daleko složitější, než co píše tento autor, shodli jsme se loni na podzim v semináři na Glasgow University.

Přesto se však domnívám, že je Kunderovo dílo nesmírně závažné: Je významným stimulem nejen k diskusi o literatuře, ale i o – autentické – skutečnosti kolem nás. Nesouhlasili jsme s Kunderovými zjednodušujícími bonmoty, ale nemohli jsme popřít, že Kundera nastoluje svými díly zajímavá a aktuální témata, která dokáží podnětným způsobem stimulovat diskusi a přimět čtenáře k novému pohledu na realitu. I když jsou Kunderovy interpretace skutečnosti zkrácením, jsou to zkrácení, jejichž rozbořením se člověk hodně naučí.

Kundera hovoří apodikticky a předkládá svým čtenářům černobílou interpretaci reality. Čtenář protestuje: „Vždyť to tak není! Je to všechno daleko složitější! Proč irituje Kundera čtenáře svými ideologickými vysvětleními, které jim předává arogantně z piedestalu, jako by on rozuměl všemu nejlíp?“

Kundera je apoštol tvrzení, že skutečnost není poznatelná a že všechno, co o ní můžeme zjistit, je falešné. Naše poznání je vždy jen částečné a téměř vždycky se střetává s odlišným způsobem poznání u jiných lidí a jiných kultur. Proto nikdy nedochází mezi lidmi ke komunikaci. Kunderovi hrdinové také absolutně nerozumějí světu kolem sebe.

Jenže tohle právě Kundera sděluje čtenářům navzdory svým apodiktickým tvrzením. Jeho výroky v jeho literárních dílech totiž nelze myslím brát *at face value*, tedy jako by měly normální, všeobecně platnou hodnotu. Hlas vypravěče je v Kunderových prózách totiž pouze *jednou z postav* jeho textů, stejně omylnou jako všichni ostatní protagonisté, přestože jím „spisovatel“ přímo čtenáře oslovuje a snaží se ho svými četnými miniaturními esejemi, přerušujícími příběh, přesvědčit, že pravda je přesně taková, jak ji vnímá a analyzuje právě on. Není tomu tak – i hlas Kunderova „spisovatele-vypravěče“ je chybný – právě svými apodiktickými, na první pohled

často líbivými, protože povrchně inteligentními tvrzeními, lze i tento hlas interpretovat jako kunderovské varování, aby si čtenář dával pozor a předkládané argumenty sám kriticky hodnotil. Protože – lidským údělem je *Nevědomost*.

Kundera ovšem vlastně píše určitý druh propagandy nebo pedagogických esejů; snaží se nás prostě školit příběhy, vybudovanými na základě předem, apriorně vytvořených názorů. V jeho literárním díle nedochází k postupnému prozření, k poznávání skutečnosti *prostřednictvím tvůrčího procesu*. Naopak, Kundera má už předem utvořený názor a ten čtenáři pak předkládá prostřednictvím příběhu, prokládaného esejistickým „vysvětlováním“ – ten příběh slouží jako ilustrace.

Povšiml si toho už v osmdesátých letech Milan Jungmann ve svém eseji „Kunderovské paradoxy“ (*Svědectví* č. 77, svazek 20, 1986, str. 135 – 162, též v knize Milana Jungmanna *Cesty a rozcestí*, Rozmluvy, Londýn, 1988, str. 214–254). Píše tam:

„[U Kundery] prozaikova fantazie rodí nikoli postavy z masa a krve, jak po tom touží klasický (a socialistický) realista, nýbrž *postavy jako funkce* problému či rozvíjeného tématu, a to *na pokyn nápadu* (zdůraznil JČ), který vyvolá slovo-kategorie nebo nějaká základní situace. Tak Tomáš z *Nesnesitelné lehkosti bytí* se přý zrodil z věty ‚Einmal ist keinmal‘. Asociace pocitů, zážitků a myšlenek rozvine z tohoto velkého třesku v tvůrčově fantazijním vesmíru celý nový svět románového dění. Takto k fiktivnímu bytí povolane bytosti nemají ovšem vlastní, přísně se rozvíjející psychologii, která motivuje jejich činy i proti vůli tvůrce. (Kundera nikdy nemůže zvolat jako Puškin: ‚Co mi to Tatána provedla, ona se provdala!‘) Svěprávné postavení má v románě pouze myšlenka, téma, problém, a postavy jsou jakýmsi průvodci k zamýšlenému uměleckoideovému sdělení. Proto také Kundera došel nakonec k ideálnímu (pro něj) žánrovému tvaru – románu-variaci, k románu bez pevné dějové souvislosti, kde se jednotliví hrdinové vůbec nesetkávají, žijí všichni bez vazby na jiné postavy své vlastní příběhy a ty jako variace základního problému míří k témuž středu – k ideji, kterou román čtenáři nabízí.

Kundera si složitosti života s nesmírnou důsledností kategorizuje do jednotlivých pojmů, v nichž vidí ‚jádro sporu‘ a s nimi pak s intelektuální bravurou pohazuje jako žonglér: žert, smích, zapomnění, tíha, lehkost, lítost, soucit, něha, kýč, intimita, perverze, všechno může být předmětem jeho filozofujících obrazotvorností. S velkou přesvědčivostí dochází k šokujícím závěrům, aniž cítíme v jeho logické konstrukci nějakou závažnou poruchu. Nejsou to bezduché vypravěčské traktáty, tzv. nedějové odbočky nesouvisějící s vlastním příběhem, právě naopak, v nich dospívá příběh k svému osmyslení. Úvahy a esejistická extempore mají skvělou, až efektní stylistickou úroveň i nespornou zajímavost a důmyslnost a jsou obvykle osobitým vhladem do existenciálních zákoutí, která míváme bez hlubšího zájmu.

Ovšem suverenita je jedna věc a hloubka úvahy, závažnost problému věc druhá. Občas má člověk nepříjemný dojem hry sice rovněž oslnivé, která ho ale zlomyslně tahá na vařené nudli.“ (*Svědectví*, str. 136–137)

Jan Matonoha, postgraduát z pražského Ústavu pro českou literaturu, poukázal na to, že Kunderův způsob psaní je svým způsobem začarovaný kruh: Řeší jen ty problémy, které si sám nastolil a vytvořil. Z Matonohovy argumentace cituji dále:

„V popředí Kunderova textu jsou vystavena filozofémata (lehkost bytí, mýtus věčného návratu, stav permanentní nezkoušenosti atd.), která lze snadno a svůdně citovat. Na každý bonmot, paradox i sofisma jsme upozorněni a je nám vysvětleno, abychom ho pochopili ‚správně‘, tj. v ‚autorově intenci‘. Takové snažení je komicky zoufalé, jazykový znak totiž není založen na přenosu intence mluvčího, nýbrž na intersubjektivní interpretaci, která je vždycky otevřena – cílovému nebo bezděčnému zkreslení. U Kundery je to paradoxnější o to víc, že zkreslení významu a zkušenosti je hlavním předmětem jeho psaní, a Kundera prohlašuje, že text je vždycky moudřejší než jeho autor. Sebevysvětlování je však konstatním rysem Kunderova psaní: Hlavně, abychom byli správně poučeni. Trpí až obsedantní potřebou zabývat se sám sebou, svým textem, vysvětlovat se. Zdá se, že trpí neustálými pocity nejistoty a obav, že si budeme mylně vykládat jeho zápory a nepostřehneme všechny jeho přednosti.

Kunderova elegantní, pečlivě vyargumentovaná tvrzení však mohou být kdykoliv vyvrácena a většinou lze proti nim postavit libovolnou, či zcela opačnou tezi.“

Neochotný návrat

Je to tedy u Milana Kundery všechno jen nezávazná hra se slovy? Pohlédneme na jeho nový román *Nevědomost*:

„Co tady ještě děláš?“ Její tón nebyl tvrdý, avšak ani nebyl nepříjemný; Sylvie byla rozčilená.

„Kde bych měla být?“ zeptala se Irena.

„Doma!“

„Ty chceš říct, že tohle už není můj domov?“

Samozřejmě, že se nesnažila vyhnat Irenu z Francie, anebo navodit dojem, že je nežádoucím cizincem: „Víš, co mám na mysli!“ (str. 3)

Kniha začíná tímto rozhovorem mezi Irenou, Češkou, dlouhá léta žijící ve Francii, a její francouzskou přítelkyní, která ji vyzývá, že by několik let po pádu komunismu

už snad měla alespoň navštívit Českou republiku. Rozhovor nastoluje hlavní téma tohoto nového Kunderova románu, opět založeného na proplétání obecných pojmů, motivů a témat, jako by šlo o hudební variace, téma domova a exilu a domova v exilu a exulanta doma.

Irena se po tomto rozhovoru rozhodne – neochotně – se do Čech podívat, konec konců její švédský partner Gustaf tam založil pro podnik, v němž pracuje, zahraniční kancelář, a žije v Praze dosti povrchním životem podnikatele ze Západu, který se tam přistěhoval za byznysem.

Je však návrat do rodné země možný? Kundera hned na stránce 5 své knihy podrobuje čtenáře trochu násilně pedantskému, etymologickému rozboru toho, co znamenají slova „návrat“ v různých jazycích a jak jsou spojeny s nostalgií. Rozbírám také Odysseův návrat po dvaceti letech putování světem na rodnou Ithaku. Není po tak dlouhé době myšlenka návratu už jen iluzí? Byla pro Odyssea spíše manželkou Penelopé, kterou dvacet let neviděl, anebo kouzelnice Kalypsó, s níž žil v erotických hrátkách po celých sedm let? Neproměňují se s časem samotné pojmy ve svůj opak?

Život Čechů ve Francii nelze vysvětlit bez stručného přehledu české moderní historie, míní Kundera, a tak se nám dostává obligátního vysvětlení o letech českých osudových osmiček – trochu nevěrohodně končí přehled i „osmičkovým rokem“ 1989. Zajímavá je však na tomto místě variace na téma neuchopitelnosti nesrozumitelné skutečnosti: Kundera se zmiňuje o tom, že básník Jan Skácel očekával v roce 1970, že sovětské podruží bude trvat tři sta let. Zemřel pak v roce 1989 jen o několik dní před tím, než se komunismus v Československu rozpadl.

Všechny předpovědi jsou liché: Nevypovídají o budoucnosti, ale o lidech, kteří je činí. A teď následuje typická kunderovská analytická (až dialektická) konstrukce. Poradte si s tím, jak nejlépe umíte. Je to pravda, anebo to není pravda? Štvou vás takováto apodiktická vysvětlení? Čím je má autor podložena? Nejsou jen varováním před příliš apodiktickými hodnoceními reality?

„Během toho, čemu říkám jejich první dvacetiletí (v letech 1918–1938) byli Češi přesvědčeni, že jejich republika má před sebou věčnost. Mýlili se, samozřejmě, ale právě proto, že se mýlili, žili v těch letech ve stavu radosti, která vedla k tomu, že jejich kultura rozkvetla jako nikdy předtím.

Po ruské invazi, vzhledem k tomu, že nemohli vědět, že komunismus skončí, zase se domnívali, že obývají věčnost – a nebyla to bolest jejich současného života, ale prázdnota budoucnosti, která vysála jejich energii, potlačila jejich odvahu a způsobila, že to třetí dvacetiletí bylo tak zbabělé, tak ubohé.“ (str. 13)

Irena má vůči Čechám nesmírně ambivalentní postoj: V noci se jí zdá typický takzvaný „emigrantský sen“, že se nějak dostala zpět na území komunistického Československa a nemůže ven, ve dne naopak se ji vybavují nádherné obrazy z české scenerie. K Čechám má tedy – stejně jako sám autor – silné citové pouto: Bojí se však, že bude zraňována, protože už je jinde.

Nikdo se o zkušenost ze zahraničí nezajímá

A je jinde. Mezi ní a jejími bývalými blízkými v Čechách se objevuje nepřekročitelná propast. Změnila se ona, vyspěla, získala nové, nesdělitelné zkušenosti a pro své bývalé spoluobčany – přátele, i příbuzné – se stala hrozbou. To se začne projevovat ještě za komunismu, kdy má jednou možnost pozvat do Paříže na návštěvu svou maminku. Matka, přehlušená a zahlcená silnou západní zkušeností, začne tuto zkušenost negovat vlastními, domácími, soukromými zážitky. Irena pro ni organizuje výlety po Paříži: Maminka jí při tom vypráví, s podtextem soutěživosti, že ona sama byla ve Florencii... Charakteristický motiv (i sexuálního) napětí mezi (stydlivou) dcerou, dávající přednost intimitě a soukromí, a brutálně agresivní, kolektivistickou matkou, vystavující všechno bezostyšně na odiv a ničící všechno jemné, tak známý z předchozích Kunderových próz, se objevuje i v *Nevědomosti*, avšak získává tady novou dimenzi, totiž podtext iritovaného nedorozumění mezi dvěma velkými společenskými skupinami: Čechy, kteří nikdy neopustili Československo, a Čechy, kteří žijí v zahraničí.

Není možné se dvakrát vrátit do téže řeky: V důsledku okolností je Irena během návštěvy v Praze nucena koupit si konfekční, „socialistické“ letní šaty. Oblékne si je a zhrozí se, jak se svým vnějškovým vzhledem vrátila mezi typické, domácí, české „soudružky ženy a matky“:

„Uchvátila ji tatáž panika, jakou pociťovala ve svých emigrantských snech: Magicou silou šatů viděla, že je uvězněna v životě, který nechce a z něhož už nebude moci uniknout. Jako kdyby kdysi dávno, začátkem svého dospělého života, měla možnost vybrat si z několika možných životů a nakonec si vybrala život, který ji odvedl do Francie. A jakoby všechny ty ostatní životy, odmítnuté a opuštěné, stále ještě na ni číhaly ze svých doupat. Jeden z nich se nyní Ireny zmocnil a svázal ji v jejích nových šatech, jako by to byla svěrací kazajka.“ (str. 31–32)

Irena ze sebe šaty v hrůze strhne.

Fiaskem skončí i její schůzka s přáteli z minulosti. Přivezla jim několik lahví dobého francouzského vína: Oni však necitlivě (?) dávají přednost pití piva (zatímco ona si vyčítá, že byla netaktní, když do jejich domácího prostředí přinesla něco tak

kvalitního a odlišného, jemuž oni nerozumějí). A teprve když jsou její domácí čeští přátelé pivem už podnapilí, vrhnou se na francouzské víno a buransky, bez ocenění jeho kvalit, ho zkonzumují.

Nikdo se nezajímá o její zahraniční zkušenost. Neposlouchají ji, nikdo se na nic neptá. Tato zkušenost je mimo životní zkušenost jejich pražských přátel, a tak je tedy neviditelná a nesdělitelná. Kundera píše o Odysseovi:

„Po dobu dvaceti let nemyslel na nic jiného než na svůj návrat. Ale jakmile se vrátil, s překvapením si uvědomil, že jeho život, samotná podstata jeho života, jeho ohnisko, jeho poklad, ležely mimo Ithaku, ve dvaceti letech jeho putování. A o tento poklad Odysseus přišel a mohl ho znovu získat jen tím, že o něm bude vyprávět. (...) Avšak na Ithace nebyl cizincem a nikoho nenapadlo, aby mu řekl: ‚Vyprávěj nám!‘“ (str. 35)

Propast mezi Čechami a světem

Toto je snad nejdůležitější téma Kunderovy *Nevědomosti*: Konstatování, že mezi malým, domácím českým prostředím a vnějším světem existuje – navzdory globalizaci – až nepřekonatelná, obrovská propast – a že vnější svět je pro domácí Česko neviditelný. Vyjadřuje Kundera svým románem frustraci z toho, že se v souboji o interpretaci světa mezi domácími Čechy a Čechy se zahraniční zkušeností nepodařilo zahraničním Čechům zvítězit a nadřadit jejich – bezpochyby v mnohém širší – zkušenosti domácím zkušenostem z české kotliny? Ale co Kundera čekal? Když už nic jiného, domácích Čechů je většina a pro ně je autentické to, co zažívají oni sami, se všemi chybami i úspěchy, stejně tak, jak to zažívají lidé kdekoliv jinde. Bylo by sice asi krásné, kdyby „domácí“ Češi dokázali pochopit zkušenosti „zahraničních“ Čechů, protože by to možná urychlilo jejich proces integrace do vnější společnosti – ale co dělat, když to není možné? Jak napsal ke Kunderově *Nevědomosti* jeden britský kritik – vždyť Češi žijící v ČR nemají povinnost poslouchat lidi, kteří zažili něco jiného než oni sami.

Jinou variací na historii exulantského odcizení je příběh jiného „neochotného navrátilce“ Josefa, s nímž se Irena náhodně (náhoda hraje u Kundery vždycky velkou roli, jako by podtrhovala, jakými neorientujícími se cizinci jsme všichni v realitě) setká na letišti v Paříži.

Josef se těžce potýká s traumatem minulosti i s tím, že se naprosto změnil. S hrůzou čte svůj vlastní deník, který psal jako adolescent – co má společného s tímto nedospělým, krutým frackem, který masochisticky terorizoval a manipuloval svou dívku? Pocit hrůzy a trapnosti nad vlastní minulostí je další typické kunderovské téma – Mirek, postava z *Knihy smíchu a zapomnění*, se snaží zlikvidovat své milostné

dopisy z mládí, protože mu připadá trapné, že chodil s dívkou, která podle jeho pozdější interpretace „byla ošklivá“. Trapnost nad vlastní nezralou minulostí je, přirozeně, spojena s motivem stárnutí a dozrávání – často však stále trochu křečovitého, obáváme-li se, že nad námi minulost převládne, a tak ji musíme přepisovat, anebo sami autoritativním, konečným způsobem interpretovat, aby se jí po naší smrti proti nám nezmocnil někdo jiný (to je námětem Kunderova románu *Nesmrtelnost*).

Stylem a atmosférou připomíná líčení Josefova příjezdu do svého „malého rodného města“ pesimisticky intenzivní povídku „Ať staří mrtví ustoupí mladým mrtvým“ z Kunderových *Směšných lásek*. V mnoha ohledech se mi zdá, že ve svých posledních třech románech (*Pomalost*, *Identita* a *Nevědomost*) se Kundera do určité míry vrací k *Směšným láskám* jako ke zdroji umělecké inspirace.

Josef jde nejprve na hřbitov ke hrobu svých rodičů. Když hřbitov nakonec najde, povšimne si něčeho pozoruhodného:

„Počet nových jmen na náhrobku ho znepokojoval. Několik let poté, co odešel ze země, se dověděl o smrti svého strýce, pak tety a nakonec svého otce. Teď začal číst jména podrobněji: Některá jména byla jmény lidí, o nichž se domníval, že ještě žijí; byl šokován. Nešokovala ho jejich smrt (každý, kdo se rozhodne opustit svou zemi navždy, musí rezignovat na to, že kdy znovu uvidí své příbuzné), ale to, že mu neposílali žádná parte. Komunistická policie sledovala dopisy emigrantům, báli se mu lidi snad psát? Znovu začal zkoumat data: Dvě úmrtí byla už po roce 1989. Takže to nebylo proto, že by nepsali z opatrnosti. Pravda byla horší: On už pro ně neexistoval.“ (str. 51)

Právě tato pasáž vyjadřuje obrovskou, nepřekročitelnou, nevysvětlitelnou propast mezi malou českou zemí a ostatním, vnějším světem, jak ji Milan Kundera pociťuje, tedy neobyčejně silně.

Neporozumění a restituce

A pak se Josef setkává se svým bratrem:

„Podají si ruku a dlouze na sebe navzájem pohlédnou. Jsou to pohledy nesmírné intenzity a oba muži vědí velmi dobře, co se děje – registrují – rychle, diskrétně, bratr o bratrovi – vlasy, vrásky, zuby. (...) Stydí se, že to dělají, protože hledají pravděpodobnou vzdálenost mezi druhým mužem a smrtí anebo, abychom to řekli otevřeněji, každý zkoumá, zda začíná být vidět ve tváři druhého muže smrt.“ (str. 56)

Rozhovor je škrobený a nervózní. Hovoří se i o restitucích: Josefovu bratrovi byl vrácen rodinný dům, Josef se jen letmo pozastaví nad tím, že nikoho nenapadlo, že na domě má i on svůj podíl. Nic však nechce, kromě jednoho svého obrazu, ani ten však nedostane.

Zajímavá je na tomto místě analýza protikladných postojů Josefa a jeho příbuzných, kteří zůstali v Československu. Švagrová na Josefa útočí:

„Ty ses taky choval v určitých letech jako fanatik. Jak jsi měl ve zvyku hovořit o církvi! Všichni jsme se tě báli!“

(...) Říci, že se ho báli, byl nesmysl, mohlo se to týkat jen jeho gymnaziálních let, když mu bylo mezi šestnácti a devatenácti. Je docela dobře možné, že si tehdy dělal legraci z věřících, ale jeho posměšky nemohly mít nic společného s militantním státním atheismem a byly určeny jen jeho rodině, která nikdy nezmeškala v neděli mši, a proto vedla Josefa k tomu, aby se choval provokativně.

Pokusil se u stolu nesouvisle vysvětlit (jim i sobě) svou psychologii adolescenta, avšak slova mu jen s obtížemi vycházela z úst, protože fixovaný úsměv jeho snachy, zaměřený na něj, vyjadřoval neotřesitelný nesouhlas se vším, co říká. (...) A Josef byl dvojnásobně vinen: jednak jako adolescent, který hovořil špatně o Bohu, a jednak jako dospělý, který emigroval.“ (str. 64–65)

Bratra nechtěli komunisté pustit na studium medicíny, byl jimi pronásledován tak dlouhodobě a nepříjemně, že jednoho dne se podvolil a vstoupil do strany. Celá rodina pocítovala v sedmdesátých a osmdesátých letech vůči emigrantu Josefovi antipatie, protože svou emigrací jim tento „dezertér“ kazil kádrový posudek. Avšak – kunderovský paradox – Josef emigroval, protože nemohl snést zbabělé chování svých spoluobčanů:

Smutný hnus nad vlastním národem

„V srpnu 1968 provedla ruská armáda invazi do země; po několik týdnů řvaly ulice ve všech městech hněvem. Země dosud nikdy nebyla natolik domovem a Češi natolik Čechy. Opilý nenávistí byl Josef připraven se vrhnout proti tankům. Pak byli státníci země zatčeni, odvezeni pod dozorem do Moskvy a donuceni podepsat provizorní kompromis a Češi, stále ještě rozhněvání, se vrátili do svých příbytků. Asi o čtrnáct měsíců později, v den dvaapadesátého výročí ruské říjnové revoluce, vnucené zemi jako státní svátek, (...) přijel Josef svým automobilem do města svých rodičů. Ve městě zpomalil: Zajímalo ho, kolik oken bude potaženo rudými vlajkami, které v tomto roce porážky nebyly ničím jiným než signály podrobení se.

Vlajek bylo víc, než očekával: Možná je lidi vystavovali navzdory svému skutečnému přesvědčení, možná z opatrnosti, možná z určitého mlhavého strachu. Avšak přesto jednali dobrovolně, nikdo je nenutil, nikdo jim nevyhrožoval. Zastavil před domem své rodiny. V horním patře, kde bydlel jeho bratr, vlála obrovská vlajka, odporně červená. Josef velmi dlouho seděl v autě a přemýšlel o ní; pak zapnul zapalování. Cestou domů se rozhodl emigrovat.“ (str. 67–68)

Odpor a nedůvěra jsou tedy oboustranné a nepřekročitelné. Přitom emigrující Josef nejede do zahraničí jen proto, že by předpokládal, že by tamější lidi nebyli schopni kolaborace s cizí mocí. Jenže jede do země, o níž předpokládá, že se nedostane do cizího područí, a tak její občané nebudou vystaveni takové situaci jako Češi. Je to porážka.

V románu *Nevědomost* je ještě mnoho jiného, dál typicky kunderovského: podnětné, ale sporné. Zaujala mě ještě například tato pasáž:

„Povšimla sis, jak se po čtyřiceti letech komunismu buržoazie vzpamatovala jen za několik dní? Přežívala tisíci různými způsoby – někteří byli zavření, jiní přišli o zaměstnání, jiným se vedlo velmi dobře, měli vynikající kariéry, byly velvyslanci, profesory. Teď se jejich synové a vnuci zase společně vrátili, je to takové tajné bratrstvo, zmocnili se bank, tisku, parlamentu, vlády.

„Ty jsou opravdu pořád ještě komunistka.““ (str. 164)

Anebo:

„Sama myšlenka vlasti, se vši svou emocionální silou, je spojena s relativní krátkostí našeho života, který nám poskytuje příliš málo času na to, abychom si zamilovali jinou zemi, jiné země, jiné jazyky.“

Mnoho motivů se v Kunderových pozdních knihách týká nezastavitelného míjení času, stárnutí a zkušenosti. Tyto motivy v *Nevědomosti* sílí. Je to kniha starého muže, muže, který dosáhl určité, možná iritující, neurotické a jen dílčí, ale přece jen moudrosti. Kromě toho, nesporně profesionální mi připadá Kunderův literární styl. Umí psát.

Západní kritici mají pravdu, že *trapná* erotická dobrodružství, jimiž kniha končí, jsou vlastně v celém díle dost neustrojná. Avšak ta kniha nějak skončit musela – postelový závěr je o něco uspokojivější, než by byl závěr nijaký. V erotice ovšem nespočívá síla Kunderovy knihy. Mnozí západní kritikové namítají, že je tato Kunderova kniha příliš pedantská a příliš nepřesvědčivě esejistická. Už mu nepřijímají

jeho aprioristickou metodu, kdy si předem utvoří na věci vlastní názor, a pak o nich dělá svými příběhy a eseji pedagogické přednášky.

Kundera, jako apoštol nepoznatelnosti světa, činí pouze pokus aproximovat k pravdě. Předkládá svá pozorování jako provokace. A ty provokace sice nejsou nutně „pravdou“ (jako celou pravdou není nikdy nic), ale navzdory všemu, čím Kundera čtenáře (záměrně?) šťve, jsou pozoruhodným a důležitým materiálem k zamyšlení.

3. 1. 2003

Co číst a k čemu to vést

Lubomír Machala, Literární bludiště: Bilance polistopadové prózy, nakladatelství Brána/Knižní klub 2001, 192 Kč, 241 stran, ISBN 80-724313-90 nebo 80-242073-54

Lubomír Machala, odborník na českou literaturu z olomoucké univerzity, se pokusil o to, co někteří považují za nemožné: Odvážně vstoupil do chaotického prostoru české literatury, jak se rozvinul od pádu komunismu, a pokusil se svou knihou *Literární bludiště* poskytnout čtenáři základní orientaci o tom, co se v české literatuře za posledních dvanáct let děje. Je to čin skutečně průkopnický, neboť je opravdu sporné, zda vůbec je možno hodnotit a kategorizovat nejnovější literaturu (některé literární katedry na britských univerzitách jsou natolik extrémní, že vůbec nevyučují literatuře, vzniklé za posledních padesát let; namítají, že dosud není dostatečný odstup, aby bylo možno novější literární díla kompetentně hodnotit. Ten přístup je ovšem poněkud přehnaně opatrný: Analytik, který se zajímá o to, čím daná společnost žije v současnosti, nemůže dost dobře ignorovat její nejnovější kulturní projevy).

Otázkou ovšem zůstává, jaký vůbec význam má nejnovější česká literatura pro život společnosti: Od pádu komunismu ztratila literatura svou zástupnou, politickou funkci a není asi přehnané říci, že živoří marginalizovaně na pokraji společnosti. Vychází-li nový román v nákladu cca 400 výtisků, vliv na život společnosti bude mít asi dost malý. Odborníci na českou literaturu však poukazují na to, že malý zájem o literaturu může být i důsledkem toho, že kromě toho, že školy lidi dnes neumějí naučit, k čemu je literatura, lidé ani nevědí, co vlastně vychází, a nedovedou se v současné literární produkci orientovat. Z tohoto hlediska je Machalova příručka pro čtenáře velkou pomocí.

Autor svou knihu rozdělil do osmi kapitol; přibližně třetinu jeho knihy obsahují užitečné bibliografické informace.

Ztratilo slovo na váze?

Úvodem Machala shrnuje hlavní body debaty o literatuře, jak proběhla v prvních letech po pádu komunismu: Došlo k sjednocení dosavadních tří proudů české literatury: oficiálně povolené literatury *establishmentové*, literatury samizdatové a knih

vycházejících v exilových nakladatelstvích. Velké množství knih, vydaných po pádu cenzury v roce 1989, vedlo k zahlcení knižního trhu a paradoxně k tomu, že čtenáři ztratili o „zakázanou literaturu“ zájem.

V této souvislosti cituje Machala známé bonmoty některých literárních pozorovatelů z počátku devadesátých let, výroky o tom, že v demokracii „slovo ztratilo na váze“ (Jiří Kratochvil). Ví, že v české společnosti slovo dosud neztratilo svou traskavou sílu. O některých věcech se totiž prostě nemluví a vyjadřování určitých názorů se někdy v dosti konvenčně zaměřené společnosti dokonce znemožňuje. V této souvislosti se někdy jeví bědování spisovatelů, že jejich díla „nikdo nečte“, trochu jako výmluva: Možná, že leccos by lidé četli, „kdyby se to napsalo jinak“. Zajímavě poukazuje Machala (str. 16) na to, jak rychle se ukázalo, že někdejší samizdatová a exilová literatura je osvobozené většinové společnosti v podstatě cizí a že se „masového čtenářského ohlasu“ po pádu komunismu „dostává především knihám autorů z dřívějšího komunikačního okruhu, kteří se na psaní populární literatury zaměřovali už dříve. Rozšířila se až pamfletická kritika polistopadových poměrů, beletrizují se historické látky, ale největší přitažlivost má otevřeně erotická literatura (viz knihy Jana Pelce, Vladimíra Párala, Ivy Pekárkové či Barbary Nesvadbové).

Autenticitní literatura versus díla fantaskní

Už před Machalou konstatovali jiní literární vědci, že byla devadesátá léta v české literatuře charakterizována především vznikem tzv. „autenticitní literatury“, nejrůznějších deníků a memoárů. V opozici vůči autenticitní literatuře se pak vyskytla díla fantaskní, imaginativní, jejichž autoři byli také často označováni za postmodernisty (ať už to označení znamená cokoliv); jde především o díla Jana Křesadla, Jáchyma Topola, Alexandry Berkové, Michala Ajvaze, Daniely Hodrové a Jiřího Kratochvila.

Trochu mimo stojí populární knihy Michala Viewegha, jednoho z mála skutečně čtených autorů, jehož dílo vyvolávalo ostrou polemiku. Ať už však lze či nelze Vieweghovo psaní, které balancuje na hranici mezi kýčem a uměním, považovat za literaturu, Viewegh svým způsobem vytvořil celou novou literární školu, kterou Machala označuje za tzv. „palimpsestové psaní“, tedy psaní „la určitý autor, za literární parodii: Sem patří kromě Viewegha (*Nápady laskavého čtenáře*) i díla Jandourkova, Drašnarova, Vaňka-Úvalského a Urbanova.

Deníková a memoárová literatura

V 2. kapitole své knihy, věnované deníkové a memoárové literatuře, ohledává Machala nejprve kořeny tohoto druhu literatury u klasických děl z období dávno před rokem 1989 (Bedřich Fučík, *Čtrnáctero zastavení*, Jiří Kolář, *Prométheova játra*, Bohumil Hrabal, *Svatby v domě*, *Vita nuova*, *Proluky*, Jan Zábrana, *Celý život*, Ludvík Va-

culík, *Český snář*, Josef Hiršal a Bohumila Grögerová, *Let let*, Václav Černý, *Paměti*).

Móda „autenticitní“, deníkové literatury byla tak velká, že se začátkem devadesátých let pokusily *Literární noviny* publikovat deníkový seriál, který ovšem kritik Michal Špirit odmítl jako chabý. (Machala polemizuje s apriorními odsudky, jako je Špiritův, pronášenými suverénně na základě subjektivních soudů. Sám se snaží přistupovat k literárním dílům, o nichž píše, s tolerancí, odstupem a objektivitou. Paradoxně, právě to vyvolalo u některých pražských literárních odborníků o jeho knize ostré odsudky, o tom níže.) V oddíle o autenticitní literatuře rozbírá Machala Hrabalovu tzv. „hovorovou žurnalistiku“ (*Listopadový uragán*, *Ponorné říčky*, *Růžový kavalír*, *Aurora na mělčině*). Má pravdu, že literární debata o těchto Hrabalových pozdních textech z oboru „literární žurnalistiky“ (jak to charakterizoval Milan Jan- kovič ve své knize o Hrabalovi) zůstávala většinou na povrchu a že by stálo zato se k těmto textům vrátit.

Zdá se mi, že zůstal Hrabal i v této etapě své literární tvorby zajímavým a podnětným autorem. Hrabal byl vlastně jediným spisovatelem z plejády klasických „velkých es“ ze sedmdesátých a osmdesátých let (Škvorecký, Hrabal, Kundera, Havel) jimž se podařilo vydat podnětné literární svědectví o vznikajícím období postkomunismu. Hrabal ve své „hovorové žurnalistice“ podle mého názoru velmi podnětně navázal na základní charakteristický rys exilové literatury, kterou definují jako literaturu, snažící se vyrovnat s rozšiřováním českého obzoru konfrontací s jinými kulturními a civilizačními prostředmi.

Hrabal, zdá se mi, jako jeden z mála českých autorů pochopil, že rozšiřování malého českého obzoru směrem do světa – anebo naopak jeho nerozšiřování a defenzivní hájení „toho, co máme doma“ bude v nové době jedním z nejdůležitějších témat české společnosti. V Hrabalových *Dopisech Dubence* se silně projevuje toto téma „českého Honzy“ konfrontovaného s „velkým světem“ – často formou sebeparodie. Je to důležité téma.

Mezi „autenticitní“ literaturu zahrnuje Machala Vaculíkovy deníky z dětství a dospívání *Milí spolužáci*, Vaculíkovu knihu *Jak se dělá chlapec*, autorovu repliku na prózu jeho dočasné milenky Lenky Procházkové *Smolná kniha*, a dále i dopisy Vaculíkovy manželky Madly Jiřímu Kolářovi vydané pod názvem *Drahý pane Kolář...*, jimž se ovšem dostalo záporného kritického ohlasu v podstatě jako exhibicionismu bez valné literární ceny. Silně ovlivněn Vaculíkovým *Českým snářem* byl podle Machaly zjevně Martin Putna ve své „autenticitní“ *Knize Kraft*, která „na půdorysu vývojového románu“ líčí autorovu konverzi ke křesťanství a jeho další zážitky, podílející se na jeho zrání.

K autenticitní literatuře řadí Machala také populární biografie Vlastimila Brodského a Jiřího Sováka a konstatuje, že se v druhé polovině devadesátých let stává

vydávání deníků a vzpomínek jevem téměř sociologickým, bez literárních ambicí, neboť deníky už vydává kdekdo, každý politik, sportovec, zpěvák či tělesný strážce...

K autenticitní literatuře s psychotherapeutickými cíli přičleňuje Machala *Pestré vrstvy* od emigrovaného havíře Ivana Landsmanna, knihu, jíž se dostalo v roce 1999 velké pozornosti, a díla *Nejsi* a *Nečas* od Evy Kantůrkové, inspirované smrtí jejího manžela. Až provokativně otevřené jsou v této kategorii knihy Igora Chauna (*Deník aneb Smrt režiséra*) a Martina Fendrycha (*Jako pták na drátě*).

Proč škatulkovat: Existuje vůbec „postmodernismus“?

Třetí kapitolu své knihy začíná Machala teoretickou diskusí o kořenech a charakteristických rysech literární postmoderny. Poukazuje na to, že česká odborná veřejnost se studiu postmodernismu příliš nevěnuje a že „soustavnější tuzemskou reflexi postmodernismu do značné míry suplovaly texty slovenských literárních vědců, zejména Tibora Žilky“. Po sečtělém úvodu pak uvažuje o tom, která díla českých spisovatelů by snad šlo do této literární škatulky zařadit.

Osobně považuji celou definici takzvané „postmoderní“ literatury za značně nepřesvědčivou: Teoretické definice jsou totiž natolik mlhavé, že mi připadá, že lze za „postmoderní dílo“ označit v podstatě cokoliv. No a co z toho?

Podle Machaly postmoderní literatura destruuje ustálené modely, intenzivně pracuje s citáty, parodicky přehodnocuje původní texty, kritizuje racionalismus, ruší konvence a emancipuje vztah mezi spisovatelem a čtenářem. Postmoderní texty mají různohlasý charakter, pulsují mezi vážným a směšným, poukazují na rozpor mezi simulovaným a autentickým životem, upozorňují na konflikt mezi institucionální mašinérií a individuálními zájmy, věnují se sexu a hedonismu a zajímají se o rituály.

Za díla, stojící u kořenů české literární postmoderny, označuje Machala „parodickou románovou grotesku“ Vladimíra Párala *Profesionální žena* (1971) a historický román Vladimíra Neffa *Královnyn nemají nohy* (1973). K českému postmodernismu pak Machala přiřazuje tak různorodá díla jako např. *Návraty a jiné ztráty* a další texty od Sylvie Richterové, Kratochvilův *Medvědí román*, *Medorek* od Petra Placáka. Křesadlový *Mrchopěvce* a experimentální románovou trilogii Daniely Hodrové. Připadá mi, že jde o tak různorodá díla, že bych se je docela obával zařadit do jedné škatulky určitého literárního směru.

Při hodnocení díla Petra Koudelky (*Peříčka, peříčka*) se stal Lubomír Machala obětí (postmoderní?) mystifikace ostravského literárního vědce Martina Pilaře, který v jednom svém literárním článku cituje výroky (vymyšleného) „londýnského bohemy M. Sawyera“ (Sawyer=Pilař), který má – stejně jako Pilař – „manifestačně rezervovaný“ postoj k fenoménu postmoderny. Asi bychom neměli zařazovat

literární díla do škatulek, tvrdí Pilař prostřednictvím „M. Sawyera“, „nejpodstatnější sdělení nám stále unikají. Třeba to, že Koudelkův román je dobrý“.

Podrobněji pak Machala rozbírá v této kapitole další díla českých autorů, „ovlivněných postmodernismem“, Michala Ajvaze (*Tyrkysový orel*) („jeho dílo usiluje podvracet [...] konvence spojené se slovesným uměním“ – ale nemá to dělat každá originální literatura?), Petra Rákose (*Korvína čili Kniha o Havranech*) („postmoderní bajka s románovými dispozicemi“) a pak se mu do kategorie postmoderny vejde z české literatury opravdu hodně: Martin Komárek, Martin Nezval, Michal Viewegh, Jáchym Topol, Petr Ulrych...)

Martin Nezval „epicky kamufluje skutečné události“ a spoléhá na „otevřenost erotických scén“. Jeho nápaditost se však vyčerpává aluzivními názvy (*Anna sekretářka*, *Obsluhoval jsem prezidentova poradce*). Za postmoderní označuje Machala i Topolův rozsáhlý román *Sestra* i dílo Jana Křesadla, plné „pitvorností“ všeho druhu, které je – navzdory své sexuální explicitnosti a popisování nejrůznějších sexuálních deviací – dílem v podstatě moralistickým.

Závěr kapitoly věnuje autor diskusi jediného novějšího Kunderova románu, který vyšel česky, totiž *Nesmrtelnosti*, a podrobněji se zabývá hlavním tématem tohoto Kunderova díla, totiž ničivostí „propagandistického manipulování“, takzvané „imagologie“, které šíří novináři a pracovníci reklamních agentur. Zde Machala znovu poukazuje na to, jak minimální, bezvýznamnou roli má v současné době literatura, protože „raketový nástup imago-logů“ Kunderova *Nesmrtelnost* ve společnosti „vůbec nezbrzdila“. To je sice možná pravda, ale Kunderova *Nesmrtelnost* nicméně zpřístupnila veřejnosti přesvědčivou *protiargumentaci* vůči praxi reklamních manipulátorů a neseriózních novinářů a to je cenné. I když, samozřejmě, Kunderovy texty nelze číst prvoplánově – většina signálů, které vypravěč v Kunderových knihách vysílá směrem k čtenáři, je složitým způsobem podvracena. Obsahem Kunderova díla zdaleka není *jen* to, co nám vypravěč/spisovatel zdánlivě zcela jasně sděluje.

Ženská to má v Čechách těžké

Ve čtvrté kapitole je škatulkování snadné a do určité míry snad ospravedlnitelné: Autor se tu zabývá *literaturou, kterou píší ženy*. Právem však v úvodu vyjadřuje určité pochybnosti, zda je vůbec oprávněné oddělovat literární dílo od ostatních, nebo ho považovat za příznakové jen proto, že ho napsala žena. Za pomoci citátu z F. X. Šaldy („Žena z počátku chtěla příliš ukázati, že se vyrovná muži a dovede totéž co muž: Odtud ta literatura tendenční, moralizující, bojovná...“) vyjadřuje Machala určitý odstup od „feministické“ literatury, na níž mu vadí především její „ideologizace“.

Na této kapitole je zejména pozoruhodné, jak silně se odlišuje hodnocení „feministek“ v České republice od situace ve vnějším světě. Osoby, požadující rovnopráv-

né postavení žen, bývají, jak se zdá, stále považovány v českém prostředí víceméně za „extremisty“. Ostrou polemiku vyvolala Pavla Jonssonová, která – právem – protestovala proti voyeristickým tendencím v Halasově poezii: „Arbitři elegantiarum“ české společnosti jako Ivan Klíma a další její argumentaci absolutně odmítli.

Za nejvýznamnější české autorky považuje Machala Alexandru Berkovou, Zuzanu Brabcovou a Danielu Hodrovou. Autor se zmiňuje i o radikálně feministické autorce Carole Biedermannové a jejím díle o „uzurpátorsky bezohledném mužském principu“ *Mstivá kantiléna anebo rigor mortis anebo feministický nářez*, „muži jsou líná, stále plivající, svým vyměšováním a jeho produkty se pyšníci, arogantní, násilnická prasata“, kteroužto knihu označuje Machala za provokativní pamflet, jehož účelem je nabourat myšlenkové a jednací stereotypy; další knihy Carole Biedermannové na totéž téma označuje Machala prostřednictvím odkazů na literární kritiky za „neumětelské“.

Eva Hauserová se dostala k feministickému psaní prostřednictvím sci-fi a symbióza vědecké fantastiky a feminismu „zůstává jejím základním rysem“. „Není (...) sporu o tom, že feministická literatura je ze své podstaty tvorbou tendenční, a cele se tedy vyznačuje výhodami i nedostatky angažovaného psaní,“ píše Machala. Je to skutečně pravda?

Potíž je, že co považujeme za ideologické, jistě nutně závisí na našem vidění světa. Čtenáři – muži mohou považovat literární dílo, zabývající se problémy žen ve středoevropské společnosti, za čistě ideologické, ženy naopak většinou „mužskou“ literaturu, která tato témata pomíjí.

Základní feministickou výpověď, „bytostně drásavou a sebeodhalující“ je podle Machaly *Temná láska* od Alexandry Berkové. („Co všechno jsou lidi ochotni snášet ochromeni strachem ze samoty,“ – to je podle autora hlavní téma této knihy.) I v tomto díle však Machala objevuje určitou jednostrannost. I poslední knihy Zuzany Brabcové (*Rok perel*) a Ireny Douskové (*Někdo s nožem*) jsou inspirovány traumatizujícími zážitky, „nejednoduchým údělem ženy v současné společnosti“.

Méně „intenzivní protimužská útočnost“ se prý podle Machaly vyskytuje v dílech Terezy Boučkové (*Indiánský běh*) – Boučková zde píše o traumatech dcery, vyrůstající v rodině, kterou opustil záletný otec – disident Pavel Kohout, tematikou rozpadu rodiny se zabývá i Irena Dousková.

Až na hranici lidové literatury stojí zřejmě knihy Haliny Pawlowské; nakladatelství Ivo Železného se vyloženě specializovalo na produkci sentimentální ženské četby, založené na několika základních, stereotypních charakteristických rysech, které toto nakladatelství dokonce publikovalo. Populární romány s milostnou tematikou publikují také např. Radka Štefaňáková, Barbara Nesvadbová a Simona Monyová; ty dvě poslední bývají srovnávány s Michalem Vieweghem.

Jak se dnes čeští spisovatelé dívají do historie

V páté kapitole se věnuje Lubomír Machala prózám s historickou tematikou; jejich kořeny shledává až u Vladislava Vančury (*Obrazy z dějin národa českého*), Oldřicha Daňka, Vladimíra Křenera a zejména Jiřího Šotoly, který svými historickými díly *Tovaryšstvo Ježíšovo* a *Kuře na rožni* protestoval proti zotročující politice komunistického režimu normalizačních sedmdesátých let. Antiiluzivní historickou prózu psal i autor detektivek Václav Erben.

Po roce 1989 došlo k rozšíření okruhu historických témat, avšak kvalitativně začátkem devadesátých let vyniká podle Machaly apokalyptický román *Smrt svatého Vojtěcha* od Vladimíra Křenera, který mj. připomíná, že vznik českého státu je spojen s vyvražděním Slavníkovců a s bratrovraždou.

Jiným tématem, jehož kořeny najdeme už u Hrabala, jsou vztahy mezi Čechy a Němci, v dílech Václava Vokolky (*Pátým pádem*, vzniklo v sedmdesátých letech, vyšlo až 1996), Michaela Konůpka či Zdeňka Šmída (*Cejch*, 1992), podle něhož „budoucnost patří míšencům mezi Čechy a Němci“.

K významným rodinným kronikám či bilančním historickým dílům patří složitě strukturovaný a nikoliv dosud doceněný román Josefa Jedličky *Krev není voda*; rodové historie psali i Jan Vrak (*Obyčejné věci*, 1998, autor se zaměřuje na spjatost člověka a jeho osudů s krajem) a Jiří Drašnar (*O revolucích, tajných společnostech a genetickém kódu*, 1996).

Intimní sepětí s osudy předků nalezneme v *Kursu potápění* (1998) Jany Červenkové, historický román zaměřený antikomunisticky jsou *Kočíí životy* (1997) Edy Kriseové, podle autorky byl komunismus horší než nacismus.

Minulé rodinné příběhy obsahuje i poslední próza Daniely Hodrové *Ztracené děti* (1997), i tato kniha této autorky, stejně jako jiná její díla, je přesycena množstvím literárních a jiných odkazů a aluzí, motivů, které se navracejí a jsou rozvíjeny. Machala uvažuje nad tím, zda se autorčino ozvláštňování její prózy už nemění v manýru, možná, že „toho mystického oparu je už příliš“, poznamenává.

Postmoderním způsobem zpracoval ve své tetralogii *Ten, který bude* (1999) tradiční historickou látku Vladimír Macura. V jeho pojetí „jde o pimprlové divadlo“; vše je poznamenáno ironií a sarkasmem a stává se to fraškou a groteskou. „Postmoderní hravostí“ se projevuje i historický román Václava Vokolky *Cesta do pekel* (1999).

Závěrem kapitoly přiřazuje Machala k dílům s historickou tematikou i literární mystifikaci Josefa Škvoreckého *Nevysvětlitelný příběh anebo Vyprávění Questa Firma Sicula* (1998), dílo, které je pro Škvoreckého „naprostým [tematickým] vybočením“ z toho, co tento autor dosud psal: Je to fingovaná sbírka dokumentů, které navozují závěr, že staří Římané téměř vynalezli parní stroj. Hlavními tématy této, podle mého

názoru poněkud suché a nepřilíši úspěšné Škvoreckého pozdní knihy, je mj. vztah umělce a vládnoucí moci a „lidská bezmoc proti manipulátorům se skutečností“ – jak známo, Zdena Salivarová, Škvoreckého manželka, byla nespravedlivě obviněna ze spolupráce z StB. Genezí iluzí se v ironickém díle *Poslední tečka za Rukopisy* (1998) zabývá Josef (Miloš) Urban.

Čtivost na úkor hloubky a kvality?

V kapitole, věnované populárnější literatuře, rozbírá Lubomír Machala zejména dílo hojně čteného a hojně kritizovaného Michala Viewegha, Zdeňka Zapletala a Petra Šabacha, „autora prodlužujícího v české literatuře produktivní tradici hospodského vyprávění“. Populární literaturu se s náročněji koncipovanou tvorbou pokouší sjednotit Jan Jandourek, viz jeho román *Škvár* (1999), jindy píše Jandourek zcela obyčejnou, populární detektivku *Mord* (2000).

Jandourkem jako vzor uznávaný Josef Škvorecký publikoval v roce 1996 poněkud schematickou detektivku *Dvě vraždy v mém dvojím životě*, která je zároveň obranou jeho neprávem obviněné manželky, spisovatelky Zdeny Salivarové. Závěrem se autor zmiňuje o dvou v zahraničí populárních psavcích, v poslední době velmi stereotypně píšícím Ivanu Klímovi a trochu nápaditějšímu, i když často bombastickému Pavlu Kohoutovi. Machala poznamenává, že zejména Klímovu tvorbu přijímají čeští kritikové v současnosti „vlažně“ – k tomu podotkněme, že podle toho, co jsem před časem slyšel např. od tvůrců jednoho pravidelného literárního pořadu v rozhlase BBC, ani tam Klímův román *Poslední stupeň důvěrnosti* čtenáře zrovna neuchvátil.

„Zvláštnosti“ v dnešní literární tvorbě?

Do předposlední kapitoly své studie *„Ze zákoutí labyrintu“* umísťuje Lubomír Machala jednak autory, zabývající se tématem smrti (čelným z nich je Arnošt Lustig, který se neustále navrácí ke své zkušenosti z nacistického koncentračního tábora), nesmrtelnosti (Kundera, Kratochvíl) a pak tématem cesty. Sem zařazuje např. knihy Lubomíra Martínka, Filipa Topola, Ivy Pekárkové, Petra Placáka, Vladimíra Párala a Jiřího Stránského.

K „silným, přesvědčivým příběhům“ se navracejí ve svých dílech Roman Ráž, Věroslav Mertl, Marian Palla a někdejší „systematický rozbíječ příběhu“ Jiří Kratochvíl. K „plebejské“ literatuře, „pohledům zdola“ na společnost, řadí Machala především díla Vlastimila Třešňáka a Jana Pelce.

Výhledy do budoucna

Jaké má česká literatura možnosti a perspektivy? „Čím déle se zabývám literaturou, tím více se přikláním k názoru, že v umění (stejně jako v životě) už tady v podstatě

všechno bylo,“ uvozuje Lubomír Machala svou závěrečnou kapitolu a dodává: „Jestliže se však všechno jen opakuje, pak to, co je vnímáno jako aktuální, může v sobě ukrývat nadčasovou platnost.“ Přesto se však Machala v této závěrečné kapitole zabývá těmi autory, kteří podle jeho názoru v sobě skrývají určitý příslib pro budoucnost. Zajímavé je pro Machalu z toho hlediska především dílo Jiřího Kratochvily, emigranta Jiřího Drašara, jehož si autor cení především pro jeho (kunderovské?) varování před manipulativními tendencemi pánů současného světa. Obdobnou kunderovskou tematikou se zabývá i Petr Ulrych, autor novely *Srdce marnosti*, 2000), koncipované jako „hold velkému vzoru“, Milanu Kunderovi. Tématem manipulace s individuálním i společenským vědomím se zabývají i Bohuslav Vaněk-Úvalský, Martin Komárek a Jan Jandourek. Mezi další zajímavé „experimentátory“ zařazuje Machala Jana Balabána, Jana Vranka, Václava Kahudu a Miloše Urbana.

Sociologicky pasivní (?) přístup k literatuře

Záměrně jsem vypracoval předchozí relativně podrobný přehled Machalovy knihy, aby bylo zjevné, že jeho *Literární bludiště* má překvapivě jasnou, přehlednou a předem promyšlenou strukturu. Machala se podle mého názoru dosti úspěšně zhostil úkolu uchopit chaotický proud „osvobozené“ české literatury od roku 1989. Je dobře schopen se v tomto proudu orientovat a provést jím inteligentním způsobem i – neznalého – čtenáře.

Pro některé pražské literární kritiky a teoretiky se však stalo zásadní chybou, že se Machala rozhodl – jak jasně konstatuje v úvodu ke svému analytickému dílu – důsledně zachovávat od děl, o nichž v knize hovoří, *odstup*. Vědom si toho, že se zabývá nejnovější literaturou, jejíž hodnocení se může za pár let naprosto odlišovat od toho, co si o ní čtenář myslí dnes, přijal jako svůj prvotní úkol čtenáře o existenci těchto literárních děl *informovat*, nikoliv je *hodnotit*. Probíraná díla Machala ani nevychvaluje ani neodsuzuje. Jen občas se odhodlá nesměle podotknout, že ten či onen rys určitého literárního díla není možná úplně uspokojivý; často se po základní informaci o daném literárním díle uchyluje k téměř sociologickému přístupu: Referuje o tom, co o daném dílu napsali současní čeští literární kritikové – vidí to spíše jako sociální jev – než aby se sám uchýloval k razantním osobním soudům z literárních hledisek. Zaznamenává skoro všechny autory, kteří v současné době v ČR publikují literární díla, aniž by otevřeně hodnotil, který autor je „lepší“ či „významnější“ než jiný.

Machala většinu diskutovaných knih pouze popisuje, často z formálních i tematických hledisek. Zdá se, jako by si záměrně zakázal ptát se po účelu jednotlivých děl, na *funkci* toho či onoho literárního díla, co si předsevzalo a jak to splnilo. Chápu ale jeho postoj: Autor má pocit, že by takové hodnocení bylo nutně dobově omezené, a tedy svazující.

Podobně jako před časem Antonín Měšťan, i Lubomír Machala prostě čtenáři předkládá přehled a popis *toho, co dnes v literatuře je k dispozici*. Jeho dílo je návodem k tomu, co bychom si měli sami přečíst a utvořit si sami vlastní úsudek. Autor se práva na radikální hodnocení zříká.

Někteří pražští literární kritici Machalovu knihu pro její „neslanost/nemastnost“ proto odmítli. Tak Jiří Holý napsal v *Literárních novinách* (č. 38/2002):

„...na šířce autorovy empirie, znalosti materiálu tím více vyniká nedostatek hodnotící hierarchie. I když vezmeme v potaz, že to není právě snadné, neboť jde o živý proces, je právě zde viditelné úskalí Machalova přístupu. Promítá se to už do rozvrhu kapitol. Autor si látku nerozčleňuje soustavně chronologicky, generačně, žánrově, tematicky ani poetologicky. Každá z kapitol je založená na jiném principu a je odlišně strukturována.“

Holý pak Machalovi vyčítá, že někteří autoři v jeho knížce vůbec nejsou zastoupeni (Emil Hakl, Vladimír Binar, Milena Jesenská, Libuše Moníková) – jenže to vždycky najdeme někoho, kdo v nějaké knize „není“ – a možná právem ho kritizuje za některé drobnější terminologické nepřesnosti. Uzavírá: „Machalova kniha zůstala na polovině cesty. Nabízí množství faktů, inspirativních postřehů, ale chybí jí promyšlená a soustavná reflexe.“

Myslím ale, že musíme počkat.

20. 1. 2003

Lidství na skřipci

Jaroslav Vejvoda, *Jezdci noci*, nakladatelství Listen, Jihlava, 2002
265 Kč, 256 stran, ISBN 80-86526-02-X

Tomu, co nechápou někteří čtenáři *Britských listů*, že totiž kritizuje-li člověk arogantní, sobeckou a brutální moc jednoho státu, neznamená to, že snad podporuje brutální moc jiného státu, proti němž ten první koná nepřátelské akce, rozumí už dávno spisovatel Jaroslav Vejvoda (vlastním jménem Jaroslav Marek, nar. 1940, pseudonym používal proto, protože švýcarská vláda zakazovala přistěhovalcům politickou a publikační činnost!). V Praze Vejvoda vystudoval práva a do roku 1968 tam působil jako právník. Po sovětské okupaci emigroval do Švýcarska, kde zprvu začínal jako umývač nádobí, pak působil jako publicista a analytik sdělovacích prostředků.

V sedmdesátých letech vydal v nakladatelství 68 Publishers v Torontu, a po pádu komunismu pak v Čechách, dvě vynikající sbírky povídek *Plující andělé*, *letící ryby* (1974, 1990) a *Ptáci* (1981, 1991) a tři romány *Osel aneb splynutí* (1977, 1992), *Zelené víno* (1986, 1991) a *Provdaná nevěsta* (1991, 1995).

Vejvoda se vždycky soustřeďoval na osudy normálních lidí, citlivých, slušných, romantických jedinců s fantazií a se smyslem pro svobodu, v soukolí oficiálního, pedantského administrativního systému. Byli to lidé, kteří po sovětské invazi v roce 1968 opustili Československo, snad aby šli za svobodou: V západní, dusné, pro emigranty svázané demokracii ve Švýcarsku však s hrůzou zjišťovali, že mnozí jejich údajně svobodomyslní spoluobčané se prostitují a kolaborují se systémem v zájmu kariéry velmi obdobně tomu, jak by to jistě činili v komunistickém Československu. Zapírají své lidství a svou integritu.

Jaroslav Vejvoda žije od roku 1997 znovu v Praze a nedávno vydal nový román, *Jezdci noci* (2002), v němž syntetizoval své dosavadní vnímání světa. Kniha má ironický podtitul „rekonstrukce svazku“ a je to pokus dokumentárně zaznamenat propojené osudy několika jednotlivců, členů jedné rodiny a lidí, kteří se s nimi znali, lidí, které semlela moderní historie dvacátého století. Vejvoda zaznamenává *rozdírání lidství* útlakem totalitní mašinérie už od předválečného nacismu v Německu. Jeho hrdinky a hrdinové se stávají obětí byrokratického soukolí už od nacistické okupa-

ce, autor pak zaznamenává i brutalitu znásilňování sovětskými vojáky v roce 1945 i drastičnost odsunu Němců z Československa. Útlak pak samozřejmě pokračuje za komunistického režimu. Zklamáním, i když i hlubinou bezpečnosti, se v sedmdesátých a v osmdesátých letech stává pro některé protagonisty sice civilizované, ale zároveň sterilní a komisi Švýcarsko – domov to ovšem není.

Ani ani po pádu komunismu se Vejvodovým hrdinům nedostává ulehčení: Postou komunistického režimu je to, že národ se vynořuje zpoza komunistického útlu primitivní a zbídačený. Nelze dosíci *spravedlnosti* – na pořadu dne je nadále brutalita a úhybnost. Poctivost, slušnost a humanita zmizely. Že by snad nacismem a komunismem postižení občané směli doufat, že jim jejich někdejší přátelé po letech vrátí majetek, který si u nich uschovali? Ani náhodou: Nemáte-li potvrzení, podepsané před svědky, že jste si u někoho něco nechali, nemáte přece nárok! Je asi charakteristické, že hlavní metaforou pro Českou republiku se po přechodu hranic z Německa u Chebu pro švýcarského Čecha, umějíciho německy, a tedy nedůvěřivě odmítnutého jako „sudeťáka“, stává příhraniční bordel... Pokleslých podvodnických poměrů přitom zcela bezostyšně využívají na tomto „divokém Východě“ i západní firmy, které se tam vydaly podnikat.

Nejzajímavější na Vejvodově knize, která se snaží syntetizovat traumatickou stře-doevropskou zkušenost více než půl století, je pro mě jeho často velmi přesná, i když útržkovitá, reflexe postkomunistické současnosti. O útlu za nacismu a komunismu nalezneme totiž v české literatuře mnoho – přesné vyličení českého dneška z úhlu pohledu někoho, kdo má za sebou dlouholetou zkušenost života v zahraničí tak často nečteme. Ale chápu, proč se většina Vejvodovy knihy zabývá už minulým útlakem za dnes dávno mrtvých totalitních režimů. Autor se pokouší najít souvislosti a vysledovat, proč jsme v současnosti zrovna na tomto místě.

24. 4. 2003

O tom, jak život uplývá mezi prsty

*Irena Dousková, Doktor Kott přemítá, nakladatelství Petrov, Brno 2002
180 Kč, 174 stran, ISBN 80-7227-122-9*

V brněnském nakladatelství Petrov vydala Irena Dousková, jeho kmenová autorka, soubor dvanácti povídek z postkomunistické české současnosti. Knížka je to ne-smírně čtivá: Řemeslně připomíná Michala Viewegha, avšak texty Ireny Douskové dosahují hloubky, kterou Viewegh nemá.

Texty Ireny Douskové jsou stejně zábavné a plné humoru jako texty Michala Viewegha. Na rozdíl od Viewegha však její psaní není jen „legrace“. Dousková – na rozdíl od Viewegha – se nepodbízí čtenáři tím, že by ho utvrzovala v jeho předsudcích a stereotypech. Na rozdíl od Viewegha texty Ireny Douskové nekazí pachutí povrchnosti.

Dousková dokáže mistrně pozorovat a charakterizovat lidské vztahy – často prostřednictvím výstižné, ironické zkratky, jdoucí až k parodii. Umí psát to, na čem si vždycky zakládala česká próza: Dialogy. Ty především se stávají nositelem informací o životě.

Leitmotivem Ireny Douskové je deziluze, nedokonalost sama sebe i světa. Vztah mezi mužem a ženou je pro ní pastí, kterou na lidské jedince připravuje příroda, ve snaze přimět je k tomu, aby se rozmnožovali. Feromony způsobí dočasné sexuální okouzlení, takže lidé vstupují do manželství a plodí děti. Za několik málo let však chemické látky přestanou fungovat a lidé v textech Ireny Douskové s hrůzou zjišťují, s jakým neznámým, podivným a nesnesitelným člověkem se to octli v dlouholetém vztahu. Dousková je, zjevně, naplněním teoretického postulátu Colina Wilsona, podle něhož je literatura vždycky obžalobou života, málokdy obhajobou života.

„Proč já jsem s ní vlastně začal chodit? uvažuje doktor Kott. Co se mi na ní mohlo tak strašně líbit? Přemítá... Kozy! napadne ho téměř okamžitě. Měla moc pěkný kozy. Tenkrát... No dobře, a dále? Co dál? Doktor Kott přemítá. Kozy – napadlo ho opět po chvíli. No jo, sakra, já vím, ale co jinak? Ale ať přemítá, jak přemítá, nic jiného už ho v té souvislosti nenapadne, a tak se zase pomalu začne věnovat bramborám.“

Odcizení se násobí v důsledku vlastní nedokonalosti. Dousková umí velmi dobře charakterizovat pitomé muže, zvyklé na domácí pohodlí, vyžadující od manželky, aby jim vařila a uklízela, uzavřené ve své ješitnosti a samolibosti. Vládne nedorozumění, protože ani jeden z obou manželských partnerů nedokáže překročit vlastní stín. Dobrá vůle byla vyčerpána, ve vztazích chybí vstřícnost, citlivost a tolerance.

Vladimír Novotný napsal v doslovu k této knížce:

„Prazákladem těchto malých dramat, probíhajících v záměrně zvolené a také neustále zdůrazňované každodennosti, je v prvé řadě všeobjímající a všeprostopující tragigroteskní pocit lidské nedostatečnosti či nedokonalosti, v jejímž důsledku se pak ze všech přirozených emocionálních svazků (včetně rodičovských nebo sourozeneckých) stávají vazby téměř panoptikálního ražení a ladění. Ty samozřejmě mohou být kolikrát skoro neškodné, nejednou však z nich vzniknou taková klubka zla, která nedokáže rozplést snad ani příslovečný či pomyslný anděl strážný všech ponížených a uražených novodobých človíčků.

K nedostatečnosti a nedokonalosti našich životních poutí patří i přímo obsedantní touha ztotožnit se s typem člověka, jímž nejsme, žít od začátku života, které se vůbec nestaly.“

Tady se právě realizuje ono povědomí o nedostatečnosti a neuspokojivosti života. Je pro čtenáře varováním, ale i konstatováním, bez mentorování: Tak to prostě je.

Skončíme školu, vyjdeme do praktického života, a „co teď“? „To už je všechno?“ „Teď už to bude jen rutina, až do penze a do smrti?“ Postavy Ireny Douskové jsou implicitně plny této existenciální úzkosti. Jejím zdrojem je však především jejich vědomí své vlastní nedostatečnosti, které vede k tomu, že se ve světě nedokáží řádně realizovat, a jsou v něm tedy vlastně cizinci. Život je vždycky kompromis. Lidské vztahy jsou většinou selháním, intenzivní porozumění se sprázněnou bytostí neexistuje. Lidi žijí mimoběžně, protože každý vidí skutečnost jinak, v tom je Dousková až téměř kunderovsky skeptická.

Při čtení povídek Ireny Douskové člověka napadá ještě jeden kunderovský leitmotiv. Zejména v druhé části sbírky se jejími texty šíří melancholické, nostalgické vědomí nenávratnosti uplynulého času, nezadržitelné pomíjejivosti, jaký snad poprvé nalezneme v Kunderově povídce ze *Směšných lásek* „Ať ustoupí staří mrtví mladým mrtvým“. V tomto smyslu se mi texty Ireny Douskové zdají být – možná jen podvědomou – poctou tomuto nepřítomnému nestorovi české moderní prózy.

Mezi českými literárními kritiky je Irena Dousková, zdá se, považována za „umírněnou feministku“, zřejmě pro sarkastické, přesně vystižené portréty různých „nemožných“ mužů, které autorka líčí velmi přesvědčivě z citlivé ženského hlediska.

Myslím, že je neférové řadit Douskovou do tak omezené literární kategorie. Dousková má spadeno nejen na blbé chlapy, ale i na blbé ženské – předvádí jich celou, docela rozmanitou škálu – od pitomých krasavic až po snobské čtenářky Junga a Freuda. Její rejstřík je daleko širší, než by bylo šíření feministické ideologie: Sbírka obsahuje například i komické líčení uvažování dívky, která jede z žižkovské Ohrady tramvají na schůzku do kavárny Slávie s potenciálním nápadníkem, s nímž se seznámila prostřednictvím novinového inzerátu, a během dvacetiminutové jízdy městem propadne natolik snění o historii svého budoucího partnerského vztahu, který nutně – v jejích myšlenkách – končí po mnoha peripetiích katastrofálně, že když konečně do Slávie dorazí, dokáže nic nechápajícímu muži na schůzce jen vynadat. Na jiném místě karikuje autorka nejen „neschopného chlapa“, ale i jeho (feministickou) partnerku a její sestru, které nadávají, protože muž na záchodě nesklopil prkýnko:

„To tady pořád lítá takhle ve slipech?“ zeptala se sestry.
„Kdyby jenom to,“ mávla znechuceně rukou Kamila. „Nechce po sobě ani sklopit prkýnko na hajzlu. Zrovna jsme se kvůli tomu chytli.“
„Ale to bys měl, chlapče, to bys měl. Jestlipak by sis to dovolil v práci?“
(...) „Tohle kdyby udělal někde na Západě, tak se úplně znemožní,“ řekla Kamila.
„To víš že jo, a v některých zemích, třeba ve Švédsku nebo ve Švýcarsku, v poslední době vyžadují, aby chlapi při čurání seděli, pěkně úplně stejně jako ženský. Všechno ostatní se považuje za projev sexismu a mužského šovinismu, prostě za *faux pas*. Už se tam hromadně rušej žlábký a mušle.“
„Fakt, jo? To je správný. Jenže tady...“
„To víš, tady... znáš český chlapy. Beznadějný hulvátí a hovada.“
„A víš co? Přitom, to žádný pořádný chlapi ani nejsou. To je nejhorší.“

V jedné povídce máme pozoruhodně přesně zachycené „rodinné řeči“ příbuzných: Matek, tet a babiček, které se zmocnily připravované svatby mladé dívky a promítají si do organizačních příprav vlastní zábavu, předsudky, sympatie i antipatie. Mistrně napsané dialogy jsou mírnou stylizací posunuty do oblasti velmi zábavné komedie. V textu „Francouzská ryba“ opovrhne těhotná třicátnice svými plebejskými rodiči a těší se, až bude mít možnost přestěhovat se ze Smíchova do středostavovské vily rodičů svého partnera na luxusní Orechovce – pouze však jen do té doby, než je vystavena plnému náporu jejich snobství.

Emigrantství je téma, spojené se stárnutím, zmarem a odchodem z tohoto světa. Čtyřiašedesátiletý profesor fyziky, „Američan“, se v jedné povídce navrácí po letech na návštěvu do vlasti a z hrůzou zjišťuje, že jeho někdejší přátelé a lásky jsou zdevastováni časem. Tlaku času podlehne i on.

Motiv neporozumění, případně částečného prozření, a základního principu běžného života kolem nás – že pokud je i jen malá šance na to, aby se věc zkazila, zkazí se to – se navrací i v dalších povídkách sbírky.

Komická je i historka o dvou mladých mužích z malé pražské reklamní agentury Easy Way, kteří objeví pro své reklamní účely nadanou básnířku, studentku gymnázia z Vodňan, a pozvou ji na večeři, aby ji dostali do postele. Sedmnáctiletá gymnazistka se vůči nim přirozeně staví dost ostražitě, a tak nakonec – v podstatě omylem – skončí v úplně jiné hospodě a v posteli opilého čtyřicetiletého básníka, kterému „dalo dost práce, aby vůbec našel ,to místo.“ Poněkud trapný způsob, jak přijít o panenství...

Zábavné jsou i citace z „poezie“ které do soutěže o nejlepší reklamní slogan na šampón Sonet zasílají čtenářky ženských časopisů. Dousková umí profesionálně napsat pitomé básně i básně „dobré“. Je to zvládnuté umění persifláže:

„Nepotřebuji potravu
jen dobrý šampón na hlavu.
To úplně mi postačí
Šampón Sonet mám nejradši. “

Anebo:

„Když mě tisknou tvoje žhavé ruce
Strašlivě se rozbuší mé srdce.
Myslím při tom na šampón Sonet
Cítím ho totiž v koupelně vonět
Věřím tomu, že on je toho příčinou
že neodejdeš nikdy v životě za jinou. “

A lepší pokus:

„Ta něžná vůně, co to je?
Zavoněl déšť, anebo tvoje vlasy?
Miláčku, hádej! Oboje...
Teď bez ohledu na počasí
můj šampón tam a zase zpět
věrně tě bude provázet.
Přece se nebudeš bát krásy?
Přijď zase brzy přivonět. “

Přečetl jsem si *Doktora Kotta* Ireny Douskové s potěšením. Precizností vnímání života kolem sebe i mezilidských vztahů je to, myslím, autentická výpověď o životě v dnešní české společnosti s pozoruhodně obecným dosahem. Jsou to povídky, které se dají překládat do cizích jazyků a čtenáře zaujmou pro svůj lidský obsah, s nímž se může identifikovat každý. Od pádu komunismu v roce 1989 vznikla v české společnosti určitá realita, jejíž součástí jsou některé rysy, přetrvávající z období totality v stále silněji modifikované formě, a pak také rysy nové, které svědčí o tom, do jaké míry „visí“ česká společnost mezi svou někdejší příslušností ke komunistickému východu a silícími vazbami na západ. Povídky Ireny Douskové jsou pozoruhodným svědectvím o tomto přechodném období naší současnosti.

16. 6. 2003

Objektivní pohled objektivem

Štěpán Kotrba

Namísto úvodníku upozornění moralistům i fotografovaným

Objektivitu objektivu vnímám jako naturalismus naturismu – axiom nepřipouštějící výjimky ani retuš, natožpak vatikánský fíkový list. „Nezlob se na zrcadlo, když máš křivou hubu,“ říkala s oblibou má babička. Výchova k toleranci byla v mém dětství vzácná. A tak to, co uvidíte dále, je zastavená absurdita okamžiků, které mnohdy nebyly ani tak vtipné, ani tak groteskní. Třeba byly všední až nudné. Jako nudistická pláž za ranního kuro-pění. Jako dlouhá politická jednání, o nichž se laici stále domnívají, že jsou kvintesencí demokracie.

V zemích, kde mají politiky, kteří se negrimasí, mají sice mediální profesionály, ale přicházejí o vzácné ovoce – emoce. O mnohé, pouťově pestrobarevné okamžiky, které lidi – i politiky – dělají lidmi a odlišují je tak od vlastních voskových figurín. Pro mne zůstávají snímky politiků objektem nedestruktivního zkoumání jejich povah, archeologickým muzeem, které je plné zkamenělin. Zůstávají i prostředkem k odkrývání fíkových listů odvrácené strany životaběhu společnosti.

Pohledem, který není učesaný, a už vůbec nemůže být objektivní. I když je zkoumaný objekt objektivně zachycený objektivem....

Vše je fotografováno digitální zrcadlovkou Olympus E-10 s bleskem FL-40 a předádkami, na plné rozlišení 4Mpx. Většinu zde zobrazených snímků a 12 000 dalších v tomto rozlišení naleznete ve fotogalerii *Britských listů* na internetové adrese <http://www.blisty.cz/fotogalerie>.

Richard Seeman a jeho zlatovlasá múza

Torzo múz a moji rádčové z Českého rozhlasu

Pravidelným rituálem v rádiu veřejné služby je setkání rady moudrých – těch, kteří byli vyvoleni (čti: demokraticky zvoleni) bdít nad dodržováním principů služby občanům ve věcech tak citlivých, jako je objektivita zpravodajství, vyváženost vysílání, žánrová pestrost i umělecká kvalita.

Tito mužové a ženy neřídí rádio, jak byste si mohli představovat. Dohlížíjí nad jeho řízením... Někdy. Principem přežití jakékoliv osoby v politice je ovšem buď triumf vítězství a nadšení davů, strach z následků či obezřetné manévrování mezi Scyllou a Chabrydou.

Většina radních doposud přežila. Nikomu neublížili a někomu občas i pomohli.

Milan Blažek, Michal Pavlata, Ervín Kukuczka, Milan Uhde a Michal Prokop

Lid z Lidového domu a rozmanitost tváří

Podle politických představitelů poznáš stranu, mohlo by znít nové přísloví. Když občan zavítá mezi občanské demokraty, má někdy pocit, že jsou naklonováni. Jednoho od druhého nerozeznáš. Stejný věk, stejné tváře, stejná gesta, stejné vozy.

To v Lidovém domě člověk nalezne barvitější lidičky. Pouze si, odcházeje, povzdychne s mojí babičkou: „Jak je možné, že se nepovraždí navzájem, když jsou tak „jiní“?“ Po letitých zkušenostech ze života mezi politiky na levici i na pravici to také nevím.

Jedno vím jistě: že to není tím, že v sociální demokracii by byli demokraté sociálněji než jinde...

Miloš Zeman

Radko Hájek

Karel Machovec z Pozemkového fondu

Klausův CEP na Evropskou unií

V České republice se rozmohly pseudo-vědecké mimikry. Pořádají se přednášky a semináře. Tu k nutnosti udělat obchvat kolem města, tu k nutnosti jej neudělat. Každá ze stran si pozve „vědecké autority“ a ty mluví, mluví a mluví. Přitom o výsledku nikdy takovýto seminář nerozhoduje. Ale vypadá to jako „vědecké rozhodování“...

Nejinak tomu bylo 28. ledna 2002, kdy se sešlo mnoho moudrých hlav z ODS i odjinud, aby si vyslechly euro-realistickou rétoriku svých čelných figur a jejich příznivců. Vyslechly si ji. Utvrdily se ve víře. Toť vše. Bontonu bylo učiněno zadost.

Do Unie vstupuje ČR 1. 5. 2004.

Michal Tomášek, expert Komerční banky pro záležitosti Evropské unie

Dagmar Burešová, Jiřina Šiklová, Jiří Dienstbier

Monika Pajerová

„Intelektuálové“ a přímá volba prezidenta

4. února 2002 se ve stísněném sále Maďarského kulturního střediska sešli příznivci jiného politického směru, takzvaného „vítězství pravdy a lásky nad lží a nenávistí“. Přemýšleli, jak se obejít bez poslanců – a volit prezidenta přímými volbami...

Nevadilo jim, že přijetí zákona o referendu neprošlo několikrát, že přijetí zákona o přímé volbě prezidenta by si vyžádalo korekce ústavy a že pro ně nebyla podpora ani třetiny potřebného množství zákonodárců. Intelektuálové přemýšleli celé odpoledne. Impulsy a Naděje se setkaly – horoucí srdce a plamenné pohledy.

A představ si, že ta koloběžka měla táákovyhle řídítka...
Marek Benda a Milan Zuna

Správní řád

Z mála věcí mám strach. Ale když Stanislav Gross a jeho legislativci předložili do ústavněprávního výboru novelu správního řádu, hledal jsem po kapsách pas a přemýšlel, v které zemi bych chtěl žít. Protože představa o občanské společnosti, jaká vládne na ministerstvu vnitra, má do demokracie dost daleko. Ministra Grosse museli vyučovat pánové Křeček a Koudelka, Milošlav Výborný se také snažil. Ani nevím, v kterém koši ta projednávaná podoba novely nakonec skončila...

Její tvůrci však na vnitru pracují dál.

Pane Bože, dej, ať už to skončí...
Milošlav Výborný

Dávali věci *do pořádku*...

Hana Marvanová

Počátek volební kampaně 2002

Kdeže jsou ty Čechy mlékem a strdím oplývající ?

My jsme tady pouze náhodou...

Kterak politici ze všech stran lezli na kopec

Můžeme se ukájet opojnými vizemi kontinentálního internacionalismu či utěšovat tezemi o nevyhnutelnosti třídních rozporů. Ale paradigmatem dneška není osmihodinová pracovní doba či volební právo žen, stejně jako jím není národ. Nic než stále komercionalizovanější a primitivnější jazyk už nespojuje obyvatele české kotliny v národ. Stačí to?

Nejsou myšlenky, zbyl jen strach měšťáků o pole, domy, pozemky. A až je slavně „vybojují“ nad imaginárním nepřítelem, o to méně slavně je prodají za tytéž „marky“, které předtím odmítli...

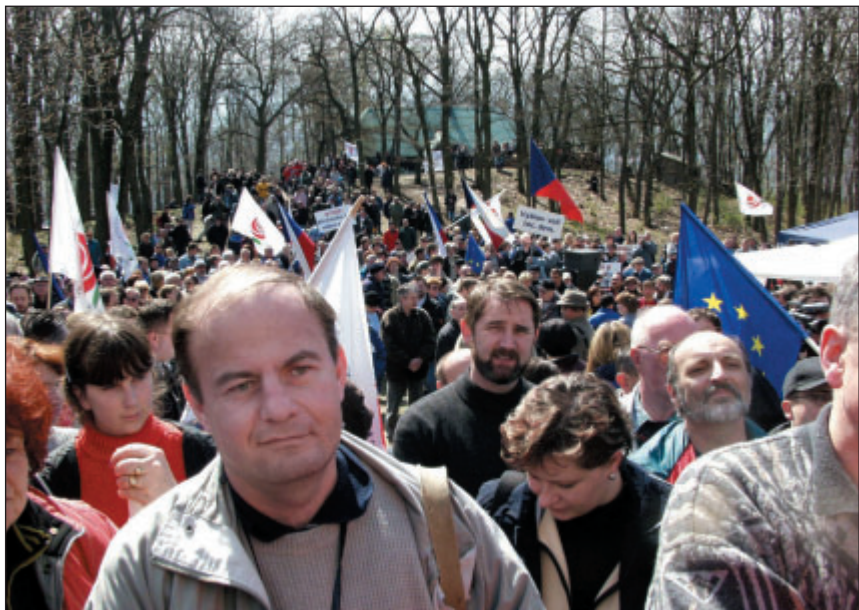
A politikové jim k tomu budou tleskat. Na Řípu se v roce 2002 vystřídali politici ČSSD, US, DEU, KDU-ČSL i ODS...

Ministr životního prostředí Miloš Kužvart na vrcholku Řípu ve zpceném „atombordelu“

Procesí voličů ČSSD namísto praporců národních praporce internacionální nese...

Radost z volebních vítězství a proher

15. června 2002 rozhodli občané o podobě parlamentu a tím i o struktuře možných koalic. První reakcí byl někde jásot a nespoutané oslavy, jinde skleslost a vystřízlivění z předvolební rétoriky. Heslem „Volte Klause“ uspěla ODS méně, než čekala. Stejně tak i Koalice, která to ale nesla statečně. V Lidovém domě na chvíli zapoměli, že vítězi sluší skromnost. Jen u komunistů vládla nálada smíšená. Někteří za uplynulých dvanáct let pochopili, že se v opozičních lavicích nesedí špatně. Jiní očekávali větší míru nespokojenosti a zapomněli, že společnost „výroby“ se změnila na společnost „služeb“. Uvědomělé dělnické třídy je dnes tak málo, že i Lenin by si dvakrát rozmyslel, než by střílel z Aurory...

Sekretariát pražské ČSSD

Jiří Metelec byl nakonec rád, že do Lidového domu nevzal manželku...

Volební iluze a šťastná realita - poslanec Melčák poslancem

Vladimír Špidla ví, že pokora před budoucností se vyplácí

Ministr životního prostředí Miloš Kužvar se spolu s místopředsedkyní Součkovou raduje. Předčasně.

Miroslav Svoboda:
Cesta do rozpočtového výboru je otevřená...

Štěpán Kotrba

Miloslav Ransdorf se na rozdíl od Jiřího Dolejše řídí heslem, že skeptik je poučený realista

Jan Zahradil využívá jedné z mála příležitostí, jak si vyzkoušet předsedovy brýle

Realistický přístup k výsledkům zavládl v sídle Koalice – v Národním domě na Vinohradech

Výsledky už zná jak tiskový
mluvčí, tak i Jan Kasal...

Koalování s koalicí

24. června 2002 začalo konkrétní dohadování o podobě budoucí vlády. Z uvažovaných scénářů (menšinová vláda ČSSD jistěná ad hoc, dvě opoziční smlouvy, velká koalice ČSSD – ODS, trojkoalice 101) zbyla zásluhou Vladimíra Špidly ta poslední varianta. Rozladění byli všichni, mimo ty, které si premiér vybral do vlády. Sociální demokraté tvrdili, že vláda s unionistickými ministry není možná z programových důvodů, unionisté brali své spojení se socialisty jako zradu voličů a křesťanům to bylo fuk.

Z Luxovy „klidné síly“ se stali pragmatiči šrámkovského stříhu. Hana Marvanová si myslela, že bude jazýčkem na vahách, a netušila, jaké překvapení jí budoucnost přichystá.

24. 6. Cyril Svoboda tuší, že tady pomůže už jen On

24. 6. Budoucí vládní partneři po prvním kole jednání

24. 6. Vladimír Špidla a Hana Marvanová na první schůzce (o koalici)

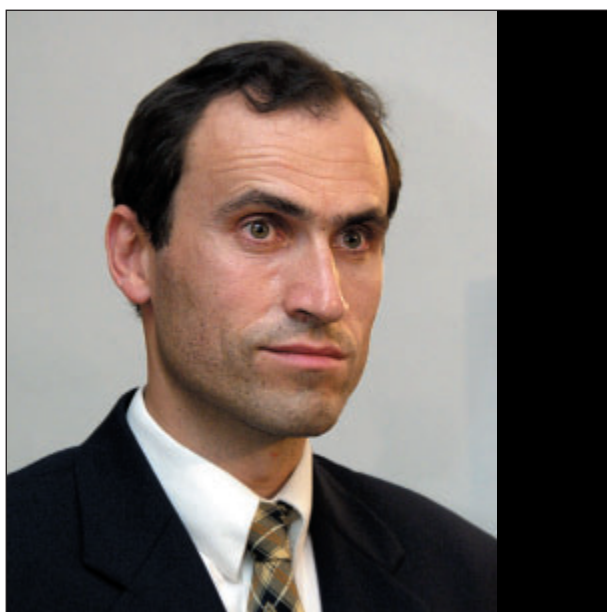
24. 6. Jan Kasal

Štěpán Kotrba

3. 7. Druhé kolo jednání - Jan Kasal, Slávek Sobotka, Stanislav Gross a Vladimír Špidla

7. 7. Tvář Ivana Pilipa
po posledním kole
nepotřebuje komentář

Spolu v opozici: Walter Bartoš a Miroslav Grebeníček

Uspořádávání uspořádání

A zatímco se vláda učila překládat slova z češtiny do češtiny tak, aby vzniklo jedno vládní prohlášení, orgány parlamentu se volily. Poslanci si rozdělovali křesla přesně tak, jak jim to zákon umožňuje – čili nestřídmě. Nicméně sedáků je ve sněmovně dost, a tak na každého něco zbylo. No řekněte, co mají taky jiného dělat?

Parlamentní veterán Kraus už ví, kde si sednout

Vidím, že vidíte dobře, pane Vidíme...

Představení

Vláda požádala o důvěru, opozice si poprvé vyzkoušela společnou pravolevou rétoriku, pospojovanou nacionalismem a konzervativismem, vláda důvěru dostala a ukliněna odešla vládnout.

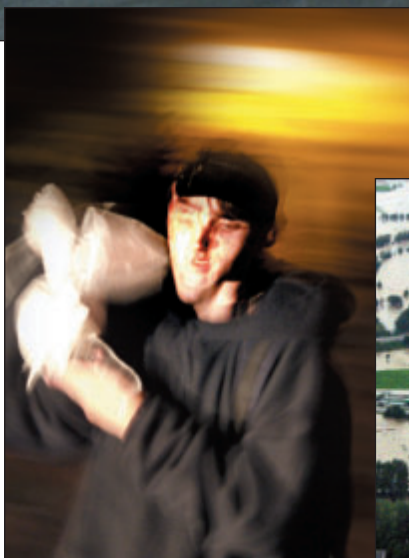
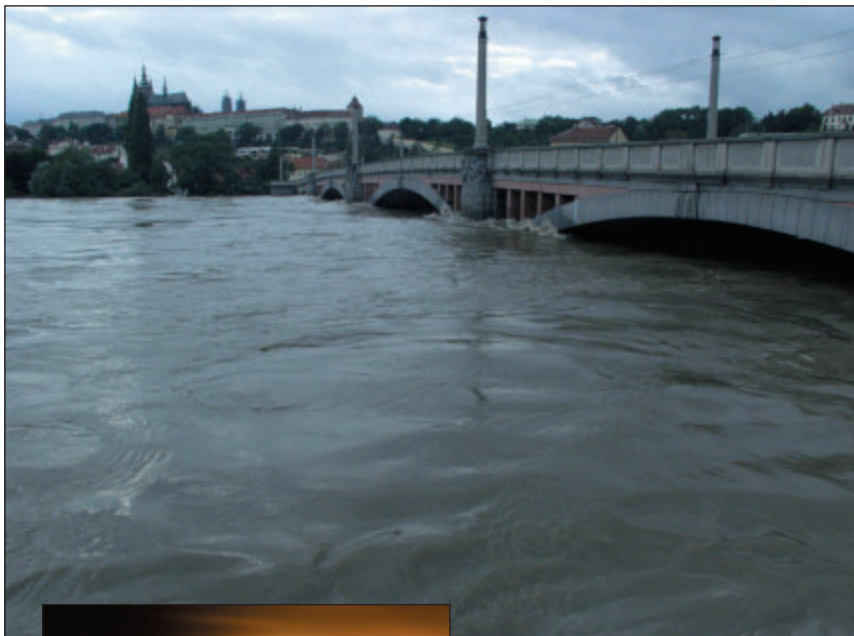
To asi zbude v čítankách po dnech, které vypadaly velmi nervózně a z pohledu médií dramaticky, ale zas tak o mnoho nešlo. Prostě – co chcete, vždyť to bylo jenom představení...

Jan Kavan naježený sněmovnou

Objektivní pohled objektivem

„Tisíciletá“ voda

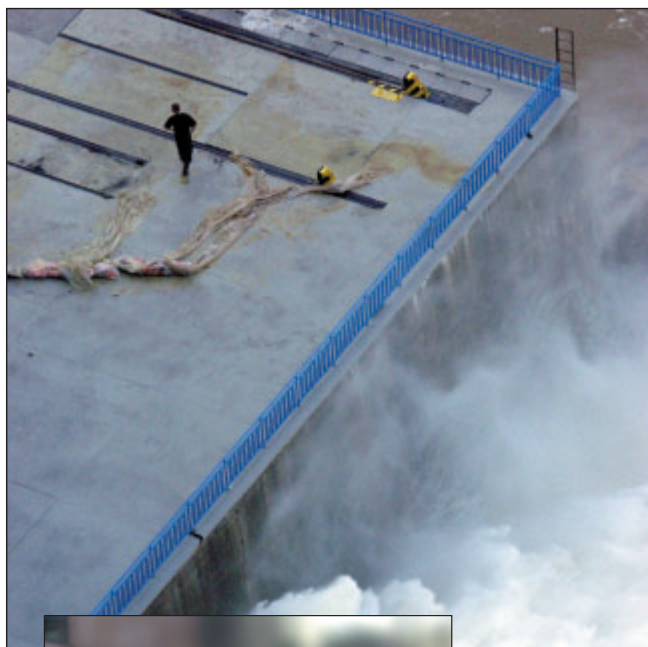

Politické hry brutálně přerušila voda. Povodeň byla stejně ničivá jako před lety, jen o něco lépe byl připraven na krizové situace stát.

12. 8. Praha

13. 8. Jižní Čechy

15. 8. Orlík

16. 8. Praha, Karlín

17. 8. Praha, Holešovice

18. 8. Litoměřicko

18. 8. Cestička k domovu

18. 8. Litoměřicko

18. 8. Terezín, pomník Leopolda Ulmanna

18. 8. Terezín

19. 8.
Praha, Malá Strana
u Karlova mostu

20. 8. Zálezlice

Volební podzim

*A tak zatímco léto 2002 bylo poznamenáno solidari-
tou nezatopených se zato-
penými, politici se připravova-
li na podzimní volební
střet. Vláda povodně přežila
bez větší úhony, i když pre-
miérovy „balíčky“ neprošly.
Jak tuto výhodu zúročit?*

Vladimír Špidla

Jitka Kupčová

Mediální setkání v Českém Krumlově

8. 10. 2002 Český Krumlov, ředitel ČT Balvín

Bývalý ředitel ČT
Mathé

Hledá se prezident. Zn.: Musí být sebevrah

Politická taškařice, zvaná prezidentské volby na tři etapy, začala dlouho předtím, než došlo k opravdovým nominacím kandidátů. Fakt, že „favorit“ Havel už nemůže být zvolen, vybudil mnohé k mnoha nápadům. Jejich šílenost či nerealizovatelnost nikomu nevadila. Sociální demokraté nominovali nejvíce kandidátů, ale kromě jejich mediální likvidace nedosáhli ničeho, i když měli parlamentní většinu.

Pravdu měl kdysi Miloš Zeman, když na tiskové konferenci řekl jako bonmot, že sociální demokracii může porazit pouze sociální demokracie...

Stalo se.

Petra Buzková si stále o Zemanovi myslí své

7. 12. 2002 Prezidentský kandidát Bureš vypadal celou dobu své životnosti dost vyplašeně

16. 1. 2003 „Úplně prázdný“ předseda ODS Topolánek

Hlavně nestávkuj, prosím...

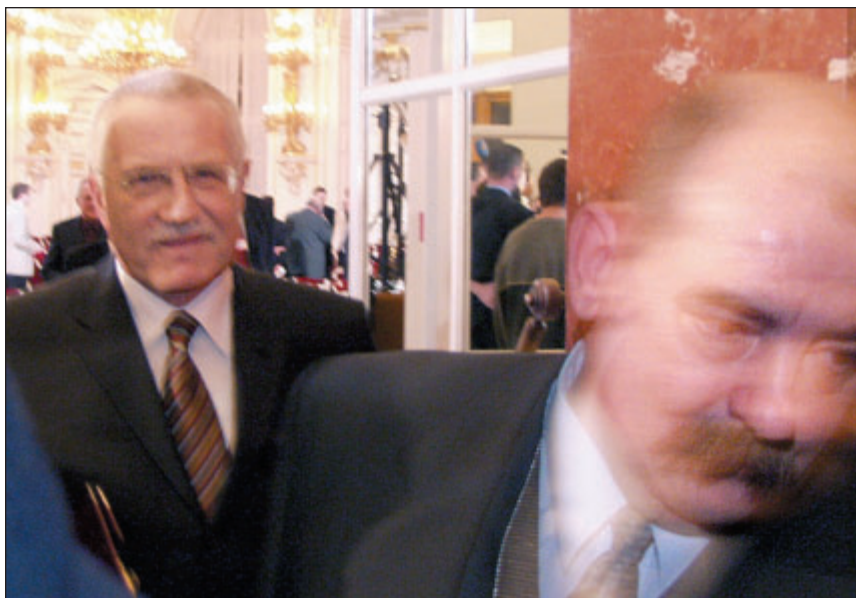

Štěpán Kotrba

28. 2. 2003 Komunistický poslanec Kohlíček předvídavě tušil, že volby budou dlouhé

28. 2. 2003 Vojtěch Filip stále doufá, že opozice není věčný úřed KSČM

28. 2. 2003 Spas se kdo můžeš, nový prezident přichází... Asistent senátora Falbra Šifta prchá ze sálu

28. 2. 2003 Poslanec Bílý

28. 2. 2003. Poté, co koaliční strany prokázaly neuvěřitelnou neschopnost dohodnout se na důstojném kandidátu, byl v posledním, třetím kole volby zvolen Václav Klaus. Poslanci a senátoři „splnili svůj úkol“.

Jak? To ukáže budoucnost.

28. 2. 2003 Ivan Langer

7. 3. 2003 Inaugurace
Jana Bobošíková

7. 3. 2003 Dagmar Havlová na recepci na počest inaugurace Václava Klause

7. 3. 2003 Pane prezidente, lid je na hradním nádvoří...

Poznámky

- ¹ <http://www.blisty.cz/txt.php?id=10332>
- ² <http://www.blisty.cz/txt.php?id=10583>
- ³ http://www.blisty.cz/files/2002/11/03/predstavenstvo-ageus_600.gif,
http://www.blisty.cz/files/2002/11/03/predstavenstvo-ageus_1480.gif
- ⁴ <http://www.blisty.cz/txt.php?id=14007>
- ⁵ <http://gayguide.net/Europe/Czech/Prague>
- ⁶ <http://www.blisty.cz/txt.php?id=10933>
- ⁷ <http://www.blisty.cz/txt.php?id=11104>
- ⁸ <http://www.blisty.cz/gal.php?id=226>
- ⁹ Fotoreportáže BL jsou zde: <http://www.blisty.cz/gal.php?id=233>,
<http://www.blisty.cz/gal.php?id=234>, <http://www.blisty.cz/gal.php?id=235>,
<http://www.blisty.cz/gal.php?id=236>, <http://www.blisty.cz/gal.php?id=237>,
<http://www.blisty.cz/gal.php?id=238>, <http://www.blisty.cz/gal.php?id=239>
- ¹⁰ <http://www.blisty.cz/txt.php?id=11616>
- ¹¹ Viz <http://www.psp.cz/sqw/text/text.sqw?C=1334&T=K1998PSP3T&q=1225&lem=1&d2=1&X=t>
- ¹² Viz <http://www.psp.cz/eknih/1998ps/stenprot/046schuz/s046398.htm>.
- ¹³ Další dokumenty a zvukový záznam diskuse je zde: <http://www.blisty.cz/txt.php?id=10021>
- ¹⁴ <http://www.blisty.cz/txt.php?id=10388>
- ¹⁵ Další podrobnosti a literatura jsou na adrese <http://www.blisty.cz/txt.php?id=14468>
- ¹⁶ <http://www.blisty.cz/txt.php?id=11121>
- ¹⁷ Viz <http://www.blisty.cz/gal.php?id=156>
- ¹⁸ <http://www.blisty.cz/txt.php?id=9871>
- ¹⁹ Plné znění srovnávací analýzy, tabulka i grafy jsou na adrese <http://www.blisty.cz/txt.php?id=12372>
- ²⁰ Projevy politiků necháváme v původní verzi bez redakčních (gramatických a stylistických) úprav.
- ²¹ Zdroj: www.ods.cz
- ²² <http://www.blisty.cz/files/2003/07/14/zprava2002.htm>

- ²³ str. 93
- ²⁴ <http://www.csaf.cz/index.php?clanok=135>
- ²⁵ <http://alarm.solidarita.org/index.php?id=281>
- ²⁶ <http://alarm.solidarita.org/index.php?id=296>
- ²⁷ <http://alarm.solidarita.org/index.php?id=160>
- ²⁸ <http://www.csaf.cz/index.php?clanok=104>
- ²⁹ str. 71
- ³⁰ <http://www.csaf.cz/index.php?clanok=111>
- ³¹ http://www.csaf.cz/distro_cz.php
- ³² <http://www.radiojeleni.cz/>
- ³³ „Podvratná“ rozhlasová diskuse, u níž byl Štěpán Kotrba přítomen:
<http://www.blisty.cz/txt.php?id=12112>, <http://www.blisty.cz/txt.php?id=12045>,
<http://www.blisty.cz/txt.php?id=11709>, <http://www.blisty.cz/txt.php?id=11686>
- ³⁴ <http://www.blisty.cz/txt.php?id=14860>
- ³⁵ <http://www.blisty.cz/txt.php?id=14888>
- ³⁶ <http://www.ceska-media.cz/gloss.html?gloss=2110>
- ³⁷ <http://www.blisty.cz/txt.php?id=11627>
- ³⁸ <http://www.radiotv.cz/stats/>
- ³⁹ Zde na str. 484–495
- ⁴⁰ <http://www.blisty.cz/txt.php?id=15155>
- ⁴¹ Další analýzy na toto téma viz <http://www.blisty.cz/his.php?sid=78>
- ⁴² <http://www.blisty.cz/txt.php?id=11119>
- ⁴³ <http://www.blisty.cz/txt.php?id=9588>
- ⁴⁴ <http://www.blisty.cz/txt.php?id=9589>
- ⁴⁵ <http://www.blisty.cz/txt.php?id=15359>
- ⁴⁶ tamtéž
- ⁴⁷ <http://archiv.radio.cz/palach99>
- ⁴⁸ zvýraznil JČ
- ⁴⁹ <http://www.blisty.cz/txt.php?id=10315>
- ⁵⁰ <http://www.blisty.cz/gal.php?id=43>, <http://www.blisty.cz/gal.php?id=165>,
<http://www.blisty.cz/gal.php?id=262>, <http://www.blisty.cz/gal.php?id=270>,
<http://www.blisty.cz/gal.php?id=279>, <http://www.blisty.cz/gal.php?id=285>,
<http://www.blisty.cz/gal.php?id=296>, <http://www.blisty.cz/gal.php?id=314>,
<http://www.blisty.cz/gal.php?id=317>, <http://www.blisty.cz/gal.php?id=324>
- ⁵¹ <http://www.blisty.cz/isu.php?id=1364>
- ⁵² <http://www.britskelisty.cz/9809/19980902c.html>, <http://www.britskelisty.cz/9810/19981023d.html>
- ⁵³ <http://www.britskelisty.cz/9710/19971014b.html>

- ⁵⁴ zvýraznil JČ
- ⁵⁵ zvýraznil JČ
- ⁵⁶ <http://www.blisty.cz/txt.php?id=12823>
- ⁵⁷ <http://www.blisty.cz/txt.php?id=9642>
- ⁵⁸ <http://www.britskelisty.cz/9905/19990517f.html#05>
- ⁵⁹ <http://www.blisty.cz/txt.php?id=14730>
- ⁶⁰ <http://www.blisty.cz/txt.php?id=14673>
- ⁶¹ <http://www.blisty.cz/txt.php?id=14597>
- ⁶² <http://www.blisty.cz/txt.php?id=12358>
- ⁶³ Recenze Brabcovy *Kytice* od Jana Čulíka je v *BL* zde: <http://www.britskelisty.cz/0103/20010319d.html>
- ⁶⁴ viz předchozí výbor z *BL ...jak Češi jednají*, Chomutov, 2000, str. 9–47, <http://www.britskelisty.cz/9910/19991018a.html>
- ⁶⁵ Rozhovor s Ivanem Jelínkem z r. 1990 je zde: <http://www.blisty.cz/txt.php?id=11698>
- ⁶⁶ *...jak Češi jednají*, Chomutov, 2000, str. 533–545, podrobněji německy ve sborníku *Im Dissens zur Macht*, hrsg. von Ludwig Richter und Heinrich Olschowsky, Akademie Verlag, Berlin 1995; <http://www.britskelisty.cz/9804/19980414e.html>
- ⁶⁷ <http://www.blisty.cz/txt.php?id=11927>

O autorech

Radek Mokřý (nar. 1964) původně gymnazista, pak povoláním chemik zpracování ropy a kapalných plynů. Do roku 1989 nebyl ochoten publikovat v jakémkoliv oficiální tiskovině. Od roku 1993 *Týdeník Mělnicko*, *Lidové noviny*, deník *Práce*, *Metro*, Radiožurnál, *Britské listy*. K tomu řada zaměstnání od hospodského přes investičního poradce až k obchodníku s pohledávkami.

Fabiano Golgo (nar. 1969) je brazilský novinář a antropolog, který od r. 1997 žije v České republice.

Štěpán Kotrba (nar. 1963) je grafický a reklamní designer, mediální a politický analytik, publicista. V letech 1990–92 člen redakce týdeníku *Mosty*, v letech 1996–2000 vydavatel a šéfredaktor měsíčníku *Pražský demokrat*.

Jan Paul (nar. 1956) je malíř, výtvarný kritik a publicista.

Jakub Žytek (nar. 1980) je student bohemistiky a latiny na FFUK v Praze.

Kathryn Murphy (nar. 1979) je absolventkou studia bohemistiky a anglistiky na Glasgow University.

Jan Čulík (nar. 1952) je novinář a vysokoškolský učitel. Vyučuje bohemistice na University of Glasgow ve Skotsku.

Rejstřík

A

Aalon, Barak 40
Abdulláh, Abdulláh 419, 423
Abrhám, Josef 504
Adams, Matt 162
Ajdí, Husajn Muhammad 580, 581
Ajdí, Muhammad Farah 580
Ajvaz, Michal 629, 632
Albrightová, Madeleine 583, 584
Alighieri, Dante 592
Alijev, Gejdar 371
Allen, Woody 550
Allende, Salvador 562
Ambrozek, Libor 221
Amin, Idi 574
Andersen, Hans Christian 237
Anhalt, Christian I., kníže 592, 596
Arkan (Ražnatovič, Zeljko) 576–577
Arnett, Peter 550
Asherová, Linda 618
Aurelius, Marcus 366

B

Bacon, Francis 386, 387
Bácz, Lajos 260
Balabán, Jan 636
Baldýnský, Tomáš 523–525
Balík, Stanislav 23–26
Balvín, Jiří 180, 453, 454, 455, 671
Bartoš, Walter 268, 663
Bass, Eduard 587
Bauer, Michal 607
Bek, Josef 448

Bělohradský, Václav 252
Bém, Pavel 156, 268
Benda, Marek 651
Bendl, Petr 260
Beneš, Eduard 219, 396, 466, 588
Beneš, Miroslav 252
Benešová, Libuše 268, 560
Benjamin, Walter 384, 388
Bergman, Ingmar 512, 545
Berková, Alexandra 629, 633
Berlusconi, Silvio 340, 371
Besser, Jiří 20
Bíba, Pavel 57
Biebl, Konstantin 608–609
Biedermannová, Carole 633
Bienová, Jaroslava 56
Bienová, Věra 57
Bienovi, manželé 56–58
Bílek, Petr 555
Bílková, Tereza 370
Bílý, Jiří 675
Binar, Vladimír 637
Birgus, Vladimír 313
Bittová, Iva 359
Blair, Tony 87, 340, 369, 374, 408, 421, 486, 487, 488, 489, 490, 494, 583, 584
Blažek, Milan 647
Blechová, Silvie 372
Blunkett, David 435
Bobošíková, Jana 456, 466–472, 473, 475, 476, 675
Bohr, Niels 443–445
Bomerová, Jana 314
Bondevik, Kjeli Magne 371
Borovský, Karel Havlíček 225, 226
Bořita, Jaroslav z Martinic 592
Bosková, p., úřednice na MZV 48
Boštík, Václav 319, 352
Boučková, Tereza 633
Bouška, Milan 449–456
Boyce, Michael 425
Brabcová, Zuzana 633
Brabec, F. A. 506, 519, 548, 679

Bradáčová, Soňa 61
Bradbury, Ray 194
Brahe de, Tycho 384
Brauner, František 225
Bremer, Paul 485
Brežněv, Leonid 280, 429
Bridel, Bedřich 387
Brodský, Vlastimil 511, 512, 630
Browne, Thomas 386
Brzezinski, Zbigniew 369, 374, 375
Březina, Karel 176, 178, 220
Bubeník, Jan 70
Budař, Jan 530
Budovec, Václav z Budova 594
Buchanan, Roderick 348
Bunyan, John 386
Burckhardt, Carl 578, 579
Bureš, Jaroslav 241, 242, 243, 244, 251, 252, 253, 297, 298, 473, 672
Burešová, Dagmar 650
Bürgermeister, Jan 220, 268
Buriánek, Petr 371
Burke, Michael 421, 422, 424
Burton, Robert 385
Bush, George W. 87, 88, 90, 93, 94, 108, 280, 340, 369, 370, 372, 373, 374, 375, 376, 418, 420, 425, 427, 429, 430, 434, 436, 484, 486, 487, 488, 492, 494, 522, 525, 526, 576
Bush, George sr. 482, 494
Bush, Kate 349
Bushová, Laura 429
Buxey, K. R. 346, 347
Buzková, Petra 221, 223, 230, 241, 243, 672

C

Caesar, Julius 366
Caine, Michael 531, 532
Callow, Simon 519
Campbell, Alastair 488, 490, 491, 584
Camus, Albert 267, 546
Casai, Csongor 528, 548
Castro Ruz, Fidel 70, 239
Cato, Marcus Porcius 366

Caudrová, Helena 328
Cibulka, Petr 35, 330
Cicero 366
Čísařovský, Tomáš 351, 352, 353
Clinton, William J. 90, 370, 418, 420, 583, 584
Collins, Phil 347
Colville, John 582

Č

Čálek, D. 539–541
Čapek, Karel 400–404
Čepička, Alexej 128, 208
Čermák, Miloš 373
Černý, Jiří 549
Černý, Karel 319
Černý, Václav 630
Červenková, Jana 634
Čiháková-Noshiro, Vlasta 344
Čulík, Jan 11, 107, 280, 350, 360, 361, 406–644, 679, 680
Čulík, Jan st. 531–535

D

Dačický, Mikuláš z Heslova 599
Daněk, Oldřich 634
Daschle, Tom 420
David, Jiří 304–306, 324, 337–342, 351
Dědečková, Jana 230
Dědič, Roman 39
Deyl, Rudolf ml. 448
Dickens, Charles 524
Dienstbier, Jiří 650
Dítětová, Jana 448
Ditz, Marek 32
Dobner, Gelasius 225
Dobrovský, Josef 225
Dolejš, Jiří 260, 658
Donne, John 386, 418
Dostál, Martin 342
Dostál, Pavel 221, 223, 230, 241, 278, 316, 320, 344, 389–390, 391–392, 673
Dostálová, Kateřina 268, 474, 475, 478, 560
Dousková, Irena 633, 640–644

Doyle, Christopher 532
Drašnar, Jiří 629, 634, 636
Drobný, Stanislav 335
Dubček, Alexander 438, 443, 445, 446, 571
Dunn, John 426–427
Duspiva, Zdeněk 200
Dvořák, Antonín 614

E

Ebert, Friedrich 479
Effa, Karel 519
Einstein, Albert 155, 512
Erben, Karel Jaromír 506
Erben, Václav 634
Euripides 366

F

Fabiánová, Vlasta 448
Fagen, Graham 347
Falbr, Richard 674
Falcký, Friedrich 592, 593, 594, 595, 597
Fárová, Anna 311, 312, 315
Fárová, Gabriela 326
Fendrych, Martin 631
Fikar, Ladislav 608, 610
Filip, Vojtěch 206, 244, 674
Filipová, Dagmar 57
Filla, Emil 319
Fischer, Petr 370, 374, 376
Fischer, Václav 222, 496–500
Fištein, Jefim 181, 357, 358–359
Fitzgerald, Francis Scott 465
Flanderková, Petra 418, 420
Forman, Miloš 506, 515–519, 520–521, 529, 537
Formánek, p., právník Dopravního podniku Praha 129
Foucault, Michel 396
Franz, Vladimír 317
Freud, Sigmund 642
Frič, Martin 448
Fučík, Bedřich 629
Fučík, Julius 398

Fukuyama, Francis 435
Funk, Jiří 32
Funke, Jaromír 348

G

Gabriel, Pavel 152
Gardner, Erle Stanley 221
Gedeon, Saša 528
Gersht, Ori 347
Gilliam, Terry 541
Gilligan, Andrew 489, 491, 493
Gingrich, Newt 92
Gladyš, David 499
Glass, Philip 512
Glattfelder, Gustl 476
Golgo, Fabiano 11, 69–120, 213, 238, 326, 360, 680
Gorbačov, Michail Sergejevič 222
Gore, Al 93
Gott, Karel 260, 351, 357, 457, 458, 509–510, 548
Gottelier, Luke 347
Gottwald, Klement 222, 447
Graubner, Jan 468
Grebeníček, Miroslav 297, 374, 467, 471, 663
Greene, Graham 531–535
Greenaway, Peter 550
Grodecki, Wiktor 78
Grögerová, Bohumila 630
Grombířík, Martin 197
Gross, Stanislav 46, 109, 111, 178, 219, 220, 230, 236, 240, 242, 243, 244, 252, 257, 258, 260, 261, 263, 277, 297, 298, 372, 409, 467, 473, 651, 662
Gruša, Jiří 570

H

Hájek, Igor 572
Hájek, Radko 648
Hakl, Emil 637
Halada, Andrej 463–465
Halas, František 432, 610, 633
Halík, Tomáš 251
Hall, Timothy 90
Hanč, Jan 545

Hanka, Václav 226
Hanzlík, Jan 543–546
Hanzlíková, Ludmila 31, 32
Hartmann, Jiří 59, 60
Hašek, Jaroslav 410, 411
Hauserová, Eva 633
Havas, Michal 540
Havel, Václav 108, 109, 111, 115, 142, 182, 206, 236, 237, 242, 244, 251, 253, 255, 268, 277, 280, 282, 293, 297, 298, 307, 308, 313, 331, 340, 369, 371, 372, 373, 374, 375, 395, 396, 397, 398, 403, 408, 432, 433, 446, 457, 458, 459, 518, 570, 571, 572, 573, 593, 630, 672
Havelka, Jaroslav 24
Havlová, Dagmar 338, 376, 676
Hearst, William Randolph 90
Hegerlíková, Antonie 448
Heisenberg, Werner 442–445
Hejl, Martin 155
Hejl, Vilém 590–600
Helms, Jesse 92
Herbeck/Hrbek, Antonín 70, 71, 72, 74, 76
Hippokrates 263
Hiršal, Josef 630
Hitler, Adolf 360, 361, 415, 416, 443, 447, 469, 494, 588, 601
Hodrová, Daniela 629, 631, 633, 634
Hoff, Miloš 32
Hoffman, Ivan 286
Hofhanzl, Čestmír 221
Holánová, Kateřina 530
Holcnerová, Hana 241
Holmerová, Lída 496–500
Holubová, Eva 541
Holubová, p., správkyňe daní 28
Holý, Jiří 612, 637
Holý, Ladislav 393, 396, 398
Hölzl, Zdeněk 333
Homér 366, 378
Honys, Zbyněk 453, 454, 455
Honzejek, Petr 286
Hostovský, Egon 613, 614
Hošek, Marián 156
Houfek, Milan 124

Hrabal, Bohumil 432, 629, 630, 634
Hrdina, Jiří 26–30
Hrubý, Václav 112, 204,
Hřebejk, Jan 359, 528
Hubač, Jiří 511
Hubálek, Slavomír 209
Huizinga, Johan 75
Huk, Jaroslav 40
Hurran, Christopher 208
Hůla, Jiří 340, 341
Hůrka, Josef 42
Hus, Jan 226, 393–399, 403, 412
Husajn, Saddám 84, 374, 486, 487, 489, 491, 493, 494, 575, 576, 583, 601
Husák, Gustáv 222, 280, 298, 564
Húska (Loquis), Martin 394
Huxley, Aldous 194, 196

Ch

Chalupný, Emanuel 411
Chaun, Igor 509–510, 548, 631
Chirac, Jacques 205, 340, 369, 374
Christo, Vladimirov Javacheff 319
Chruščov, Nikita Sergejevič 239, 565
Churchill, Winston 582, 583
Chytilová, Věra 505

I

Ibl, Petr 207

J

Jackson, Michael 505, 528
Jakoubek ze Stříbra 394
Jakubowicz, Karol 523
James, Clive 509
Jandora, Ambrož 592, 593, 594, 597, 598, 599
Jandourek, Jan 629, 635, 636
Janeček, František 260
Janečková, Zuzana 350–356
Jankovič, Milan 630
Janoušek, Lubomír 29
Janoušek, Pavel 591

Janžurová, Iva 528, 536
Jařab, Jan 117, 272
Jasný, Vojtěch 448
Jazairi, Martin 418, 420
Jedlička, Josef 411, 634
Jelínek, Ivan 587–589
Jemelka, Ivan 33, 34, 286
Jesenská, Milena 637
Jezdinský, Karel 482
Jirásek, Alois 221
Jirsa, Jaromír 25
John, Radek 357
Jonssonová, Pavla 633
Juliana, holandská královna 575
Jung, Carl Gustav 642
Jungmann, Josef 225
Jungmann, Milan 602, 608, 619
Jurza, Michal 437, 440
Justitz, Alfréd 319

K

Kačer, Jaromír 508
Kaddáfí, Muammar 574
Kafka, Franz 535, 601
Kahuda, Václav 636
Kachyňa, Karel 448
Kalabis, František 59, 61
Kalašnikov, Michail 578
Kalousek, Miroslav 62, 206, 221, 471
Kantor, Ladislav 571
Kantůrková, Eva 631
Karas, Jiří 467, 471
Karel IV. 395, 396, 398
Kasal, Jan 234, 467, 471, 659, 661, 662
Kasík, Václav 290, 291
Kasl, Jan 114, 220, 313, 315
Kastner, Jan 545
Kavan, Jan 47–51, 107, 108, 109, 111, 205, 206, 207, 209, 259, 572, 664
Keane, Fergal 423, 424
Keane, John 572
Kelly, David 491, 493

Kendalová, Bridget 421, 422
Kerel, Jan 333
King, Larry 359
Klas, Jan 207
Klaus, Václav 87, 90, 211, 212, 220, 221, 223, 229, 230, 232, 238, 243, 244, 245,
248, 251, 252, 253, 255–267, 268, 294, 297, 298, 337, 457–458, 459–460, 494, 515,
557–561, 564, 649, 655, 674, 675, 676
Klepetko, Bohumil 419
Klíma, Ivan 633, 635
Klíma, Ladislav 349
Klíma, Michal 241
Klíma, Tomáš 42
Klimeš, Petr 449, 454
Kmoch, František 517
Knížák, Milan 316–320, 324, 325, 344, 351
Kocáb, Michael 507
Kočí, Richard 324
Kodet, Kristian 350, 351, 352
Kodl, Jindřich 176
Kohák, Erazim 252, 410, 591
Kohlíček Lubomír 674
Kohout, Pavel 562–573, 633, 635
Kokolia, Vladimír 351
Kolář, Alexandr 59
Kolář, Jiří 372, 629, 630
Kolář, Petr 110
Kolář, Robert 234
Kolařík, František 358, 359
Komár, Vladimír 60, 61
Komárek, Karel 496
Komárek, Martin 632, 636
Komenský, Jan Ámos 384–388, 396, 398
Kondr, Milan 221
Koniáš, Antonín 472
Konůpek, Michael 634
Kopaněva, Galina 514
Kopečný, Jiří 275
Koperník, Mikuláš 384, 386
Körner, Vladimír 634
Kosatík, Pavel 562–573
Kotrba, Štěpán 11, 74–76, 112, 116, 124–129, 144–150, 155, 160–300, 645–676, 680

Koudelka, Petr 631
Koudelka, Zdeněk 651
Koukal, Jan 221
Koutecký, Pavel 507–508, 516
Kovandová, Jarmila 324
Kovanic, Jan 254
Kožený, Viktor 211
Králík, Jiří 504, 548, 551
Kratochvil, Jiří 629, 631, 635, 636
Kratochvílová, Michaela 370
Kraus, Jan 456, 548
Kraus, Michal 242, 663
Krbůšek, Jaroslav 304, 343
Krejčík, Jiří 512
Krejčířík, Vít 31, 32
Kreuzmann, František 448
Kriegel, František 438
Kriseová, Eda 634
Krtěk, p., vodohospodář Českých drah 57, 58
Kruta, Vladislav 330
Kryl, Karel 549–550
Křeček, Stanislav 257, 331, 651
Křesadlo, Jan/Pinkava, Václav 611–617, 629, 631, 632
Kříženecký, Miroslav 251, 252
Kubík, Jiří 210
Kubíková, Dita 47, 48, 49, 50
Kubišová, Marta 180
Kubišta, Bohumil 360
Kučera, Miloslav 230
Kudynová, Věra 498
Kühnl, Karel 221, 233, 236, 653
Kuchařová, Michaela 128
Kukuczka, Ervín 647
Kundera, Ludvík 566
Kundera, Milan 509, 518, 601–610, 611, 615, 618–627, 630, 632, 635, 636, 641
Kupčová, Jitka 176, 670
Kužvart, Miloš 654, 656
Kwasniewská, Jolanta 376
Kytka, Ivan 456

L

Ládin bin, Usáma 207, 340, 416, 419, 421, 422, 424, 574, 578
Lamser, Jan 32
Landsmann, Ivan 631
Langer, Ivan 59, 60, 178, 206, 220, 268, 467, 478, 560, 675
Laudát, František 158
Lauder, Ronald 91
LeBor, Adam 373
Lem, Stanislav 65–66
Lenin, Vladimír Iljič 181, 222, 263, 655
Leonardo, da Vinci 386, 387
Lewinská, Monica 583
Lexa, Tomáš 327
Lhoták, Kamil 319
Liehm, Antonín J. 514, 515
Lindauerová, Lenka 304, 305
Líšek, Prokop z Líškova 592, 598
Liška, Pavel 528, 530, 548
Lhotský, Ivan 204
Lobkowicz, Jiří 218
Loewy, Jiří 377
Lomnický, Šimon z Budče 590–600
Loyne, David 423
Luco, Michal 148
Lukašenko, Alexander 84, 371, 372
Lukeš, Jan 514
Lustig, Arnošt 357, 358–359, 635
Luther, Martin 393
Lux, Josef 223, 248, 660

M

Macek, Miroslav 268, 560
Macura, Vladimír 634
Madonna 245
Mach, Jan 325
Machala, Lubomír 431, 612, 613, 628–637
Machalická, Jana 344
Machiavelli, Niccolò 208, 262
Machovec, Karel 649
Mánková, Ilona 23, 24, 25, 26
Mansfeld, Bruno 592

Marek (Vejvoda), Jaroslav 638–639
Mareš, Petr 260, 263, 297, 471
Mareš, karikaturista 472
Marr, Andrew 422
Marriner, Neville 519
Martial 366
Martínek, Lubomír 635
Marvan, Jaroslav 448
Marvanová, Hana 113–116, 206, 221, 232–235, 236–237, 238, 241, 244, 263, 297, 472, 652, 660, 661
Marx, Martin 130–140
Marx, Karel 94, 164, 181, 222, 436
Masaryk, Jan 398
Masaryk, Tomáš Garrigue 225, 227, 258, 265, 393, 395–398, 403, 459, 482, 487
Masaryková, Alice 403
Masopustová, Lucie 47–51
Máša, Pavel 376
Mašínová, Jelena 567
Mašita, Karel 107
Mathé, Ivo 180, 331, 671
Matonoha, Jan 620
Matulka, Dalibor 176
Mazel, Michal 272, 275
Mejstřík, Martin 507
Melčák, Miloš 656
Melezínek, Jaroslav 23
Merta, Vladimír 549
Mertl, Věroslav 635
Měšťan, Antonín 637
Metelec, Jiří 655
Meyers, Richard 422
Middleton, Thomas 574
Michálek, Vladimír 510, 512
Michelangelo Buonarroti 334, 360
Mikšová, p., asistentka dr. Balíka 23, 25
Miloševič, Slobodan 583, 584
Miró, Juan 319
Mlynář, Vladimír 176, 177, 178, 220, 221, 263, 297
Mlynář, Zdeněk 438
Mňačko, Ladislav 206
Modráček, František 243

Mokrý, Radek 11, 12–67, 124–129, 151–154, 680
Moníková, Libuše 637
Monroe, Marylin 338
Monyová, Simona 633
Moore, Henry 319
Moore, Michael 522–527
Moravec, Ivan 519
Moravec, V., policejní podporučík 475, 476
Moravec, Václav 108, 109
Morávek, Vladimír 529–530, 544, 546
Moserová, Jaroslava 254
Motejl, Otakar 241, 242, 298
Mothersolová, Jessie 400–404
Mozart, Wolfgang Amadeus 517, 518, 519, 521
Mozartová, Stanci 521
Muchka, Martin 230
Murphy, Kathryn 11, 382–404, 680

N

Načeradský, Jiří 324, 325
Najbrt, Marek 510, 548
Neff, Ondřej 376
Neff, Vladimír 631
Němcová, Božena 615
Němec, Pavel 257
Nepomucký, Jan 398
Nespala, Marek 477
Nesvadbová, Barbara 629, 633
Neumann, Jiří 326
Newsome, Geoffrey 400
Nezval, Martin 632
Nezval, Vítězslav 401
Niessner, Harry 80
Nikl, Petr 324
Nohavica, Jaromír 506–507, 519, 549, 550
Nováková, Nikola 317
Novotný, Michal 109, 111, 112
Novotný, Miroslav 330
Novotný, Ota 257
Novotný, Vladimír 611, 641
Noyce, Philip 531–535

O

Ondříček, Miroslav 514, 515, 517
Opletal, Jan 398
Oriešek, Peter 334, 335
Orwell, George 194, 542
Osborne, John 384
Oslzlý, Petr 571
Otáhal, Milan 253–254
Ujezdský, Marcel 41
Ovidius 366

P

Pajerová, Monika 209, 218, 650
Palacký, František 225, 402
Palach, Jan 333, 398, 412, 438, 589
Palivec, Josef 610
Palla, Marián 635
Pantůček, Dominik 11
Papoušek, Vladimír 611
Páral, Vladimír 629, 631, 635
Parkanová, Vlasta 207
Patočka, Jakub 221, 358, 391
Patočka, Jan 397
Paul, Jan 11, 141–143, 144–145, 146–150, 280, 302–362, 601, 606, 680
Paule, Michal 23, 24, 25
Pavlata, Josef 268
Pavlata, Michal 647
Pavlátová, Michaela 543, 546–547
Pawlowská, Halina 633
Payne, Jiří 221
Pehe, Jiří 442, 446, 483
Pecháček, Pavel 288, 481, 483
Pejřil, Miloslav 40, 41
Pekárková, Iva 616, 629, 635
Pelc, Jan 629, 635
Pelikán, Jiří 518
Peňás, Jiří 613
Penkovskij, Oleg 579
Peřinová, Jitka 606
Pešek, Pavel 236
Petrarca, Francesco 592

Piaf, Edith 537
 Picasso, Pablo 319
 Pícha, Alexander 287
 Pilař, Martin 631, 632
 Pilařová, Daniela 97
 Pilip, Ivan 70, 234, 236, 237, 238, 297, 662
 Pithart, Petr 30, 251, 253, 297, 298, 567, 571
 Placák, Petr 631, 635
 Platon 95, 366
 Plautus 366
 Plíhal, Karel 506
 Pohanka, ing., náměstek SDC, Hradec Králové 58
 Pokorný, Petr 324
 Pokorný, Radek 474, 475, 477
 Polański, Roman 550
 Polívka, Bolek 541
 Pospíšil, Aleš 49
 Posselt, Berndt 472
 Pošusta, Pavel 429
 Potůček, Martin 253
 Pražák, Emil 590
 Presley, Elvis 509, 525
 Primaudaye la, Pierre 385
 Procházka, Libor 34
 Procházková, Lenka 630
 Prokop, Michal 647
 Prokš, Josef 210
 Příhoda, Petr 253
 Puškin, Alexander Sergejevič 619
 Putin, Vladimír 375
 Putna, Martin C. 630

R

Rákos, Petr 632
 Ransdorf, Miroslav 255, 268, 297, 374, 467, 658
 Raphael 360
 Rašín, Alois 266
 Ráž, Roman 635
 Reagan, Ronald 92
 Reinl, Harald 513
 Reinsberg, Jiří 539–541

Remundová, Theodora 536–538, 544, 545
Renč, Václav 610
Rendlová, Eliška 250
Rezková, Miluše 217
Riddell, Peter 374
Riefenstahlová, Leni 360–362
Rieger, František Ladislav 225
Richterová, Sylvie 631
Ripl, Josef 570
Robertson, George 376
Rodin, August 334–336
Rogers, Brett 346, 347
Róna, Jaroslav 319
Roth, Philip 602
Rott, Vladimír 442
Roubíček, Jiří 28, 29, 30
Röper, Jörn 473
Ruml, Jan 230, 244, 260, 261, 331, 472, 507, 508
Rumlová, Lilian 58
Rumsfeld, Donald 420, 421, 424, 494, 525
Rusnok, Jiří 471
Rutlík, rytíř Arnošt z Houslic 595, 597
Rychetský, Pavel 221, 241, 474
Rziepel/Jánský, Karel (Citron) 109, 110, 111, 213

S

Sacchur, Stephen 418, 424, 425
Sadovská, Pavla 40, 41
Salgado, Sebastião 310–315
Salieri, Antonio 519, 520, 521
Salivarová, Zdena 536, 635
Sartre, Jean Paul 164
Saudek, Jan 311, 312
Savický, Nikolaj 180
Sawyer, Martin (Pilař, Martin) 631, 632
Seeman, Richard 647
Sezer, Necdet 369
Shaffer, Peter 517, 518
Shafran, Nigel 347
Shearer, Lesley 348
Shennar/Šenar, Martin 71

Schein, Edgar 75
Schell, Maxmillian 570
Schmidt, Helmut 183
Schröder, Gerhard 369, 375, 376
Schulz, Milan 482
Schwarzenegger, Arnold 245
Simpson, John 574–586
Singer, Michal 352
Skácel, Jan 621
Slačálek, Ondřej 273, 274
Sláma, Bohdan 505–506, 528, 537, 544, 545
Slánský, Rudolf 565
Slavata, Vilém 592
Slavická, Milena 339, 340
Slavínský, Vladimír 448
Slonková, Sabina 107, 109, 111, 112, 204, 205, 206, 210, 213
Smith, Iain Duncan 422
Smith, Roger 524
Snow, Jon 414
Sobotka, Bohuslav 232, 257, 261, 297, 662
Sokol, Jan 298, 457, 458
Sokrates 366
Sommer, Jakub 504–505, 516, 548
Somrová, sl., asistentka u soudu 23
Soros, George 70, 484
Součková, Marie 234, 239, 245, 657
Soukup, Ondřej 323
Sovák, Jiří 448, 630
Spěváček, Karel 548
Spielberg, Steven 463
Srba, Karel 107–110, 111–112, 202–213, 252
Stalin, Josif Vissarionovič 333, 334, 361, 374, 409, 494, 496, 564, 601, 607, 612
Stanley, John 490
Stárková, p., asistentka okr. hygienické stanice 58
Stehlík, Vladimír 37, 38
Stich, Alexandr 590
Stoppard, Tom 541
Straková, p., asistentka Fin. úřadu Praha 5 28
Stránský, Jiří 635
Strauss, Johann 463, 464
Strauss, Richard 464

Straw, Jack 489, 581, 582
Sudek, Josef 312, 315, 348
Suchý, Jiří 357, 517
Sulovská, Markéta 11
Sükösd, Miklós 522
Svěrák, Zdeněk 252
Světlá, Karolína 431, 432
Svoboda, Cyril 30, 233, 234, 236, 241, 297, 298, 331, 467, 471, 472, 660
Svoboda, Ivo 40
Svoboda, Jiří, vedoucí ochrany metra 125, 126, 129
Svoboda Jiří, filmový režisér, dříve KSČM 260
Svoboda, Ludvík 398
Svoboda, Miroslav 657
Svoboda, Tomáš 222
Swift, Jonathan 386
Sýkora, Ondřej 316–328
Szuta, Jiří 119

Š

Šabach, Petr 635
Šafránek, Petr 156–158
Šalda, František Xaver 632
Šaron, Ariel 340
Šándor, Andor 204, 205, 208
Ščuka, Emil 426
Šeda, Vlastimil 59
Šedivý, Jaroslav 252
Šetlík, Jadran 348
Ševčík, Jiří 353
Ševčíková, Jana 508–509, 548
Ševčíkovi, manželé 342
Šífta, Jaroslav 674
Šiklová, Jiřina 252, 650
Šimonovský, Milan 233, 236
Škodová, Martina 23, 25
Škromach, Zdeněk 261
Škvorecký, Josef 439, 608, 611, 613, 614, 616, 617, 630, 634, 635
Škvorečtí, Zdena (Salivarová) a Josef 591, 612, 616
Škvorecká, Zdena 635
Šlapetová, Barbora 344
Šling, Ota 565

Šlitr, Jiří 517
Šmejč, Jiří 61
Šmíd, Zdeněk 634
Šmídová, Iva 33
Šotola, Jiří 634
Špála, Václav 319
Špidla, Vladimír 114, 116, 206, 207, 219, 227, 230, 232, 233, 234, 236, 237, 238,
239, 240, 241, 242, 243, 244, 255, 256, 257, 259, 261, 262, 263, 280, 297, 298, 370,
375, 376, 47, 656, 660, 661, 662, 670
Špirit, Michal 630
Šponar, Tomáš 419, 420
Šťastná, p., pracovnice NG 316
Štefaňáková, Radka 633
Štefánik, Milan Rastislav 227, 334
Štemberk, Jaroslav 101
Štěpánek, Petr 229, 230, 231
Štěpka, Jiří 275
Štern, Ivan 289
Štifter, Martin 39
Štursa, Jan 334
Šubrt, Richard 331
Šulc, Ladislav 375
Šustrová, Petruška 377
Švankmajer, Jan 504
Švec, Karel 334, 361
Švejk, Josef 260, 393–399, 410–412
Šverma, Jan 222
Švermová, Marie 565

T

Talíř, Jaromír 236
Talmannová, Lucie 268
Taraba, Milan 257
Tarkovskij, Andrej 150, 508
Taub, Valtr 570
Tebbit, Norman 493
Terezie, Marie 184, 190, 199
Thatcherová, Margaret |455, 493
Thomas, Alfred 396
Tiefenbach, Rudolf von 592
Tigrid, Pavel 442–446

Titz, Miloš 207
Tlustý, Vlastimil 233, 268
Tollner, Pavel 221, 467
Tomášek, Michal 649
Tomášik, Sam 225
Tomčala, Pavel 32, 33
Tomšovicová, Eva 109, 111, 112
Topol, Filip 635
Topol, Jáchym 629, 632
Topolánek, Mirek 248, 268, 286, 298, 673
Toušlová, Iveta 419, 420
Trefulka, Jan 566
Trocký, Lev Davydovič 222
Třešňák, Vlastimil 549, 635
Tríska, Jan 510
Tschernembl, Georg Erasmus 592
Tvrdík, Jaroslav 204, 205, 206, 207, 257, 260, 297, 298
Tyson, Keith 347

U

Uhde, Milan 647
Uhl, Petr 572
Ulmann, Leopold 668
Ulrych, Petr 632, 636
Urban, Jan 290, 484–495
Urban, Josef (Miloš) 629, 635, 636
Urban, Milan 236

V

Václav IV. 395
Vaculík, Ludvík 555, 564, 630
Vaculíková, Madla 630
Vachek, Karel 537, 548
Valenčík, Radim 260
Válová, Irena 473–480
Vančura, Vladislav 634
Vaněk-Úvalský, Bohuslav 629, 636
Varga, Marian 549
Vášáryová, Magda 331
Vašíček, Milan 317
Vávra, Jan 221

Vávra, Roman 527–528, 548
Vejvoda (Marek), Jaroslav 638–639
Vergilius 366, 368
Vévoda, Rudolf 375
Vidím, Jan 207, 664
Viewegh, Michal 390, 391, 392, 529, 554–556, 557–561, 612, 629, 632, 633, 635, 640
Vilarino, Raúl 577–578
Vinklár, Josef 448
Vlček, Jaroslav 590
Vodňanský, Nathanael 596
Voit, Petr 590
Vojnár, Ivan 543–546
Vojtěchovský, Miloš 277
Vokolek, Václav 634
Volf, Petr 109
Volný, Sláva 482
Voltaire 183
Voorhof, Dirk 478
Vorel, Tomáš 539, 541
Vostrčil, Jan 516
Vrak, Jan 634, 636
Vranitzky, Franz 253
Výborný, Miloslav 651
Výrut, Karel 220

W

Wagner, Josef 232, 233
Wagner, Radan 316–328, 341, 342, 344
Wajda, Andrzej 539
Waldheim, Kurt 582
Warhole, Andy 319
Welles, Orson 82
Williams, Michelle 347
Wilson, Colin 640
Wilson, Harold 582

Y

Yokomizo, Shizuka 347

Z

- Zábrana, Jan 629
Zábranský, Miloš 549–550
Záhorková, Konstancie 465
Zahradil, Jan 220, 268, 560, 658
Zajíc, Jan 333
Zajíc, p., pracovník MZV 48
Zajíc, Zbyněk z Hazmburka 395
Zaorálek, Lubomír 221, 230, 245
Zapletal, Zdeněk 514, 635
Zázvorková, Stella 511
Zborníková, Martina 30
Zekria, dr., afghánský lékař 581–582
Zelenáková, Ivana 45
Zelenka, Petr 506–507, 519
Zelinský, Miroslav 591
Zeman, Eduard 242
Zeman, Miloš 29, 88, 205, 219, 220, 223, 229, 230, 234, 238, 241, 242, 243, 244, 252, 253, 255, 256, 257, 261, 263, 294, 297, 298, 648, 672
Zieleniec, Josef 206
Zindulka, Stanislav 511
Zoubek, Olbram 326, 333–336
Zrzavý, Jan 319
Zubov, Vladimír 338
Zuna, Milan 651
Zvoniček, Jaroslav 151–154
Zwehl von, Bettina 347

Ž

- Žák, Václav 287, 483, 515
Žantovský, Michael 240
Ždanov, Andrej Alexandrovič 447
Železný, Ivo 633
Železný, Vladimír 70, 72, 90, 91, 179, 180, 181, 209, 245, 458, 461–462, 463–465, 471
Žilka, Tibor 631
Žižka, Jan z Trocnova 225
Žytek, Jakub 11, 364–380, 680

Jak Češi bojují. Výbor z Britských listů

Jan Čulík, Fabiano Golgo, Štěpán Kotrba, Radek Mokřý, Kathryn Murphy, Jan Paul, Jakub Žytek

První vydání. Vydalo nakladatelství Libri

(Hořejší nábřeží 17, Praha 5, e-mail: libri@libri.cz, www.libri.cz)

ve spolupráci s Občanským sdružením Britské listy (www.blisty.cz)

v roce 2003 jako svou 260. publikaci v nákladu 1 000 výtisků.

Odpovědný redaktor Jan Čulík.

Obálka, grafy, fotografie a grafická úprava obrazové přílohy Štěpán Kotrba.

Sazba z písem Minion Pro a ITC Officina Sans studio Lacerta (www.sazba.cz).

Tisk Printman, Litomyšl.

ISBN 80-7277-224-4

Doporučená cena 390 Kč